

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ นโยบาย Soft Power ต่ออาเซียนของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้:
นัยและบทเรียนสำหรับประเทศไทย

(The Policies of Japan, China, and Korea on Soft Power
towards ASEAN: Implications and Lessons for Thailand)

โดย ผศ.ดร. กิตติ ประเสริฐสุข

ตุลาคม 2557

งานวิจัยยังไม่เสร็จสมบูรณ์ โปรดอย่านำไปใช้อ้างอิง

สัญญาเลขที่ RDG5510010

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ นโยบาย Soft Power ต่ออาเซียนของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้:
นัยและบทเรียนสำหรับประเทศไทย

(The Policies of Japan, China, and Korea on Soft Power
towards ASEAN: Implications and Lessons for Thailand)

ผู้วิจัย

ผศ.ดร. กิตติ ประเสริฐสุข

สังกัด

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

(Executive Summary)

นโยบาย Soft Power ต่ออาเซียนของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้:

นัยและบทเรียนสำหรับประเทศไทย

(The Policies of Japan, China, and Korea on Soft Power towards ASEAN:

Implications and Lessons for Thailand)

พลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีมากขึ้นในรอบหลายปีที่ผ่านมา นำไปสู่ทั้งความร่วมมือและความขัดแย้ง การใช้แนวทางหรือเครื่องมือใหม่ๆ เช่น อำนาจทางการทหารและเศรษฐกิจ มาใช้ในการกระชับความสัมพันธ์ไม่เพียงพออีกต่อไป ดังนั้นหลายประเทศจึงหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ “อำนาจอย่างอ่อน” (soft power) โดยเฉพาะชาติมหาอำนาจในภูมิภาคอย่างจีน ญี่ปุ่น รวมทั้งเกาหลีใต้ (ต่อจากนี้จะเรียกว่า เกาหลี) ที่ต้องการขยายอำนาจและอิทธิพลในภูมิภาค ทำให้ปัจจุบันอาเซียนกลายเป็นเวทีประลองอำนาจระหว่างสามประเทศดังกล่าว

Soft power ตามแนวคิดของ โจเซฟ นาย (Joseph Nye) คือ อำนาจที่เกิดจากการสร้างเสน่ห์หรืออำนาจในการโน้มน้าว (co-optive power) ซึ่งแตกต่างจากอำนาจแบบเดิมที่เรียกว่า “อำนาจอย่างแข็ง” (hard power) อันเป็นอำนาจเชิงบังคับจากการใช้กำลังทางทหารและพลังทางเศรษฐกิจ soft power มีทรัพยากรเชิงอำนาจ (power resources) อันสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ

โครงการวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์การดำเนินนโยบาย soft power ในอาเซียนของญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับประเทศไทยใน 2 ประการสำคัญ คือ สร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อรับมือกับนโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศได้อย่างเหมาะสม และเป็นบทเรียนแก่ไทยในการนำ soft power มาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้าน และเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของไทยบนเวทีระหว่างประเทศ

จากการศึกษาพบว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีทรัพยากร soft power เข้มแข็งที่สุด ทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น พิธีชงชาและการจัดดอกไม้ ซึ่งสะท้อนสุนทรียศาสตร์แบบญี่ปุ่น และวัฒนธรรมสมัยนิยม เช่น อาหาร

การ์ตูนมังงะ อนิเมะ เกม แฟชั่น และคารานักรื่อง ตลอดจนได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศที่มีบทบาทนำในการผลักดันค่านิยมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และค่านิยมสากล ได้แก่ ประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน รวมถึงการมีนโยบายต่างประเทศที่มุ่งให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เช่น การมีบทบาทนำในการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ การแบ่งปันความเชี่ยวชาญในการจัดการภัยพิบัติ และการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) อีกทั้งยังมีช่องทางในการเสริมสร้างเสน่ห์ให้แก่ประเทศอย่างการทูตวัฒนธรรมและการเยือนของผู้นำ นอกจากนี้ ยังถือได้ว่า ญี่ปุ่นมีข้อได้เปรียบจากการมีประสบการณ์ในการใช้ soft power เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมาเป็นเวลานาน และมีการจัดโครงสร้างหน่วยงานที่สามารถทำงานประสานกันในการขับเคลื่อนนโยบาย soft power โดยไม่ทับซ้อนกันมากนัก ส่งผลให้ญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศที่มีเสน่ห์มากที่สุดสำหรับอาเซียน

จีนและเกาหลีจัดได้ว่ามีความเข้มแข็งของ soft power ในระดับที่ใกล้เคียงกัน โดยจีนเป็นประเทศที่มีจุดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น อาหาร การแสดง การแพทย์แผนจีน และประเพณีต่างๆ ที่คนจีนโพ้นทะเลเป็นส่วนสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมจีนในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมสมัยนิยมของจีนยังไม่ได้รับความนิยมมากเท่าญี่ปุ่นและเกาหลี เพราะยังมีความอนุรักษ์นิยม ขาดความหลากหลาย และมักมีเนื้อหาที่แฝงวาระทางการเมือง อีกทั้งในส่วนของค่านิยมที่ยังไม่สามารถเสริมสร้างเสน่ห์ให้แก่จีนได้อย่างเต็มที่ อาทิ ฉันทามติปักกิ่ง (Beijing Consensus) ที่ยังมีปัญหาสำคัญในการเป็นต้นแบบการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาของจีนที่ยังขาดเสรีภาพทางการเมือง มีปัญหาสิ่งแวดล้อม และทุจริตคอร์รัปชัน ในส่วนของค่านิยมโลกสามัคคี (Harmonious World) ที่จีนผลักดันก็ยังขาดความชัดเจนและมีการกระทำตรงข้ามกับที่ประกาศไว้ เช่น กรณีปัญหาทะเลจีนใต้ ที่จีนมีนโยบายแข็งกร้าว อีกทั้งในสมัยประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ก็ไม่ได้เน้นค่านิยมโลกสามัคคีในนโยบายต่างประเทศเท่าสมัยประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ในส่วนของนโยบายต่างประเทศ แม้ว่า จีนจะมีความเข้มแข็งด้านการทูตวัฒนธรรม การทูตแพนด้า และการเยือนของผู้นำ ที่สามารถสร้างเสน่ห์ให้แก่จีนได้ดี แต่ในส่วนของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development) และนโยบายเพื่อนบ้านที่ดี (Good Neighbor Policy) ได้ถูกลดความน่าเชื่อถือลงจากนโยบายที่แข็งกร้าวมากขึ้น เช่น การเพิ่มขีดความสามารถทางทหาร การประกาศเขตแสดงตนเพื่อป้องกันภัยทางอากาศ (ADIZ) และความขัดแย้งในกรณีข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ที่เกิดขึ้น อีกทั้งแนวทางการช่วยเหลือต่างประเทศของจีนมักถูกมองว่า เป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อผลประโยชน์ของจีนเป็นสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งส่งผลลบต่อทัศนคติที่มีต่อจีนในหลายประเทศ

ในกรณีของเกาหลีช่วงเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมา สามารถยกระดับวัฒนธรรมสมัยนิยมจนได้รับการยอมรับและความนิยมมากขึ้นในต่างประเทศ ช่วยให้อุตสาหกรรมดั้งเดิมของเกาหลีเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางไปด้วย ถือได้ว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มเสน่ห์ของเกาหลี อีกทั้งในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก ได้นำ soft power มาเป็นแกนหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เห็นได้จาก การนำเสนอความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาประชาธิปไตย และความพยายามมีบทบาทนำด้านการเติบโตสีเขียว ด้วยการผลักดันสถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (Global Green Growth Institute หรือ GGGI) เป็นองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ ตลอดจนส่งเสริมความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมในเอเชียตามแนวคิดริเริ่มของเกาหลี ในด้านนโยบายต่างประเทศ เกาหลีมีนโยบายที่สำคัญที่ถือเป็นยุทธศาสตร์หลักของประเทศ คือ การยกระดับสถานะเป็นมหาอำนาจขนาดกลางและมีบทบาทเป็นสะพานเชื่อมในการแก้ไขปัญหาในประชาคมระหว่างประเทศ เช่น ปัญหาช่องว่างของการพัฒนา รวมทั้งการเพิ่มการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาให้มากขึ้น โดยเน้นการเพิ่มคุณภาพการให้ความช่วยเหลือด้วยการนำเอาประสบการณ์การพัฒนาประเทศเกาหลีมาเป็นบทเรียน อย่างไรก็ตาม เกาหลียังให้ความช่วยเหลือไม่มากนักเมื่อเทียบกับญี่ปุ่นและจีน และเกาหลียังมักเน้นนโยบายต่างประเทศในประเด็นเกาหลีเหนือและใกล้ชิดกับสหรัฐฯ อีกทั้งเกาหลีประสบปัญหาเช่นเดียวกับจีน คือ ขาดความชัดเจนและความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบาย soft power เพราะในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง ได้หันมาให้ความสำคัญกับนโยบายเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก และลดความสำคัญของการใช้ soft power เห็นได้จาก การลดขนาดและยุบหน่วยงานด้าน soft power ที่ได้จัดตั้งขึ้นในสมัยรัฐบาลก่อนหน้า อีกทั้งกลไกด้าน soft power ที่ยังคงอยู่ก็มีหน้าที่ซ้ำซ้อนกันอยู่พอสมควร เช่น งานด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมระหว่างกระทรวงการต่างประเทศกับกระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการใช้ soft power มากกว่าจีนและเกาหลีจากความเข้มแข็งของทรัพยากร soft power ที่มีมากกว่า ในขณะที่จีนในสมัยประธานาธิบดี หูจิ่นเทา และเกาหลีในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก มีการนำ soft power มาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมากกว่าสมัยรัฐบาลก่อนๆ แต่ขาดความต่อเนื่อง เพราะในรัฐบาลต่อมา คือ ประธานาธิบดี ลี จุนมึงและประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง ได้ลดทอนความสำคัญ of soft power ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศลง โดยจีนมีนโยบายที่แข็งแกร่งมากขึ้น ส่วนเกาหลีก็มุ่งให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้วยการใช้นโยบายทางการทูตค้าขาย (Sale Diplomacy) เป็นแนวทางหลักในการดำเนินความสัมพันธ์กับนานาประเทศ

ท่ามกลางการแข่งขันช่วงชิงอำนาจและอิทธิพลด้วย soft power การมีความรู้ความเข้าใจต่อนโยบาย soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี เป็นสิ่งสำคัญต่อการกำหนดนโยบายของไทยให้มีความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น ไทยควรรับมือกับการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติด้วยการสร้างความเข้าใจและสนับสนุนเยาวชนให้ศึกษาวัฒนธรรมนั้นอย่างลึกซึ้ง มากกว่าความชื่นชอบแบบฉาบฉวย ในการเข้าร่วมกรอบความร่วมมือตามแนวคิดริเริ่มของประเทศใดประเทศหนึ่ง ไทยควรให้ความสำคัญกับกรอบความร่วมมือต่างๆ อย่างทัดเทียมกัน อันจะเป็นการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับทุกชาติเอาไว้ โดยเน้นผลประโยชน์ของไทยเป็นหลักผ่านการศึกษาวิเคราะห์วัตถุประสงค์ที่แท้จริงในข้อเสนอนโยบายของชาติต่างๆ ที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์ ที่สำคัญไทยสามารถรับมือในเชิงรุกได้ โดยเฉพาะในเรื่องการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา โดยไทยในฐานะประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือรายใหม่สามารถร่วมมือกับญี่ปุ่น เกาหลี และจีน ในการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาประเทศเพื่อนบ้าน

ขณะเดียวกัน ไทยก็สามารถเรียนรู้จากการดำเนินนโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศ เพื่อนำมาปรับใช้กับนโยบายต่างประเทศของไทย เช่น การศึกษาจุดเด่นและจุดด้อยในการดำเนินนโยบาย soft power ของแต่ละประเทศ ตลอดจนการจัดการโครงสร้างกลไกหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสานกันอย่างไม่ซ้ำซ้อนและมีการบูรณาการ การเรียนรู้แนวทางการส่งเสริมวัฒนธรรมในต่างประเทศจากญี่ปุ่นและเกาหลี จะช่วยให้วัฒนธรรมไทยเป็นเครื่องมือสร้างเสน่ห์แก่ประเทศได้ เพราะไทยมีทรัพยากรที่มีศักยภาพ เช่น อาหาร ละคร และภาพยนตร์ และทรัพยากรค่านิยม เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้การนำนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์และปรับปรุงภาพลักษณ์ อาจนำไปสู่การแก้ไขปัญหามีอยู่กับประเทศเพื่อนบ้านได้ เช่น นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี นโยบายความมั่นคงของมนุษย์ นโยบายการจัดการภัยพิบัติ และนโยบายการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา

บทคัดย่อ

ปัจจุบันหลายประเทศได้หันมาใช้ “อำนาจอย่างอ่อน หรือ soft power” เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์และอำนาจเชิงโน้มน้าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษานโยบาย ยุทธศาสตร์ ทรัพยากร และการดำเนินการเพื่อเพิ่ม soft power ของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้ (ต่อจากนี้จะเรียกว่า เกาหลี) ซึ่งจัดเป็นชาติมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกที่พยายามขยายอำนาจและอิทธิพล โดยเฉพาะต่ออาเซียนที่กำลังกลายเป็นเวทีประลองอำนาจของทั้งสามชาติ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างองค์ความรู้และเป็นข้อเสนอแนะทางนโยบายแก่ฝ่ายไทยในการรับมือ และเป็นบทเรียนที่ไทยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อประเทศเพื่อนบ้านได้ ในการวิเคราะห์ใช้กรอบแนวคิด soft power ของ โจเซฟ นาย (Joseph Nye) ที่แบ่งทรัพยากร soft power ออกเป็น 3 ด้าน คือ วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบความเข้มแข็งของ soft power แต่ละประเทศ และเสริมด้วยผลสำรวจความคิดเห็นของชาติอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า ในภาพรวมญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีทรัพยากร soft power เข้มแข็งที่สุด ทั้งด้านวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น พิธีชงชาและการจัดดอกไม้ ซึ่งสะท้อนสุนทรียศาสตร์แบบญี่ปุ่น และวัฒนธรรมสมัยนิยม เช่น การ์ตูนมังงะ อนิเมะ เกม อาหาร แฟชั่น และดารานักร้อง นอกจากนี้ นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่มุ่งให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เช่น การส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ การแบ่งปันความเชี่ยวชาญในการจัดการภัยพิบัติ และการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ก็ล้วนแต่เสริมสร้าง soft power ของญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศที่มีภาพลักษณ์เชิงบวกในทรรสนะของชาวอาเซียนมากกว่าจีนและเกาหลี

ในขณะที่จีนและเกาหลีใต้ได้มีความเข้มแข็งของ soft power ในระดับที่ใกล้เคียงกัน โดยจีนเป็นประเทศที่มีจุดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น อาหาร การแสดง การแพทย์แผนจีน และประเพณีต่างๆ ที่คนจีนโพ้นทะเลเป็นส่วนสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมจีน แต่ในด้านค่านิยมและนโยบายต่างประเทศยังไม่สามารถเสริมสร้าง soft power ให้แก่จีนได้มากนัก โดยมีอุปสรรคสำคัญ คือ การดำเนินนโยบายที่ตรงข้ามกับที่ได้ประกาศไว้ กล่าวคือ แม้จีนจะเน้น “การผงาดขึ้นอย่างสันติ” (Peaceful Rise) และ “นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี” (Good Neighbor Policy) แต่กลับมีนโยบายที่แข็งกร้าวมากขึ้น ตลอดจนการขาดความชัดเจนและความต่อเนื่อง เห็นได้ในสมัยประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ soft power น้อยกว่าในสมัยของ หูจิ่นเทา

ในส่วนองเกหฬลลมีวัฒนธรรมสมัยนิยม เช่น ละคร ภาพยนตร์ ดนตรี และเกม เป็นทรัพยากร soft power หลัค เพราะเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง โดยความสำเร็จจากการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นอีกหนึ่งทรัพยากรที่ช่วยเสริมสร้างเสน่ห์ให้แก่ประเทศ อย่างไรก็ตาม เกหฬลลประสบปัญหาเกี่ยวกับการขาดความชัดเจนและความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบาย soft power เช่นเดียวกับจีน เห็นได้ในสมัยของประธานาธิบดี ปัก กิ้น-ฮเย ที่ลดทอนการใช้ soft power ในฐานะแกนหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศลง โดยหันมาให้ความสำคัญกับนโยบายเศรษฐกิจบนพื้นฐานของแนวคิดการ “ทูตค้าขาย” (Sale Diplomacy) ดังนั้นในภาพรวมเกหฬลลมักเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ประเด็นเกหฬลลเหนือ และมีความใกล้ชิดกับสหรัฐมากกว่าที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างแข็งขันและต่อเนื่อง

Abstract

In the 21st century, many countries came to use “soft power” to increase their charm and co-optive power. This research studies policies, strategies, resources, and implementations that East Asian powerhouses, namely Japan, China and South Korea (henceforth, Korea), employ to enhance their soft power. The three countries are trying to extend their power and influences, especially in Southeast Asia which has become the stage for power competition. The research aims to create knowledge and policy recommendations for Thailand to cope with the race on soft power as well as to provide some lessons for foreign policy-making towards neighboring countries. Adopting Joseph Nye’s concept on “soft power” which divides soft power resources into three categories: culture, values, and foreign policy, this research also compares the strengths of soft power resources among the three countries, supplemented by opinion surveys conducted on people of ASEAN.

The research found that Japan processes the strongest soft power resources both on traditional culture (e.g. tea ceremony and flower arrangement, which convey Japanese aesthetics) and popular culture (e.g. Manga, Anime, game, food, fashion, and celebrity). Moreover, Japanese soft power is also being reinforced by its foreign policies for example, promoting human security, sharing experiences from disaster management, and Official Development Assistance (ODA), all of which aim to cope with non-traditional threats. Thus, Japan has more positive image than those of China and Korea in ASEAN people’s views.

China and Korea have a similar degree on the strength of soft power. China is outstanding in term of traditional culture, e.g. food, traditional performance, traditional Chinese medicine, and other customs. Overseas Chinese are important for disseminating Chinese cultures. However, China’s values and foreign policies rarely support China’s soft power because its action often fails to comply with policy declaration. Though underlining “Peaceful Rise” and “Good Neighbor Policy”, China lately comes out more with aggressive policy during Xi Jinping’s tenure. China’s soft power policy seems to lack of clarity and continuity. Obviously, the incumbent leader apparently uses less soft power resources in foreign policy.

Korea, meanwhile, has two major soft power resources to increase Korea's charisma. Firstly, Korean popular culture (e.g. soap opera, movie, music and games) has been popular in East Asia. Secondly, the development success in both economy and democracy is also widely admired. However, similar to China, Korea's soft power policies tend to lack of clarity and continuity since President Park Geun-hye apparently reduces the use of soft power as the core of foreign policy. The new president turned to focus on economic policies based on "Sale Diplomacy". Generally, Korea's foreign policy has a tendency to prioritize economic benefits, the North Korea issue, and keeping close ties with the United States, rather than pursuing its foreign policy in an active and continuous manner.

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary).....	(1)
บทคัดย่อ (Abstract).....	(5)
สารบัญตารางและแผนภูมิ.....	(15)
บทที่	
1. บทนำ	
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามนำวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์.....	5
ขอบเขตงานวิจัย.....	5
วิธีการศึกษาวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา.....	6
2. Soft power ของจีน	
2.1 ภาพรวม soft power ของจีน	
พัฒนาการ soft power ของจีน.....	15
นโยบาย soft power ของรัฐบาลจีน.....	18
กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของรัฐบาลจีน.....	22
ภาพรวม soft power ของจีนต่ออาเซียน.....	35

2.2 Soft power ด้านวัฒนธรรมของจีน

วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีน.....	40
วัฒนธรรมสมัยนิยมของจีน.....	46
Soft power ด้านวัฒนธรรมของจีนต่ออาเซียน.....	50

2.3 Soft power ด้านค่านิยมของจีน

โลกแห่งความสามัคคี (Harmonious World).....	55
ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีกับอาเซียน.....	58
ฉันทามติปักกิ่ง (Beijing Consensus).....	60
ค่านิยมฉันทามติปักกิ่งกับอาเซียน.....	66

2.4 นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของจีน

การพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development).....	70
นโยบายการพัฒนาอย่างสันติกับอาเซียน.....	78
นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี (Good Neighbor Policy).....	80
นโยบายเพื่อนบ้านที่ดีกับอาเซียน.....	84
การทูตวัฒนธรรมจีน.....	89
การทูตแพนด้า (Panda Diplomacy).....	99
การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีน (China's Foreign Aid).....	103
การให้ความช่วยเหลืออาเซียนของจีน.....	117
การเยือนอาเซียนของผู้นำจีน.....	123
สรุป.....	127

3. Soft power ของญี่ปุ่น

3.1 ภาพรวม soft power ของญี่ปุ่น

พัฒนาการ soft power ของญี่ปุ่น.....	133
นโยบาย soft power ของรัฐบาลญี่ปุ่น.....	139
กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่น.....	141
ภาพรวม soft power ของญี่ปุ่นต่ออาเซียน.....	155

3.2 Soft power ด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่น

วัฒนธรรมดั้งเดิม.....	159
วัฒนธรรมสมัยนิยม.....	166
Soft power ด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นต่ออาเซียน.....	177

3.3 Soft power ด้านค่านิยมของญี่ปุ่น

ค่านิยมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.....	182
บทบาทนำในการจัดการกับปัญหาโลกร้อนของญี่ปุ่นต่ออาเซียน.....	190
ค่านิยมสากล (universal values).....	192
ค่านิยมสากลของญี่ปุ่นต่ออาเซียน.....	197
ตัวแบบรัฐพัฒนา (developmental state).....	199
อิทธิพลของตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นในอาเซียน.....	204

3.4 นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของญี่ปุ่น

ความมั่นคงของมนุษย์ (human security).....	208
บทบาทด้านความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นในอาเซียน.....	214

การจัดการภัยพิบัติ (disaster management).....	216
บทบาทด้านการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นกับอาเซียน.....	221
การทูตวัฒนธรรมของญี่ปุ่น.....	223
ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Official Development Assistance หรือ ODA).....	233
ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นต่ออาเซียน.....	244
การเยือนอาเซียนของผู้นำญี่ปุ่น.....	248
สรุป.....	256
 4. Soft power ของเกาหลี	
4.1 ภาพรวม soft power ของเกาหลี	
พัฒนาการ soft power ของเกาหลี.....	259
นโยบายด้าน soft power ของรัฐบาลเกาหลี.....	264
กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลี.....	266
ภาพรวม soft power ของเกาหลีต่ออาเซียน.....	280
4.2 Soft power ด้านวัฒนธรรมของเกาหลี	
วัฒนธรรมดั้งเดิม.....	284
วัฒนธรรมสมัยนิยม.....	290
Soft power ด้านวัฒนธรรมเกาหลีต่ออาเซียน.....	299
4.3 Soft power ด้านค่านิยมของเกาหลี	
การพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ	
ทั้งด้านเศรษฐกิจและประชาธิปไตย.....	308

แนวทางการพัฒนาของเกาหลีต่ออาเซียน.....	316
แนวทางการเติบโตสีเขียว (Green Growth).....	318
แนวทางการเติบโตสีเขียวต่ออาเซียน.....	326
4.4 นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของเกาหลี	
การยกระดับสถานะและบทบาทของเกาหลีในประชาคมโลก.....	330
นโยบายการยกระดับสถานะและเพิ่มบทบาทของเกาหลีต่ออาเซียน.....	338
การทูตวัฒนธรรมของเกาหลี.....	340
ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Official Development Assistance หรือ ODA).....	345
ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลีต่ออาเซียน.....	357
การเยือนอาเซียนของผู้นำเกาหลี.....	361
สรุป.....	365
5. เปรียบเทียบนโยบาย soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีและนัยต่อประเทศไทย	
5.1 มติมหาชนของชาติอาเซียน	
มติมหาชนของชาติอาเซียนต่อ soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี.....	370
มติมหาชนอาเซียนต่อจีน.....	378
มติมหาชนอาเซียนต่อญี่ปุ่น.....	385
5.2 เปรียบเทียบทรัพยากร soft power ระหว่างจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี	
วัฒนธรรม.....	389

คำนิยาม.....	391
นโยบายต่างประเทศ.....	393
5.3 นัยและบทเรียนต่อไทย	
การรับมือของไทยต่อนโยบาย soft power จีนรุก จากจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี.....	398
บทเรียนเพื่อการประยุกต์ใช้ จาก soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี.....	401
ภาคผนวก.....	409
บรรณานุกรม.....	412

สารบัญตารางและแผนภูมิ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

ตาราง 1.1.1 เปรียบเทียบ hard power กับ soft power.....	8
--	---

บทที่ 2 Soft power ของจีน

แผนภูมิ 2.1.1 กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของจีน.....	22
แผนภูมิ 2.1.2 จำนวนนักเรียนต่างชาติที่เข้ามาศึกษาต่อที่จีนตั้งแต่ปี 1992-2006.....	25
แผนภูมิ 2.1.3 จำนวนสถาบันและห้องเรียนขงจื่อรายภูมิภาคในปี 2014.....	26
แผนภูมิ 2.1.4 งบประมาณของสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ตั้งแต่ปี 2006-2012.....	27
แผนภูมิ 2.1.5 จำนวนผู้เข้าทดสอบความสามารถภาษาจีนกับฮั่นป๋ิน ตั้งแต่ปี 2006-2012.....	28
แผนภูมิ 2.2.1 ปริมาณและรายได้ของภาพยนตร์จีนตั้งแต่ปี 2000-2010.....	47
แผนภูมิ 2.2.2 จำนวนประชากรเชื้อสายจีนในอาเซียนปี 2005.....	50
ตาราง 2.2.3 สถาบันและห้องเรียนขงจื่อในอาเซียนปี 2014.....	52
แผนภูมิ 2.3.1 อัตราการเจริญเติบโตของจีน (GDP) ตั้งแต่ปี 1978-2012.....	61
ตาราง 2.3.2 ความชื่นชอบตัวแบบการพัฒนาต่างๆ ของอาเซียนในปี 2012.....	68
แผนภูมิ 2.4.1 มุมมองของคนอาเซียนต่อการผงาดขึ้นมาของจีนในปี 2012.....	79
ตาราง 2.4.2 ความสัมพันธ์ในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ และหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านระหว่างจีนกับอาเซียน.....	87

ตาราง 2.4.3 แสดงจำนวนครูและอาสาสมัครสอนภาษาจีน การฝึกอบรมครูภาษาจีนชาวต่างชาติ และกองทุน Chinese Bridge ของ ฮั่นปิ่น ช่วงปี 2006-2012.....	94
แผนภูมิ 2.4.4 ความช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐานของจีนจนถึงปี 2009.....	106
ตาราง 2.4.5 เปรียบเทียบลักษณะการให้ความช่วยเหลือของจีนกับ OECD-DAC.....	108
แผนภูมิ 2.4.6 เงินช่วยเหลือต่างประเทศของจีนจากสถาบันแวกเนอร์ตั้งแต่ปี 2002-2007.....	110
แผนภูมิ 2.4.7 เงินช่วยเหลือต่างประเทศของจีนจากสถาบันแรนด์ตั้งแต่ปี 2001-2010.....	111
แผนภูมิ 2.4.8 การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนรายภูมิภาคปี 2009.....	113
ตาราง 2.4.9 เปรียบเทียบคำมั่นสัญญา 8 ข้อ ระหว่างฉบับปี 2006 กับปี 2009.....	114
ตาราง 2.4.10 มติมหาชนของคนอัฟริกาต่อจีนตั้งแต่ปี 2010-2013.....	116
แผนภูมิ 2.4.11 เปรียบเทียบการให้ความช่วยเหลือของจีนแก่อาเซียนในทศวรรษ 2000.....	121
ตาราง 2.4.12 การเยือนอาเซียนของผู้นำจีนตั้งแต่ปี 2009-2013.....	123
 บทที่ 3 Soft power ของญี่ปุ่น	
แผนภูมิ 3.1.1 กลไกในการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่น.....	142
แผนภูมิ 3.1.2 โครงสร้างของกรมสื่อและการทูตสาธารณะ.....	144
แผนภูมิ 3.1.3 จำนวนผู้เข้าสอบความสามารถภาษาญี่ปุ่น (JLPT) ตั้งแต่ปี 1984-2011.....	146
แผนภูมิ 3.1.4 แนวคิดริเริ่มในประเด็นสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น.....	151
ตาราง 3.2.1 งานมอบรางวัลมังงะนานาชาติตั้งแต่ปี 2007-2013.....	169
แผนภูมิ 3.2.2 เทศกาล CoFesta ตั้งแต่ปี 2007-2012.....	175
ตาราง 3.2.3 เส้นทางของสินค้าทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในอาเซียนปี 2006.....	180

แผนภูมิ 3.2.4 ความเชื่อใจของอาเซียนต่อญี่ปุ่นในปี 2006.....	181
แผนภูมิ 3.3.1 แนวคิดโลกเย็น 50 (Cool Earth 50).....	185
แผนภูมิ 3.3.2 แนวคิด 3Rs.....	188
แผนภูมิ 3.3.3 อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) ของญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1956-2002.....	201
แผนภูมิ 3.3.4 รายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนญี่ปุ่น (GDP per capita) ตั้งแต่ปี 1980-2012.....	202
ตาราง 3.3.5 ความชื่นชอบตัวแบบการพัฒนาต่างๆ ของอาเซียนในปี 2012.....	207
แผนภูมิ 3.4.1 เงินบริจาคให้กองทุนความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1999-2009.....	212
แผนภูมิ 3.4.2 จำนวนโครงการและงบประมาณของกองทุน UNTFHS ตั้งแต่ปี 1999-2008.....	214
แผนภูมิ 3.4.3 จำนวนโครงการและงบประมาณของกองทุน UNTFHS เฉพาะในอาเซียนตั้งแต่ปี 1999-2008.....	215
แผนภูมิ 3.4.4 โครงสร้างการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่น.....	218
ตาราง 3.4.5 ปีแห่งมิตรภาพและการแลกเปลี่ยน ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนตั้งแต่ปี 2006-2014.....	225
ตาราง 3.4.6 โครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนโลกตั้งแต่ปี 1995-2009.....	228
แผนภูมิ 3.4.7 จำนวนเยาวชนแลกเปลี่ยนโครงการ JET ตั้งแต่ปี 1987-2013.....	229
แผนภูมิ 3.4.8 โครงสร้างการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นในปัจจุบัน.....	237
แผนภูมิ 3.4.9 งบประมาณรวมและต่อ GNI ตั้งแต่ปี 2003-2011.....	240
ตาราง 3.4.10 เปรียบเทียบ ODA ของญี่ปุ่นกับประเทศอื่นใน DAC ตั้งแต่ปี 2007-2011.....	241
แผนภูมิ 3.4.11 เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าและเงินกู้ตั้งแต่ปี 2003-2011.....	242
แผนภูมิ 3.4.12 เงินช่วยเหลือแบ่งตามภูมิภาคตั้งแต่ปี 2003-2011.....	243
แผนภูมิ 3.4.13 ประเทศที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากญี่ปุ่นมากที่สุดตั้งแต่ปี 2003-2011.....	244

ตาราง 3.4.14 เงินช่วยเหลือ ODA ของญี่ปุ่นต่ออาเซียน ตั้งแต่ปี 2003-2011.....	247
ตาราง 3.4.15 การเยือนอาเซียนของผู้นำญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 2009-2013.....	252
บทที่ 4 Soft power ของเกาหลี	
แผนภูมิ 4.1.1 กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลี.....	267
ตาราง 4.1.2 โครงการเกาหลีศึกษาในอาเซียนที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเกาหลีปี 2011.....	270
แผนภูมิ 4.2.1 การส่งออกเกมเกาหลีปี 2011.....	298
ตาราง 4.2.2 จำนวนสถาบันกษัตริย์เซจงในอาเซียนปี 2013.....	300
ตาราง 4.3.1 เป้าหมายของแนวทางการเติบโตสีเขียวของเกาหลี.....	320
แผนภูมิ 4.4.1 จำนวนเงินช่วยเหลือและสัดส่วน ODA ต่อ GNI ของเกาหลี ช่วงปี 2005-2012.....	350
แผนภูมิ 4.4.2 จำนวนเงินให้เปล่าและเงินกู้ของ ODA เกาหลี ในส่วนของความช่วยเหลือทวิภาคีตั้งแต่ปี 1991-2011.....	351
แผนภูมิ 4.4.3 สัดส่วน ODA เกาหลีรายภูมิภาคตั้งแต่ปี 1991-2011.....	352
ตาราง 4.4.4.20 ประเทศอันดับแรกที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากเกาหลีมากที่สุด ช่วงปี 1991-2010.....	353
ตาราง 4.4.5.10 ประเทศที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากเกาหลีสูงสุดในปี 2011.....	353
แผนภูมิ 4.4.6 การแบ่งสรรเงินช่วยเหลือ ODA ในแต่ละประเด็นการช่วยเหลือของเกาหลีตั้งแต่ปี 1991-2010.....	354
ตาราง 4.4.7 โครงการ World Friends Korea ช่วงปี 2009-2011.....	355
ตาราง 4.4.8 จำนวนประเทศสมาชิกของโครงการ KSP รายปีตั้งแต่ปี 2004-2013.....	357
ตาราง 4.4.9 ODA ของเกาหลีต่ออาเซียนตั้งแต่ปี 2006-2011.....	358

แผนภูมิ 4.4.10 แนวโน้มODA ของเกาหลีต่ออาเซียนรายประเทศ.....	358
ตาราง 4.4.11 โครงการ World Friends Korea ในอาเซียนช่วงปี 2009-2011.....	359
ตาราง 4.4.12 ประเด็นการปรึกษาหารือระหว่างเกาหลีกับอาเซียน เพื่อการแบ่งปันองค์ความรู้ในการพัฒนา.....	360
ตาราง 4.4.13 แสดงการเยือนอาเซียนของผู้นำเกาหลีตั้งแต่ปี 2009-2013.....	362
บทที่ 5 เปรียบเทียบนโยบาย soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีและนัยต่อประเทศไทย	
ตาราง 5.1.1 มติมหาชนจาก Chicago Council on Global Affairs (2008).....	371
ตาราง 5.1.2 มติมหาชนจาก BBC Poll ต่อจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีปี 2010-2013.....	374
แผนภูมิ 5.1.3 เปรียบเทียบมติมหาชนของทั้งสามประเทศ ทั้งในระดับโลกและอาเซียนปี 2010-2013.....	377
ตาราง 5.1.4 รายงานของ Pew Research Center (2013).....	379
ตาราง 5.1.5 มุมมองของอาเซียนต่ออิทธิพลของจีนในภูมิภาค จากรายงานของ Asian Barometer Survey ปี 2012.....	382
ตาราง 5.1.6 ลักษณะการดำเนินนโยบายของชาติอาเซียน ต่อการก้าวขึ้นมาของจีนในปี 2012.....	383
ตาราง 5.1.7 มติมหาชนต่อญี่ปุ่นของอาเซียน 6 ประเทศในปี 2008.....	386
ตาราง 5.2.1 เปรียบเทียบทรัพยากร soft power ด้านวัฒนธรรมของทั้งสามประเทศ.....	390
ตาราง 5.2.2 เปรียบเทียบทรัพยากร soft power ด้านค่านิยมของทั้งสามประเทศ.....	392
ตาราง 5.2.3 เปรียบเทียบทรัพยากร soft power ด้านนโยบายต่างประเทศของทั้งสามประเทศ.....	394
ตาราง 5.2.4 เปรียบเทียบภาพรวมทรัพยากร soft power ของทั้งสามประเทศ.....	397

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปฏิสัมพันธ์ของประเทศในเอเชียตะวันออก¹ และพัฒนาการความร่วมมือในภูมิภาคในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากประชาคมระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง เห็นได้จากการประชุม “อาเซียน+3” (ASEAN+3) ที่รวมญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้ (ต่อจากนี้จะเรียกว่า เกาหลี) ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 1997 หลังวิกฤตเศรษฐกิจเอเชีย การประชุมสุดยอดผู้นำเอเชียตะวันออก (East Asia Summit) ที่เริ่มขึ้นในปี 2005 ในรูปแบบของ “อาเซียน+6” (ASEAN+6) ที่รวมออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดีย แต่ในภายหลังตั้งแต่ปี 2011 ได้เพิ่มชาติสมาชิกกลายเป็น “อาเซียน+8” (ASEAN+8) คือ รวมสหรัฐและรัสเซียเข้ามาด้วย นอกจากนี้ยังมีการจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Agreement หรือ FTA) ในภูมิภาคทั้งในระดับทวิภาคีและระดับพหุภาคี

จากโครงการวิจัย “ญี่ปุ่นกับประชาคมเอเชียตะวันออก: ผลประโยชน์ ความเป็นไปได้ และผลกระทบต่อประเทศไทย” ได้ข้อสรุปว่า ความขัดแย้งและการช่วงชิงบทบาทในภูมิภาคระหว่างญี่ปุ่นกับจีน เป็นตัวแปรสำคัญในการอธิบายความเคลื่อนไหวในประเด็นการสร้างประชาคมเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะในยุคนายกรัฐมนตรีจุนอิชิโร โคะอิซุมิ (2001-2006) ที่ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-จีนเสื่อมทรามลง ทำให้ญี่ปุ่นต้องใช้เวลาที่การประชุมอาเซียน+3 และอาเซียน+6 ถ่วงดุลอำนาจของจีนและเป็นช่องทางสื่อสารกับจีน แต่เมื่อญี่ปุ่นสามารถปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนได้หลังนายกรัฐมนตรี โคะอิซุมิ พ้นตำแหน่งในปี 2006 ส่งผลให้ประเด็นประชาคมเอเชียตะวันออกนี้ลดความสำคัญลงไป กระนั้น รัฐบาลของนายกรัฐมนตรี ยูกิโอะ ฮาโตยามะ (2009-2010) จากพรรคประชาธิปไตยญี่ปุ่น (Democratic Party of Japan หรือ DPJ) ยังได้ประกาศอย่างแข็งขันที่จะผลักดันการจัดตั้งประชาคมเอเชียตะวันออกบนพื้นฐานความเป็นหุ้นส่วนและความร่วมมือกับจีน ถือเป็นแนวนโยบายของญี่ปุ่นที่ต้องการเกี่ยวค้องจีนมากขึ้น หลังความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายปรับตัวดีขึ้น แม้ญี่ปุ่นจะมีการเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีอีกถึง 2 คนมาเป็นนายกรัฐมนตรี โยชิฮิโกะ โนดะ แต่ก็ยังมาจากพรรค DPJ ซึ่งยังคงให้ความสำคัญกับความพยายามจัดตั้งประชาคมเอเชียตะวันออกต่อไป

¹คำว่า “เอเชียตะวันออก” หมายรวมถึงทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast Asia) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia) ซึ่งนิยามนี้มีมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1990 เนื่องจากการเจริญเติบโตอย่างก้าวกระโดดของเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออก และวิกฤติเศรษฐกิจเอเชียในปี 1997

ทิศทางการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นประเด็นที่ไทยควรให้ความสนใจ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของประเทศมหาอำนาจอย่างจีนและญี่ปุ่น ย่อมส่งผลกระทบต่อไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อพิจารณาโดยละเอียดถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น จะพบว่า พลวัตระหว่างความร่วมมือและการแข่งขันระหว่างญี่ปุ่นและจีนจะยังคงดำเนินต่อไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ในขณะที่ปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ของระหว่างสองประเทศเสื่อมถดถอยลงยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ประเด็นประวัติศาสตร์จากสงครามโลกครั้งที่ 2 และปัญหาข้อพิพาทหมู่เกาะเซ็นคาคุ/เตียวหยู ซึ่งส่งผลให้เกิดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ขึ้นมาได้เสมอ

กล่าวได้ว่า การแข่งขันกันเพิ่มอิทธิพลในภูมิภาคระหว่างชาติมหาอำนาจอย่างจีนและญี่ปุ่นยังคงดำรงอยู่และทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากต่างฝ่ายต่างคำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติทางการเมืองและเศรษฐกิจ เห็นได้จากการดำเนินนโยบาย “การรุกอย่างมีเสน่ห์” (Charm Offensive) ของจีนต่ออาเซียน ผ่านการให้ความช่วยเหลือ การจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี ความร่วมมือเชิงหน้าที่ (functional cooperation) ในประเด็นต่างๆ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น การตั้งสถาบันขงจื๊อขึ้นมากกว่า 10 แห่งในไทย ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความไว้วางใจต่อจีนและสร้างความเชื่อมั่นว่าจีนจะ “พัฒนาอย่างสันติ” (Peaceful Development) อันเป็นการสร้างฐานสนับสนุนทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจของจีนในอาเซียน

สำหรับญี่ปุ่น เป็นประเทศที่มีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งต่ออาเซียนมาอย่างยาวนาน ทั้งการลงทุนการค้า การให้ความช่วยเหลือ และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หลังจากถูกจีนท้าทายสถานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นต้องปรับตัวและเร่งเพิ่มบทบาทในภูมิภาคนี้เป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากการจัดทำข้อตกลงเขตการค้ากับอาเซียนทั้งแบบทวิภาคีและพหุภาคี การให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Official Development Assistance หรือ ODA) เพิ่มขึ้น การให้ความช่วยเหลือเพื่อบูรณาการอาเซียน (Initiative for ASEAN Integration หรือ IAI) การเพิ่มการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เช่น โครงการเครือข่ายการแลกเปลี่ยนนักเรียนและเยาวชนญี่ปุ่น-เอเชียตะวันออก (Japan-East Asia Network of Exchange for Students and Youths 2.0 หรือ JENESYS 2.0) และการใช้เครือข่ายนักเรียนเก่าญี่ปุ่นกระชับความสัมพันธ์ ตลอดจนการมีบทบาทอย่างแข็งขันในการยกระดับความมั่นคงของมนุษย์และการเติบโตอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ในรอบหลายปีที่ผ่านมา เกาหลีได้เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคมากขึ้น ผ่านการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมสมัยนิยม (popular culture) ซึ่งรู้จักกันในชื่อ “คลื่นเกาหลี” (Korean Wave) ทั้งรายการโทรทัศน์ ละคร ดารานักร้อง และการจัดตั้งศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมเกาหลี ทั้งยังแสดงบทบาทในฐานะประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาและการเติบโตสีเขียว (Green Growth) โดยมียุทธศาสตร์หลักของประเทศคือ “เกาหลีระดับโลก” (Global Korea)

สรุปได้ว่า ปัจจุบันทั้งญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ต่างมุ่งขยายอิทธิพลในภูมิภาคทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ อาเซียนได้กลายเป็นเวทีประลองอำนาจและอิทธิพลระหว่างชาติ

มหาอำนาจในภูมิภาคอย่างจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี อย่างไรก็ตาม ความพยายามขยายอำนาจของประเทศเหล่านี้ไม่สามารถอธิบายอย่างครอบคลุมได้ด้วยอำนาจในมิติทางการทหารและเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังมีอำนาจในมิติอื่นที่สำคัญซึ่ง โจเซฟ นาย (Joseph Nye) เรียกว่า “soft power” อันเป็นการขยายขอบเขตความเข้าใจต่ออำนาจที่มีมาแต่เดิม ที่ให้ความสำคัญกับอำนาจทางทหาร หรือ “hard power” เป็นหลัก อำนาจทางทหารในปัจจุบันมีประสิทธิผลน้อยลงและนำมาใช้ได้ยากขึ้น เพราะข้อจำกัดด้านงบประมาณและการตอบสนองของประชาคมระหว่างประเทศที่มีทัศนคติต่อการใช้กำลังไปในทางลบ² ดังนั้น แทนที่จะใช้อำนาจในลักษณะบังคับ (coercive power) ดังกล่าว อำนาจโน้มน้าว (co-optive power) จึงมีความสำคัญมากขึ้น ซึ่งคุณสมบัติสำคัญของอำนาจโน้มน้าว คือ อำนาจที่ทำให้ประเทศอื่นคล้อยตาม และมีการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของกันและกัน³ โดยที่มาของอำนาจโน้มน้าวมาจากวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ⁴ อำนาจลักษณะนี้เรียกว่า “อำนาจอย่างอ่อน” (soft power) ซึ่งแตกต่างจาก “อำนาจอย่างแข็ง” (hard power) ที่หมายถึง อำนาจทางการทหารและเศรษฐกิจ

กล่าวได้ว่า การดำเนินนโยบายต่ออาเซียนของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี ได้ให้ความสำคัญกับการใช้ soft power มากขึ้น เห็นได้จากความพยายามของทั้งสามชาติในการสร้างความชื่นชม การยอมรับนับถือ และภาพลักษณ์ที่ดี อันเป็นการเพิ่มอำนาจโน้มน้าวของตน ทั้งยังเป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างส่งออกสินค้าทางวัฒนธรรมมายังอาเซียนอีกด้วย โดยสรุปคือ soft power สามารถสร้างโอกาสและผลประโยชน์ด้านการเมืองและเศรษฐกิจของทั้งสามชาติในอาเซียน

ด้วยความสำคัญดังกล่าว โครงการวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์การดำเนินนโยบายด้าน soft power ในอาเซียนของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี โดยประโยชน์สำหรับประเทศไทยต่อการศึกษาประเด็นนี้มี 2 ประการสำคัญ คือ *ประการแรก* เมื่อมีองค์ความรู้ดังกล่าว ประเทศไทยจะสามารถดำเนินนโยบายต่อจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับมือต่อนโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศ ทั้งนี้ หนึ่งในข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากโครงการวิจัย “ญี่ปุ่นกับประชาคมเอเชียตะวันออก” คือ การเพิ่มบทบาทของไทยในการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มลุ่มน้ำโขงร่วมกับญี่ปุ่นและจีน โดยใช้เงินทุนจากญี่ปุ่นและจีนเป็นหลัก

ประการที่สอง การทำความเข้าใจนโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศจะเป็นบทเรียนที่ไทยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ทั้งนี้ soft power เป็นอำนาจที่เปิดโอกาสให้ประเทศที่ไม่ได้มีอำนาจทางทหารหรือทางเศรษฐกิจมากนักอย่างไทยสามารถพัฒนาความสัมพันธ์และเพิ่มบทบาทบนเวทีระหว่างประเทศ ด้วยการสร้างเสน่ห์ ความชื่นชม และภาพลักษณ์ที่ดี อันเป็นการเพิ่มอิทธิพลด้วยอำนาจโน้มน้าว ซึ่งในปัจจุบันไทยมุ่งพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่ม

² Joseph S. Nye, *Soft Power: The Mean to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004), pp.157-159.

³ Ibid, p.166.

⁴ Ibid, p.168.

ความร่วมมือ การให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา และการให้ทุนการศึกษา อีกทั้งไทยมีทรัพยากรที่มีศักยภาพในการเป็น soft power ของประเทศ เช่น แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บทบาทการเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนา อาหาร และสินค้าวัฒนธรรม อย่างละคร ภาพยนตร์ และเพลง ที่ได้รับความนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับการเรียกขานว่า “กระแสลมไทย” (Thai Wind หรือ T-Wind) อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายด้าน soft power ต้องมีแนวทางยุทธศาสตร์ และมีการบูรณาการที่เหมาะสมจึงจะเกิดประสิทธิผล ดังนั้น ประเด็นการดำเนินนโยบายด้าน soft power นี้ จึงถือเป็นประเด็นสำคัญและเร่งด่วนที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

คำถามนำวิจัย

ญี่ปุ่น จีน และเกาหลี มีนโยบายและแนวทางเพิ่ม soft power ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างไร และส่งผลกระทบต่อไทยและอาเซียนอย่างไร

จากคำถามนำการวิจัยข้างต้น สามารถระบุคำถามวิจัยย่อยได้ดังต่อไปนี้

1) ประเด็น “การดำเนินนโยบายเพื่อเพิ่ม soft power ในอาเซียนของญี่ปุ่น จีน และเกาหลี”

1.1) ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ญี่ปุ่น จีน และเกาหลี มีนโยบายและการดำเนินการเพื่อเพิ่ม soft power ในอาเซียนอย่างไร

1.2) แต่ละชาติมียุทธศาสตร์อย่างไร ใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง และมีจุดเน้นในด้านใด

2) ประเด็น “นโยบายและบทเรียนต่อไทย”

2.1) ไทยควรตอบสนองอย่างไร ต่อการดำเนินนโยบายเชิงรุกด้าน soft power ของญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ทั้งด้านวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ

2.2) ไทยสามารถนำแนวทางและยุทธศาสตร์ของทั้งสามประเทศ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะต่อประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างไร

2.3) ไทยสามารถเรียนรู้นโยบายเชิงรุกด้าน soft power ของทั้งสามประเทศ เพื่อเพิ่มเสน่ห์และบทบาทของประเทศได้อย่างไร

¹ญี่ปุ่นนับได้ว่าเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินนโยบายด้าน soft power ต่ออาเซียน ดังจะเห็นได้จากความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นในทศวรรษที่ 1970 ได้เปลี่ยนไปเป็นความชื่นชมญี่ปุ่นในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การบริหาร และสินค้าทางวัฒนธรรม จนนำไปสู่การยอมรับการส่งกองกำลังของญี่ปุ่นมาปฏิบัติการรักษาสันติภาพในกัมพูชาในช่วงต้นทศวรรษ 1990

วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษานโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินการเพื่อเพิ่ม soft power ในอาเซียนของญี่ปุ่น จีน และเกาหลี และศึกษาทัศนคติของชาติอาเซียนที่มีต่อนโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศ
- 2) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ผู้กำหนดนโยบายของไทย และสร้างความสามารถในการรับมือต่อนโยบาย soft power จากญี่ปุ่น จีน และเกาหลีได้ ตลอดจนเพื่อการดำเนินนโยบายที่เหมาะสมในความสัมพันธ์โดยรวมกับทั้งสามประเทศ
- 3) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ผู้กำหนดนโยบายของไทย เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย โดยเฉพาะนโยบายต่อประเทศเพื่อนบ้าน
- 4) เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ soft power ของญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ตลอดจนบทบาทของทั้งสามชาติในอาเซียน

ขอบเขตงานวิจัย

ศึกษานโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินการเพื่อเพิ่ม soft power ในอาเซียนของญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ในช่วงเวลาตั้งแต่หลังวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียปี 1997 จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้จะเน้นในช่วงทศวรรษ 2000 ที่ความพยายามเพิ่ม soft power ของทั้งสามชาติมีความเด่นชัดมากขึ้น

วิธีการศึกษาวิจัย

ในการศึกษานี้ จะใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ (interview) โดยทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ เช่น สุนทรพจน์ คำแถลงการณ์ เอกสารนโยบายต่างประเทศ และจากเอกสารทุติยภูมิ เช่น หนังสือวิชาการ บทความ หนังสือพิมพ์ วารสาร และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากเว็บไซต์ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทย

สำหรับการหาข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักวิชาการ ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ และสื่อมวลชน ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบาย soft power

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เสริมสร้างความเข้าใจต่อยุทธศาสตร์และการดำเนินนโยบายเพื่อเพิ่ม soft power ในอาเซียนของ ญี่ปุ่น จีน และเกาหลี และทรงสนของชาติอาเซียนที่มีตอนนโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศ
- 2) สร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อผู้กำหนดนโยบายของไทย ในประเด็นการรับมือและการ ดำเนินความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับทั้งสามประเทศ
- 3) สร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อผู้กำหนดนโยบายของไทย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนิน นโยบายต่างประเทศของไทย โดยเฉพาะนโยบายต่อประเทศเพื่อนบ้าน
- 4) สร้างองค์ความรู้ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา โดยเฉพาะในเรื่องนโยบาย soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีต่ออาเซียน

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยนี้ จะใช้แนวคิดอำนาจอย่างอ่อน (soft power) ร่วมด้วยอำนาจอย่างชาญฉลาด (smart power) และการทูตสาธารณะ (public diplomacy) เป็นแนวทางในการศึกษา

1) อำนาจอย่างอ่อน (soft power)

คำว่า soft power ยังไม่มีการบัญญัติคำแปลจากราชนันท์อย่างเป็นทางการ จึงมีการแปลออกมา อย่างหลากหลาย ทั้ง “อำนาจแบบอ่อน” “อำนาจนุ่ม” และ “อำนาจละมุล” (ศ.ดร. ยศ สัตตสมบัติ และ ดร. อริยญา สิริผล)⁶ “พลังละมุน” (รศ.ดร. สมภพ มานะรังสรรค์)⁷ ขณะที่นักวิชาการหลายท่านใช้ทับศัพท์ว่า soft power (รศ.ดร. ประภัสสร เทพชาตรี และ ดร. สิทธิพล เครือรัฐดิกล)⁸ ทั้งนี้ มักเป็นการกล่าวในการ สัมมนาต่างๆ และการให้สัมภาษณ์ทางหนังสือพิมพ์ ยังแทบไม่มีงานเขียนเชิงวิชาการเกี่ยวกับอำนาจ soft power ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จะใช้คำว่า “อำนาจอย่างอ่อน” แทน soft power เพื่อสามารถเปรียบเทียบกับ hard

⁶ อริยญา สิริผล, โครงการ “เศรษฐศาสตร์การเมืองเรื่องการเคลื่อนย้าย: กรณีศึกษาผู้ค้าชาวจีนบริเวณชายแดนประเทศลุ่มน้ำโขง”, 15 สิงหาคม 2555, สืบค้นได้ที่ http://bird.soc.cmu.ac.th/show_subprojects.php?id=27 และ มติชน, นักวิชาการเตือนความสัมพันธ์จีน-อาเซียน/ลุ่มน้ำโขงอาจ เป็น “สิทธิสภาพนอกอาณาเขตยุคใหม่”, 15 สิงหาคม 2555, สืบค้นได้ที่

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1333004068&grpid=01&catid=01

⁷ สมภพ มานะรังสรรค์, มหาอำนาจจูบิพพม่าซึ่งทำยุทธศาสตร์ใหม่, 28 ธันวาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://www.ftwatch.org/all/news/37382>

⁸ ประภัสสร เทพชาตรี, การผงาดขึ้นของจีน, 15 สิงหาคม 2555, สืบค้นได้ที่ http://thepchatree.blogspot.com/2011/07/blog-post_11.html และ สิทธิพล เครือรัฐดิกล, แนวคิดเรื่อง soft power และการทูตสาธารณะ (public diplomacy), 15 สิงหาคม 2555, สืบค้นได้ที่

<http://kositthiphon.blogspot.com/2008/12/soft-power-public-diplomacy.html>

power หรือ “อำนาจอย่างแข็ง” ได้อย่างชัดเจน และจะมีการใช้ทับศัพท์ว่า soft power เพื่อความเหมาะสม และกระชับในส่วนของเนื้อหา

ในปัจจุบันสามารถพบเห็นคำว่า soft power ได้มากขึ้นจากหนังสือพิมพ์และเว็บไซต์ ซึ่งมักใช้โดยผู้นำประเทศมหาอำนาจทั้งขนาดใหญ่และขนาดกลาง เช่น สหรัฐ จีน และอินโดนีเซีย อย่างไรก็ตาม soft power ได้ใช้มานานแล้วในประวัติศาสตร์การเมืองโลก เพียงแต่ไม่ได้ระบุออกมาอย่างชัดเจนว่าเป็น soft power โดยในอดีต soft power ถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ใช้ในทางทหาร ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 มีการใช้ soft power ในการขยายอำนาจของฝรั่งเศสผ่านทางภาษาและวัฒนธรรม เรื่อยมาจนถึงช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 ที่อังกฤษใช้ soft power ผ่านช่องทางการสื่อสารข้ามแอตแลนติกเพื่อสร้างอำนาจโน้มน้าวสหรัฐฯ ให้เข้าร่วมสงคราม จะเห็นได้ว่า soft power มีความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายของประเทศต่างๆ มาเป็น ระยะเวลาอันยาวนานแล้ว

สำหรับความแตกต่างระหว่างอำนาจอย่างอ่อน (soft power) กับอำนาจอย่างแข็ง (hard power) นั้น โจเซฟ นาย ได้อธิบายไว้ว่า hard power เป็นอำนาจที่ได้มาจาก “การบังคับหรือการข่มขู่” (threat) ถือเป็น การใช้ไม้กระบอง (stick) และเป็น “การชักจูง” (inducement) หรือเป็นการให้สิ่งล่อใจ (carrot) หรือ ผลประโยชน์ที่จับต้องได้ จึงแตกต่างจาก soft power ที่ได้มาจาก “แรงดึงดูดใจ” (attraction) จากการสร้างเสน่ห์และความนิยมชมชอบ⁹ ซึ่ง โจเซฟ นาย ได้แบ่งทรัพยากร soft power ออกเป็น วัฒนธรรม (culture) ค่านิยม (values) และนโยบายต่างประเทศ (foreign policy)

วัฒนธรรม โจเซฟ นาย ถือว่าวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของ soft power เพราะวัฒนธรรมเป็นจุดเริ่มของค่านิยมและแนวปฏิบัติที่ดีของสังคม วัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) วัฒนธรรมระดับสูง (high culture) หรือวัฒนธรรมดั้งเดิม (traditional culture) ได้แก่ วรรณกรรม ศิลปะ สถาปัตยกรรม และอาหาร และ 2) วัฒนธรรมสมัยนิยม (popular culture) เน้นที่สื่อบันเทิงกระแสหลัก (mass entertainment)¹¹ ได้แก่ เพลง ภาพยนตร์ ดนตรี และแฟชั่นการแต่งกาย

ค่านิยม คือ ตัวอย่างความสำเร็จและความคิดริเริ่มที่ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์และสร้างเสน่ห์ของประเทศ เช่น ค่านิยมของสหรัฐฯ ได้แก่ ประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน และการค้าเสรี เป็นต้น

นโยบายต่างประเทศ สำหรับ โจเซฟ นาย นโยบายต่างประเทศที่เหมาะสมกับการเป็นทรัพยากร soft power ต้องประกอบด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือ เป็นนโยบายที่ดำเนินโดยใช้วิธีโน้มน้าวมากกว่าการใช้กำลัง หรือการชักจูง และเป็นนโยบายที่ประเทศอื่นเห็นว่ามีความชอบธรรม

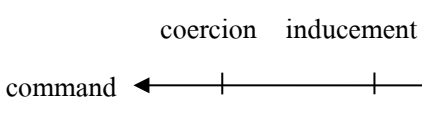
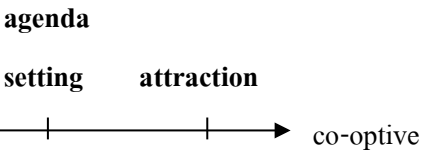
⁹ Joseph S. Nye, *The Future of Power* (New York: Public Affairs, 2011), pp. 81-82.

¹⁰ Joseph S. Nye, *Soft Power: The Mean to Success in World Politics*, pp. 5-7.

¹¹ Ibid, p. 11.

ข้อแตกต่างระหว่าง hard power กับ soft power เห็นได้จากตารางเปรียบเทียบด้านล่าง

ตาราง 1.1.1 เปรียบเทียบ hard power กับ soft power

	hard power	soft power
ลักษณะของพฤติกรรม (spectrum of behaviors)		
ทรัพยากร (resources)	force sanctions payment bribes	institutions values culture policies

ที่มา: Joseph S. Nye, Soft Power: The Means to Success in World Politics, p. 8.

จากตารางด้านบนสามารถสรุปได้ว่า

ลักษณะของพฤติกรรม (spectrum of behaviors) จะแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ hard power ประกอบด้วย การบังคับ (coercion) และการชักจูง (inducement) และ soft power ประกอบด้วย การมีบทบาทนำในการกำหนดวาระ (agenda setting) และแรงดึงดูดใจ (attraction)

อำนาจอย่างแข็ง (hard power)

- อำนาจบังคับ (coercion) ได้มาจาก ‘การใช้กำลัง’ (force) และ ‘การคว่ำบาตร’ (sanctions)
- อำนาจชักจูง (inducement) ได้มาจาก ‘การซื้อ’ (payment) และ ‘การติดสินบน’ (bribes)

อำนาจอย่างอ่อน (soft power)

- อำนาจการกำหนดวาระ (agenda setting) ได้มาจาก ‘สถาบัน’ (institutions)
- แรงดึงดูดใจ (attraction) ได้มาจาก ‘วัฒนธรรม’ (culture) ‘ค่านิยม’ (values) และ ‘นโยบายต่างประเทศ’ (foreign policy)

อย่างไรก็ตาม โจเซฟ นาย ขอมรับว่า ทรัพยากร soft power ไม่ได้มาจากแค่เฉพาะวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึง “ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ” (economic resource) ด้วย ซึ่งเศรษฐกิจสามารถเป็นได้ทั้ง hard power และ soft power ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้ไปในการสร้างแรงดึงดูดใจ หรือการบังคับ โดยสหภาพยุโรป (European Union หรือ EU) เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการใช้เศรษฐกิจเป็นแรงดึงดูดใจประเทศอดีตคอมมิวนิสต์ในยุโรปกลาง ปรับปรุงกฎหมาย และระบบเศรษฐกิจตามกรอบ

บริสเซลส์ (Brussels' s Framework) รวมทั้งตุรกีได้พยายามปรับปรุงนโยบายสิทธิมนุษยชนและกฎหมายเพื่อเข้าร่วมสหภาพยุโรป นอกจากนี้ “ทรัพยากรด้านการทหาร” (military resource) ก็สามารถเป็น soft power ได้ โดยได้มาจากความร่วมมือทางทหาร (military-to-military cooperation) การบรรเทาภัยพิบัติ และการฝึกซ้อมร่วมกัน ซึ่งสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางการทหารอันเป็นการเพิ่ม soft power ของประเทศในอีกทางหนึ่ง¹² ซึ่ง โจเซฟ นาย ได้เรียกการใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและการทหารเพื่อเพิ่ม soft power ว่า “อำนาจอย่างชาญฉลาด” (smart power)

2) อำนาจอย่างชาญฉลาด (smart power)

อำนาจอย่างชาญฉลาด (smart power) คือ การผสมระหว่าง hard power กับ soft power อันมาจากความคิดที่ว่า soft power เพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างเสน่ห์ได้ในทุกกรณี และไม่อาจแก้ไขปัญหาในหลายๆเรื่องได้ เช่น กรณีปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือ ที่อดีตผู้นำเกาหลีเหนือ นายคิม จอง อิล (Kim Jong-Il) ชื่นชอบภาพยนตร์ฮอลลีวูด (Hollywood) แต่ค่านิยมอเมริกันจากภาพยนตร์ไม่ได้ส่งผลต่อการตัดสินใจในการดำเนินโครงการนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ¹³ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมี “ยุทธศาสตร์อย่างชาญฉลาด” (Smart Strategy) ที่เป็นการรวมทรัพยากรทั้งจาก hard power และ soft power มาใช้แก้ไขปัญหา เช่น ในปี 2004 กองทัพสหรัฐฯได้เข้าช่วยเหลือบรรเทาภัยพิบัติสึนามิที่อินโดนีเซีย¹⁴ ทำให้ประชาชนอินโดนีเซียมองสหรัฐฯในแง่บวกมากขึ้น

โจเซฟ นาย มองว่า smart power เป็นสิ่งสำคัญในโลกของ “ยุคข้อมูลข่าวสาร” (Information Age) ที่มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างง่ายดายเพียงแค่ปลายนิ้ว และมีผู้เล่น (actors) จำนวนมากอยู่บนเวทีโลก อีกทั้ง โจเซฟ นาย ยังเชื่อว่า โลกในยุคปัจจุบันแบ่งเป็น 3 ระดับ หรือที่เรียกว่า “เกมหมากรุก 3 มิติที่ซับซ้อน” (Complex three-dimensional chess game)¹⁵ ดังนี้

- 1) ระดับสูงสุด (top level) คือ อำนาจทางทหาร ซึ่งบนเวทีระหว่างประเทศยังคงเป็น “ระบบขั้วเดียว” (unipolar) ที่สหรัฐฯเป็นอภิมหาอำนาจ
- 2) ระดับกลาง (middle level) คือ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในประชาคมระหว่างประเทศเป็น “ระบบหลายขั้ว” (multipolar) มีทั้งสหรัฐฯ ยุโรป ญี่ปุ่น และจีนเป็นมหาอำนาจ
- 3) ระดับล่างสุด (bottom level) คือ ความสัมพันธ์ข้ามชาติ (transnational relations) อันเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐบาล โดยมีตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีปัญหา

¹² Joseph S. Nye, *The Future of Power*, pp. 85-86.

¹³ Ibid, p. xii.

¹⁴ Joseph S. Nye (2009), Get Smart: Combining Hard and Soft Power, *Foreign Affairs*, July/August, p. 160.

¹⁵ Joseph S. Nye, *The Future of Power*, p. xv.

ความมั่นคงรูปแบบใหม่เป็นประเด็นสำคัญ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ยาเสพติด โรคระบาด และการก่อการร้าย ทำให้ในระดับล่างสุดนี้ เป็นระดับที่มีอำนาจที่ซับซ้อน ยุ่งเหยิง และไม่สามารถระบุเฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าเป็นข้อเดียว หลายข้อ หรืออื่นๆ

จึงทำให้โลกยุคปัจจุบัน อำนาจทางทหารเป็นอำนาจที่มีประสิทธิภาพน้อยที่สุดในการตอบสนองต่อภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ความร่วมมือระหว่างรัฐและสถาบันระหว่างประเทศ เช่น สหรัฐฯ เป็นอภิมหาอำนาจทางทหาร แต่ไม่สามารถเอาชนะสงครามในอัฟกานิสถาน อิรัก และสงครามต่อต้านการก่อการร้ายได้ เพราะไม่สามารถเอาชนะใจประชาชนได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร การดำเนินนโยบายให้ประสบความสำเร็จนั้น ไม่ใช่ด้วยการชนะโดยกำลังอาวุธ แต่เป็นการเอาชนะด้วยการใช้ smart power¹⁶

ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องมี “ยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ” (integrated strategy) หรือ smart power โดยมีเครื่องมือสำคัญ อาทิ การทูตสาธารณะ (public diplomacy) สื่อ (broadcasting) โครงการแลกเปลี่ยน (exchange program) การช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Official Development Assistance หรือ ODA) การบรรเทาภัยพิบัติ (disaster relief) และความสัมพันธ์ทางทหาร (military-to-military contact) เป็นต้น เพื่อลดทัศนคติเชิงลบและเอาชนะใจประชาชนส่วนใหญ่ อย่างเช่น การก่อการร้าย สหรัฐฯจำเป็นต้องใช้ smart power เพื่อเอาชนะใจคนมุสลิมส่วนใหญ่ และลดกระแสต่อต้านจากมุสลิมที่นิยมแนวทางสุดโต่ง¹⁷ กล่าวโดยสรุป smart power ถือเป็นนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ต่อยอดมาจาก soft power เพื่อแก้ไขปัญหาความท้าทายของโลกปัจจุบันที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น

นอกจากนี้ นักวิชาการจีนอย่าง หลี่ หมิงเจียง (Li Mingjiang) มีแนวคิดลักษณะเดียวกับ smart power คือ “การใช้อำนาจอย่างนุ่มนวล” (Soft Use of Power Approach) เพราะมองว่า ทรัพยากรอำนาจ (resources of power) ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการทหาร เศรษฐกิจ วัฒนธรรม อุดมการณ์หรือค่านิยม ล้วนสามารถสร้างแรงดึงดูดใจต่อประเทศอื่นได้ ขึ้นอยู่กับว่า ประเทศผู้จะใช้ทรัพยากรไปในทางที่แข็งแกร่งหรือนุ่มนวล กล่าวคือ ถ้าใช้ไปในทางที่แข็งแกร่งหรือเพื่อครอบงำประเทศอื่น ทรัพยากรอำนาจนั้นก็จะกลายเป็น hard power แต่ถ้าใช้ในทางที่นุ่มนวล (soft use) ด้วยความระมัดระวัง เหมาะสม พิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่ดี และการมีบทบาทหน้าที่สร้างภาพลักษณ์ที่ดีในสังคมระหว่างประเทศ ทรัพยากรนั้นก็จะกลายเป็น soft power¹⁸ สรุปคือ หลี่ หมิงเจียง มองว่า “พฤติกรรมการใช้ทรัพยากรอำนาจสำคัญกว่าที่มาของทรัพยากรอำนาจนั้น”

¹⁶ Joseph S. Nye, *Get Smart: Combining Hard and Soft Power*, pp. 162-163.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Mingjiang Li, Introduction: Soft Power: Nurture Not Nature, pp. 7-9, In, *Soft Power: China's Emerging Strategy in International Politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011).

3) การทูตสาธารณะ (public diplomacy)

การทูตสาธารณะ (public diplomacy) ถือเป็นเครื่องมือที่ถูกใช้อย่างยาวนานควบคู่กับอารยธรรมของมนุษย์นับตั้งแต่กรีก จนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยในอดีตการปลูกฝังภาพลักษณ์ (image cultivation) การโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) และกิจกรรม (activities) ถือเป็นการทูตสาธารณะจำพวกหนึ่ง อันเป็นเครื่องมือทางการทูตที่ถูกนำมาใช้นอกเหนือจากอำนาจทางทหาร เช่น ในช่วงสงครามเย็น สหรัฐฯ สหภาพโซเวียต และยุโรป เป็น 3 มหาอำนาจที่ใช้ “การสื่อสาร” เป็นเครื่องมือในการแพร่ขยายค่านิยมและอุดมการณ์ไปทั่วโลก โดยการทูตสาธารณะมีเป้าหมายเพื่อสื่อสารโดยตรงกับประชาชนทั่วไป และตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (NGOs)¹⁹ อย่างที่

พอล ชาร์ป (Paul Sharp) ได้ให้คำนิยามของการทูตสาธารณะไว้ว่า “เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์โดยตรงกับประชาชนในประเทศใดประเทศหนึ่ง ที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์และขยายค่านิยมที่ต้องการ”

ฮาน ทัช (Han Tuch) ได้ให้คำนิยามว่า “การทูตสาธารณะเป็นกระบวนการสื่อสารของรัฐบาลกับชาวต่างชาติ อันเป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจในอุดมการณ์ ค่านิยม สถาบัน วัฒนธรรม เป้าหมาย และนโยบายของชาติต่ออีกฝ่ายหนึ่ง”²⁰

โดย มาร์ค เล็นเนิร์ด (Mark Leonard) ผู้เชี่ยวชาญด้านการทูตสาธารณะได้แบ่งการทูตสาธารณะออกเป็น 3 มิติ²¹ คือ 1) การสื่อสารในชีวิตประจำวัน (daily communication) หรือการจัดการข่าว (news management) กล่าวคือ เป็นการให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจต่อนโยบายของรัฐบาลเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีผ่านสื่อมวลชน 2) การสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ (strategic communication) เป็นการสื่อสารในระยะยาว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเผยแพร่ยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐบาล เพื่อสร้างความเข้าใจและภาพลักษณ์ที่ดีในต่างประเทศ และ 3) สร้างความสัมพันธ์ในระดับบุคคล (individual relationship building) ผ่านการให้ทุน การแลกเปลี่ยน การฝึกอบรม การสัมมนา และการประชุม กล่าวได้ว่า การทูตสาธารณะ ถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือของ *soft power* ที่ใช้กระชับความสัมพันธ์ในระดับประชาชน

¹⁹ Jan Melissen, *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*, pp. 3-5, In, *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, Jan Melissen (ed.), (New York: Palgrave Macmillan, 2005)

²⁰ Ibid, pp. 11-12.

²¹ Mark Leonard, *Public Diplomacy* (London: The Foreign Policy Centre, 2002) Quoted from, Joseph S. Nye, *Soft Power: The Mean to Success in World Politics*, pp. 107-109. And In, Jian Wang, *Introduction: China's Search of Soft Power*, p. 3, In, *Soft Power in China: Public Diplomacy through Communication*, Jian Wang (ed.), (New York: Palgrave Macmillan, 2011).

นอกจากนี้ ในปัจจุบันได้มีการเสนอ “การทูตสาธารณะใหม่” ที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาว เน้นการพูดคุยโดยต้องฟังเสียงจากฝ่ายที่เจรจาด้วย และให้ความสำคัญกับตัวแสดงภาคประชาสังคม (social actor) ทั้งในฐานะผู้สื่อสารและผู้รับสาร²² ซึ่งการทูตสาธารณะใหม่มีข้อแตกต่างจากแนวทางเดิม ดังนี้²³

“แยกการทูตสาธารณะแนวใหม่ออกจากโฆษณาชวนเชื่อ” โฆษณาชวนเชื่อ คือ ความพยายามสร้างอิทธิพลเหนือความคิดของผู้ฟังด้วยการส่งผ่านอุดมการณ์และค่านิยม ซึ่งโฆษณาชวนเชื่อนั้นมีประโยชน์แก่ผู้โฆษณาและผู้มีอำนาจทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตาม โฆษณาชวนเชื่อนั้นมักให้ผลทางลบ เช่น พรรคนาซีและคอมมิวนิสต์ใช้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยข้อแตกต่างระหว่างโฆษณาชวนเชื่อกับการทูตสาธารณะใหม่ คือ “รูปแบบการสื่อสาร” กล่าวคือ การทูตสาธารณะสมัยใหม่จะเป็นการสื่อสารแบบไปกลับ (two-way street) ที่ไม่ใช่การบังคับให้ผู้ฟังยอมรับความคิดหรืออุดมการณ์ที่ถ่ายทอดไป แต่เป็นการดึงดูดใจด้วยวิธีการเจรจบนพื้นฐานของเสรีภาพทางความคิด แต่โฆษณาชวนเชื่อนั้นเป็นแบบทางเดียว (one-way messaging) ที่ไม่ได้รับฟังสิ่งที่ผู้ฟังตอบกลับมา

“ความทับซ้อนของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับการทูตสาธารณะใหม่” ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมถือว่ามีความใกล้เคียงกับการทูตสาธารณะใหม่มากกว่าการโฆษณาชวนเชื่อ กล่าวคือ ทั้งสองมีวัตถุประสงค์เดียวกันที่ต้องการสร้างปฏิสัมพันธ์ระยะยาวมากกว่าคำนึงเพียงความสัมพันธ์ระยะสั้น อีกนัยหนึ่งคือ ให้ความสำคัญกับการเอาชนะใจ (winning hearts and minds) และสร้างความเชื่อใจซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป การทูตสาธารณะใหม่เน้นที่การสื่อสารระหว่างกันโดยรับฟังจากอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเป้าหมายของการสื่อสาร คือ สร้างปฏิสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ และความเชื่อใจด้วยการเอาชนะใจ อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในระยะยาวที่มีความยั่งยืน สำหรับการทูตสาธารณะของญี่ปุ่น เกาหลี และจีน นั้นให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสานสัมพันธ์กับอาเซียน ซึ่งสามารถเรียกได้ว่า “การทูตวัฒนธรรม” (cultural diplomacy) โดยใช้การเผยแพร่วัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน และทุนการศึกษา สร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ ดังนั้นการทูตสาธารณะใหม่จึงนำมาใช้มากขึ้นในฐานะเครื่องมือของนโยบาย soft power โดยเฉพาะในโลกยุคปัจจุบันที่การบังคับและการข่มขู่ไม่เป็นที่ยอมรับอีกต่อไป

ปัจจุบันการใช้ hard power ในการแข่งขันช่วงชิงอิทธิพลและผลประโยชน์ถือเป็นสิ่งที่ล้าสมัย เพราะไม่เป็นที่ยอมรับและเป็นโทษมากกว่าประโยชน์ ดังนั้นประเทศต่างๆ จึงหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ soft power การทูตสาธารณะ และ smart power เพื่อเอาชนะใจประชาชน โดยทั้ง ญี่ปุ่น จีน และเกาหลี มีแนวโน้มกระชับความสัมพันธ์และสร้างอิทธิพลเหนืออาเซียนด้วยการใช้นโยบาย soft power มากขึ้น อันจะเป็นการเพิ่มอำนาจในมนาน ทั้งยังเป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยการส่งออกสินค้าทางวัฒนธรรมและ

²² Sook Jong Lee and Jan Melissen (eds.), *Public Diplomacy and Soft Power in East Asia* (New York: Palgrave Macmillan, 2011), p. 2.

²³ Jan Melissen, *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*, pp. 16-21.

อิทธิพลทางการเมืองอีกด้วย ดังนั้น การวิเคราะห์นโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศจึงเป็นประเด็นที่สำคัญและต้องศึกษาอย่างเร่งด่วน เพื่อสร้างความสามารถในการรับมือและเท่าทันต่อนโยบายของทั้งสามประเทศ โดยเฉพาะที่มีต่อไทยและอาเซียน เพราะจะได้ไม่ตกเป็นเครื่องมือของประเทศใดประเทศหนึ่ง

โดยในงานวิจัยนี้จะใช้กรอบแนวคิด soft power โดยมีทรัพยากร ได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศเป็นหลักในการวิเคราะห์ ประกอบกับแนวคิดการทูตสาธารณะและ smart power ซึ่งจะทำให้สามารถเข้าใจนโยบาย soft power ของญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ต่อไทยและอาเซียนได้อย่างรอบด้านมากขึ้น

บทที่ 2

Soft power ของจีน

ในบทนี้ จะวิเคราะห์ soft power ของจีน โดยจะเริ่มจาก 1) ภาพรวม soft power ของจีน ประกอบด้วย นโยบายและกลไกในการดำเนินงานด้าน soft power 2) Soft power ด้านวัฒนธรรมจีนทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมและสมัยนิยม 3) ค่านิยมด้าน soft power ของจีน ได้แก่ โลกแห่งความสามัคคี (Harmonious World) และฉันทามติปักกิ่ง (Beijing Consensus) และ 4) นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ได้แก่ นโยบายการพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development) นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี (Good Neighbor Policy) การทูตวัฒนธรรม (Cultural Diplomacy) การทูตแพนด้า (Panda Diplomacy) การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ (foreign aid) และการเยือนต่างประเทศของผู้นำ

2.1 ภาพรวม soft power ของจีน

การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องของจีนตลอด 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้สร้างความกังวลแก่สังคมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะโลกตะวันตกและประเทศเพื่อนบ้านว่า จีนจะเติบโตมาเป็นภัยคุกคาม ทำให้ในช่วงต้นทศวรรษ 2000 จีนต้องหันมาเน้นปรับปรุงภาพลักษณ์และสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาคมโลกว่า “จีนจะพัฒนาอย่างสันติ” ดังนั้น soft power จึงเป็นหนึ่งในแกนหลักของนโยบายต่างประเทศ¹ โดยนำเอาทรัพยากรที่จะช่วยเสริมสร้าง soft power เช่น วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ มาเป็นเครื่องมือปรับปรุงภาพลักษณ์และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนานาประเทศ ทั้งนี้จีนได้ประกาศยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน เช่น “การพัฒนาอย่างสันติ” ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การเคารพอำนาจอธิปไตยและไม่แทรกแซงกิจการภายใน ส่งเสริมค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี และดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดี เพื่อแสดงเจตนารมณ์ให้นานาประเทศเห็นว่า จีนที่ต้องการสร้างโลกที่มีสันติภาพและความรุ่งเรืองร่วมกัน²

จีนยังพยายามแสดงบทบาทความเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีความรับผิดชอบ เห็นได้จากการดำเนินยุทธศาสตร์ “การรุกอย่างมีเสน่ห์” (Charm Offensive) ในฐานะประเทศให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ (foreign aid) ตลอดจนเสน่ห์ของความสำเร็จจากการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน ที่รู้จักกันในนามของ “ฉันทา

¹ C. Fred Bergsten, Charles Freeman, Nicholas Laedy, and Derek Mitchell, *China's Rise: Challenges and Opportunities* (Washington D.C.: Peterson Institute for International Economic, 2008), p. 214.

² Shin-Wha Lee, “The Theory and Reality of Soft Power: Practical Approaches in East Asia,” pp. 24-25. In, *Public Diplomacy and Soft Power in East Asia*, Sook Jong Lee and Jan Melissen (ed.), (New York: Palgrave Macmillan, 2011)

มติปักกิ่ง” (Beijing Consensus) ก็ได้รับการตอบรับอย่างดีจากประเทศกำลังพัฒนา ตลอดจนการดำเนินนโยบายเชิงรุกด้านวัฒนธรรมและภาษาของจีน³ โดยได้จัดตั้ง “สถาบันขงจื๊อ” ในปี 2004 และได้แพร่ขยายไปทุกภูมิภาคของโลก จากสถิติของสำนักงานใหญ่สถาบันขงจื๊อ หรือฮั่นป๋าน (Confucius Institute Headquarters or Hanban) ในเดือนมีนาคมปี 2014⁴ พบว่า มีสถาบันขงจื๊อทั้งหมด 440 แห่ง และมีห้องเรียนขงจื๊ออีก 646 ห้อง ใน 119 ประเทศทั่วโลก

นอกจากนี้ การเป็นเจ้าภาพการประชุมและกิจกรรมนานาชาติ เช่น การประชุมว่าด้วยสตรีนานาชาติของสหประชาชาติในปี 2001 เจ้าภาพมหกรรมกีฬาโอลิมปิกปี 2008 ที่กรุงปักกิ่ง กีฬาเอเชียนเกมส์ที่กวางโจวปี 2010 การประชุมเอเปค และนิทรรศการเวิลด์เอ็กซ์โปปี 2010 ที่เซี่ยงไฮ้ ถือเป็นโอกาสของจีนในการเผยแพร่วัฒนธรรมและค่านิยม เช่น วัฒนธรรมดั้งเดิม ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี และนโยบายการพัฒนาอย่างสันติที่เป็นองค์ประกอบหลักในพิธีเปิดโอลิมปิก⁵ รวมถึงการมีบทบาทเสนอความคิดริเริ่มต่อการจัดการปัญหาความท้าทายของโลกบนเวทีประชุมระดับโลก⁶

2.1.1 พัฒนาการ soft power ของจีน

ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1990 จีนมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วและมีอิทธิพลบนเวทีระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ทำให้นักวิชาการบางคนมองว่า อาจนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านอำนาจที่ก่อให้เกิดความไร้ระเบียบหรือแม้กระทั่งสงคราม อีกทั้งบางคนยังมองว่า อำนาจพรรคคอมมิวนิสต์ของจีนที่สามารถควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เกือบเบ็ดเสร็จนั้นจะเป็นสิ่งท้าทายโลกตะวันตก การผงาดขึ้นมาของจีนจึงถูกมองว่า “ภัยคุกคามจีน” (China threat)⁷ ทำให้รัฐบาลจีนจำเป็นต้องแสดงให้เห็นว่า การผงาดขึ้นมาของจีนเป็นการผงาดขึ้นมาอย่างสันติ (Peaceful Rise) ไม่ใช่ภัยคุกคาม

จีนเริ่มดำเนินยุทธศาสตร์ “การรุกอย่างมีเสน่ห์” มากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2000 โดยผู้นำจีนได้กำหนดเป้าหมายว่าด้วยการสร้างเสถียรภาพและสันติกับทุกประเทศ โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนประชิด เช่น ลาว เวียดนาม รัสเซีย และเกาหลีเหนือ⁸ สามารถกล่าวได้ว่า นโยบายการพัฒนาอย่าง

³ Ibid

⁴ Hanban, *Confucius Institutes*, 27 March 2014, available from http://english.hanban.org/node_10971.htm

⁵ Chwen Chwen Chen, Cinzia Colapinto and Qing Luo (2012), The 2008 Beijing Olympics opening ceremony: visual insights into China's soft power, *Visual Studies*, 27: 2, p. 191.

⁶ Ingrid D'Hooghe, Public Diplomacy in the People's Republic of China, p. 97, In, *The New Public Diplomacy: soft power in international relations*, Jan Melissen (ed.), (New York: Palgrave Macmillan, 2005)

⁷ Jia Qingguo (2005), “Peaceful development: China's policy of reassurance”, *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 59, No. 4, pp. 493-494.

⁸ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, (New York: Vail-Ballou Press, 2007, p. 37.

สันติถือเป็นนโยบายด้าน soft power แรกที่นักวิชาการได้นำเสนอและรัฐบาลจีนนำมาใช้เป็นนโยบายต่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า soft power คือ ทางเลือกที่ดีที่สุดต่อการแก้ไขปัญหาภาพลักษณ์เชิงลบของจีน นอกจากนี้ ยังเห็นได้จาก แดงการณของรัฐบาลจีน วารสารของสถาบันการศึกษา และหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่า soft power เริ่มกลายเป็นส่วนสำคัญของนโยบายต่างประเทศจีนในศตวรรษที่ 21 โดยมีจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการในปี 2002 จากรายงานการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์จีน (Chinese Communist Party หรือ CCP) ครั้งที่ 16 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า “ในโลกปัจจุบัน วัฒนธรรมถือเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจและการเมือง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีผลต่อความสามารถการแข่งขันของประเทศบนเวทีโลก”⁹

ในปี 2006 ประธานาธิบดี หูจิ่นเทา (Hu Jintao) ได้สร้างความชัดเจนต่อการใช้ soft power ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมากขึ้น โดยในการประชุมของคณะผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ ประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ได้กล่าวว่า “การเพิ่มสถานะและอิทธิพลในประชาคมระหว่างประเทศของจีนจะต้องมีทั้ง hard power ได้แก่ เศรษฐกิจและการทหาร และ soft power เช่น วัฒนธรรม มาเป็นเครื่องมือดำเนินนโยบายของประเทศ”¹⁰ และได้กล่าวซ้ำอีกครั้งในการประชุมใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 17 ในปี 2007 ว่า “วัฒนธรรมทวีความสำคัญมากขึ้นในฐานะทรัพยากรที่สร้างความเป็นหนึ่งเดียว สร้างสรรค์ และเป็นปัจจัยต่อความสามารถที่แข็งแกร่งของประเทศบนเวทีการแข่งขันระหว่างประเทศ จึงต้องเพิ่มวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจ soft power ของจีน”¹¹

อีกทั้งยังเห็นถึงความสนใจใน soft power ของจีนมากขึ้นจาก องค์กรไม่ใชรัฐ (NGOs) เช่น สมาคมชาวจีนเพื่อมิตรภาพกับต่างประเทศ (Chinese People’s Association for Friendship with Foreign Countries หรือ CPAFFC) และสถาบันการต่างประเทศ (Institute of Foreign Affairs หรือ IFA) ที่เพิ่มการสานความสัมพันธ์ระดับประชาชน และสร้างเครือข่ายระหว่างประชาชนจีนกับต่างประเทศ¹² ประชาคมชาวจีนโพ้นทะเล (overseas Chinese community) ที่มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมและข้อมูลข่าวสารของจีนในต่างประเทศ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็น “ตัวแทนด้านวัฒนธรรม” (cultural agent) และสถาบันวิชาการต่างๆ ของจีน ที่ได้เป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมหัวข้อทางวิชาการเกี่ยวกับ soft power ได้แก่ สำนักภาษาต่างประเทศจีน (China Foreign Languages Bureau) มหาวิทยาลัยฟู่ตัน (Fudan University) สถาบันศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมสมัยของจีน (China Institute of Contemporary International

⁹ Mingjiang Li (2008), “China Debates Soft Power”, *Chinese Journal of International Politics*, Vol. 2(2), pp. 288-291.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Xinhua, Hu Jintao calls for enhancing “soft power” of Chinese culture, Quoted in Sheng Ding (2010), Analyzing Rising Power from the Perspective of Soft Power: a new look at China’s rise to the status power, *Journal of Contemporary China*, 19: 64, p.264.

¹² Ingrid D’Hooghe, The Expansion of China’s Public Diplomacy System, p. 22, In, *Soft Power in China: Public Diplomacy through Communication*, Jian Wang (ed.), (New York: Palgrave Macmillan, 2011).

Relations หรือ CICIR) และโรงเรียนของพรรคคอมมิวนิสต์ (Party School of the Central Committee of C.P.C.) เป็นต้น รวมถึงหัวข้องานวิจัยและหัวข้อข่าวหนังสือพิมพ์เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2001¹³

หลักฐานสำคัญอีกชิ้นที่แสดงให้เห็นว่า ผู้นำรุ่นใหม่ของจีนให้ความสำคัญต่อการใช้ soft power เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเสน่ห์ของประเทศคือ แถลงการณ์ของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ต่อสมาชิกกรรมการเมืองของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนในวันที่ 1 มกราคม 2014 ที่มีสาระสำคัญคือ

“รัฐบาลจะส่งเสริมการดำเนินนโยบายด้าน soft power ทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของจีนบนเวทีโลก ในฐานะประเทศที่มีอารยะ ประกอบไปด้วย ความร่ำรวยทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เอกภาพของชาติบนความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความสวยงามของธรรมชาติ และในฐานะสมาชิกประชาคมโลกที่มีความรับผิดชอบ ผ่านการส่งเสริมสันติภาพ การพัฒนาร่วมกัน และส่งเสริมความยุติธรรมบนเวทีโลก เพื่อบรรลุเป้าหมายในการสร้างความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรมและความสามารถในการแข่งขันของประเทศ จีนจึงต้องปฏิรูปวัฒนธรรมเชิงลึกและเพิ่มความสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมแก่ประชาชนจีน รวมถึงการส่งเสริมค่านิยมสังคมนิยม ผลักดันการสร้างอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมให้มีความมั่นคง และเพิ่มขีดความสามารถด้านการสื่อสารกับนานาประเทศ นอกจากนี้ “ความฝันของจีน”¹⁴ (Chinese Dream) ยังเป็นส่วนสำคัญของ soft power ของจีนอีกด้วย”¹⁵

นอกจากนี้ ยังสามารถเห็นแนวโน้มนโยบายจีนในเรื่องนี้จากการตอบคำถามของ หวัง อี้ (Wang Yi) รัฐมนตรีต่างประเทศของจีน เกี่ยวกับ soft power ของจีนตามแนวคิดของ โจเซฟ นาย ในที่ประชุมเศรษฐกิจโลกประจำปี 2014 (World Economic Forum) ที่เมืองดาวอส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ดังนี้

“ประเทศมหาอำนาจจำเป็นต้องมีนโยบายด้าน soft power โดยจีนเป็นประเทศที่มีแนวทาง soft power เป็นเอกลักษณ์ประกอบด้วย 3 ประการคือ ประการแรก วัฒนธรรม ตลอดหลายพันปีจีนมีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่แข็งแกร่งและรุ่งเรือง โดยเฉพาะด้านการปกครองที่รัฐบาลจีนพร้อมผลักดันแนวคิด “การปกครองด้วยความเมตตา” (benevolent governance) อันเป็นการปกครองด้วยคุณธรรมและความสามัคคีให้เป็นแนวคิดสำคัญของโลก ประการที่สอง แนวทางการพัฒนาประเทศ เป็นแนวทางที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของจีนและให้ความสำคัญกับประชาชนจีนเป็นหลัก ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างศึกษาแก่ประเทศอื่นได้ และประการสุดท้าย ปรัชญาการทูต ที่จีนได้ยึดถือความยุติธรรมและความเสมอภาคมาเป็นเวลาช้านาน โดยเป็นที่

¹³ Li Mingjiang (2008), “China Debates Soft Power”, pp. 288-291.

¹⁴ ความฝันของจีน (Chinese Dream) คือ ความฝันถึงการสร้างสังคมจีนที่มีความรุ่งเรือง ประชาชนมีความสุข และพัฒนาประเทศสู่ความเจริญ และยิ่งใหญ่เช่นเดียวกับในอดีต ขณะเดียวกันก็สร้างสันติภาพและการพัฒนาร่วมกันกับประชาคมโลก

¹⁵ Xinhua, Xi: China to promote cultural soft power, 2 January 2014, available from http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-01/01/c_125941955.htm

ยอมรับจากประเทศส่วนใหญ่ โดยเฉพาะประเทศขนาดเล็กและขนาดกลาง ซึ่งในอนาคตจีนจะมุ่งมั่นให้ความสำคัญกับ *soft power* และจะยกระดับและปรับปรุงให้ดีขึ้น”¹⁶

เห็นได้ชัดว่า จีนหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ *soft power* โดยผู้นำจีนรุ่นที่ 5 ที่แสดงออกอย่างชัดเจนถึงการใช้ *soft power* เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ สร้างเสน่ห์ และเพิ่มอิทธิพลบนเวทีระหว่างประเทศ และเพื่อมีทิศทางที่ชัดเจนในการใช้ *soft power* รัฐบาลจีนจึงได้ออกสมุดปกขาว (White Paper) ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด *soft power* ให้เป็นแนวทางหลักของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีน

2.1.2 นโยบายด้าน *soft power* ของรัฐบาลจีน

เอกสารอย่างเป็นทางการของรัฐบาลจีนมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับ *soft power* ด้วยกัน 2 ฉบับ คือ สมุดปกขาวว่าด้วยการพัฒนาอย่างสันติ (White Paper on China's Peaceful Development) และการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ (White Paper on China's Foreign Aid) ทั้งสองฉบับออกมาในปี 2011 ซึ่งถือได้ว่าเป็นปีที่รัฐบาลจีนมีพัฒนาการการดำเนินนโยบายเชิงรุกด้าน *soft power* มากขึ้น โดยสาระสำคัญของสมุดปกขาวทั้งสองฉบับมีดังนี้

สมุดปกขาวว่าด้วยการพัฒนาอย่างสันติ¹⁷ (White Paper on China's Peaceful Development)

สมุดปกขาวดังกล่าวเริ่มด้วยการพรรณนาถึงการเปลี่ยนแปลงมากมายของจีนในปัจจุบัน ในด้านเศรษฐกิจ พลังขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของจีนเปลี่ยนจากนโยบายรวมศูนย์มาเป็นเศรษฐกิจตลาดแบบสังคมนิยม และเปลี่ยนจากประเทศปิดหรือกึ่งปิดมาเป็นประเทศที่เปิดรับการลงทุนและการค้าจากทั่วโลกอย่างเต็มที่ จีนกลายเป็นประเทศที่มีความสำคัญต่อเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจโลก นับตั้งแต่ปี 1997 ที่จีนรักษ้อัตราการแลกเปลี่ยนค่าเงินหยวน เพื่อบรรเทาผลกระทบจากวิกฤตการเงินเอเชีย เช่นเดียวกับวิกฤตเศรษฐกิจปี 2008 ที่จีนมีบทบาทเชิงรุกต่อการเสนอแนวคิดริเริ่มกลไกและการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในด้านการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา จีนให้ความสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของสหประชาชาติ (Millennium Development Goals หรือ MDGs) โดยในปี 2009

¹⁶ Wang Yi, *China will keep efforts to enrich and improve building-up of its soft power*, 25 January 2014, available from <http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t1123422.shtml>

¹⁷ Information Office of the State Council of PRC, *China's Peaceful Development*, 1 August 2012, available from http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7126562.htm

จีนให้เงินช่วยเหลือประมาณ 250,000 ล้านหยวน แก่ 161 ประเทศ และองค์การระหว่างประเทศมากกว่า 30 องค์การ อีกทั้งจีนยังได้ช่วยเหลือฝึกอบรมเจ้าหน้าที่จากประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งส่งเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์และครูไปช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาด้านสาธารณสุขและการศึกษา

สมุดปกขาวยังบรรยายต่อไปว่า จีนยังมีบทบาทเชิงรุกด้านความมั่นคงของโลก เห็นได้จาก การส่งเจ้าหน้าที่ประมาณ 21,000 คน เข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (United Nations Peace Keeping Operation หรือ UNPKO) มากที่สุดเมื่อเทียบกับประเทศในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council หรือ UNSC) ตลอดจนให้ความร่วมมือแก้ไขปัญหาคความมั่นคงรูปแบบใหม่ ได้แก่ การก่อการร้าย การแพร่ขยายอาวุธ ภัยพิบัติ ปัญหานิวเคลียร์เกาหลีเหนือและอิหร่าน

สำหรับสาเหตุที่จีนเลือกการพัฒนาอย่างสันติมาเป็นยุทธศาสตร์ของประเทศ รายงานดังกล่าวชี้ว่าเป็นผลมาจาก 1) รากฐานจากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจีนมีความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติบนพื้นฐานของ “ความกลมเกลียวหรือความสามัคคี” 2) ปัจจัยพื้นฐานของจีน จีนยังคงเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่เผชิญกับความท้าทายมากมาย ซึ่งการพัฒนาอย่างสันติจะเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินยุทธศาสตร์พัฒนาประเทศของจีน 3) ปัจจัยภายนอก แนวโน้มความต้องการของโลกคือ “โลกที่มีสันติและเสถียรภาพ” สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาของจีน ซึ่งการพัฒนาอย่างสันติของจีนประกอบไปด้วย การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ (scientific development) การพัฒนาตามแนวทางของตนเอง (independent development) การพัฒนาอย่างเปิดกว้าง (open development) การพัฒนาอย่างสันติ (peaceful development) การพัฒนาความร่วมมือ (cooperative development) และการพัฒนาร่วมกัน (common development)

เป้าหมายการดำเนินนโยบายการพัฒนาอย่างสันติคือ “สร้างความทันสมัยและความรุ่งเรือง กระจายความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียม และส่งเสริมการพัฒนาของประเทศและสร้างสันติภาพในประชาคมโลก” ภายใต้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปี 2011-2015 รัฐบาลจีนมีความมุ่งมั่นยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของชาวจีน รายได้ การศึกษา และสังคมประชาธิปไตย รวมถึงเพิ่มความร่วมมือกับต่างประเทศอย่างรอบด้าน เพื่อสร้างสังคมระหว่างประเทศที่มีสันติและการพัฒนาบนผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นเพื่อบรรลุเป้าหมายของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ จีนจะดำเนินงานดังต่อไปนี้ 1) ส่งเสริมการเติบโตเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ โดยหันมาพึ่งพาการวิจัยและพัฒนา (R&D) นวัตกรรม และเพิ่มคุณภาพของสินค้าและแรงงาน 2) เพิ่มความสามารถทรัพยากรมนุษย์ของจีนและสร้างตลาดภายในให้แข็งแกร่ง 3) เร่งสร้างสังคมแห่งความสามัคคี 4) ดำเนินยุทธศาสตร์เปิดรับเพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน และ 5) สร้างสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีสันติ อันเป็นปัจจัยภายนอกที่เหมาะสมกับการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างสันติของจีน

บนเวทีระหว่างประเทศ เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างสันติ จีนให้ความสำคัญกับการดำเนินความสัมพันธ์ที่ดี โดยมีนโยบายต่างประเทศดังนี้ 1) ส่งเสริมการสร้างโลกแห่งความสามัคคี 2) ผลักดันการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีอิสระเป็นของตัวเอง เพื่อสร้างสันติภาพระหว่างประเทศ 3) ส่งเสริมมุมมองใหม่เกี่ยวกับประเด็นความมั่นคงของโลกที่ควรมีความเชื่อใจและผลประโยชน์ร่วมกัน ความเสมอภาคและการประสานความร่วมมือ 4) มีบทบาทเชิงรุกในฐานะสมาชิกประชาคมโลกที่มีความรับผิดชอบ และ 5) ส่งเสริมความร่วมมือในภูมิภาคและความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านที่ดี (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในส่วน “นโยบายการพัฒนาอย่างสันติ”)

สมุดปกขาวว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ¹⁸

(White Paper on China's Foreign Aid)

สมุดปกขาวฉบับนี้ระบุว่า ในศตวรรษที่ 21 จีนหันมาให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศมากขึ้น เห็นได้จาก การเพิ่มเงินช่วยเหลือมากถึงร้อยละ 29.4 ภายในปี 2004-2009 โดยจีนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมบนเวทีความร่วมมือเพื่อการให้ความช่วยเหลือทั้งระดับโลกและภูมิภาค เช่น การประชุมระดับสูงของสหประชาชาติว่าด้วยเงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา การประชุมระดับสูงของสหประชาชาติว่าด้วยเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) การประชุมสุดยอดจีน-อาเซียน เวทีความร่วมมือเศรษฐกิจและการค้าจีน-แอฟริกา และเวทีความร่วมมือและการพัฒนาเศรษฐกิจจีน-ประเทศหมู่เกาะในแปซิฟิก โดยลักษณะเด่นของแนวทางการให้ความช่วยเหลือของจีน ได้แก่ 1) สร้างความสามารถของประเทศผู้รับให้ยืนบนลำแข้งตนเองได้ 2) ปราศจากเงื่อนไขทางการเมือง 3) อยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมและผลประโยชน์ร่วมกัน 4) ดำเนินถึงสภาพแวดล้อมของประเทศผู้รับ และ 5) นำประสบการณ์จากการพัฒนาและปฏิรูปประเทศของจีน มาเป็นบทเรียนแก่การให้ความช่วยเหลือ ซึ่งความช่วยเหลือของจีนแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ เงินให้เปล่า (grant) เงินกู้ปลอดดอกเบี้ย (interest-free loan) และเงินกู้ดอกเบี้ยรายปี (concessional loan) ที่มีดอกเบี้ยร้อยละ 2-3 ต่อปี และมีระยะเวลาการชำระหนี้ 15-20 ปี

รูปแบบที่จีนเน้นให้ความช่วยเหลือได้แก่ 1) โครงสร้างพื้นฐานทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ 2) การพัฒนาสินค้าและวัตถุดิบเพื่อสร้างความสามารถด้านเศรษฐกิจของประเทศ 3) ความร่วมมือทางเทคนิคอย่างรอบด้านเพื่อยกระดับประเทศผู้รับให้สามารถยืนบนลำแข้งของตนเองได้ 4) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 5) ด้านสาธารณสุข โดยจีนได้จัดส่งทีมแพทย์เข้าไปช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนามากกว่า 21,000 คน นับตั้งแต่ปี

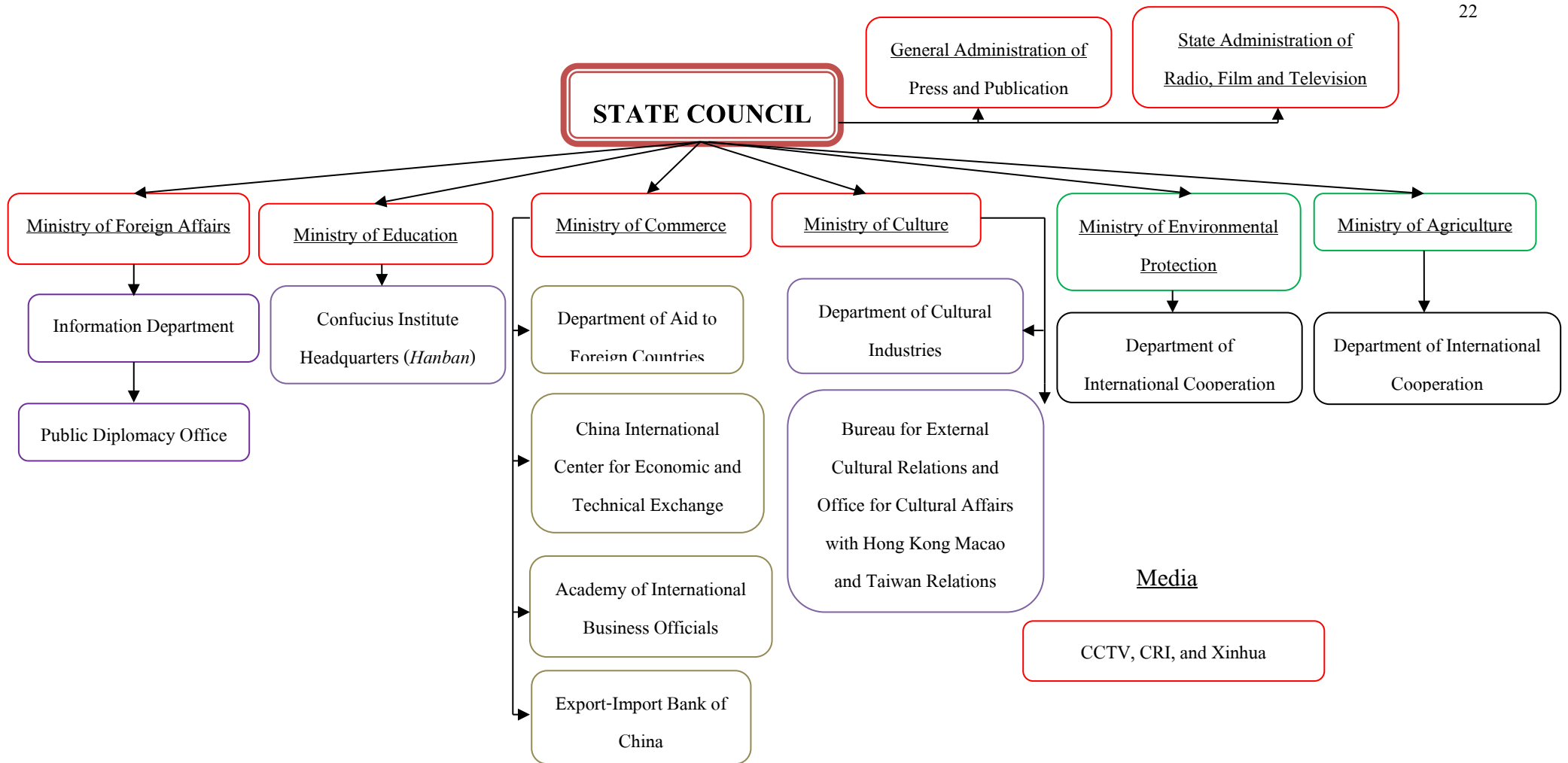
¹⁸ Information Office of the State Council of PRC, *China's Foreign Aid*, 22 August 2012, available from http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7116362.htm

1963-2009 ใน 69 ประเทศทั่วโลก 6) การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจากเงิน โดยเฉพาะภัยพิบัติทางธรรมชาติ 7) โครงการอาสาสมัครต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรม ภาษา แพทย์แผนจีน และสาขาที่จีนเชี่ยวชาญในต่างประเทศ (ดูเพิ่มเติมในบทการทูตวัฒนธรรมจีน) และ 8) การยกเลิกหนี้ กับประเทศที่ไม่สามารถใช้คืนหนี้เงินกู้จีนได้ จนถึงปี 2009 จีนได้ยกเลิกหนี้ไปแล้ว 25,580 ล้านดอลลาร์ แก่ 50 ประเทศทั่วโลก

จากรายงานฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า จีนเน้นการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลกให้สามารถยืนบนลำแข้งตนเอง ซึ่งจนถึงปี 2009 จีนได้ให้ความช่วยเหลือไปแล้ว 161 ประเทศ ผ่านช่องทางทวิภาคีและพหุภาคี โดยมี 123 ประเทศที่รับความช่วยเหลือโดยตรงจากจีน ประกอบด้วย เอเชีย 30 ประเทศ อเมริกา 51 ประเทศ ละตินอเมริกาและแคริบเบียน 18 ประเทศ และโอเชียเนียและยุโรปตะวันออกภูมิภาคละ 12 ประเทศ ซึ่งสาขาหลักที่จีนให้ความช่วยเหลือได้แก่ การเกษตร อุตสาหกรรม โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะ (อาคาร ระบบชลประทาน สนามกีฬา ศูนย์วัฒนธรรม และสถานศึกษาและวิจัย) การศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข พลังงานสะอาดและการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

รัฐบาลจีนได้ออกสมุดปกขาวว่าด้วยการพัฒนาอย่างสันติและการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศในปี 2011 แสดงถึงการให้ความสำคัญมากขึ้นกับการใช้ทรัพยากร soft power สร้างภาพลักษณ์และเสน่ห์ของประเทศ อย่างนโยบายการพัฒนาอย่างสันติที่เกิดจากความกังวลของต่างประเทศต่อการผงาดขึ้นมาจากจีนที่อาจนำไปสู่การเป็นภัยคุกคาม ทำให้จีนต้องหันมาใช้ค่านิยมที่เป็นรากฐานของประเทศมาตั้งแต่อดีตมาสร้างเป็นนโยบายเพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศ และย้ำว่า เป้าหมายของการพัฒนาประเทศจีนคือ การยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจีน รวมทั้งจีนได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นมหาอำนาจที่คำนึงถึงความต้องการของประเทศกำลังพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการไม่แทรกแซงอำนาจอธิปไตย การสร้างความสามารถในการยืนบนลำแข้งตนเองได้ และการคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละประเทศ จีนได้เน้นถึงการสร้างโลกที่มีความสามัคคีบนพื้นฐานของความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์ อีกทั้งจีนยังย้ำว่า พัฒนาการจีนจะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาโลก เช่น การเพิ่มบทบาททั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงโลก และการนำเอาประสบการณ์การพัฒนาประเทศมาแบ่งปันและเป็นบทเรียนแก่ประเทศกำลังพัฒนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

ส่วนสมุดปกขาวว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ สะท้อนถึงการให้ความสำคัญของจีนต่อการแก้ไขปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่โลกกำลังเผชิญ โดยจีนมุ่งมั่นสร้างความร่วมมือทั้งระดับพหุภาคีและทวิภาคี เช่น ความร่วมมือกับสหประชาชาติและความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนา (South-South Cooperation) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการช่วยเหลือให้มากขึ้น นอกเหนือจากนโยบายที่เป็นรูปธรรมแล้ว กลไกที่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการดำเนินงานด้าน soft power ดังจะอธิบายต่อไป

แผนภูมิ 2.1.1 กลไกการดำเนินงานด้าน soft power ของจีน

2.1.3 กลไกการดำเนินงานด้าน soft power ของรัฐบาลจีน

การดำเนินนโยบายให้ประสบความสำเร็จนั้น รัฐบาลต้องมีกลไกที่มีประสิทธิภาพและมีความสามารถในการดำเนินนโยบายให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ ปัจจุบันรัฐบาลจีนมีความพยายามสร้างกลไกเพื่อกำหนดนโยบายด้าน soft power ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งในที่นี้จะแบ่งกลไกของรัฐบาลจีนออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ หน่วยงานหลักและหน่วยงานรองในการดำเนินงานด้าน soft power ภายใต้การกำกับของคณะมนตรีแห่งรัฐ (State Council) หรือรัฐบาลจีนที่ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรี สมาชิกคณะมนตรีแห่งรัฐ และรัฐมนตรีประจำกระทรวง เป็นต้น อันเป็นหน่วยงานที่นำยุทธศาสตร์และนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์มาปฏิบัติตาม สำหรับหน่วยงานหลัก ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวัฒนธรรม และสื่อมวลชน

กระทรวงการต่างประเทศ (Ministry of Foreign Affairs หรือ MFA)

กระทรวงการต่างประเทศมีบทบาทโดยตรงต่อการดำเนินงาน soft power ผ่านทางสถานทูตจีนทั่วโลก ซึ่งไม่เพียง soft power ด้านนโยบายต่างประเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงด้านวัฒนธรรมและค่านิยม ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมและค่านิยมอันดีของจีน เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและระหว่างประชาชน รวมถึงการส่งเสริมบทบาทของจีนบนเวทีระหว่างประเทศ ซึ่งกระทรวงต่างประเทศมีแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ช่วยสร้างเสน่ห์ soft power คือ การเพิ่มศักยภาพของนักการทูตจีน โดยสร้างนักการทูตรุ่นใหม่ที่สามารถพูดภาษาท้องถิ่นของชาติอาเซียนได้ เช่น นักการทูตในไทยและกัมพูชา ที่มีทักษะในการพูดภาษาของชาติที่ไปประจำได้เป็นอย่างดี และสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงของจีนเดินทางเยือนอาเซียนให้มากขึ้น¹⁹

สำหรับการทูตสาธารณะมี กรมสารนิเทศ (Information Department) ทำหน้าที่รับผิดชอบหลัก นอกเหนือจากหน้าที่รับผิดชอบด้านการจัดการข้อมูลด้านการต่างประเทศแล้ว ยังมี “สำนักงานการทูตสาธารณะ” (Public Diplomacy Office) เป็นหน่วยงานส่งเสริมและพัฒนาการทูตสาธารณะ²⁰ เพื่อสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ

ในส่วนของการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา กระทรวงต่างประเทศมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินนโยบายดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งต้องร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกระทรวงพาณิชย์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง และกระทรวงการคลังที่มีหน้าที่เบิกจ่ายงบประมาณ เพื่อบูรณาการ

¹⁹ Joshua Kurlantzick (2006), China's Charm Offensive in Southeast Asia, *Current History*, p. 273.

²⁰ Ingrid D'Hooghe, The Expansion of China's Public Diplomacy System, p. 21.

ความร่วมมือที่นำไปสู่การดำเนินนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสถานทูตจีนในต่างประเทศยังเป็นหน่วยงานโดยตรงที่มีหน้าที่ประสานงานและจัดการ โครงการช่วยเหลือต่างประเทศในประเทศกำลังพัฒนา

21

กระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education)

กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบด้านการสร้างแรงดึงดูดใจชาวต่างชาติให้มาศึกษาต่อที่ประเทศจีน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยของจีนจัดตั้งโครงการให้ทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนจากประเทศกำลังพัฒนา ฝ่อกันวิชาสำหรับนักเรียนต่างชาติ และเพิ่มรายได้เพื่อดึงดูดนักวิชาการชั้นนำจากตะวันตกให้มาสอนหนังสือที่จีน รวมถึงการยกระดับมาตรฐานมหาวิทยาลัยของจีนอีกด้วย²² ซึ่งรัฐบาลจีนได้ริเริ่ม “โครงการ 211” (211 Project) ตั้งแต่ปี 1994 เพื่อผลักดันมหาวิทยาลัยของจีน 100 สถาบันให้เป็นมหาวิทยาลัยที่มีมาตรฐานระดับโลก ด้วยการปรับปรุงคุณภาพหลักสูตรการศึกษา การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ และประสิทธิภาพในการจัดการสถาบัน โดยโครงการ 211 ถือเป็นโครงการการลงทุนที่มากที่สุดโครงการหนึ่งของรัฐบาลจีนเฉพาะปี 1996-2000 จีนได้ลงทุนไปทั้งสิ้น 2,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ นอกจากนี้ ในปี 1998 ประธานาธิบดี เจียง เจ๋อหมิน ต้องการส่งเสริมมหาวิทยาลัยชั้นนำของจีนให้ก้าวเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงริเริ่ม “โครงการ 985” (985 Project) เพื่อสนับสนุนมหาวิทยาลัยชั้นนำ 34 แห่งของจีน ซึ่งโครงการนี้สะท้อนถึงความมุ่งมั่นของรัฐบาลจีนที่ต้องการมีส่วนร่วมแบ่งในตลาดการศึกษาระหว่างประเทศ²³ ที่จะนำไปสู่ผลประโยชน์ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและเสน่ห์ของประเทศ

ความสำเร็จของการยกระดับมาตรฐานการศึกษาของจีนเห็นได้จาก จำนวนนักเรียนต่างชาติที่เข้ามาศึกษาต่อในจีน จากแผนภูมิด้านล่างจะเห็นว่า จำนวนนักศึกษาต่างชาติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 13,000 คน ในปี 1992 เพิ่มขึ้นเป็น 32,700 คนในปี 1995 และ 52,100 คนในปี 2000 ที่สำคัญในปี 2006 มีนักเรียนต่างชาติเข้ามาศึกษาต่อที่จีนราว 162,600 คน ทำให้จีนขึ้นเป็นอันดับหนึ่งแห่งหน้าญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่นักศึกษาต่างชาติเข้ามาศึกษาต่อมากที่สุดในเอเชีย²⁴

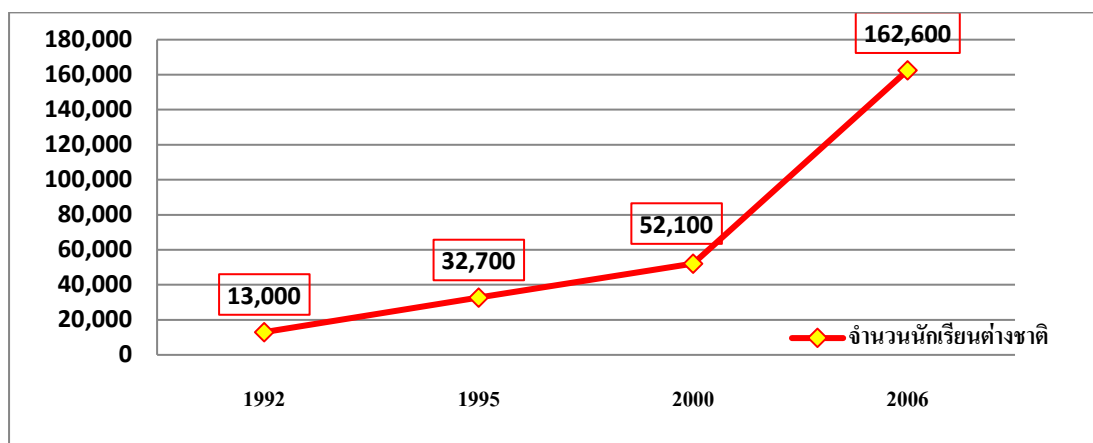
²¹ Information Office of the State Council of PRC, *Management of Foreign Aid*, 22 August 2012, available from http://www.china.org.cn/government/whitepaper/2011-04/21/content_22411737.htm

²² Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, p. 69.

²³ Xiaohu Cheng, Education: the intellectual base of China's soft power, pp. 111-112, In, *Soft Power: China's emerging strategy in international politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011).

²⁴ Ibid, p. 113.

แผนภูมิ 2.1.2 จำนวนนักเรียนต่างชาติที่เข้ามาศึกษาต่อที่จีนตั้งแต่ปี 1992-2006

ที่มา: Xiaohu Cheng, Education: the intellectual base of China's soft power, p. 113.

ด้านการศึกษาระหว่างศึกษาธิการดูแลการให้ทุนรัฐบาลจีน (Chinese Government Scholarship) เป็นทุนที่มีความสำคัญมากที่สุดของจีน ทั้งในแง่ของปริมาณทุนและความนิยมในต่างประเทศ เพราะเป็นทุนที่ไร้เงื่อนไขและข้อผูกมัดในการใช้ทุนคืน เป้าหมายของการให้ทุนคือ สร้างความเข้าใจ ความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนร่วมกันทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการศึกษา รัฐบาลจีนจึงได้ จัดสรรทุนแก่นักเรียน นักวิจัย และอาจารย์ มาศึกษาและวิจัยที่มหาวิทยาลัยในจีน²⁵ (ดูเพิ่มเติมได้ที่บทการ ทศวัฒนธรรม)

สำนักงานใหญ่สถาบันขงจื๊อ (Confucius Institute Headquarters หรือ *Hanban*)

ฮันป๋านเป็นหน่วยงานในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่สำคัญในการเผยแพร่ภาษาและ วัฒนธรรมจีน ฮันป๋านก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี 1987 แต่ได้จัดตั้งสถาบันขงจื๊อแห่งแรกในต่างประเทศที่เกาหลีปี 2004 โดยมีวัตถุประสงค์ส่งเสริมการเรียนภาษาจีน สร้างมิตรภาพและความร่วมมือ รวมถึงลดความตึงเครียด ระหว่างจีนกับประเทศผู้ขัดแย้ง โดยเฉพาะสหรัฐฯ²⁶ เพื่อบรรลุเป้าหมายพัฒนาโลกเป็น “สังคมพหุ วัฒนธรรม” (Multiculturalism) และสร้าง “โลกแห่งความสามัคคี” (Harmonious World) อีกทั้งยังร่วมมือกับ ต่างประเทศโดยผ่านสถาบันขงจื๊อที่ไปตั้งไว้ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน

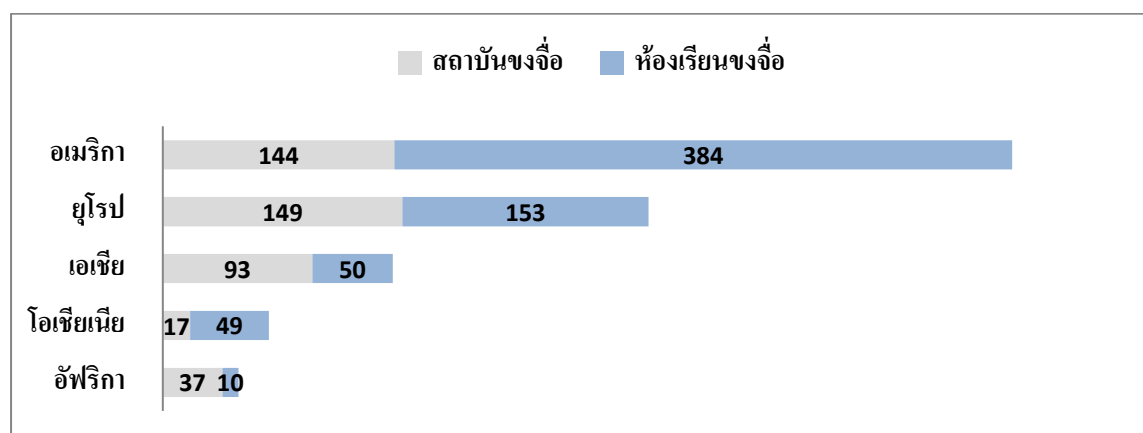
²⁵ Study in China, Introduction to Chinese Government Scholarships, 20 January 2014, available from

<http://en.csc.edu.cn/Laihua/scholarshipdetailen.aspx?cid=97&id=2070>

²⁶ Rui Yang (2010), Soft Power and Higher Education: an examination of China's Confucius Institutes, *Globalisation, Societies and Education*, 8: 2, p. 283.

โดยข้อมูลจากเว็บไซต์ของสถาบันฮันบันในเดือนมีนาคมปี 2014²⁷ พบว่า มีสถาบันขงจื๊อทั้งหมด 440 แห่ง เพิ่มขึ้นจากปี 2012 ที่มี 400 แห่ง และมีห้องเรียนขงจื๊อ 646 ห้อง เพิ่มขึ้นจากปี 2012 ที่มี 535 ห้อง ใน 119 ประเทศทั่วโลก แบ่งเป็นทวีปอเมริกา (เหนือ กลาง และใต้) ที่มีสถาบันขงจื๊อ 144 แห่ง และห้องเรียนขงจื๊อ 384 ห้อง ใน 16 ประเทศ ทวีปยุโรปมีสถาบันขงจื๊อ 149 แห่ง และห้องเรียนขงจื๊อ 153 ห้อง ใน 37 ประเทศ ทวีปเอเชียมีสถาบันขงจื๊อ 93 แห่ง และห้องเรียนขงจื๊อ 50 ห้อง ใน 32 ประเทศ ภูมิภาคโอเชียเนียมีสถาบันขงจื๊อ 17 แห่ง และห้องเรียนขงจื๊อ 49 ห้อง ใน 3 ประเทศ และทวีปแอฟริกา มีสถาบันขงจื๊อ 37 แห่ง และห้องเรียนขงจื๊อ 10 ห้อง ใน 31 ประเทศ ดังแผนภูมิด้านล่าง

แผนภูมิ 2.1.3 จำนวนสถาบันและห้องเรียนขงจื๊อรายภูมิภาคในปี 2014

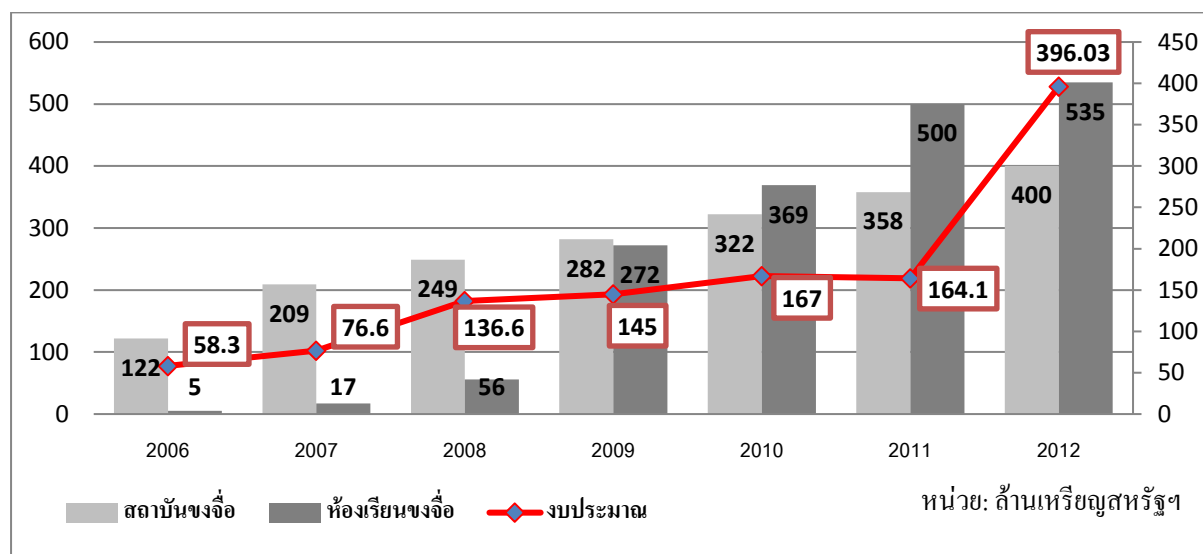

ที่มา: Hanban, Annual Report 2012, <<http://www.hanban.org/report/pdf/2012.pdf>>

เมื่อดูพัฒนาการของสถาบันและห้องเรียนขงจื๊อพบว่า เติบโตขึ้นอย่างมากนับตั้งแต่ปี 2006 ที่มีสถาบันขงจื๊อเพียง 122 แห่ง และห้องเรียนขงจื๊อ 5 ห้อง ใน 49 ประเทศ มาเป็นสถาบันขงจื๊อ 282 แห่ง และห้องเรียนขงจื๊อ 272 ห้อง ใน 88 ประเทศ ในปี 2009 และเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวในปี 2012 ที่มีสถาบันขงจื๊อ 400 แห่ง และห้องเรียนขงจื๊อ 535 ห้อง ใน 108 ประเทศ สอดคล้องกับงบประมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกันจากงบประมาณเพียง 58 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2006 เพิ่มขึ้นเป็น 145 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2008 และเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดในปี 2012 ที่มีงบประมาณทั้งสิ้น 396 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ดังแผนภูมิด้านล่าง

²⁷ Hanban, *Confucius Institutes*, 27 March 2014, available from http://english.hanban.org/node_10971.htm

แผนภูมิ 2.1.4 งบประมาณของสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ตั้งแต่ปี 2006-2012

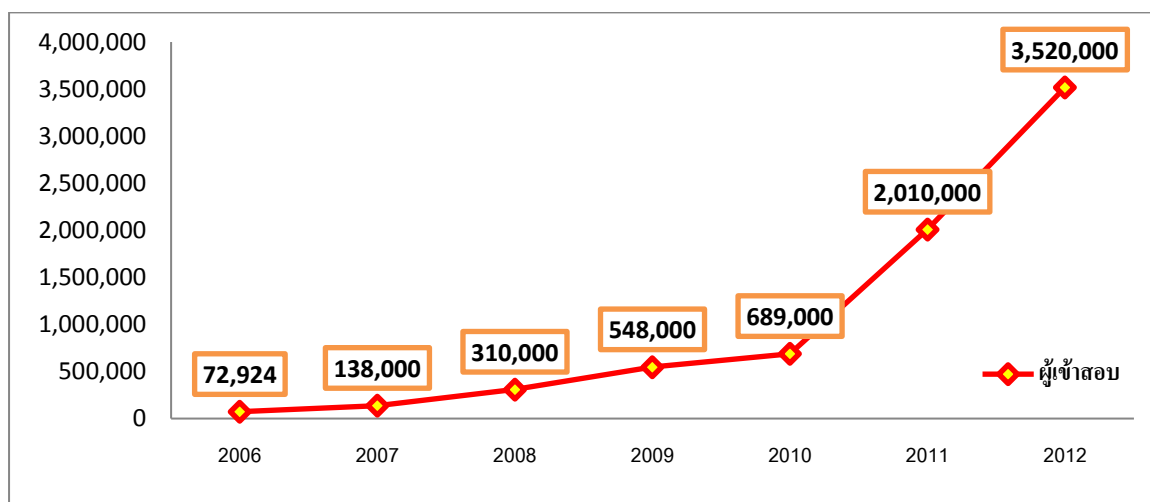
ที่มา: Hanban, Annual Report 2006-2012, <<http://www.hanban.org/report/index.html>>

อย่างไรก็ตาม งบประมาณของฮั่นป๋นยังน้อยกว่าเมื่อเทียบกับงบประมาณของ British Council ของสหราชอาณาจักรที่มีถึง 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ²⁸ สะท้อนให้เห็นว่า จีนยังคงต้องเพิ่มงบประมาณให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและยกระดับการแข่งขันของสถาบันขงจื้อ ในโลกปัจจุบันที่การแข่งขันช่วงชิงอำนาจและอิทธิพลด้วย soft power ทวีความเข้มข้นมากขึ้น

ฮั่นป๋นยังมีหน้าที่จัดทดสอบภาษาจีน ได้แก่ การทดสอบความสามารถภาษาจีน (Chinese Proficiency Test หรือ *Hanyu Shuiping Kaoshi* หรือ HSK) เป็นแบบทดสอบสำหรับผู้ใหญ่ การทดสอบภาษาจีนสำหรับเยาวชน (Youth Chinese Test หรือ YCT) เป็นการทดสอบเยาวชนและนักเรียน และการทดสอบภาษาจีนสำหรับธุรกิจ (Business Chinese Test หรือ BCT) เป็นการทดสอบสำหรับนักธุรกิจต่างชาติ ซึ่งจำนวนผู้เข้าทดสอบภาษาจีนทุกการทดสอบรวมกันเพิ่มขึ้นอย่างมากภายในระยะเวลา 7 ปี เห็นได้จาก ในปี 2006 มีผู้เข้าทดสอบเพียง 70,000 กว่าคน ได้เพิ่มขึ้นด้วยจำนวนประมาณ 2 เท่าอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2009 และได้เพิ่มขึ้นถึง 3 เท่าในปี 2011 ด้วยจำนวน 2,010,000 คน และปี 2012 เพิ่มขึ้นเป็น 3,520,000 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 75 จากจำนวนผู้เข้าสอบปี 2011 ดังแผนภูมิด้านล่าง

²⁸ Maria Wey-Shen Siow (2011), China's Confucius Institutes: Crossing the River by Feeling the Stones East-West Center, *Asia Pacific Bulletin*, No. 91, available from http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/apb091_1.pdf

แผนภูมิ 2.1.5 จำนวนผู้เข้าทดสอบความสามารถภาษาจีนกับฮั่นป๋น ตั้งแต่ปี 2006-2012

ที่มา: Hanban, Annual Report 2006-2012, < <http://www.hanban.org/report/index.html> >

นอกจากนี้ ฮั่นป๋นยังเป็นกลไกหลักในการดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศด้านวัฒนธรรม โดยใช้ภาษาเป็นสื่อกลางกระชับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ รวมถึงการให้ทุนการศึกษา ซึ่งถือเป็นการทูตวัฒนธรรมที่สำคัญของจีน (ดูเพิ่มเติมได้ที่ส่วนการทูตวัฒนธรรมของจีน) กล่าวได้ว่า รัฐบาลจีนมีความมุ่งมั่นผลักดันฮั่นป๋นให้เป็นหน่วยงานหลักด้านการเผยแพร่วรรณกรรมและวัฒนธรรมจีน เห็นได้จาก การเพิ่มงบประมาณอย่างต่อเนื่อง การจัดตั้งสถาบันและห้องเรียนขงจื้อที่เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด ทำให้ฮั่นป๋นเป็นกลไกที่มีความสำคัญในการส่งเสริมทรัพยากร soft power ของจีนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เบตส์ กิล (Bates Gill) และฮวง ยานจง (Huang Yanzhong) มองว่า การแพร่ขยายสถาบันขงจื้อได้ส่งผลให้เกิดภาพลักษณ์เชิงลบต่อจีนในประเด็น “วาระซ่อนเร้นทางการเมือง” กล่าวคือ นอกจากจะเป็นการส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของจีน จีนยังใช้การเรียนการสอนในสถาบันขงจื้อเผยแพร่วรรณกรรมและมุมมองของจีน โดยเฉพาะประเด็นที่มีความขัดแย้งกับประเทศตะวันตก อีกทั้งยังใช้สถาบันขงจื้อลดอิทธิพลของไต้หวันในเวทีระหว่างประเทศ”²⁹

กระทรวงพาณิชย์ (Ministry of Commerce หรือ MOFCOM)

กระทรวงพาณิชย์มีหน้าที่ดูแลการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนอย่างรอบด้าน ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย ระเบียบและแผนงานประจำปี การประเมินและการอนุมัติเงินกู้ ตลอดจนการจัดการให้

²⁹ Bates Gill and Huang Yanzhong (2006), Sources and Limits of Chinese ‘Soft Power’, *Survival*, Vol.48, No. 2, p. 18.

ความช่วยเหลือเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งจุดนี้นับว่าแตกต่างจากประเทศอื่นอย่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ที่กระทรวงการต่างประเทศจะเป็นผู้ดูแลความช่วยเหลือต่างประเทศ

โดยมีหน่วยงานหลักด้านการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของกระทรวงพาณิชย์³⁰ มีดังนี้

สำนักงานความช่วยเหลือต่างประเทศ (Department of Aid to Foreign Countries) มีหน้าที่จัดทำแผนและนโยบาย ปรับปรุงกระบวนการ จัดการเจรจา และลงนามในข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ³¹

ศูนย์ระหว่างประเทศเพื่อการแลกเปลี่ยนทางเทคนิคและเศรษฐกิจของจีน³² (China International Center for Economic and Technical Exchange หรือ CICETE) จัดตั้งในปี 1983 เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางเทคนิคและเศรษฐกิจระหว่างจีนกับต่างประเทศ และดำเนินงานตามนโยบายการให้ความช่วยเหลือของจีนในประเทศกำลังพัฒนา

สถาบันธุรกิจระหว่างประเทศ³³ (Academy of International Business Officials หรือ AIBO) หรือรู้จักกันในนามศูนย์ฝึกอบรมกระทรวงพาณิชย์ นอกจากมีหน้าที่ฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะของเจ้าหน้าที่รัฐด้านธุรกิจระหว่างประเทศแล้ว AIBO ยังเป็นหน่วยงานรัฐหน่วยงานแรกที่ริเริ่มจัดสัมมนาเพื่อเพิ่มทักษะด้านธุรกิจระหว่างประเทศแก่เจ้าหน้าที่จากประเทศกำลังพัฒนาดังแต่ปี 1998 และปัจจุบัน AIBO มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการและประสานงานโครงการช่วยเหลือฝึกอบรมทุกโครงการของจีน

ธนาคารเพื่อการนำเข้าและส่งออกของจีน (Export and Import Bank of China หรือ China Eximbank) มีหน้าที่ในการประเมินโครงการต่างๆของประเทศกำลังพัฒนาเพื่อดำเนินการให้เงินกู้ และส่งต่อให้กระทรวงพาณิชย์เพื่อดำเนินไปเจรจากรอบข้อตกลงกับประเทศที่ขอรับการความช่วยเหลือ มีการวิเคราะห์ว่า เป้าหมายหลักของ Eximbank คือ การบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมืองของรัฐบาลจีนมากกว่าแสวงหาผลกำไรทางธุรกิจ³⁴

³⁰ Information Office of the State Council of PRC, *Management of Foreign Aid*.

³¹ Department of Aid to Foreign Countries, *Functions*, 21 June 2012, available from <http://yws2.mofcom.gov.cn/>

³² China International Center for Economic and Technical Exchange, *Who We Are*, 20 December 2013, available from <http://www.cicete.org/en/about/07/285587.shtml>

³³ Academy of International Business Officials, *About AIBO*, 20 December 2013, available from <http://china-aibo.cn/english/about/271109.shtml>

³⁴ Kristian Kjollesdal and Anne Welle-Strand (2010), Foreign Aid Strategies: China Taking Over?, *Asian Social Science*, Vol. 6, No. 10), p. 6.

กระทรวงวัฒนธรรม (Ministry of Culture)

ในส่วน of กระทรวงวัฒนธรรมมี 2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ soft power ได้แก่

สำนักอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Department of Cultural Industries) เป็นหน่วยงานที่กำหนดนโยบายและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม³⁵

กรมความสัมพันธ์วัฒนธรรมต่างประเทศ และสำนักงานวัฒนธรรมกับฮ่องกง มาเก๊าและไต้หวัน (Bureau for External Cultural Relations and Office for Cultural Affairs with Hong Kong, Macao and Taiwan Regions) เป็นหน่วยงานที่ดูแลเรื่องการแลกเปลี่ยนและการสื่อสารทางวัฒนธรรมกับต่างประเทศ กำกับดูแลสำนักงานทางวัฒนธรรมทั่วโลก บริหารจัดการ “ศูนย์วัฒนธรรมจีน” (Chinese Cultural Center) ในต่างประเทศ ดูแลศูนย์วัฒนธรรมของต่างประเทศที่มีในจีน รับผิดชอบในการลงนามข้อตกลงความร่วมมือและโครงการด้านวัฒนธรรมกับต่างประเทศ ตลอดจนดูแลจัดการการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศที่สำคัญทั้งในและนอกประเทศ³⁶

สื่อมวลชน (Mass Media)

ปัจจุบันรัฐบาลจีนให้ความสำคัญกับสื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือหลักในการเผยแพร่ soft power โดยมีหน้าที่ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ เพื่อสร้างเสน่ห์และความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนจีนกับชาวต่างชาติ รัฐบาลจึงพยายามยกระดับสื่อของประเทศ เช่น สำนักข่าวซินหัวหรือซินหัว (Xinhua) เพิ่มการนำเสนอข่าวหลากหลายภาษามากขึ้น และปรับปรุงสถานีโทรทัศน์แห่งชาติจีน (China Central Television หรือ CCTV) ให้มีความเชี่ยวชาญและความเป็นมืออาชีพเทียบเท่ากับสื่อตะวันตก

37

ปัจจัยผลักดันรัฐบาลจีนให้หันมาให้ความสำคัญกับการใช้สื่อมวลชนคือ สื่อตะวันตกที่นำเสนอข่าวด้านลบของจีน เช่น ปัญหาสิทธิมนุษยชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม การปกครองแบบอำนาจนิยม การทุจริตคอร์รัปชันของภาครัฐ รวมถึงการเป็นภัยคุกคามต่อสันติภาพและเสถียรภาพของประชาคมระหว่างประเทศ³⁸ ดังนั้นตั้งแต่

³⁵ Ministry of Culture of the PRC, *Department of Cultural Industries*, 21 June 2012, available from http://www.ccnt.gov.cn/English/jgsz/bjg/200904/t20090428_62713.html

³⁶ Ministry of Culture of the PRC, *External Cultural Relations and Office for Cultural Affairs with HK, Macao and Taiwan Regions*, 21 June 2012, available from http://www.ccnt.gov.cn/English/jgsz/bjg/200904/t20090428_62710.html

³⁷ Joshua Kurlantzick (2006), *China's Charm Offensive in Southeast Asia*, p. 273.

³⁸ Tao Xie and Benjamin I. Page (2013), What Affects China's National Image?: a cross-national study of public opinion, *Journal of Contemporary China*, 22: 83, p. 855.

สิ้นสุดสงครามเย็น จีนจึงได้เปลี่ยนจากการโฆษณาชวนเชื่อมาเป็นการประชาสัมพันธ์แทน³⁹ รัฐบาลจีนจึงจัดตั้งหน่วยประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ (Oversea Publicity Department หรือ OPD) ของพรรคคอมมิวนิสต์ (CCP) ปี 1990 และสำนักข้อมูลสารสนเทศของคณะมนตรีแห่งรัฐ (Information Office under the State Council หรือ SCIO) ปี 1991 เพื่อประสานงานกันส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของจีนในต่างประเทศ⁴⁰

จากรายงานของรัฐบาลจีน ช่วงปี 2009-2010 จีนได้ลงทุนด้านการประชาสัมพันธ์ในต่างประเทศจำนวน 8,700 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยเน้นลงทุนสื่อของรัฐบาลยักษ์ใหญ่ทั้ง 4 (Big Four) ได้แก่ สถานีโทรทัศน์กลางแห่งชาติจีน (China Central Television หรือ CCTV) สถานีวิทยุนานาชาติของรัฐบาลจีน (China Radio International หรือ CRI) สำนักข่าวซินหัว และหนังสือพิมพ์ภาคภาษาอังกฤษไชน่าเดลี (China Daily)⁴¹

สถานีโทรทัศน์กลางแห่งชาติจีน (CCTV) อยู่ภายใต้การกำกับของสำนักกำกับวิทยุ ภาพยนตร์ และโทรทัศน์ (State Administration of Radio, Film and Television หรือ SARFT) CCTV ถือเป็นกลไกที่สามารถเข้าถึงชาวต่างชาติผ่านเคเบิลโทรทัศน์ท้องถิ่น ซึ่งการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับต่างประเทศของรัฐบาลจีนเริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ 1940 ที่ได้จัดตั้ง “วิทยุระหว่างประเทศของจีน (CRI) ภาคภาษาอังกฤษในปี 1947 แต่จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้จีนหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันมากขึ้นคือเหตุการณ์เทียนอันเหมิน ที่รัฐบาลได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากชาติตะวันตก ส่วนหนึ่งมาจากการขาดช่องทางการสื่อสารกับโลกภายนอก นำไปสู่การปฏิรูป CCTV เพื่อรองรับการก้าวสู่เวทีระดับโลก

ดังนั้นในทศวรรษ 1990 จึงมีแผนจัดตั้งโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม โดยเริ่มจากการจัดตั้ง “สถานีโทรทัศน์ระหว่างประเทศ” (Overseas Broadcasting Center) ในปี 1991 และได้เริ่มจัดตั้งช่องโทรทัศน์ภาษาต่างประเทศภายใต้ชื่อช่อง “CCTV International” ซึ่งมีช่อง CCTV-4 เป็นช่องภาษาจีนกลาง (แมนดาริน) ที่จัดตั้งในปี 1992 ช่อง CCTV ข่าวต่างประเทศ (CCTV International News) เป็นโทรทัศน์ภาคภาษาอังกฤษจัดตั้งในปี 2000 ช่อง E&F ภาคภาษาสเปนและฝรั่งเศสจัดตั้งในปี 2004 ต่อมาในปี 2008 จึงได้แยกออกเป็น 2 ช่อง และช่องภาษาอารบิกและช่องภาษารัสเซียจัดตั้งในปี 2009⁴² เพื่อส่งเสริมการรับรู้ข่าวสารของจีนให้แพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษและเป็นประเทศที่มีความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศและผลประโยชน์แห่งชาติของจีน

ช่อง CCTV International ทุกช่องรวมกันมีผู้ชมมากกว่า 65 ล้านคน ใน 100 ประเทศทั่วโลก (ปี 2006) เป้าหมายหลักของรัฐบาลจีนในการลงทุนด้านสื่อสารระหว่างประเทศ เพื่อบรรลุเป้าหมายในสร้าง

³⁹ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, p. 62.

⁴⁰ Tao Xie and Benjamin I. Page (2013), What Affects China's National Image? A cross-national study of public opinion, p. 855.

⁴¹ Ibid.

⁴² Xiaoling Zhang, China's International Broadcasting: a case study of CCTV International, pp.57-69, In, *Soft Power in China: Public Diplomacy through Communication*, Jian Wang (ed.), (New York: Palgrave Macmillan, 2011).

ความเชื่อมั่นและความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนจีนกับประชาคมโลกด้วย “ความจริงเกี่ยวกับจีน”⁴³ รวมถึงแสดงให้เห็นว่า การเติบโตเป็นมหาอำนาจของจีนไม่ใช่ภัยคุกคาม ฉะนั้นเพื่อจัดภาพลักษณ์ด้านลบของประเทศ รัฐบาลจึงได้เสนอข่าวกิจกรรมของรัฐบาลจีนที่เป็นการแก้ไขปัญหา อาทิ การปกป้องสิ่งแวดล้อม เสถียรภาพทางสังคมและการเมือง เอกภาพของชาติ การต่อต้านทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นสิทธิมนุษยชน และการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญยังได้นำเสนอทรัพยากรด้าน soft power ทั้งเรื่องของวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ ได้แก่ การพัฒนาอย่างสันติ โลกแห่งความสามัคคี และการพัฒนาบนผลประโยชน์ร่วมกัน⁴⁴ ซึ่ง CCTV มีบทบาทหลักในการนำเสนอ อีกทั้งยังมีหน่วยขึ้นตรงต่อคณะมนตรีแห่งรัฐดูแลกำกับสื่อมวลชนของรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์ให้ไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

สำนักสื่อและสิ่งพิมพ์ (General Administration of Press and Publications หรือ GAPP) เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อคณะมนตรีแห่งรัฐ (State Council) มีหน้าที่ควบคุมดูแลสื่อทั้งหมดของจีน ได้แก่ การกำหนดกฎระเบียบ พัฒนาแผนและนโยบาย อนุมัติจัดตั้งสำนักพิมพ์และสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร รับผิดชอบการแลกเปลี่ยนด้านสื่อและสิ่งพิมพ์กับต่างประเทศ และสืบสวนและต่อต้านสื่อผิดกฎหมาย⁴⁵ เป็นต้น ที่สำคัญคือ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ประเทศจีนแก่นานาประเทศ⁴⁶ นอกจากนี้ รัฐบาลจีนมีความคิดริเริ่มปฏิรูปนโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมจีน ด้วยการรวมสำนักสื่อและสิ่งพิมพ์ (GAPP) กับ สำนักกำกับวิทยุ ภาพยนตร์ และโทรทัศน์ (State Administration of Radio, Film and Television หรือ SARFT) ที่มีกระบอกเสียงหลักของรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์คือ สถานีโทรทัศน์กลางแห่งชาติจีน (CCTV) สำนักข่าวซินหัว และหนังสือพิมพ์ประชาชน อันเป็นการปฏิรูปเพื่อสร้างระบบการสื่อสารที่ทันสมัยให้เท่าทันต่อโลกดิจิทัลในปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของจีนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นในประชาคมระหว่างประเทศ⁴⁷

สำหรับหน่วยงานรองที่สามารถพัฒนาเป็นกลไกดำเนินงานด้าน soft power มีดังนี้

กระทรวงการปกป้องสิ่งแวดล้อม (Ministry of Environmental Protection)

โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ soft power คือ สำนักความร่วมมือระหว่างประเทศ (Department of International Cooperation) เป็นหน่วยงานหลักที่ร่วมมือกับต่างประเทศในประเด็นสิ่งแวดล้อม ทั้งระดับ

⁴³ Xiaogang Deng and Lening Zhang, China's Cultural Exports and its Growing Cultural Power in the World, p.151, In, *Soft Power: China's emerging strategy in international politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011)

⁴⁴ Xiaoling Zhang, China's International Broadcasting: a case study of CCTV International, pp.57-69.

⁴⁵ China Culture.org, *General Administration of Press and Publications*, 25 December 2013, available from http://www1.chinaculture.org/library/2008-01/16/content_127444.htm

⁴⁶ Interview Li Li, China Institute of Contemporary International Relations (CICIR), China, 5 November 2013.

⁴⁷ Xinhua, *China to merge press, broadcasting regulators*, 3 October 2013, available from http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-03/10/c_132221769.htm

รัฐบาล ภาคประชาสังคม และองค์การระหว่างประเทศ นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการริเริ่มข้อตกลงด้านการปกป้องสิ่งแวดล้อมกับประเทศอื่นในโครงการให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลจีน⁴⁸ เนื่องจากในปัจจุบัน รัฐบาลจีนได้หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่สังคม “เศรษฐกิจสีเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน” (Green Economy) นอกจากความต้องการปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศด้านสิ่งแวดล้อม จีนยังได้หันมาให้ความสำคัญกับบทบาทเชิงรุกด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวของโลก เห็นได้จากเวทีการประชุมของสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่บราซิล (Rio+20) หรือความร่วมมือระหว่างจีน-แอฟริกา และจีน-อาเซียน ที่จีนเน้นย้ำถึงความร่วมมือในการปกป้องสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่า รัฐบาลจีนพยายามผลักดันมาตรการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมและร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมกับต่างประเทศมากขึ้น เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศควบคู่ไปกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ดังนั้นกระทรวงการปกป้องสิ่งแวดล้อมจึงถือเป็นหน่วยงานที่มีศักยภาพต่อการดำเนินนโยบายด้าน soft power ของจีนในอนาคต

กระทรวงเกษตร (Ministry of Agriculture)

กระทรวงเกษตรมีหน่วยงานที่สามารถพัฒนาเป็นกลไกหลักในการส่งเสริม soft power คือ สำนักงานความร่วมมือระหว่างประเทศ (Department of International Cooperation) หนึ่งในหน้าที่สำคัญคือ การให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนแบบให้เปล่า ดำเนินการ โครงการให้ความช่วยเหลือด้านการเกษตรในต่างประเทศ และการเจรจาแลกเปลี่ยนด้านการเกษตรกับต่างประเทศ ตลอดจนการดำเนินงานวิจัยมาพัฒนาสู่การปฏิบัติ ซึ่งเมื่อดูที่โครงสร้างภายในจะพบว่า มีการแบ่งแผนกออกเป็นภูมิภาคที่สำคัญ เช่น แผนกเอเชีย-แอฟริกา เป็นหน่วยงานประสานความร่วมมือระหว่างจีนกับประเทศกำลังพัฒนาด้านการเกษตร⁴⁹ ปัจจุบันประเด็นการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาที่สำคัญของจีนคือ ความร่วมมือพัฒนาด้านเกษตร ที่จะช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของจีนในสายตาของประชาคมระหว่างประเทศได้ไม่น้อย

สรุปกลไกการดำเนินงานด้าน soft power ของจีนได้ ได้ดังนี้

ด้านวัฒนธรรม กระทรวงการต่างประเทศเป็นหน่วยงานโดยตรงในการส่งเสริมวัฒนธรรมจีนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นผ่านทางสถานทูตทั่วโลก โดยมีสถาบันขงจื่อภายใต้กำกับของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานดำเนินนโยบายเชิงรุก เพื่อเผยแพร่ภาษา วัฒนธรรม และค่านิยมของจีนแก่ต่างชาติ ผ่านทางสถาบันและห้องเรียนขงจื่อที่มีอยู่ทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการทูตวัฒนธรรมของจีน

⁴⁸ Department of International Cooperation, *Major Responsibilities*, 21 June 2012, available from

http://english.mep.gov.cn/About_SEPA/Internal_Departments/200910/t20091015_162395.htm

⁴⁹ Ministry of Agriculture of the PRC, *Main Functions and Organs of Department of International Cooperation*, 21 June 2012, available from

http://english.agri.gov.cn/ga/amoao/organs/200906/t20090623_1124.htm

ประกอบกับยังมีหน่วยงานของกระทรวงวัฒนธรรมอย่างสำนักอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในของจีนให้มีความสามารถทัดเทียมนานาชาติ และกรมความสัมพันธ์วัฒนธรรมต่างประเทศ⁵⁰ ที่มีสำนักงานวัฒนธรรมและศูนย์วัฒนธรรมจีนเป็นอีกกลไกที่ขับเคลื่อน soft power ด้านวัฒนธรรมของจีน

ด้านค่านิยม กระทรวงการต่างประเทศและสื่อมวลชนเป็นกลไกในการเผยแพร่ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี ในฐานะประเทศที่มีความรับผิดชอบต่อการสร้างความมั่นคงในประชาคมระหว่างประเทศ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของจีน อีกทั้งยังเป็นกลไกที่ส่งเสริมและสร้างความเข้าใจอันดีต่อแนวทางการพัฒนาประเทศของจีน ที่รู้จักกันในนามว่า ฉันทามติปักกิ่ง นอกจากนี้ การผลักดันการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมจีนของสถาบันขงจื๊อก็เป็นส่วนช่วยเผยแพร่ค่านิยมของจีนที่สอดคล้องอยู่ในหลักสูตรของสถาบันแห่งนี้

ด้านนโยบายต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมนโยบายการพัฒนาอย่างสันติและนโยบายเพื่อนบ้านที่ดี อันแสดงถึงความใส่ใจต่อและมีความมีเสถียรภาพและสันติภาพของโลก ที่สำคัญเพื่อลดความหวาดระแวงของนานาประเทศต่อการพัฒนาของจีนที่อาจนำไปสู่การเป็นภัยคุกคาม สำหรับการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศจะมีกระทรวงพาณิชย์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินนโยบาย และกระทรวงเกษตรจะช่วยเหลือในประเด็นการช่วยเหลือด้านการเกษตร นอกจากนี้ จีนยังมีความพยายามส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศโดยมีกระทรวงการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่สามารถเป็นกลไกดำเนินงาน soft power ด้านเศรษฐกิจสีเขียวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีสื่อโทรทัศน์อย่างช่อง CCTV ระหว่างประเทศในภาษาต่างๆ เป็นช่องทางเผยแพร่ soft power ของจีนสู่ต่างประเทศ

ข้อได้เปรียบของกลไกที่เกี่ยวข้องกับ soft power ของจีน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นคือ “เป็นหน่วยงานใหญ่สามารถดำเนินนโยบายได้อย่างรวดเร็ว”⁵⁰ อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมกลไกของจีนจำเป็นต้องปฏิรูป เพราะส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับประเด็นภายในมากกว่าต่างประเทศ และที่สำคัญยังขาดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างกัน

ในอีกนัยหนึ่งแม้ว่า คนภายนอกมองว่า รัฐบาลจีนมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการสั่งงานราชการ แต่ในความเป็นจริงรัฐบาลจีนไม่สามารถสั่งการได้ขนาดนั้น ทำให้กลไกที่เกี่ยวข้องกับ soft power ของจีนมีลักษณะต่างคนต่างทำงาน⁵¹ อีกทั้งกระทรวงการต่างประเทศที่ถือเป็นกลไกหลัก กลับไม่ค่อยมีอิทธิพลและมักไม่ได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจในนโยบายที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ กล่าวคือ การตัดสินใจดังกล่าวมักจำกัดอยู่ที่คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์เพียงลำพัง นอกจากนี้ ข้อมูลจากกระทรวงต่างประเทศไม่ได้รับความสนใจจากกระทรวง

⁵⁰ Interview Hun Zhaoying, Nankai University, China, 5 November 2013.

⁵¹ Interview Li Li.

พาณิชย์และกองทัพ⁵² ซึ่งส่งผลกระทบด้านลบต่อการบูรณาการงานด้าน soft power ของจีน ทั้งทิศทางที่ชัดเจนและควมมีประสิทธิภาพ

2.1.4 ภาพรวม soft power ของจีนต่ออาเซียน

การทะยานขึ้นของจีนสร้างความกังวลต่ออาเซียน เพราะในอดีตได้รับผลกระทบจากนโยบายส่งออกการปฏิวัติและการแทรกแซงจากจีนในยุคสงครามเย็น ประกอบกับวิกฤตเทียนอันเหมินทำให้จีนต้องหันมาดำเนินนโยบายเชิงรุก เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีและจัดทัศนคติเชิงลบที่มีต่อจีน ซึ่งความสำเร็จครั้งสำคัญและถือเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้ soft power ของจีนในศตวรรษที่ 21 คือ วิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 ที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศในภูมิภาคตกต่ำลงอย่างมาก แต่สหรัฐฯกลับแข็งข้อในการตอบสนองต่อวิกฤตครั้งนี้ ในขณะที่จีนได้ช่วยพยุงไม่ให้เศรษฐกิจของอาเซียนได้รับผลกระทบมากไปกว่านี้ ด้วยการไม่ลดค่าเงินของตน ทำให้จีนนั้นได้รับความชื่นชมจากผู้นำอาเซียน โดย โรดอลโฟ เซเวรีโน (Rodolfo Severino) เลขาธิการอาเซียนในขณะนั้น ได้กล่าวชื่นชมจีนจากการตัดสินใจดังกล่าว อีกทั้งในยุคหลังเหตุการณ์ก่อการร้ายตึกเวิร์ดเทรดเซ็นเตอร์ในปี 2001 ที่รู้จักกันในนาม 9/11 สหรัฐฯได้หันไปให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายต่อต้านการก่อการร้าย โดยภูมิภาคตะวันออกกลางกลายเป็นลำดับความสำคัญแรกของสหรัฐฯ ทำให้เกิดช่องว่างให้จีนกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียนได้มากขึ้น⁵³ โดยแนวทางด้าน soft power ของจีนต่ออาเซียนในระยะแรกมี 3 แนวทาง⁵⁴ ดังนี้

1) ความสัมพันธ์แบบได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (win-win relations) จีนแสดงให้อาเซียนเห็นว่า การสร้างความสัมพันธ์กับจีนจะได้ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย โดยจีนได้แสดงถึงความพยายามในแก้ไขปัญหาคือพิพาททางพรมแดนกับชาติสมาชิกอาเซียนอย่างสันติ ตลอดจนลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ (Treaty of Amity and Cooperation หรือ TAC) ในปี 2003 เพื่อสร้างความเชื่อมั่นถึงการจะร่วมมือบนผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างสองฝ่าย

2) การเข้าร่วมในความร่วมมือพหุภาคี แต่เดิมนั้นผู้นำจีนมองว่า เวทีพหุภาคีจะเป็นสิ่งกีดขวางการขยายอิทธิพลของจีน แต่หลังจากรัฐบาลจีนปรับเปลี่ยนนโยบายโดยเน้นเข้าร่วมเวทีพหุภาคีในภูมิภาคมากขึ้น ได้แก่ การเข้าร่วมในกับกรอบการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงแห่งภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum หรือ ARF) เวทีอาเซียน+3 และการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit หรือ EAS)

⁵² Ingrid D'Hooghe, The Expansion of China's Public Diplomacy System, pp. 21-22.

⁵³ Joshua Kurlantzick (2006), "China's Charm Offensive in Southeast Asia", pp. 270-274.

⁵⁴ Ibid.

3) การเผยแพร่แนวคิดของจีนสู่ประเทศกำลังพัฒนาภายในภูมิภาค จีนต้องการลดความกังวลของอาเซียนต่อความกังวลในการผงาดขึ้นมาเป็นภัยคุกคาม ด้วยนโยบายการพัฒนาอย่างสันติที่มีค่านิยมหลักคือโลกแห่งความสามัคคี ซึ่งอาเซียนเป็นพื้นที่เป้าหมายที่จีนต้องการปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศให้ดีขึ้น นอกจากนี้ จากความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจที่สามารถยกระดับเป็นมหาอำนาจเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลกภายในระยะเวลา 3 ทศวรรษนับตั้งแต่เริ่มดำเนินนโยบาย 4 ทันสมัย⁵⁵ ของ เด็ง เสี่ยวผิง จึงได้รับความสนใจอย่างยิ่งจากนานาประเทศถึงแนวทางในการพัฒนาดังกล่าว ที่รู้จักกันในนาม จัณทามติปักกิ่ง อันเป็นทรัพยากรที่รัฐบาลจีนสามารถผลักดันเพื่อสร้างอำนาจ soft power ได้

ในปัจจุบันสามารถเห็นพัฒนาการด้าน soft power ของจีนต่ออาเซียนดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) การสร้างกลไกและความร่วมมือที่เกี่ยวกับ soft power ได้แก่ ในการประชุมระดับรัฐมนตรีด้านวัฒนธรรมครั้งที่ 5 ของอาเซียน + 3 ในเดือน พฤษภาคม 2012 ซึ่งได้มีการประชุมระดับรัฐมนตรีด้านวัฒนธรรมอาเซียน-จีน (10+1) ครั้งที่ 1 ด้วย โดยนาย ไช่ อู๋ (Cai Wu) รัฐมนตรีวัฒนธรรมจีนได้มีการพูดคุยกับรัฐมนตรีวัฒนธรรมของอาเซียนในการจัดตั้งกลไกความร่วมมือทางวัฒนธรรมระหว่างจีนกับอาเซียน อีกทั้งจะมีการพัฒนาแผนปฏิบัติการความร่วมมือด้านวัฒนธรรม (10+1 Cultural Cooperation Action Plan) แต่ยังคงเป็นความร่วมมือในระดับรัฐบาลกับรัฐบาลเท่านั้น⁵⁶

2) การเยือนอาเซียนของผู้นำจีน อาเซียนในฐานะเพื่อนบ้านของจีนได้รับความสนใจอย่างยิ่งจากผู้นำจีน เห็นได้จากช่วงปี 2009-2013 ผู้นำจีนเยือนอาเซียนทั้งหมด 17 ครั้ง และไม่เพียงเป็นการพบปะผู้นำรัฐบาลเท่านั้น ผู้นำจีนยังให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีบทบาทสำคัญของประเทศ ได้แก่ สมาชิกราชวงศ์ ผู้นำฝ่ายนิติบัญญัติ และอดีตนักการเมืองที่ยังมีบทบาทสำคัญในการเมืองของประเทศ เป็นต้น (ดูเพิ่มเติมได้ที่บทการเยือนอาเซียนของผู้นำจีน)

3) การแต่งตั้งเอกอัครราชทูตจีนมาประจำอาเซียน โดยรัฐบาลจีนได้แต่งตั้งนางหยาง ชีวผิง (Yang Xiuping) มาประจำที่กรุงจาการ์ต้า⁵⁷ ในปี 2012 แม้ว่า ตามหลังประเทศอื่นอย่างสหรัฐฯและญี่ปุ่นที่ได้แต่งตั้งเอกอัครราชทูตมาประจำอาเซียนก่อนหน้านี้แล้ว แต่ก็ถือได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยจีนได้ย้ำเสมอว่า อาเซียนคือ “หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์” (strategic partnership) ของจีน

⁵⁵ นโยบาย 4 ทันสมัย (Four Modernization) ได้เน้นพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย 4 ด้านคือ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านการป้องกันประเทศ และด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

⁵⁶ Xinhua News Agency, *ASEAN, China, Japan, South Korea cultural ministers meet in Singapore*, 24 May 2012, available from http://news.xinhuanet.com/english/culture/2012-05/24/c_131608359.htm

⁵⁷ Xinhua News Agency, *New Chinese ambassador to ASEAN arrives in Jakarta to assume office*, 28 July 2012, available from http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-07/28/c_131743793.htm

4) การจัดตั้งสถาบันและห้องเรียนขงจื่อในอาเซียน จีนมีความพยายามเผยแพร่วัฒนธรรมในประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อสร้างเสน่ห์โดยใช้ภาษา วัฒนธรรม และการศึกษาเป็นแรงดึงดูดใจ ซึ่งสถาบันขงจื่อมีหน้าที่เช่นเดียวกับ Alliance Francaise ของฝรั่งเศส Goethe Institut ของเยอรมนี และ British Council ของอังกฤษ ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลให้เป็นหน่วยงานหลักในการเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมในต่างประเทศ เพื่อสร้างทัศนคติเชิงบวกแก่ประเทศของตน

ด้านการส่งเสริมภาษาจีนในอาเซียน จีนได้ผลักดันการสร้างหลักสูตรการเรียนภาษาจีนกลางในระดับชั้นประถมและมัธยมของประเทศในอาเซียน โดยเป็นสัญญาระหว่างรัฐบาลที่รัฐบาลจีนจะเข้าไปช่วยสร้างหลักสูตรและส่งครูภาษาจีนไปช่วยสอน⁵⁸ และให้ทุนการศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาสในอาเซียน เช่น ในประเทศกัมพูชาได้เรียนหนังสือต่อในโรงเรียนสอนภาษาจีนที่รัฐบาลจีนให้การสนับสนุน⁵⁹ ที่สำคัญจากการเล็งเห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ภาษาจีนของอาเซียน ก็เป็นปัจจัยให้ความนิยมในภาษาและวัฒนธรรมจีนแพร่หลายรวดเร็วมากขึ้น เช่น รัฐมนตรีศึกษาธิการของไทยในสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ได้รับรองครูสอนภาษาจีนจำนวน 10,000 คนจากฮั่นป๋าน⁶⁰ (ดูเพิ่มเติมได้ที่บทการทูตวัฒนธรรมจีน)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจีนได้สนับสนุนการสร้างสถาบันและห้องเรียนขงจื่อในภูมิภาคอาเซียนเป็นอย่างมาก ทำให้ปัจจุบันทุกประเทศในอาเซียนมีสถาบันและห้องเรียนขงจื่อตั้งอยู่ แม้แต่ในประเทศที่มีปัญหาความขัดแย้งกันอย่างฟิลิปปินส์ โดยเฉพาะในประเทศไทยที่มีสถาบันและห้องเรียนขงจื่อถึง 23 แห่ง จากเมื่อไม่กี่ปีก่อนไทยมีสถาบันขงจื่อเพียง 10 กว่าแห่งเท่านั้น ส่งผลให้ปัจจุบันไทยเป็นประเทศที่มีสถาบันและห้องเรียนขงจื่อ รวมกันเป็นอันดับ 4 ของโลกรองจากสหรัฐฯ สหราชอาณาจักร และแคนาดา นอกจากนี้อาเซียนยังเป็นภูมิภาคที่มีคนจีนโพ้นทะเลอาศัยอยู่มากที่สุดในโลก (ดูเพิ่มเติมในบทวัฒนธรรม) ก็เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความนิยมในภาษาและวัฒนธรรมจีนภายในภูมิภาค

ด้านค่านิยมและนโยบายต่างประเทศด้าน soft power จีนมีความพยายามนำมาใช้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับอาเซียนให้มากขึ้น เพราะอาเซียนเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจของจีน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันความพยายามดังกล่าวยังไม่ประสบผลสำเร็จชัดเจนมากนัก เพราะมีเพียงการทูตวัฒนธรรมและการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศที่รัฐบาลจีนเพิ่มการสนับสนุนมากขึ้น โดยค่านิยมและนโยบายต่างประเทศอื่นยังเป็นเพียงแค่คำแถลงการณ์ แต่ในความเป็นจริงยังไม่ได้ลงมือทำเท่าที่ควร เช่น นโยบายการพัฒนาอย่างสันติ นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี และค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี ซึ่งในทางปฏิบัติจีน

⁵⁸ Parama Sinha Palit and Amitendu Palit (2011), Strategic Influence of Soft Power: Inference for India from Chinese Engagement of South and Southeast Asia, *ICRIER Policy Series* No.3, pp. 4-7.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Xinhua News Agency, *Thailand requests 10,000 Chinese language teachers from China*, 24 June 2012, available from http://news.xinhuanet.com/english/culture/2012-06/24/c_131673062.htm

กลับมีนโยบายที่แข็งแกร่งมากขึ้น อันเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความขัดแย้งที่ปะทุรุนแรงขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง

เมื่อดูรายประเทศจะพบว่า พม่า ลาว และกัมพูชา เป็นประเทศที่ได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่ดีกับจีน ขณะที่ไทยยังคงดำเนินนโยบายต่างประเทศตามรูปแบบเดิมคือ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศมหาอำนาจทุกชาติทั้งสหรัฐฯ ญี่ปุ่น จีนและอินเดีย ส่วนเวียดนามแม้จะมีปัญหากับจีน แต่ก็ได้ประโยชน์จากกรอบความร่วมมือกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Subregion หรือ GMS) ที่จีนได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นการใช้เพื่อสร้างเสน่ห์ตามแนวทาง soft power ของจีนภายในภูมิภาค⁶¹

ในส่วนของประเทศภาคพื้นสมุทรของอาเซียนอย่างมาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ก็ได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่ดีกับจีน สำหรับมาเลเซียตลอดหลายปีที่ผ่านมาได้พัฒนาความสัมพันธ์กับจีนทั้งเศรษฐกิจและการทูต สิงคโปร์นั้นถือเป็นประเทศที่เป็นมิตรโดยธรรมชาติ (natural friend) กับจีนอยู่แล้ว เพราะประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน สำหรับฟิลิปปินส์ แม้ว่าจะมีปัญหาข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ แต่ถึงกระนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกันยังคงปกติ โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในประเทศ และในปัจจุบันที่อินโดนีเซียก็สามารถพบเห็นวัฒนธรรมของจีนได้มากขึ้นทั้งตามท้องถนน โทรศัพท์ และหนังสือพิมพ์ ที่สำคัญคนอินโดนีเซียรุ่นใหม่ได้หันมาสนใจเรียนภาษาจีนกันมากขึ้น⁶²

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันระหว่างอาเซียนกับจีน แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของอำนาจ soft power ของจีนภายในภูมิภาค เห็นได้จาก การที่ผู้นำอาเซียนพูดถึงจีนเชิงบวกมากขึ้น ในทางหนึ่งเป็นเพราะอาเซียนได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจกับจีน แต่ในอีกทางหนึ่งเป็นเพราะผลของการใช้ทรัพยากร soft power ในการผูกสัมพันธ์กับอาเซียนอย่างต่อเนื่องของจีน ทำให้จีนได้รับการมองในแง่บวกมากขึ้น กล่าวได้ว่า ปัจจุบันอำนาจ soft power ของจีนในอาเซียนกำลังเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาข้อพิพาททะเลจีนใดยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่จีนต้องเร่งแก้ไข เพราะในปัจจุบันจีนมีการดำเนินนโยบายแข็งแกร่งมากขึ้น ทั้งการเพิ่มกำลังทางทหาร ซ้อมรบในทะเลจีนใต้ และพฤติกรรมที่ไม่ประนีประนอมบนเวทีระหว่างประเทศ ซึ่งนักวิชาการจีนถือว่า ประเด็นทะเลจีนใต้เป็นนโยบายต่างประเทศที่จีนผิดพลาดมากที่สุด⁶³ ดังนั้นจากสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าว จึงถือเป็นบททดสอบสำคัญของการใช้ soft power ของจีนต่ออาเซียน

⁶¹Isnatius Wibowo, "China's Soft Power and Neo Liberal Agenda in Southeast Asia," pp. 213-215, In, *Soft Power : China Emerging Strategy in International Politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011)

⁶²Ibid.

⁶³Interview Xiaoming Zhang, Peking University, 5 November 2013.

2.2 Soft power ด้านวัฒนธรรมของจีน

วัฒนธรรมของจีนได้แพร่หลายภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกมานานกว่าพันปี ซึ่งช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศเพื่อนบ้าน¹ อีกทั้งยังมีคนจีนโพ้นทะเลในฐานะตัวแทนด้านวัฒนธรรม (cultural agent) ที่ช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมจีนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิม ได้แก่ เทศกาลตรุษจีน การดูโหงวเฮ้ง ฮวงจุ้ย ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ การร่ำรวยจีน การแสดงงิ้ว และอาหารจีน ตลอดจนการพยายามของรัฐบาลจีนในการส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมด้วยการร่วมมือกับภาคเอกชนทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันของสินค้าวัฒนธรรมจีนในตลาดต่างประเทศ โดยความมุ่งมั่นของรัฐบาลจีนเพื่อผลักดันวัฒนธรรมจีนในฐานะทรัพยากร soft power เห็นได้จาก การประชุมของผู้กำหนดนโยบายที่มุ่งให้ความสำคัญกับการนำวัฒนธรรมมาใช้ในนโยบายต่างประเทศมากขึ้น

ในการประชุมของคณะกรรมการกลางของพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่ 17 ในปี 2011 มีข้อสรุปว่า “จีนจำเป็นต้องปรับปรุง soft power ด้านวัฒนธรรม เพราะอุตสาหกรรมด้านวัฒนธรรมจะมีความสำคัญต่อพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของจีนบนเวทีโลก อันนำไปสู่การเป็น “ประเทศมหาอำนาจด้านวัฒนธรรมสังคมนิยม” (Socialist Cultural Superpower) ซึ่งการประชุมครั้งนี้ นักวิชาการจีนได้ชี้ให้เห็นถึงสัญญาณสำคัญของการหันมาให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในฐานะทรัพยากร soft power ของรัฐบาลจีน ดังที่ วาน จวินเหริน (Wan Junren) แห่งมหาวิทยาลัยชิงหัว (Tsinghua) มองว่า “ตอนนี้จีนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจแล้ว เห็นได้จาก การที่จีนยังคงมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบัน ดังนั้นจีนจึงเริ่มหันมาพัฒนาในส่วนที่จีนยังตามหลังประเทศอื่นอยู่อย่าง soft power ด้านวัฒนธรรม”²

ฉะนั้น ช่วงเวลานี้ จึงเป็นโอกาสที่ดีสำหรับจีนในการเสริมสร้างอำนาจ soft power ทางด้านวัฒนธรรมเพื่อให้ทัดเทียมกับประเทศมหาอำนาจอื่น ซึ่งการเผยแพร่วัฒนธรรมจีนในต่างประเทศจะสร้างประโยชน์แก่จีน³ คือ 1) เพิ่มอำนาจด้านวัฒนธรรมบนเวทีโลกอันเป็นหนึ่งในสามอำนาจของประเทศมหาอำนาจ นอกเหนือไปจากอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง เพื่อบรรลุเป้าหมายในการเป็นมหาอำนาจอย่างรอบด้าน 2) เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมของจีน เพื่อถ่วงดุลอำนาจด้านวัฒนธรรมกับสหรัฐฯ และ 3) ในด้านเศรษฐกิจ การเพิ่มความนิยมในวัฒนธรรมจีนจะช่วยสร้างรายได้จากสินค้าทางวัฒนธรรม ดังนั้นรัฐบาลจีนจึงมี “แผนพัฒนาวัฒนธรรมระยะ 5 ปี” (Five-year Cultural Development Plan)

¹ Zhang Xiaoming (2006), The Rise of China and Community Building in East Asia, *Asia Perspective*, Vol. 30, No. 3, pp. 140-141.

² China Internet Information Center, *China vows to Construct socialist cultural power*, 5 June 2012, available from http://www.china.org.cn/china/2011-10/19/content_23662810.htm

³ Xiaogang Deng and Lening Zhang, *China's Cultural Exports and its Growing Cultural Power in the World*, pp. 144-146.

เพื่อส่งเสริมการส่งออกและขยายความนิยมในวัฒนธรรมจีนในต่างประเทศ จะเห็นได้ว่า รัฐบาลจีนยอมรับความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะส่วนหนึ่งของความสามารถในการแข่งขันบนเวทีโลก

ปัจจัยที่ช่วยให้จีนมีความได้เปรียบในการการเผยแพร่วัฒนธรรม นอกเหนือจากสถาบันขงจื้อคือ “ชาวจีนโพ้นทะเล” ที่ได้อพยพหนีความอดอยาก สงคราม และการถูกกดขี่ เพื่อแสวงหาโอกาสในการสร้างเนื้อสร้างตัวและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เปรียบเสมือน “ตัวแทนด้านวัฒนธรรมจีน” (Chinese cultural agent) อย่างที่ ได่ บิงกั๋ว (Dai Bingguo) กรรมการกรมการเมือง (โปลิตบูโร) กล่าวว่า “คนจีนโพ้นทะเลประมาณ 50 ล้านคนทั่วโลกจะช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างจีนกับต่างประเทศให้มากขึ้น เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของวัฒนธรรม ความทันสมัย และประชาชนจีน”⁴ แสดงถึงความสำคัญของคนจีนโพ้นทะเลต่อการสร้างเสน่ห์เชิงรุก ที่ในปัจจุบันรัฐบาลจีนได้เริ่มสร้างความสัมพันธ์อันดีกับองค์กรหรือประชาคมชาวจีนในต่างประเทศ เพื่อช่วยรัฐบาลกระชับความสัมพันธ์กับนานาประเทศ⁵

นอกจากนี้ ฮองกง ไต้หวัน และสิงคโปร์ ที่มีคนเชื้อสายจีนเป็นประชากรส่วนใหญ่ก็มีส่วนในการช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมจีนให้แพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ภาษา เทศกาล ความเชื่อ และการแสดง เพราะสื่อบันเทิงของประเทศเหล่านี้ก็ได้รับความนิยมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นกัน ดังนั้นในงานวิจัยชิ้นนี้ จึงแบ่งการศึกษาวัฒนธรรมจีนออกเป็น 3 ส่วน คือ วัฒนธรรมดั้งเดิม วัฒนธรรมสมัยนิยม และวัฒนธรรมของจีนต่ออาเซียน เพื่อศึกษาหาจุดเด่น จุดด้อย และอุปสรรคของ soft power ด้านวัฒนธรรมของจีน

2.2.1 วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีน

จีนเป็นประเทศที่มีต้นทุนด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618-906) ที่วัฒนธรรมได้แผ่ขยายออกสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม⁶ หรืออย่างหวาง หูหนิง (Wang Huning) สมาชิกของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน ที่มีงานเขียนในลักษณะนโยบายด้าน soft power มาตั้งแต่ปี 1993 โดย หูหนิง ได้กล่าวว่า “วัฒนธรรมคือ ทรัพยากรหลักของ soft power ของประเทศ” รวมถึงจากแถลงการณ์ของผู้นำและงานเขียนของนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวใน

⁴ Chinese Government's Official Web Portal, *President meets leaders of overseas Chinese organizations*, 17 February 2014, available from http://english.gov.cn/2012-04/09/content_2109393.htm

⁵ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, pp. 76-77.

⁶ Bates Gill and Huang Yanzhong (2006), “Sources and Limits of Chinese ‘Soft Power’”, pp. 17-18.

ทำนองที่ว่า “วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าในการส่งเสริมเป็น soft power ของประเทศ”⁷ ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จะเน้นศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เด่นๆ ของจีน ได้แก่ ภาษา การแสดง แพทย์แผนจีน ปรัชญา และอาหารจีน ที่ถือเป็นทรัพยากรในการเสริมสร้างอำนาจ soft power ของจีนในปัจจุบัน

1) ภาษาจีน (Mandarin)

ภาษาจีนถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่สำคัญของ soft power เพราะความนิยมในการเรียนภาษาจีนมีมากขึ้นในปัจจุบันจะช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อประเทศจีน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การส่งเสริมภาษาจีน ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับจีนได้มากขึ้นและจะช่วยลดทัศนคติด้านลบที่มีต่อจีน โดยมีกลไกหลักคือ “สถาบันขงจื้อ” (Confucius Institute) ที่มีอยู่ทั่วโลก⁸ สถาบันขงจื้อได้เริ่มขยายสู่ต่างประเทศในปี 2004 โดยมีเป้าหมายคือ ใช้วัฒนธรรมและภาษาสร้างโลกแบบ “พหุวัฒนธรรม (Multiculturalism)” และ “โลกแห่งความสามัคคี (Harmonious world)” ในเดือนมีนาคมปี 2014⁹ พบว่า มีสถาบันขงจื้อทั้งหมด 440 แห่ง และมีห้องเรียนขงจื้อ 646 ห้อง ใน 119 ประเทศทั่วโลก (รายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนภาพรวม soft power ของจีน)

จำนวนนักเรียนต่างชาติและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ก็ถือเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในความนิยมศึกษาภาษาจีน โดยนับตั้งแต่ปี 2000 จีนได้เพิ่มการอำนวยความสะดวกให้แก่ักเรียนต่างชาติที่เข้ามาเรียนในจีน และพัฒนาหลักสูตรพิเศษที่เหมาะสมกับนักเรียนต่างชาติ จากรายงานของกระทรวงศึกษาธิการของจีนในปี 2003 พบว่า มีนักเรียนต่างชาติเข้ามาเรียนในจีนจำนวน 77,715 คน โดยเป็นนักเรียนจากเอเชียร้อยละ 82 (ในจำนวนนี้เป็นเกาหลีร้อยละ 45) และเพิ่มขึ้นเป็น 110,844 คน ในปี 2004¹⁰ ตลอดจนการลงทะเบียนเรียนภาษากับสถาบันขงจื้อทั่วโลกของชาวต่างชาติในปี 2010 มีผู้ลงทะเบียนเรียนทั้งหมด 360,000 คน เพิ่มขึ้น 100,000 คนจากปี 2009 อีกทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมมากกว่า 7,000 กิจกรรมในปีเดียวกันนั้น ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจมากกว่า 3 ล้านคน เพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัวจากปี 2008¹¹

ทั้งนี้ยังเห็นได้จากคำกล่าวของเจ้าหน้าที่ระดับอาวุโสด้านการศึกษาของจีน ที่กล่าวว่า “ในปัจจุบันภาษาจีนกำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น ซึ่งทั่วโลกมีคนมากกว่า 40 ล้านคน สนใจเรียนภาษาจีนเป็นภาษาที่สอง” อย่างที่ ซู หลิน (Xu Lin) ผู้อำนวยการสำนักภาษาจีนระหว่างประเทศ (Chinese Language International Council) ได้กล่าวว่า “จำนวนชาวต่างชาติที่เรียนภาษาจีนในปี 2009 มีมากกว่าที่คาดหมายไว้”

⁷ Li Mingjiang (2008), “China Debates Soft Power”, p. 292.

⁸ David M. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Minds* (California: University of California Press, 2008), pp. 156-157.

⁹ Hanban, *Confucius Institutes*, 27 March 2014, available from http://english.hanban.org/node_10971.htm

¹⁰ David M. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Minds*, pp. 153-154.

¹¹ Hanban, *Confucius Institute/Classroom*.

¹² แสดงถึงความสำเร็จในการเผยแพร่ภาษาจีน อันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายเชิงรุกของรัฐบาลจีนอย่างต่อเนื่องในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือของ soft power ด้านวัฒนธรรม

2) การแสดงของจีน

การแสดงของจีนที่รู้จักไปทั่วโลกคือ “อุปรากรจีน หรือ จิ้ว” (Chinese Opera) ซึ่งเป็นการแสดงที่ผสมระหว่างการขับร้องและการพูดประกอบกับลีลาท่าทางของนักแสดงให้เป็นเรื่องราว โดยจิ้วเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นในจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่ง (960-1279)¹³ ซึ่งในทางใต้ของจีนเริ่มมีคณะจิ้วที่มีการพูดเป็นโครง

จิ้ว หนึ่งในการแสดงที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของจีน ที่มาภาพ:

<http://www.thaichinese.net/>

กลอนสลับกับการร้องเพลง โดยมีเครื่องดนตรีประกอบการแสดง ส่วนในทางเหนือได้เริ่มนิยมมากขึ้นในสมัยราชวงศ์หยวน (1279-1368) จนถึงสมัยราชวงศ์หมิง (1368-1644) โดยชนเผ่ามองโกลได้สร้างรูปแบบจิ้วขึ้นมาเรียกว่า “ซาจู” มักแบ่งเป็น 4 องค์ โดยตัวเอกเท่านั้นที่จะมีบทร้องทำนองเดียวตลอดเรื่อง ส่วนตัวประกอบเป็นการพูดประกอบทำนอง ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเริ่มสงบผู้คนจึงเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการปรับปรุงจิ้วมากขึ้น ซึ่งได้รับการพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน¹⁴ ดังนั้นในปัจจุบันแต่ละภูมิภาคของจีนก็มีจิ้วที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกัน โดยจิ้วที่มีชื่อเสียงของจีน ได้แก่ “จิ้วปักกิ่ง” ถือเป็นมรดก

ทางวัฒนธรรมและเป็นตัวแทนของประเทศในการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ “จิ้วหวงเหมยซี” มีต้นกำเนิดแถบภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศโดดเด่นด้วยความเรียบง่าย จึงได้รับความนิยมในหมู่ชนชั้นแรงงานและชาวบ้านแถบชนบท “จิ้วคุนจิว” ได้รับการยอมรับในฐานะรากฐานของจิ้วปัจจุบัน และ “จิ้วอู๋จิวหรือจิวฉวนหลเหอหนาน” เป็นจิ้วที่ได้รับความนิยมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกว่า 10 มณฑลของจีน¹⁵

ปัจจุบัน รัฐบาลจีนได้ใช้การแสดงจิ้วเป็นเครื่องมือกระชับความสัมพันธ์กับมิตรประเทศ ในวาระโอกาส เช่น ตรุษจีนและปีครบรอบการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต จึงกล่าวได้ว่า รัฐบาลจีนได้ใช้การแสดงจิ้วในฐานะทรัพยากร soft power เพื่อสร้างเสน่ห์ของประเทศ อีกทั้งในต่างประเทศที่มีชุมชนชาวจีนก็มีคณะจิ้วเปิดทำการแสดง ซึ่งได้แพร่หลายออกไปแม้ว่า คนท้องถิ่นจะดูไม่รู้เรื่องก็ตาม แต่รับรู้ได้ว่า นี่คือการแสดงที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประวัติอันยาวนานและเป็นวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อของจีน

¹² Xizhen Zhang, *China's Soft Power in Southeast Asian and Sino-US Relations*, (Peking University: School of International Studies, 2009), p. 13.

¹³ แบ่งเป็น ช่วงเหนือ (960-1127) และ ช่วงใต้ (1127-1279)

¹⁴ จิวคอตคอม, ต้นกำเนิดจิว, 7 กุมภาพันธ์ 2557, สืบค้นได้ที่ <http://www.ngiew.com/content-E0%B8%A7-4-1181-19348-1.html>

¹⁵ CRI online, ตอนที่ 19: อุปรากรจีน, 7 กุมภาพันธ์ 2557, สืบค้นได้ที่ <http://thai.cri.cn/chinaabc/>

นอกจากนี้ ด้วยความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ทำให้เกิดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ของจีน เช่น การแสดงจากก๊วยโจว การแสดงจากเขตปกครองตนเองชิงเจียง การแสดงของชนชาติหุย การแสดงจากเขตปกครองตนเองทิเบต และการแสดงจากยูนนาน เป็นต้น (ดูเพิ่มเติมได้ในส่วนของการทูตวัฒนธรรม) ซึ่งรัฐบาลจีนเล็งเห็นถึงความสำคัญจึงได้สนับสนุนการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างเสน่ห์แก่ประเทศในฐานะประเทศที่มีความร่ำรวยทางวัฒนธรรม และต้องการสื่อให้ประชาคมโลกเห็นว่า รัฐบาลจีนให้ความสำคัญในวัฒนธรรมและความเชื่อของชนกลุ่มน้อย อันเป็นพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค

3) การแพทย์แผนจีน (Traditional Chinese Medicine)

การแพทย์แผนโบราณของจีนมีประวัติอันยาวนานกว่า 3,000 ปี โดยเริ่มมีการตรวจวินิจฉัย 4 อย่างในสมัยราชวงศ์โจว (1100-221 ก่อนคริสตกาล) คือ มอง ฟัง ถาม และแตะ ตลอดจนมีความก้าวหน้าในวิธีการจ่ายยา การฝังเข็ม และการผ่าตัด โดยตำราแพทย์แผนจีนที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังคงอยู่ในปัจจุบันคือ “หวางตี้ เน่ย จิง” เป็นตำราแพทย์ที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ฉิน (221-207 ก่อนคริสตกาล) ต่อมาในสมัยราชวงศ์ฮั่น (206 ก่อนคริสตกาล – 220) แพทย์แผนจีนมีความก้าวหน้าจนสามารถใช้ยาสลบผ่าตัดศัลยกรรม เข้าใจระบบเส้นเลือด มีองค์ความรู้ด้านกุมารเวช และด้านจักษุแพทย์ ตลอดจนแยกแยะโรคชนิดต่างๆ ได้ ในขณะที่ส่วนอื่นของโลกยังเป็นการรักษาที่ใช้ความเชื่อเรื่องภูตผีและศาสนาเป็นหลัก ซึ่งการแพทย์แผนจีนของชาวฮั่นมีประวัติยาวนาน มีประสิทธิภาพ และทฤษฎีที่สมบูรณ์ที่สุด อย่างไรก็ตาม ชนกลุ่มน้อยในจีนก็ได้พัฒนาด้านการแพทย์จนเป็นที่ยอมรับเช่นกัน ได้แก่ การแพทย์โบราณของทิเบต มองโกเลีย อุยกูร์ เกาหลี ญี่ปุ่น หุย และแม้ว¹⁶

ดังนั้นด้วยความสำเร็จและความก้าวหน้าของแพทย์แผนจีน จึงได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ โดยนิยมใช้รักษาควบคู่กับแพทย์แผนปัจจุบัน รวมถึงมีการศึกษาเฉพาะทางด้านนี้มากขึ้น เห็นได้จาก ปัจจุบันมีสถาบันระดับอุดมศึกษาในต่างประเทศเปิดสอนหลักสูตรแพทย์แผนจีนกันมากขึ้น แสดงถึงความนิยมศึกษาต่อด้านนี้ของเยาวชน โดยมีความต้องการของตลาดเป็นปัจจัยผลักดัน กล่าวได้ว่า ในปัจจุบันชาวต่างชาติมีความเชื่อมั่นในแนวทางการรักษาของแพทย์แผนจีนเป็นจำนวนไม่น้อย

การฝังเข็ม หนึ่งในการรักษาของแพทย์แผนโบราณจีนที่ได้รับความนิยม ที่มาภาพ: <http://www.paichaoclinic.com/>

¹⁶ CRI online, ตอนที่ 13: การแพทย์แผนโบราณของจีน, 7 กุมภาพันธ์ 2557, สืบค้นได้ที่ <http://thai.cri.cn/chinaabc/>

4) ปรัชญาจีน (Chinese Philosophy)

จีนเป็นประเทศที่ได้รับการยกย่องว่า “เป็นอู่อารยธรรมโบราณของโลก” ซึ่งปรัชญาและแนวคิดเป็นสิ่งที่แสดงถึงคามมีอารยธรรมของจีนมาตั้งแต่โบราณกาล โดยปรัชญาของจีนมีมากกว่า 100 สำนัก แต่สำนักปรัชญาใหญ่ๆและเป็นที่รู้จักทั่วโลก ได้แก่ 1) “ปรัชญาเต๋า” มีสาระสำคัญคือ การแก้ปัญหาความทุกข์ของมนุษย์ ด้วยการปล่อยไปตามธรรมชาติ หุุดสร้างสิ่งต่างๆที่ล้วนเป็นปัญหาที่ไม่สิ้นสุด 2) “ปรัชญาขงจื้อ” มีสาระสำคัญคือ ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมมีคุณค่าและดีงามอยู่แล้ว ควรนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต 3) “ปรัชญาโม่อจื้อ” มีสาระสำคัญคือ เน้นความสำคัญของปัจจุบัน ดังนั้นปัญหานั้นจึงควรสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงมาเป็นหลักปฏิบัติของชีวิต และ 4) “ปรัชญานิโคนิยม” มีสาระสำคัญคือ ธรรมชาติของมนุษย์แต่ความชั่วร้าย ฉะนั้นอำนาจและกฎหมายเป็นสิ่งจำเป็นในการควบคุมสังคมให้เกิดความสงบสุข แม้ว่า แต่ละสำนักปรัชญาของจีนมีจุดเด่นที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็มีความหมายเดียวกันคือ ส่งเสริม “ความเป็นปราชญ์ภายในและกษัตริย์ภายนอก” ปราชญ์ภายใน หมายถึง บุคคลจักต้องสามารถพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรม และกษัตริย์ภายนอก หมายถึง บุคคลจักต้องทำคุณงามความดีให้แก่สังคมและประเทศชาติ¹⁷

ปรัชญาของจีนจึงได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนสำคัญของปรัชญาโลกตะวันออกควบคู่ไปกับปรัชญาความเชื่อของอินเดีย ญี่ปุ่น และอิสลาม อันเป็นรากฐานของสังคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ที่สำคัญรัฐบาลจีนได้นำปรัชญาความคิดดั้งเดิมมาใช้สร้างค่านิยมในการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้าน soft power นั่นคือ “ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี” ตลอดจนในปัจจุบันรัฐบาลจีนพยายามสนับสนุนการเผยแพร่ปรัชญาจีนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ผ่านทางสถาบันและห้องเรียนขงจื้อที่มีรวมกันมากกว่า 1,000 แห่ง ใน 119 ประเทศทั่วโลก เพื่อสร้างเสน่ห์และขจัดทัศนคติที่มองจีนเป็นภัยคุกคาม ด้วยการแสดงให้เห็นว่ารากฐานทางสังคมจีนนั้นประกอบขึ้นมาจากคุณธรรมตั้งแต่ระดับปัจเจกชนถึงระดับประเทศ มีแนวทางสันติในการดำเนินชีวิต และยึดถือหลักจารีตที่ดีงามและหลักนิติรัฐเป็นกฎเกณฑ์ของสังคม

5) อาหารจีน (Chinese Cuisine)

ชาวจีนได้อพยพไปต่างประเทศเป็นจำนวนมาก จึงได้มีการสร้างชุมชนขึ้นเรียกว่า “ไชน่าทาวน์” กระจายไปหลายประเทศทั่วโลก กลายเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมจีนในต่างประเทศ ซึ่งอาหารเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สามารถเข้าถึงและผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ทุกวันนี้อาหารจีนเป็นที่รู้จักและ

¹⁷ ผจญ คำชูสังข์, ปรัชญาตะวันออก, 7 กุมภาพันธ์ 2557, สืบค้นได้ที่ http://www.rmutphysics.com/charud/pdf-learning/4/philos/east_philos.pdf

แพร่หลายไปทั่วโลก ที่สำคัญยังกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมนูอาหารท้องถิ่นของหลายประเทศ โดยเฉพาะในอาเซียนที่มีอาหารจีนหลายชนิดทั้งแบบดั้งเดิมและประยุกต์เป็นเมนูที่หารับประทานได้ทั่วไป เช่น ก๋วยเตี๋ยว ซาลาเปา ต้มยำ และกระเพาะปลา สำหรับอาหารจีน 10 ประเภทที่ชาวต่างชาติชอบรับประทาน ตามข้อมูลจากเว็บไซต์ของสถาบันขงจื่อ ได้แก่ หมูทอดราดซอสเปรี้ยวหวาน ไก่ผัดถั้วลิสง ปอเปี๊ยะ ข้าวผัด เต้าหู้ทรงเครื่องเสฉวน เกี้ยว (ต้ม นึ่ง ทอด) เกี้ยวน้ำ เป็ดย่าง ผัดกะหล่ำ และกุ้งผัดเม็ดมะม่วงหิมพานต์¹⁸ โดยในปัจจุบันรัฐบาลจีนได้ส่งเสริมการเรียนรู้ทำอาหารจีนแบบดั้งเดิมในต่างประเทศผ่านทางสถาบันขงจื่อ เพราะนอกจากเป็นการช่วยส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารจีนแล้ว ยังเป็นการสร้างเสน่ห์ในฐานะประเทศที่มีความร่ำรวยทางวัฒนธรรมอาหาร

นอกจากนี้ จีนยังมีวัฒนธรรมดั้งเดิมอื่นๆ ที่ได้แพร่หลายไปทั่วโลก เช่น 1) วรรณกรรม โดยเฉพาะ 4 สุดยอดวรรณกรรมที่ได้รับการยอมรับว่า มีอิทธิพลและยิ่งใหญ่ที่สุดของจีน ได้แก่ สามก๊ก ซ้องกั๋ง (108 ผู้กล้าหาญแห่งเขาเหลียงซาน) ไซอิ๋ว และความฝันในหอแดง 2) คติความเชื่อ เทพเจ้าตามคติความเชื่อของจีน หลายองค์ได้รับการนับถือในหลายประเทศ เช่น พระโพธิสัตว์กวนอิม พระสังกัจจายน์ เทพกวนอู ฮก ลก ชิว และโป๊ยเซียน เป็นต้น 3) ศิลปะการต่อสู้ เช่น กังฟูและมวยหย่งชุน 4) สถาปัตยกรรม ความหลากหลายของสถาปัตยกรรมจีนที่เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละราชวงศ์ กลายเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจแก่ผู้สนใจศึกษาและนักท่องเที่ยว และ 5) ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น เทศกาลตรุษจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลเซ็งเม้ง พิธีไหว้บ๊ะจ่าง สารทจีน และเทศกาลดั่งโจย (เทศกาลไหว้ขนมบัวลอย)

กล่าวสรุปได้ว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนได้แพร่หลายและเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก โดยมีกลไกสำคัญคือ คนจีนโพ้นทะเลที่ถือเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมของจีน และสถาบันขงจื่อที่รัฐบาลจีนพยายามผลักดันให้เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของจีน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีในระดับประชาชน รวมถึงเสน่ห์จากประวัติศาสตร์และอารยธรรมจีนที่ดึงดูดให้ชาวต่างชาติเข้ามาค้นหาและศึกษา อันเป็นการช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนในอีกทางหนึ่ง ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับความแพร่หลายของวัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่นและเกาหลี จีนกับญี่ปุ่นนับเป็นสองประเทศที่วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นที่รู้จักอย่างดีในต่างประเทศ

2.2.2 วัฒนธรรมสมัยนิยมของจีน

รัฐบาลจีนพยายามส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมให้เป็นรู้จักมากขึ้นในต่างประเทศ เห็นได้จาก การเผยแพร่ละคร เพลง และรายการโทรทัศน์ ผ่านทางสถานีโทรทัศน์ CCTV โดยวัฒนธรรมสมัยนิยมของจีนที่

¹⁸ สถาบันขงจื่อออนไลน์, อาหารจีน 10 ชนิดที่ชาวต่างชาติชอบกินมากที่สุด, 10 มีนาคม 2557, สืบค้นได้ที่

http://thai.chinese.cn/chinese/culture/article/2011-10/17/content_355951.htm

ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ “ภาพยนตร์” ที่รัฐบาลจีนพยายามพัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์ภายในประเทศ ให้มีคุณภาพทัดเทียมกับภาพยนตร์จากโลกตะวันตก ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จะนำเสนอการวิเคราะห์ภาพยนตร์จีน เพื่อแสดงถึงความพยายามของรัฐบาลจีนในการใช้วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นทรัพยากร soft power เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์และสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศ

ความพยายามยกระดับอุตสาหกรรมภาพยนตร์ของรัฐบาลจีนเริ่มจริงจังมากขึ้นในกลางทศวรรษ 1990 โดยมีเป้าหมายเพื่อลดอิทธิพลของภาพยนตร์ฮอลลีวูดและรักษาความชอบธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์ จึงริเริ่มนโยบายการเก็บเงินจากการนำเข้าภาพยนตร์ต่างประเทศมาอุดหนุนภาพยนตร์ที่สนับสนุนโดยรัฐบาลในฐานะเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะคนจีนยังคงนิยมภาพยนตร์ต่างประเทศ อีกทั้งยังถูกกีดกันจากองค์การการค้าโลก (World Trade Organization หรือ WTO) ที่จีนได้เข้าเป็นประเทศสมาชิกในปี 2001 ในการดำเนินนโยบายกีดกันทางการค้าและการอุดหนุน ทำให้รัฐบาลจีนต้องเพิ่มโควตาการนำเข้าภาพยนตร์จากต่างประเทศเป็น 20 เรื่องต่อปี จากเดิมปีละ 10 เรื่อง¹⁹ (และในปี 2013 ได้เพิ่มโควตาใหม่เป็นปีละ 34 เรื่อง)²⁰ รวมทั้งยอมรับนักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมภาพยนตร์จีน ได้มากขึ้น

รัฐบาลจีนจึงได้ปรับปรุงแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์ใหม่ เพื่อคงอิทธิพลของรัฐบาลจีนในการควบคุมทิศทางของอุตสาหกรรมภาพยนตร์ให้นำเสนอภาพลักษณ์ด้านดีของจีน²¹ และกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมภาพยนตร์ ได้แก่ 1) การเข้ามาลงทุนของภาคเอกชนต่างชาติจะต้องร่วมลงทุนกับบริษัทที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเท่านั้น 2) การจัดจำหน่ายและการลงทุนในธุรกิจโรงภาพยนตร์ เอกชนต่างชาติสามารถร่วมทุนได้ร้อยละ 49 ของหุ้นทั้งหมด แต่ในเมืองใหญ่เอกชนต่างชาติสามารถถือหุ้นได้ถึงร้อยละ 75 และ 3) กระตุ้นให้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนสร้างโรงภาพยนตร์เพิ่มขึ้น โดยในปี 2010 จีนมีโรงภาพยนตร์ทั่วประเทศ 6,200 แห่ง เป็นรองแค่สหรัฐฯและอินเดียเท่านั้น ซึ่งรัฐบาลจีนประสบความสำเร็จทั้งด้านการเพิ่มปริมาณและรายได้จากอุตสาหกรรมภาพยนตร์ ในด้านปริมาณมีจำนวนภาพยนตร์ของจีนเพิ่มมากขึ้นจากปี 2000 ที่มีเพียง 91 เรื่อง มาเป็น 526 เรื่องในปี 2010 และด้านรายได้เพิ่มขึ้นจาก 960 ล้านหยวน ในปี 2000 เป็นมากกว่า 10,000 ล้านหยวน ในปี 2010²² ตามแผนภูมิด้านล่าง

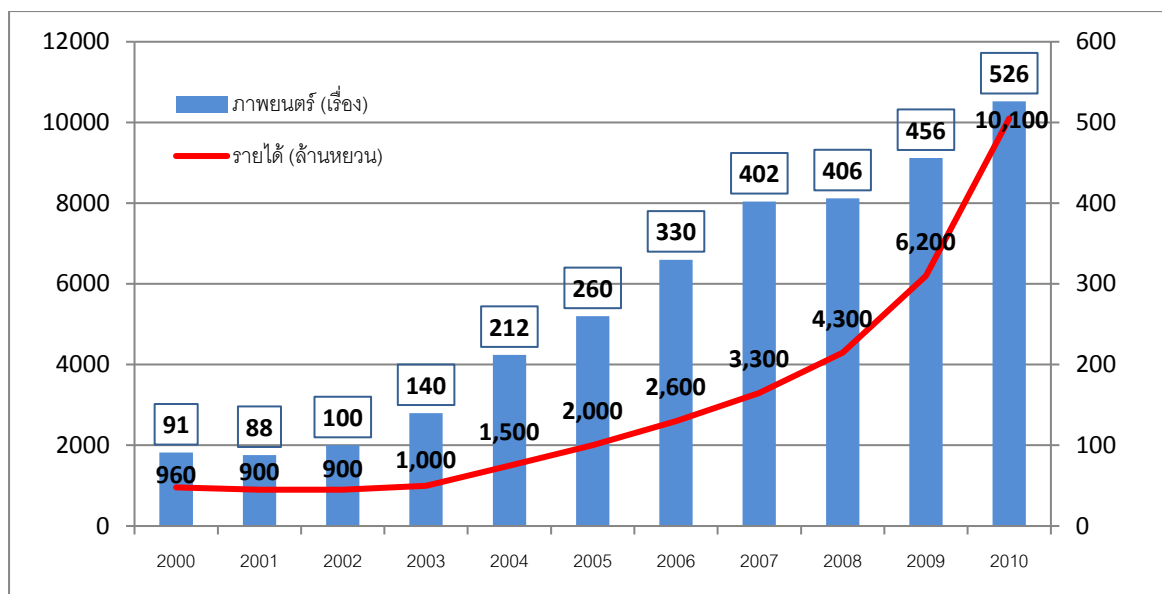
แผนภูมิ 2.2.1 ปริมาณและรายได้ของภาพยนตร์จีนตั้งแต่ปี 2000-2010

¹⁹ Wendy Weiqun Su, A Global “Chinawood”? China’s Cultural Policy toward Global Hollywood in the New Century, pp. 276-277, In, *New Dynamics in East Asian Politics: security, political economy and society*, Zhiqun Zhu (ed.), (New York: The Continuum International Publishing, 2012).

²⁰ China Briefing, *China’s Film Industry: Strategic Opportunities*, 10 March 2014, available from <http://www.china-briefing.com/news/2014/02/11/chinas-film-industry-strategic-opportunities.html>

²¹ The Guardian, *China demands ‘positive images’ in return for access to markets*, 10 March 2014, available from <http://www.theguardian.com/film/2013/nov/06/china-hollywood-positive-images-movies>

²² Wendy Weiqun Su, A Global “Chinawood”? China’s Cultural Policy toward Global Hollywood in the New Century, pp. 278-281.

ที่มา: Wendy Weiqun Su, A Global “Chinawood”? China’s Cultural Policy toward Global Hollywood in the New Century, pp. 281-283.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า ในปี 2012 ตลาดภาพยนตร์จีนจะเติบโตจนแซงหน้าญี่ปุ่นขึ้นเป็นอันดับ 2 ของโลกรองจากสหรัฐฯ ด้วยมูลค่า 17,000 ล้านบาท (2,800 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ)²³ และภาพยนตร์ของจีนสามารถครองส่วนแบ่งตลาดภายในประเทศมากกว่าร้อยละ 50 มาตั้งแต่ปี 2004 แต่ภาพยนตร์จากต่างประเทศ (รวมทั้งภาพยนตร์ที่ร่วมทุนกับจีน) ยังคงมีส่วนแบ่งรายได้มากกว่าและยังมีอิทธิพลต่อผู้บริโภคชาวจีน²⁴ สะท้อนให้เห็นว่า แม้แต่ชาวจีนยังคงนิยมภาพยนตร์ต่างประเทศมากกว่าภาพยนตร์จีน เช่นเดียวกับการส่งเสริมความนิยมภาพยนตร์จีนในต่างประเทศที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจาก

1) ความกังวลของรัฐบาลจีนต่อวัฒนธรรมสมัยนิยมที่มีเสรีภาพ เพราะเสรีภาพทางความคิดของประชาชนสามารถสั่นคลอนระบอบคอมมิวนิสต์ได้ การสร้างภาพยนตร์จีนจึงถูกควบคุมด้วยกองเซ็นเซอร์ของรัฐบาลจีน ซึ่งผู้กำกับชาวจีนได้กล่าวในทำนองว่า “การเซ็นเซอร์ทำให้คุณภาพของภาพยนตร์จีนลดลง เพราะได้ตัดบางฉากที่ดีออกไป”²⁵ ซึ่งการใช้วิธีการอุดหนุนและการเซ็นเซอร์ก็เพื่อกำหนดแนวทางภาพยนตร์ให้เป็นไปตามที่ต้องการ โดยเฉพาะการใช้เป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ²⁶

ดังนั้นภาพยนตร์จีนที่เข้าฉายในต่างประเทศ ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเนื้อหาเดิมๆ ที่จะไม่สร้างภาพลักษณ์เชิงลบต่อรัฐบาลจีน เช่น ภาพยนตร์จีนกำลังภายในและภาพยนตร์ย้อนยุค (period) อีกทั้งแนวคิด

²³ The Economist, *The Red Carpet*, 10 March 2014, available from <http://www.economist.com/news/christmas-specials/21591741-red-carpet>

²⁴ Wendy Weiqun Su, A Global “Chinawood”? China’s Cultural Policy toward Global Hollywood in the New Century, pp. 285-286.

²⁵ The Guardian, *Top Chinese film-maker says country’s censors are ‘ridiculous’*, 10 March 2014, available from <http://www.theguardian.com/film/2013/oct/31/chinese-censors-ridiculous-feng-xiaogang>

²⁶ The Economist, *The Red Carpet*.

อนุรักษนิยมของรัฐบาลจีน ที่ไม่ต้องการให้มีภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาอ่อนแอหลวมผิดศีลธรรม เช่น ภาพยนตร์ที่นำเสนอปัญหาของสังคม และมีเนื้อหาเกี่ยวกับเพศที่สาม ซึ่งขัดแย้งกับความต้องการของผู้บริโภคสมัยใหม่ที่ต้องการเสพภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาไม่อนุรักษนิยม เพราะแม้แต่คนจีนรุ่นใหม่ก็แสวงหาภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาแปลกใหม่และสะท้อนความเป็นจริงของสังคม จึงทำให้ละครและภาพยนตร์ไทยได้รับความนิยมมากขึ้นในกลุ่มคนจีนรุ่นใหม่ เช่น ภาพยนตร์เรื่อง “รักแห่งสยาม” (Love of Siam) ภาพยนตร์เรื่อง “อยากรัก ก็รักเลย” (Yes or No) และละครชุดเรื่อง “ฮอร์โมนส์ วัยว้าวุ่น” (Hormones) ที่ล้วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาของวัยรุ่นและความรักของเพศเดียวกัน

2) ภาพยนตร์จีนมักแฝงด้วยวาระทางการเมือง ตัวอย่างภาพยนตร์ที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลจีน เช่น ภาพยนตร์เรื่อง “ขงจื้อ” (Confucius) และภาพยนตร์เรื่อง “มังกรสร้างชาติ” (The Founding of the Republic) อันเป็นภาพยนตร์ที่รัฐบาลจีนหวังให้ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของจีนในประชาคมระหว่างประเทศ แต่ภาพยนตร์เหล่านี้กลับไม่ได้รับความนิยมจากผู้ชมในวงกว้างมากนัก เพราะเต็มไปด้วยวาระซ่อนเร้นทางการเมืองของจีน อย่างเรื่องขงจื้อ ที่รัฐบาลจีนต้องจะสื่อถึงการยอมรับอำนาจของผู้ปกครองตามแนวคิดของขงจื้อ และแสดงให้เห็นถึงความสามารถของสังคมจีนโบราณ และเรื่องมังกรสร้างชาติ ที่มีวาระซ่อนเร้นคือ สร้างความชอบธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์ในฐานะสถาบันที่มีความสำคัญต่อประเทศจีน

ภาพยนตร์มังกรสร้างชาติ ที่มาภาพ:

<http://english.cri.cn/>

3) เน้นตอบสนองต่อตลาดภายในประเทศ ด้วยความเป็นประเทศใหญ่มีประชากรมากที่สุดในโลกด้วยจำนวนประชากรมากกว่า 1,300 ล้านคน ทำให้ภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจบันเทิงพึ่งพากับผลกำไรจากตลาดภายในประเทศ ทำให้การสร้างภาพยนตร์รวมถึงวัฒนธรรมสมัยนิยมอื่นๆ จึงเน้นตอบสนองค่านิยมของคนจีนเป็นหลัก ด้วยอุปสรรคเหล่านี้ ส่งผลให้จีนไม่สามารถใช้ทรัพยากร soft power ทางวัฒนธรรมสมัยนิยมในการสร้างเสน่ห์แก่ประเทศได้อย่างเต็มที่

นอกจากภาพยนตร์แล้ว นิยายของนักเขียนจีนก็ได้รับความนิยมไม่น้อยในต่างประเทศ ซึ่งต่อมาได้นำมาทำเป็นละคร ภาพยนตร์ และการ์ตูน (comic) จนประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะนิยายของกิมย้ง ซึ่งถือเป็นนักเขียนชื่อดังของจีนที่เป็นรู้จักทั้งในและต่างประเทศ เช่น “จอมใจจอมยุทธ์” “มังกรหยก” “กระบี่เขี่ยยุทธ์จักร” “กระบี่นางพญา” และ “อุ้ยเสี่ยวป้อ” โดยจุดเด่นของนิยายกำลังภายในของจีนคือ การสอดแทรกวัฒนธรรมและปรัชญาของจีน อย่างไรก็ตาม นิยายของจีนยังคงได้รับความนิยมในวงแคบ เพราะขาดความหลากหลายของเนื้อหาเมื่อเทียบกับนิยายของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ

ดังนั้นในภาพรวมจีนยังไม่สามารถแข่งขันด้านอุตสาหกรรมและสินค้าทางวัฒนธรรมกับชาติตะวันตก ญี่ปุ่น หรือเกาหลีได้ เช่น เมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐฯ ที่ถือเป็นประเทศที่ทรงอิทธิพลทางด้าน

วัฒนธรรมของโลกทั้งภาพยนตร์ ละคร เพลงและดนตรี รายการโทรทัศน์ และแฟชั่นการแต่งกาย²⁷ หรือเมื่อเปรียบเทียบกับญี่ปุ่น วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นสามารถครองใจผู้คนทั่วโลกมากกว่า 3 ทศวรรษ โดยเฉพาะการ์ตูน (มังงะ) และอนิเมะ (อนิเมชัน) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ และเมื่อเปรียบเทียบกับเกาหลี ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงในการผลักดันวัฒนธรรมสมัยนิยมให้ได้รับความนิยมในชุมชนระหว่างประเทศ จนกลายเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักของหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงช่องว่างของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมสมัยนิยมระหว่างจีนกับต่างประเทศ เช่น อัตราส่วนการนำเข้าและส่งออกละครโทรทัศน์ของจีนอยู่ที่ 15 ต่อ 1 โดยจีนนั้นนำเข้าทั้งจากสหรัฐฯ ญี่ปุ่น และเกาหลี อีกทั้งในปัจจุบันละครไทยกำลังได้รับความนิยมมากขึ้นในจีน แสดงให้เห็นถึงความนิยมในละครต่างประเทศมากกว่าละครจีน และในปี 2009 เกาหลีส่งออกเกมคอมพิวเตอร์มากเป็น 10 เท่าของจีน อีกทั้งรายได้จากการส่งออกภาพยนตร์ของเกาหลีก็มากถึง 7 เท่าของจีน²⁸

อย่างไรก็ตาม สามารถเห็นถึงความพยายามของรัฐบาลจีนในการสร้างวัฒนธรรมสมัยนิยมให้มีความทัดเทียมกับนานาประเทศ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งผลประโยชน์ทางการค้าและสร้างเสน่ห์ของประเทศ อย่างการพัฒนาอนิเมชันที่มี “แผนปฏิบัติการระยะ 5 ปี สำหรับอุตสาหกรรมอนิเมชัน” (Five-Year Plan for Animation Industry) ซึ่งปัจจุบันเป็นแผนฉบับที่ 12 ช่วงปี 2012-2016 เพื่อพัฒนาคุณภาพอนิเมชันของจีนให้เป็นที่ยอมรับในตลาดโลก เพราะอุตสาหกรรมอนิเมชันของจีนยังไม่สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ อีกทั้งยังขาดผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอนิเมชันจากต่างประเทศ โดยในแผนปฏิบัติการฉบับที่ 12 รัฐบาลจีนตั้งเป้าพัฒนาทั้งด้านสถานที่ด้วยการสร้างสวนอุตสาหกรรมอนิเมชันถึง 5 แห่ง เพิ่มปริมาณให้ได้ 30 เรื่องต่อปี และผลักดันอนิเมชันของจีนให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้นทั้งในและนอกประเทศ โดยมียุทธศาสตร์ “Go Global” ในการกระตุ้นและส่งออกอนิเมชันให้มากขึ้น ตลอดจนเพิ่มความร่วมมือกับต่างประเทศเพื่อพัฒนาความเชี่ยวชาญของจีน²⁹

Soft power ด้านวัฒนธรรมของจีนต่ออาเซียน

อาเซียนเป็นภูมิภาคที่คนจีนอพยพเข้ามาอยู่มากที่สุดในโลก เพราะความอุดมสมบูรณ์และพื้นฐานทางวัฒนธรรม เนื่องจากอาเซียนเป็นภูมิภาคที่ผสมผสานทั้งจากอารยธรรมอินเดียและจีน ทำให้วัฒนธรรมจีนพบได้ทั่วไปในสังคมอาเซียน เช่น อาหาร แนวคิด-ปรัชญา และการแพทย์แผนจีน จึงง่ายต่อการปรับตัวของชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่ จากแผนภูมิด้านล่าง แสดงให้เห็นว่า 10 ประเทศที่มีคนเชื้อสายจีนอาศัยอยู่

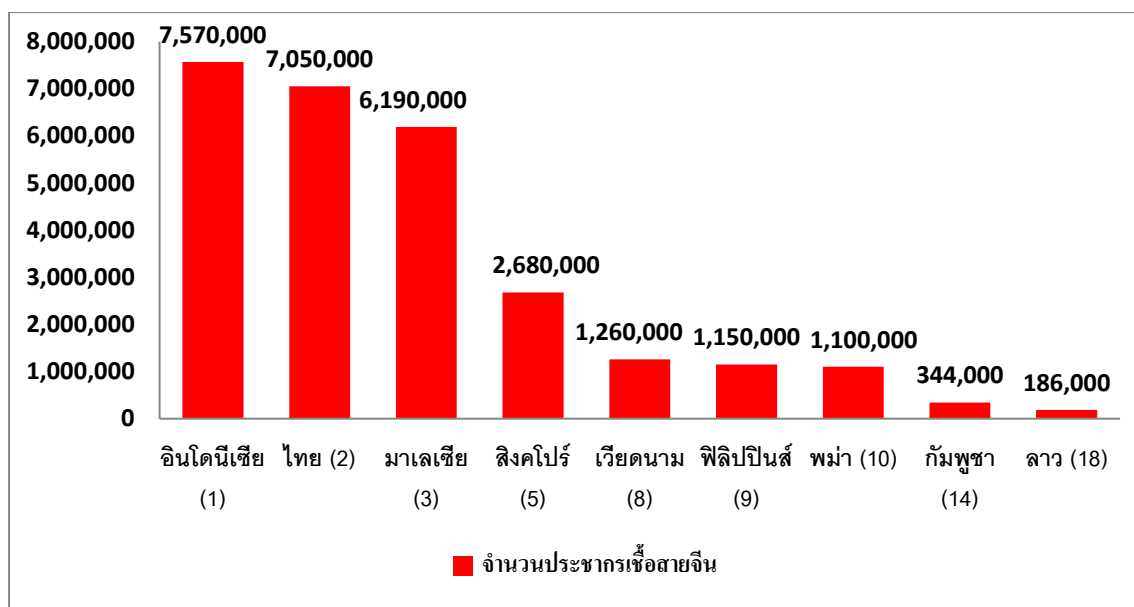
²⁷ Li Mingjiang (2008), “China Debates Soft Power”, p. 293.

²⁸ Ibid.

²⁹ China Briefing, China Releases 12th Five-Year for Animation Industry, 10 March 2014, available from <http://www.china-briefing.com/news/2012/07/16/china-releases-12th-five-year-plan-for-animation-industry.html>

มากที่สุดในโลกเป็นประเทศในอาเซียนถึง 7 ประเทศ ได้แก่ ประเทศอินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ เวียดนาม ฟิลิปปินส์ และพม่า ดังนั้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนจึงเป็นที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักอย่างดีในอาเซียน

แผนภูมิ 2.2.2 จำนวนประชากรเชื้อสายจีนในอาเซียนปี 2005

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บคือ อันดับของประเทศเมื่อเปรียบเทียบในระดับโลก

ที่มา: National Master, Overseas Chinese, <http://www.nationmaster.com/country-info/stats/People/Overseas-Chinese/2005-Population>

หากจะวัดความแพร่หลายของวัฒนธรรมดั้งเดิมจีนในอาเซียน โดยใช้ประเทศไทยเป็นตัวอย่างในฐานะประเทศที่มีคนเชื้อสายจีนมากที่สุดจะพบว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนมีความแพร่หลายในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เห็นได้จาก

1) อาหารจีน เป็นอาหารที่สามารถรับประทานได้ทั่วไปและกลายเป็นหนึ่งในเมนูอาหารของคนไทย เช่น ก๋วยเตี๋ยว กะเพราปลา ราดหน้า โจ๊ก สุกี้ ข้าวมันไก่ เกี้ยว ขนมจีบ ซาลาเปา ชา น้ำเก๊กฮวย ตลอดจนอาหารคาว ขนมหวาน และเครื่องดื่มนานาชนิด รวมถึงตะเกียบที่ถือเป็นอุปกรณ์หลักในการรับประทานอาหารของคนไทย

2) เทศกาลประเพณีและคติความเชื่อ ด้วยความใกล้ชิดทางด้านวัฒนธรรมและศาสนา ทำให้คนไทยรับเอาเทศกาลและคติความเชื่อของจีนมาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ตัวอย่างเทศกาลประเพณีจีนที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในสังคมไทย ได้แก่ เทศกาลตรุษจีนและเทศกาลไหว้พระจันทร์ สำหรับตัวอย่าง

คติความเชื่อคือ การนับถือเทพเจ้าตามความเชื่อของจีน ซึ่งเทพเจ้าจีนที่นิยมบูชาในไทย ได้แก่ พระโพธิสัตว์ กวนอิม พระสังกัจจายน์ เจ้าพ่อเสือ (เสียนเทียนซ่งตี้) เทพกวนอู สก ลก จิว และเทพเจ้า ไป่ยเซียน³⁰ ตลอดจนการไหว้แก้ปีชง (ให้ส่วยเอี้ย)

3) วรรณกรรม คนไทยส่วนใหญ่รู้จักวรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่ของจีนเป็นอย่างดีคือ สามก๊กและไซอิ๋ว ทั้งผ่านหนังสือ ละคร และภาพยนตร์

4) การแพทย์แผนจีน ในปัจจุบันคนไทยให้ความสนใจในแพทย์ทางเลือกมากขึ้น ซึ่งแผนแพทย์จีนเป็นหนึ่งในนั้น เพราะองค์ความรู้และชื่อเสียงที่ได้รับการยอมรับมานาน ทำให้สถาบันการศึกษาหลายแห่ง เปิดหลักสูตรแพทย์แผนจีน ได้แก่ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยพะเยา วิทยาลัยเชียงราย และวิทยาลัยนครราชสีมา

จำนวนสถาบันและห้องเรียนขงจื่อในอาเซียนก็เป็นดัชนีแสดงถึงความพยายามของรัฐบาลจีน ในการส่งเสริมวัฒนธรรมจีนให้เป็นที่นิยมมากขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนจีนกับอาเซียน โดยมีเป้าหมายคือ “ลดทัศนคติเชิงลบที่มีต่อจีน” ที่ถือเป็นเป้าหมายหลักของการใช้ soft power ของจีน เห็นได้จากตารางด้านล่าง ไทยเป็นประเทศที่มีสถาบันและห้องเรียนขงจื่อมากที่สุดในอาเซียนด้วยจำนวน 23 แห่ง ซึ่งตามมด้วย อินโดนีเซีย กัมพูชา ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ พม่า มาเลเซีย และลาว ตามลำดับ โดยเวียดนามและบรูไนเป็นสองประเทศที่ยังไม่มีสถาบันและห้องเรียนขงจื่อ

ตาราง 2.2.3 สถาบันและห้องเรียนขงจื่อในอาเซียนปี 2014

ประเทศ	สถาบันขงจื่อ	ห้องเรียนขงจื่อ	รวม
ไทย	12	11	23
อินโดนีเซีย	6	-	6
กัมพูชา	1	3	4
ฟิลิปปินส์	3	-	3
สิงคโปร์	1	2	3
พม่า	-	2	2
มาเลเซีย	1	-	1
ลาว	1	-	1

³⁰ ขาวสด, เทพเจ้าจีนในประเทศไทย, 1 มีนาคม 2557, สืบค้นได้ที่

http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROaWRXUXdPVEF6TURJMU53PT0= และ

http://www.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROaWRXUXdPVEEwTURJMU53PT0=

รวม	25	18	43
-----	----	----	----

ที่มา: Hanban, Confucius Institutes <http://english.hanban.org/node_10971.htm>

นอกจากนี้ยังเห็นถึงความนิยมในการเรียนภาษาจีนของอาเซียนได้จาก จำนวนโรงเรียนและมหาวิทยาลัยในหลายประเทศได้เปิดสอนหลักสูตรภาษาจีนเพิ่มมากขึ้น เช่น ในประเทศไทย โรงเรียนประถมและมัธยมมากกว่า 1,000 โรงเรียน ได้เปิดสอนวิชาภาษาจีนโดยมีนักเรียนสนใจเรียนมากกว่า 300,000 คน ที่อินโดนีเซียในช่วงระยะเวลา 3 ปี ตั้งแต่ปี 2002-2004 มีนักเรียนหันมาให้ความสนใจเรียนภาษาจีนมากขึ้น เกือบร้อยละ 50 ในกัมพูชา มีนักเรียนหันมาเรียนภาษาจีนเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 และในเวียดนาม นักเรียนหันมาเรียนภาษาจีนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 90³¹ ที่สำคัญการส่งเสริมการเรียนภาษาจีนไม่ใช่แค่เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีเท่านั้น แต่ยังช่วยฟื้นฟูความเป็นจีนในตัวของคนท้องถิ่นเชื้อสายจีนที่เลือนหายไปตามกาลเวลา ซึ่งถือเป็นการสร้างตัวแทนด้านวัฒนธรรมของจีนให้เพิ่มขึ้น³² รวมถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจีน ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้คนอาเซียนหันมาสนใจเรียนรู้วัฒนธรรมจีนเพิ่มมากขึ้น เพราะการเรียนรู้วัฒนธรรมจีนจะช่วยสร้างโอกาสที่ดีทางธุรกิจ

³¹ Xizhen Zhang, *China's Soft Power in Southeast Asian and Sino-US Relations*, p. 14.

³² ยศ สันตสมบัติ, วิเคราะห์ในการประชุมของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 19 มีนาคม 2557.

Lost in Thailand ภาพยนตร์ที่สร้างกระแสการท่องเที่ยวในประเทศไทยที่มากภาพ:

<http://movie.postjung.com/>

สำหรับวัฒนธรรมสมัยนิยมของจีนยังไม่เป็นที่นิยมในอาเซียน เพราะความหลากหลายและพื้นฐานค่านิยมแบบประชาธิปไตย (เสรีภาพทางความคิด) มีอยู่น้อยเมื่อเทียบกับสหรัฐฯ ญี่ปุ่น และเกาหลี ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในอาเซียน โดยการเซ็นเซอร์และมีวาระซ่อนเร้นทางการเมือง ถือเป็นปัญหาหลักในการผลักดันวัฒนธรรมสมัยนิยมของจีนให้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ซึ่งภาพยนตร์เป็นทรัพยากรด้านวัฒนธรรมสมัยนิยมของจีนที่ได้รับความนิยมมากที่สุด แต่ส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์เนื้อหาเดิมๆ คือ เรื่องเกี่ยวกับกำลังภายในและภาพยนตร์ย้อนยุค เพราะจะไม่กระทบต่อภาพลักษณ์ของรัฐบาลจีน ถึงแม้ว่า จะเริ่มมีภาพยนตร์แนวใหม่ของจีนเข้ามาทำตลาดในอาเซียน เช่น ภาพยนตร์เรื่อง “แก๊งม่วนป่วนไทยแลนด์” (Lost in Thailand) เป็นภาพยนตร์ตลกที่สามารถทำรายได้เปิดตัวสูงสุดในประวัติศาสตร์ของจีนกว่า 6,000 ล้านบาท แต่ก็ไม่ได้ได้รับความนิยมในอาเซียนอย่างที่คาดหมาย เพราะเน้นทำตลาดภายในประเทศเป็นหลักจึงนำเสนอสิ่งที่แปลกใหม่ในไทยสำหรับคนจีน เช่น ช้าง วัด และสาวประเภทสอง กล่าวได้ว่า การผลักดันให้ภาพยนตร์จีนได้รับความนิยมในอาเซียนยังเป็นเพียงขั้นเริ่มต้น โดยรัฐบาลจีนต้องให้ความสำคัญกับการนำเสนอข้อเท็จจริงของประเทศ มากกว่าการใช้เป็นโฆษณาชวนเชื่อ รวมถึงการสร้างความหลากหลายเพื่อขยายความนิยมในภาพยนตร์จีนมากกว่ากลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบภาพยนตร์จีนกำลังภายในและภาพยนตร์ย้อนยุค

เช่นเดียวกับนิยายจีนที่ยังขาดความหลากหลายของเนื้อหา ทำให้นิยายจีนที่ได้รับความนิยมส่วนใหญ่เป็นนิยายกำลังภายใน เช่น นิยายกำลังภายในที่ได้รับความนิยมในไทย (ทั้งผ่านละคร ภาพยนตร์ และการ์ตูน) ได้แก่ “มังกรหยก” “กระบี่เย้ยยุทธจักร” และ “กระบี่นางพญา” รวมทั้งงานเขียนนิยายกำลังภายในของนักเขียนชื่อดังอย่าง โกวเล้ง (ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในไต้หวัน) เช่น “ซอลิ้วเหิง” และ “ฤทธิ์มีดสั้น” ที่โด่งดังอย่างมากในประเทศไทย

ในส่วน of ละคร นักวิชาการจีนมองว่า “ปัจจุบันมีละครที่สะท้อนถึงสังคมสมัยใหม่ของจีนกำลังได้รับความนิยมในสิงคโปร์ จึงมีความเป็นไปได้ที่ละครจีนสมัยใหม่จะได้รับความนิยมมากขึ้นในอาเซียน”³³ อย่างไรก็ตาม ความนิยมในละครจีนของคนสิงคโปร์อาจมีสาเหตุจากการมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเดียวกัน จึงสามารถเข้าใจเรื่องราวของละครได้เป็นอย่างดี ดังนั้นทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องของจีนจำเป็นต้องปรับปรุงวัฒนธรรมสมัยนิยมให้เข้ากับความต้องการของผู้บริโภคอาเซียนให้มากขึ้น หากต้องการใช้วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นเครื่องมือในการสร้างเสน่ห์ของประเทศตามแนวทาง soft power

³³ Interview Wei Ling, China's University of Foreign Affairs (CUFA), 5 November 2013.

กล่าวสรุปได้ว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนได้รับความนิยมและแพร่หลายในอาเซียน ทำให้จีนมีทรัพยากร soft power ด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เข้มแข็ง อันเป็นผลจากการมีคนจีนโพ้นทะเลเป็นตัวแทนในการส่งเสริมวัฒนธรรมจีนสู่การรับรู้ของคนท้องถิ่น และการจัดตั้งสถาบันและห้องเรียนขงจื้อในอาเซียน ตลอดจนความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจคนอาเซียนให้หันมาเรียนรู้วัฒนธรรมและภาษาจีนมากขึ้น แต่จีนยังไม่สามารถสร้างความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมภายในอาเซียนได้ จึงกลายเป็นจุดอ่อนในการใช้วัฒนธรรมสร้างเสน่ห์แก่ประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับญี่ปุ่นและเกาหลี ที่มีทรัพยากรวัฒนธรรมสมัยนิยมที่แข็งแกร่งและได้รับความนิยมอย่างมากในอาเซียน จึงเป็นวาระของจีนที่จะต้องปรับปรุงทรัพยากรวัฒนธรรมสมัยนิยมให้เป็นที่ยอมรับในวงกว้างมากขึ้น ก็จะช่วยให้จีนสามารถใช้วัฒนธรรมเพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ให้ดีขึ้น

2.3 Soft power ด้านค่านิยมของจีน

จีนมีทรัพยากรที่สามารถนำมาเป็นค่านิยมเพื่อสร้างเสน่ห์และอำนาจของประเทศได้คือ ตัวแบบการพัฒนา ที่รู้จักกันในชื่อ “ฉันทามติปักกิ่ง” (Beijing Consensus) ซึ่งได้รับความสนใจจากนักวิชาการตะวันตก ถึงความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของจีนที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจประเทศกำลังพัฒนาให้หันไปประยุกต์ใช้ ที่อาจกลายเป็นตัวแบบการพัฒนาของโลกแทนที่ฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus) อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของจีนจนก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจด้านเศรษฐกิจของโลกมักถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามต่อสันติและความรุ่งเรืองของประชาคมโลก ดังนั้นรัฐบาลจีนจึงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี (Harmonious World) เพื่อย้ำถึงเจตนารมณ์ของจีนที่ต้องการสร้างความร่วมมือในการธำรงรักษาความสงบและส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของประชาคมระหว่างประเทศไปพร้อมกัน เพื่อลดทัศนคติเชิงลบที่มีต่อจีน

2.3.1 โลกแห่งความสามัคคี (Harmonious World)

โลกแห่งความสามัคคี ถือเป็นค่านิยมหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของนโยบายพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development) ที่รัฐบาลจีนต้องการสื่อให้ประชาคมโลกเห็นว่า จีนนั้นต้องการเห็นโลกที่มีความปรองดองและสามัคคีกัน กล่าวคือ จีนต้องการขจัดทัศนคติเชิงลบที่มองจีนเป็นภัยคุกคาม (China threat) และเสริมสร้างบทบาทในการสร้างโลกแห่งความสามัคคี โดยรัฐบาลจีนได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่า ต้องการโลกที่มีความสามัคคีบนพื้นฐานของการเคารพในอำนาจอธิปไตย ยอมรับความแตกต่างของแต่ละประเทศ และร่วมมือบนประโยชน์ร่วมกัน¹ อย่างที่ประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ได้กล่าวสุนทรพจน์ในการประชุมสุดยอดเนื่องด้วยโอกาสครบรอบ 60 ปี ของการก่อตั้งสหประชาชาติปี 2005 ในหัวข้อ “การพยายามอย่างเต็มที่เพื่อสร้างโลกแห่งความสามัคคีที่มีสันติภาพยืนยาวและความรุ่งเรืองร่วมกัน” (Making Great Efforts to Build a Harmonious World with Long-lasting Peace and Common Prosperity) ซึ่งมีใจความว่า “โลกแห่งความสามัคคีคือแนวคิดที่เน้นประชาธิปไตยในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเคารพสิทธิของแต่ละประเทศในการเลือก

การปราศรัยในการประชุมสุดยอดรอบ 60 ปี
การก่อตั้ง UN ของประธานาธิบดี หูจิ่นเทา
ที่มาภาพ: <http://www.mfa.gov.cn>

¹ Jia Qingguo (2005), “Peaceful development: China’s policy of reassurance”, p 494.

แนวทางการพัฒนาเป็นของตนเอง”² ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นในการเสนอแนวคิดโลกแห่งความสามัคคีของจีน ในฐานะทรัพยากร soft power ด้านค่านิยมบนเวทีระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีไม่ใช่ของใหม่สำหรับจีน แต่เป็นค่านิยมในปรัชญาจีนที่มีมานานกว่าพันปี เช่น ลัทธิมอจื่อ (Mohism) ที่มีหลักคำสอนไม่ให้ใช้ความรุนแรง เพราะมองว่า การใช้ความรุนแรงเป็นการเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความขัดแย้งระยะยาว ลัทธิเต๋า (Taoism) ที่มองว่า โลกประกอบด้วยหยาง (พลังบวก) และหยิน (พลังลบ) จึงจะเกิดความสมดุล และเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นในลัทธิขงจื้อ (Confucianism) ที่ให้ความสำคัญกับศีลธรรมระหว่างบุคคลและครอบครัว โดยมีเป้าหมายหลักคือการสร้างสันติและความสามัคคีในสังคม³ จะเห็นได้ว่า ปรัชญาของจีนเชื่อในธรรมชาติที่ดีของมนุษย์ ศีลธรรมและกฎหมาย รวมถึงการสร้างความร่วมมือและสันติภาพระหว่างรัฐบนพื้นฐานของความเท่าเทียม การประนีประนอม และการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งรัฐบาลจีนได้เรียนรู้แนวคิดการสร้างโลกแห่งความสามัคคีจากปรัชญาของจีน⁴ โดยประธานาธิบดี หูจิ่นเทา มีข้อเสนอแนะการสร้างโลกแห่งความสามัคคี⁵ ดังนี้

1) ประเทศสมาชิกควรริเริ่มแนวคิดความมั่นคงใหม่บนพื้นฐานของความเชื่อใจซึ่งกันและกัน ผลประโยชน์ร่วมกัน และความเสมอภาค เพื่อจัดตั้งกลไกความมั่นคงร่วม (collective security mechanism) ที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งควรสนับสนุนการแก้ไขข้อพิพาทระหว่างประเทศด้วยสันติวิธี ตลอดจนร่วมมืออย่างแข็งแกร่งในการต่อสู้กับลัทธิก่อการร้าย โดยมีสหประชาชาติเป็นแกนหลักของกลไกความมั่นคงร่วมนี้

2) สหประชาชาติควรมีมาตรการชัดเจนเพื่อบรรลุเป้าหมายของพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals หรือ MDGs) โดยเฉพาะการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนา และสร้างศตวรรษที่ 21 ให้เป็น “ศตวรรษแห่งการพัฒนาสำหรับทุกคน” (century of development for everyone) นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญที่ทุกประเทศควรร่วมมือกัน ได้แก่ ด้านการค้าระหว่างประเทศที่ควรดำเนินมาตรการเชิงรุกเพื่อสร้างกลไกการค้าพหุภาคีแบบเปิดและยุติธรรมปราศจากการเลือกปฏิบัติ ด้านพลังงานที่ควรร่วมมือกันเสริมสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพทางพลังงาน และด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ควรส่งเสริมและรับประกันสิทธิมนุษยชน โอกาสและสิทธิที่เท่าเทียมสำหรับทุกคนในการได้รับการพัฒนาอย่างครอบคลุม

² Hu Jintao, *Striving to establish a harmonious world with lasting peace and common prosperity*, speech at the summit meeting on the 60th anniversary of the United Nations, 16 September 2005. Quoted in Evelyn Goh (2011), “Rising Power...To do what? Evaluating China’s Power in Southeast Asia”, *RSIS Working Paper*, No. 226, p. 15.

³ Daniel A. Bell (2009), War, Peace, and China’s Soft Power: A Confucian Approach, *Diogenes*, 56: 26, p. 31

⁴ Sheng Ding (2008), To Build A “Harmonious World”: China’s Soft Power Wielding in the Global South, *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 13, No. 2, pp. 195-197.

⁵ Ministry of Foreign Affairs of PRC, *Hu Jintao Delivers an Important Speech at the UN Summit*, 1 August 2012, available from <http://www.mfa.gov.cn/eng/wjdt/zyjh/t212614.htm>

3) ประเทศสมาชิกควรเคารพสิทธิของแต่ละประเทศในการเลือกแนวทางการพัฒนาประเทศ และสนับสนุนการสร้างเสริมความเจริญเติบโตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ นอกจากนี้ ทุกประเทศควรร่วมมือกันบนพื้นฐานของความเคารพในความแตกต่างของวัฒนธรรมและอารยธรรม ซึ่งการเจรจาและการแลกเปลี่ยนระหว่างอารยธรรมจะสามารถจัดแนวความคิดที่มีอคติและความไม่ไว้วางใจระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่มีความสามัคคีและความหลากหลาย และ

4) สนับสนุนการปฏิรูปสหประชาชาติ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความแข็งแกร่งขององค์กรให้มีความสามารถรับมือกับปัญหาและภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ซึ่งการปฏิรูปควรพิจารณาถึงการมีตัวแทนจากประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (Security Council หรือ UNSC) ที่ควรเปิดโอกาสให้ประเทศขนาดเล็กและกลางได้มีโอกาสเป็นส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรนี้

นอกจากนี้ ในสมุดปกขาวว่าด้วยการพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development White Paper) ปี 2011 ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการสร้างโลกแห่งความสามัคคีด้านการปกป้องสิ่งแวดล้อม ที่ทุกประเทศควรช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการปกป้องโลก ด้วยการพัฒนารูปแบบการพัฒนาใหม่ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งควรมีหลักการ “ร่วมกันแต่มีความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน” หมายความว่า แต่ละประเทศมีความรับผิดชอบตามความสามารถและสภาพแวดล้อมของตนแต่มีเป้าหมายเดียวกัน⁶

อีกช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีคือ “การเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกปี 2008” ที่จีนใช้โอกาสนี้ส่งเสริมภาพลักษณ์ความสามัคคีทั้งภายในประเทศ ที่รัฐบาลจีนต้องการสื่อถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมภายใต้สังคมแห่งความสามัคคี และในประชาคมระหว่างประเทศที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีระหว่างวัฒนธรรมตะวันออกและวัฒนธรรมตะวันตก⁷ ตลอดจนสื่อถึงสันติภาพและความก้าวหน้าของประเทศ อันเป็นจุดเน้นในพิธีเปิดโอลิมปิกที่กรุงปักกิ่งซึ่งได้เผยแพร่ไปทั่วโลก⁸ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของจีนในฐานะประเทศที่รักสงบ (peace-loving nation)⁹ ประเทศที่ส่งเสริมความร่วมมือ และประเทศมหาอำนาจที่มีความรับผิดชอบ โดยเฉพาะกับประเทศกำลังพัฒนาที่จะได้ประโยชน์อย่างยิ่งจากค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีของจีน

⁶ Chinese's Government Office, *Full Text: China's Peaceful Development*, 1 August. 2012, available from http://english.gov.cn/official/2011-09/06/content_1941354_4.htm

⁷ Jeroen De Kloet, Gladys Pak Lei Chong, and Stefan Landsberger, *National Image Management Begins at Home: imagining the new Olympic citizen*, p. 129, In, *Soft Power in China: public diplomacy through communication*, Jian Wang (ed.), (New York: Palgrave Macmillan, 2011).

⁸ Chwen Chwen Chen, Cinzia Colapinto and Qing Luo (2012), *The 2008 Beijing Olympics opening ceremony: visual insights into China's soft power*, pp. 188-191.

⁹ Hongying Wang, *China's Image Projection and Its Impact*, p. 42.

ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีกับอาเซียน

อาเซียนเป็นพื้นที่ที่จีนให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี เพราะเป็นภูมิภาคที่จีนต้องการสร้างเสถียรภาพและความสงบเพื่อผลประโยชน์ในการพัฒนาประเทศของจีน อีกทั้งความขัดแย้งกรณีข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ก็ได้สร้างภาพลักษณ์ด้านลบของจีนในสายตาของอาเซียน ทำให้ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนโยบายต่างประเทศของจีนต่ออาเซียน โดยหนึ่งในหลักการของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ ได้กล่าวถึงการดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อสร้างความสัมพันธ์อย่างฉันท์มิตรกับประเทศเพื่อนบ้านบนพื้นฐานของความเชื่อใจซึ่งกันและกัน ที่นำไปสู่การร่วมมือธำรงรักษาสันติภาพและเสถียรภาพภายในภูมิภาคนั้นคือ “ความสามัคคีแห่งเอเชีย” (Harmonious Asia) และรวมถึงยังเป็นการเพิ่มอิทธิพลของจีนในภูมิภาคอีกด้วย โดยมีแนวทางการดำเนินนโยบาย¹⁰ ดังนี้

1) สร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อความรุ่งเรืองร่วมกัน จีนให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจทั้งระดับทวิภาคีและพหุภาคี เช่น การทำข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) กับอาเซียนตั้งแต่ปี 2001 และเสร็จสมบูรณ์ในปี 2010 ตลอดจนการสร้างเสริมความแข็งแกร่งในความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขง

2) เป็นหุ้นส่วนด้านความมั่นคงเพื่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านที่จีนต้องการสร้างความเป็นหุ้นส่วนด้านความมั่นคงเพื่อขจัดความไม่เข้าใจ และสร้างสภาพแวดล้อมที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ รวมถึงการสนับสนุนการเจรจาแก้ไขปัญหาข้อพิพาททะเลจีนใต้

3) ร่วมมือกันด้านความมั่นคงพหุภาคี จีนได้มีส่วนร่วมเชิงรุกในการประชุมด้านความมั่นคงระดับภูมิภาคทั้ง ASEAN+1 เวที ASEAN+3 และการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (EAS) นอกจากนี้ จีนยังมีบทบาทในการเข้าร่วมการปฏิบัติการรักษาสันติภาพ (PKO) และการเชื่อมรบบร่วมกับประเทศต่างๆ เพื่อสร้างความมั่นใจในการปกป้องความมั่นคงภายในภูมิภาคร่วมกัน นอกจากนี้ จีนยังให้ความสำคัญกับการยอมรับบรรทัดฐานของอาเซียน ซึ่งถือเป็นการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี เพราะยอมรับความแตกต่างและเคารพซึ่งและกัน แม้ว่าจะมีระบอบการเมืองและระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างกันก็ตาม

จะเห็นได้ว่า จีนนำค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีมาใช้ในทุกประเด็นความร่วมมือระหว่างประเทศ ได้แก่ การเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ การพัฒนา สิ่งแวดล้อม และการจัดการก่อการร้าย สะท้อนถึงความต้องการยกระดับสถานะของจีนที่มากกว่าสถานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลก หมายความว่า ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีจะเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันจีนสู่การเป็นมหาอำนาจที่มีความรับผิดชอบอย่างรอบด้าน (comprehensive responsible great power) ผ่านการเสนอความคิดริเริ่มที่ประสานประโยชน์ของทุกฝ่าย

¹⁰ Jaeho Hwang and Chen Dongxiao (2010), China's Harmonious Asia Strategy, *International Area Review*, Vol. 13, No. 2, pp.107-110.

โดยเฉพาะการส่งเสริมหลักการประชาธิปไตยในการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งประชาธิปไตยของจีนคือ ความเท่าเทียม การเจรจาและปรึกษาหารือ การเคารพและยอมรับความแตกต่างของแต่ละประเทศ¹¹ ซึ่งจีนเชื่อมั่นว่า จะเป็นการสร้างโลกที่มีความสงบและสามัคคี

การส่งเสริมค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี ในทางปฏิบัติ จีนเพิ่มการมีส่วนร่วมเชิงรุกบนเวทีระหว่างประเทศ เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบในการรักษาสันติภาพและโลกแห่งความสามัคคี เช่น การเข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (PKO) การแสดงบทบาทนำส่งเสริมค่านิยมพื้นฐานที่ยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ การยอมรับข้อตกลงที่เป็นบรรทัดฐานของความร่วมมือทั้งระดับโลกและภูมิภาค การเยือนของผู้นำจีน การจัดประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำอย่างเวทีความร่วมมือจีน-แอฟริกา (Forum on China-Africa Cooperation หรือ FOCAC) และเวทีการประชุมประจำปีไป๋อ่าวสำหรับเอเชีย (Boao Forum for Asia (BFA) Annual Conference) อันเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของทั้งผู้นำทางการเมืองและธุรกิจ เพื่อเชื่อมโยงภูมิภาคเอเชียให้มีความแน่นแฟ้นมากขึ้น ถึงแม้ว่า เวทีการประชุมนี้เป็นความคิดริเริ่มของอดีตผู้นำฟิลิปปินส์ ออสเตเรีย และญี่ปุ่น¹² แต่ปัจจุบันเวทีประชุมไป๋อ่าวเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ผู้นำจีนให้ความสำคัญ เพราะถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชีย นอกจากนี้ ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคียังสอดแทรกอยู่ในการทูตวัฒนธรรมของจีน ผ่านหลักสูตรวัฒนธรรมและภาษาจีนของสถาบันขงจื๊อที่มีอยู่ทั่วโลก

อย่างไรก็ตาม ด้วยความที่ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีเป็นค่านิยมในนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ ผู้นำจีนจึงกล่าวแค่เพียงการพัฒนาอย่างสันติของจีนเท่านั้น โดยเฉพาะกับอาเซียนที่จีนย้ำเสมอถึงการพัฒนาอย่างสันติ ทำให้ดูเหมือนว่า ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีถูกละเลย เพราะไม่ได้รับการกล่าวถึงเท่าที่ควร เห็นได้จาก การสำรวจความคิดเห็นของ Chicago Council ในปี 2008 ที่พบว่า ค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีไม่ค่อยเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในอาเซียน¹³ อีกทั้งผู้นำรุ่นที่ 5 ก็ไม่ได้เน้นค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีมากเท่ากับสมัยประธานาธิบดี หูจิ่นเทา จึงทำให้ความพยายามในการส่งเสริมค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีกับอาเซียนเลือนรางไป ขณะเดียวกันการส่งเสริมค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีของจีนจะเน้นให้ความสำคัญกับประเทศมหาอำนาจมากกว่าอาเซียน โดยเฉพาะกับประเทศตะวันตกที่มีความแตกต่างจากจีนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จีนจึงต้องการสร้างความสัมพันธ์ที่ตีบนความแตกต่างระหว่างกัน ลด

¹¹ Hongying Wang, China's Image Projection and Its Impact, p. 42. In, *Soft Power in China: public diplomacy through communication*, Jian Wang (ed.), (New York: Palgrave Macmillan, 2011).

¹² Boao Forum for Asia, *Overview*, 26 February 2014, available from <http://english.boaoforum.org/gyltbjjsen.jhtml>

¹³ Christopher B. Whitney and David Shambaugh (2009), *Results of a 2008 Multinational Survey of Public Opinion*, The Chicago Council on Global Affairs, available from http://www.thechicagocouncil.org/UserFiles/File/POS_Topline%20Reports/Asia%20Soft%20Power%202008/Soft%20Power%202008_full%20report.pdf

ความหวาดระแวงต่อการผงาดขึ้นมาจากจีน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศจีน ดังนั้นการตอบสนองต่อคำนิยมโลกแห่งความสามัคคีของอาเซียนจึงไม่ปรากฏชัด เนื่องด้วยจีนไม่ได้ผลักดันในประเด็นนี้

2.3.2 ฉันทามติปักกิ่ง (Beijing Consensus)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ผู้นำประเทศและนักวิชาการกล่าวถึงกันมากถึงความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของจีนที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนาได้ โดย โจชัว คูเปอร์ ราโม (Joshua Cooper Ramo)¹⁴ เป็นคนแรกที่เรียกรูปแบบการพัฒนาของจีนว่า “ฉันทามติปักกิ่ง” (Beijing Consensus) ในปี 2004 เพื่อสื่อถึงแนวทางการพัฒนาประเทศใหม่ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และแนวทางการทูต เพื่อเป็นทางเลือกแก่ประเทศกำลังพัฒนา เพราะมีความแตกต่างจากฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus)¹⁵ อันเป็นรูปแบบการพัฒนาประชาธิปไตยเสรีนิยมของโลกตะวันตก

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของจีนเริ่มมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 ที่เริ่มปฏิบัติแผนการ 4 ทັນสมัย (modernization plan) ประกอบด้วย ด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การป้องกันประเทศ และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในสมัย เด็ง เสี่ยวผิง ปี 1978 โดยมีเป้าหมายหลักคือ ขจัดความยากจนและเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัว ซึ่งแม้ว่า ปลายทศวรรษ 1980 จีนถูกคว่ำบาตรจากนานาชาติจากเหตุการณ์ความขัดแย้งที่จัตุรัสเทียนอันเหมินปี 1989 จีนก็ยังคงมุ่งมั่นพัฒนาเศรษฐกิจจนประสบความสำเร็จ โดยได้รับการยอมรับทั้งจากประเทศกำลังพัฒนาและองค์การระหว่างประเทศ จากความสำเร็จในการขจัดความยากจนของจีนตลอดระยะเวลา 3 ทศวรรษ รัฐบาลจีนสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตประชากรมากกว่า 300 ล้านคน ให้หลุดพ้นจากวงจรความยากจน¹⁶ และที่สำคัญจีนสามารถรักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) ในระดับที่สูง (ดูรายละเอียดแผนภูมิด้านล่าง) จนแซงหน้าญี่ปุ่นขึ้นเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจเป็นอันดับ 2 ของโลกในปี 2010 ทำให้นานาประเทศเรียกความสำเร็จของจีนว่า “ความมหัศจรรย์” (miracle) และถือว่าจีนเป็น “มหาอำนาจทางเศรษฐกิจ” ของโลก ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศจึงมีเชื่อมั่นว่า ตัวแบบการพัฒนาของจีนสามารถเป็นทางเลือกในการพัฒนาประเทศของตนได้¹⁷

¹⁴ อดีตรบรณาธิการอาวุโสและบรรณาธิการต่างประเทศนิตยสารไทม์ (Time magazine) ปัจจุบันเป็นรองประธานกลุ่มคิสซิงเจอร์ (Kissinger Associates) บริษัทที่ปรึกษาของอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ

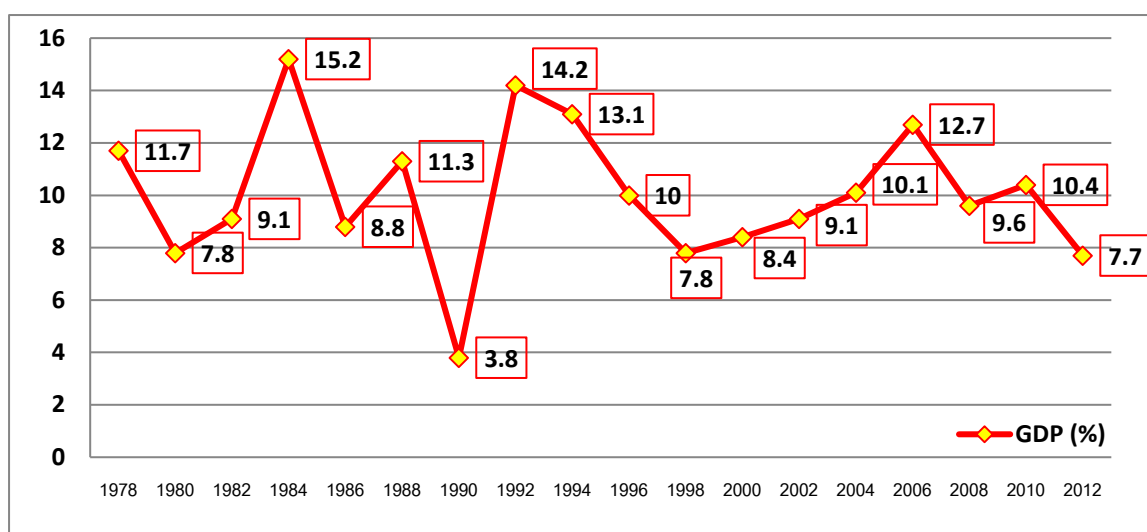
¹⁵ Joshua Cooper Ramo, *The Beijing Consensus* (London: the Foreign Policy Centre, 2004), p. 5.

¹⁶ Zhongying Pang, China's Soft Power Dilemma: the Beijing Consensus revisited, pp. 126-127. In, *Soft Power: China's emerging strategy in international politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011).

¹⁷ Ibid, pp. 127.

จากแผนภูมิด้านล่างเห็นได้ว่า ตั้งแต่จีนเริ่มดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศ 4 ทศวรรษในปี 1978 รัฐบาลจีนสามารถรักษาระดับการเติบโตของประเทศในระดับสูง แม้ว่า ต้องเผชิญกับปัญหาทั้งภายในประเทศคือ วิกฤตเหียนอันเหมิน ที่ส่งผลให้จีนสูญเสียความเชื่อมั่นและถูกคว่ำบาตรจากนานาประเทศ ทำให้ GDP ของจีนในปี 1990 เหลือเพียงร้อยละ 3.8 และจากปัญหภายนอกคือ วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียปี 1997 ที่ส่งผลกระทบต่อทุกประเทศในภูมิภาค แต่การเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนก็สามารถฟื้นตัวจนทะยานเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบัน

แผนภูมิ 2.3.1 อัตราการเจริญเติบโตของจีน (GDP) ตั้งแต่ปี 1978-2012

ที่มา: Historical GDP of the People's Republic of China,

http://en.wikipedia.org/wiki/Historical_GDP_of_the_People's_Republic_of_China

ความสนใจฉันทามติปักกิ่งในฐานะตัวอย่างการพัฒนาประเทศได้เพิ่มมากขึ้นหลังจากวิกฤตทางการเงินโลกปี 2008 กล่าวคือ หลังจากเกิดวิกฤตการเงินโลกที่มีต้นกำเนิดมาจากสหรัฐฯ¹⁸ เกิดคำถามสำคัญคือ ระบบเศรษฐกิจแบบฉันทามติวอชิงตัน ยังคงมีประสิทธิภาพในการเป็นระเบียบเศรษฐกิจของโลกได้หรือไม่ เพราะประเทศที่เป็นต้นแบบของระบบทุนนิยมอย่างสหรัฐฯ กลับต้องเผชิญวิกฤตทางการเงินครั้งใหญ่ของชาติ ทำให้ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาเริ่มมองหาหรือแนวคิดแบบใหม่ฉันทามติปักกิ่งจึงเป็นหนึ่งในตัวเลือกดังกล่าว

¹⁸ Joseph S. Nye, *The Future of Power*, p. 86.

ลักษณะของฉันทามติปักกิ่ง

โจชัว คูเปอร์ ราโม ได้แบ่งลักษณะของฉันทามติปักกิ่งออกเป็น 3 ประการ¹⁹ คือ ประการแรก ให้ความสำคัญกับนวัตกรรม (value of innovation) ที่เป็นพื้นฐานความสำเร็จของการพัฒนาประเทศ ยังรวมถึงการเพิ่มความสามารถด้านการผลิตที่จีนประสบความสำเร็จในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเป็นสาขาแรก ประการที่สอง การพัฒนาอย่างยั่งยืนและเน้นความเท่าเทียม (sustainability and equality) เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่รุ่มร่าจืดเป็นระยะเวลานาน ปัญหาเร่งด่วนที่ต้องรีบแก้ไขคือ ปัญหาทุจริตคอร์รัปชันและมลพิษทางสิ่งแวดล้อม โดยรัฐบาลจีนต้องเปลี่ยนแนวคิดจาก “ไม่ว่าแมวจะสีขาวหรือดำขอให้จับหนูได้เป็นพอ มาเป็นแมวสีเขียวและแมวที่โปร่งใส” (green cat, transparent cat) อันเป็นแนวทางจัดการความวุ่นวาย (chaos management) ของรัฐบาลจีน และประการสุดท้าย กำหนดแนวทางของตนเอง (self-determination) ที่มีความสอดคล้องกับปัจจัยและสภาพแวดล้อมของประเทศ ซึ่ง ราโม มองว่า ฉันทามติปักกิ่งเป็นทางเลือกแก่ประเทศกำลังพัฒนาในโลกที่ไม่มีความแน่นอน ทั้งจากการล่มสลายของฉันทามติวอชิงตันและการเจรจาการค้าโลกที่หยุดชะงัก ดังนั้นแนวทางการพัฒนาของจีนจึงมีประสิทธิภาพสำหรับประเทศกำลังพัฒนาในโลกปัจจุบัน²⁰

นอกจากนี้ จอห์น วิลเลียมสัน (John Williamson) นักวิชาการอาวุโสสถาบันปีเตอร์สันด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ (Peterson Institute for International Economics) ได้วิเคราะห์นโยบายที่ถือเป็นเสาหลักของการพัฒนาฉันทามติปักกิ่งที่ประกอบไปด้วย 5 นโยบายสำคัญ²¹ ได้แก่

1) การปฏิรูปอย่างค่อยเป็นค่อยไป (incremental reform) ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของ เด็ง เสี่ยวผิง ที่มีคำกล่าวว่า “ข้ามแม่น้ำควรหยั่งหาหินได้น้ำ” เพราะการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปจะดีกว่าการเปลี่ยนแปลงแบบหน้ามือเป็นหลังมือ เห็นได้จากการปฏิรูปของจีนที่เริ่มทำในระดับมณฑลมากกว่าทำทีเดียวทั่วประเทศ

2) นวัตกรรมและการทดลอง (innovation and experimentation) ผู้นำจีนให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและผลักดันการสร้างสรรค่นวัตกรรม เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิต สร้างความสามารถการแข่งขันบนเวทีระหว่างประเทศ และลดการพึ่งพิงนวัตกรรมจากประเทศอื่น เห็นได้จาก นายกรัฐมนตรี เวนเจียเป่า นั่งเป็นประธานคณะกรรมการวางแผนระยะกลางและยาวเพื่อการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้วยตนเอง และประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ได้ประกาศเพิ่มงบประมาณการวิจัยและการพัฒนา (R&D) ให้ได้

¹⁹ Joshua Cooper Ramo, *The Beijing Consensus*, pp. 11-23.

²⁰ Young Nam Cho and Jong Ho Jeong (2008), China's Soft Power: discussions, resources, and prospects, *Asian Survey*, Vol. 48, No. 3, p. 462.

²¹ John Williamson (2012), Is the “Beijing Consensus” Now Dominant?, *Asia Policy*, No. 13, pp. 6-7.

ร้อยละ 2.5 ของ GDP จีน ภายในปี 2020²² ถือเป็นการย้ำถึงความสำคัญของนวัตกรรมในการพัฒนาประเทศจีน

3) เน้นการส่งออก (export-led growth) จีนเริ่มดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการตั้งเป้าเป็น “โรงงานของโลก” ดึงดูดการลงทุนด้วยจำนวนแรงงานและค่าแรงขั้นต่ำเพื่อผลิตสินค้าป้อนตลาดโลก

4) ทุนนิยมโดยรัฐ (state capitalism) กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจีนคือ รัฐวิสาหกิจ (state-owned enterprises หรือ SOE) โดยเฉพาะสาขาที่มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การพัฒนา เช่น เหล็กกล้า อลูมิเนียม พลังงาน การขนส่ง การสื่อสาร และธนาคาร

5) อำนาจนิยม (authoritarianism) เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จของพรรคคอมมิวนิสต์ ที่มีข้อดีในการพัฒนาโดยรวมมากกว่าประชาธิปไตยที่ให้ประโยชน์ในลักษณะปัจเจกชนมากกว่า อีกทั้งผู้นำจีนยอมรับว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมสำคัญกว่าความพึงพอใจส่วนตัว

กล่าวสรุปได้ว่า ฉันทามติปักกิ่งคือ ระบบเศรษฐกิจตลาดเสรี (liberal market economy) ที่อยู่ภายใต้ระบบการเมืองอำนาจนิยม (authoritarian political system)²³ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นระบบที่ไม่มีเสรีภาพทางการเมืองแต่มีเสรีภาพทางเศรษฐกิจ อันเป็นเสน่ห์เฉพาะตัวของฉันทามติปักกิ่งที่รัฐบาลสามารถประสานอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองควบคู่กันไป และเกิดการต่อกรรูปแบบใหม่ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน กล่าวคือ รัฐบาลจะดำเนินนโยบายยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ขณะเดียวกันประชาชนต้องยอมให้รัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการปกครอง²⁴ ซึ่งจากความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน ทำให้รัฐบาลแสดงความตั้งใจผลักดันฉันทามติปักกิ่งให้เป็นตัวแบบการพัฒนาในต่างประเทศ เห็นได้จากแถลงการณ์ของผู้นำ สื่อของรัฐบาล และคลังสมองของรัฐ²⁵ ถือได้ว่า ฉันทามติปักกิ่งเป็นทรัพยากร soft power ด้านค่านิยมที่สามารถสร้างเสน่ห์แก่จีนในฐานะประเทศที่สามารถพัฒนาจากประเทศยากจนเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลกภายในระยะเวลาอันสั้น

เสน่ห์ของฉันทามติปักกิ่งต่อประเทศกำลังพัฒนา

ความสำเร็จจากการพัฒนาประเทศจีนนอกจากขจัดความยากจน รักษาระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงอย่างต่อเนื่องตลอด 3 ทศวรรษ และเพิ่มรายได้ต่อหัวแล้ว จีนยังประสบความสำเร็จในการ

²² David M. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power: might, money, and minds*, pp. 128-129.

²³ Mingjiang Li, *Soft Power: China's emerging strategy in international politics* (Maryland: Lexington Books, 2011), p. 2.

²⁴ Stefan Halper, *The Beijing Consensus: how China's authoritarian model will dominate the twenty-first century* (New York: Basic Books, 2010), p. 126.

²⁵ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, pp.56-57.

พัฒนาประเทศด้านความมั่นคง การศึกษา และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งได้ประโยชน์จากความสำเร็จในการการพัฒนาเศรษฐกิจ อีกทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนจนสามารถบูรณาการกับเศรษฐกิจโลก ถือเป็น การสร้างโอกาสการเติบโตไปพร้อมๆกันระหว่างจีนกับนานาประเทศ หมายความว่า การพัฒนาประเทศของจีนเป็นโอกาสสำหรับทุกประเทศไม่ใช่ยกยอคความ ที่สำคัญฉันทามติปักกิ่งได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความสามารถในการรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ นับตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียปี 1997 และวิกฤตเศรษฐกิจโลกที่เริ่มมาจากปัญหาซับไพร์มของสหรัฐฯตั้งแต่ปี 2008 นำไปสู่ความเชื่อมั่นของประเทศกำลังพัฒนาต่อฉันทามติปักกิ่ง²⁶ อันเป็นเสน่ห์ที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศทั้งในแอฟริกาและเอเชียให้ความสนใจเรียนรู้ตัวแบบการพัฒนาของจีน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศของตน

ประเทศในภูมิภาคแอฟริกาเป็นกลุ่มประเทศที่ให้ความสนใจต่อฉันทามติปักกิ่งเป็นอย่างมาก เนื่องจากจีนเป็นประเทศคู่ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ของแอฟริกา และที่สำคัญการดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อสร้างเสน่ห์ของรัฐบาลจีนด้วยการนำทรัพยากร soft power มาใช้ ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศที่ปราศจากเงื่อนไขทางการเงิน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและเยาวชน และการให้ทุนการศึกษา รวมถึงการแลกเปลี่ยนระดับสูงระหว่างผู้นำผ่านเวทีความร่วมมือจีน-แอฟริกา (Forum on China-Africa Cooperation หรือ FOCAC) ที่จัดขึ้นทุกๆ 3 ปีสลับกันเป็นเจ้าภาพระหว่างจีนกับแอฟริกา ที่ได้เริ่มประชุมครั้งแรกเมื่อปี 2000 ซึ่งในปี 2006 ผู้นำชาติแอฟริกา 48 ประเทศ ได้เข้าร่วมประชุมสุดยอดกับจีนที่กรุงปักกิ่ง โดยมีการกล่าวถึงแรงบันดาลใจในการพัฒนาประเทศที่ได้จากประสบการณ์การพัฒนาประเทศของจีน²⁷ อีกทั้งประเทศแอฟริกาหลายประเทศยังมีรูปแบบทางการเมืองคล้ายคลึงกับจีนคือ เป็นพรรคการเมืองเดียวหรือผู้นำประเทศที่ครองอำนาจยาวนาน ซึ่งมีอำนาจเบ็ดเสร็จเช่นเดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์ของจีน จึงมองว่าฉันทามติปักกิ่งเป็นทางเลือกที่เหมาะสมแก่การพัฒนาแอฟริมากว่าตัวแบบการพัฒนาทุนนิยมแบบตะวันตก อย่างที่ ประธานาธิบดีโรเบิร์ต มูกาเบ้ (Robert Mugabe) ของซิมบับเว มองว่า “ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชาติแอฟริกา” ด้วยเสน่ห์ดังกล่าว รัฐบาลซิมบับเวได้ริเริ่ม “นโยบายมองตะวันออก” (Look East Initiative) เพื่อประสานประโยชน์ทั้งด้านการค้า การลงทุน และข้อตกลงทางการเมืองกับจีนในฐานะหุ้นส่วนแทนที่ตะวันตก²⁸ และ ทาโบ อึมเบกิ (Thabo Mbeki) อดีตประธานาธิบดีแอฟริกาใต้ได้ยั่วว่า “ตัวแบบของจีนเหมาะสมสำหรับแอฟริกา”²⁹ รวมทั้ง ไพอัส มิกวา (Pius Msekwa) รองประธานพรรครัฐบาลของแทนซาเนีย ได้กล่าวว่า “รูปแบบการพัฒนาของจีนเป็นตัวอย่างที่ดี

²⁶ Ingrid D' Hooghe, The Expansion of China's Public Diplomacy System, p. 25.

²⁷ Zhongying Pang, China's Soft Power Dilemma: the Beijing Consensus revisited, pp. 128.

²⁸ Ibid.

²⁹ Fu Mengzi (2011), China's International Influence, *Contemporary International Relations (CIR)*, Vol. 21, No. 2, p. 15.

สำหรับประเทศในแอฟริกา และควรจะเรียนรู้จากความสำเร็จ การวางแผน และโครงการต่างๆของจีนตั้งแต่ปี 1949”³⁰

นอกจากแอฟริกาเป็นภูมิภาคที่ให้ความสนใจฉันทามติปักกิ่งมากที่สุดแล้ว ยังมีประเทศกำลังพัฒนาอื่นที่ให้ความสนใจต่อฉันทามติปักกิ่ง ได้แก่ กลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช (CIS) อย่างคาซัคสถาน อุซเบกิสถาน เติร์กเมนิสถาน และประเทศในแถบเอเชียใต้ก็ให้ความสนใจอย่างมาก อย่างที่นายกรัฐมนตรีของอินเดีย มานโมฮัน ซิงห์ (Manmohan Singh) ได้กล่าวว่า “จีนมีรูปแบบการพัฒนาที่มีการเจริญเติบโตและมูลค่าทางการค้าเพิ่มมากขึ้นอันสมควรมองเป็นตัวอย่าง” และอเมริกาใต้ ที่ ลูล่า ดา ซิลวา (Lula da Silva) อดีตประธานาธิบดีบราซิลได้ตั้งทีมศึกษาและเรียนรู้จากประสบการณ์พัฒนาของจีน³¹ รวมถึงอาเซียนที่หันมาให้ความสนใจตัวแบบการพัฒนาของจีนนับตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียปี 1997 เพราะก่อนหน้านี้ประเทศในภูมิภาคได้นำตัวแบบการพัฒนาตะวันตก ญี่ปุ่น และสังคมนิยมแบบโซเวียตมาใช้ แต่ก็ประสบกับปัญหาเศรษฐกิจประกอบกับความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของจีน จึงทำให้ฉันทามติปักกิ่งได้รับการกล่าวถึง การนำมาประยุกต์ใช้ในหลายประเทศในภูมิภาค³²

อุปสรรคในการส่งเสริมฉันทามติปักกิ่ง

การส่งเสริมให้ฉันทามติให้เป็นค่านิยมสำหรับประเทศกำลังพัฒนาไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต้องพบกับอุปสรรค อันได้แก่

1) ความแตกต่างของค่านิยมทางการเมือง ด้วยลักษณะเด่นของฉันทามติปักกิ่งคือ การมีรัฐบาลที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการตัดสินใจและควบคุมทิศทางการดำเนินนโยบายให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ แตกต่างจากประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ที่มุ่งพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งการส่งเสริมทรัพยากร soft power ที่มักแฝงด้วยค่านิยมทางการเมืองจะส่งผลกระทบต่อจีนมากกว่าในสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เป็นประชาธิปไตย³³ อีกทั้งจากการศึกษาพบว่า ประชาธิปไตยจะส่งผลบวกต่อการเจริญเติบโตในระยะยาวมากกว่า ผ่านการมีเสรีภาพทางเศรษฐกิจ ทุนมนุษย์ เสถียรภาพของอัตราเงินเฟ้อและการเมือง³⁴

2) ความเฉพาะตัวของฉันทามติปักกิ่ง ปัจจัยของความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนหลายๆ ด้าน เป็นการยากที่ต่างประเทศจะลอกเลียนแบบได้ เช่น จำนวนแรงงาน อัตราค่าแรง ค่านิยมขงจื้อ อัตราเงิน

³⁰ Xinhua news Agency, *China's development model good example for African nations*, 20 Jun. 2012, Available From http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-06/20/c_131665186.htm

³¹ Bates Gill and Yanzhong Huang (2006), *Sources and Limits of Chinese 'Soft Power'*, p. 20.

³² Isnatius Wibowo, *China's Soft Power and Neo Liberal Agenda in Southeast Asia*, p. 215.

³³ Zhongying Pang, *China's Soft Power Dilemma: the Beijing Consensus revisited*, pp. 129.

³⁴ John Williamson (2012), *Is the "Beijing Consensus" Now Dominant?*, p. 11.

อ้อมที่สูง จริยธรรมในการทำงาน รวมถึงการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะ 5 ปี ซึ่งส่งผลต่อการเป็นตัวอย่าง หรือรูปแบบการพัฒนาของจีนสำหรับประเทศกำลังพัฒนา³⁵

3) ปัญหาจากการพัฒนาตามแนวทางของตนเอง การพัฒนาตามแนวทางของจีนได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากทั้งมลพิษทางน้ำและอากาศ และก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันเป็นวงกว้างอันเป็น การสร้างภาพลักษณ์ด้านลบแก่ประเทศ³⁶ นอกจากนี้ จีนยังมีภาพลักษณ์ด้านลบอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่น ในฉันทามติปักกิ่ง อาทิ การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา และการผลิตสินค้าด้วยคุณภาพที่เป็นภาพลักษณ์ แรกของสินค้า “ผลิตในประเทศจีน” (made in China) ซึ่งประเด็นเรื่องของคุณภาพและความปลอดภัยของ สินค้าจีนไม่ใช่แค่ทำลายโอกาสการส่งออกของจีน แต่ยังรวมถึงชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือของจีนอีกด้วย³⁷

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จจากการพัฒนาประเทศของจีนก็ได้รับความสนใจจากนานาประเทศ กล่าว ได้ว่า แม้ฉันทามติปักกิ่งจะยังมีปัญหากับการเป็นตัวอย่างการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาของจีนยังไม่ ประสบความสำเร็จเพียงพอต่อการเป็นตัวอย่างแก่ประเทศอื่น³⁸ แต่ประเทศกำลังพัฒนาสามารถเรียนรู้จาก “ประสบการณ์” และ “บทเรียน” จากการพัฒนาตลอด 3 ทศวรรษของจีน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้พัฒนา ประเทศของตนต่อไป

ค่านิยมฉันทามติปักกิ่งกับอาเซียน

จากวิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 ประเทศในอาเซียนได้เริ่มมีความระแวงระวังโลกโลกาภิวัตน์ ซึ่งได้รับ แรงเสริมจากแนวคิดเสรีนิยมใหม่ภายใต้ “ฉันทามติวอชิงตัน” ที่ผลักดันโดยชาติตะวันตก โดยเฉพาะ สหรัฐฯ ที่เน้นตัวแบบการพัฒนาทุนนิยมและเปิดเสรี อันส่งผลให้เกิดวิกฤตดังกล่าว ดังนั้นอาเซียนจึงมองหา ตัวแบบการพัฒนาที่สร้างความยั่งยืนและสามารถรับมือกับปัญหาเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้นได้อีก ซึ่งจาก ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศและสามารถป้องกันวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ของจีน ทำให้ชาติอาเซียน หันมาสนใจตัวแบบการพัฒนาของจีน ที่สำคัญจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยภายในของประเทศในอาเซียนก็ แสดงถึงความเป็นไปได้ในการนำฉันทามติปักกิ่งมาเป็นตัวแบบการพัฒนาของอาเซียน

จากการสำรวจข้อมูลของสถาบันเฟรเซอร์ (Fraser Institute) ในประเด็นเสรีภาพทางเศรษฐกิจปี 2007 มีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ อำนาจของรัฐบาล ที่สะท้อนถึงเสรีภาพทางเศรษฐกิจของประเทศนั้นๆ โดยจาก

³⁵ Stefan Halper, *The Beijing Consensus: how China's authoritarian model will dominate the twenty-first century*, p. 126.

³⁶ Joshua Cooper Ramo, *The Beijing Consensus*, pp. 21-23.

³⁷ Zhongying Pang, China's Soft Power Dilemma: the Beijing Consensus revisited, pp. 130.

³⁸ Mingjiang Li, Soft Power in Chinese Discourse: popularity and prospect, p. 29, *Soft Power: China's emerging strategy in international politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011).

รายงานแสดงให้เห็นว่า “ประเทศในอาเซียนส่วนใหญ่มีเสรีภาพทางเศรษฐกิจที่ลดลงสวนทางกับอำนาจของรัฐบาลที่เพิ่มขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980” จึงทำให้ลักษณะโครงสร้างเศรษฐกิจของภูมิภาคเป็นเศรษฐกิจแบบกึ่งตลาด (semi-market economy) รวมถึงการสำรวจของฟรีดอมเฮาส์ (Freedom House) ในประเด็นเสรีภาพทางการเมืองในปี 2000 พบว่า ในอาเซียนมีแค่ไทยกับฟิลิปปินส์เท่านั้นที่มีเสรีภาพทางการเมือง แต่ในปี 2006 ประเทศไทยเกิดรัฐประหารทำให้เสรีภาพทางการเมืองลดน้อยลง ทำให้เหลือแค่ประเทศอินโดนีเซียกับฟิลิปปินส์เพียงสองประเทศที่มีเสรีภาพทางการเมือง³⁹

การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายในทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองของอาเซียน ถือเป็นการเพิ่มโอกาสที่ชาติอาเซียนจะหันมาสนใจฉันทามติปักกิ่งมากขึ้น โดยมีเพียงอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ที่ไม่ให้ความสนใจตัวแบบการพัฒนาของจีน เพราะทั้งสองประเทศมีประสบการณ์ที่อยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำเผด็จการมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้ปัจจุบันมีความต้องการพัฒนาประเทศสู่ความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เห็นได้จาก การแสดงบทบาทด้านประชาธิปไตยระดับภูมิภาคด้วยการจัดเวทีประชุมประชาธิปไตยที่บาหลิ (Bali Democracy Forum) ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีตั้งแต่ปี 2008 ของอินโดนีเซีย⁴⁰

ถือได้ว่า อาเซียนเป็นภูมิภาคกำลังพัฒนาที่ต้องการตัวแบบการพัฒนาที่นำไปสู่การเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน ค่านิยมฉันทามติปักกิ่งจึงเป็นหนึ่งในตัวเลือกที่อาเซียนอาจนำมาประยุกต์ใช้ได้ จากตารางด้านล่างจะเห็นว่า ฉันทามติปักกิ่งเป็นหนึ่งในตัวแบบการพัฒนาที่ได้รับความสนใจจากอาเซียน โดยประเทศที่มีความสนใจตัวแบบการพัฒนาของจีนมากที่สุดคือ เวียดนาม กัมพูชา ไทย และสิงคโปร์ ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม อาเซียนยังคงนิยมตัวแบบการพัฒนาของสหรัฐฯ และญี่ปุ่น รวมถึงเชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาของตนเองมากกว่า ซึ่งการที่ฉันทามติปักกิ่งมีเสน่ห์น้อยในอาเซียน เพราะเงื่อนไขและประสบการณ์การพัฒนาของจีนที่มีความเฉพาะตัวยากจะลอกเลียนแบบได้ อีกทั้งยังขัดต่อค่านิยมของอาเซียนคือ “ค่านิยมประชาธิปไตย”⁴¹ ที่ถือเป็นค่านิยมพื้นฐานของความร่วมมือในอาเซียน ดังในกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ที่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ หลักธรรมาภิบาล และการเคารพและปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน

³⁹ Isnatius Wibowo, China's Soft Power and Neo Liberal Agenda in Southeast Asia, pp. 216-217.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Liu Kang, Min Hua Huang and Lu Jie (2012), *Asian Barometer Survey Conference on How East Asians View the Rise of China: How Do Asians View the Rise of China?*, 25 December 2013, available from http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_10conference/paper1.pdf

ตาราง 2.3.2 ความชื่นชอบรูปแบบการพัฒนาต่างๆ ของอาเซียนในปี 2012

หน่วย: ร้อยละ (%)

ประเทศ	จีน	สหรัฐฯ	ญี่ปุ่น	สิงคโปร์	ประเทศตนเอง
สิงคโปร์	14	22	15	40	-
เวียดนาม	22	9	15	10	41
ฟิลิปปินส์	7	68	16	5	-
ไทย	16	15	12	8	46
อินโดนีเซีย	13	25	35	12	8
กัมพูชา	19	42	22	6	5
มาเลเซีย	13	8	31	11	33
เฉลี่ย	15	27	21	13	-

ที่มา: Liu Kang, Min Hua Huang and Lu Jie, Asian Barometer Survey Conference on How East Asians View the Rise of China: How Do Asians View the Rise of China?, 2012. . จัดโดย Institute for the Advanced Studies of Humanities and Social Sciences, National Taiwan University และร่วมมือกับ Institute of Arts and Humanities, Shanghai Jiao Tong University. <http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_10conference/paper1.pdf>

แม้ว่า จันทามติปักกิ่งจะมีอุปสรรคในการเป็นตัวแทนการพัฒนา แต่อาเซียนก็อาจจะประยุต์จากบทเรียนและประสบการณ์การพัฒนาประเทศของจีน มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาประเทศได้ และด้วยเงื่อนไขและแนวทางการพัฒนา กลุ่มประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม (CLMV) อาจจะมี ความเหมาะสมกับการนำจันทามติปักกิ่งมาปรับใช้ อย่างในกรณีของเวียดนาม เป็นประเทศที่มีเงื่อนไขคล้าย กับจีนมากที่สุดทั้งการปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ และเป็นศูนย์กลางในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ รวมทั้งจำนวนแรงงาน อัตราค่าแรง และค่านิยมในการทำงานที่สามารถดึงดูดใจชาวต่างชาติให้มาลงทุนที่ เวียดนามเพิ่มขึ้น จากผลสำรวจที่เวียดนามมีความเชื่อมั่นถึงรูปแบบการพัฒนาของตนเอง การเรียนรู้ ข้อผิดพลาดจากการพัฒนาประเทศจีนก็มีประโยชน์ไม่มากนักน้อย ส่วนลาว มีเงื่อนไขทางการเมืองคล้ายกับ จีนทั้งด้านการเมือง แต่ในด้านเศรษฐกิจลาวจำเป็นต้องประยุกต์ใช้จากจันทามติปักกิ่งให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมของประเทศ ซึ่งผู้นำลาวได้แสดงความสนใจในการนำจันทามติปักกิ่งมาเป็นตัวอย่างการ พัฒนาประเทศ โดยนายกรัฐมนตรีของลาวได้กล่าวกับประธานาธิบดี เจียง เจ๋อหมิน ครึ่งการเยือนลาวครั้ง ประวัติศาสตร์⁴² ปี 2000 ว่า “การเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับการสร้างและพัฒนา ประเทศลาว”⁴³

⁴² เพราะเป็นการเยือนลาวครั้งแรกของประธานาธิบดีจีน จึงถือเป็นการเยือนครั้งประวัติศาสตร์ที่เป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาความสัมพันธ์ทวิภาคี ระหว่างจีนกับลาว

⁴³ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, p. 60.

เสน่ห์ของฉันทามติปักกิ่งต่ออาเซียนเริ่มขึ้นมาตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 ที่เศรษฐกิจของจีนสามารถรับมือกับวิกฤตดังกล่าวได้ ประกอบกับความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของจีน แม้ว่า ฉันทามติปักกิ่งยังไม่สมบูรณ์เพียงพอต่อการเป็นตัวแบบการพัฒนา แต่ประสบการณ์และบทเรียนของค่านิยมฉันทามติปักกิ่งก็มีส่วนเสริมอำนาจ soft power ของจีนได้ โดยความสนใจในค่านิยมฉันทามติปักกิ่งขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางการเมืองภายในประเทศ กล่าวคือ หากการเมืองมีแนวโน้มเป็นอำนาจนิยมมากขึ้น ผู้นำประเทศนั้นก็อาจให้ความสนใจประยุกต์ฉันทามติปักกิ่งมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ แต่หากมีการพัฒนาประเทศไปในทิศทางประชาธิปไตยมากขึ้น ความสนใจในฉันทามติปักกิ่งก็จะน้อยลง

2.4 นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของจีน

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศจนก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลก และแปรเปลี่ยนความมั่งคั่งเป็นอำนาจทางทหารได้สร้างวิตกกังวลแก่นานาประเทศ โดยเฉพาะประเทศตะวันตก ที่มองจีนเป็นผู้ท้าทายระเบียบระหว่างประเทศ และประเทศเพื่อนบ้านที่รู้สึกถึงภัยคุกคามจากจีนทั้งทางความมั่นคงและเศรษฐกิจ ดังนั้นรัฐบาลจีนจึงหันมาให้ความสำคัญกับการริเริ่มนโยบายต่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขัดทัศนคติที่เป็นลบต่อจีน ดังนั้นนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development) จึงเกิดขึ้น โดยเน้นนโยบายเพื่อนบ้านที่ดี (Good Neighbor Policy) ประกอบกับการทูตวัฒนธรรม (Cultural Diplomacy) และการทูตแพนด้า (Panda Diplomacy) ทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์อันดีในระดับประชาชน โดยมีการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ (foreign aid) เป็นเครื่องมือหลักในการแสดงบทบาทประเทศมหาอำนาจที่รับผิดชอบและแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และผู้นำจีนยังมีบทบาทเชิงรุกด้วยการเยือนต่างประเทศ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อย่างรอบด้าน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับผู้นำและผู้กำหนดนโยบายเพื่อการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน

2.4.1 การพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development)

การพัฒนาอย่างสันติเป็นนโยบายต่างประเทศที่รัฐบาลจีนให้ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยจีนประกาศเป้าหมายหลักคือ “การธำรงรักษาสันติภาพและเสถียรภาพของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ” เพื่อการพัฒนาที่รุ่งเรืองร่วมกัน ซึ่งการดำเนินความสัมพันธ์อย่างสันติเป็นแนวทางที่จีนอ้างว่า ได้ใช้ดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะการเดินทางของ เจิ้งเหอ (Zheng He, 1371-1433) นักเดินเรือผู้ยิ่งใหญ่ของจีนที่ได้เดินทางไปครึ่งโลกทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ตะวันออกกลาง และแอฟริกาตะวันออก รวมมากกว่า 30 ประเทศ พร้อมกองเรือขนาดใหญ่ แต่เป็นการเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ๆ และดำเนินความสัมพันธ์อย่างฉันท์มิตรมากกว่าความต้องการยึดครองเป็นดินแดนอาณานิคม¹ ซึ่งรัฐบาลจีนได้หยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติของจีน เพื่อแสดงให้เห็นว่า จีนให้ความสำคัญกับความร่วมมือ การเคารพในความแตกต่างของแต่ละชนชาติ และอำนาจในการปกครองตนเองมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ

¹ Jianfeng Chen, The Practice of the Mean: China's soft power cultivation, p. 89. In, *Soft Power: China's emerging strategy in international politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011).

แต่เมื่อจัดตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนปี 1949 จีนได้พัฒนาตามแนวทางของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยในเวลาต่อมา มีการปฏิวัติวัฒนธรรมเพื่อสร้างจีนให้เป็นคอมมิวนิสต์ที่แท้จริง ที่สำคัญด้านนโยบายต่างประเทศจีนมีนโยบายส่งออกลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วยการสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศโลกที่สาม ซึ่งสร้างความบาดหมางและความขัดแย้งกับนานาประเทศ จึงถือเป็นการละทิ้งนโยบายการพัฒนาอย่างสันติที่มีอยู่เดิมของจีน อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษ 1970 จีนได้ปรับปรุงความสัมพันธ์กับต่างประเทศ และยกเลิกนโยบายการส่งออกลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยหันมาดำเนินนโยบายเปิดรับและปฏิรูป (reform and open up) อันเป็นการมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ที่จำเป็นต้องมีสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีความสงบและมีเสถียรภาพ² โดยเหตุผลที่รัฐบาลจีนหยิบยกมาอธิบายการใช้แนวทางการพัฒนาอย่างสันติมาเป็นนโยบายต่างประเทศ คือ

ประการแรก รากฐานจากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจีนมีความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติบนพื้นฐานของ “ความสามัคคี” อีกทั้งตลอดประวัติศาสตร์จีนประสบกับภาวะสงครามและความยากลำบาก ทำให้ประชาชนจีนเรียนรู้ว่า การมีสันติภาพจะนำพาประเทศไปสู่ความรุ่งเรืองและทำให้ตนเองกินคืออยู่ดีขึ้น³

ประการที่สอง ปัจจัยพื้นฐานของจีน จีนยังคงเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่เผชิญกับความท้าทายมากมาย ซึ่งการพัฒนาอย่างสันติจะเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินยุทธศาสตร์พัฒนาประเทศของจีน ประกอบกับแนวโน้มความต้องการของโลกคือ “โลกที่มีสันติและเสถียรภาพ” สอดคล้องกับความต้องการของจีนจึงเกิดนโยบายการพัฒนาอย่างสันติขึ้น⁴

การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของจีนได้สร้างความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ การทหาร และสามารถยกระดับประเทศเป็นมหาอำนาจของโลก และวิกฤตเทียนอันเหมิน ได้สร้างความวิตกกังวลแก่นานาประเทศที่มองว่า จีนจะเป็นผู้ท้าทายระเบียบระหว่างประเทศ (revisionist) ของชาติตะวันตก และเป็นภัยคุกคาม (China threat) ต่อประเทศเพื่อนบ้านที่มีข้อพิพาทกับจีน โดยเฉพาะญี่ปุ่นที่มีข้อพิพาทกับจีนทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และดินแดน และหลายชาติในอาเซียนที่อ้างสิทธิ์ทับซ้อนในทะเลจีนใต้กับจีน

ดังนั้นตั้งแต่ปี 1996 รัฐบาลจีนได้พยายามขจัดทัศนคติด้านลบที่มีต่อจีนของประชาคมโลก ด้วยการเข้าร่วมเวทีพหุภาคีโดยเฉพาะในระดับภูมิภาค และกระชับความสัมพันธ์ในฐานะหุ้นส่วนทวิภาคีบนพื้นฐาน

² Barry Buzan (2010), China in International Society: is ‘Peaceful Rise’ possible?, *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3(1), pp. 11-12.

³ Chinese’s Government Office, *Full Text: China’s Peaceful Development*, 1 August 2012, available from http://english.gov.cn/official/2011-09/06/content_1941354.htm

⁴ Ibid.

ของผลประโยชน์ร่วมกันและการยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน⁵ ซึ่งความพยายามนี้มีจุดประสงค์หลักคือ แสดงให้นานาชาติเห็นว่า จีนจะเติบโตเป็น “มหาอำนาจที่มีความรับผิดชอบ” (responsible great power)⁶ อันเป็นการปรับปรุงภาพลักษณ์ จัดทัศนคติเชิงลบ และสร้างเสน่ห์ของประเทศ

ต่อมาในปี 1997 ประธานาธิบดี เจียง เจ๋อหมิน ประกาศเปลี่ยนแนวคิดในการกำหนดนโยบายต่างประเทศใหม่ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องความมั่นคง กล่าวคือ เป็นการประกาศละทิ้งแนวคิดความมั่นคงแบบสมัยสงครามเย็นที่เน้นการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจมาเป็นแนวคิดการป้องกันร่วม ซึ่งมีสาระสำคัญคือ สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ผลประโยชน์ร่วมกัน ความเท่าเทียม การพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน และความร่วมมือเพื่อความมั่นคง นอกจากนี้ ยังเน้นถึงความสำคัญของบรรทัดฐานระหว่างประเทศและบทบาทของสหประชาชาติ ซึ่งรัฐบาลจีนย้ำอยู่เสมอว่า จีนไม่เคยคิดจะแสวงหาความเป็นเจ้า (hegemony) และจีนยังคงเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องการสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่สันติเพื่อการพัฒนาประเทศ อีกทั้งการขยายด้านการทหารก็เพียงเพื่อป้องกันประเทศเท่านั้น⁷

นอกจากนั้น เพื่อลดความหวาดระแวงจากการผงาดขึ้นมาของจีน จีนได้เพิ่มการมีส่วนร่วมในเวทีพหุภาคีมากขึ้น แม้ว่า จะเป็นการการดำเนินนโยบายที่เน้นผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลักทั้งการขยายและถ่วงดุลอิทธิพล แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของจีนในการเข้าร่วมกลุ่มความร่วมมือเพื่อสร้างสันติและความรุ่งเรืองร่วมกัน เช่น การเข้าร่วมเวทีความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ARF) การยอมรับบรรทัดฐานของอาเซียน ได้แก่ การภาคยานุวัติสนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือ (TAC) และการเห็นชอบเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEANWFZ) ตลอดจนการสร้างความร่วมมือในเอเชียกลางผ่านการจัดตั้งองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (SCO) และการมีส่วนร่วมมากขึ้นในสหประชาชาติ⁸ เช่นเดียวกับระดับทวิภาคี ที่จีนได้ยกระดับความสัมพันธ์สู่การเป็น “หุ้นส่วนความร่วมมือ” (cooperation partnership) และ “หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์” (strategic partnership) บนพื้นฐานของการยอมรับความแตกต่างทั้งด้านค่านิยมทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

แนวคิดการผงาดขึ้นอย่างสันติ (Peaceful Rise) ริเริ่มขึ้นจากคำแนะนำของ เจิง ปี้เจี้ยน (Zheng Bijian) รองประธานโรงเรียนพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งได้นำเสนอแนวคิดนี้ในที่ประชุมโป๋อ่าว (Boao Forum) ปี 2003 ซึ่งย้ำถึงการก้าวขึ้นอย่างสันติของจีนที่ต้องอาศัยการเปิดประเทศ สันติภาพและเสถียรภาพของ

⁵ Yuan-kang Wang (2010), China's Response to the Unipolar World: the strategic logic of Peaceful Development, *Journal of Asian and African Studies*, 45, pp. 560-562.

⁶ Evelyn Goh (2011), “Rising Power...To do what? Evaluating China's Power in Southeast Asia”, pp. 14-16.

⁷ Ibid.

⁸ Yuan-kang Wang (2010), China's Response to the Unipolar World: the strategic logic of Peaceful Development, pp. 560-562.

สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ⁹ โดย เจิง ปี้เจี้ยน ได้อธิบายว่า เหตุใดการก้าวขึ้นมาของจีนจึงเป็นไปอย่างสันติ ดังนี้

ประการแรก แม้ว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่การผงาดขึ้นมาของจีนนั้นก็ไม่ได้เป็นภัยคุกคาม เพราะเป็นเพียงระดับการพัฒนาในระยะแรกและรัฐบาลจีนยังเผชิญกับปัญหาการกระจายรายได้ ประการที่สอง จีนผลักดันยุทธศาสตร์การพัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งมากกว่าจะแยกตัวออกมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ และประการที่สาม จีนเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก ขณะเดียวกันก็รักษาแนวทางการพัฒนาของตนเองซึ่งไม่ได้สร้างปัญหาแก่ประเทศอื่น และประการสุดท้าย การพัฒนาเศรษฐกิจของจีนจะส่งผลดีต่อการพัฒนา ความรุ่งเรือง และเสถียรภาพของเอเชีย การผลักดันแนวคิดการก้าวขึ้นมาอย่างสันติเป็นการสะท้อนการเปลี่ยนแปลงแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนทั้งการเปลี่ยนมาให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นลำดับต้นๆ การก้าวขึ้นเป็นผู้นำโลกที่มีความรับผิดชอบ และการคำนึงผลประโยชน์อย่างรอบด้านมากกว่าเพียงแค่ด้านเศรษฐกิจ¹⁰

อย่างไรก็ตาม ผู้นำจีนทั้งประธานาธิบดี หูจิ่นเทา และนายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า ได้เปลี่ยนมาใช้ในการพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development) แทน เนื่องจากไม่ต้องการให้เกิดการแปลความหมายคำว่า “การผงาดขึ้นมา” (rise) ไปในทางลบ¹¹ โดยการกล่าวสุนทรพจน์ของประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ในการประชุมปีอ่าวปี 2004 ที่ได้กล่าวว่า “นโยบายต่างประเทศของจีนจะดำเนินตามแนวทางการพัฒนาอย่างสันติ”¹² ถือเป็น การประกาศอย่างชัดเจนของรัฐบาลจีนที่จะใช้แนวทางการพัฒนาอย่างสันติเป็นแกนหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

หลักการนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ

นโยบายการพัฒนาอย่างสันติของจีนได้พัฒนามาจากหลัก 5 ประการของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Five Principles of Peaceful Coexistence) ซึ่งเป็นหลักการที่จีนใช้มาตั้งแต่ก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อรักษาผลประโยชน์ของจีนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งในปัจจุบันจีนได้ออกเป็นสมุดปกขาวว่าด้วยการพัฒนาอย่างสันติ (White paper: Peaceful Development) ปี 2011

⁹ Shao-Cheng Sun (2011), The Approaches of China's Soft Power Strategy, *WHAMPOA-An Interdisciplinary Journal*, 61, p. 59.

¹⁰ Young Nam Cho and Jong Ho Jeong (2008), China's Soft Power: discussions, resources, and prospects, pp. 467-468.

¹¹ Cui Liru (2012), Peaceful Rise: China's Modernisation Trajectory, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 47: 2, p. 15.

¹² Young Nam Cho and Jong Ho Jeong (2008), China's Soft Power: discussions, resources, and prospects, pp. 467-468.

หลัก 5 ประการของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

หลักการความเท่าเทียม การเคารพในบูรณาภาพดินแดนและอำนาจอธิปไตย เป็นหลักการพื้นฐานของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนมาตั้งแต่เริ่มแรก ซึ่งได้ประกาศใช้ดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศโดยประธานาธิบดี เหมา เจ๋อตง ในปี 1949 ซึ่งหลัก 5 ประการของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในการเยือนอินเดียและพม่าของนายกรัฐมนตรี โจว เอินไหล ในปี 1954 อีกทั้งหลัก 5 ประการของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติยังได้รับการต่อยอดเป็นหลัก 10 ประการของการประชุมเอเชีย-แอฟริกา (Asian-African Conference) ในการประชุมครั้งแรกที่เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซียปี 1955¹³ โดยหลัก 5 ประการของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติมีสาระสำคัญ ดังนี้

- 1.1) การเคารพในบูรณาภาพดินแดนและอำนาจอธิปไตยซึ่งกันและกัน
- 1.2) การไม่รุกรานซึ่งกันและกัน
- 1.3) การไม่แทรกแซงกิจการภายในของอีกฝ่าย
- 1.4) ความเท่าเทียมและผลประโยชน์ร่วมกัน และ
- 1.5) การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

หลัก 5 ประการของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ถือเป็นพื้นฐานของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ และได้รับการขยายความให้มีความทันสมัยเข้ากับสถานการณ์โลกศตวรรษที่ 21 ด้วยสมุดปกขาวว่าด้วยการพัฒนาอย่างสันติปี 2011

หลักการว่าด้วยการพัฒนาอย่างสันติในสมุดปกขาวปี 2011¹⁴

สมุดปกขาวว่าด้วยการพัฒนาอย่างสันติของรัฐบาลจีน เปรียบเสมือนพิมพ์เขียวของทิศทางการพัฒนาประเทศและบทบาทบนเวทีระหว่างประเทศของจีนในอนาคต ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน บูรณาการเศรษฐกิจกับประชาคมโลก ยกระดับสังคมและความเป็นอยู่ของประชาชนจีนให้ดีขึ้น และการปรับเปลี่ยนแนวทางการทูต (diplomatic readjustment) โดยรัฐบาลจีนจะเพิ่มบทบาทและมีส่วนร่วมกับต่างประเทศทั้งพหุภาคีและทวิภาคีให้มากขึ้น¹⁵ โดยมีแนวทางการพัฒนาอย่างสันติ 5 แนวทาง ดังนี้

¹³ Ministry of Foreign Affairs of PRC, *China's Initiation of the Five Principles of Peaceful Co-Existence*, 1 August 2012, available from <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18053.htm>

¹⁴ Chinese's Government Office, *Full Text: China's Peaceful Development*, 1 August 2012, available from http://english.gov.cn/official/2011-09/06/content_1941354.htm

¹⁵ Cui Liru (2012), *Peaceful Rise: China's Modernisation Trajectory*, pp. 16-17.

2.1) การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ (scientific development) จีนได้ใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์มาพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาภายในประเทศ โดยเฉพาะเรื่องช่องว่างทางเศรษฐกิจ การสร้างสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท มนุษย์กับธรรมชาติ และการพัฒนาเศรษฐกิจกับสังคม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน

2.2) การพัฒนาตามแนวทางของตนเอง (independence development) จีนจะแสวงหาแนวทางในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจด้วยตนเอง โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในประเทศ เพราะแต่ละประเทศย่อมมีปัญหาที่แตกต่างกัน และการพัฒนาอย่างมีอิสระของจีนจะทำให้จีนเป็นผู้มีส่วนร่วมในเวทีระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพทั้งการแบ่งงานกันทำ (division of labor) และการสนับสนุนความร่วมมือที่มีผลประโยชน์ร่วมกับประเทศอื่น

2.3) การพัฒนาอย่างเปิดกว้าง (open development) นอกจากความพยายามในการพัฒนาตามความเหมาะสมของประเทศตน จีนเองก็ยังเปิดรับเพื่อเรียนรู้จากภายนอกด้วยเช่นกัน อีกทั้งในโลกยุคปัจจุบันจีนจำเป็นต้องร่วมมือ แลกเปลี่ยน และค้าขายกับต่างประเทศ จึงไม่สามารถปิดประเทศได้อย่างอดีต

2.4) การพัฒนาความร่วมมือ (cooperative development) จีนจะร่วมมือแก้ไขข้อพิพาทเพื่อนำไปสู่ความสันติและผลประโยชน์ร่วมกัน

2.5) การพัฒนาร่วมกัน (common development) การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันสามารถสร้างโลกที่มีสันติภาพ โดยจีนจะให้ความสำคัญกับ

ประการแรก การมีส่วนร่วมในความร่วมมือด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ได้แก่ การเข้าเป็นสมาชิก WTO จีนได้นำเข้าสินค้ามูลค่าประมาณ 750,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี ซึ่งถือเป็นการสร้างงานมากกว่า 14 ล้านตำแหน่งในประเทศคู่ค้าของจีน และการลงทุนของจีนก็ถือเป็นการสร้างงานแก่ประชาชนท้องถิ่น ที่สำคัญในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 จีนได้รักษาค่าเงินของตนเองเพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในภูมิภาค และวิกฤตการเงินในปี 2008 จีนพยายามมีบทบาทที่จะสร้างกลไกธรรมาภิบาลในเศรษฐกิจโลก และสนับสนุนการปฏิรูประบบการเงินระหว่างประเทศ

ประการที่สอง เพิ่มการให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะแก่ประเทศที่ยากจนและพัฒนาน้อยที่สุด

ประการที่สาม มีส่วนร่วมเชิงรุกในการรักษาสันติภาพโลก ได้แก่ การสนับสนุนการจัดตั้งเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ ผลักดันการเจรจาแก้ไขประเด็นนิวเคลียร์เกาหลีเหนือและอิหร่าน มีส่วนร่วมในปฏิบัติการรักษาสันติภาพ (PKO) โดยจีนได้ส่งเจ้าหน้าที่ประมาณ 21,000 คน ใน 30 ภารกิจของสหประชาชาติ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ตลอดจนร่วมมือแก้ไขข้อพิพาททางดินแดนกับ

เพื่อนบ้านที่จีนย้ำเสมอถึงการแก้ไขปัญห ด้วยการพูดคุยและการเจรจา ซึ่งหากยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาระหว่างกันได้ ก็ควรสร้างความร่วมมือตามแนวคิดที่ว่า “เก็บปัญหาเข้าลิ้นชักและร่วมมือกันพัฒนา”

เป้าหมายของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ

สมุดปกขาวระบุเป้าหมายหลักของการพัฒนาอย่างสันติของจีนว่า เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนจีนให้ดีขึ้น ดังนี้

1) สร้างความทันสมัยและความรุ่งเรือง เป็นเป้าหมายของจีนตั้งแต่เริ่มดำเนินยุทธศาสตร์การปฏิรูปและการเปิดประเทศจีน โดยได้มียุทธศาสตร์ 3 ขั้น (three-step strategy) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) และยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน โดยปัจจุบันจีนอยู่ในขั้นที่สาม คือ พยายามพัฒนาประเทศเป็นประเทศพัฒนาที่มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ และเป็นประเทศสังคมนิยมสมัยใหม่ที่มีความรับผิดชอบต่อผู้อุญกัมระหว่างประเทศ

2) พัฒนาสังคมที่มีความก้าวหน้าอย่างรอบด้าน โดยในปี 2020 จีนจะพยายามสร้างสังคมที่มีการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมและเพิ่มความมั่นคงของประเทศ โดยการยกระดับมาตรฐานและคุณภาพการดำรงชีวิต ปกป้องสิ่งแวดล้อม เพิ่มสิทธิตามระบอบประชาธิปไตยให้มากขึ้น เพื่อสร้างสังคมที่มีเสถียรภาพและความสงบสุข

3) ปฏิบัติตามแผนการพัฒนา 25 ปี (Twelfth Five-Year Plan of Development) โดยในช่วงปี 2011-2015 จีนจะเน้นพัฒนาตามแนวทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การปรับปรุงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การศึกษา การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงคุณภาพชีวิต ยกระดับบริการทางสังคม และปฏิรูปและเปิดรับจากภายนอกมากขึ้น

ความพยายามของจีนที่ต้องการสร้างสังคมที่มีความเท่าเทียมและเสถียรภาพ ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ประชาคมโลกเห็นว่า จีนเป็นประเทศที่เคารพบรรทัดฐานระหว่างประเทศ อาทิ ประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ สิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีสันติภาพ และส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรตามแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

นโยบายต่างประเทศของจีนตามแนวการพัฒนาอย่างสันติ

สมุดปกขาวนี้กล่าวว่า รัฐบาลจีนจะดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยแนวทางการพัฒนาอย่างสันติ เพื่อสร้างที่มีเสถียรภาพ สงบสุข และอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างของแต่ละประเทศ ดังต่อไปนี้

1) ส่งเสริมการสร้างโลกแห่งความสามัคคี (Harmonious World) ในทางการเมือง จีนจะสร้างความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกับนานาประเทศ ปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศ ส่งเสริมประชาธิปไตย ความสามัคคี และความสัมพันธ์แบบทุกฝ่ายได้ประโยชน์ ทางเศรษฐกิจ จีนจะส่งเสริม

ร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันกับทุกฝ่าย และสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของสหประชาชาติ (MDGs) ด้านวัฒนธรรม จีนเคารพในความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม และสนับสนุนการพูดคุยและแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่าง และในด้านความมั่นคง ทุกประเทศควรมีความเข้าใจกัน ส่งเสริมการใช้สันติวิธีในการแก้ไขข้อพิพาท และไม่ควรใช้กำลังทหารคุกคามประเทศอื่น

2) ดำเนินนโยบายต่างประเทศตามแนวทางของตนเอง จีนไม่ยอมรับการแทรกแซงกิจการภายในของจีน เช่นเดียวกันจีนก็จะเคารพสิทธิของประเทศอื่นในการเลือกแนวทางของตนเอง โดยจีนมีผลประโยชน์แห่งชาติ ได้แก่ อำนาจอธิปไตย ความมั่นคงของชาติ บูรณภาพแห่งดินแดน และการรวมชาติ

3) ส่งเสริมแนวคิดใหม่ด้านความมั่นคงบนพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน ผลประโยชน์ร่วมกัน และความเท่าเทียม เพื่อสร้างความร่วมมือที่แข็งแกร่งในการรับมือกับภัยคุกคามทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่

4) มีบทบาทนำในการส่งเสริมความรับผิดชอบบนเวทีโลก เช่น การเคารพกฎหมายระหว่างประเทศ มีส่วนร่วมในการปฏิรูประบบระหว่างประเทศ เพิ่มบทบาทในประเด็นต่างๆ ที่สำคัญของโลก และสนับสนุนการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนา

5) สนับสนุนความร่วมมือในภูมิภาคและส่งเสริมความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนบ้านที่ดี (Good Neighbor Policy) จีนได้ดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อสร้างความสัมพันธ์อย่างฉันท์มิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน และร่วมมือกันสร้าง “ความสามัคคีแห่งเอเชีย” (Harmonious Asia) บนพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกัน ที่นำไปสู่การร่วมมือธำรงรักษาสันติภาพและเสถียรภาพภายในภูมิภาค ตลอดจนแก้ไขปัญหาข้อพิพาทด้วยการเจรจาและการปรึกษาหารืออย่างฉันท์มิตร นอกจากนี้ จีนยังเพิ่มบทบาทภายในภูมิภาค เช่นการบูรณาการทางเศรษฐกิจและมีบทบาทนำด้านการพัฒนาภายในภูมิภาค

จะเห็นได้ว่า จีนมุ่งเน้นการพัฒนาภายในประเทศ โดยมีเป้าหมายหลักคือ “สร้างความรุ่งเรืองแก่ประเทศจีน” ด้วยแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับจีน ผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีสันติและขจัดทัศนคติด้านลบที่มีต่อจีน โดยมีค่านิยมโลกแห่งความสามัคคี นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี และการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมความรับผิดชอบบนเวทีโลก เป็นองค์ประกอบหลักของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ แม้ว่า เป้าหมายหลักของนโยบายการพัฒนาอย่างสันติคือ ผลประโยชน์ของการพัฒนาประเทศจีน แต่สามารถกล่าวได้ว่า นโยบายพัฒนาอย่างสันติถือเป็นนโยบายต่างประเทศที่สำคัญต่อการปรับปรุงภาพลักษณ์และเสน่ห์ของประเทศ เพราะเป็นการผ่อนคลายความกังวลของนานาประเทศต่อการผงาดขึ้นมาของจีน และการส่งเสริมการสร้างสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีสันติ ซึ่งถือเป็นประโยชน์ต่อประเทศอื่นด้วย

นโยบายการพัฒนาอย่างสันติกับอาเซียน

อาเซียนมีความสำคัญต่อจีนทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในยุคของการแข่งขันช่วงชิงอิทธิพลเหนือภูมิภาคของประเทศมหาอำนาจด้วย soft power จีนจึงต้องสร้างความเชื่อมั่นต่อทิศทางการเติบโตของจีนที่จะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายด้วยนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ โดยผู้นำจีนได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาอย่างสันติของจีนอยู่เสมอในการพบปะกับผู้นำอาเซียนทั้งทวีภาคีและพหุภาคี ซึ่งสามารถสรุปการดำเนินนโยบายการพัฒนาอย่างสันติของจีนต่ออาเซียนได้ ดังต่อไปนี้

ประการแรก พยายามแก้ไขปัญหาคือพิพาททางดินแดนอย่างสันติวิธีด้วยการเจรจาและปรึกษาหารือ เห็นได้จาก การเห็นชอบกับปฏิญญาด้านแนวปฏิบัติของภาคีในทะเลจีนใต้ (DOC) ปี 2002

ประการที่สอง ยกระดับความสัมพันธ์และเข้าร่วมกลไกอาเซียน นับตั้งแต่การช่วยเหลืออาเซียนในวิกฤตการเงินปี 1997 จีนได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (strategic partnership) และพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน (comprehensive strategic partnership) เช่น การยกระดับความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน และการยอมรับบรรทัดฐานของอาเซียน รวมถึงการมีบทบาทในการเสนอความคิดริเริ่ม ได้แก่ การเสนอจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน เสนอสร้างทศวรรษแห่งความรุ่งเรือง (diamond decade) ระหว่างจีนกับอาเซียน เสนอจัดตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank)¹⁶ นอกจากนี้ ยังพยายามมีบทบาทผลักดันกลไกความร่วมมือต่างๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันให้มากขึ้น ได้แก่ ผลักดันการเป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างรอบด้าน (Regional Comprehensive Economic Partnership หรือ RCEP) ผลักดันความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกันให้ได้ถึง 1,000,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2020¹⁷ และผลักดันความคิดริเริ่มเชียงใหม่แบบพหุภาคี (Chiang Mai Initiative Multilateralization หรือ CMIM) เพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี)

ประการที่สาม ใช้วัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในระดับประชาชน และจัดความเข้าใจผิดที่ส่งผลต่อการมีทัศนคติด้านลบต่อจีน โดยในรอบหลายปีที่ผ่านมารัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินนโยบายเชิงรุกในด้านนี้มากขึ้น (ดูเพิ่มเติมที่การทูตวัฒนธรรมจีน)

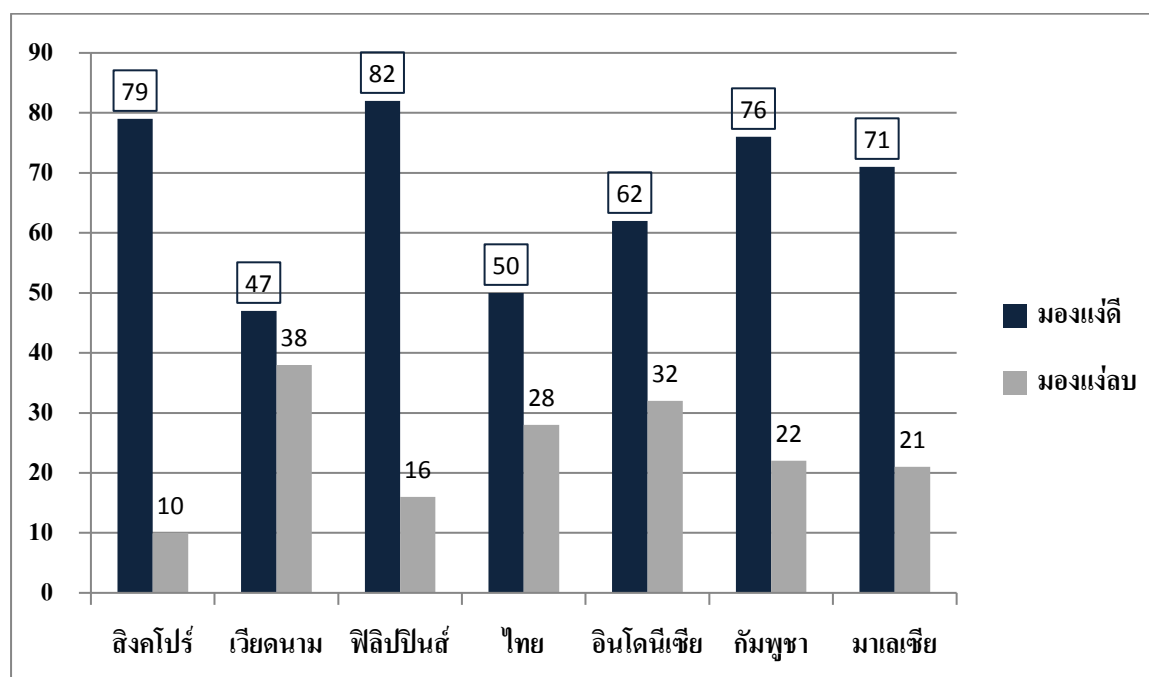
ประการสุดท้าย คือ การใช้ “เครื่องมือทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งชักจูง” (economic inducement) ซึ่งสามารถนำมาใช้ในฐานะเครื่องมือของอำนาจ smart power หรือตามแนวคิด “การใช้อำนาจอย่างนุ่มนวล”

¹⁶ Interview Song Qingrun, China's Institute of Contemporary International Relations: CICIR, 5 November 2013.

¹⁷ Zhai Kun (2013), Xi and Li Upgraded China-ASEAN Relations, *China-US Focus*, 1 March 2014, available from <http://www.chinausfocus.com/foreign-policy/xi-and-li-upgraded-china-asean-relations/>

(soft use of power approach) เพื่อสร้างเสน่ห์ที่มาผลประโยชน์ร่วมกัน โดยจีนได้ปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจให้มีความเป็นเสรีมากขึ้น และยกสถานะเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี เพราะจีนเป็นประเทศที่มีต้นทุนต่ำจากจำนวนแรงงานและขนาดตลาดภายในประเทศ อันเป็นปัจจัยที่สร้างเสน่ห์ทางเศรษฐกิจให้ประเทศต่างๆ หันมากระชับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีน ในปัจจุบันจีนถือเป็นทั้งคู่ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ของอาเซียน ซึ่งการเพิ่มพูนการของพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจระหว่างจีนกับอาเซียนเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี แม้กับประเทศที่มีข้อพิพาทกับจีนอย่าง เวียดนามและฟิลิปปินส์¹⁸

แผนภูมิ 2.4.1 มุมมองของคนอาเซียนต่อการผงาดขึ้นมาของจีนในปี 2012

ที่มา: Liu Kang, Min Hua Huang and Lu Jie, Asian Barometer Survey Conference on How East Asians View the Rise of China: How Do Asians View the Rise of China?, 2012. . จัดโดย Institute for the Advanced Studies of Humanities and Social Sciences, National Taiwan University และร่วมมือกับ Institute of Arts and Humanities, Shanghai Jiao Tong University. <http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_10conference/paper1.pdf>

ความสำเร็จของการดำเนินนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ เห็นได้จาก ผลสำรวจ Asian Barometer Survey ปี 2012 ในประเด็น “คนเอเชียจะวันออกมองการผงาดขึ้นมาของจีนอย่างไร” จากตารางด้านบนพบว่า อาเซียนมองการก้าวขึ้นมาของจีนในแง่บวกมากกว่าแง่ลบ โดยประเทศที่เป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจรายใหญ่ของจีนทั้งสิงคโปร์และมาเลเซียมองการก้าวขึ้นมาของจีนจะก่อให้เกิดประโยชน์ถึงร้อยละ 79 และ

¹⁸ David M. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power: might, money, and minds*, pp. 170-172.

ร้อยละ 71 ตามลำดับ ส่วนกัมพูชาประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือจากจีนทั้งทางเศรษฐกิจและการพัฒนามอง การก้าวขึ้นมาของจีนแฉะถึงร้อยละ 76 และเป็นที่น่าสังเกตว่า ประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นประเทศที่มีความ ขัดแย้งรุนแรงกับจีนมากที่สุด กลับมองการก้าวขึ้นมาของจีนในแง่ดีมากที่สุดที่ร้อยละ 82 เมื่อเทียบกับ ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สะท้อนถึงทัศนคติของคนฟิลิปปินส์ที่ไม่ได้ไปในทิศทางเดียวกับรัฐบาล ปัจจุบัน

ทัศนคติที่มองการผงาดขึ้นมาของจีนในแง่ดีแสดงถึงความสำเร็จของการดำเนินนโยบายการพัฒนา อย่างสันติต่ออาเซียน ทั้งการส่งเสริมการใช้สันติวิธีแก้ไขปัญหา ยอมรับบรรทัดฐานของอาเซียน มีบทบาท เชิงรุกเพื่อสร้างเสน่ห์ในฐานะประเทศมหาอำนาจที่รับผิดชอบ และยังรวมถึงการใช้เสน่ห์ของเศรษฐกิจจีน มาเป็นเครื่องมือในการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ภายใต้ การนำของผู้นำรุ่นที่ 5 รัฐบาลจีนมีการดำเนินนโยบายที่แข็งแกร่งมากกว่าในสมัยของผู้นำรุ่นที่ 4 เห็นได้จาก การเพิ่มงบประมาณทางทหาร การซ้อมรบบริเวณใกล้เคียงที่มีข้อพิพาทกับประเทศเพื่อนบ้าน การดำเนิน นโยบายที่แข็งแกร่งต่อประเด็นทะเลจีนใต้ และการประกาศเขตแสดงตนเพื่อป้องกันทางอากาศเอเชีย ตะวันออก (East Asia China Sea Air Defense Identification Zone หรือ ADIZ) ที่ครอบคลุมพื้นที่พิพาทหมู่ เกาะเตียวหยูหรือเซ็นคาคุ การดำเนินนโยบายที่แข็งแกร่งอย่างต่อเนื่อง ทำให้หลายประเทศทั้งญี่ปุ่น เกาหลี และสหรัฐฯ ตลอดจนหลายประเทศในอาเซียนได้แสดงท่าทีไม่พอใจอย่างชัดเจนต่อแนวทางการดำเนิน นโยบายดังกล่าวของรัฐบาลจีนปัจจุบันมากขึ้นกว่าในอดีต

ดังนั้นแม้ว่า นโยบายการพัฒนาอย่างสันติจะประสบความสำเร็จ แต่ก็เพียงในระดับหนึ่งเท่านั้น เพราะพฤติกรรมของจีนยังทำให้ทัศนคติด้านลบที่มองจีนเป็นภัยคุกคามยังมีอยู่ โดยเฉพาะประเทศเพื่อน บ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถือได้ว่า รัฐบาลจีนในสมัยประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ไม่ได้เน้นนโยบายการพัฒนา อย่างสันติเป็นนโยบายหลักในการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ มากเท่ากับในสมัยประธานาธิบดี หู จิ่นเทา ที่พยายามใช้นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ลดความตึงเครียดระหว่างประเทศ รวมถึงการที่ นโยบายเพื่อนบ้านที่ดีถูกลดความสำคัญลงไปด้วย ก็อาจส่งผลกระทบต่อเป้าหมายของการสร้างเสน่ห์และ ภาพลักษณ์ที่ดีของจีน

2.4.2 นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี (Good Neighbor Policy)

ตั้งแต่สิ้นสุดสงครามเย็น โลกได้พัฒนาไปสู่ระบบหลายขั้ว (multipolar) เกิดกระแสโลกาภิวัตน์ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมากขึ้น เป็นปัจจัยที่ทำให้จีนต้องกระชับความสัมพันธ์กับต่างประเทศให้

มากขึ้น โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านที่จีนต้องรักษาระดับความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันเอาไว้¹⁹ อย่างไรก็ตาม ในอดีตจีนมีนโยบายส่งออกการปฏิวัติ (exporting revolution) ด้วยการสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศโลกที่สาม และปิดประเทศพัฒนาตามแนวทางลัทธิเหมา (Maoism) ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของจีนคือ ประเทศที่เป็นภัยคุกคาม โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีแนวคิดทางการเมืองแตกต่างจากจีน ประกอบกับความกังวลที่เพิ่มมากขึ้นของประเทศเพื่อนบ้านต่อการผงาดขึ้นมาของจีน ทำให้รัฐบาลจีนต้องหันมาให้ความสำคัญกับการใช้การทูตเชิงรุกอย่างมีเสน่ห์²⁰ รวมทั้งการสร้างเชื่อมั่นต่อจีนของประเทศเพื่อนบ้าน ที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่างประเทศนั้น มีมาตรการสร้างความเชื่อมั่น (Confidence Building Measures หรือ CBM) การบูรณาการทางเศรษฐกิจและความร่วมมือแบบพหุภาคี และการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาระหว่างกันด้วยสันติวิธี²¹ เพื่อสร้างความเป็นหุ้นส่วนและความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนบ้านที่ดี

นโยบายเพื่อนบ้านที่ดีมีความชัดเจนมากขึ้นในสมัยของประธานาธิบดี เจียง เจ๋อหมิน ที่ได้กล่าวไว้ว่า “นโยบายเพื่อนบ้านที่ดีของจีนเป็นนโยบายสำคัญซึ่งจะคงอยู่และไม่เปลี่ยนแปลง โดยการพิจารณาแก้ไขปัญหาคือพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศเพื่อนบ้าน ควรพิจารณาบนพื้นฐานของการธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติ เสถียรภาพและการเจรจาแบบฉันทมิตร ถ้าไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ในเวลานั้นก็ควรเก็บปัญหานั้นไว้ไว้ในลิ้นชัก” ด้วยการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันและสงวนไว้ซึ่งความแตกต่าง” หรือเห็นได้จากรายงานการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 16 ที่มีสาระสำคัญว่า “จะต้องดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีอย่างต่อเนื่อง รักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์แบบฉันทมิตร สร้างความร่วมมือภายในภูมิภาคให้มั่นคง และเพิ่มการแลกเปลี่ยนกับประเทศเพื่อนบ้าน” โดยมีคำขวัญว่า สร้างมิตรภาพและรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน (yi lin wei ban, yi lin wei shan)²²

ที่สำคัญในการประชุมงานด้านการทูต (Diplomatic Work Conference) ในประเด็น “การทูตภูมิภาคของจีน” (China’s Regional Diplomacy) เมื่อเดือนตุลาคมปี 2013 ซึ่งมีผู้นำรัฐบาลทั้งประธานาธิบดี สี จิ้นผิง นายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง และ หวัง อี้ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ร่วมด้วยสมาชิกระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์และนักวิชาการ ได้แสดงถึงการให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อสร้างประชาคมที่มีจุดหมายร่วมกัน (Community of Common Destiny) อันเป็นประชาคมที่แบ่งปันทั้งหลักการและความแตกต่างอย่างลงตัว (share principle and share different) โดยหวังให้เกิดการประสาน

¹⁹ Tsai Tung-Chieh, Hung Ming-Te and Tony Tai-Ting Liu (2011), “China’s Foreign Policy in Southeast Asia: Harmonious Worldview and Its Impact on Good Neighbor Diplomacy”, *Journal of Contemporary Eastern Asia*, Vol. 10, No. 1, p. 29.

²⁰ Sheng Ding (2008), To Build A “Harmonious World”: China’s soft power wielding in the global south, p. 203.

²¹ C. Fred Bergsten, Charles Freeman, Nicholas R. Laedy, and Derek J. Mitchell, *China’s Rise: Challenges and Opportunities* (Washington, D.C.: Peterson Institute, 2008), p. 220.

²² Tsai Tung-Chieh... [et al.] (2011), “China’s Foreign Policy in Southeast Asia: Harmonious Worldview and Its Impact on Good Neighbor Diplomacy”, pp. 29-30.

ความร่วมมือที่กระหว่างกันตามแนวคิดที่ว่า จีนไม่สามารถเติบโตได้เพียงลำพัง แต่ต้องเติบโตไปพร้อมกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งถือเป็นความก้าวหน้าครั้งใหญ่ของการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะกับอาเซียน²³

อีกทั้งประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ได้กล่าวไว้ว่า “ความสำเร็จในการดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีจะช่วยให้เป้าหมายแห่งศตวรรษ (centenary goals) ได้แก่ การสร้างสังคมที่มีความรุ่งเรืองภายในปี 2021 และสร้างประเทศสังคมนิยมที่มีความทันสมัย ความสามัคคี วัฒนธรรมที่ก้าวหน้า ประชาธิปไตย และรุ่งเรืองภายในปี 2049 ที่ได้ประกาศในการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์จีน (CPC National Congress) ครั้งที่ 18 ปี 2012 เป็นจริงขึ้นมา”²⁴ ซึ่งนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีมีแนวทางและเป้าหมายหลัก²⁵ ดังนี้

1) แก้ไขข้อพิพาททางพรมแดนด้วยสันติวิธี การแก้ไขข้อพิพาททางพรมแดนด้วยสันติวิธีถือเป็นหัวใจหลักของนโยบายเพื่อนบ้านที่ดี เพื่อสร้างความสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

2) สร้างมิตรภาพ ความร่วมมือ และการเจรจาทวิภาคี เป้าหมายคือ ขกระดับความสัมพันธ์ทวิภาคี และส่งเสริมความร่วมมือแบบปฏิสัมพันธ์ (interactive cooperation) ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบหลักของนโยบายเพื่อนบ้านที่ดี นอกจากนี้ การสร้างความสัมพันธ์แบบฉันท์มิตรกับประเทศเพื่อนบ้านจะช่วยแก้ไขความขัดแย้งที่มีอยู่ได้

3) มีส่วนร่วมในกลไกพหุภาคี หลังสิ้นสุดสงครามเย็น จีนละทิ้งนโยบายสันโดษ (isolationist policy) โดยเฉพาะทางการเมืองและความมั่นคง และมุ่งให้ความสำคัญกับการทูตพหุภาคีโดยเริ่มมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น อาเซียน องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (SCO) และการประชุมโป๋อ่าวสำหรับเอเชีย (Boao Forum for Asia)

4) เพิ่มความร่วมมือด้านการค้าและเศรษฐกิจให้มากขึ้น เพื่อสร้างความร่วมมือที่แข็งแกร่งในด้านเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งทางทวิภาคีและพหุภาคี

5) สร้างความเชื่อมั่นในการเพิ่มกำลังทางทหารของจีน อำนาจทางทหารของจีนที่เพิ่มขึ้นได้สร้างความหวาดระแวงแก่ประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศที่มีข้อพิพาททั้งทางบกและทางทะเล ดังนั้นจีนจะต้องเพิ่มความโปร่งใสในนโยบายด้านการทหาร เพื่อสร้างเชื่อมั่นของจีนต่อประเทศเพื่อนบ้าน²⁶

²³ Interview Wei Ling.

²⁴ Xinhua, *Xi Jinping: China to further friendly relations with neighboring countries*, 1 March 2014, available from http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-10/26/c_125601680.htm

²⁵ Tsai Tung-Chieh... [et al.] (2011), “China’s Foreign Policy in Southeast Asia: Harmonious Worldview and Its Impact on Good Neighbor Diplomacy”, pp. 29-30.

²⁶ Wei Zonglei and Fu Yu (2011), China’s Search for an Innovative Foreign Strategy, *Contemporary International Relations (CIR)*, Vol. 21, No. 2, pp. 48-49.

อาจจะสามารถสรุปลำดับความสำคัญของแนวทางและเป้าหมายในการดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีของจีน ดังนี้ *ประการแรก* แก้ไขความขัดแย้งที่มีกับประเทศเพื่อนบ้านด้วยสันติวิธี เพื่อสร้างบรรยากาศภายในภูมิภาคที่มีความสันติ *ประการที่สอง* ส่งเสริมความร่วมมือด้านเศรษฐกิจให้มากขึ้น เพื่อผลประโยชน์ร่วมด้านการค้าและการลงทุน และ*ประการสุดท้าย* ปรับปรุงภาพลักษณ์และเสน่ห์ของประเทศ ด้วยการมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในกลไกพหุภาคี โดยการดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีของจีนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ภูมิภาค ได้แก่

1) ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีมีความพยายามรักษาระดับความสัมพันธ์ที่ดีเอาไว้ โดยเน้นความร่วมมือในประเด็นที่ไม่ใช่การเมือง ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ โดยทั้งสามประเทศเห็นชอบการเจรจาเพื่อจัดตั้งเขตการค้าเสรี (FTA) ในปี 2013 ด้านวัฒนธรรม ทั้งสามประเทศมีการประชุมระดับรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือด้านวัฒนธรรม และสิ่งแวดลอม เพื่อแก้ไขปัญหามลพิษและสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนร่วมกัน ที่สำคัญมีการประชุมสุดยอดไตรภาคี (trilateral summit) ที่เริ่มมาตั้งแต่ปี 2008 ซึ่งจีนก็พยายามมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความสัมพันธ์อย่างฉันท์มิตรในฐานะเพื่อนบ้านที่ดี ผ่านการเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม และดำเนินนโยบายเชิงรุกในการขับเคลื่อนกลไกความร่วมมือ แต่ด้วยข้อพิพาทการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนทั้งระหว่างจีน-ญี่ปุ่น และเกาหลี-ญี่ปุ่น ทำให้ในปี 2013 การประชุมสุดยอดผู้นำต้องหยุดชะงักลง

2) ภูมิภาคเอเชียกลาง จีนมีบทบาทนำจัดตั้งองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organization หรือ SCO) ในปี 2001 ซึ่งได้พัฒนามาจากกลุ่มเซี่ยงไฮ้ 5 ประเทศ (Shanghai Five) ที่ได้จัดตั้งมาตั้งแต่ปี 1996 โดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางด้านการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ โดยเป้าหมายสำคัญของจีนคือ ถ่วงดุลอิทธิพลของสหรัฐฯ ที่กำลังรุกคืบเข้ามาในภูมิภาคหลังจากเหตุการณ์ก่อการร้ายตึกเวิร์ดเทรดเซ็นเตอร์ (9/11)²⁷ และการฟื้นฟูเส้นทางสายไหมใหม่ (New Silk Road) ของรัฐบาลจีน เพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มอำนาจและอิทธิพลของจีนภายในภูมิภาค โดยความพยายามฟื้นฟูเส้นทางสายไหมทางบกจะดำเนินควบคู่ไปกับการฟื้นฟูเส้นทางสายไหมทางทะเล (Maritime Silk Road) ที่จีนประกาศว่า เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียน²⁸

3) ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีนถือเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อผลประโยชน์แห่งชาติ ดังนั้นเมื่อสิ้นสุดสงครามเย็นอันเป็นช่วงเวลาของความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ จีนจึงได้เข้าร่วมกับอาเซียนในปี 1991 ในฐานะผู้สังเกตการณ์การประชุมระดับรัฐมนตรี ปี 1994 สถาปนาความสัมพันธ์ทางการ

²⁷ Yuan-kang Wang (2010), China's Response to the Unipolar World: the strategic logic of Peaceful Development, p. 561.

²⁸ Shannon Tiezzi (2014), The Maritime Silk Road vs. The String of Pearls, *The Diplomat*, available from <http://thediplomat.com/2014/02/the-maritime-silk-road-vs-the-string-of-pearls/>

ทูตระหว่างจีนกับอาเซียนอย่างเป็นทางการ ปี 1996 จีนได้เป็นคู่เจรจาเต็มรูปแบบกับอาเซียน และปี 1997 มีการจัดการประชุมสุดยอดผู้นำระหว่างอาเซียน-จีน เป็นครั้งแรก²⁹

นโยบายเพื่อนบ้านที่ดีกับอาเซียน

รัฐบาลและนักวิชาการจีนถือว่า จุดเปลี่ยนที่ทำให้จีนได้รับการยอมรับจากอาเซียนในฐานะเพื่อนบ้านที่ดีคือ วิกฤตการเงินเอเชียปี 1997 ที่จีนไม่ลดค่าเงินหยวน เพื่อช่วยพยุงไม่ให้ประเทศเพื่อนบ้านได้รับความเสียหายไปมากกว่าเดิม ซึ่งประเทศมหาอำนาจอื่นและองค์การระหว่างประเทศอย่างกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ได้ตอบสนองต่อวิกฤตอย่างเชื่องช้า ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่จีนได้ดำเนินนโยบายการทูตครั้งสำคัญที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์และยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียนให้มากขึ้น³⁰ นับตั้งแต่นั้นจีนได้มีส่วนร่วมเชิงรุกและบทบาทนำในการยกระดับความสัมพันธ์กับชาติอาเซียนเป็น “หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน” (comprehensive strategic partnership) ทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในทศวรรษ 2000

เห็นได้จากการยอมรับบรรทัดฐานของอาเซียนและนำเสนอความคิดริเริ่มต่างๆ ได้แก่ จัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน (ASEAN-China Free Trade Area) ที่เริ่มเจรจามาตั้งแต่ปี 2001 โดยมีผลบังคับใช้ปี 2010 การลงนามเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและความรุ่งเรือง (Joint Declaration on Strategic Partnership for Peace and Prosperity) ที่นำไปสู่การลงนามสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ (Treaty of Amity and Cooperation หรือ TAC) ในปี 2003 การลงนามปฏิญญาวาดด้วยแนวปฏิบัติของภาคีในทะเลจีนใต้ (Declaration on the Conduct of Parties in South China Sea หรือ DOC) ในปี 2002 ซึ่งในปีเดียวกันก็ได้ริเริ่มจัดทำข้อตกลงกรอบความร่วมมือด้านเศรษฐกิจอย่างรอบด้านระหว่างอาเซียนกับจีน³¹ และการจัดตั้งกองทุนความร่วมมืออาเซียน-จีน (ASEAN-China Cooperation Fund) ที่เน้นสนับสนุนการเกษตร เทคโนโลยีสารสนเทศ การขนส่ง การศึกษา และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนการร่วมมือจัดการกับความมั่นคงรูปแบบใหม่ กล่าวได้ว่า จีนได้พัฒนาจากการมีส่วนร่วมเชิงรับ (passive participation) มาเป็นสมาชิกที่มีบทบาทนำ (active proposition) โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง³² ดังนี้

²⁹ Ignatius Wibowo, China's Soft Power and Neoliberal Agenda in Southeast Asia, p. 212.

³⁰ Yong Deng, The New Hard Realities: "soft power" and China in transition, p. 67, In, *Soft Power: China's emerging strategy in international politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011).

³¹ Ignatius Wibowo, China's Soft Power and Neoliberal Agenda in Southeast Asia, p. 212.

³² Tsai Tung-Chieh... [et al.] (2011), "China's Foreign Policy in Southeast Asia: Harmonious Worldview and Its Impact on Good Neighbor Diplomacy", pp. 30-32.

1) มีส่วนร่วมเชิงรับ (passive participation) ช่วงปี 1990-1995 จีนเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมกับอาเซียน แต่ยังสงวนท่าที เพราะจีนมองว่า ข้อตกลงด้านความมั่นคงพหุภาคีอาจส่งผลเสียต่อผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของประเทศ เห็นได้จากการเข้าร่วม ARF ที่ในช่วงแรกจีนเข้าร่วมแค่ระดับเจ้าหน้าที่อาวุโส อย่างไรก็ตาม จากแนวโน้มความร่วมมือพหุภาคีภายในภูมิภาคที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะด้านความมั่นคงที่โลกกำลังเผชิญกับความมั่นคงรูปแบบใหม่และตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ทำให้ประเทศต่างๆ หันมาให้ความสำคัญกับการร่วมมือจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น จีนจึงต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินนโยบายเป็นเชิงรุกมากขึ้น

2) การมีส่วนร่วมเชิงรุก (active participation) ช่วงปี 1996-1999 เป็นช่วงเวลาที่จีนมีความเชื่อมั่นในความร่วมมือพหุภาคีว่า จะเป็นส่วนช่วยให้จีนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะการจัดทัศนคติด้านลบที่มองจีนเป็นภัยคุกคามต่อประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ จีนมีความตั้งใจสนับสนุนแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการจัดการความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับประเทศในเอเชีย-แปซิฟิกอีกด้วย

3) มีบทบาทนำ (active proposition) ช่วงปี 2000-ปัจจุบัน ในช่วงนี้จีนมีบทบาทนำเสนอและผลักดันความคิดริเริ่มเพื่อกระชับความร่วมมือระหว่างกันให้มากขึ้น โดยจีนเน้นความร่วมมือทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เช่น การเสนอจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน เสนอสร้างทศวรรษแห่งความรุ่งเรือง (Diamond Decade) ระหว่างจีนกับอาเซียน เสนอจัดตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank) นอกจากนี้ ยังพยายามมีบทบาทผลักดันกลไกความร่วมมือต่างๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันให้มากขึ้น ได้แก่ ผลักดันการเป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างรอบด้าน (RCEP) ผลักดันความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกันให้ได้ถึง 1,000,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2020 ผลักดันความคิดริเริ่มเชิงใหม่แบบพหุภาคี (CMIM) และผลักดันการสร้างระเบียงเศรษฐกิจบังคลาเทศ จีน อินเดีย และพม่า (Bangladesh-China-India-Myanmar Forum for Regional Cooperation หรือ BCIM) ด้านความมั่นคง จีนกับอาเซียนมีความร่วมมือด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่มากกว่า 20 ปี อาทิ การปราบปรามโจรสลัดบริเวณช่องแคบมะละกา และการบรรเทาภัยพิบัติจากเหตุการณ์สึนามิปี 2004 ส่วนความมั่นคงรูปแบบเดิมจีนกำลังพัฒนาความร่วมมือกับต่างประเทศแบบค่อยเป็นค่อยไป³³

การมีบทบาทนำของจีนยังสามารถเห็นได้จาก การริเริ่มความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับอาเซียนที่เริ่มมาตั้งแต่ปี 2003 จากปณิธานร่วมว่าด้วยการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและความรุ่งเรือง ซึ่งในปี 2013 จีนต้องการยกระดับสู่การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านด้วยการเพิ่ม

³³ Interview Song Qingrun.

ความร่วมมือในการเชื่อมโยงภูมิภาค (connectivity) กิจการทางทะเล และความร่วมมือทางเศรษฐกิจอย่างรอบด้านมากขึ้น³⁴

ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการยกระดับความสัมพันธ์ทวิภาคีสู่การเป็น “หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์” (strategic partnership) และ “หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน” (comprehensive strategic partnership)³⁵ กับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนในอีกทางหนึ่ง โดยการสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เริ่มมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 เนื่องจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียตก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ ประกอบกับการถูกคว่ำบาตรจากชาติตะวันตก เนื่องจากความรุนแรงในวิกฤตเทียนอันเหมินปี 1989 ทำให้จีนต้องปรับความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจและฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งประเทศรัสเซียเป็นประเทศแรกที่จีนได้กระชับความสัมพันธ์ด้วยการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในปี 1996³⁶ ดังนั้นการสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์จึงเป็นหนึ่งในแนวทางของการสร้างความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนบ้านที่ดี

จากตารางด้านล่างจะเห็นได้ว่า จีนได้ยกระดับความสัมพันธ์กับชาติอาเซียนเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน โดยมีเพียงสิงคโปร์ บรูไน และฟิลิปปินส์ เท่านั้น ที่ยังเป็นเพียงหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ อีกทั้งกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงหรือกลุ่มประเทศ CLMV เป็นประเทศแรกๆ ที่จีนยกระดับความสัมพันธ์เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน (เวียดนามปี 2008 ลาวปี 2009 กัมพูชาปี 2010 และพม่าปี 2011) แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกันเป็นอันดับแรก ต่อมาคือ ประเทศไทย อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ที่เป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่สำคัญของจีนภายในภูมิภาค จะเห็นได้ว่า รัฐบาลจีนมีความมุ่งมั่นในการดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีให้ประสบความสำเร็จ ด้วยการยกระดับความสัมพันธ์สู่การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์และหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน

³⁴ Xinhua, *Singapore confident in China's development*, 1 march 2014, available from http://usa.chinadaily.com.cn/china/2013-05/03/content_16474495.htm

³⁵ หรือใช้คำว่า “หุ้นส่วนความร่วมมือทางยุทธศาสตร์” (strategic cooperative partnership) และ “หุ้นส่วนความร่วมมือทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน” (comprehensive strategic cooperative partnership)

³⁶ Li Chenyang (2012), *China-Myanmar Comprehensive Strategic Cooperative Partnership: a regional threat?*, *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 31, 1, p. 54.

ตาราง 2.4.2 ความสัมพันธ์ในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์และหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน
ระหว่างจีนกับอาเซียน

ประเทศ	ความสัมพันธ์ในปัจจุบัน	หมายเหตุ
ไทย	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน	ทั้งสองประเทศได้ยกระดับความสัมพันธ์ครั้งการเยือนจีนปี 2012 ของนายกรัฐมนตรี ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร
อินโดนีเซีย	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน	ทั้งสองประเทศได้ยกระดับความสัมพันธ์ครั้งการเยือนอินโดนีเซียปี 2013 ของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง
มาเลเซีย	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน	ทั้งสองประเทศได้ยกระดับความสัมพันธ์ครั้งการเยือนมาเลเซียปี 2013 ของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง
สิงคโปร์	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์	สิงคโปร์เน้นการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ
ฟิลิปปินส์	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์	ทั้งสองประเทศได้ผลักดันการเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ครั้งการเยือนฟิลิปปินส์ปี 2007 ของนายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า
บรูไน	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์	ทั้งสองประเทศได้ผลักดันการเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ครั้งการเยือนบรูไนปี 2013 ของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง
กัมพูชา	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน	ทั้งสองประเทศได้ยกระดับความสัมพันธ์ครั้งการเยือนกัมพูชาปี 2010 ของนายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า
ลาว	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน	ทั้งสองประเทศได้ยกระดับความสัมพันธ์ครั้งการเยือนจีนปี 2009 ของประธานประเทศ จูมมะลี ไซยะสอน
พม่า	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน	ทั้งสองประเทศได้ยกระดับความสัมพันธ์ครั้งการเยือนจีนปี 2011 ของประธานาธิบดี เต็ง เส่ง
เวียดนาม	หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน	ทั้งสองประเทศได้ยกระดับความสัมพันธ์ครั้งการเยือนจีนปี 2008 ของ หน่ง ดึก หมั่น เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม

ที่มา: Li Chenyang (2012), China-Myanmar Comprehensive Strategic Cooperative Partnership: a regional threat?, pp. 56-59. และ Ministry of Foreign Affairs of PRC, Countries and Regions < <http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq/> >

โดยผู้นำจีนได้กล่าวถึงการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีที่อยู่เสมอกับอาเซียน เห็นได้จากการเยือนระหว่างผู้นำของทั้งสองฝ่าย ที่จีนได้ย้ำถึงความเป็นเพื่อนบ้านที่ดี เพื่อนบ้านอย่างฉันท์มิตร (friendly neighbor) หุ้นส่วนที่ดี รวมถึงความสัมพันธ์กับไทย พม่า และกัมพูชา ที่จีนถือเป็นประเทศ “เพื่อน้อง” สะท้อนถึงการให้

ความสำคัญกับการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน³⁷ โดยมีนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีเป็นแนวทางหลักของรัฐบาลจีนปัจจุบัน

นอกจากนี้ เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านให้มากขึ้น ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ได้เสนอแนวคิดริเริ่ม “เส้นทางสายไหมทางทะเล” (Maritime Silk Road) ในการเยือนอาเซียนครั้งแรกหลังเข้ารับตำแหน่งผู้นำจีนที่อินโดนีเซียในเดือนตุลาคมปี 2013 เพื่อเพิ่มความร่วมมือทางทะเลที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งจีนและอาเซียน การผลักดันแนวคิดนี้เริ่มเป็นรูปธรรมหลังจากนายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง ได้แถลงผลการดำเนินงานของรัฐบาลในพิธีเปิดการประชุมสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติ (National People’s Congress) ประจำปีในเดือนมีนาคมปี 2014 โดยกล่าวว่า “ควรเร่งพัฒนาเส้นทางสายไหมทางทะเลแห่งศตวรรษที่ 21 ตามข้อเสนอของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง” อันเป็นเส้นทางการค้าระหว่างประเทศที่มีมาตั้งแต่อดีตผ่านภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สู่ตะวันออกกลางและยุโรป โดยจีนได้เพิ่มเงินสนับสนุนจำนวน 613 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในกองทุนความร่วมมือทางทะเลจีน-อาเซียน (China-ASEAN Maritime Cooperation Fund) ที่จัดตั้งขึ้นปี 2012 เพื่อเชื่อมโยงเศรษฐกิจ การปกป้องสิ่งแวดล้อมทางทะเล การวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ และการกู้ภัยทางทะเล³⁸ ซึ่งเอกอัครราชทูตลาวประจำประเทศจีนเห็นด้วยกับการสร้างเส้นทางไหมทางทะเล เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียน ขณะที่ จาง วันหลิง กรรมการสภาที่ปรึกษาการเมืองแห่งชาติและผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสภาสังคมศาสตร์จีนกล่าวว่า “การพัฒนาเส้นทางสายไหมทางทะเลจะมีส่วนช่วยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างทำเรือ เพื่อสร้างเครือข่ายท่าเรือที่ทันสมัย”³⁹

แต่การเสนอแนวคิดใหม่เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้านของจีนถูกมองว่า มีวาระซ่อนเร้นด้านความมั่นคงและการทหาร เพราะแนวคิดเส้นทางสายไหมทางทะเลสอดคล้องกับยุทธศาสตร์สร้อยไข่มุก (String of Pearls) ที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างความสามารถแก่กองทัพเรือจีนในการเดินเรือตั้งแต่ทะเลจีนใต้ถึงทะเลอาหรับ ด้วยการสร้างท่าเรือและร่วมมือกับประเทศต่างๆ เช่นที่สหรัฐฯ ประสบความสำเร็จ⁴⁰ จึงทำให้อาเซียนยังคงมีความกังวลต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ดังกล่าวของจีนที่อาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติ

³⁷ Ministry of Foreign Affairs of PRC, *Countries and Regions*, 15 March 2014, available from

http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/

³⁸ The Brunei Times, *Li's plan for China, ASEAN cooperation*, 20 March 2014, available from [http://www.bt.com.bn/news-](http://www.bt.com.bn/news-national/2013/10/10/1is-plan-china-asean-cooperation)

[national/2013/10/10/1is-plan-china-asean-cooperation](http://www.bt.com.bn/news-national/2013/10/10/1is-plan-china-asean-cooperation)

³⁹ CRI online, *แนวคิดใหม่ความร่วมมือจีน-อาเซียน*, 20 มีนาคม 2557, สืบค้นได้ที่ <http://thai.cri.cn/247/2014/03/14/232s219151.htm>

⁴⁰ Shannon Tiezzi (2014), *The Maritime Silk Road vs. The String of Pearls*.

นอกจากนี้ จีนกำลังเผชิญกับอุปสรรคในการบรรลุเป้าหมายของนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีคือ “การกระทำที่ตรงข้ามกับคำพูด” โดยเฉพาะข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ระหว่างจีนกับชาติอาเซียนบางประเทศ กล่าวคือ ในด้านหนึ่งจีนย้ำถึงการใช้การเจรจาและการปรึกษาหารือแก้ไขปัญหบนพื้นฐานของความเท่าเทียมและยึดหลักตาม DOC แต่ในอีกทางหนึ่งจีนกลับสร้างความบาดหมางด้วยการพิมพ์แผนที่พื้นที่พิพาทที่จีนอ้างสิทธิ์ลงในหนังสือเดินทางฉบับใหม่ ซึ่ง

นักวิเคราะห์ห้มองว่า รัฐบาลจีนสามารถใช้การประทับตราลงหนังสือเดินทางจีนของประเทศอื่น มาเป็นข้ออ้างถึงการยอมรับสิทธิเหนือทะเลจีนใต้ของจีน⁴¹ รวมถึงการซ้อมรบในทะเลจีนใต้ และการยึดหลักเจรจาวิภาคที่จีนได้เปรียบเหนือชาติอาเซียน จึงเกิดคำถามสำคัญสำหรับความจริงจังของรัฐบาลจีนที่จะแก้ไขปัญหบนความเท่าเทียมและผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเสน่ห์ของจีนต่ออาเซียนในภาพรวม

รูปภาพในหนังสือเดินทางฉบับใหม่ของจีน ที่มาภาพ:

<http://www.washingtonpost.com>

2.4.3 การทูตวัฒนธรรมของจีน

การทูตวัฒนธรรมถือเป็นส่วนสำคัญของการทูตสาธารณะ ซึ่งรัฐบาลจีนย้ำถึงความสำคัญของการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับนานาประเทศ เห็นได้จาก การเยือนของผู้นำจีนในต่างประเทศได้กำหนดให้วัฒนธรรม ภาษา และการแลกเปลี่ยนประชาชน เป็นหนึ่งในแนวทางการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ นอกเหนือไปจากด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกับอาเซียนที่เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ของจีน จีนจึงต้องให้ความสำคัญกับการสร้างเสน่ห์ในอาเซียนด้วยการทูตวัฒนธรรมเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติของจีน อีกทั้งในปัจจุบันจีนมีความขัดแย้งกับอาเซียนในประเด็นทะเลจีนใต้ ยิ่งเป็นปัจจัยผลักดันให้รัฐบาลจีนพยายามสร้างอำนาจโน้มน้าวใจ ด้วยการทูตวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังเห็นถึงความต้องการของรัฐบาลในการยกระดับการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันให้มากขึ้น จากการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนและจีน (อาเซียน+1) ในปี 2013 ที่ประเทศบรูไน โดย หวัง อี้ รัฐมนตรีต่างประเทศจีนได้จัดตั้ง “ปีแห่งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างจีนกับอาเซียน” (Year of China-ASEAN

⁴¹ Jian Zhang (2013), *China's growing assertiveness in the South China Sea*, National Security College, ANU, p. 23. available from <http://nsc.anu.edu.au/DOCUMENTS/occasional-5-brief-4.pdf>

Cultural Exchange) ขึ้นในปี 2014⁴² ซึ่งสามารถแบ่งการทูตวัฒนธรรมของจีนออกได้เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรม การส่งเสริมการเรียนภาษาจีน และการให้ทุนการศึกษา

1) การเผยแพร่วัฒนธรรม

จีนเป็นประเทศที่มีความร่ำรวยทางวัฒนธรรม เนื่องจากความหลากหลายทางเชื้อชาติและความเชื่อ อันเป็นทรัพยากรที่รัฐบาลสามารถนำมาใช้สร้างเสน่ห์ดึงดูดใจชาวต่างชาติได้เป็นอย่างดี รัฐบาลจีนจึงได้นำจุดเด่นและเสน่ห์มาสร้างอำนาจ soft power โดยสามารถแบ่งวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่วัฒนธรรมของจีนได้ดังนี้⁴³

1.1) กระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น จีนได้ใช้โอกาสการฉลองครบรอบความสัมพันธ์ทางการทูตกระชับความสัมพันธ์ให้มากขึ้น ด้วยการนำทรัพยากรด้านวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงจีนอย่างการแสดงงิ้วและการแสดงกายกรรมมาสร้างเสน่ห์แก่ประเทศ ได้แก่ การแสดงกายกรรมจีนที่อินโดนีเซียปี 2010 การแสดงกายกรรมจากคณะกายกรรมแห่งชาติที่ฟิลิปปินส์ปี 2012 การแสดงกายกรรมจากคณะกายกรรมแห่งชาติที่พม่าปี 2012 เทศกาลการแสดงนาฏศิลป์จีน-อาเซียนที่เวียดนามปี 2012 การแสดงดนตรีและศิลปะจีน เนื่องในโอกาสครบรอบ 55 ปีของการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับกัมพูชาปี 2013 การแสดงร่วมระหว่างนักแสดงจากจีนและมาเลเซียปี 2013 การแสดงเชื่อมมิตรภาพระหว่างประชาชนจีนกับโครเอเชียปี 2013 และการแสดงวัฒนธรรมจีนชื่อชุด “Nuit de Chine” (Night of China) ฉลองครบรอบ 50 ปีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับฝรั่งเศสปี 2014

นอกจากนี้ จีนยังร่วมมือกับอาเซียนจัดนิทรรศการ การประกวด และการสัมมนาด้านวัฒนธรรม เช่น เวทีสัมมนาวัฒนธรรมจีน-อาเซียน (China-ASEAN Cultural Forum) ที่เดิมชื่อเวทีสัมมนาอุตสาหกรรมวัฒนธรรมจีน-อาเซียน ซึ่งจัดขึ้นมาตั้งแต่ปี 2006 นิทรรศการภาพวาดสไคล์จีนที่กรุงเทพฯ ปี 2014 นิทรรศการว่าวจีนที่กรุงเวียงจันทน์ปี 2014 นิทรรศการการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจีน-อาเซียน (Grand Exhibition of ASEAN-China Cultural Exchange) ซึ่งจะจัดขึ้นครั้งแรกในงานเอ็กซ์โปจีน-อาเซียน (China-ASEAN Expo หรือ CAEXPO) ที่เมืองหนานหนิง เขตปกครองตนเองชนชาติจ้วงแห่งกว่างซีปี 2014 เนื่องจากเป็นปีแห่งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างอาเซียนกับจีน และการประกวดการสร้างสรรค์งานศิลปะของเยาวชนอาเซียน-จีน (China-ASEAN Youth Artwork Creativity Contest) ที่จัดขึ้นเป็นครั้งที่ 6 ใน

⁴² Ministry of Foreign Affairs of PRC, *Foreign Minister Wang Yi Attends China-ASEAN Foreign Ministers' Meeting Stressing China Regards Developing Friendly Cooperation with ASEAN as Priority of Its Relations with Neighboring Countries*, 20 March 2014, available from <http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t1055662.shtml>

⁴³ ChinaCulture.org, *Exhibition: Outbound Repertoires*, 20 January 2014, available from http://www1.chinaculture.org/exchange/outbound_repertoires_10.html

ปี 2012 โดยมีรัฐบาลเขตปกครองตนเองกว่างซีเป็นผู้สนับสนุนหลัก จะสังเกตได้ว่า เขตปกครองตนเองกว่างซีจะมีบทบาทหลักในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ของรัฐบาลจีนที่ต้องการให้กว่างซีเป็นประตูเชื่อมความสัมพันธ์กับอาเซียน ซึ่งจะช่วยสร้างความเจริญเติบโตแก่ท้องถิ่นจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นอกเหนือจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างกัน

ตลอดจนการส่งเสริมวัฒนธรรมผ่านโครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนอื่นๆ เช่น โครงการเยาวชน

ตัวแทนเยาวชนจากอาเซียนในโครงการ CAYCEF เยือนชมสถานที่สำคัญของจีน ที่มา

ภาพ: <http://en.cpaaffc.org.cn>

มิตรภาพระหว่างแม่น้ำล้านช้าง-แม่โขง (Lancang-Mekong River Youth Friendship Voyage) เวทีนักธุรกิจรุ่นเยาว์ระหว่างจีน-อาเซียน (ASEAN-China Young Entrepreneurs Forum) โครงการค่ายประจำปีเยาวชนอาเซียน (Annual ASEAN Youth Camps) และโครงการแลกเปลี่ยนผู้นำเยาวชนระหว่างจีนกับอาเซียน (ASEAN-China Youth Leadership Exchange Programme) ที่จะป็นช่องทางเผยแพร่วัฒนธรรมของจีนสู่เยาวชนอาเซียนเพื่อสร้างมิตรภาพอย่างยั่งยืน

รวมถึงการที่ภาคประชาสังคมของจีนเริ่มมีบทบาทในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับต่างประเทศ เช่น สมาคมชาวจีนเพื่อมิตรภาพกับต่างประเทศ (The Chinese People's Association for Friendship with Foreign Countries หรือ CPAFFC) โดยร่วมกับคณะกรรมการแห่งชาติจีนเพื่อการดูแลเด็ก (China National Committee for the Care of Children หรือ CNCCC) จัดเทศกาลแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเยาวชนจีน-อาเซียนครั้งที่ 1 (The 1st China-ASEAN Youth Cultural Exchange Festival หรือ CAYCEF) ที่กรุงปักกิ่งปี 2013 ประกอบด้วยตัวแทนเยาวชนจากจีน ไต้หวัน และอาเซียน 250 คน⁴⁴

1.2) แสดงถึงบูรณาภาพแห่งดินแดนและเชื้อชาติของจีน ในพิธีเปิดโอลิมปิกปี 2008 ที่กรุงปักกิ่ง จีนได้ใช้โอกาสนี้เผยแพร่วัฒนธรรมของชนชาติต่างๆของจีน โดยต้องการแสดงให้เห็นว่า ประเทศจีนอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีในสังคมที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม⁴⁵ โดยมีเป้าหมายคือ ขจัดทัศนคติเชิงลบที่นานาประเทศมีต่อรัฐบาลจีนเกี่ยวกับการกดขี่ชนกลุ่มน้อยภายในประเทศ อีกทั้งยังมีการจัดการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆของจีนในต่างประเทศอีกด้วย ได้แก่ การแสดงประกอบดนตรีของคณะนักแสดงจากกุ้ยโจวในชุดการแสดง “Wind of Colorful Guizhou” ที่สหรัฐฯตั้งแต่ปี 2005-2012 การแสดงของคณะนักดนตรีจากเขตปกครองตนเองซินเจียงที่สหรัฐฯปี 2013 การแสดงประกอบดนตรีแบบดั้งเดิมของชนชาติหุย ในชุดการแสดง “Moon over the Helan Mountain” ที่อินโดนีเซีย ปี 2013 การแสดงชุด “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของจีน” (The China Ethnic Art Troupe) จาก 20 ชนชาติในจีนที่เวียดนามปี 2014

⁴⁴ The Chinese People's Association for Friendship with Foreign Countries: CPAFFC, 1st China-ASEAN Youth Cultural Exchange Festival Held in Beijing, 20 January 2014, available from <http://en.cpaaffc.org.cn/content/details21-22807.html>

⁴⁵ Jeroen De Kloet... [et al.], National Image Management Begins at Home: imagining the new Olympic citizen, p. 129.

การแสดงจากเขตปกครองตนเองทิเบตที่เกาหลีปี 2014 และการแสดงประกอบดนตรีในชุด “เทศกาลฤดูใบไม้ผลิ” (Spring Festival Show) จากมณฑลยูนนานที่ลาวปี 2014 ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า การเผยแพร่วัฒนธรรมเป็นช่องทางสำคัญของการกระชับความสัมพันธ์และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของจีน

การแสดงของชนชาติหุยที่อินโดนีเซียปี 2013 ที่มาภาพ:

<http://www1.chinaculture.org>

2) ส่งเสริมภาษาจีน

ผู้นำจีนให้ความสำคัญมากขึ้นต่อการใช้ภาษาในฐานะเครื่องมือการทูตสาธารณะ โดยมีเป้าหมายคือ ส่งเสริมการใช้ภาษาจีนให้แพร่หลายเพื่อเพิ่มอิทธิพลบนเวทีโลก⁴⁶ ซึ่งจีนได้ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาจีนผ่านการแลกเปลี่ยนประชาชน ดังนี้⁴⁷

2.1) ส่งเสริมภาษาจีนผ่านทางเยาวชน วัตถุประสงค์คือ ต้องการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวในระดับเยาวชน จีนเป็นหนึ่งในประเทศที่หันมาให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเยาวชน ภายใต้แนวคิด “สะพานจีน” (Chinese Bridge) ที่มีช่องทางเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมจีนจากการแลกเปลี่ยนเยาวชน 2 ช่องทาง⁴⁸ คือ 1) การจัดการแข่งขันความสามารถทางภาษาจีนแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษา และสำหรับนักศึกษาต่างชาติที่ศึกษาในจีน ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงการแข่งขันความสามารถด้านภาษาจีนของนักศึกษาต่างชาติ (Chinese Proficiency Competition for Foreign College Student) ตั้งแต่ปี 2002 โดยฮันบันเพื่อส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมจีนในต่างประเทศ ซึ่งมีเยาวชนจากหลายประเทศเข้าร่วมการแข่งขันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการแข่งขันสำหรับนักเรียนมัธยมต่างชาติมีประเทศที่ส่งเยาวชนเข้าร่วมเพิ่มขึ้นจากปี 2009 ที่มี 29 ประเทศ มาเป็น 45 ประเทศในปี 2012 การแข่งขันสำหรับนักศึกษาต่างชาติมีประเทศที่ส่งเยาวชนเข้าร่วมเพิ่มขึ้นจากปี 2006 ที่มี 48 ประเทศ มาเป็น 70 ประเทศในปี 2012 และการแข่งขันสำหรับนักเรียนต่างชาติที่ศึกษาในจีนมีเยาวชนจาก 43 ประเทศเข้าร่วมสุดท้ายในปี 2012

2) โครงการร้องเพลงภาษาจีนที่ชื่อว่า “I SING BEIJING – Hanyu Academy of Vocal Arts” ที่เริ่มโครงการในปี 2011 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการร้องเพลงภาษาจีนและสานความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนจีนกับต่างชาติ โดยมีการคัดเลือกเยาวชน 20 คนจากทั่วโลก มาร่วมฝึกซ้อมกับเยาวชนจีน 10 คนเป็นเวลา

⁴⁶ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, p. 67.

⁴⁷ Hanban, *Annual Report 2006-2012*, 20 January 2014, available from <http://www.hanban.org/report/index.html>

⁴⁸ Hanban, *About, Chinese Bridge*, 20 January 2014, available from http://english.hanban.org/node_8080.htm

ราว 1 เดือน และได้จัดแสดงจริงที่จีน เป็นอีกหนึ่งโครงการที่แสดงถึงความพยายามของรัฐบาลจีนในการผลักดันภาษาจีนให้เป็นที่นิยมมากขึ้นในกลุ่มเยาวชนต่างชาติ

2.2) ความร่วมมือและการช่วยเหลือทางวิชาการ รัฐบาลจีนได้พยายามผลักดันความร่วมมือและการช่วยเหลือทางวิชาการให้เป็นรูปธรรม เพื่อผลสำเร็จในการส่งเสริมภาษาจีนให้ได้รับความนิยมมากขึ้น โดยมีโครงการดังนี้

1) โครงการเชิญชวนผู้บริหารและนักการศึกษาโรงเรียนประถมและมัธยมจากต่างประเทศมาเข้าร่วมประชุมและศึกษาดูงานที่จีน ที่ริเริ่มขึ้นในปี 2006 จากการเชิญชวนผู้บริหารและนักการศึกษาจากสหรัฐฯ มาร่วมสร้างหลักสูตรภาษาจีนในโรงเรียนประถมและมัธยมในสหรัฐฯ รวมถึงสร้างความเข้าใจอันดีต่อจีนผ่านการเรียนภาษาและวัฒนธรรม ตลอดจนร่วมสัมมนาวิชาการกับนักการศึกษาของจีน จนถึงปัจจุบันจีนได้ขยายความร่วมมือกับ 15 ประเทศทั่วโลก⁴⁹ เช่น อังกฤษ รัสเซีย เยอรมนี เกาหลี และไทย

2) ส่งครูและอาสาสมัครไปช่วยเหลือด้านการเรียนการสอนภาษาจีน ซึ่งจะได้ประโยชน์ทั้งการเผยแพร่ภาษาจีนและสานความสัมพันธ์ที่ดี อันสร้างเสน่ห์ของการทูตวัฒนธรรมจีน ซึ่งช่วงปี 2006-2012 อันปั่นได้ส่งครูภาษาจีนไปสอนในต่างประเทศประมาณ 17,000 คน มากกว่า 100 ประเทศทั่วโลก และส่งอาสาสมัครช่วยสอนภาษาจีนเกือบ 17,000 คน เช่นเดียวกัน ใน 80 ประเทศทั่วโลก ซึ่งอาเซียนเป็นจุดหมายอันดับแรกของครูและอาสาสมัครภาษาจีน เฉพาะที่ไทยรัฐบาลจีนได้ส่งครูภาษาจีนมา 8,000 คน⁵⁰ และในปี 2011 จีนมีอาสาสมัครภาษาจีนมากกว่า 6,000 คน ปฏิบัติหน้าที่ในสถาบันและห้องเรียนขงจื้อทั่วอาเซียน⁵¹

อันปั่นยังมีโครงการช่วยฝึกอบรมครูภาษาจีนชาวต่างชาติ โดยช่วงปี 2006-2012 อันปั่นได้ช่วยฝึกอบรมครูภาษาจีนชาวต่างชาติเกือบ 100,000 คน ตัวเลขนี้สะท้อนความสำเร็จของรัฐบาลจีนในการผลักดันหลักสูตรภาษาจีนตั้งแต่ระดับประถมจนถึงอุดมศึกษาในต่างประเทศทั่วโลก อีกทั้งยังมีกองทุน “Chinese Bridge” เพื่อสนับสนุนโครงการส่งเสริมภาษาจีนผ่านทางสถานทูตจีนในต่างประเทศ นับตั้งแต่ปี 2006 กองทุน Chinese Bridge ได้สนับสนุนโครงการไปแล้ว 1,803 โครงการ ใน 70 ประเทศ (ดังตารางด้านล่าง)

⁴⁹ Hanban, About “Chinese Bridge”.

⁵⁰ Ministry of Foreign Affairs of PRC, *Foreign Minister Attends China-ASEAN High-level Forum*, 20 January 2014, available from <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjlb/zjg/yzs/gjlb/2787/2789/t1065124.shtml>

⁵¹ Xinhua, *Chinese Premier stresses importance of China-ASEAN cultural exchanges*, 20 January 2014, available from <http://english.people.com.cn/90883/7623069.html>

ตาราง 2.4.3 แสดงจำนวนครูและอาสาสมัครสอนภาษาจีน การฝึกอบรมครูภาษาจีนชาวต่างชาติ และกองทุน Chinese Bridge ของฮั่นป๋น ช่วงปี 2006-2012

ปี	ครูภาษาจีน		อาสาสมัครภาษาจีน		ครูภาษาจีน ชาวต่างชาติ	กองทุน Chinese Bridge	
	จำนวน	ประเทศ	จำนวน	ประเทศ		โครงการ	ประเทศ
2006	1,004	34	-	-	15,896	286	65
2007	1,532	104	1,445	42	16,782	295	n/a
2008	2,000	109	2,000	47	16,512	n/a	n/a
2009	2,060	109	2,740	71	23,000	451	57
2010	3,000	114	3,099	81	10,000	300	68
2011	3,343	123	3,472	81	9,612	248	67
2012	4,001	128	3,981	90	6,229	223	69
รวม	16,940		16,737		98,031	1,803	

ที่มา: Hanban Annual Report 2006-2012, <<http://www.hanban.org/report/index.html>>

นอกจากนี้ จีนยังมีความร่วมมือทางวิชาการกับอาเซียน เช่น การจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมและวิชาชีพ (vocational education and training center) จำนวน 10 แห่ง กระจายไปตามภูมิภาคของจีน ที่ริเริ่มโดย นายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า ในการประชุมสุดยอดจีน-อาเซียนในปี 2011 เพื่อช่วยอาเซียนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม⁵² และการร่วมมือเครือข่ายคลังสมอง ภายใต้เครือข่ายคลังสมองอาเซียนบวกสาม (Network of East Asian Think Tanks หรือ NEAT) โดยจีนได้ร่วมมือกับอาเซียน สร้างเครือข่าย “เครือข่ายคลังสมองอาเซียน-จีน” (Network of ASEAN-China Think Tanks หรือ NACT) แสดงถึงความพยายามของจีนในการส่งเสริมความร่วมมือทางวิชาการกับอาเซียน โดยมุ่งเน้นให้เกิดความร่วมมือและสร้างกลุ่มทำงานระหว่างกัน อย่างไรก็ตาม มีคำถามสำคัญว่า จะทำอย่างไรให้ข้อตกลงทางวิชาการต่างๆ ที่มีร่วมกันเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม⁵³

⁵² Ministry of Foreign Affairs of PRC, *China-ASEAN Cooperation in 2012*, 1 March 2014, available from <http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t990374.shtml>

⁵³ Interview Wei Ling.

3) ทุนการศึกษา

ความน่าสนใจในจีนศึกษา เช่น แนวคิดการเมืองการปกครอง ความเชื่อ ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม และดนตรีและการแสดงที่หลากหลาย เป็นต้น ประกอบกับความสำเร็จจากการพัฒนาประเทศส่งผลให้จีนมีความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทัดเทียมกับโลกตะวันตกในหลายๆ ด้าน เห็นได้จาก การพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศ เทคโนโลยีทางทหาร โทรคมนาคม และวิทยาศาสตร์การกีฬา และคอมพิวเตอร์ โดยปัจจุบันจีนกำลังเปลี่ยนแปลงจีนจากประเทศโลกเอเชียนแบบเป็นประเทศที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม อีกทั้งหลังเหตุการณ์ก่อการร้ายตึกเวิร์ดเทรดเซ็นเตอร์ในปี 2001 รัฐบาลสหรัฐฯ ได้เข้มงวดกับการออกวีซ่าแก่นักเรียนจากประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะประเทศมุสลิมมากขึ้นนักเรียนเหล่านี้จึงเลือกศึกษาต่อประเทศอื่น⁵⁴ ซึ่งประเทศจีนถือเป็นหนึ่งในทางเลือกของการศึกษาต่อ ดังนั้นทุกภาคส่วนของจีนจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการให้ทุนการศึกษาเพื่อดึงดูดชาวต่างชาติให้มาศึกษาต่อที่จีน เพื่อสร้างเสน่ห์และอำนาจในการโน้มน้าวใจ โดยทุนการศึกษาที่สำคัญของจีน ได้แก่

3.1) ทุนรัฐบาลจีน (Chinese Government Scholarship) เป็นทุนที่มีความสำคัญมากที่สุดของจีน ทั้งในแง่ของปริมาณทุนและนิยมในต่างประเทศ เพราะเป็นทุนที่ไร้เงื่อนไขและข้อผูกมัดในการขอใช้ทุน เป้าหมายของการให้ทุนคือ สร้างความเข้าใจอันดีต่อจีนในมุมมองของชาวต่างชาติ รัฐบาลจีนจึงได้จัดสรรทุนแก่นักเรียน นักวิจัย และอาจารย์ ให้มาศึกษาและวิจัยที่มหาวิทยาลัยของจีน⁵⁵ ได้แก่

1) โครงการทวิภาคี (bilateral program) เป็นทุนที่เกิดจากการทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) ระหว่างรัฐบาล สถาบันการศึกษา และองค์การระหว่างประเทศ

2) โครงการมหาวิทยาลัยจีน (Chinese university program) เป็นทุนสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติให้เข้าศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยพื้นที่พิเศษหรือเขตปกครองตนเองของจีน เพื่อผลักดันให้มหาวิทยาลัยเหล่านี้ก้าวสู่ความเป็นสากล

3) โครงการกำแพงเมืองจีน (Great Wall program) เป็นการร่วมมือกับองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization หรือ UNESCO) เพื่อให้ทุนแก่นักเรียนและนักวิจัยจากประเทศกำลังพัฒนามาทำการศึกษาและวิจัยในจีน

⁵⁴ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, p. 71.

⁵⁵ Study in China, *Introduction to Chinese Government Scholarships*, 20 January 2014, available from <http://en.csc.edu.cn/Laihua/scholarshipdetailen.aspx?cid=97&id=2070>

4) โครงการศูนย์มหาวิทยาลัยโลก (World Metrological Organization หรือ WMO) โดยรัฐบาลสนับสนุนทุนบางส่วนแก่นักศึกษาที่ต้องการศึกษาหรือทำวิจัยด้านสภาพภูมิอากาศ อุทกศาสตร์ และการจัดการทรัพยากรน้ำในจีน

ตลอดจนการมอบทุนตามแต่ละภูมิภาค ได้แก่ โครงการสหภาพยุโรป (EU program) โครงการประเทศหมู่เกาะแปซิฟิก (Pacific Islands Forum หรือ PIF program) และโครงการเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (ASEAN University Network หรือ AUN program) ที่เน้นสร้างเข้าใจอันดีและร่วมมือกันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในภูมิภาค โดยรัฐบาลจีนจะช่วยเหลือด้านการเงินและผ่อนปรนวีซ่าโดยรัฐบาลจีนได้ให้ทุนการศึกษาแก่คนกัมพูชาที่มีฐานะยากจนมาตั้งแต่ปี 2000 และให้ทุนการศึกษาแก่ลาวประมาณ 230 ทุนต่อปี เพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยของจีน⁵⁶

รัฐบาลจีนได้เพิ่มการให้ทุนแก่อาเซียนอย่างต่อเนื่องโดยเพิ่มขึ้นร้อยละ 50 ต่อปี ในช่วงปี 2008-2010 และในปี 2010 รัฐบาลจีนให้ทุนแก่อาเซียนจำนวน 3,337 ทุน อีกทั้งรัฐบาลจีนต้องการเพิ่มการแลกเปลี่ยนทางการศึกษาให้มากขึ้น โดยได้จัดการประชุมระดับรัฐมนตรีศึกษาธิการจีน-อาเซียนครั้งที่ 1 (China-ASEAN Education Ministers Roundtable) ในปี 2010 ซึ่งที่ประชุมเห็นชอบปฏิญญา Guiyang (Guiyang Declaration) ที่มีสาระสำคัญคือ การพัฒนาความร่วมมือทางการศึกษาระหว่างจีนกับอาเซียน และดำเนิน “แผน Double 100,000” เพื่อเพิ่มจำนวนนักศึกษาแลกเปลี่ยนระหว่างจีนกับอาเซียนให้ได้ 100,000 คน ภายในปี 2020 จากจำนวนนักเรียนอาเซียนที่ศึกษาต่อในจีนประมาณ 50,000 คน ในปี 2010 โดยในปี 2011 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 54,790 คน ในจำนวนนี้มีนักเรียนทุนรัฐบาลจีนจำนวน 4,118 คน ขณะเดียวกันมีนักเรียนจากจีนมาเรียนที่อาเซียนราว 70,000 คน และเพิ่มขึ้นเป็น 101,039 คนในปี 2012⁵⁷ นอกจากนี้ ในโอกาสการเยือนกรุงไทย และเวียดนามของนายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง ในปี 2013 ได้ให้สัญญาจะให้ทุนรัฐบาลแก่อาเซียนจำนวน 15,000 ทุนตลอดระยะเวลา 5 ปี⁵⁸

3.2) ทุนของสถาบันขงจื้อ (Confucius Institute Scholarship) เป็นทุนให้แก่นักศึกษา นักวิจัย และครูสอนภาษาจีน ที่มีความสนใจวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ปรัชญา และภาษาจีน โดยมีหลักสูตรมหาบัณฑิต การสอนภาษาจีนแก่ผู้พูดภาษาอื่น (Master's degree in Teaching Chinese to Speakers of Other Languages

⁵⁶ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, p. 70.

⁵⁷ Ministry of Foreign Affairs of PRC, *China-ASEAN Cooperation in 2012*, 1 March 2014, available from <http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t990374.shtml> and China-ASEAN Business (2011), *Full Text: China-ASEAN Cooperation: 1991-2011*, A Semi-Monthly Briefing on China-ASEAN Economic Ties, No. 43, p. 11, available from <http://www.smecorp.gov.my/vn2/sites/default/files/China-ASEAN%20Business%20No.43.pdf>

⁵⁸ China Daily, *China to boots ties with ASEAN*, 1 March 2014, available from http://www.chinadaily.com.cn/china/2013livisiteastasia/2013-10/09/content_17017601.htm

หรือ MTC SOL)⁵⁹ เป็นหลักสูตรที่สถาบันขงจื่อพยายามส่งเสริมอย่างเต็มที่ ซึ่งช่วงปี 2006-2012 สถาบันขงจื่อได้มอบทุนไปแล้วประมาณ 12,000 ทุน แก่ผู้ที่สนใจจีนศึกษาจาก 116 ประเทศทั่วโลก⁶⁰

3.3) ทุนของรัฐบาลท้องถิ่น (Chinese local government scholarship) เป็นทุนที่รัฐบาลกลางจัดสรรทุนให้แก่รัฐบาลท้องถิ่นนำไปบริหารมอบทุนให้แก่นักศึกษาและนักวิจัยชาวต่างชาติ เพื่อยกระดับมหาวิทยาลัยท้องถิ่นสู่ระดับสากลรวม 25 ทุน เช่น ทุนรัฐบาลมณฑลฝูเจี้ยน ทุนรัฐบาลเขตปกครองตนเองมองโกเลียใน ทุนรัฐบาลมณฑลเจียงซีสำหรับนักเรียนต่างชาติ ทุนมณฑลหูเป่ย์ ทุนรัฐบาลเฮยหลงเจียงสำหรับนักเรียนต่างชาติ ทุนรัฐบาลมณฑลเสฉวน ทุนรัฐบาลกวางตุ้งสำหรับนักเรียนต่างชาติที่มีผลการเรียนดี ทุนสำหรับประเทศเพื่อนบ้านของรัฐบาลเขตปกครองตนเองชนชาติอุยกูร์แห่งซินเจียง และทุนสำหรับนักเรียนอาเซียนของรัฐบาลเขตปกครองตนเองชนชาติจ้วงแห่งกว่างซี⁶¹

3.4) ทุนมหาวิทยาลัย (university scholarship) เป็นทุนเฉพาะด้านตามความเชี่ยวชาญของแต่ละมหาวิทยาลัยทั้งหมด 60 ทุน เช่น ทุนมหาวิทยาลัยทางทะเลต้าเหลียนสำหรับนักเรียนที่มีผลการเรียนดีเยี่ยม ทุนมหาวิทยาลัยวิศวกรรมฮาร์บิน ทุนระหว่างประเทศของมหาวิทยาลัยไปรษณีย์และโทรคมนาคมแห่งซีอาน ทุนมหาวิทยาลัยสมุทรศาสตร์เจ้อเจียง ทุนนักเรียนต่างชาติของมหาวิทยาลัยแพทยแผนจีนแห่งเหอหนาน ทุนสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์การเกษตรของจีน ทุนมหาวิทยาลัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีหนานจิง และทุนโครงการบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยจีหนาน⁶² เป็นต้น

อีกทั้งจีนได้ร่วมมือกับอาเซียนด้านการศึกษาด้วยการจัดนิทรรศการและโครงการแลกเปลี่ยน โดยมีวัตถุประสงค์คือ เผยแพร่หลักสูตรการเรียนและปรับปรุงภาพลักษณ์ด้านการศึกษาของจีน เพื่อสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจให้เยาวชนอาเซียนหันมาศึกษาต่อที่ประเทศจีน เช่น สัปดาห์การแลกเปลี่ยนการศึกษาระหว่างจีน-อาเซียน (China-ASEAN Education Exchange Week) จัดขึ้นที่เมืองกุ้ยหยาง มณฑลกุ้ยโจว ซึ่งได้ดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปี 2008 มีตัวแทนจากจีนและอาเซียนทั้งภาครัฐ หน่วยงานวิชาการ และองค์กรระหว่าง

⁵⁹ Study in China, *Confucius Institute Scholarship Program*, 20 January 2014, available from <http://en.csc.edu.cn/Laihua/scholarshipdetailen.aspx?cid=218&id=2728>

⁶⁰ Hanban, *Annual Report 2006-2012*, 20 January 2014, available from <http://www.hanban.org/report/index.htm>

⁶¹ Study in China, *Chinese local government scholarships*, 20 January 2014, available from <http://en.csc.edu.cn/Laihua/scholarshiplisten.aspx?cid=105&PageNo=1>

⁶² Study in China, *university scholarships*, 20 January 2014, available from <http://en.csc.edu.cn/Laihua/scholarshiplisten.aspx?cid=106&PageNo=1>

ประเทศเข้าร่วมมากกว่า 2,000 คน⁶³ โดยจีนได้เป้าหมายหมายเป็น “ศูนย์กลางการศึกษาของภูมิภาค” ซึ่งจะให้การช่วยส่งเสริมให้นโยบาย “การรุกอย่างมีเสน่ห์” (Charm Offensive) ของจีนมีประสิทธิภาพมากขึ้น⁶⁴

เดวิด แลมป์ตัน (David M. Lampton) นักวิชาการสหรัฐฯ ได้กล่าวถึงเหตุผลที่รัฐบาลจีนพยายามเพิ่มจำนวนนักเรียนต่างชาติในจีนคือ “อิทธิพลและรายได้” ด้านอิทธิพล ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้รายงานว่ ศิษย์แก่นักเรียนจีนมากกว่า 30 คน ปัจจุบันดำรงตำแหน่งระดับรัฐมนตรีในประเทศบ้านเกิดมากกว่า 10 คน กลับมาเป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศจีน และอีกราว 30 คน ดำรงตำแหน่งระดับสูงในสถานทูต ตลอดจนกลับไปเป็นนักวิชาการมากกว่า 120 คน ที่มีได้ทำงานวิจัยด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการค้า เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์กับจีน และด้านรายได้ ตามรายงานของกระทรวงศึกษาธิการร้อยละ 90 ของนักเรียนต่างชาติที่เข้ามาศึกษาต่อที่จีนใช้เงินทุนของตนเอง⁶⁵ ดังนั้นถือได้ว่า การส่งเสริมการศึกษาต่อในจีนเป็นการสร้างเสน่ห์และเพิ่มอิทธิพลของประเทศตามแนวทาง soft power

นอกจากนี้ จีนยังได้ปรับปรุงในหลายๆด้าน เพื่อยกระดับการดำเนินการทูตสาธารณะของจีนในอาเซียน ได้แก่ การแลกเปลี่ยนประชาชน นอกจากการแลกเปลี่ยนทางภาษา วัฒนธรรม และการศึกษา รัฐบาลจีนยังให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนด้านการท่องเที่ยว เห็นจากการแสดงความยินดีต่อตัวเลขนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นระหว่างจีนกับอาเซียนของผู้นำจีน ซึ่งในปี 2012 จีนและอาเซียนมีนักท่องเที่ยวระหว่างกัน 15 ล้านคน เพิ่มขึ้นถึงสี่เท่าจาก 10 ปีที่แล้ว โดยคนจีนเดินทางมาเที่ยวอาเซียนถึง 7 ล้านคน⁶⁶ ซึ่งบรรลุเป้าหมายที่ต้องการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างกันให้ได้ 15 ล้านคน ภายในปี 2015

และ การจัดตั้งปีแห่งมิตรภาพกับอาเซียน⁶⁷ จีนได้ถือโอกาสครบรอบการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตจัดตั้งปีแห่งมิตรภาพ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศด้วยการใช้วัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนประชาชนเป็นเครื่องมือหลัก ตัวอย่างการจัดตั้งปีแห่งมิตรภาพกับอาเซียน ได้แก่ ในโอกาสครบรอบ 40 ปีของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ปี 2014 จีนและมาเลเซียจึงได้จัดตั้งปีแห่งการแลกเปลี่ยนมิตรภาพระหว่างสองประเทศ ปี 2013 ได้จัดตั้งปีแห่งมิตรภาพระหว่างจีน-กัมพูชา ปี 2011 เป็นปีแห่งมิตรภาพระหว่างจีนกับบรูไน เนื่องจากครบรอบ 20 ปีความสัมพันธ์ทางการทูต ปี 2010 เป็นปีแห่งมิตรภาพระหว่างจีน-อินโดนีเซีย เนื่องจากครบรอบ 60 ปี ของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ปี 2010 ปีแห่งมิตรภาพระหว่างจีนกับเวียดนาม เนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต

⁶³ Ministry of Foreign Affairs of PRC, *China-ASEAN Cooperation in 2012*, and *China-ASEAN Business (2011), Full Text: China-ASEAN Cooperation: 1991-2011*.

⁶⁴ Parama Sinha Palit and Amitendu Palit, *Strategic Influence of Soft Power: Inference for India from Chinese Engagement of South and Southeast Asia*, pp. 4-7.

⁶⁵ David M. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power: might, money, and minds*, p. 155.

⁶⁶ Ministry of Foreign Affairs of PRC, *Foreign Minister Attends China-ASEAN High-level Forum*.

⁶⁷ Ministry of Foreign Affairs of PRC, *Countries and Regions*, 20 January 2014, available from <http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq/>

จากการศึกษาพบว่า รัฐบาลจีนพยายามใช้การทูตวัฒนธรรม เพื่อกระชับความสัมพันธ์และสร้างเสน่ห์ของประเทศ ตลอดจนแสดงถึงความเป็นเอกภาพและความเท่าเทียมของคนทุกเชื้อชาติชาติภายในประเทศ โดยนำวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และหลากหลายของจีนไปจัดแสดงทั่วโลก รวมถึงการส่งเสริมการเรียนภาษาจีนที่กำลังได้รับความนิยม เพราะอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีนที่กำลังเติบโต รัฐบาลจีนจึงดำเนินนโยบายภายใต้แนวคิด “Chinese Bridge” โดยมีสถาบันขงจื่อเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการ ซึ่งมีทั้งการแข่งขันความสามารถทางภาษาจีน และการช่วยเหลือและความร่วมมือทางวิชาการ โดยจีนได้จัดส่งครูและอาสาสมัครภาษาจีนไปทั่วโลก และช่วยเหลือฝึกอบรมครูภาษาจีนชาวต่างชาติเพื่อเพิ่มทักษะและองค์ความรู้ทั้งภาษาและวัฒนธรรมจีน

ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาต่อในประเทศจีนด้วยการให้ทุนการศึกษา ได้แก่ ทุนรัฐบาล ทุนของสถาบันขงจื่อ ทุนรัฐบาลท้องถิ่น และทุนมหาวิทยาลัย อันเป็นโอกาสอันดีของชาวต่างชาติที่ต้องการศึกษาต่อที่จีน ดังนั้นการทูตวัฒนธรรมสามารถเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพของการทูตสาธารณะจีนได้ โดยเฉพาะในยุคที่ทุกประเทศหันมาให้ความสำคัญกับการแสวงหาอำนาจโน้มน้าวใจและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศในระดับประชาชน อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจีนมองว่า การทูตสาธารณะยังเป็นแนวคิดใหม่สำหรับจีน ซึ่งจีนยังขาดความชัดเจนโดยเฉพาะการนิยามการทูตสาธารณะของจีน อีกทั้งยังเป็นเพียงการเริ่มต้นด้วยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อเป็นหลักเท่านั้น โดยมีคำถามสำคัญคือ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีนั้นเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาลจีนหรือประชาชนชาวจีนกันแน่⁶⁸

2.4.4 การทูตแพนด้า (Panda Diplomacy)

แพนด้ายักษ์ (Giant Panda ต่อไปนี้ขอเรียก แพนด้า) เป็นสัตว์น่ารักที่เป็นที่ชื่นชอบของคนทั่วโลก รัฐบาลจีนจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนานาประเทศด้วยการใช้แพนด้าเป็นทูตสัมพันธ์ไมตรีมาตั้งแต่ก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยแนวทางการทูตแพนด้าสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง⁶⁹ คือ

ช่วงปี 1957-1982 จีนใช้แพนด้าในฐานะของขวัญเพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรีที่ดีกับหุ้นส่วนสำคัญ ซึ่งสหภาพโซเวียตเป็นประเทศแรกที่ได้รับแพนด้าจากจีน เนื่องจากยอมรับการจัดตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน และเป็นประเทศที่ปกป้องผลประโยชน์ด้านความมั่นคงและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่จีน เกาหลีเหนือเป็น

⁶⁸ Interview Song Qingrun.

⁶⁹ Lin Wen-cheng (2009), *China's Panda Diplomacy*, p. 1, available from <http://www.mac.gov.tw/public/Attachment/052716233690.pdf>

ประเทศที่สองที่จีนกระชับความสัมพันธ์ด้านการทูตแพนด้าในฐานะพันธมิตรต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา และเมื่อจีนฟื้นฟูความสัมพันธ์กับตะวันตกหลังจากที่จีนเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติแทนที่ได้หวั่นในปี 1971 จีนได้ใช้การทูตแพนด้าผูกสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก ดังนั้นในช่วงนี้จีนได้ส่งแพนด้าทั้งหมด 16 ตัว เป็นของขวัญแก่ประเทศตะวันตก เช่น สหรัฐฯ อังกฤษ เยอรมันตะวันตก ฝรั่งเศส รวมทั้งญี่ปุ่น กล่าวได้ว่า ในช่วงนี้จีนใช้การทูตแพนด้ากระชับความสัมพันธ์กับประเทศพันธมิตรและมหาอำนาจของโลกเป็นลำดับสำคัญ

ช่วงปี 1982-1994 จีนได้เปลี่ยนแนวทางการทูตแพนด้ามาเป็นการให้ยืมแทน เพราะในช่วงนี้ไม่มีประเทศไหนได้รับแพนด้าจากจีนมาแบบให้เปล่า เนื่องจากเป็น การละเมิดอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศในสัตว์ป่า และพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora หรือ CITES) ปี 1975 โดยประเทศที่ยืมแพนด้าจากจีน เช่น สหรัฐฯ ญี่ปุ่น อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม เม็กซิโก และออสเตรเลีย อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมากจาก องค์การคุ้มครองสัตว์ป่าระหว่างประเทศ เพราะถือเป็นการ ทำลายสุขภาพและความปลอดภัยของแพนด้า ดังนั้นรัฐบาลจีน จึงได้เปลี่ยนแนวทางการดำเนินการทูตแพนด้าอีกครั้ง

หลินปิง แพนด้าตัวแรกที่เกิดในประเทศไต้หวัน
ศูนย์สูตร ที่มาภาพ: <http://www.rsunews.net>

ช่วงปี 1994-ปัจจุบัน แนวทางการทูตแพนด้าเปลี่ยนมาเป็นการแลกเปลี่ยนด้านการวิจัยทาง วิทยาศาสตร์ โดยต้องเสียค่ายืมถึงปีละ 1,000,000 เหรียญสหรัฐฯ ต่อแพนด้า 1 คู่ ตลอดระยะเวลา 10 ปี ของ สัญญา แต่ค่ายืมอาจลดลงหากเป็นประเทศกำลังพัฒนา และอีกเหตุผลหนึ่งของรัฐบาลจีนคือ ปัจจุบันจำนวน แพนด้าในธรรมชาติลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องเปลี่ยนแนวทางการทูตแพนด้าใหม่ โดยหันมาให้ ความสำคัญกับความร่วมมือในฐานะหุ้นส่วนการศึกษาวิจัยเพื่อปกป้องสัตว์ป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์อย่างแพนด้า

70

ปัจจุบันมีแพนด้าอยู่นอกประเทศจีนทั้งหมด 46 ตัว ใน 12 ประเทศ ได้แก่ สหรัฐฯ แคนาดา เม็กซิโก ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส สเปน ญี่ปุ่น ไทย ไต้หวัน สิงคโปร์ และออสเตรเลีย⁷¹ ซึ่งประเทศเหล่านี้ ล้วนเป็นประเทศ ที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของจีนทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ดังนั้นการทูตแพนด้าจึงเป็นทั้ง สัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และช่วยสร้างภาพลักษณ์และความเข้าใจอันดีของจีนต่อประชาคม โลก โดยจีนหวังว่า การทูตแพนด้าจะช่วยให้ต่างประเทศเข้าใจความเป็นจีนมากขึ้น อันจะช่วยลดความกังวล

⁷⁰ China Daily, *Beyond 'Panda Diplomacy'*, 25 December 2013, available from http://www.chinadaily.com.cn/china/2013-11/28/content_17137938.htm

⁷¹ Giant Panda Zoo, *Panda Zoos Around the World*, 25 December 2013, available from <http://www.giantpandazoo.com/panda/panda-zoos>

ต่อการทะยานขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของจีน และหวังให้แพนด้าเป็นตัวสะท้อนภาพลักษณ์ที่ดีของคนจีน เช่น ความอ่อนโยน ใสใจ และร่าเริง ตลอดจนก่อประโยชน์แก่ภาคธุรกิจจีนที่บริษัทชั้นนำของจีนกำลังก้าวสู่ตลาดโลก แต่ยังคงภาพลักษณ์ที่ดีซึ่งภาพลักษณ์ที่ดีของแพนด้าจะเป็นประโยชน์แก่บริษัทจีนได้⁷²

สำหรับอาเซียนจีนเองก็ได้ใช้การทูตแพนด้าเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่างประเทศด้าน soft power ปัจจุบันมีประเทศไทยและสิงคโปร์เป็นสองประเทศในอาเซียนที่มีแพนด้า โดยมาเลเซียได้ลงนามข้อตกลงเป็นที่เรียบร้อยแล้วกำหนดส่งมอบในปี 2014 และอินโดนีเซียที่จีนมีแผนจะแลกเปลี่ยนแพนด้ากับมังกรโคโมโด ซึ่งรายละเอียดของการดำเนินการทูตแพนด้าต่ออาเซียนมีดังนี้

ไทย การทูตแพนด้าเป็นความคิดริเริ่มของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้เดินทางเยือนจีนในปี 2001 และได้ขอแพนด้าจากผู้นำจีนเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ จนถึงปี 2003 ทางกรีนได้ส่งแพนด้าหนึ่งคู่ให้ไทย โดยมีชื่อว่า “ช่วง ช่วง และหลินฮุ่ย”⁷³ ซึ่งต่อมาแพนด้าคู่นี้ได้ให้กำเนิดลูกชื่อว่า “หลินปิง” โดยทางการจีนได้ต่อสัญญาให้ครอบครัวแพนด้าอยู่ต่อในไทยอีก 3 ปีหลังจากสิ้นสุดภายในปี 2013 ซึ่งการที่ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในภูมิภาคที่จีนมอบแพนด้าเพื่อสานสัมพันธ์ไมตรี สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างสองประเทศ

อีกทั้งกระแสมานิยมในครอบครัวแพนด้าของคนไทยก็มีอยู่อย่างมากระหว่างปี 2003 – ปัจจุบัน เห็นได้จาก แพนด้าได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ เพราะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวและกระตุ้นเศรษฐกิจของเชียงใหม่ และด้วยภาพลักษณ์ที่เป็นสัตว์น่ารัก จังหวัดเชียงใหม่จึงนำมาใช้ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของจังหวัด รวมถึงมีช่องโทรทัศน์เพื่อถ่ายทอดความเป็นอยู่ของแพนด้าตลอด 24 ชั่วโมง และการรับรู้เรื่องราวของครอบครัวแพนด้าเป็นอย่างดีของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่อาจเรียกได้ว่า “แพนด้าฟีเวอร์” ซึ่งจะช่วยสร้างเสน่ห์ของจีนในทัศนคติของคนไทย

สิงคโปร์ หลังจากได้เห็นชอบทำข้อตกลงส่งมอบแพนด้า สิงคโปร์ได้รับมอบแพนด้าในเดือนกันยายนปี 2012 โดยสิงคโปร์เป็นประเทศที่สองในอาเซียนต่อจากไทยที่จีนให้ยืมแพนด้า ซึ่งแพนด้าคู่นั้นมีชื่อว่า “ไค ไค” (Kai Kai) และ “เจีย เจีย” (Jia Jia) ที่มีความหมายว่าชัยชนะและสวยงามตามลำดับ สิงคโปร์จึงเป็นประเทศที่ 9 ที่ได้ยืมแพนด้าจากจีนนับตั้งแต่ปี 1994⁷⁴

มาเลเซีย หลังจากการเดินทางเยือนจีนของนายกรัฐมนตรี นาจิบ ราซัค ในปี 2012 นายกรัฐมนตรีมาเลเซียได้ขอยืมแพนด้ากับนายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า จนกระทั่งถึงเดือนมิถุนายนรัฐบาลมาเลเซียได้ลง

⁷² China Daily, *Beyond 'Panda Diplomacy'*.

⁷³ โครงการวิจัยและจัดแสดงหมีแพนด้าในประเทศไทย, 17 สิงหาคม 2555, สืบค้นได้จาก

<http://www.pandainthailand.net/index.php?lay=show&ac=article&Id=538849141>

⁷⁴ Xinhua News Agency, *China's Panda Couple to Arrive in Singapore in Sept.*, 15 August 2012, Available From

http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-08/15/c_131787487.htm

นามกับสมาคมคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย (China Wildlife Conservation Association หรือ CWCA) เพื่อขออิมแพนด้า 1 คู่อย่างเป็นทางการ ซึ่งตามรายงานจีนจะส่งมอบแพนด้าให้มาเลเซียในปี 2014 เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 40 ปี ของความสัมพันธ์ทางการทูต โดยมีชื่อว่า “ฟู อู๋” (Fu Wu) และ “เฟิง อี้” (Feng Yi)⁷⁵ ซึ่งจะทำให้มาเลเซียเป็นประเทศที่สามในภูมิภาคที่มีแพนด้าต่อจากไทยและสิงคโปร์

อินโดนีเซีย สืบเนื่องจากการเดินทางเยือนอาเซียนของรัฐมนตรีต่างประเทศ หยาง เจียฉี (Yang Jiechi) ในช่วงต้นเดือนสิงหาคมปี 2012 ซึ่งการเดินทางเยือนอินโดนีเซียครั้งนั้นได้มีการประชุมคณะกรรมการร่วมครั้งที่ 2 โดยมีสาระสำคัญคือ การย้ำถึงผลการประชุมครั้งที่ประธานาธิบดีซูซีโล บัมบัง ยูโดโยโน (Susilo Bambang Yudhoyono) ได้พูดคุยกับนายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า ที่เห็นชอบแผนการแลกเปลี่ยนแพนด้ากับมังกรโคโมโดซึ่งถือเป็นสัตว์ประจำชาติของทั้งประเทศ⁷⁶ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากขึ้น

6 ผู้ได้รับการคัดเลือกเป็น Pambassador ในปี 2010 จาก
ชายไปขวามาจาก ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น สหรัฐฯ จีน สวีเดน
และไต้หวัน ที่มาภาพ: <http://www.china.org.cn>

นอกจากนี้ จีนยังได้ใช้แพนด้าเชื่อมความสัมพันธ์ในระดับประชาชนโดยตรง ด้วยการริเริ่มโครงการ “ทูตแพนด้า” (Panda Ambassador หรือ Pambassador) ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี 1987 ด้วยการคัดเลือก 6 ตัวแทนทูตแพนด้าจากผู้สมัครทั่วโลก ที่ต้องการมีประสบการณ์อันน่าจดจำกับการเป็นพี่เลี้ยงแพนด้าที่ศูนย์แพนด้าเฉิ่นตู ซึ่งในปี 2010 มีคนยื่นสมัครจำนวน 30,000 คน จาก 47 ประเทศ⁷⁷ แสดงให้เห็นถึงเสน่ห์ของแพนด้าที่มีต่อผู้คนทั่วโลก

การทูตแพนด้าเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่างประเทศของจีน เพราะความน่ารักของแพนด้าสามารถเอาชนะใจชาวต่างชาติได้โดยเฉพาะเยาวชน ดังนั้นในศตวรรษที่ 21 จีนจึงมีนโยบายเชิงรุกที่จะใช้แพนด้าเป็นทูตสัมพันธ์ไมตรีระหว่างจีนกับอาเซียน เพราะแต่เดิมจีนใช้การทูตแพนด้าเพียงแค่กับประเทศมหาอำนาจ และประเทศพัฒนาแล้วที่เป็นคู่ค้าสำคัญเท่านั้น เช่น สหรัฐฯ อังกฤษ เยอรมนี เนเธอร์แลนด์ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย หรือประเทศที่มีผลประโยชน์สำคัญอย่างยิ่งยวดต่อจีนทั้งทางการเมืองและความมั่นคงภายในภูมิภาค ได้แก่ เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ รัสเซีย และไต้หวัน ดังนั้นเมื่อจีนได้มอบแพนด้าให้แก่ประเทศไทย มาเลเซียและสิงคโปร์ อีกทั้งมีแผนจะแลกเปลี่ยนกับอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นประเทศสำคัญของอาเซียนทั้ง

⁷⁵ The Star Online, *Pandas Feng Yi and Fu Wa coming to Malaysia six months ahead of schedule*, 12 April. 2013, available from <http://www.thestar.com.my/News/Nation/2013/04/12/Pandas-Feng-Yi-and-Fu-Wa-coming-to-Malaysia-six-months-ahead-of-schedule/>

⁷⁶ Xinhua News Agency, *Indonesia, China to bring back Joint Commission*, 10 August 2012, available from http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-08/10/c_131775575.htm

⁷⁷ China.org.cn, *Pambassador: best job in the world*, 25 December 2013, available from http://www.china.org.cn/environment/2010-11/09/content_21304432.htm

การเมืองและเศรษฐกิจ และมีความสามารถดูแลแพนด้าได้เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่า ความสำคัญที่มากขึ้นของอาเซียนต่อจีนจะเป็นแรงผลักดันให้จีนกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันให้มากขึ้น ซึ่งการทูตแพนด้าจะช่วยสร้างทัศนคติที่ดีต่อจีนมากขึ้น

2.4.5 การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีน (China's Foreign Aid)

การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนเริ่มขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1950 โดยเป็นการให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านสังคมนิยมอย่างเกาหลีเหนือและเวียดนาม และในปี 1956 จีนได้ประกาศ “หลัก 8 ประการเพื่อความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการช่วยเหลือทางเทคนิค” (the Eight Principle for Economic Aid and Technical Assistance) ที่มีสาระสำคัญคือ “การให้ความช่วยเหลือบนพื้นฐานของความเท่าเทียมผลประโยชน์ร่วมกัน และเคารพอำนาจอธิปไตยของประเทศผู้รับ”⁷⁸ แม้ในขณะนั้นจีนถือเป็นประเทศผู้รับความช่วยเหลือรายใหญ่จากต่างประเทศก็ตาม นอกจากนี้ ยังเป็นการใช้การให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับต่างประเทศด้วยนโยบายจีนเดียว (One China)⁷⁹ ซึ่งถือเป็นการแข่งขันทางการทูตกับได้หวัน เพื่อให้เกิดการยอมรับจีนแทนที่ได้หวันบนเวทีระหว่างประเทศ เห็นได้จาก ในปี 2007 ภูมิภาคอฟริกามีเพียง 4 ประเทศเท่านั้นที่ยังคงความสัมพันธ์ทางการทูตกับได้หวัน⁸⁰

หลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง จีนได้ปฏิรูปกลไกการให้ความช่วยเหลือให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป โดยรัฐบาลจีนได้ริเริ่มยุทธศาสตร์ “Going Global” ในสมัยประธานาธิบดี เจียง เจ๋อหมิน ปี 1992 เพื่อสนับสนุนภาคธุรกิจจีนเข้าไปร่วมทุนกับประเทศผู้รับความช่วยเหลือ⁸¹ โดยมีการจัดตั้งกองทุนความช่วยเหลือต่างประเทศ (Foreign Aid Fund) ขึ้นในปี 1993 เพื่อช่วยเหลือในการชำระเงินกู้ปลอดดอกเบี้ย ต่อมาในปี 1995 รัฐบาลจีนได้ประสานความร่วมมือกับธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าประเทศจีน (Export-Import Bank of China หรือ Eximbank) ในการให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำระยะกลางและระยะยาวแก่ประเทศกำลังพัฒนา

⁷⁸ Information Office of the State Council of the PRC, *China's Foreign Aid*, 22 August 2012, available from http://english.gov.cn/official/2011-04/21/content_1849913_5.htm

⁷⁹ David M. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Mind*, p.108.

⁸⁰ Thomas Lum, Hannah Fischer, Julissa Gomez-Granger and Anne Leland (2009), *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, Congressional Research Service (CRS), p. 9, available from <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40361.pdf>

⁸¹ David M. Lampton, *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Mind*, p.101.

เมื่อขึ้นศตวรรษที่ 21 จีนมีการดำเนินนโยบายความช่วยเหลือต่างประเทศเชิงรุกมากขึ้น โดยได้เพิ่มความช่วยเหลือในลักษณะพหุภาคี ทั้งในระดับโลก ได้แก่ การประชุมระดับสูงของสหประชาชาติว่าด้วยเงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (UN High-Level Meeting on Financing for Development) และการประชุมระดับสูงของสหประชาชาติว่าด้วยเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (UN High-Level Meeting on the Millennium Development Goals) รวมถึงโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UN Development Program หรือ UNDP) และองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (UN Food and Agriculture Organization หรือ UNFAO) และในระดับภูมิภาค ได้แก่ การริเริ่มเวทีความร่วมมือจีน-แอฟริกา (FOCAC) การจัดตั้งองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (SCO) เวทีความร่วมมืออาเซียน เวทีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้าจีน-แคริบเบียน (China-Caribbean Economic and Trade Cooperation Forum) เวทีความร่วมมือและพัฒนาศรษฐกิจจีน-ประเทศหมู่เกาะแปซิฟิก (China-Pacific Island Countries Economic Development and Cooperation Forum) และเวทีความร่วมมือทางการค้าและเศรษฐกิจระหว่างจีนกับประเทศที่ใช้ภาษาโปรตุเกส (Forum on Economic and Trade Cooperation between China and Portuguese-Speaking Countries)⁸²

โดยเฉพาะในสมัยประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ที่ต้องการสร้างภาพลักษณ์ของประเทศในฐานะประเทศมหาอำนาจที่มีความรับผิดชอบต่อประเด็นปัญหาของโลก ซึ่งถือเป็นหนึ่งในแนวคิดพื้นฐานของนโยบายต่างประเทศจีนในสมัยนี้⁸³ ดังนั้นประเด็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาจึงน่าจะเป็นหนึ่งในประเด็นที่รัฐบาลจีนให้ความสำคัญมากขึ้น จะเห็นได้ว่า ในช่วงสงครามเย็นจีนดำเนินนโยบายให้ความช่วยเหลือต่างประเทศแบบเชิงรับ โดยมีจุดประสงค์คือ แข่งขันทางการทูตกับได้หวัน ต่อมาในทศวรรษ 1990 จีนเริ่มดำเนินนโยบายความช่วยเหลือต่างประเทศเชิงรุกแบบทวิภาคี และศตวรรษที่ 21 จีนจึงเริ่มดำเนินนโยบายเชิงรุกแบบพหุภาคีมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจควบคู่กับการเพิ่มความช่วยเหลือแก่ประเทศกำลังพัฒนา

แนวทางความช่วยเหลือต่างประเทศ

จีนถือเป็นประเทศกำลังพัฒนาและคนจีนส่วนใหญ่ยังไม่ร่ำรวย แต่ก็ให้ความสำคัญกับการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ โดยเน้นให้ประเทศผู้รับสามารถพึ่งพาตนเองได้ อาทิ เพิ่มรายได้ ปรับปรุงคุณภาพชีวิต และส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจและสังคม ในฐานะความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนา (South-South Cooperation) ดังนั้นจึงมีแนวทางความช่วยเหลือที่แตกต่างไปจากชาติตะวันตกและบรรทัด

⁸² Information Office of the State Council of the PRC, *China's Foreign Aid*.

⁸³ Zhao Kejin (2013), *Guiding Principles of China's New Foreign Policy*, Carnegie-Tsinghua: Center for Global Policy, available from <http://carnegietsinghua.org/2013/09/09/guiding-principles-of-china-s-new-foreign-policy/gmmb>

ฐานขององค์การระหว่างประเทศ โดยแนวทางการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของจีนสามารถดูได้จาก สมุดปกขาวว่าด้วยความช่วยเหลือต่างประเทศ (White Paper on China's Foreign Aid)⁸⁴ ปี 2011 โดยหลักการพื้นฐานของนโยบายความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนมีดังนี้

- 1) ความช่วยเหลือของจีนเน้นสร้างความสามารถในการพัฒนาตนเองของประเทศผู้รับความช่วยเหลือ ซึ่งจีนจะช่วยเหลือทั้งบุคลากรและทางเทคนิค สร้างโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาและใช้ทรัพยากรภายในประเทศให้เกิดประสิทธิภาพ
- 2) ให้ความช่วยเหลือโดย “ปราศจากเงื่อนไขทางการเมือง” เพราะจีนยึดถือหลักอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful Coexistence) การพลิตีให้การเลือกรูปแบบการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศผู้รับ ดังนั้นจีนจะไม่ใช้ความช่วยเหลือต่างประเทศเป็นเครื่องมือแทรกแซงกิจการภายในประเทศอื่น
- 3) ยึดถือความเท่าเทียมและประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงส่งเสริมความสัมพันธ์ในฐานะมิตรประเทศร่วมพัฒนา
- 4) ให้ความช่วยเหลือโดย “คำนึงถึงความเป็นจริง” จีนจะให้ความช่วยเหลือตามความสามารถและสอดคล้องกับความจำเป็นของประเทศผู้รับ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด และ
- 5) ให้ความสำคัญกับความเหมาะสมในการปฏิรูปและนวัตกรรม จีนจะประยุกต์ความช่วยเหลือตามสถานการณ์การพัฒนาทั้งภายในและระหว่างประเทศ โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพ การสร้างนวัตกรรมในความช่วยเหลือต่างประเทศ ตลอดจนการประยุกต์และปฏิรูปกลไกการจัดการ เพื่อให้ความช่วยเหลือเกิดประสิทธิภาพ

โดยความช่วยเหลือของจีนแบ่งได้ 3 ประเภท คือ ประเภทแรก เงินให้เปล่า (grant) เน้นให้เพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความจำเป็น เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน และระบบชลประทาน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการช่วยเหลือมนุษยธรรม ประเภทที่สอง เงินกู้ปลอดดอกเบี้ย (interest-free loan) เน้นนำไปพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศผู้รับความช่วยเหลือ เพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมีระยะเวลาปลอดดอกเบี้ยสูงสุด 20 ปี และประเภทที่สาม เงินกู้ดอกเบี้ยรายปี (concessional loan) เน้นการสร้างขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศผู้รับความช่วยเหลือ โดยเฉพาะการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่คิดเป็นร้อยละ 61 ของการให้เงินกู้ทั้งหมด ตามมาด้วยภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 16.1 และการพัฒนาพลังงานและทรัพยากรร้อยละ 8.9 ตามลำดับ จนถึงปี 2009 จีนให้เงินกู้ดอกเบี้ยรายปีแก่ 76 ประเทศ โดยได้สนับสนุนโครงการพัฒนา 325 โครงการ ได้แก่ ระบบขนส่งมวลชน โครงสร้างการสื่อสารและไฟฟ้า และการพัฒนาด้านพลังงานและทรัพยากร ด้วยอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2-3 ต่อปี ภายในระยะเวลา 15-20 ปี โดยสองประเภทแรกได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลจีน (มีกระทรวง

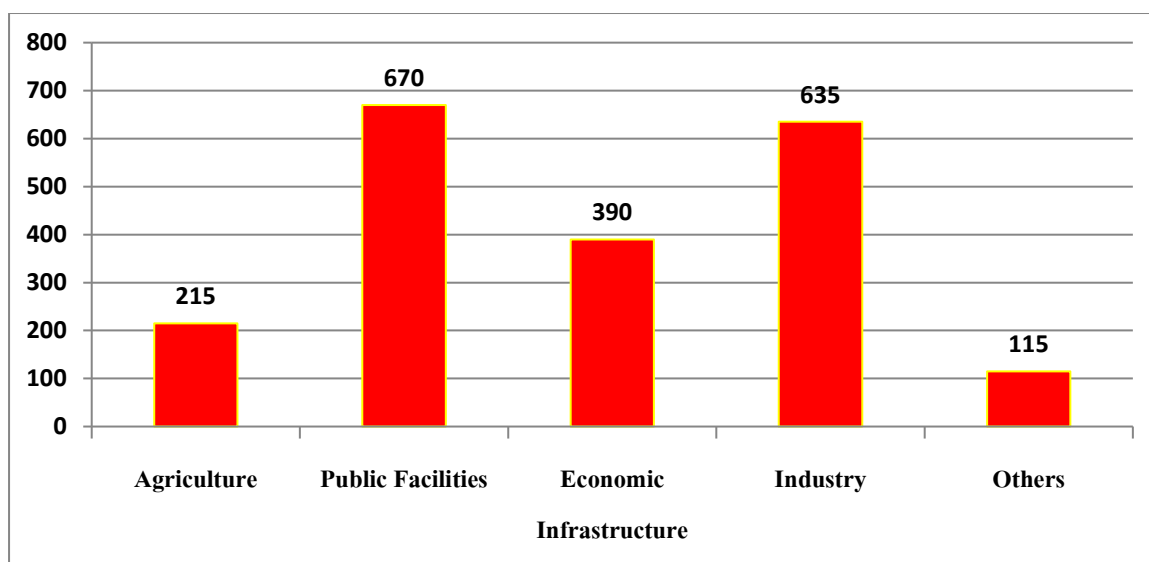
⁸⁴ Ibid.

พาณิชย์และกระทรวงการคลังเป็นหน่วยงานหลัก) ขณะที่เงินกู้ดอกเบี้ยรายปีได้รับเงินช่วยเหลือจากธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าจีน (China Eximbank)

สำหรับประเด็นที่จีนให้ความสำคัญแบ่งออกเป็น 8 ประเด็น ตามรายงานของสมุดปกขาวว่าด้วยความช่วยเหลือต่างประเทศ ได้แก่

1) โครงสร้างพื้นฐาน เป็นสาขาที่จีนให้ความช่วยเหลือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40 ของเงินช่วยเหลือต่างประเทศทั้งหมดของจีน และจนถึงปี 2009 จีนช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐานไปแล้วมากกว่า 2,000 โครงการ โดยสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะ (public facilities) เช่น หอประชุม สนามกีฬา และโรงพยาบาลนคร มีสัดส่วนมากที่สุด ตามมาด้วยภาคอุตสาหกรรม เช่น โรงงานสิ่งทอ อุตสาหกรรมน้ำมัน และโรงงานขนาดเล็กต่างๆ และโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ระบบขนส่ง ระบบส่งไฟฟ้า และการสื่อสารคมนาคม ตามลำดับ ดังแผนภูมิด้านล่าง

แผนภูมิ 2.4.4 ความช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐานของจีนจนถึงปี 2009

หน่วย: จำนวนโครงการที่จีนให้ความช่วยเหลือจนถึงปี 2009

ที่มา: White Paper on China's Foreign Aid 2011.

2) สินค้าและวัตถุดิบ จีนเน้นช่วยเหลือในการจัดส่งวัตถุดิบและอุปกรณ์ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ เช่น เครื่องจักรกล เครื่องมือทางการแพทย์ ยานพาหนะ อาหารและยา เป็นต้น

3) ความร่วมมือทางเทคนิค โดยจีนจะจัดส่งผู้เชี่ยวชาญไปให้คำปรึกษาแก่ประเทศผู้รับความช่วยเหลือ ช่วยฝึกอบรมในสาขาที่มีความจำเป็นสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ทั้งภาคการเกษตรและอุตสาหกรรม รวมถึงการช่วยเหลือด้านการศึกษา การกีฬา และการแพทย์ ในสาขาที่จีนมีความเชี่ยวชาญ

4) ความร่วมมือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จีนจะร่วมมือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งทางพหุภาคีและทวิภาคี จนถึงปี 2009 จีนได้ในการสนับสนุนโครงการฝึกอบรมไปแล้วกว่า 4,000 โครงการ มีผู้เข้าร่วมมากกว่า 120,000 คน โดยในปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่จากประเทศกำลังพัฒนาเข้าร่วมพัฒนาทักษะที่จีนเฉลี่ย 1,000 คนในแต่ละปี

5) ด้านสาธารณสุข จีนมีการจัดส่งทีมแพทย์ไปยังประเทศกำลังพัฒนาที่ขาดแคลนบุคลากรและเครื่องมือทางการแพทย์ รวมถึงการช่วยเหลืออบรมบุคลากรทางการแพทย์อีกด้วย ซึ่งการช่วยเหลือด้านสาธารณสุขของจีนมีจุดเด่นที่ “การผสมผสานระหว่างแพทย์แผนปัจจุบันกับแผนแพทย์จีนโบราณ” จนถึงปี 2009 จีนได้จัดส่งบุคลากรทางการแพทย์ไปต่างประเทศกว่า 21,000 คน และรักษาผู้ป่วยไปแล้วกว่า 260 ล้านคน

6) การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมยามฉุกเฉิน จีนพยายามมีบทบาทการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมในประชาคมระหว่างประเทศ โดยการช่วยเหลือครั้งสำคัญของจีนคือ เหตุการณ์สึนามิในมหาสมุทรอินเดียปี 2004 ที่จีนได้จัดส่งความช่วยเหลือมากที่สุดทางประวัติศาสตร์ด้วยจำนวนเงินช่วยเหลือ 114 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (700 ล้านบาท) รวมถึงได้ร่วมมือฝึกซ้อมรับมือกับภัยพิบัติและโรคระบาดกับต่างประเทศ เช่น ไข้หวัดนกกับอาเซียน และไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ (H1N1) กับเม็กซิโก

7) โครงการอาสาสมัครไปต่างประเทศ (Overseas Volunteer Programs) จีนได้ส่งอาสาสมัครที่ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนและครูภาษาจีน ไปประเทศกำลังพัฒนาเพื่อช่วยเหลือด้านการศึกษา สาธารณสุข และด้านสังคมอื่นๆ โดยปี 2002 เป็นปีแรกที่จีนส่งอาสาสมัครจำนวน 5 คน ไปประเทศลาวเพื่อช่วยเหลือด้านการศึกษาและการแพทย์ และจนถึงปี 2009 จีนได้ส่งอาสาสมัครจำนวน 405 คน ไปใน 19 ประเทศกำลังพัฒนา

8) การลดหนี้ (debt relief) จีนมีการลดหนี้ให้แก่ประเทศที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามข้อตกลง เพื่อลดภาระทางการเงินของประเทศผู้ได้รับความช่วยเหลือ จนถึงปี 2009 จีนได้ทำข้อตกลงลดหนี้กับ 50 ประเทศ ด้วยการลดหนี้จำนวนทั้งสิ้น 4,100 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (25,580 ล้านบาท)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สาขาที่จีนเน้นให้ความช่วยเหลือนั้นสอดคล้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของจีน อย่างการช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐาน จีนจะได้ประโยชน์จากการส่งออกสินค้าและวัสดุที่เกี่ยวข้องกับโครงการนั้น ขณะเดียวกันการช่วยเหลือเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางอุตสาหกรรม โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน ก็เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางพลังงานและเศรษฐกิจของจีน

จากแนวทางความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนจะเห็นได้ว่า จีนจึงมีแนวทางความช่วยเหลือต่างประเทศที่แตกต่างจากประเทศอื่น โดยเฉพาะประเทศตะวันตกและหลักการของคณะกรรมการการให้

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Development Assistance Committee) ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development หรือ OECD-DAC) ที่สามารถสรุปได้จากตารางด้านล่างนี้

ตาราง 2.4.5 เปรียบเทียบลักษณะการให้ความช่วยเหลือของจีนกับ OECD-DAC

ประเด็น	จีน	OECD-DAC
เงื่อนไขสำคัญ	เป็นความช่วยเหลือที่ปราศจากเงื่อนไขทางการเมือง	มีเงื่อนไขทางการเมือง ได้แก่ การปฏิรูประบอบการเมืองเป็นประชาธิปไตย สร้างความโปร่งใส ปรับปรุงสิทธิมนุษยชน และพัฒนาระบบเศรษฐกิจเป็นตลาดเสรี
รูปแบบเงินช่วยเหลือ	จีนมีปริมาณเงินช่วยเหลือเป็นเงินกู้ทั้งดอกเบี้ยต่ำและปลอดดอกเบี้ยมากกว่าเงินให้เปล่า	ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาจะต้องประกอบไปด้วยเงินให้เปล่าอย่างน้อยร้อยละ 25 ของจำนวนเงินช่วยเหลือทั้งหมด
สาขาที่ทำให้มีความสำคัญ	โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และอุตสาหกรรม ซึ่งมาจากประสบการณ์การพัฒนาประเทศของจีน ที่ประสบความสำเร็จจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการลงทุนจากภาครัฐ	เน้นการเพิ่มพลัง (empower) และความสามารถของปัจเจกชน เช่น การพัฒนาสังคม การศึกษา สิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมทางเพศ และสิ่งแวดล้อม
เป้าหมายสูงสุด	ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งการส่งออกสินค้าของจีน และนำเข้าทรัพยากรธรรมชาติที่จีนมีความต้องการสูง รวมถึงเจตจำนงทางการเมืองที่ต้องการโคดเคียวได้ทุกวัน	มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทางการเมืองเป็นรอง

ที่มา: Kristian Kjollesdal and Anne Welle-Strand (2010), Foreign Aid Strategies: China Taking Over?, pp. 7-8, and Deborah Brautigam (2011), Aid 'with Chinese Characteristics': Chinese Foreign Aid and development finance meet OECD-DAC aid regime, p. 762.

ด้วยการให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้แนวทางความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนถูกจำกัดความว่า เป็น “เงินรูปแบบอื่นจากภาครัฐ” (Other Official Flows หรือ OOF) ที่ไม่ตรงตามเงื่อนไขการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ของ OECD⁸⁵ จึงเป็นเรื่องยากที่จะแยกระหว่างการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในแนวทางการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีน โดยนักวิชาการจีนก็ยอมรับว่า “ไม่สามารถแบ่งได้อย่างชัดเจนระหว่าง ODA กับการลงทุนโดยตรง (FDI) เพราะกระทรวงพาณิชย์มีหน้าที่รับผิดชอบทั้งสองด้าน”⁸⁶ ซึ่งในความเป็นจริง ก็สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาของรัฐบาลจีนได้จาก การเลือกใช้คำว่า การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ (foreign aid) แทนคำว่าความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA)

อย่างไรก็ตาม การให้ความช่วยเหลือของจีนก็ถือเป็นการดำเนินนโยบายด้าน soft power เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ได้รับการสนับสนุนจากจีนในประเทศผู้รับความช่วยเหลือก็สร้างประโยชน์แก่ประเทศนั้นไม่น้อย เช่น การส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในประเทศกำลังพัฒนา ถือเป็นการช่วยลดช่องว่างระดับการพัฒนา เนื่องจากประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือส่วนใหญ่จะเลยความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน⁸⁷ เพราะมองว่าง่ายต่อการทุจริตคอร์รัปชัน⁸⁸ อีกทั้งการลงทุนทางเศรษฐกิจของจีนในต่างประเทศบางโครงการสามารถจัดเป็นการช่วยเหลือเพื่อพัฒนามากกว่าการลงทุนโดยตรง (Foreign Direct Investment หรือ FDI) อีกด้วย เพราะมาจากข้อตกลงทวิภาคีที่มีจุดประสงค์ตามแนวทางการการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ของ OECD⁸⁹ นอกจากนี้ ยังมีโครงการจัดตั้งอาสาสมัครที่ถือเป็นการทูตสาธารณะในการกระชับความสัมพันธ์ระดับประชาชน ดังนั้นการศึกษาการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนในงานวิจัยฉบับนี้ จะยึดตามแนวทางของรัฐบาลจีนที่เป็นการให้ความช่วยเหลือควบคู่กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจ

งบประมาณเงินช่วยเหลือต่างประเทศ

จากรายงานสมุดปกขาวว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศปี 2011 ได้ระบุเงินช่วยเหลือต่างประเทศทั้งหมดของจีนจนถึงปี 2009 ว่า ได้ให้ความช่วยเหลือต่างประเทศไปแล้วทั้งหมด 41,777 ล้านเหรียญสหรัฐ (256,290 ล้านหยวน) แบ่งเป็นเงินให้เปล่า 17,200 ล้านเหรียญสหรัฐ (106,000 ล้านหยวน)

⁸⁵ Deborah Brautigam (2011), Aid ‘with Chinese Characteristics’: Chinese Foreign Aid and development finance meet OECD-DAC aid regime, *Journal of International Development*, Vol. 23, Issue 5, p.756.

⁸⁶ Interview Song Qingrun.

⁸⁷ Joshua Kurlanzick, Charm Offensive: how China’s soft power is transforming the world, p. 202.

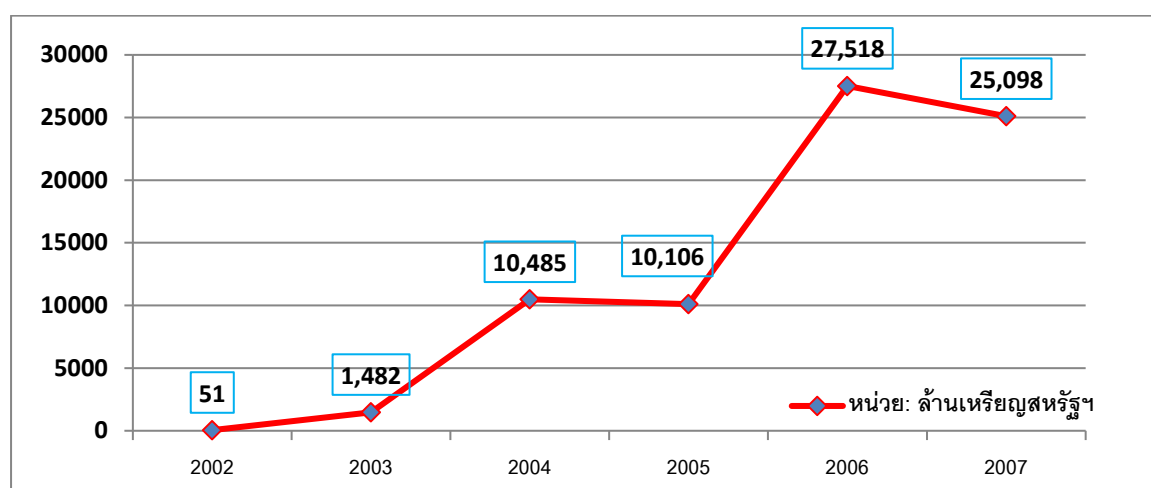
⁸⁸ Kristian Kjollesdal and Anne Welle-Strand (2010), Foreign Aid Strategies: China Taking Over?, p. 7.

⁸⁹ Thomas Lum... [et al.] (2009), *China’s Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, pp. 2-3.

เงินกู้ปลอดดอกเบี้ย 12,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (76,540 ล้านบาท) และเงินกู้ดอกเบี้ยรายปี 11,900 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (73,550 ล้านบาท)⁹⁰ แต่ไม่มีรายละเอียดข้อมูลการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศจากหน่วยงานภาครัฐของจีน ซึ่งเหตุผลที่รัฐบาลจีนไม่เปิดเผยข้อมูลการให้ความช่วยเหลือนั้น ศาสตราจารย์ แคโรล แลงเคสเตอร์ (Carol Lancaster) แห่งมหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ (Georgetown University) ได้ให้เหตุผลดังนี้ ประการแรก ภาครัฐของจีนไม่ได้เก็บข้อมูลเงินช่วยเหลือในรูปแบบของการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) เนื่องจากความช่วยเหลือดังกล่าวถือเป็นการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศ อีกทั้งจีนมีหลายหน่วยงานที่ให้เงินช่วยเหลือต่างประเทศซึ่งขาดการประสานงานในการเก็บข้อมูลเงินช่วยเหลือทั้งหมด และประการที่สอง การเผยแพร่รายละเอียดการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศอาจทำให้คนจีนไม่พอใจรัฐบาล เนื่องจากเกิดคำถามว่า ทำไมไม่ไปให้ความช่วยเหลือแก่บางประเทศซึ่งรวยกว่าจีน ในขณะที่คนจีนจำนวนมากยังคงยากจนอยู่⁹¹

ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จะใช้ข้อมูลจากสถาบันแวกเนอร์ (Robert F. Wagner Graduate School of Public Service) มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก (New York University) และข้อมูลจากสถาบันแรนด์ (Rand Corporation) มาใช้วิเคราะห์การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของรัฐบาลจีนในฐานะเครื่องมือ soft power เพื่อสร้างเสน่ห์และบทบาทของมหาอำนาจที่รับผิดชอบในการส่งเสริมการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนาให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

แผนภูมิ 2.4.6 เงินช่วยเหลือต่างประเทศของจีนจากสถาบันแวกเนอร์ตั้งแต่ปี 2002-2007

ที่มา: NYU Wagner School, Understanding Chinese Foreign Aid: a look at China's development assistance to Africa, Southeast Asia, and Latin America, 2008, Quoted in Thomas Lum... [et al.] (2009), *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, pp. 5-6.

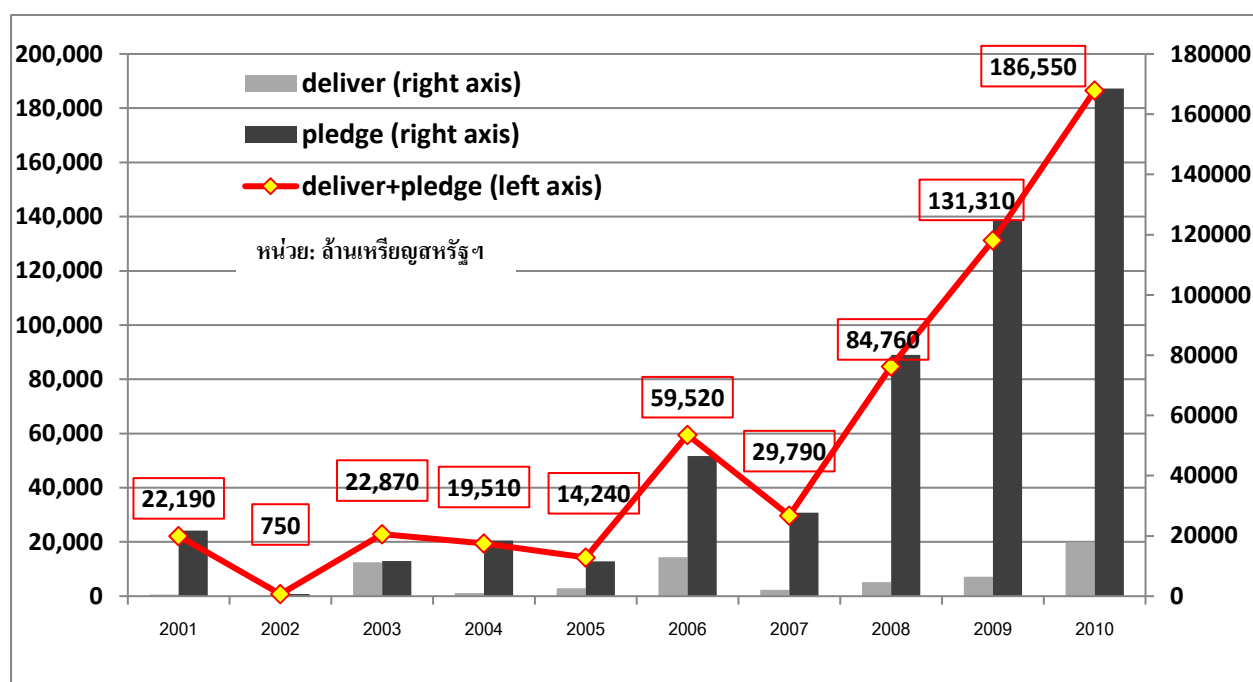
⁹⁰ Information Office of the State Council of the PRC, *China's Foreign Aid*.

⁹¹ Carol Lancaster (2007), *The Chinese Aid System*, Center for Global Development, p. 2, available from http://www.cgdev.org/files/13953_file_Chinese_aid.pdf

1) เงินช่วยเหลือต่างประเทศของจีนตั้งแต่ปี 2002-2007 จากสถาบันแวกเนอร์ มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก เป็นข้อมูลที่รวมความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนในรูปแบบเงินกู้ ความช่วยเหลือตามรายงานด้านอื่นๆ และโครงการพัฒนาต่างๆ ที่ใช้เงินทุนจากจีนในภูมิภาคเอเชีย แอฟริกา และละตินอเมริกา ซึ่งเพิ่มขึ้นจากเกือบ 1,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2003 มาเป็น 27,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2006 และ 25,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2007⁹² ดังแผนภูมิด้านบน

2) เงินช่วยเหลือต่างประเทศของจีนจากสถาบันแรนด์ (Rand Corporation) ตั้งแต่ปี 2001-2010 ที่ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศและโครงการการลงทุนที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจีน (China's Foreign Aid and Government-sponsored Investment Activities หรือ FAGIA) จากเว็บไซต์ค้นหาข้อมูล LexisNexis รวมด้วยข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยวิจัยสภาองเกรส (Congressional Research Service หรือ CRS) และบทความมากกว่า 1,000 บทความใน 93 ประเทศ จากภูมิภาคแอฟริกา ละตินอเมริกา ตะวันออกกลาง เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียกลาง

แผนภูมิ 2.4.7 เงินช่วยเหลือต่างประเทศของจีนจากสถาบันแรนด์ตั้งแต่ปี 2001-2010

ที่มา: Charles Wolf, Jr., Xiao Wang, and Eric Warner, *China's Foreign Aid and Government-Sponsored Investment Activities* (Rand Corporation, 2013), p. 62.

ดังแผนภูมิด้านบน FAGIA ของจีนนั้นมีขนาดใหญ่มาก โดยเมื่อดูในภาพรวมคือ เงินที่ส่งมอบแล้ว (deliver) รวมกับเงินตามคำมั่นสัญญา (pledge) เพิ่มขึ้นจาก 22,100 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2002 มาเป็น

⁹² Thomas Lum... [et al.] (2009), *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, pp. 5-6.

131,000 และ 186,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2010 และปี 2011 ตามลำดับ และเมื่อดูเฉพาะค่ามั่นสัญญาในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาจะพบว่า ในปี 2010 และปี 2011 (จีนให้ค่ามั่นจะให้เงินจำนวน 189,300 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ) มีขนาดเท่ากับร้อยละ 3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประเทศจีน (GDP) และมากกว่า 2 เท่าของงบประมาณทางการทหารของจีนที่ได้เปิดเผยออกมา โดยปัจจัยที่จีนยังคงมี FAGIA เพิ่มขึ้นคือ ประการแรก จีนยังคงเป็นประเทศที่ได้เปรียบดุลการค้ามาตั้งแต่ทศวรรษ 1990 ระหว่าง 200,000-350,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯต่อปี และถือครองทุนสำรองระหว่างประเทศมากกว่า 1,500,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ทำให้จีนมีเงินมากพอที่นำมาช่วยเหลือและลงทุนในต่างประเทศ และประการที่สอง ผลประโยชน์ความมั่นคงทางเศรษฐกิจจากการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน⁹³

แม้ว่า จะมีความแตกต่างระหว่างจำนวนเงินส่งมอบแล้วกับจำนวนเงินที่ได้ให้ค่ามั่นสัญญาว่าจะให้ของรัฐบาลจีน แต่ก็เพราะโครงการส่วนใหญ่มีระยะเวลามอบเงิน 5 ปี หรือมากกว่านั้น อีกทั้งค่ามั่นสัญญาในช่วงปี 2009-2011 คิดเป็นร้อยละ 71 ของค่ามั่นสัญญาทั้งหมดในช่วงทศวรรษ 2000 ซึ่งจะมีการส่งมอบเงินในปีถัดๆ ไป จึงดูเหมือนว่า มีจำนวนเงินที่มอบให้แล้วน้อยกว่าจำนวนเงินที่สัญญาว่าจะให้น้อยกว่าอยู่มาก ซึ่งลักษณะแบบนี้เป็นทั้งผลประโยชน์และโอกาส แต่ในอีกด้านหนึ่งเป็นต้นทุนและความเสี่ยง ในด้านบวก FAGIA สามารถเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจจีนผ่านการส่งออกสินค้าที่เผชิญกับภาวะชะลอตัว และการนำเข้าวัตถุดิบที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สำหรับในด้านลบ อัตราเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้นและราคาสินค้าที่ตกลงในตลาดโลกจะส่งผลต่อความสามารถในการชำระหนี้ของประเทศผู้รับความช่วยเหลือ⁹⁴

แม้ว่า ตัวเลขจากทั้งสถาบันแวกเนอร์และสถาบันคลังสมองแรนด์จะไม่ตรงกัน แต่ก็เป็นไปได้ในทิศทางเดียวกันทิศทางเดียวกันคือ มีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของเงินจำนวนเงินให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีน ที่แสดงให้เห็นการให้ความสำคัญต่อการช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาของรัฐบาลจีน เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศ นอกเหนือจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเปรียบเทียบความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนกับการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ของกลุ่มประเทศ OECD-DAC โดยเฉพาะญี่ปุ่นและเกาหลีซึ่งเป็นเรื่องยากที่นำมาเปรียบเทียบกัน เนื่องจากความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาตามแนวทางของจีนนั้นรวมถึงความร่วมมือทางเศรษฐกิจด้วย แต่อย่างหนึ่งที่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้คือ แนวโน้มการให้ความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาในฐานะเครื่องมือนโยบายต่างประเทศด้าน soft power ที่จีนและเกาหลีถือเป็นประเทศดาวรุ่งที่เริ่มมีบทบาทมากขึ้นด้านการพัฒนาบนเวทีระหว่างประเทศ ขณะที่ญี่ปุ่นก็มุ่งมั่นยกระดับการให้ความช่วยเหลือเพื่อรักษาสถานะความเป็นผู้นำ ODA โลก ในยามที่เผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจและภัยพิบัติครั้งใหญ่ในเดือนมีนาคมปี 2011 ซึ่งการก้าวขึ้นของจีนยังสามารถเห็นได้จากความช่วยเหลือในระดับภูมิภาค

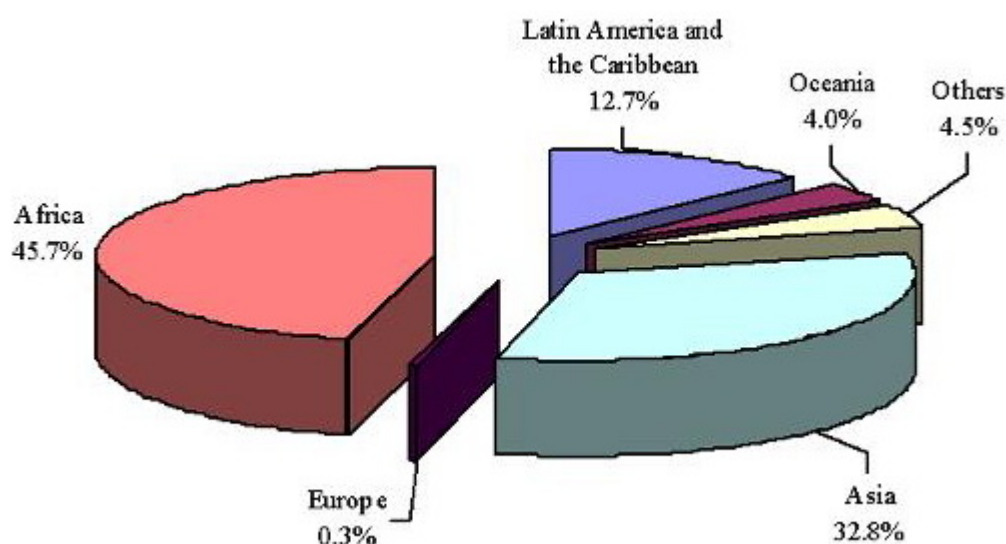
⁹³ Charles Wolf, Jr., Xiao Wang, and Eric Warner, *China's Foreign Aid and Government-Sponsored Investment Activities* (Rand Corporation, 2013), pp. 18-20, available from http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR100/RR118/RAND_RR118.pdf

⁹⁴ Ibid, pp. 20-21.

การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนแบ่งตามภูมิภาค

จีนให้ความสำคัญต่อการร่วมมือกับประเทศกำลังพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนที่เติบโตร่วมกัน (South-South Cooperation) ซึ่ง 2 ใน 3 ของความช่วยเหลือต่างประเทศจีนทั้งหมดเป็นช่วยเหลือประเทศพัฒนาน้อยที่สุดและประเทศที่มีรายได้ต่ำ ซึ่งจนถึงปี 2009 จีนได้ให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาไปแล้ว 123 ประเทศ ประกอบด้วยภูมิภาคอัฟริกา 51 ประเทศ (คิดเป็นร้อยละ 45.7 ของความช่วยเหลือต่างประเทศทั้งหมด) เอเชีย 30 ประเทศ (ร้อยละ 32.8) ละตินอเมริกาและแคริบเบียน 18 ประเทศ (ร้อยละ 12.7) โอเชียเนีย 12 ประเทศ (ร้อยละ 4) และยุโรปตะวันออก 12 ประเทศ (ร้อยละ 0.3)⁹⁵ ดังแผนภูมิด้านล่าง

แผนภูมิ 2.4.8 การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนรายภูมิภาคปี 2009

ที่มา: China's Foreign Aid White Paper, 2011

ภูมิภาคที่จีนให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกคือ “อัฟริกา” ที่ยังคงต้องได้รับการพัฒนาอีกมาก โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สอดคล้องกับแนวทางการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีน โดยความช่วยเหลือของจีนมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรกับกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (non-alignment) และแข่งขันทางการทูตกับได้หวัน ซึ่งจีนประสบความสำเร็จ เพราะจนถึงปี 2007 มีเพียง 4 จาก 48 ประเทศเท่านั้น ที่ยังคงความสัมพันธ์ทางการทูตกับได้หวัน⁹⁶ โดยความร่วมมือด้านการช่วยเหลือระหว่างจีนกับอัฟริกามีกลไกที่สำคัญคือ เวทีความร่วมมือจีน-อัฟริกา (Forum on China-Africa Cooperation

⁹⁵ Information Office of the State Council of the PRC, *China's Foreign Aid*.

⁹⁶ Thomas Lum... [et al.] (2009), *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, p. 9.

หรือ FOACAC) ที่จัดตั้งเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างจีนกับแอฟริกาอย่างรอบด้าน โดยได้เริ่มประชุมระดับรัฐมนตรีอย่างเป็นทางการในปี 2000

ที่สำคัญในการประชุมสุดยอดผู้นำจีน-แอฟริกาที่กรุงปักกิ่ง ปี 2006 ประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ได้ประกาศคำมั่นสัญญา 8 ประการ (Eight-Point Plan China Pledge) และได้ประกาศฉบับใหม่ในการประชุมระดับรัฐมนตรีปี 2009 จากตารางด้านล่างจะเห็นได้ว่า คำมั่นสัญญาการให้ความช่วยเหลือฉบับปี 2006 จะเน้นการให้เงินช่วยเหลือเป็นหลัก เพื่อให้แอฟริกาสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง ต่อมาในปี 2009 จึงมีการเสนอความริเริ่มในการร่วมมือเพื่อยกระดับความสัมพันธ์อย่างรอบด้านมากขึ้น รวมถึงเพิ่มการช่วยเหลือในสาขาที่จีนมีความเชี่ยวชาญและภูมิภาคแอฟริกายังขาดแคลน ได้แก่ เทคโนโลยีการเกษตร การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ และสาธารณสุข ซึ่งธนาคารโลกประเมินว่า จีนเป็นประเทศที่ให้เงินกู้แก่แอฟริการายใหญ่ที่สุดในปัจจุบัน⁹⁷

ตาราง 2.4.9 เปรียบเทียบคำมั่นสัญญา 8 ข้อ ระหว่างฉบับปี 2006 กับปี 2009

ปี 2006	ปี 2009
1. เพิ่มการให้ความช่วยเหลือแอฟริกาเป็น 2 เท่าของปี 2006 ภายในปี 2009	1. จีนเสนอจัดตั้งหุ้นส่วนจีน-แอฟริกา (China-Africa Partnership) เพื่อจัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยรัฐบาลจีนมีโครงการช่วยเหลือด้านพลังงานสะอาด 100 โครงการ
2. ให้เงินกู้ดอกเบี้ยรายปีจำนวน 3,000 ล้านดอลลาร์ และสิทธิพิเศษด้านการส่งออกแก่ประเทศแอฟริกาอีก 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐภายในระยะเวลา 3 ปี	2. จีนเสนอริเริ่มแผนการเป็นหุ้นส่วนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจีน-แอฟริกา (China-Africa Science and Technology Partnership Plan) โดยมีโครงการวิจัยร่วม 100 โครงการ และเชิญชวนนักศึกษาปริญญาเอกของแอฟริกาจำนวน 100 คน มาทำวิจัยในจีน
3. จัดตั้งกองทุนพัฒนาจีน-แอฟริกา (China-African Development Fund) ซึ่งจะมีเงินทุนถึง 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อกระตุ้นและสนับสนุนบริษัทของจีนไปลงทุนที่แอฟริกา	3. ให้เงินกู้ดอกเบี้ยรายปีเพิ่มอีก 10,000 ล้านดอลลาร์ และสนับสนุนจัดตั้งสถาบันการเงินโดยมีเงินกู้พิเศษจำนวน 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อส่งเสริมธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง (SMEs)

⁹⁷ Joshua Kurlantzick, China's Soft Power in Africa, pp.171-172, In, *Soft Power: China's Emerging Strategy in International Politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011).

4. ช่วยเหลือสหภาพอัฟริกา (African Union) สร้างศูนย์ประชุมเพื่อสนับสนุนการบูรณาการภายในภูมิภาค	4. เปิดตลาดอัฟริกาให้มากขึ้น ด้วยการลดภาษีเหลือร้อยละ 0 ถึงร้อยละ 95 แก่ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด
5. ยกเลิกหนี้แก่ประเทศที่ประเทศยากจนที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้และประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน	5. สร้างความมั่นคงทางอาหาร ด้วยการเพิ่มจำนวนศูนย์สาธิตเทคโนโลยีการเกษตรเป็น 20 แห่ง รวมถึงส่งทีมผู้เชี่ยวชาญ 50 ทีม และช่วยฝึกนักเทคนิคด้านเทคโนโลยีการเกษตรจำนวน 2,000 คน
6. เปิดตลาดจีน และขยายการนำเข้าสินค้าจากประเทศพัฒนาน้อยที่สุดด้วยภาษีร้อยละ 0 ถึง 440 รายการ	6. ด้านสาธารณสุขให้เงินช่วยเหลือจำนวน 500 ล้านหยวนเพื่อซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์ สร้างโรงพยาบาล 30 แห่ง และศูนย์รักษาและป้องกันโรคมาเลเรีย 30 แห่ง รวมถึงช่วยเหลือฝึกอบรมบุคลากรทางการแพทย์จำนวน 3,000 คน
7. จัดตั้งเขตความร่วมมือทางการค้าและเศรษฐกิจ 3-5 เขต	7. ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จีนช่วยสร้างโรงเรียนและฝึกอบรมบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 1,500 คน เพิ่มการให้ทุนรัฐบาลจีนเป็น 5,500 ทุน และช่วยฝึกทักษะแรงงานจำนวน 20,000 คน จนถึงสิ้นปี 2012
8. ช่วยฝึกอบรมสร้างทักษะให้คนอัฟริกา 15,000 คน จัดส่งผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการเกษตรจำนวน 100 คน จัดตั้งศูนย์สาธิตด้านเทคโนโลยีการเกษตร 10 แห่ง ช่วยเหลือประเทศอัฟริกาสร้างโรงพยาบาล 30 แห่ง และให้เงินช่วยเหลือจำนวน 300 ล้านหยวน สร้างศูนย์ป้องกันและรักษาโรคมาเลเรีย 30 แห่ง รวมถึงจัดส่งอาสาสมัครเยาวชนจำนวน 300 คน ช่วยสร้างโรงเรียนในชนบท 100 โรง และเพิ่มทุนการศึกษาแก่นักเรียนอัฟริกาจาก 2,000 ทุน เป็น 4,000 ทุนต่อปี จนถึงสิ้นปี 2008	8. จีนเสนอแผนการแลกเปลี่ยนและวิจัยร่วมจีน-อัฟริกา เพื่อเพิ่มความร่วมมือระหว่างนักวิชาการและคลังสมอง

ที่มา: Information Office of the State Council of the PRC, China's Foreign Aid.

สำหรับเงินช่วยเหลือต่างประเทศของจีนต่อแอฟริกา จากรายงานของสถาบันแรนด์พบว่า ความช่วยเหลือต่างประเทศและการลงทุนจากรัฐบาลจีน (FAGIA) ระหว่างปี 2001-2011 จีนได้ให้คำมั่นสัญญา (pledge) จะให้เงินเพื่อพัฒนาแอฟริกาเพิ่มขึ้นจาก 22 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในปี 2001 มาเป็น 175,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในปี 2011 โดยเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละประมาณ 18,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ส่วนเงินที่มอบให้แล้ว (deliver) ในปี 2001 จีนส่งมอบเงินช่วยเหลือ 52 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ภายใน 10 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 18,400 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เฉลี่ยจีนส่งมอบเงินให้ออฟริกาปีละ 1,840 ล้านเหรียญสหรัฐฯ โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นสาขาที่จีนช่วยเหลือแอฟริมากที่สุด เฉพาะในปี 2008 จีนให้ความช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐานแก่ออฟริกาถึงร้อยละ 90 ของความช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐานทั้งหมดของจีน โดยมีโครงการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติตามมาเป็นอันดับสองคิดเป็น 1 ใน 3 ของ FAGIA จีนต่อแอฟริกา ระหว่างปี 2001-2011⁹⁸ แสดงให้เห็นว่า ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นแรงขับเคลื่อนหลักของการให้ความช่วยเหลือของจีนจากการเข้าไปลงทุน ส่งออกวัตถุดิบ และสร้างความมั่นคงทางพลังงาน จากการเข้าถึงแหล่งน้ำมันและทรัพยากรธรรมชาติในภูมิภาค⁹⁹

อย่างไรก็ตาม การให้ความช่วยเหลือของจีนก็ช่วยสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีในมุมมองของคนแอฟริกา เห็นได้จาก การสำรวจความคิดเห็นของ BBC Poll ตั้งแต่ปี 2010-2013 ที่ประเทศตอนใต้ทะเลทรายซาฮารา (Sub-Saharan Africa) มีมุมมองเชิงบวกต่อจีนที่สูงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ที่มีมุมมองเชิงลบในระดับต่ำ และถึงแม้ว่า ประเทศอียิปต์จะมีมุมมองเชิงบวกต่อจีนไม่สูงเท่ากับประเทศทางตอนใต้ก็ตาม แต่ก็กล่าวได้ว่า คนอียิปต์ส่วนใหญ่มีมุมมองเชิงบวกต่อจีน ทำให้ในภาพรวมแอฟริกาเป็นภูมิภาคที่มีทัศนคติที่ดีต่อจีนมากที่สุดในโลก ดังตารางด้านล่าง

ตาราง 2.4.10 มติมหาชนของคนแอฟริกาต่อจีนตั้งแต่ปี 2010-2013

ปี \ ประเทศ	ไนจีเรีย		กาน่า		เคนยา		อียิปต์	
	แง่บวก	แง่ลบ	แง่บวก	แง่ลบ	แง่บวก	แง่ลบ	แง่บวก	แง่ลบ
2010	73	17	63	14	73	15	64	21
2011	85	9	72	9	73	13	55	23
2012	89	7	75	16	64	10	50	25
2013	78	10	68	21	58	22	57	11

ที่มา: GlobalScan and PIPA, BBC Poll Report, 2010-2013, <<http://www.globescan.com/news-and-analysis/press-releases/press-releases-2013.html>>

⁹⁸ Charles Wolf, Jr... [et al.], *China's Foreign Aid and Government-Sponsored Investment Activities*, pp. 29-32.

⁹⁹ Thomas Lum... [et al.] (2009), *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, p. 10.

นอกจากนี้ ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ได้กล่าวถึงความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือในฐานะเครื่องมือนโยบายต่างประเทศ ที่ให้เน้นการช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐานที่อัฟริกายังขาดแคลนอยู่มาก เพื่อสร้างฝันของอัฟริกา (African Dream) ที่เติบโตและพึ่งพาตนเองได้ อันเป็นการกระชับความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างจีนกับอัฟริกา ในครั้งการเยือนแทนซาเนีย อัฟริกาใต้ และสาธารณรัฐคองโกปี 2013¹⁰⁰

การให้ความช่วยเหลืออาเซียนของจีน

อาเซียนเป็นพื้นที่ที่จีนให้ความสำคัญในฐานะประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด จีนจึงให้การให้ความช่วยเหลือเป็นเครื่องมือนโยบายต่างประเทศ เพื่อยกระดับความสัมพันธ์กับอาเซียนสู่การเป็น “หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน” ในด้านความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ที่จีนกลายเป็นคู่ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ของอาเซียน โดยในปี 2006 จีนเป็นประเทศผู้ลงทุนโดยตรงรายใหญ่อันดับ 5 ของอาเซียน รองจากสหภาพยุโรป ญี่ปุ่น สหรัฐฯ และเกาหลี ด้วยมูลค่าการลงทุน 900 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และก้าวเป็นคู่ค้าอันดับต้นของอาเซียนด้วยมูลค่าการค้าระหว่างกัน 230,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2008¹⁰¹

สำหรับเงินช่วยเหลือและการลงทุนจากรัฐบาลจีน (FAGIA) จากการรวบรวมข้อมูลของสถาบันแรนด์พบว่า เอเชียตะวันออก (อาเซียน มองโกเลีย เกาหลีเหนือ และติมอร์-เลสเต) จีนได้ให้สัญญาเพิ่มความช่วยเหลือจาก 16 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เป็น 107,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2011 โดยเพิ่มขึ้นอย่างมากในปี 2008 ปี 2010 และปี 2011 สำหรับเงินที่ส่งมอบแล้ว (deliver) ตลอด 10 ปี จีนส่งมอบเงินช่วยเหลือให้อาเซียนทั้งหมด 5,870 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยการช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติเป็นสาขาที่จีนให้ความช่วยเหลือมากที่สุด ซึ่งโครงการที่จีนให้ความช่วยเหลือมากที่สุดคือ โครงการการลงทุนเหมืองแร่ที่อินโดนีเซียมูลค่า 1,900 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และโครงการสร้างเขื่อนฮัตจี (Hatgyi) ประเทศพม่า มูลค่า 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ¹⁰²

อีกทั้งยังสามารถศึกษาเงินช่วยเหลือของจีนต่ออาเซียนได้จาก แถลงการณ์การประชุมสุดยอดระหว่างจีน-อาเซียน (China-ASEAN Summit) โดยตั้งแต่ปี 2000-2004 จีนได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและเงินกู้ดอกเบี้ยรายปีแก่อาเซียนประมาณ 3,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2005 จีนให้เงินกู้พิเศษ (preferential loan)¹⁰³ เพิ่มแก่อาเซียนจำนวน 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อสนับสนุนโครงการลงทุนใน

¹⁰⁰ Forum on China-Africa Cooperation: FOCAC, Xi's visit starts new era of China-Africa ties, 10 March 2014, available from <http://www.focac.org/eng/zt/1/t1027918.htm>

¹⁰¹ Thomas Lum... [et al.] (2009), *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, p. 16.

¹⁰² Charles Wolf, Jr...[et al.], *China's Foreign Aid and Government-Sponsored Investment Activities*, pp. 43-44.

¹⁰³ เงินกู้พิเศษ (preferential loan) คือ เงินสนับสนุนจากรัฐบาลที่มีดอกเบี้ยต่ำกว่าตลาด เพื่อให้แก่ประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศที่ประสบกับปัญหาการว่างงานสูง

อาเซียนโดยบริษัทจีน และในปี 2007 เสนอความคิดริเริ่มจัดตั้งกองทุนความร่วมมือเพื่อการลงทุนจีน-อาเซียน (China-ASEAN Fund on Investment Cooperation) และได้รับการรับรองโดยคณะกรรมการปฏิรูปและการพัฒนาแห่งชาติของจีนในปี 2013 ด้วยเงินทุน 10,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยมีสินเชื่อจำนวน 15,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แบ่งเป็นสินเชื่อพิเศษ 1,700 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ อีกทั้งรัฐบาลจีนสัญญาจะเพิ่มให้เป็น 6,700 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในภูมิภาค โดยเฉพาะโครงการเชื่อมโยงทางคมนาคมตาม “แผนแม่บทการเชื่อมโยงอาเซียน” (Master Plan on ASEAN Connectivity) เช่น ทางรถไฟรางคู่สายสิงคโปร์-คุนหมิง และถนนเชื่อมต่อประเทศ และในปี 2012 จีนประกาศจะให้เงินกู้เพิ่มเติมแก่อาเซียนจำนวน 1 หมื่นล้านเหรียญฯ แบ่งเป็นเงินกู้พิเศษจำนวน 4,000 ล้านดอลลาร์ฯ¹⁰⁴ จึงเห็นได้ชัดเจนว่า การให้ความช่วยเหลืออาเซียนควบคู่ไปกับผลประโยชน์ด้านการลงทุนของจีนในภูมิภาค เพราะเงินช่วยเหลือที่จีนประกาศจะให้ มีเงื่อนไขในการในการทำสัญญากับบริษัทของจีนในโครงการก่อสร้างนั้น

นอกจากการวิเคราะห์ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนต่ออาเซียนในภาพรวมแล้ว การศึกษาเป็นรายประเทศก็เป็นส่วนสำคัญ เพราะจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของจีนกับประเทศในอาเซียนที่เกิดจากการให้ความช่วยเหลือที่อาจส่งผลต่อการตัดสินใจบนเวทีระหว่างประเทศ ตัวอย่างที่สำคัญอย่างการประชุมสุดยอดอาเซียนที่กัมพูชาปี 2012 ที่เกิดปัญหาไม่สามารถออกแถลงการณ์ร่วมของการประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนได้ อาจเป็นไปได้เป็นเพราะว่า กัมพูชาได้รับความช่วยเหลือจากจีนจำนวนมากจึงเกรงใจจีนในประเด็นทะเลจีนใต้ สำหรับข้อมูลความช่วยเหลือของจีนรายประเทศอาเซียนเป็นการรวบรวมข้อมูลตามแนวทางการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีน ประกอบกับหลักการการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ของ OECD-DAC เพื่อแสดงข้อมูลทั้งสองด้าน โดยประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือมากที่สุดคือ กลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงที่มีระดับการพัฒนาน้อยที่สุด และเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่จีนใช้การให้ความช่วยเหลือเพื่อบรรลุเป้าหมายของการใช้ soft power รวมถึงฟิลิปปินส์ในสมัยประธานาธิบดีกลอเรีย มาคาปากัล-อาร์โรโย ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับจีน

1) ประเทศลาว จากรายงานของกระทรวงการวางแผนและการลงทุนของลาวในปี 2008-2009 ลาวได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นประมาณ 543 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ทั้งจากทวิภาคีและพหุภาคี สำหรับจีนได้เน้นให้ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและปรับปรุงคุณภาพชีวิต ซึ่งสาขาที่จีนให้ความช่วยเหลือได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน พลังงาน การเกษตร ขนส่ง และการพัฒนาสังคม โดยในปี 2008-2009 จีนได้ให้เงินช่วยเหลือแก่ลาวเป็นจำนวน 24 ล้านดอลลาร์ฯ จีนถือเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาของลาวอันดับ 10 โดยเงินช่วยเหลือของจีนคิดเป็นร้อยละ 4 ของเงินช่วยเหลือทั้งหมดที่ลาวได้ในปี 2008-2009¹⁰⁵ อย่างไรก็ตาม จาก

¹⁰⁴ ASEAN, *ASEAN Summit*, 1 March 2014, available from <http://www.asean.org/asean/asean-structure/asean-summit>

¹⁰⁵ Ministry of Planning and Investment of Lao PDR, *Foreign Aid Implementation Report (FY 2008-2009)*, 22 August 2012, available from <http://www.rtm.org.la/DOCUMENTS/Publication/ForeignAidImplementation09.pdf>

รายงานขององค์การการค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Institute of Developing Economies – Japan External Trade Organization หรือ IDE-JETRO) ประจำประเทศไทยได้รายงานว่า ตั้งแต่ปี 2001-2009 จีนให้ความช่วยเหลือและลงทุนในลาวประมาณ 180 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เฉลี่ย 18 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯต่อปี และเฉพาะปีงบประมาณ 2008-2009 ลาวได้รับความช่วยเหลือจากจีนประมาณ 47 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ คิดเป็นร้อยละ 8.3 จากการช่วยเหลือที่ลาวได้รับทั้งหมด¹⁰⁶

2) กัมพูชา จากรายงานขององค์การการค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (IDE-JETRO) ประจำประเทศไทย ได้รายงานว่าช่วงปี 2000 -2009 จีนได้ให้ความช่วยเหลือและลงทุนในกัมพูชาราว 204 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยในปี 2009 ได้ให้เงินกู้ปลอดดอกเบี้ยเป็นเงินจำนวน 75 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ในกัมพูชา เช่น ถนน สะพาน ทางรถไฟ เป็นต้น¹⁰⁷ นอกจากนี้ ในปี 2009 จีนสัญญาจะให้เงินช่วยเหลือจำนวน 257 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ประกอบกับคำสัญญาเพิ่มการให้ความช่วยเหลือของประธานาธิบดี หูจิ่นเทา จำนวน 70 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ครั้งการเยือนกัมพูชาปี 2012 และได้ลงนามให้เงินกู้แก่กัมพูชาอีก 430 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ทำให้จีนก้าวเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือรายใหญ่อันดับ 2 ของกัมพูชา รองจากญี่ปุ่น¹⁰⁸ สะท้อนถึงความสำคัญของกัมพูชาต่อจีนที่มากขึ้นเรื่อยๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายในการสร้างอิทธิพลภายในภูมิภาค เพื่อถ่วงดุลกับประเทศมหาอำนาจและผลประโยชน์ของประเทศ และด้วยความช่วยเหลือจากตะวันตกที่มีน้อยกว่าจีน ทำให้รัฐบาลกัมพูชาหันไปผูกสัมพันธ์ที่ดีกับจีนมากกว่า¹⁰⁹

3) พม่า จากรายงานสถาบันแวกเนอร์ จีนเป็นประเทศที่ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่พม่ารายใหญ่ที่สุด ซึ่งตั้งแต่ปี 2002-2007 จีนให้ความช่วยเหลือพม่ารวมประมาณ 3,100 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ¹¹⁰ นอกจากนี้ จากรายงานขององค์การการค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (IDE-JETRO) ประจำประเทศไทย พบว่า ช่วงปี 2005-2008 จีนให้ความช่วยเหลือและลงทุนในพม่าประมาณ 1,700 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยความช่วยเหลือส่วนใหญ่ของจีนคือ โครงสร้างพื้นฐาน เช่น เขื่อนปองลอง (Paunglaung) มูลค่า 170 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โครงการร่วมทุนทำเหมืองแร่ระหว่างจีนกับพม่ามูลค่า 800 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และการให้เงินกู้เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับพม่าจำนวน 31 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2006 รวมถึงการ

¹⁰⁶ Syviengxay Oraboune, “Lao PDR and Its North East Asian Development Partners: China, Japan and Korea,” pp. 193-194. In, *Economic Relations of China, Japan and Korea with the Mekong River Basin Countries*, by Mitsuhiko Kagami (ed.), (Bangkok: IDE-JETRO, Bangkok Research Center, 2010).

¹⁰⁷ Chap Sotharith, “Trade, FDI, and ODA between Cambodia and China/Japan/Korea,” pp. 19-20. In, *Economic Relations of China, Japan and Korea with the Mekong River Basin Countries*, Mitsuhiko Kagami (ed.).

¹⁰⁸ Heng Pheakdey (2012), Cambodia-China Relations: a positive-sum game?, *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 31, 2, p. 62.

¹⁰⁹ Stefan Halper, *The Beijing Consensus: how China’s authoritarian model will dominate the twenty-first century*, p. 82.

¹¹⁰ Thomas Lum... [et al.] (2009), *China’s Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, p. 17.

ให้คำมั่นสัญญาจะให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำอีก 200 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ นอกจากนี้ จีนยังให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจากเหตุการณ์พายุไซโคลนนาร์กีสปี 2008 อีก 10 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ¹¹¹

4) เวียดนาม จีนได้ให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960-70 ในฐานะประเทศเพื่อนบ้านสังคมนิยม เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งด้านการทหารและพลเรือน โดยจากรายงานของสื่อเวียดนาม จีนไม่ใช่ประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือรายใหญ่ของเวียดนาม เพราะจีนเข้ามาลงทุนในโครงการขนาดเล็ก ซึ่งเมื่อเทียบกับประเทศอื่นที่เข้ามาลงทุนในเวียดนามตลอด 20 ปีที่ผ่านมา จีนเข้ามาลงทุนโดยตรงในเวียดนามเพียง 3,180 ล้านดอลลาร์ ถือเป็นอันดับ 14 จาก 92 ประเทศ และในปี 2010 จีนเข้ามาลงทุนประมาณ 365 ล้านดอลลาร์ ถือเป็นอันดับ 11¹¹² จากประเทศที่เข้ามาลงทุนในเวียดนามทั้งหมด สอดคล้องกับรายงานของสถาบันแวกเนอร์ ที่ช่วงปี 2002-2007 จีนให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามประมาณ 3,400 ล้านดอลลาร์ ทั้งในรูปของเงินกู้และการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน ท่าเรือ และเหมืองแร่¹¹³ แต่จากรายงานขององค์การการค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (IDE-JETRO) ประจำประเทศไทย จีนให้ความช่วยเหลือและลงทุนในเวียดนามช่วงปี 2002-2008 รวม 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เช่น ปี 2003 จีนให้เงินกู้จำนวน 17 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (140 ล้านดอลลาร์) เพื่อพัฒนาโครงสร้างอุตสาหกรรม ปี 2005 จีนให้เงินกู้และเงินให้เปล่าประมาณ 280 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (1,760 ล้านดอลลาร์) และปี 2008 จีนให้เงินให้เปล่าจำนวน 7 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (41 ล้านดอลลาร์) เพื่อก่อสร้างสถาบันการศึกษาทางการเมือง¹¹⁴ เป็นต้น

5) ฟิลิปปินส์ ในสมัยประธานาธิบดี กลอเรีย มาคาปากัล-อาร์โรโย ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับฟิลิปปินส์เป็นไปด้วยดี จีนกลายเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือรายใหญ่เป็นอันดับ 2 รองจากญี่ปุ่น โดยในปี 2003 จีนได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินสำหรับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของฟิลิปปินส์ ในปี 2007 นายกรัฐมนตรีเวิน เจียเป่า กับประธานาธิบดีอาร์โรโย (Arroyo) ได้ลงนามข้อตกลงทางด้านเศรษฐกิจ 20 ฉบับ อาทิ สัญญาให้บริษัทของจีนเข้ามาก่อสร้าง ปรับปรุงทางรถไฟ ลงทุนในภาคการเกษตร และเงินกู้เพื่อพัฒนาชนบท และจากรายงานของสถาบันแวกเนอร์ช่วงปี 2002-2007 จีนได้ให้ความช่วยเหลือในรูปเงินกู้รวม 5,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แก่ฟิลิปปินส์¹¹⁵ ซึ่งจำนวนความช่วยเหลือของจีนมากกว่าถึง 4 เท่า เมื่อเทียบกับ การให้ความช่วยเหลือของสหรัฐฯ ต่อฟิลิปปินส์¹¹⁶

¹¹¹ Zhu Zhenming, China's Economic Aid to CLMV and Its Economic Cooperation with Them, pp. 79-81, . In, *Economic Relations of China, Japan and Korea with the Mekong River Basin Countries*, Mitsuhiro Kagami (ed.).

¹¹² Vietnam net, *Reliant on loans from China, Vietnam "swallowing bitter pill"*, 22 August 2012, available from <http://english.vietnamnet.vn/en/business/3646/reliant-on-loans-from-china--vietnam--swallowing-bitter-pill-.html>

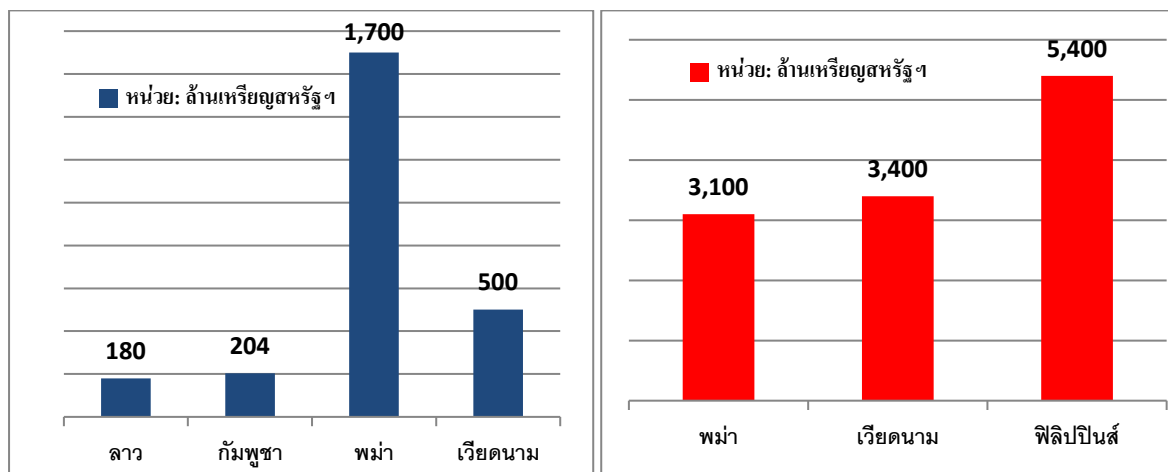
¹¹³ Thomas Lum... [et al.] (2009), *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, p. 17.

¹¹⁴ Zhu Zhenming, China's Economic Aid to CLMV and Its Economic Cooperation with Them, pp. 81-82.

¹¹⁵ Thomas Lum... [et al.] (2009), *China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia*, p. 17.

¹¹⁶ Joshua Kurlanzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, p. 98.

แผนภูมิ 2.4.11 เปรียบเทียบการให้ความช่วยเหลือของจีนแก่อาเซียนในทศวรรษ 2000

ที่มา: องค์การการระหว่างประเทศของญี่ปุ่น
(IDE-JETRO)

ที่มา: สถาบันแวกเนอร์ (NYU Wagner School)

นอกจากนี้ ยังมีการให้ความช่วยเหลืออาเซียนด้านมนุษยธรรม เช่น น้ำท่วมใหญ่ที่ไทยปลายปี 2011 จีนได้บริจาคเงินประมาณ 7 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ¹¹⁷ และจีนประกาศให้เงินช่วยเหลือแก่อินโดนีเซีย 1,600,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ (10 ล้านดอลลาร์) เพื่อจัดการภัยพิบัติ¹¹⁸ ก็แสดงให้เห็นถึงการให้การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศเป็นเครื่องมือสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ โดยนักวิชาการจีนเรียกยุทธศาสตร์สร้างภาพลักษณ์ด้วยวิธีการนี้ของจีนว่า “เป็นยุทธศาสตร์ที่ลงทุนน้อยแต่ได้กำไรงาม” (maxi-mini strategy) กล่าวคือ จีนพยายามมีส่วนร่วมด้านการช่วยเหลือมนุษยธรรมอย่างในปี 2004 จีนประกาศให้ความช่วยเหลือประเทศเอเชียที่ประสบภัยพิบัติสินามิจำนวน 95 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งถือเป็นเงินช่วยเหลือก้อนใหญ่ แต่ยังน้อยกว่ามากเมื่อเทียบกับสหรัฐฯและญี่ปุ่นที่ประกาศให้เงินช่วยเหลือ 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แต่จีนก็ได้รับความชื่นชมและเสนอข่าวไปทั่วเอเชียในฐานะประเทศผู้ให้รายใหม่ที่จะช่วยเหลือประเทศที่เดือดร้อนเช่นเดียวกับสหรัฐฯและญี่ปุ่น¹¹⁹

อย่างไรก็ตาม แนวทางการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนยังคงมีปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการบรรลุเป้าหมายของการสร้างเสน่ห์ด้านอำนาจ soft power ได้แก่

¹¹⁷ CNTV, China to donate additional 4.7 mln USD worth of aid to Thailand, 22 August 2012, available from <http://english.cntv.cn/2011/1021/102769.shtml>

¹¹⁸ China daily, China announces 10 m yuan cash aid to Indonesia, 22 August 2012, available from http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-11/08/content_11518650.htm

¹¹⁹ Joshua Kurlantzick, Charm Offensive: how China's soft power is transforming the word, p. 99.

ประการแรก รัฐบาลจีนถูกวิพากษ์วิจารณ์จากชาติตะวันตกและองค์การระหว่างประเทศ เพราะเป็นการให้ความช่วยเหลือที่ปราศจากเงื่อนไขทางการเมือง ที่ถือเป็นการสนับสนุนผู้นำเผด็จการที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น พม่า เกาหลีเหนือ อุซเบกิสถาน แองโกล่า ซูดาน และซิมบับเว¹²⁰ ทำให้จีนกลายเป็นเป้าถูกโจมตีในฐานะผู้ให้การสนับสนุนความรุนแรงภายในประเทศที่จีนช่วยเหลือในทางอ้อม

ประการที่สอง โครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของที่ได้การสนับสนุนจากจีน โดยเฉพาะเขื่อนและเหมืองแร่ได้สร้างปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและระหว่างประเทศ นำไปสู่การต่อต้านทั้งจากประชาชน NGOs และนักการเมือง เช่น ในประเทศไทย กัมพูชา และลาว ที่รวมตัวต่อต้านการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขง และในฟิลิปปินส์ที่ต่อต้านเหมืองแร่ที่ไม่ได้มาตรฐานของจีน¹²¹ สอดคล้องกับความเห็นของนักวิชาการจีนที่มองว่า ภาพรวมการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนไม่น่าพอใจ เพราะเป็นการให้ความช่วยเหลือภายใต้ตรรกะของจีน ซึ่งอาจไม่เป็นที่ต้องการของคนท้องถิ่น เช่น การสร้างโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่¹²²

ประการสุดท้าย การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนดูแลโดยกระทรวงพาณิชย์ที่เน้นเรื่องภายในประเทศเป็นสำคัญ และขาดประสิทธิภาพในการประชาสัมพันธ์ในต่างประเทศ ประกอบกับแนวคิด “ทำให้เยอะ เห็นไม่เห็นไม่เป็นไร” ทำให้โครงการความช่วยเหลือขนาดเล็กที่มีประโยชน์ของจีนไม่ได้รับการเผยแพร่เท่าที่ควร¹²³

ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ จึงเป็นโจทย์สำคัญของรัฐบาลจีนที่จะต้องแก้ไข เพื่อสามารถให้การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศในฐานะเครื่องมือของนโยบายต่างประเทศด้าน soft power ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีและสร้างเสน่ห์ของประเทศ ไม่ใช่เพียงกับประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น แต่ต้องรวมถึงประเทศพัฒนาแล้ว องค์การระหว่างประเทศ และประชาชนคนท้องถิ่นอีกด้วย

¹²⁰ Stefan Halper, *The Beijing Consensus: how China's authoritarian model will dominate the twenty-first century*, pp. 76-78.

¹²¹ Joshua Kurlantzick, *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*, p. 171.

¹²² Interview Li Li.

¹²³ Ibid.

2.4.6 การเยือนอาเซียนของผู้นำจีน

อาเซียนเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ของจีนมาตั้งแต่สมัยอดีต จึงจำเป็นต้องรักษาระดับความสัมพันธ์ที่ดีอยู่เสมอ ฉะนั้นผู้นำจีนจึงให้ความสำคัญกับการเยือนระดับสูงระหว่างกันเป็นหนึ่งในเสาหลักของการดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียน ซึ่งจากตารางการเยือนระหว่างผู้นำของจีนและอาเซียนระหว่างปี 2009-2013 พบว่า ตลอดระยะเวลา 5 ปี ผู้นำจีนได้เดินทางเยือนอาเซียนทั้งหมด 17 ครั้ง โดยการเยือนแต่ละประเทศมีสาระสำคัญดังนี้¹²⁴

ตาราง 2.4.12 การเยือนอาเซียนของผู้นำจีนตั้งแต่ปี 2009-2013

ปี ประเทศ	2009	2010	2011	2012	2013	รวม
ไทย			1	1	1	3
อินโดนีเซีย			1		1	2
มาเลเซีย	1				1	2
สิงคโปร์	1					1
ฟิลิปปินส์						
บรูไน			1		1	2
กัมพูชา				1		1
ลาว				1		1
พม่า		1		1	1	3
เวียดนาม		1	1		1	3
รวม	2	2	4	4	6	18

หมายเหตุ: การเยือนโดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ การประชุมพหุภาคี แต่ถ้าได้มีการประชุมทวิภาคีกับประเทศเจ้าภาพ ถือเป็นเป็นการปรากฏตัวเพื่อสร้างเสน่ห์ตามแนวทาง soft power ของงานวิจัยนี้

ที่มา: กระทรวงการต่างประเทศจีน <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq/>>

1) การเยือนไทย เดือนธันวาคมปี 2011 รองประธานาธิบดี สี จิ้นผิง เดินทางเยือนไทยอย่างเป็นทางการ โดยเข้าพบเพื่อกระชับความสัมพันธ์กับทั้งผู้นำทางการเมือง ได้แก่ นายกรัฐมนตรี ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ประธานรัฐสภา สมศักดิ์ เกียรติสุรนนท์ และประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และการเข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งในการเยือนครั้งนี้ รองประธานาธิบดีได้

¹²⁴ Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, *Countries and Regions*, 20 December 2013, available from <http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq/>

เสนอหลัก 4 ประการ เพื่อยกระดับความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์ทั้งสองประเทศให้สูงขึ้นดังนี้ สร้างผลประโยชน์ระยะยาว เพิ่มการแลกเปลี่ยนระดับสูง เพิ่มมูลค่าการค้าระหว่างกันให้ได้ 100,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2015 และจีนจะมีส่วนร่วมเชิงรุกต่อการฟื้นฟูและจัดการภัยพิบัติของไทย ตลอดจนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน โดย สี จิ้นผิง ได้เดินทางไปที่สถาบันขงจื่อ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อันเป็นการตอกย้ำถึงการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือทางการทูตในการสานสัมพันธ์กับไทย

เดือนพฤศจิกายนปี 2012 นายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า เดินทางเยือนไทยในฐานะมิตรประเทศ โดยเข้าร่วมพิธีเปิดศูนย์วัฒนธรรมจีนอย่างเป็นทางการ และคาดหวังให้คนจีนโพ้นทะเลในไทยเป็นตัวแทนเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสองประเทศ และเดือนตุลาคมปี 2013 นายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง เดินทางเยือนไทย ได้เข้าพบทั้งผู้นำทางการเมืองและเข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยนายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง ได้ย้ำถึงการขับเคลื่อนความเป็นหุ้นส่วนเพื่อร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างครอบคลุมระหว่างไทย-จีน ส่งเสริมความร่วมมือทางการค้าและการลงทุน โดยเฉพาะรถไฟความเร็วสูงที่จีนให้ความสนใจลงทุนในไทย และการแลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อย่างฉันท์มิตรระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ

2) การเยือนอินโดนีเซีย เดือนเมษายนปี 2011 นายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า เยือนอินโดนีเซียอย่างเป็นทางการ โดยเข้าพบทั้งผู้นำทางการเมืองและฝ่ายนิติบัญญัติ อาทิ ประธานาธิบดีซูฮาร์โต ยูโยโยโน รองประธานาธิบดี โบดิโอโน และประธานรัฐสภา มาร์ซูกี อาลี โดยทั้งสองฝ่ายได้ลงนามบันทึกความเข้าใจในความร่วมมือทางเทคนิคและอุตสาหกรรม และข้อตกลงความร่วมมือการสอนภาษาจีนระหว่างฮันบัน (Hanban) กับกระทรวงศึกษาธิการของอินโดนีเซีย อีกทั้งนายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า ยังได้เดินทางไปยังมหาวิทยาลัย อัล-อัซฮัร (Al-Azhar) ที่อินโดนีเซีย อันเป็นสถาบันการศึกษาที่มีการแลกเปลี่ยนนักศึกษาจีนและมีศูนย์ภาษาจีน สะท้อนถึงการให้ความสำคัญของการใช้ภาษาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ soft power ของรัฐบาลจีน และการเยือนในเดือนตุลาคมปี 2013 ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ได้เยือนอินโดนีเซียอย่างเป็นทางการ โดยยังคงให้ความสำคัญกับการเข้าพบผู้นำทางการเมือง และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสองประเทศอย่างรอบด้าน ในด้านการค้าระหว่างกันได้ตั้งเป้าเพิ่มการค้าให้ได้ 80,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2015

3) การเยือนมาเลเซีย เดือนพฤศจิกายนปี 2009 ประธานาธิบดี หูจิ่นเทา เยือนมาเลเซียอย่างเป็นทางการ โดยได้เข้าพบผู้นำระดับสูงของมาเลเซียทั้ง นายกรัฐมนตรี นาจิบ ราซัค และเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชาธิบดีสุลต่าน มีซัน ไชนัล อาบิดีน เป็นการย้ำถึงความร่วมมือระหว่างสองประเทศทั้งด้านการเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำ และการยึดหลัก 5 ประการของอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการเยือนเดือนตุลาคมปี 2013ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง เยือนมาเลเซียอย่างเป็นทางการ โดยเข้าพบอดี

นายกรัฐมนตรี มหาเธร์ โมฮัมหมัด เข้าเฝ้าสุลต่าน ตวนกู อับดุล ฮาลิม มูฮัมหมัด ซาห์ สมเด็จพระราชาธิบดีแห่งมาเลเซีย และประชุมสุดยอดกับนายกรัฐมนตรี นาจิบ ราซัค โดยให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางด้านการค้าและการลงทุน ซึ่งได้ตั้งเป้าการค้าระหว่างให้ได้ 160,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ภายในปี 2017 การลงทุนรถไฟความเร็วสูง การแลกเปลี่ยนทางทหาร และการแลกเปลี่ยนเยาวชน 100 คนในปี 2014 อันเป็นปีการแลกเปลี่ยนอย่างฉันทมิตรระหว่างจีน-มาเลเซีย เนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ตลอดจนการคาดหวังให้คนจีนโพ้นทะเลในมาเลเซียเป็นกลไกสำคัญในการสานสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ

4) การเยือนสิงคโปร์ เดือนพฤศจิกายนปี 2009 ประธานาธิบดี หูจิ่นเทา เยือนสิงคโปร์ โดยได้เข้าพบนายกรัฐมนตรี ลี เซียนลุง และอดีตนายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ที่ยังคงมีบทบาทบนเวทีการเมือง ซึ่งประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ได้เสนอหลัก 6 ประการที่จะกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การแลกเปลี่ยนระดับสูงอย่างต่อเนื่อง ผลักดันกลไกการปรึกษาหารือด้านต่างๆ อย่างครอบคลุม ร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการค้าเชิงลึกมากขึ้น ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนระหว่างประชาชนและวัฒนธรรม ร่วมมือด้านความมั่นคง และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกันบนเวทีพหุภาคี

5) การเยือนบรูไน เดือนพฤศจิกายนปี 2011 นายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า เยือนบรูไนอย่างเป็นทางการ โดยได้เข้าพบกับสุลต่าน ฮัสซานัล โบลเกียห์ เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้ก้าวหน้ามากขึ้น และเดือนตุลาคมปี 2013 นายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง เดินทางเยือนบรูไนในโอกาสการประชุมสุดยอดอาเซียน ซึ่งในโอกาสนี้ ได้สานสัมพันธ์ทวิภาคีกับบรูไนด้วย โดยเสนอให้ทั้งสองประเทศผลักดันความร่วมมือทางด้านการค้า การลงทุน และการแลกเปลี่ยนระหว่างประชาชนให้มากขึ้น

6) การเยือนกัมพูชา เดือนมีนาคมปี 2012 ประธานาธิบดี หูจิ่นเทา เดินทางเยือนกัมพูชาอย่างเป็นทางการ จีนให้ความสำคัญกับกัมพูชาในฐานะประเทศที่เป็นตลาดเกิดใหม่สำหรับจีน และต้องการกระชับความสัมพันธ์กับกัมพูชาให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น หลังจากได้ยกระดับสู่การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างครอบคลุม โดยการเยือนครั้งนี้ประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนโรดมสีหนุโมนี และประชุมสุดยอดทวิภาคีกับนายกรัฐมนตรี ฮุน เซน

7) การเยือนลาว เดือนพฤศจิกายนปี 2012 นายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า เข้าพบหารือทวิภาคีกับนายกรัฐมนตรีลาว ทองสิง ทามะวง หลังการประชุมเอเชีย-ยุโรปครั้งที่ 9 ที่เวียงจันทน์ โดยจีนให้ความสำคัญกับความร่วมมือด้านการเกษตร โครงสร้างพื้นฐาน การสื่อสารผ่านดาวเทียม ความร่วมมือเพื่อสร้างความมั่นคงและปลอดภัยในแม่น้ำโขง และการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมและประชาชน

8) การเยือนพม่า เดือนมิถุนายนปี 2010 นายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า เดินทางเยือนพม่าอย่างเป็นทางการ เนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ซึ่งจีนและพม่าถือเป็นประเทศ

พี่น้องกัน (fraternal) โดยได้ประชุมสุดยอดทวิภาคีกับนายกรัฐมนตรี เต็ง เส่ง และพลเอกอาวุโส ตาน ฉ่วย ประธานสภาพัฒนาและสันติภาพแห่งรัฐ (State Peace and Development Council หรือ SPDC) และเดือนกันยายนปี 2012 อู๋ ปิ่งกั๋ว ประธานคณะกรรมการประจำสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติจีน เดินทางเยือนพม่า เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ อีกทั้งเดือนธันวาคมปี 2013 รองนายกรัฐมนตรี หลิว หยวนตง เดินทางมาเข้าร่วมพิธีเปิดซีเกมส์ครั้งที่ 27 และเข้าพบกับประธานาธิบดี เต็ง เส่ง โดยจีนให้การช่วยเหลือด้านเทคนิคแก่พม่าในการเป็นเจ้าภาพกีฬาระดับนานาชาติครั้งแรกในรอบกว่า 40 ปี อีกทั้งยังมีการลงนามข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านเทคโนโลยีและเศรษฐกิจ

9) การเยือนเวียดนาม เดือนตุลาคมปี 2010 นายกรัฐมนตรี เวิน เจียเป่า เดินทางเยือนเวียดนามเพื่อประชุมสุดยอดอาเซียน และได้เข้าพบหารือข้อราชการกับนายกรัฐมนตรี เหงียน เติน สุง และกับ หลง จี้กั๋ว เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม เดือนธันวาคมปี 2011 รองประธานาธิบดี สี จิ้นผิง เดินทางเยือนเวียดนามอย่างเป็นทางการ เข้าพบทั้งผู้นำทางการเมืองและฝ่ายนิติบัญญัติ โดยได้พยายามส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการแลกเปลี่ยนเยาวชน และเดือนตุลาคมปี 2013 นายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง เดินทางเยือนเวียดนามอย่างเป็นทางการ เพื่อกระชับความสัมพันธ์อย่างรอบด้าน

จะเห็นได้ว่า ในปี 2009 ผู้นำจีนได้เยือนสิงคโปร์และมาเลเซียเพื่อประชุมสุดยอดทวิภาคี ในปี 2010 ได้เยือนเวียดนามและพม่า ปี 2011 เยือนไทย อินโดนีเซีย บรูไน และมาเลเซีย ปี 2012 เยือนไทย พม่า กัมพูชา และลาวที่ผู้นำจีนได้ประมนอกกรอบกับผู้นำลาว และปี 2013 ได้เยือนไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม พม่า และบรูไน ที่ได้ประชุมสุดยอดทวิภาคีหลังการประชุมอาเซียน ขณะเดียวกันจีนได้ให้ความสำคัญกับการพบปะหารือนอกกรอบในเวทีต่างๆ เพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ ในอีกทางหนึ่ง โดยประเทศที่จีนให้ความสำคัญกับการเยือนมากที่สุดคือ ไทย พม่า และเวียดนาม ล้วนเป็นประเทศที่มีความสำคัญกับจีนทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยไทยถือเป็นตลาดสำคัญของสินค้าจีน ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลจีนกับราชวงศ์ไทยก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สองประเทศมีความสัมพันธ์ที่ดี ส่วนพม่าคือ แหล่งทรัพยากรและพลังงานที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงในการพัฒนาประเทศจีน สำหรับเวียดนาม แม้ว่า จะมีปัญหาขัดแย้งในทะเลจีนใต้ แต่เวียดนามก็ถือเป็นประเทศเพื่อนบ้านบ้านสันตินิยมของจีน ที่จำเป็นต้องผูกสัมพันธ์ที่ดีในช่วงเวลาที่สหรัฐกำลังสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับเวียดนาม และประเทศที่จีนให้ความสำคัญน้อยที่สุดคือ ฟิลิปปินส์ เนื่องจากปัญหาข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ ซึ่งฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่นโยบายแข็งกร้าวต่อจีนมากที่สุดในบรรดาประเทศอาเซียนที่มีปัญหานี้กับจีน ทำให้ตลอดระยะเวลา 5 ปี ผู้นำจีนไม่ได้เดินทางเยือนฟิลิปปินส์ มีเพียงรัฐมนตรีต่างประเทศ หยาง เจียฉือ เท่านั้นที่ได้เยือนฟิลิปปินส์ในปี 2009

การเยือนของผู้นำจีนแต่ละครั้งไม่เพียงเป็นการพบปะหารือกับผู้นำรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการเยี่ยมเยือนผู้ที่มิบทบาทสำคัญในประเทศนั้น ได้แก่ ผู้นำฝ่ายนิติบัญญัติ สมาชิกสภาฯ และอดีตนักการเมืองที่ยังคงมีบทบาททางการเมืองในปัจจุบัน ที่สำคัญจีนยังให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรมในการสานความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนสองประเทศ เช่น การเยือนและเปิดศูนย์วัฒนธรรมจีนที่กรุงเทพฯ การเยี่ยมชมสถาบันขงจื่อในไทย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ในปี 2013 นายกรัฐมนตรี ชินโซ อาเบะ ของญี่ปุ่นหันมาใช้ในการเยือนของผู้นำเพื่อส่งเสริมและผลักดัน อันเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามใช้ soft power กระชับความสัมพันธ์กับอาเซียน เห็นได้จาก การเยือนอาเซียนครบทั้ง 10 ประเทศ ภายในปีแรกของการดำรงตำแหน่ง

จีนจึงตอบสนองด้วยการให้ความสำคัญกับการเยือนประเทศในอาเซียนมากขึ้นตามไปด้วย โดยการเยือนอาเซียนปี 2013 ของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง และนายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง ได้เสนอยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียนทั้งการสร้างประชาคมที่มีจุดหมายร่วมกัน ร่วมมือส่งเสริมความเป็นเพื่อนบ้านที่ดี ผลักดันจัดตั้งกรอบความเป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างรอบด้าน (Regional Comprehensive Economic Partnership หรือ RCEP) และขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจให้ได้ถึง 1,000,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2020¹²⁵

จะเห็นได้ว่า ผู้นำจีนในปัจจุบันมีการดำเนินนโยบายเชิงรุกต่ออาเซียนด้วยการเยือนมากขึ้น เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันแสวงหาอำนาจ soft power ด้วยการมีบทบาทเชิงรุกและสานสัมพันธ์กับอาเซียนในแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ดังนั้นแนวโน้มที่รัฐบาลจีนจะหันมาให้ความสำคัญกับการใช้การเยือนระดับผู้นำเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียนก็มีมากขึ้น อันเป็นผลจากนโยบายเชิงรุกของหลายประเทศที่ใช้การเยือนของผู้นำเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ และถ่วงดุลอิทธิพลของจีนที่เพิ่มขึ้นในภูมิภาคทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

สรุป

การเติบโตทางเศรษฐกิจและอำนาจทางทหารที่เพิ่มขึ้น ได้สร้างความมั่นใจแก่จีนในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ซึ่งบ่อยครั้งก่อให้เกิดความขัดแย้งกับประเทศอื่น ตัวอย่างที่สำคัญคือ ปัญหาข้อพิพาททางดินแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน นำไปสู่ความกังวลว่า จีนจะกลายเป็นภัยคุกคาม (China's threat) ดังนั้น soft power จึงเป็นทางเลือกของจีนในการปรับปรุงภาพลักษณ์และสร้างความเชื่อมั่นแก่ต่างประเทศว่า การ

¹²⁵ Zhai Kun (2013), Xi and Li Upgraded China-ASEAN Relations.

พัฒนาของจีนมิใช่ภัยคุกคาม แต่เป็นโอกาส (China's opportunity) สำหรับการพัฒนาของทุกประเทศ ดังนั้น รัฐบาลจีนจึงนำ soft power มาใช้อย่างเป็นทางการในสมัยประธานาธิบดี หูจิ่นเทา ด้วยการนำทรัพยากร soft power ที่มีอยู่ ได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสรุปเป็นรายประเด็น ได้ดังนี้

วัฒนธรรม จีนเป็นประเทศที่มีความร่ำรวยทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งได้รับการเผยแพร่ไปทั่วโลก โดยชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งเปรียบเสมือน “ตัวแทนด้านวัฒนธรรมจีน” โดยมีไชน่าทาวน์เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่วัฒนธรรมจีนในต่างประเทศ อีกทั้งปัจจุบันรัฐบาลจีนมีความมุ่งมั่นสร้างสถาบันขงจื่อให้เป็นกลไกหลักในการเผยแพร่วัฒนธรรมจีน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้จีนเป็นประเทศที่มี soft power ด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่แข็งแกร่ง อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวจีนที่สร้างความเอือมระอาแก่คนท้องถิ่นกำลังบั่นทอนภาพลักษณ์วัฒนธรรมอันดีงามของจีน

ในขณะเดียวกัน แม้ว่า รัฐบาลจีนหันมาให้ความร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมสู่ตลาดต่างประเทศ แต่ก็ยังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น ทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมจีนยังไม่สามารถสอดแทรกขึ้นมาได้ดังที่ฝันได้อย่างมั่นคงในวงการบันเทิงโลก สาเหตุสำคัญที่ทำให้จีนเชิงช้าในการส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมคือ 1) การขาดเสรีภาพในการแสดงออกที่ส่งผลต่อความหลากหลายของเนื้อหา 2) วัฒนธรรมสมัยนิยมของจีนที่มักแฝงไปด้วยวาระทางการเมือง และ 3) เน้นตอบสนองต่อตลาดภายในประเทศเป็นหลัก เนื่องจากจำนวนผู้บริโภคหลักพันล้านคน ทำให้ขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมบันเทิงตามความต้องการของตลาดภายนอก เหล่านี้จึงกลายเป็นจุดอ่อนที่ทำให้จีนไม่สามารถใช้ทรัพยากร soft power ทางวัฒนธรรมสมัยนิยมเพื่อสร้างเสน่ห์แก่ประเทศได้อย่างเต็มที่

สำหรับอาเซียนจีนถือเป็นประเทศที่มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมดั้งเดิมมากที่สุด เพราะเป็นภูมิภาคที่คนจีนโพ้นทะเลอาศัยอยู่มากที่สุดของโลกและมีสถาบันขงจื่อทั่วอาเซียน อีกปัจจัยหนึ่งคือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนถือเป็นโอกาสสำหรับคนอาเซียน ดังนั้นการเรียนรู้ขนบธรรมเนียม ภาษาและวัฒนธรรมจีนจะสร้างความได้เปรียบในการดำเนินธุรกิจ

ค่านิยม เป็นทรัพยากร soft power ที่มีจุดประสงค์เพื่อจัดภาพลักษณ์ที่ถูกมองว่า เป็นภัยคุกคามและส่งเสริมบทบาทของจีนในฐานะมหาอำนาจที่มีความรับผิดชอบต่อสันติภาพของโลก และตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา ด้วยค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีและฉันทามติปักกิ่ง

โลกแห่งความสามัคคี (Harmonious World) เป็นค่านิยมหลักในนโยบายพัฒนาอย่างสันติ โดย รัฐบาลจีนเน้นประชาธิปไตยในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและเคารพสิทธิของแต่ละประเทศในการเลือกแนวทางเป็นของตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์คือ ต้องการจะสื่อให้ทั่วโลกเห็นว่า “จีนต้องการโลกที่มีสันติและความปรองดอง” ซึ่งจีนได้ผลักดันค่านิยมนี้กับอาเซียนทุกครั้งที่มีโอกาสในฐานะหุ้นส่วนร่วมมือสร้างโลก

แห่งความสามัคคี อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติที่ตรงข้ามกับคำพูดต่อการแก้ไขข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ และการขาดการผลักดันให้เกิดความร่วมมืออย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมของรัฐบาลจีน ทำให้ค่านิยมโลกแห่งสามัคคีในปัจจุบันไม่ได้รับการกล่าวถึงเท่าที่ควร

ฉันทามติปักกิ่ง (Beijing Consensus) ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นหลักจากชาติตะวันตกเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจ ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจแบบตะวันตกหรือฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus) สูญเสียความเชื่อมั่นจากประเทศกำลังพัฒนาที่กำลังมองหาตัวแบบการพัฒนาประเทศ ซึ่งฉันทามติปักกิ่งเป็นหนึ่งในทางเลือก โดยมีจุดเด่นคือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่ผสมระหว่างรัฐบาลที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จทางการเมืองกับเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาในอาเซียนก็ให้ความสนใจต่อการนำฉันทามติปักกิ่งมาประยุกต์เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตาม ฉันทามติปักกิ่งมีข้อจำกัดในเรื่องเสรีภาพทางการเมือง ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาสิ่งแวดล้อม อีกทั้งอิทธิพลของจีนในกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงที่มีลักษณะครอบงำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านสินค้าและแรงงาน อาจเป็นจะลดทอนเสน่ห์ของฉันทามติปักกิ่งภายในภูมิภาค

นโยบายต่างประเทศ ด้าน soft power ของจีน ได้แก่

การพัฒนาอย่างสันติ (Peaceful Development) รัฐบาลจีนได้นำแนวทางการพัฒนาอย่างสันติมาใช้เพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์ที่ถูกมองว่า การก้าวขึ้นมาของจีนจะเป็นภัยคุกคามต่อประชาคมระหว่างประเทศ โดยรัฐบาลจีนต้องการธำรงรักษาสันติภาพที่สันติเพื่อผลประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ สำหรับอาเซียน จีนพยายามผลักดันแนวทางการพัฒนาอย่างสันติให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เพราะถือเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศของจีน ซึ่งจากผลสำรวจความคิดเห็นของ BBC ในปี 2012 จีนประสบความสำเร็จในการสร้างความเชื่อมั่นต่อการก้าวขึ้นมาอย่างสันติในมุมมองของอาเซียน

นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี (Good Neighbor Policy) เน้นการมีส่วนร่วมเชิงรุกกับเพื่อนบ้านเพื่อสร้าง “ประชาคมที่มีจุดหมายร่วมกัน” ผ่านการแก้ไขปัญหาย่างสันติ ส่งเสริมความร่วมมือที่มากขึ้นทั้งทวิภาคีและพหุภาคี และสร้างความเชื่อมั่นต่อการก้าวขึ้นมาของจีน ในการดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีต่ออาเซียน จีนได้เปลี่ยนจากการมีส่วนร่วมเชิงรับมาเป็นการมีบทบาทนำในประชาคมภูมิภาคด้วยการนำเสนอความคิดริเริ่มสู่การยกระดับความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน กล่าวได้ว่า รัฐบาลจีนพยายามดำเนินนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีเชิงรุกต่ออาเซียน เพื่อรับประกันว่า อาเซียนจะมองจีนในฐานะเพื่อนบ้านที่ดี อันจะเป็นประโยชน์ต่อจีนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การทูตวัฒนธรรม (Cultural Diplomacy) จีนได้ใช้ความได้เปรียบจากความร่ำรวยในทรัพยากรทางวัฒนธรรม และความสำเร็จในการยกระดับมาตรฐานการศึกษา มาดำเนินการทูตวัฒนธรรม โดยการทูตวัฒนธรรมของจีนแบ่งออกเป็น 1) การเผยแพร่วัฒนธรรม ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกระชับความสัมพันธ์และ

แสดงถึงบูรณภาพแห่งดินแดนและเชื้อชาติของจีน 2) ส่งเสริมภาษาจีน ผ่านทางเยาวชนและความร่วมมือทางวิชาการภายใต้แนวคิด “Chinese Bridge” อีกทั้งจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและกำลังซื้อของคนจีน ทำให้ชาวต่างชาติหันมาให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาจีนมากขึ้นเพื่อเพิ่มโอกาสในการทำธุรกิจ และ 3) การให้ทุนการศึกษา ซึ่งทุนรัฐบาลจีนถือเป็นทุนที่มีความสำคัญมากที่สุด โดยในปี 2013 นายกรัฐมนตรี หลี่ เค่อเฉียง สัญญาจะให้ทุนรัฐบาลแก่อาเซียนจำนวน 15,000 ทุน ตลอดระยะเวลา 5 ปี นอกจากนี้ รัฐบาลจีนยังให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประชาชน และการจัดตั้งปีแห่งมิตรภาพระหว่างจีนกับอาเซียนอีกด้วย

การทูตแพนด้า (Panda Diplomacy) ในอดีตจีนใช้การทูตแพนด้ากับประเทศมหาอำนาจและประเทศพันธมิตรด้านความมั่นคงเป็นหลัก แต่ปัจจุบันจีนมุ่งให้ความสำคัญกับการใช้การทูตแพนด้ากับอาเซียนมากขึ้น โดยเน้นประเทศที่มีบทบาทหลักทางการเมืองและเศรษฐกิจภายในภูมิภาค และมีความสามารถในการดูแลแพนด้าได้ ได้แก่ ไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย สะท้อนถึงความสำคัญของอาเซียนที่ทำให้จีนต้องหันมาใช้การทูตแพนด้าในฐานะเครื่องมือเพิ่ม soft power

ความช่วยเหลือต่างประเทศ (foreign aid) จีนให้ความช่วยเหลือต่างประเทศในฐานะเครื่องมือเพื่อสร้างสัมพันธไมตรีและแข่งขันทางการทูตกับได้หวัน โดยในปัจจุบันจีนมีเป้าหมายหลักคือ แสดงความเป็นมหาอำนาจของโลกที่มีความรับผิดชอบและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพราะแนวทางการให้ความช่วยเหลือของจีนเอื้อประโยชน์ทั้งการค้าและการลงทุน จีนจึงเน้นความช่วยเหลือด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรธรรมชาติเป็นลำดับแรก โดยมีลักษณะเด่นคือ เป็นความช่วยเหลือที่ปราศจากเงื่อนไขทางการเมืองและเป็นการช่วยเหลือในฐานะประเทศกำลังพัฒนา สำหรับอาเซียนจากข้อมูลของสถาบันแรนด์ (Rand Corporation) ในปี 2011 รัฐบาลจีนสัญญาจะให้ความช่วยเหลือและการลงทุนภายในภูมิภาค (FAGIA) มูลค่ามากกว่า 100,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

อย่างไรก็ตาม ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหลายฝ่าย เช่น ชาตินิยมที่มองว่า ความช่วยเหลือที่ปราศจากเงื่อนไขทางการเมืองเป็นการสนับสนุนผู้นำเผด็จการละเมิดสิทธิมนุษยชน และจากประเทศกำลังพัฒนาที่ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ของจีนและยังเกินความจำเป็นของคนในพื้นที่ กลายเป็นอุปสรรคต่อการสร้างเสน่ห์ของจีนด้วยการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ

การเยือนของผู้นำ ผู้นำจีนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการเยือนต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะการเยือนอาเซียนช่วงปี 2009-2013 ผู้นำจีนได้เยือนอาเซียนทั้งหมด 18 ครั้ง ซึ่งการเยือนแต่ละครั้งได้เข้าพบผู้ที่มีบทบาททั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำระดับสูงของทั้งสองประเทศ นอกจากนี้ การเยือนของผู้นำยังถือเป็นเครื่องมือในการแข่งขันช่วงชิงอิทธิพลเหนืออาเซียนในอีกทางหนึ่ง กล่าวคือ ในปี 2013 ซินโซ อาเบะ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่น

ประกาศเยือน 10 ประเทศชาติสมาชิกอาเซียนภายในปีแรกของการเข้ารับตำแหน่ง ผู้นำจีนจึงได้ตอบสนองด้วยการเยือนอาเซียนทั้ง 6 ประเทศ ภายในปีเดียวกันนั้น

อีกทั้งจีนยังมีความพยายามในการปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการจัดทำแผนงานและนโยบายแก้ไขปัญหามลพิษที่เข้าขั้นวิกฤตให้เป็นรูปธรรม ขณะที่ในประชาคมระหว่างประเทศ จีนพยายามมีส่วนร่วมเชิงรุกในการเจรจาแก้ไขปัญหาสังแวดล้อม เช่น การแสดงบทบาทนำกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาในการเจรจาดูรอกกับประเทศพัฒนาแล้วในกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งสหประชาชาติ (UN Framework Convention on Climate Change หรือ UNFCCC)¹²⁶ การร่วมมือกับบรรษัทบริจาการเงินจำนวน 6 ล้านเหรียญสหรัฐฯ แก่กองทุนโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme หรือ UNEP)¹²⁷ และจัดตั้งโครงการฝึกอบรมในประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสำหรับเจ้าหน้าที่และนักเทคนิค 1,000 คน จากประเทศกำลังพัฒนาระหว่างปี 2012–2014 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มความสามารถของประเทศกำลังพัฒนาในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการพัฒนาอย่างยั่งยืน¹²⁸

โจเซฟ นาย ให้ความเห็นว่า หากความพยายามดำเนินนโยบายด้าน soft power ของรัฐบาลจีนเป็นไปเพื่อลดความขัดแย้งระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกับสหรัฐฯ (รวมทั้งญี่ปุ่นและอาเซียน-ผู้วิจัย) ประกอบกับประเทศคู่ขัดแย้งก็หันมาเน้นการสร้างเสน่ห์จากนโยบาย soft power เพิ่มขึ้น ผลที่ได้คือความสัมพันธ์ในเชิงบวกและเสถียรภาพภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออก¹²⁹

แต่จีนยังมีปัญหาในการใช้ soft power ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เนื่องจากการดำเนินนโยบายที่แข็งแกร่ง อันเป็นผลจากความมั่นใจในตนเองที่เพิ่มขึ้น โดยปัจจัยที่เกื้อหนุนให้จีนภายใต้การนำของผู้นำรุ่นที่ 5 มีการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีความแข็งแกร่งมากขึ้น คือ “ความมั่นใจต่อความสามารถของประเทศที่มีมากขึ้น” นับตั้งแต่สหรัฐฯและชาติยุโรปเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2008 จนกระทบต่อขีดความสามารถของประเทศในหลายๆด้าน ขณะที่จีนยังคงระดับการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องแม้จะลดน้อยลงมากก็ตาม และจากผลกำไรจากการค้าขายที่จีนได้นำมาสร้างความสามารถทางการทหาร จนทำให้ขีดความสามารถของจีนทั้งด้านการทหารและเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ผู้นำรุ่นที่ 5 ของจีนมีความเชื่อมั่นต่อทรัพยากรของประเทศที่เพียงพอต่อการดำเนินนโยบายที่แข็งแกร่ง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประเทศทั้งในและนอกประเทศที่เพิ่มมากขึ้น

¹²⁶ Gang Chen, China's Climate Diplomacy and Its Soft Power, p. 229, In, *Soft Power: China's Emerging Strategy in International Politics*, Mingjiang Li (ed.), (Maryland: Lexington Books, 2011).

¹²⁷ Xinhua News Agency, *China helps developing countries in ecosystem management: UNEP*, 20 July 2012, available from http://news.xinhuanet.com/english/indepth/2012-07/20/c_131728969.htm

¹²⁸ Xinhua News Agency, *China offers climate change programs to developing countries*, 21 June 2012, available from http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-06/21/c_131668961.htm

¹²⁹ Joseph S. Nye (2012), China and Soft Power, *South African Journal of International Affairs*, 19: 2, p.155.

ทรัพยากร soft power เองก็จะถูกนำมาใช้ร่วมเพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ รวมถึงความสัมพันธ์ทางการค้าและการลงทุน ที่จีนเชื่อว่า ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจที่มากขึ้นระหว่างกันที่มากขึ้น โดยเฉพาะระหว่างจีนกับอาเซียน จะช่วยผลักดันไปสู่ความเป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงระหว่างกันได้ เช่น กับ พม่า กัมพูชา มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐฯ ที่ถึงแม้ว่า จะมีเทคโนโลยีด้านการทหารที่สูงกว่า แต่ขาดในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับประเทศเหล่านี้ ดังนั้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจะช่วยเพิ่มเสน่ห์ของจีนให้ประเทศเหล่านี้หันมาเป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงกับจีนแทนที่จะเป็นสหรัฐฯ¹³⁰ ตลอดจนเป็นการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศในอาเซียนเพื่อสร้างผลลัพธ์เชิงบวกต่อจีน แม้ว่าในภาพรวมจะมีปัญหาบาดหมางในประเด็นพิพาทในทะเลจีนใต้ เพราะจีนได้ดำเนินนโยบายที่ยึดมั่นต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ตนได้ประโยชน์ คือ การยึดมั่นกับแนวทางเจรจาวิภาคิ ซึ่งจีนได้เปรียบในฐานะประเทศใหญ่และมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค

นอกจากนี้ กระแสชาตินิยมของชนจีนที่เพิ่มมากขึ้น เห็นได้จาก การใช้ความรุนแรงประท้วงญี่ปุ่น ซึ่งได้สร้างความเสียหายแก่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในจีน และการประกาศเขตแสดงตนเพื่อป้องกันทางอากาศเอเซียตะวันออก (Air Defense Identification Zone หรือ ADIZ) ซึ่งถูกต่อต้านจากหลายประเทศทั้งญี่ปุ่น เกาหลี และสหรัฐฯ อีกทั้งยังมีข่าวจากสื่อของญี่ปุ่นที่อ้างว่า จีนกำลังเตรียมการประกาศเขต ADIZ บริเวณทะเลจีนใต้¹³¹ ซึ่งอาจสร้างความไม่สบายใจแก่อาเซียน ดังนั้นการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายที่ได้ประกาศไว้ จึงอาจจะส่งผลกระทบต่อการสร้างเสน่ห์และอำนาจ soft power ของจีนได้

¹³⁰ Zhao Kejin (2014), *China turns to Southeast Asia*, Canegie-Tsinghua: Center for Global Policy, available from <http://carnegietsinghua.org/2014/03/28/china-turns-to-southeast-asia/h621>

¹³¹ Asahi Shimbun, *Beijing hesitant on setting ADIZ in South China Sea*, 20 March 2014, available from <https://ajw.asahi.com/article/asia/china/AJ201402260057>

บทที่ 3

Soft power ของญี่ปุ่น

ในบทนี้ จะวิเคราะห์ soft power ของญี่ปุ่น โดยเริ่มจาก 1) ภาพรวม soft power ของญี่ปุ่น ประกอบด้วย พัฒนาการ นโยบาย และกลไกการดำเนินงานด้าน soft power ของญี่ปุ่น 2) Soft power ด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมและสมัยนิยม 3) ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับ soft power อันได้แก่ ค่านิยมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ค่านิยมสากล (universal values) และตัวแบบรัฐพัฒนา (Developmental State) และ 4) นโยบายต่างประเทศ อันได้แก่ ความมั่นคงของมนุษย์ การจัดการภัยพิบัติ การทูตวัฒนธรรม ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา และการเยือนอาเซียนของผู้นำ

3.1 ภาพรวม soft power ของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรด้าน soft power มาเป็นแกนหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับต่างประเทศควบคู่ไปกับอำนาจทางเศรษฐกิจมาเป็นเวลานานแล้ว สืบเนื่องจาก ข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญ ทำให้ญี่ปุ่นใช้ทรัพยากร hard power ได้ไม่มากนัก ดังนั้นญี่ปุ่นจึงมุ่งเน้นพัฒนาทรัพยากร soft power เพื่อสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจ ตลอดจนเพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นจากประเทศที่ก่อสงครามและประเทศที่มีอิทธิพลครอบงำทางเศรษฐกิจ มาเป็นประเทศประชาธิปไตยที่รักสงบและพร้อมสร้างความสัมพันธ์ด้วยมิตรไมตรี เท่าที่ผ่านมาก็ถือว่า ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการใช้ soft power เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กล่าวมาข้างต้นในลักษณะการดำเนินนโยบายเชิงรับ เพราะเน้นแก้ไขภาพลักษณ์ของประเทศเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันจากการที่หลายประเทศหันมาให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วย soft power มากขึ้น กลายเป็นปัจจัยผลักดันให้ญี่ปุ่นต้องดำเนินนโยบาย soft power เชิงรุกมากขึ้น

3.1.1 พัฒนาการ soft power ของญี่ปุ่น

ในอดีตญี่ปุ่นได้นำวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมา โดยในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 อันเป็นยุคที่ญี่ปุ่นสร้างจักรวรรดิ และได้เข้ายึดครองประเทศเพื่อนบ้านเป็นอาณานิคม ทั้งแมนจูเรีย คาบสมุทรเกาหลี ไต้หวัน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยญี่ปุ่นได้พยายามใช้วัฒนธรรมสร้างอำนาจโน้มน้าวใจคนท้องถิ่นให้ยอมรับสถานะที่เหนือกว่าของญี่ปุ่น ผ่านการสอดแทรกวัฒนธรรมและ

ภาษาญี่ปุ่น อีกทั้งยังได้ส่งบุคลากรทางวัฒนธรรม (people of culture) ได้แก่ ครู นักเขียน นักดนตรี นักแสดง และศิลปิน ไปยังประเทศเพื่อนบ้านเพื่อเผยแพร่ค่านิยมและจิตวิญญาณแบบญี่ปุ่น¹ ภายใต้ยุทธศาสตร์ “วงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพา” (Greater East Asia Co-Prosperity Sphere) ในยุคของการสร้างจักรวรรดิ ญี่ปุ่นได้ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสร้างอิทธิพลแทนที่วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสามารถปกครองได้ง่ายขึ้น

แต่เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 และถูกสหรัฐเข้ามามีความควบคุมในช่วงปี 1945-1952 ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงนโยบายต่อต่างประเทศเป็นอย่างมาก เรียกได้ว่า “เปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ” เพราะรัฐบาลญี่ปุ่นมีความกังวลว่า การพยายามส่งออกวัฒนธรรมของญี่ปุ่นไปยังประเทศเพื่อนบ้านจะกลายเป็นการสร้างควมไม่พอใจ ซึ่งจะเป็นการทำลายผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและการค้าของญี่ปุ่นในภูมิภาค

รัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์ของประเทศทั้งการถูกมองว่าเป็นประเทศผู้ก่อสงครามและสัตว์เศรษฐกิจ (economic animal) ซึ่งสามารถแบ่งพัฒนาการการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย soft power ตามทัศนะของ คะซึโอะ โอะงูระ (Kazuo Ogoura) หนึ่งในคณะกรรมการส่งเสริมกรุงโตเกียวให้เป็นเจ้าภาพโอลิมปิกปี 2020 และอดีตประธานมูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation) ที่ได้แบ่งออกเป็น 5 ช่วง ตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงต้นทศวรรษ 2000² ดังนี้

ช่วงทศวรรษ 1950 ถึงต้นทศวรรษ 1960 ญี่ปุ่นได้ใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นทรัพยากร soft power โดยมีเป้าหมายคือ เปลี่ยนภาพลักษณ์ของประเทศจากนิยมลัทธิทหารมาเป็นประเทศประชาธิปไตยที่รักสงบ ผ่านการส่งเสริมวัฒนธรรมในต่างประเทศ ด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่าง พิธีการชงชา (Tea Ceremony) และการจัดดอกไม้ (Ikebana) เพื่อสร้างภาพลักษณ์ใหม่ในฐานะประเทศที่มีนิสัยรักความสงบ (peace-loving nature) ขณะเดียวกันก็หลีกเลี่ยงการกล่าวถึงวัฒนธรรมอย่าง จิตวิญญาณนักรบ (Samurai spirit or Bushido) หรือการส่งเสริมการสอนภาษาญี่ปุ่น เพราะกังวลว่า จะเป็นการตอกย้ำภาพลักษณ์ด้านลบของญี่ปุ่นในยุคจักรวรรดินิยม โดยที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานสำคัญในการสนับสนุนการแสดงผลงานของศิลปินชาวญี่ปุ่นในต่างประเทศ³

ช่วงท้ายทศวรรษ 1960 ถึงช่วงต้นทศวรรษ 1970 ความสำเร็จจากการเป็นเจ้าภาพกีฬาโอลิมปิกในปี 1964 ที่กรุงโตเกียว ได้ช่วยเปลี่ยนภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นให้กลายเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจก้าวหน้า อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เน้นส่งออกสินค้า ทำให้ประเทศต่างๆ ขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่น ประเทศที่

¹ Nissim Kadosh Otmazgin (2012), Geopolitics and Soft Power: Japan's Cultural Policy and Cultural Diplomacy in Asia, *Asia-Pacific Review*, 19: 1, pp. 38-46.

² Kazuo Ogoura (2012), From Ikebana to Manga and Beyond: Japan's Cultural and Public Diplomacy Is Evolving, In, Charm Offensive: Soft Power, Smart Power & Public Diplomacy in Asia, Moon Chung-in and David Plott (eds.), *Global Asia*, 7: 3.

³ Nissim Kadosh Otmazgin (2012), Geopolitics and Soft Power: Japan's Cultural Policy and Cultural Diplomacy in Asia, p. 47.

ได้รับผลกระทบจึงเริ่มดำเนินการกีดกันทางการค้า ซึ่งสร้างความเสียหายต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้ใช้ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหา เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของประเทศในฐานะมิตรประเทศที่เห็นความสำคัญกับความร่วมมือและผลประโยชน์ร่วมกัน โดยในช่วงนี้ วัฒนธรรมดั้งเดิมที่นำมาใช้กระชับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ จะเน้นการแสดงละครคะบุกิ (Kabuki) และละคร โน (Noh) ที่สำคัญมีการจัดตั้งมูลนิธิญี่ปุ่นในปี 1972 เพื่อเป็นกลไกหลักในการนำวัฒนธรรมมาใช้ในฐานะทรัพยากร soft power ของประเทศอย่างเป็นทางการ โดยการจัดตั้งสมาคมฝึกอบรมของญี่ปุ่นสำหรับชาวต่างชาติ เพื่อแบ่งปันองค์ความรู้และประสบการณ์ของญี่ปุ่น เช่น การจัดตั้งทุนอบรมเทคนิคโพ้นทะเล (Association for Overseas Technical Scholarship หรือ AOTS) ซึ่งเป็นการให้ทุนในการส่งเจ้าหน้าที่ไปฝึกอบรมที่ประเทศญี่ปุ่น⁴

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังได้ให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่น นั่นคือ “ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา” (Official Development Assistance หรือ ODA) แม้ว่า ในระยะแรกมักเป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับบริษัทของญี่ปุ่นเอง ต่อมาญี่ปุ่นได้ใช้ ODA เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศมากขึ้น เห็นได้จาก การให้ช่วยเหลือของญี่ปุ่นแก่จีนนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระดับปกติในปี 1978 และการเพิ่มเงินให้ความช่วยเหลือเป็น 9,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 1988 ก็ทำให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้บริจาครายใหญ่ที่สุดของโลก นับได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการนำ ODA มาใช้ในฐานะทรัพยากร soft power ของญี่ปุ่น

ช่วงทศวรรษ 1970 ถึงช่วงต้นทศวรรษ 1980 ในช่วงนี้ได้เกิดกระแสต่อต้านญี่ปุ่นมากขึ้นในเอเชีย โดยเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในครั้งการเยือนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของนายกรัฐมนตรี คะกุเอทานากะ (Kakuei Tanaka) ในปี 1974⁵ เพราะญี่ปุ่นถูกมองว่า เป็นเพียงสัตว์เศรษฐกิจที่เน้นแสวงหาแต่ผลกำไรเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อประเทศที่เป็นฐานการลงทุนและคู่ค้า ทำให้เกิดความกังวลถึงกระแสต่อต้านญี่ปุ่นในภูมิภาคจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ดังนั้นเพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศในทัศนะของชาวต่างชาติ รัฐบาลญี่ปุ่นในเวลานั้นจึงเริ่มดำเนินนโยบายที่รู้จักกันในนาม “หลักการฟูกุคะ” (Fukuda Doctrine) ซึ่งได้ประกาศครั้งการเยือนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ฟิลิปปินส์ของนายกรัฐมนตรี ทาเคโอ ฟูกุคะ (Takeo Fukuda) ในปี 1977 โดยมีสาระสำคัญดังนี้

ประการแรก ญี่ปุ่นจะไม่แสวงหาความเป็นมหาอำนาจทางทหาร และจะร่วมมือสร้างสันติภาพและความรุ่งเรืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประการที่สอง ญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจและ

⁴ ABK & AOTS Alumni Association (Thailand), *About Us*, 13 December 2012, available from <http://www.abk-aots.org/About-History.php>

⁵ ได้ถูกกลุ่มผู้ชุมนุมต่อต้านญี่ปุ่นปิดล้อมโรงแรมที่พักในกรุงเทพฯ และที่อินโดนีเซียผู้ชุมนุมต่อต้านญี่ปุ่นได้ปิดล้อมทำเนียบประธานาธิบดีที่นายกรัฐมนตรี ญี่ปุ่นอยู่ในขณะนั้น ก่อให้เกิดความรุนแรงมีผู้ชุมนุมเสียชีวิตไป 11 คน และนายกรัฐมนตรี ทานากะจะต้องหนีออกมาทางเฮลิคอปเตอร์

ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในลักษณะความสัมพันธ์แบบ “ใจถึงใจ” (heart-to-heart relations) ทั้งเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรม และประการสุดท้าย ญี่ปุ่นจะเป็นหุ้นส่วนกับอาเซียนและประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเสมอภาค โดยยึดหลักความเข้าใจซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรี ฟูกุเด ยังเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งมูลนิธิญี่ปุ่นในสมัยเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศในปี 1972 รวมถึงริเริ่มโครงการเรือเยาวชนอาคาเนย์ เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่การสร้างมิตรภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างกัน⁶

กล่าวได้ว่า นายกรัฐมนตรี ฟูกุเด ถือเป็นผู้นำญี่ปุ่นที่เริ่มนำทรัพยากร soft power มาใช้เสริมสร้างเสน่ห์และปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศให้ดีขึ้น อีกทั้งในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ยังถือเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้ soft power มายกระดับความสัมพันธ์ที่ดีกับอาเซียนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น สรุปได้ว่า การใช้ทรัพยากร soft power ของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงต้นทศวรรษ 1980 เป็นการนำมาใช้ในลักษณะเชิงรับ เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ด้านลบในช่วงสงครามและภาพลักษณ์สัตว์เศรษฐกิจ แต่หลังจากนี้ ญี่ปุ่นได้เริ่มดำเนินนโยบายเชิงรุกมากขึ้น

ช่วงท้ายทศวรรษ 1980 ถึงต้นทศวรรษ 1990 ญี่ปุ่นได้ก้าวเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลก จึงได้รับการคาดหมายว่า จะแสดงความเป็นประเทศที่มีความรับผิดชอบในประชาคมระหว่างประเทศมากขึ้น ซึ่งญี่ปุ่นได้ตอบสนองด้วยการมีส่วนร่วมกับความร่วมมือพหุภาคีมากขึ้น เช่น การเข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพ (PKO) การเพิ่มการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) การจัดตั้งศูนย์เพื่อความเป็นหุ้นส่วนโลก (Center for Global Partnership หรือ CGP) ในปี 1991 เพื่อร่วมมือกับสหรัฐฯ และนานาประเทศในการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศกำลังพัฒนาและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและโรคระบาด

สำหรับความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อม ญี่ปุ่นได้เริ่มแสดงบทบาทนำมากขึ้นในทศวรรษ 1990 เห็นได้จากการริเริ่มแผนช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อม (Green Aid Plan) ในปี 1992 เพื่อโน้มน้าวประเทศกำลังพัฒนาหันมาให้ความสำคัญกับการปกป้องและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และรวมถึงการเพิ่มเงิน ODA ด้านสิ่งแวดล้อมประมาณ 7,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ กล่าวได้ว่า ในช่วงนี้ญี่ปุ่นเริ่มดำเนินนโยบายเชิงรุกมากขึ้นด้วยการนำทรัพยากร soft power ในด้านอื่นมาสร้างบทบาทนำบนเวทีระหว่างประเทศ

ช่วงปลายทศวรรษ 1990 ถึงต้นทศวรรษ 2000 ญี่ปุ่นได้ปรับปรุงแนวทางการทูตเพื่อให้สอดคล้องกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ เห็นได้จาก การปฏิรูปสำนักงานความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency หรือ JICA) และมูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation) ในปี 2003 ซึ่งถือเป็นกลไกหลักในการดำเนินงานด้าน soft power ของญี่ปุ่นเพื่อเพิ่มความคล่องตัวและเหมาะสมกับสถานการณ์

⁶ ศิริพร วัชรวัลลภ (บก.), ญี่ปุ่นการเมืองและนโยบายต่างประเทศ: รวมบทความทางวิชาการของ รศ. ประเสริฐ จิตติวัฒน์พงศ์ (กรุงเทพฯ: ธาราฉัตรการพิมพ์, 2542) น. 190-192.

ปัจจุบัน ในส่วนของวัฒนธรรม ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่มีทรัพยากรวัฒนธรรมสมัยนิยมที่หลากหลาย ได้แก่ การ์ตูนอนิเมชัน (*anime*) หนังสือการ์ตูนมังงะ (*manga*) แฟชั่นการแต่งกาย ดนตรีสมัยนิยม อาหาร และวรรณกรรมร่วมสมัยอย่างของ ฮารุกิ มูระกะมิ (Haruki Murakami) นักเขียนที่วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับความนิยมไปทั่วโลก เช่น ความตายและหัวใจสลาย (Norwegian Wood ปี 1987) รักเร้นในโลกลูกขนาน (Sputnik Sweetheart ปี 1999) และหนึ่งคิวแปดสี่ (1Q84 ปี 2009) เป็นต้น⁷ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงเริ่มให้ความสำคัญกับการมีบทบาทผลักดันสินค้าวัฒนธรรมสมัยนิยมให้ได้รับความนิยมมากขึ้นในต่างประเทศ ตลอดจนความสำเร็จในการพัฒนาประเทศและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจให้เยาวชนต่างชาติสนใจศึกษาต่อที่ญี่ปุ่น⁸ ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นได้รับความนิยมมากขึ้นทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังให้ความสำคัญกับการมีบทบาทนำในประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ที่ถือเป็นปัญหาสำคัญของโลก นับตั้งแต่รัฐบาลของนายกรัฐมนตรี โทะมิอิชิ มูรายามะ (Tomiichi Murayama) จนถึงรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี จุนอิชิโร โคเออิซุมิ (Junichiro Koizumi) ที่ได้ประกาศเจตจำนงในการให้ความสำคัญกับความมั่นคงของมนุษย์เป็นหนึ่งในเสาหลักของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น ด้วยการมีบทบาทนำสร้างความร่วมมือบัพทเวทีระหว่างประเทศ ได้แก่ คณะกรรมการว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ (Commission on Human Security) ที่จัดตั้งในปี 2001 กลุ่มเพื่อนความมั่นคงของมนุษย์ (Friend of Human Security) ที่ญี่ปุ่นได้เสนอในปี 2005 และกองทุนเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ (Trust Fund for Human Security) จึงทำให้ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับในฐานะประเทศที่มีบทบาทนำด้านความมั่นคงของมนุษย์ในประชาคมระหว่างประเทศ อันถือเป็นการเพิ่มพูนเสน่ห์ของประเทศในอีกทางหนึ่ง

ในศตวรรษที่ 21 ญี่ปุ่นได้ตระหนักมากขึ้นถึงความสำคัญของทรัพยากร soft power ที่จะช่วยรักษาสถานะและความรุ่งเรืองของประเทศ เห็นได้จาก รายงานประจำปีของมูลนิธิญี่ปุ่นปี 2003 ได้กล่าวถึงการใช้วัฒนธรรมสร้างภาพลักษณ์ของประเทศ และบรรลุวัตถุประสงค์ทางการทูต และวิสัยทัศน์สำหรับประเทศญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 21 (Japan's 21st Century Vision) ที่ออกในปี 2005 ที่มีเป้าหมายจะยกระดับญี่ปุ่นให้เป็นประเทศสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม (culturally creative nation) ผ่านการสร้างสรรค์ นวัตกรรมเทคโนโลยี และการแลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรมในเชิงรุก⁹ ตลอดจนการดำเนินนโยบาย soft power เชิงรุกด้านอื่นๆ ให้มากขึ้น ทั้งการปกป้องสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงของมนุษย์ ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา การจัดการภัยพิบัติ และการใช้คำนิยมสากล เพื่อคงความเป็นสมาชิกประชาคมโลกที่มีความรับผิดชอบอย่างแท้จริง

⁷ Haruki Murakami, *About the Author*, 13 December 2012, available from <http://www.randomhouse.com/features/murakami/site.php>

⁸ Nissim Kadosh Otmazgin (2008), Contesting Soft Power: Japanese Popular Culture in East and Southeast Asia, *International Relations of Asia-Pacific*, 8: 1, pp. 85-87.

⁹ Nissim Kadosh Otmazgin (2012), Geopolitics and Soft Power: Japan's Cultural Policy and Cultural Diplomacy in Asia, p. 50.

กล่าวได้ว่า พัฒนาการของการใช้ทรัพยากร soft power ของญี่ปุ่น ได้ปรับเปลี่ยนจากการใช้ในการดำเนินนโยบายเชิงรับมาเป็นเชิงรุก โดยในช่วง 3 ทศวรรษแรกหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายเชิงรับมาโดยตลอดทั้งการฟื้นฟูสภาพลักษณะที่เสียหายจากการเป็นประเทศผู้ก่อสงครามและสัตว์เศรษฐกิจ แต่ต่อมาญี่ปุ่นได้หันมาดำเนินนโยบายเชิงรุกมากขึ้น เช่น การส่งเสริมวัฒนธรรมให้แพร่หลายในต่างประเทศภายใต้แนวคิด “ความเท่แบบญี่ปุ่น” (Cool Japan)¹⁰ ซึ่งพัฒนาเป็น “เหนือกว่าความเท่แบบญี่ปุ่น” (Beyond Cool Japan) อันเป็นการใส่ค่านิยมที่ดึงดูดของญี่ปุ่นลงไปในการพัฒนาวัฒนธรรม ทำให้สินค้าวัฒนธรรมของญี่ปุ่นมีการสอดแทรกคติสอนใจและคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม¹¹ ตลอดจนการนำเสนอความคิดริเริ่มเพื่อแก้ไขความมั่นคงรูปแบบใหม่ต่างๆ

ปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับเปลี่ยนการใช้ soft power มาเป็นนโยบายเชิงรุกมากขึ้นคือ วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียปี 1997 ทำให้ตัวแบบรัฐพัฒนาของเอเชียตะวันออกที่ญี่ปุ่นเป็นต้นแบบ เสื่อมความนิยมลง เพราะถูกมองว่า การอุดหนุนของภาครัฐ การเล่นพรรคเล่นพวก และการบิดเบือนกลไกตลาด เป็นสาเหตุหนึ่งของการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 และในศตวรรษที่ 21 ประเทศเพื่อนบ้านของญี่ปุ่นทั้งจีนและเกาหลีพยายามเพิ่มบทบาทและอิทธิพลบนเวทีภูมิภาคและระดับโลกเพิ่มมากขึ้น ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม¹²

การหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ soft power ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มากขึ้นของจีนและเกาหลี เช่น การเพิ่มเงินช่วยเหลือต่างประเทศของจีน การจัดตั้งสถาบันขงจื่อ รวมถึงการผลักดันวัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ทำให้เกิดการแข่งขันช่วงชิงความได้เปรียบและอิทธิพลในประชาคมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในอาเซียน ที่สำคัญในปัจจุบันญี่ปุ่นต้องเผชิญกับปัญหาทั้งภายนอกและภายในประเทศ ได้แก่ ปัญหาข้อพิพาททางทะเลกับประเทศเพื่อนบ้าน¹³ ความไม่มั่นคงบนคาบสมุทรเกาหลี และการอ้างสิทธิ์ครอบครองเหนือทะเลจีนใต้ของจีน ซึ่งจะกระทบญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก เพราะทะเลจีนใต้มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจถดถอยมาเป็นระยะเวลากว่า 2 ทศวรรษ และการฟื้นฟูความเชื่อมั่นจากปัญหานิวเคลียร์รั่วไหลในปี 2011 ทำให้ญี่ปุ่นจะต้องแสวงหาแนวทางเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศ ดังนั้นการใช้ soft power จึงเป็นทางเลือกของญี่ปุ่นในการดำเนินนโยบายทั้งด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศ เห็นได้จาก สมุดปกน้ำเงินของญี่ปุ่นปี 2011 (Japan's Diplomatic Bluebook 2011) ที่ได้ให้ความสำคัญกับการใช้ soft power มาดำเนินนโยบายเพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นเอาไว้

¹⁰ Cool Japan เป็นคำที่มาจากบทความ “Japan's Gross National Cool” ของ Douglas McGray ในวารสาร Foreign Policy ฉบับที่ 130 ปี 2002 ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นได้หยิบมาใช้เพื่อสื่อถึงความ “เท่” ของวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นที่ชาวต่างชาติชื่นชอบ

¹¹ Interview Kishimori and Yonetani, MOFA Official, Tokyo, 7 December 2012.

¹² ชูตินันท์ ทักมิยามิตันท์, *Soft power ของญี่ปุ่น: จากนโยบายเชิงรับสู่เชิงรุก* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), น. 60-64.

¹³ กรณีพิพาทหมู่เกาะเซ็นคาคุ/เฉียวหยูกับจีน ข้อพิพาทหมู่เกาะทาเคชิมะ/ต็อกโดกับเกาหลี และหมู่เกาะดินแดนทางตอนเหนือ/คูริลกับรัสเซีย

3.1.2 นโยบาย soft power ของญี่ปุ่น

ในการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ รัฐบาลจำเป็นต้องมีนโยบายที่มีความชัดเจนและไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งญี่ปุ่นมีนโยบายหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เรียกว่า “สมุดปกน้ำเงิน” (Japan’s Diplomatic Bluebook) ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จึงนำเสนอสมุดปกน้ำเงินของญี่ปุ่นปี 2011¹⁴ เพื่อสร้างความเข้าใจในแนวทางและเป้าหมายของการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ในสมุดปกน้ำเงินปี 2011 ได้กล่าวถึงการใช้นโยบาย soft power เป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจของญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นกำลังเผชิญปัญหาทั้งจากภายในและภายนอก ส่งผลกระทบต่อการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ญี่ปุ่นจึงได้หันมาให้ความสำคัญกับการทรัพยากร soft power มากขึ้น โดยในสมุดปกน้ำเงินปี 2011 ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า

“ญี่ปุ่นมีเป้าหมายในการสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดี (Japan Brand)

โดยเฉพาะในเรื่องของทรัพยากรมนุษย์ เทคโนโลยี และวัฒนธรรม รวมถึงการสร้าง
ความเข้าใจและความไว้วางใจระหว่างญี่ปุ่นกับประชาคมระหว่างประเทศ ทั้งใน
ระดับรัฐและประชาชน ผ่านการส่งเสริมการศึกษาภาษาญี่ปุ่น การแลกเปลี่ยนเยาวชน
และวัฒนธรรมญี่ปุ่นทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยนิยม”¹⁵

โดยญี่ปุ่นได้นำทรัพยากร soft power มาใช้เพื่อรักษาผลประโยชน์ด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และเสริมสร้างบทบาทบนเวทีระหว่างประเทศ ดังต่อไปนี้

1) เพิ่มความร่วมมือระหว่างพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น และเชื่อมโยงญี่ปุ่นกับภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกให้แข็งแกร่งมากขึ้น จากสภาพแวดล้อมที่ไม่มั่นคงภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ญี่ปุ่นจำเป็นต้องยกระดับความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯในเชิงลึกให้มากขึ้น รวมถึงรักษาระดับความสัมพันธ์ที่ดีกับจีนบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมทางยุทธศาสตร์ ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในภูมิภาคทั้งกับเกาหลี ออสเตรเลีย อินเดีย และอาเซียน บนพื้นฐานประชาธิปไตยและค่านิยมร่วมกัน โดยเฉพาะความร่วมมือแบบพหุภาคี เช่น การประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit หรือ EAS) กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia – Pacific Economic Cooperation หรือ APEC) และกรอบการประชุมอาเซียนว่าด้วยการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum หรือ ARF)

¹⁴ Ministry of Foreign Affairs of Japan, *Diplomatic Bluebook 2011*, 14 June 2012, available from

<http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2011/index.html>

¹⁵ Ibid, p. 25.

2) สนับสนุนการทูตเชิงเศรษฐกิจ การรักษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับนานาประเทศมีความสำคัญต่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ดังนั้นญี่ปุ่นจึงให้ความสำคัญกับการทูตเชิงเศรษฐกิจอย่างยิ่งผ่านแนวทางความร่วมมือดังนี้ 1) พัฒนาระบบการค้าเสรี 2) สร้างความมั่นคงแก่การนำเข้าทรัพยากรธรรมชาติและอาหาร 3) ส่งเสริมการส่งออกระบบโครงสร้างพื้นฐานของญี่ปุ่น 4) พัฒนาญี่ปุ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ และ 5) ส่งเสริมภาพลักษณ์ของญี่ปุ่น (Japan Brand)

3) เพิ่มบทบาทและมีส่วนร่วมเชิงรุกบนเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ซึ่งญี่ปุ่นจะร่วมมือเพื่อผลักดันเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Millennium Development Goals หรือ MDGs) ให้ประสบความสำเร็จ เห็นได้จาก ในเดือนกันยายนปี 2010 นายกรัฐมนตรี นาโโตะ คัง ได้ประกาศคำมั่นสัญญาที่รู้จักกันในนาม “พันธสัญญาของกัง (Kan Commitment)” ว่า ญี่ปุ่นจะบริจาคเงินจำนวน 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สำหรับด้านสาธารณสุขและ 3,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สำหรับด้านการศึกษาภายในช่วงปี 2011-2015

4) พัฒนาการทูตเชิงรุก (Proactive Diplomacy) สถานะของญี่ปุ่นในเวทีระหว่างประเทศทุกวันนี้กำลังลดลง เช่น ขนาดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) ตกมาเป็นอันดับสาม เศรษฐกิจอยู่ในภาวะซบเซา ประกอบกับคนญี่ปุ่นลดความสนใจในการมีส่วนร่วมบนเวทีระหว่างประเทศ ทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องมีแนวทางการทูตที่สามารถปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติได้ ด้วยการมียุทธศาสตร์ระยะกลางและระยะยาวอย่างชัดเจน

ในสมุดปกน้ำเงินยังกล่าวถึงความสำคัญของแต่ละภูมิภาค โดยญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียและโอเชียเนีย เป็นลำดับแรก เพราะมีความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง แต่ด้วยปัญหาต่างๆ ภายในภูมิภาค ทำให้ภูมิภาคนี้ยังขาดความมั่นคงและเสถียรภาพ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงถือว่า การสร้างเสถียรภาพและความรุ่งเรืองภายในภูมิภาคเป็นเป้าหมายหลักของญี่ปุ่น ซึ่งการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นจะต้องยกระดับการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ อาเซียน ออสเตรเลีย อินเดีย และกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของความร่วมมือภายในภูมิภาค

สำหรับอาเซียน ญี่ปุ่นจะใช้กรอบความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ได้แก่ การประชุมสุดยอดผู้นำเอเชียตะวันออก (EAS) อาเซียนบวกสาม (ASEAN+3) กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (APEC) กรอบการประชุมอาเซียนว่าด้วยการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ARF) และการประชุมเอเชีย-ยุโรป (Asia – Europe Meeting หรือ ASEM) เพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหามีร่วมกัน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และช่องว่างการพัฒนา

จากสมุดปกน้ำเงินของญี่ปุ่นปี 2011 จะเห็นได้ว่า แม้ญี่ปุ่นจะยังคงให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจของประเทศมาเป็นอันดับหนึ่ง แต่การรักษาผลประโยชน์นั้นเป็นสิ่งที่

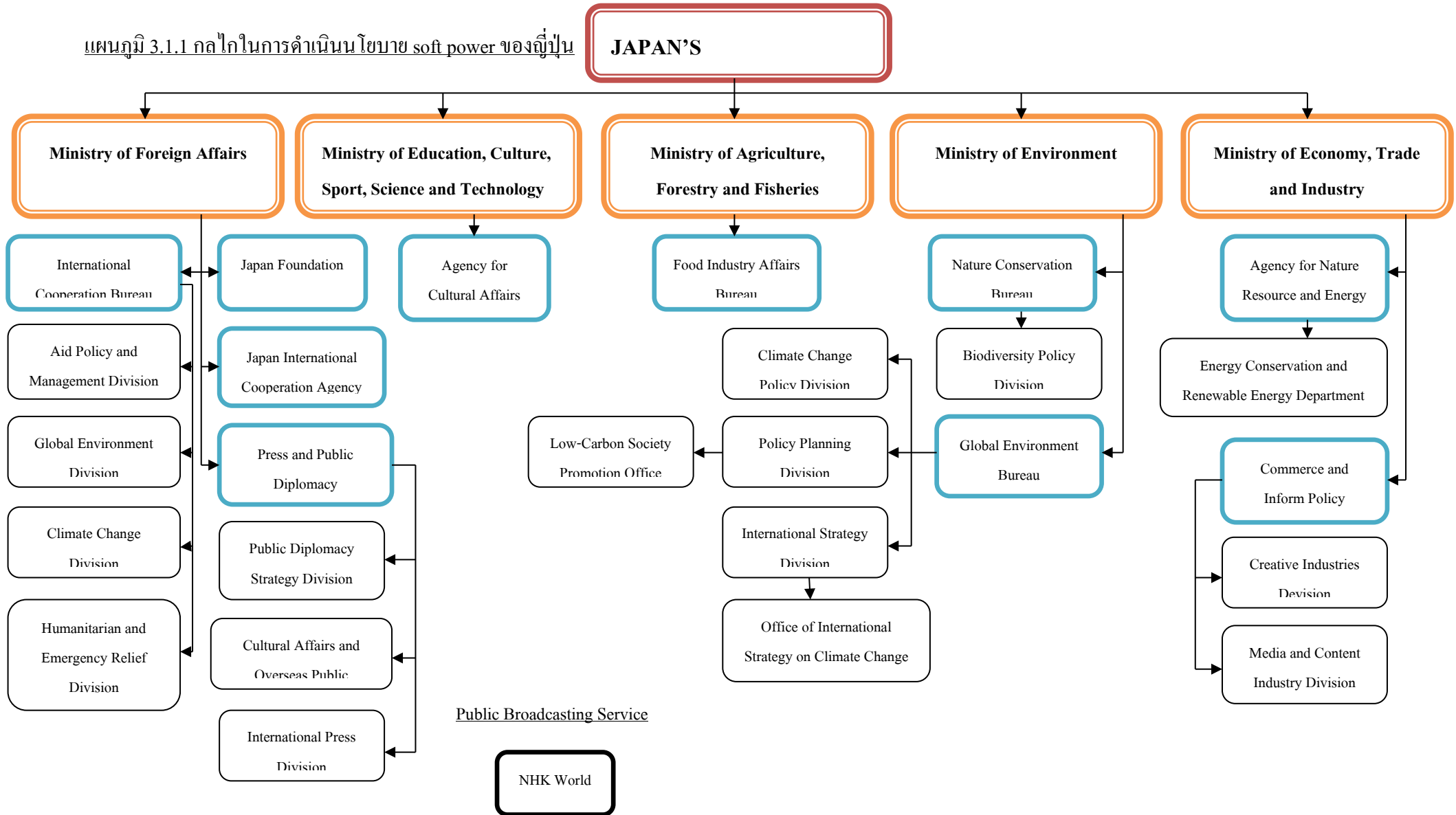
น่าสนใจ กล่าวคือ ญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อการใช้ soft power ในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งแตกต่างจากชาติมหาอำนาจหลายประเทศที่เน้นใช้ hard power เป็นหลัก หรือไม่ก็ใช้ควบคู่กับ soft power อีกทั้งญี่ปุ่นไม่เพียงแต่มีส่วนร่วมบนเวทีระหว่างประเทศเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการเสนอความคิดริเริ่ม โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงของมนุษย์ และความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา และเมื่อแยกออกมาดูเป็นรายประเด็น ในประเด็นความมั่นคง ญี่ปุ่นได้ใช้ค่านิยมสากลในการแสวงหาพันธมิตรด้านความมั่นคงในภูมิภาค ในด้านเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นได้พยายามฟื้นฟูเศรษฐกิจโดยการใช้ทรัพยากร soft power เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และรักษาสถานะของประเทศ โดยมีรัฐบาลเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน

3.1.3 กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมีกลไกหลักในการดำเนินนโยบาย soft power อยู่ทั้งหมด 5 กระทรวงคือ 1) กระทรวงการต่างประเทศ 2) กระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม 3) กระทรวงศึกษาธิการ กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 4) กระทรวงสิ่งแวดล้อม และ 5) กระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมง ตลอดจนสื่อมวลชนที่เป็นช่องทางในการเผยแพร่ทรัพยากร soft power ของญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นอย่าง บรรษัทกระจายเสียงและแพร่ภาพแห่งญี่ปุ่น (NHK) โดยแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่นมีการทำงานไม่ทับซ้อนกันมากนัก เช่น กระทรวงการต่างประเทศ ดูแลนโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้าน soft power ของประเทศในภาพรวม รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการใส่ค่านิยมในสินค้าทางวัฒนธรรม ขณะที่กระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม เป็นหน่วยงานรับผิดชอบอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (creative industry) ได้แก่ อนิเมชัน เกม ภาพยนตร์ และนวัตกรรมด้านวัฒนธรรมสมัยนิยม เป็นต้น และแม้ว่า แต่ละหน่วยงานจะมีความรับผิดชอบแตกต่างกัน แต่ก็มีสำนักนายกรัฐมนตรี (ที่มีเจ้าหน้าที่จากกระทรวงการต่างประเทศเป็นคนขับเคลื่อนหลัก) เป็นหน่วยประสานงานในการจัดประชุมระดมสมองในระดับคณะทำงาน (working group) ทุกสัปดาห์ โดยเริ่มประชุมครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคมปี 2012¹⁶ เพื่อบูรณาการงานด้าน soft power ให้ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งแต่ละกระทรวงมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย soft power ดังนี้

¹⁶ Interview Kishimori and Yonetani.

แผนภูมิ 3.1.1 กลไกในการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่น

1) กระทรวงการต่างประเทศ (Ministry of Foreign Affairs of Japan หรือ MOFA)¹⁷

กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นปัจจุบัน มีความพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการบูรณาการงานด้าน soft power ทั้งกับหน่วยงานภายใน และกับหน่วยงานภายนอก เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้าน soft power ของประเทศ โดยเรียกว่า “full-cast diplomacy” มีกระทรวงการต่างประเทศเป็นศูนย์กลางในการกำหนดนโยบายการทูตสาธารณะ (Public Diplomacy Strategic Headquarters) และแบ่งความร่วมมือออกเป็น 3 ส่วน¹⁸ คือ

1.1) ความร่วมมือภายในกระทรวงการต่างประเทศ จะร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายในเพื่อดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน 1.2) ร่วมมือกับกระทรวงหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง และ 1.3) ร่วมมือกับภาคเอกชนและภาคประชาสังคม นอกจากนี้ กระทรวงการต่างประเทศยังมีแนวคิด Beyond Cool Japan (เหนือกว่าความเท่แบบญี่ปุ่น) ซึ่งเน้นความสำคัญกับการเพิ่มคุณค่าและค่านิยมของญี่ปุ่นในสินค้าวัฒนธรรม เช่น ความพยายาม ความอดทน และการทำงานเป็นทีม รวมถึงไม่ต้องการให้เกิดความรู้สึกถูกบังคับให้ชอบหรือชื่นชม แต่ต้องการให้มองสินค้าวัฒนธรรมเป็นนวัตกรรมแห่งชีวิต (life innovation) ที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของชีวิต¹⁹ ตลอดจนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการแต่งตั้งทูตวัฒนธรรม โดยได้เลือกโคราเอมอนมาเป็นทูตอนิเมะ (Anime ambassador) และการจัดงานมอบรางวัลมังงะนานาชาติ (International Manga Award) ที่ริเริ่มในปี 2006²⁰ โดยกระทรวงการต่างประเทศมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบาย soft power ดังนี้

กรมสื่อและการทูตสาธารณะ (Press and Public Diplomacy Department) มีหน้าที่ในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ร่วมมือกับองค์การด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศ เผยแพร่วัฒนธรรมของญี่ปุ่น และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับนานาประเทศ โดยโครงสร้างของกรมในปัจจุบันเป็นการปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยในเดือนสิงหาคม 2012 ได้มีการปรับโครงสร้างด้วยการนำกรมสื่อและการประชาสัมพันธ์ (Press and Public Relations Department) มารวมกับกรมการทูตสาธารณะ (Public Diplomacy Department) กลายเป็น “กรมสื่อและการทูตสาธารณะ”²¹ เพื่อยกระดับงานด้านการทูตสาธารณะของญี่ปุ่นให้มีความสามารถมากขึ้น และเท่าทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การปรับปรุงดังกล่าวสะท้อนถึงการให้ความสำคัญในการใช้สื่อเป็นเครื่องมือหลักของ soft power

¹⁷ Ministry of Foreign Affairs of Japan, *About the Ministry*, 4 July 2012, available from <http://www.mofa.go.jp/about/hq/org.html>

¹⁸ Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA). (2012), *Japan's Public Diplomacy: Restructuring and "Beyond Cool Japan"*, From MOFA Officer.

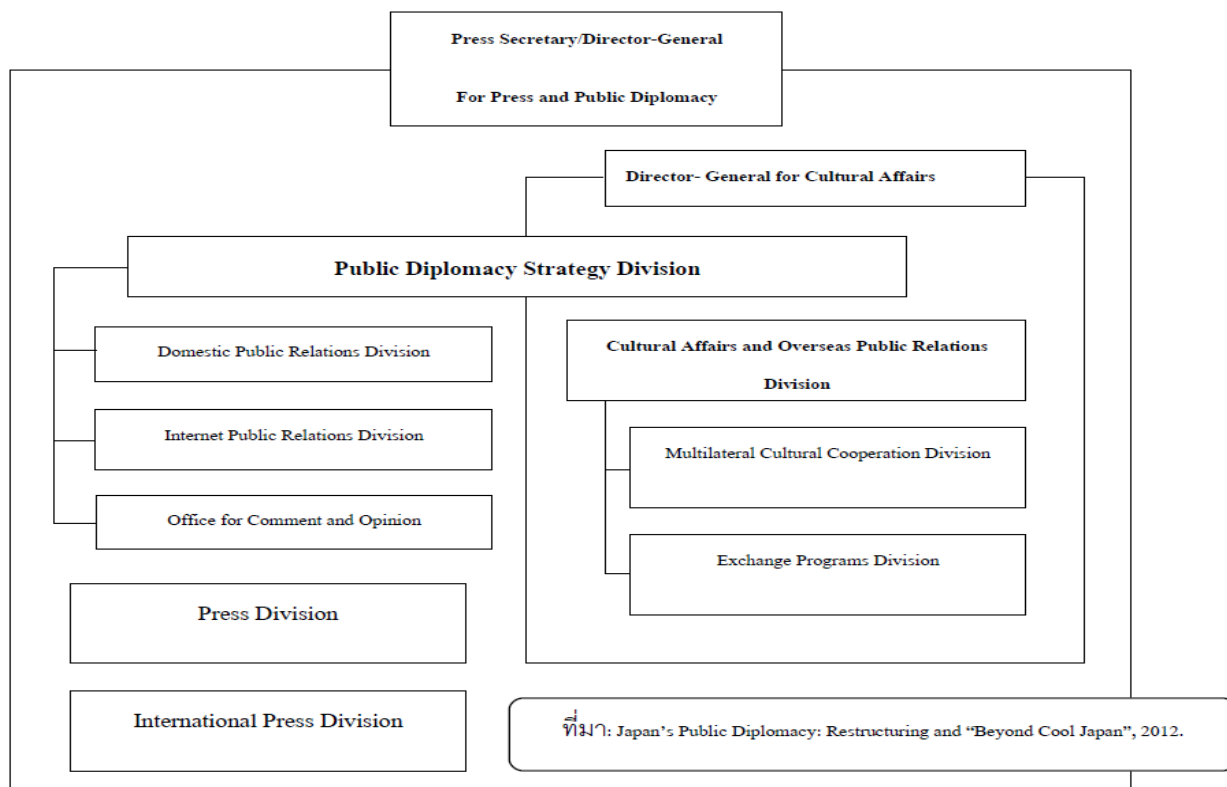
¹⁹ Interview Kishimori and Yonetani.

²⁰ วาสนา ปานนาม (2555), การส่งเสริมการทูตญี่ปุ่น: เครื่องมือเพิ่ม soft power และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วารสารญี่ปุ่นศึกษา, น. 84.

²¹ Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA). (2012), *Japan's Public Diplomacy: Restructuring and "Beyond Cool Japan"*

ของญี่ปุ่น โดยมีกองยุทธศาสตร์การทูตสาธารณะ (Public Diplomacy Strategy Division) กองสื่อ (Press Division) กองสื่อระหว่างประเทศ (International Press Division) กองกิจการด้านวัฒนธรรมและการประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ Cultural Affairs and Overseas Public Relations Division) และกองโครงการแลกเปลี่ยน (Exchange Division) เป็นหน่วยงานขับเคลื่อนการทูตสาธารณะของญี่ปุ่นให้ประสบผลสำเร็จ ดังแผนภูมิด้านล่าง

แผนภูมิ 3.1.2 โครงสร้างของกรมสื่อและการทูตสาธารณะ

กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ (International Cooperation Bureau) มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย soft power ดังนี้ 1) กำหนดนโยบายความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) และนำไปปฏิบัติใช้ 2) ขับเคลื่อนนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ 3) ดูแลประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 4) รับผิดชอบในการช่วยเหลือมนุษยธรรมและจัดส่งทีมกู้ภัยญี่ปุ่น และ 5) เป็นหน่วยงานกำกับสำนักงานความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency หรือ JICA) ซึ่งกรมความร่วมมือระหว่างประเทศ ประกอบด้วยหน่วยงานที่ขับเคลื่อนนโยบาย soft power ดังนี้ กองการจัดการและนโยบายช่วยเหลือ (Aid Policy and Management Division) กองประชาสัมพันธ์และการประเมินผลความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA Evaluation and Public Relations Division) กองสิ่งแวดล้อมโลก (Global Environment Division) กองการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change

Division) และกองการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการกู้ภัยฉุกเฉิน (Humanitarian Assistance and Emergency Relief Division)

สำนักงานความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency หรือ JICA)²² จัดตั้งขึ้นในปี 1974 แต่เดิมชื่อสำนักงานความร่วมมือด้านเทคนิคต่างประเทศ (Overseas Technical Cooperation Agency หรือ OTCA) โดยมีการปฏิรูปครั้งใหญ่ในปี 2003 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความคล่องตัว ภายใต้พระราชบัญญัติการบริหารงานสำนักงานความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น ซึ่งปัจจุบันมีสำนักงานในต่างประเทศทั้งหมด 93 แห่งใน 92 ประเทศทั่วโลก แบ่งเป็นเอเชีย 22 แห่ง (อาเซียนมีใน 8 ประเทศยกเว้นบรูไนและสิงคโปร์) ตะวันออกกลาง 9 ประเทศ แอฟริกา 26 ประเทศ อเมริกาเหนือและใต้ 22 ประเทศ โอเชียเนีย 9 ประเทศ และยุโรป 4 ประเทศ มีหน้าที่หลักคือ ช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาและพัฒนาที่ยั่งยืนที่สุดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นการแก้ไขปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ จัดความยากจน ช่วยเหลือในการปรับปรุงระบบธรรมาภิบาล และให้ความสำคัญกับความมั่นคงของมนุษย์

มูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation หรือ JF)²³ มูลนิธิญี่ปุ่นได้จัดตั้งขึ้นในปี 1972 และได้มีการปรับปรุงโครงสร้างมูลนิธิญี่ปุ่นให้มีความเป็นอิสระมากขึ้นในปี 2003 ภายใต้การกำกับของกระทรวงการต่างประเทศ ปัจจุบันมูลนิธิญี่ปุ่นมีสำนักงานต่างประเทศทั้งหมด 22 แห่งใน 21 ประเทศ มีเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 230 คน เป็นที่น่าสังเกตว่า ญี่ปุ่นได้จัดตั้ง JF ถึง 5 แห่งในอาเซียน ได้แก่ กรุงเทพฯ ฮานอย จาการ์ตา มะนิลา และกัวลาลัมเปอร์ แสดงถึงความสำคัญของอาเซียนต่อญี่ปุ่น โดยในปี 2012 มีงบประมาณราว 15,400 ล้านเยน (มูลนิธิญี่ปุ่นได้งบประมาณจากรัฐบาล ผลกำไรจากการลงทุน และเงินบริจาคจากภาคเอกชน) เป้าหมายหลักคือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศผ่าน 3 ช่องทางดังนี้²⁴

1) การแลกเปลี่ยนศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เห็นได้จาก การจัดนิทรรศการทางศิลปะ การแสดงดนตรี การจัดฉายภาพยนตร์ญี่ปุ่น และวัฒนธรรมญี่ปุ่นสัญจร เช่น หลักการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่นและพิธีชงชา นิทรรศการ “ตุ๊กตาญี่ปุ่น” ปี 2012 งานนาฏศิลป์สัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นครั้งที่ 12 ปี 2012 การบรรยายศิลปะการทำขนมของญี่ปุ่นในไทย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ในปี 2012 และเทศกาล “ภาพยนตร์ญี่ปุ่นปี 2011 ครบรอบวันเกิด 100 ปี อะกิระ คุโรซาวะ (Akira Kurosawa)” ผู้กำกับภาพยนตร์ที่ถือเป็นความภาคภูมิใจของคนญี่ปุ่น

2) ด้านการศึกษาภาษาญี่ปุ่น มีหน้าที่สนับสนุนให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาภาษาญี่ปุ่นในต่างประเทศ เช่น การจัดส่งผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาญี่ปุ่นมาให้คำแนะนำ การจัดอบรมและสัมมนาครูสอนภาษาญี่ปุ่นชาวต่างชาติอย่าง โครงการอบรมภาษาญี่ปุ่นเครือข่ายซากุระ (Sakura Network) และโครงการ

²² Japan International Cooperation Agency, *About JICA*, 5 March 2013, available from <http://www.jica.go.jp/english/about/index.html>

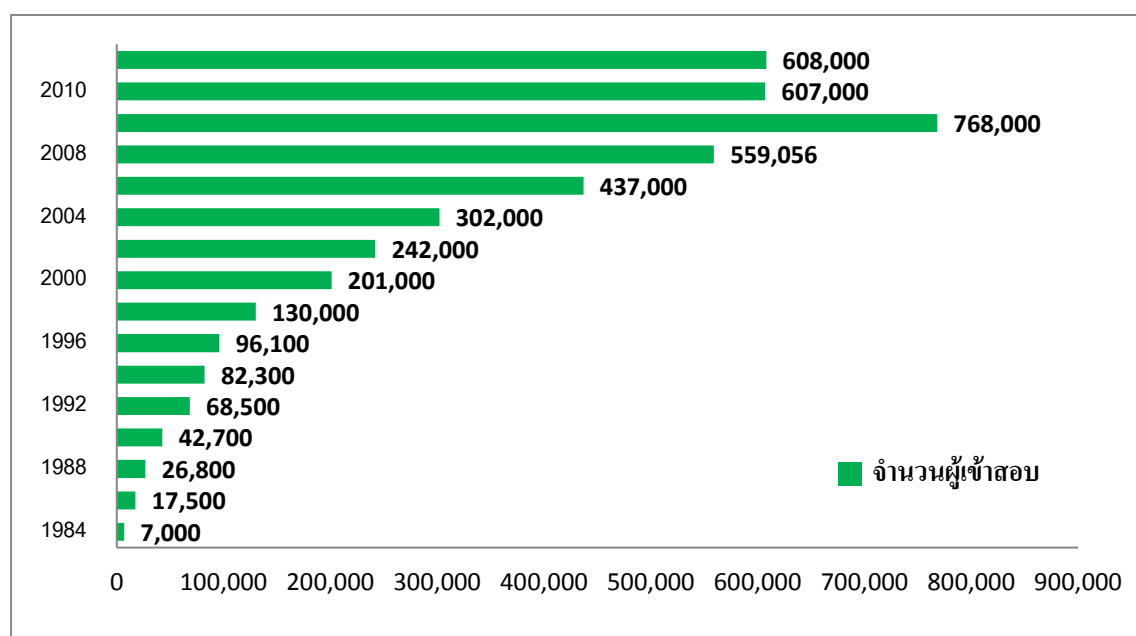
²³ Japan Foundation, *About Us*, 5 March 2013, available from http://www.jpf.go.jp/e/about/outline/about_02.html

²⁴ Japan Foundation, Bangkok, *เกี่ยวกับเจแปนฟาว์นเดชัน*, 5 มีนาคม 2556, สืบค้นได้ที่ http://www.jfbkk.or.th/about_th.php

อบรมครูมัธยมศึกษาเพื่อเป็นครูสอนภาษาญี่ปุ่น การจัดทำสื่อและอุปกรณ์สอนภาษาญี่ปุ่นอย่าง หนังสือเรียนอะกิโกะ โตะ โตะ โมะ คะ จิ หนังสือเรียนอิระนะนะเรียนสบาย สไตล์ โคะ สะรุ และหนังสือภาษาญี่ปุ่นเรียนสบาย สไตล์ โคะ สะรุ ประกวดสุนทรพจน์ภาษาญี่ปุ่น การให้ทุนอบรม และจัดสอบวัดระดับความรู้ภาษาญี่ปุ่น

การจัดทดสอบความสามารถภาษาญี่ปุ่น (Japanese-Language Proficiency Test หรือ JLPT)²⁵ ที่เริ่มมาตั้งแต่ปี 1984 โดยได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จาก ในปี 2011 มีผู้เข้าสอบเกือบ 610,000 คนใน 62 ประเทศทั่วโลก เพิ่มขึ้นจากจำนวนผู้เข้าสอบเพียง 7,000 คนใน 15 ประเทศ ในปี 1984 ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นมากกว่า 80 เท่า ภายในระยะเวลา 3 ทศวรรษ สะท้อนถึงความสนใจเรียนภาษาญี่ปุ่นของชาวต่างชาติที่เพิ่มมากขึ้น ดังเห็นได้จากแผนภูมิด้านล่าง

แผนภูมิ 3.1.3 จำนวนผู้เข้าสอบความสามารถภาษาญี่ปุ่น (JLPT) ตั้งแต่ปี 1984-2011

ที่มา: Japanese-Language Proficiency Test (JLPT), Statistics for the Old and New Tests,

< http://www.jlpt.jp/statistics/pdf/suii_2011.pdf >

และเมื่อดูสัดส่วนของผู้เข้าสอบในปี 2011 พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยเป็นผู้เข้าสอบมากที่สุดคือ ร้อยละ 49.6 โดยมีผู้มีรายได้ (พนักงานบริษัท ข้าราชการ และอาชีพส่วนตัว) ร้อยละ 24.1 และนักเรียนมัธยม ร้อยละ 11.2 ตามลำดับ โดยเหตุผลของการเข้าทดสอบภาษาญี่ปุ่นมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ เพื่อทดสอบความสามารถของตนเองร้อยละ 34 นำไปใช้ประโยชน์ในงาน เป็นประโยชน์ต่อการสมัครงาน เพิ่มรายได้ และเพื่อการเลื่อนขั้นร้อยละ 30.7 และความจำเป็นต่อการสมัครเข้าเรียนมหาวิทยาลัยภายในประเทศตนเอง

²⁵ Japanese-Language Proficiency Test (JLPT), Statistics, 31 December 2013, available from <http://www.jlpt.jp/e/statistics/index.html>

ร้อยละ 10.8 แสดงถึงความสำคัญของภาษาญี่ปุ่นทั้งด้านเศรษฐกิจและการศึกษาในต่างประเทศ จึงกล่าวได้ว่า อิทธิพลทางเศรษฐกิจและเสน่ห์ดึงดูดใจของประเทศญี่ปุ่น เช่น มาตรฐานการศึกษา ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว และเทคโนโลยี เป็นแรงผลักดันให้ชาวต่างชาติหันมาสนใจภาษาญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น

3) **ด้านญี่ปุ่นศึกษาและการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ** มูลนิธิญี่ปุ่นจะสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน การค้นคว้า และวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น โดยมีโครงการจัดส่งอาจารย์หรือผู้เชี่ยวชาญด้านญี่ปุ่นศึกษาในแต่ละสาขาไปสอนยังมหาวิทยาลัยต่างๆ สนับสนุนทุนวิจัย บริจาคหนังสือเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาแก่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย จัดประชุมและสัมมนาเครือข่ายนักวิชาการและนักวิจัยทางด้านญี่ปุ่นศึกษา รวมถึงการจัดเวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากประเทศญี่ปุ่น เช่น การประชุมนานาชาติเรื่อง “การสร้างร่วมมือในภูมิภาคเอเชียเพื่ออนาคตที่ยั่งยืน” ปี 2012 ที่ธรรมศาสตร์ โดยนำนักวิชาการญี่ปุ่นมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักวิชาการไทยในหัวข้อที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน การประชุมวิชาการว่าด้วยอนาคตเอเชีย (Asia’s Future Conference) ครั้งที่ 1 ในปี 2013 เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ต่อภูมิภาค และแนวคิดภูมิภาคนิยม การบรรยายพิเศษเรื่อง “การเมืองและนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยุครัฐบาลชินโซ อาเบะ” โดยนักวิชาการชาวไทยในปี 2013 และการประชุมวิชาการระดับชาติประจำปีของเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยครั้งที่ 6 ในปี 2012

จะเห็นได้ว่า มูลนิธิญี่ปุ่นต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมและภาษาของญี่ปุ่นให้ได้รับความนิยมมากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ดังนั้น มูลนิธิญี่ปุ่นจึงถือเป็นกลไกสำคัญในการใช้ soft power มาสร้างเสน่ห์ให้แก่ญี่ปุ่น

2) กระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม (Ministry of Economy, Trade and Industry หรือ METI)²⁶

กระทรวง METI ถือเป็นกระทรวงที่เน้นเรื่องของการค้าและอุตสาหกรรม แต่ก็มีแนวคิดส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศเชื่อมโยงกับ soft power ของญี่ปุ่น โดยในปี 2003 จากรายงานของกลุ่มศึกษาของกระทรวงได้ย้ำถึงความสำคัญของ “ภาพลักษณ์” (branding) และ “ความเท่” (cool) ต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระของประเทศ²⁷ จึงเกิดแนวคิดความเท่แบบญี่ปุ่น (Cool Japan) ที่เน้นการสร้างภาพ

²⁶ กระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม (Ministry of Economy Trade and Industry หรือ METI) เดิมชื่อ กระทรวงการค้าระหว่างประเทศ และอุตสาหกรรม (Ministry of International Trade and Industry หรือ MITI) แต่ได้ปรับปรุงโครงสร้างและเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น METI ในปี 2001 ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ขอใช้ชื่อ METI เพื่อเป็นที่เข้าใจตรงกัน

²⁷ Craig Hayden, *The rhetoric of soft power: public diplomacy in global context* (Maryland: Lexington Books, 2012), p. 88.

ชั้นขอบในตัวสินค้าวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า โดยให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระ (content industry) ได้แก่ การ์ตูน ภาพยนตร์ และเพลง อีกทั้งยังพยายามร่วมมือกับกระทรวงการต่างประเทศ นำค่านิยมและคุณธรรมของญี่ปุ่นมาใส่ในสินค้าวัฒนธรรมตามแนวคิดเหนือกว่าความเท่ญี่ปุ่น (Beyond Cool Japan) ตลอดจนมีหน้าที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ soft power เช่น การอนุรักษ์และการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ พลังงานรูปแบบใหม่ และชุมชนชาญฉลาด (smart community) โดยกระทรวง METI มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบาย soft power ดังนี้²⁸

กรมการค้าและนโยบายสารสนเทศ (Commerce and Information Policy Bureau) ที่มีกองอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries Division) และกองอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระและสื่อ (Media and Content Industry Division) รับผิดชอบดำเนินนโยบายสร้างสรรค์สินค้าทางวัฒนธรรม

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน (Agency for Natural Resources and Energy) มีแผนกที่สำคัญในการดำเนินยุทธศาสตร์ด้านพลังงานรูปแบบใหม่และการอนุรักษ์พลังงานคือ แผนกอนุรักษ์พลังงานและพลังงานรูปแบบใหม่ (Energy Conservation and Renewable Energy Department) ซึ่งญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งในด้านนี้ จึงได้ผลักดันค่านิยมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงานให้เป็นค่านิยมร่วมของประชาคมระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ METI ยังมีองค์การส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan External Trade Organization หรือ JETRO) เพื่อผลักดันสินค้าทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมมากขึ้น ภายใต้แนวคิดความเท่แบบญี่ปุ่น (Cool Japan) เช่น อาหารญี่ปุ่น การออกแบบ แฟชั่นการแต่งกาย และอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระทั้งเกม เพลง และภาพยนตร์ ตลอดจนสร้างภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในฐานะศูนย์กลางการออกแบบและนวัตกรรมระดับโลก ปัจจุบันมีสำนักงานต่างประเทศ 73 ทั่วโลก เฉพาะในอาเซียนมีสำนักงานใน 8 ประเทศ ยกเว้นที่ลาวและบรูไน²⁹ จึงถือเป็นกลไกที่สำคัญในการผลักดันอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระให้เป็นทรัพยากร soft power ที่สร้างเสน่ห์แก่ญี่ปุ่น

3) กระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology หรือ MEXT)

²⁸ Ministry of Economy, Trade and Industry (METI), *Organization chart*, 24 February. 2013, available from

<http://www.meti.go.jp/english/aboutmeti/data/aOrganizatione/pdf/chart2012.pdf>

²⁹ Japan External Trade Organization-JETRO, *Cool Japan*, 15 March 2013, available from <http://www.jetro.go.jp/en/trends/>

กระทรวงศึกษาธิการฯ มีบทบาทที่หลากหลายเกี่ยวข้องกับ soft power ของญี่ปุ่น ทั้งการศึกษา วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ล้วนเป็นทรัพยากรที่สามารถสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศได้ โดยในที่นี่จะขอยกตัวอย่างทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุดคือ การศึกษาและวัฒนธรรม

ด้านการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบ “ทุนรัฐบาลญี่ปุ่น (มอนบุโช)” (Japanese Government (Monbusho) Scholarship Students) ที่ริเริ่มมาตั้งแต่ปี 1954 โดยในปี 2008 รัฐบาลญี่ปุ่นมีแผนเพิ่มจำนวนนักเรียนต่างชาติจาก 140,000 คน เป็น 300,000 คนภายในปี 2020 ซึ่งเป็นนโยบายเชิงรุกของญี่ปุ่นที่ต้องการสร้างเสน่ห์ของประเทศด้วยมาตรฐานการศึกษาผ่านการให้ทุนการศึกษาและวิจัย ซึ่งตลอดระยะเวลาเกือบ 6 ทศวรรษ มีนักเรียนต่างชาติจบการศึกษาจากญี่ปุ่นด้วยทุนรัฐบาลประมาณ 92,000 คน จาก 160 ประเทศทั่วโลก สำหรับในปี 2011 มีนักเรียนต่างชาติกำลังศึกษาที่ญี่ปุ่นด้วยทุนรัฐบาลจำนวน 9,396 คน โดยทุนรัฐบาลแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ ทุนวิจัย ทุนฝึกหัดครู ทุนด้านญี่ปุ่นศึกษา ทุนนักศึกษาด้านเทคโนโลยี ทุนนักศึกษากฎพิเศษ และทุนสำหรับเยาวชนในโครงการผู้นำเยาวชน (Young Leaders' Program หรือ YLP)³⁰ และ

ด้านวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการฯ มีความต้องการสร้างชาติบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและศิลปะ ด้วยการออกกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวัฒนธรรมและศิลปะในปี 2001 โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ที่สำคัญมีความต้องการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม³¹ อีกหน้าที่หนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการคือ การจัดทำฐานข้อมูลของคลังข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (digital archive) เพื่อส่งเสริมการใช้คลังข้อมูลเนื้อหาสาระในการสร้างสรรค์สินค้าทางวัฒนธรรม โดยมีการประสานงานกับต่างประเทศเพื่อสร้างเครือข่ายฐานข้อมูลด้านนี้ รวมถึงยังจัดตั้ง “ศูนย์ความเป็นเลิศ” (Center of Excellence หรือ COE) เพื่อเป็นศูนย์กลางฝึกอบรมบุคลากรด้านอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระ³² โดยกระทรวงศึกษาฯ ยังมีกลไกส่งเสริมความร่วมมือทางวัฒนธรรมคือ

สำนักงานกิจการวัฒนธรรม (Agency for Cultural Affairs หรือ ACA)³³ จัดตั้งในปี 1968 โดยมีหน้าที่หลักคือ ส่งเสริมวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นในต่างประเทศ ผ่านการส่งเสริมและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศ ซึ่งมีโครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับอาเซียน ที่ถือเป็นช่องทางในการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน ตลอดจนยังมีหน้าที่จัดเทศกาลศิลปะและเทศกาลภาพยนตร์ญี่ปุ่นในต่างประเทศ และส่งเสริมความร่วมมือด้านวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการอนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม และส่งเสริมการเรียนภาษาญี่ปุ่นสำหรับ

³⁰ Study in Japan, *Topics*, 31 December 2013, available from <http://www.studyjapan.go.jp/en/index.html>

³¹ MEXT, *2011 White Paper on Education, Culture, Sports, Science and Technology*, 31 December 2013, available from http://www.mext.go.jp/b_menu/hakusho/html/hpab201101/detail/1330512.htm

³² วาสนา ปานนวม (2555), การส่งเสริมการทุนญี่ปุ่น: เครื่องมือเพิ่ม soft power และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ, น. 83.

³³ Agency for Cultural Affairs, *Policy of Cultural Affair in Japan*, 6 March 2013, available from <http://www.bunka.go.jp/english/index.html>

ชาวต่างชาติ ซึ่งเป้าหมายของสำนักกิจการวัฒนธรรมคือ สร้างพลังแห่งวัฒนธรรม (power of culture) ให้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติและเพิ่มเสน่ห์ของประเทศ

4) กระทรวงสิ่งแวดล้อม (Ministry of Environment)³⁴

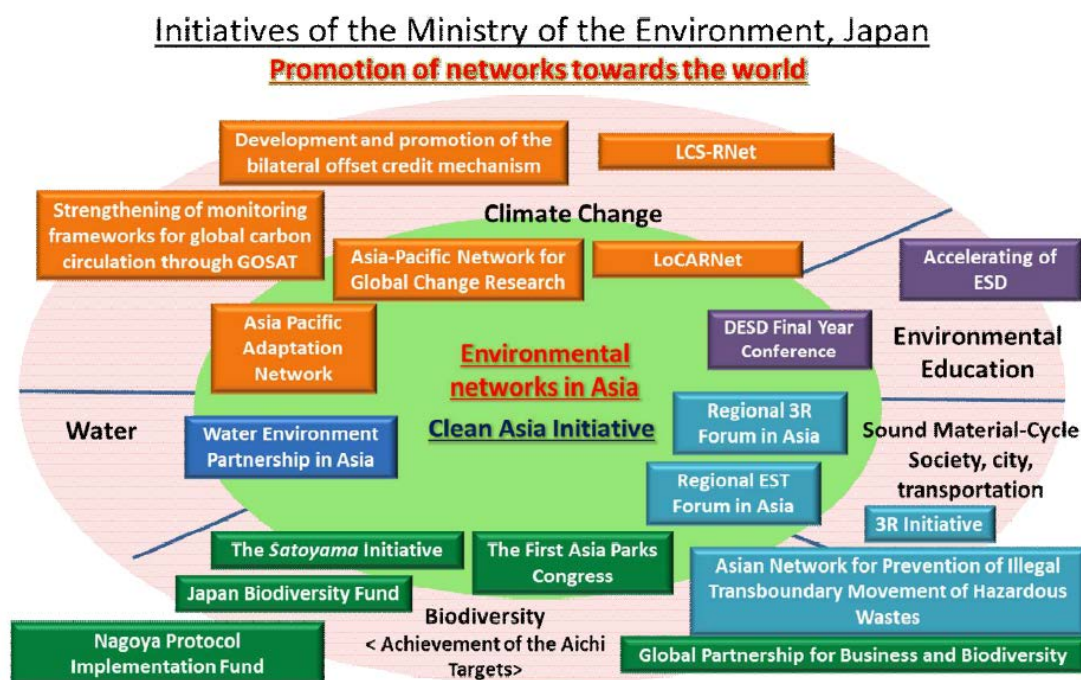
กระทรวงสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานที่ผลักดันแนวคิดริเริ่มด้านสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น เพื่อแสดงบทบาทนำและรับผิดชอบต่อประชาคมโลก ในประเด็นที่สำคัญอย่าง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เป็นต้น ด้วยแนวคิดริเริ่ม โลกเย็น 50 (Cool Earth 50) และแนวคิด 3Rs (Reduce, Reuse and Recycle) เป็นแนวคิดสำคัญในการสร้างสังคมหมุนเวียน วัสดุที่ดี (Sound Material-cycle Society) ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ soft power ด้านการปกป้องสิ่งแวดล้อม ดังนี้

กรมสิ่งแวดล้อมโลก (Global Environment Bureau) เป็นหน่วยงานที่ดูแล กำกับนโยบาย และร่วมมือกับนานาประเทศ ในประเด็นสิ่งแวดล้อมของโลก เพราะญี่ปุ่นต้องการแสดงบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมของโลก ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ 105 คน ในกองนโยบายการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate Change Policy Division) รับผิดชอบนโยบายและเสนอความคิดริเริ่มเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กองวางแผนนโยบาย (Policy Planning Division) มีสำนักส่งเสริมสังคมคาร์บอนต่ำ (Low-carbon Society Promotion Office) เป็นหน่วยงานผลักดันแนวคิดสังคมคาร์บอนต่ำสู่ระดับภูมิภาคและโลก กองยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศ (International Strategy Division) รับผิดชอบยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีสำนักความร่วมมือยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Office of International Strategy on Climate Change) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง

กรมอนุรักษ์ธรรมชาติ (Nature Conservation Bureau) มีเจ้าหน้าที่ 176 คน รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายและนำไปปฏิบัติใช้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการปกป้องสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ มีกองนโยบายความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Policy Division) เป็นหน่วยงานส่งเสริมความร่วมมือด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ให้ประสบความสำเร็จบนเวทีระหว่างประเทศ

³⁴ Ministry of the Environment, *Organization*, 4 July 2012, available from <http://www.env.go.jp/en/aboutus/pamph/html/00pan160.html>

แผนภูมิ 3.1.4 แนวคิดริเริ่มในประเด็นสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น

ที่มา: Rio+20: Initiative of Ministry of Environment of Japan (2012)

จากแผนภูมิแนวคิดริเริ่มในประเด็นสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่นจะเห็นว่า ญี่ปุ่นมีแนวคิดริเริ่มด้านสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นสำคัญคือ

1) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการร่วมมือทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก เห็นได้จาก การสร้างเครือข่ายวิจัยเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Network for Global Change Research) สถาบันวิจัยระหว่างประเทศเพื่อสังคมคาร์บอนต่ำ (International Research Network for Low Carbon Societies หรือ LCS-RNet) เครือข่ายวิจัยคาร์บอนต่ำแห่งเอเชีย (Low Carbon Asia Research Network หรือ LoCARNet) และเครือข่ายการปรับตัวของภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Adaptation Network)

2) ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยญี่ปุ่นมีบทบาทนำเสนอแนวคิดริเริ่มทั้ง ความคิดริเริ่มสะโตยะมะ (Satoyama Initiative) พิธีสารนาโกย่า (Nagoya Protocol) กองทุนความหลากหลายทางชีวภาพ (Japan Biodiversity Fund) และหุ้นส่วนโลกเพื่อธุรกิจและความหลากหลายทางชีวภาพ (Global Partnership for Business and Biodiversity)

3) สักคมหมนเวียนวัดคู้ทีดี ญี่ปุ่นได้ส่งเสริมความร่วมมือด้วยแนวคิด 3Rs โดยมีการจัดประชุมทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการเพื่อเผยแพร่แนวคิด 3Rs สู่ต่างประเทศ โดยเฉพาะในเอเชียเพื่อสร้างสังคมที่มีการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน

4) ทรัพยากรน้ำ ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่มีบทบาทนำในการสร้างความเป็นหุ้นส่วนทรัพยากรน้ำในเอเชีย

5) การศึกษาสิ่งแวดล้อม เป้าหมายเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุมทั่วเอเชีย นำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มีความยั่งยืน ทำให้ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับบนเวทีโลกในฐานะประเทศที่มีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อม

5) กระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมง (Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries หรือ MAFF)

แม้ว่าโดยทั่วไปหน้าที่หลักของกระทรวงเกษตรคือ ปกป้องภาคการเกษตรภายในประเทศ ทำให้ภาพลักษณ์ของกระทรวงญี่ปุ่นในมุมมองของต่างชาติคือ หน่วยงานที่คอยกีดกันการค้า ดำเนินนโยบายอุดหนุนและมาตรการต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์แก่ภาคการเกษตรของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังญี่ปุ่นเริ่มส่งออกสินค้าเกษตรมากขึ้น โดยเฉพาะผลไม้ระดับพรีเมียมตามกำลังซื้อที่มากขึ้นของคนเอเชีย แต่หลังจากวิกฤตครั้งใหญ่ในเดือนมีนาคมปี 2011 ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภคชาวต่างชาติในสินค้าเกษตรและอาหารของญี่ปุ่น กระทรวงเกษตรจึงได้ริเริ่มแนวทางการดำเนินนโยบายใหม่ด้วยการส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของสินค้าเกษตรและอาหารของญี่ปุ่น เพื่อสร้างความมั่นใจว่า สินค้าเกษตรและอาหารของญี่ปุ่นยังคงมีคุณภาพ สะอาด และปลอดภัย อันเป็นส่วนหนึ่งของการใช้อาหารเป็นทรัพยากร soft power โดยมีหน่วยงานสำคัญคือ

กรมอุตสาหกรรมอาหาร (Food Industry Affairs Bureau) มีหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ การขยายตลาดส่งออกสินค้าเกษตร ป่าไม้ ประมง และอาหาร (Agriculture, Forestry, Fisheries and Food หรือ AFFF) ด้วยการสร้างความเชื่อต่อผลิตภัณฑ์การเกษตรของญี่ปุ่นในต่างประเทศ ตลอดจนเป็นหน่วยงานที่ใช้อาหารในฐานะทรัพยากร soft power เสริมสร้างเสน่ห์ของประเทศในอีกทางหนึ่ง³⁵ โดยมีกองสนับสนุนการส่งออก (Export Promotion Division) เป็นหน่วยงานขับเคลื่อนนโยบาย

³⁵ MAFF, Food Industry Affairs Bureau, 4 July 2012, available from http://www.maff.go.jp/j/shokusan/pdf/shokusan_english.pdf

สื่อมวลชน

นอกจากกลไกของรัฐ ญี่ปุ่นยังมีกลไกสื่อสารมวลชนอย่าง บริษัทกระจายเสียงและแพร่ภาพแห่งญี่ปุ่น (Japan Broadcasting Corporation หรือ *Nippon Hoso Kyokai* หรือ NHK) ซึ่งเป็นสื่อสาธารณะที่มีช่อง “NHK World” เป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในต่างประเทศ เพื่อสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ของประเทศ เห็นได้จาก หนึ่งในวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานของช่อง NHK World คือ นำเสนอความหลากหลายของวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมที่ทันสมัย และบทบาทของญี่ปุ่นในประเด็นปัญหาสำคัญของโลก ตลอดจนส่งเสริมความเข้าใจและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อสร้างมิตรภาพระหว่างญี่ปุ่นกับประชาคมโลก³⁶ ตัวอย่างรายการที่มีเป้าหมายสร้างเสน่ห์แก่ประเทศ เช่น Cool Japan Hakkutsu: Kakkoi Nippon! หรือ Discovering Cool Japan ที่ออกอากาศทางช่อง NHK World มาตั้งแต่ปี 2008 โดยได้เชิญผู้เข้าร่วมรายการชาวต่างชาติที่สนใจญี่ปุ่นทั้งเรื่องการเต้น แฟชั่น อาหาร และสถาปัตยกรรม มาร่วมเก็บเกี่ยวประสบการณ์จริง เพื่อเข้าใจในความเป็นญี่ปุ่นมากขึ้น³⁷

อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อเพื่อสร้างภาพลักษณ์และสร้างความนิยมไม่ใช่เรื่องใหม่ของญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นได้เผยแพร่ข่าวสารของญี่ปุ่นภาคภาษาอังกฤษมาตั้งแต่ปี 1935 ซึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นมีได้ดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อผ่านวิทยุโตเกียว (Radio Tokyo) เพื่อบรรลุเป้าหมายการสร้างวงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพา แต่เมื่อสงครามสิ้นสุดลงวิทยุโตเกียวได้เปลี่ยนชื่อเป็นวิทยุญี่ปุ่น (Radio Tokyo) ในปี 1952 โดยเป็นหนึ่งในกลไกที่ช่วยฟื้นฟูภาพลักษณ์ของญี่ปุ่น ต่อมาในปี 1996 ได้เปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น NHK World³⁸ โดยปัจจุบันได้นำเสนอข่าวสารและเรื่องราวของญี่ปุ่นใน 17 ภาษา เช่น จีน อารบิก รัสเซีย สเปน อินโดนีเซีย และสวาฮิลี รวมถึงภาษาในอาเซียน ได้แก่ พม่า บาฮาซาอินโดนีเซีย ไทย และเวียดนาม กล่าวได้ว่า NHK World มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินการทูตสาธารณะของญี่ปุ่น เพราะสามารถเข้าถึงประชาชนต่างประเทศได้ผ่านทางเคเบิลท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานด้าน soft power ในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า กลไกการดำเนินงานด้าน soft power ของญี่ปุ่นมีความครอบคลุมในทุกมิติตามแนวคิดของโจเซฟ นาย (Joseph Nye) อีกทั้งแต่ละหน่วยงานก็มีความรับผิดชอบที่ชัดเจนในประเด็นต่างๆ โดยสามารถแบ่งได้ตามนี้

1) ด้านวัฒนธรรมได้แก่ 1.1) กองวัฒนธรรมและการประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ กรมสื่อและการทูตสาธารณะ กระทรวงการต่างประเทศ และสำนักงานเพื่อกิจการทางวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการฯ มี

³⁶ NHK World, *About NHK World*, 5 February 2014, available from <http://www3.nhk.or.jp/nhkworld/english/info/aboutnhkworld.html>

³⁷ วาสนา ปานนาม (2555), การส่งเสริมการทูตญี่ปุ่น: เครื่องมือเพิ่ม soft power และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ, น. 81.

³⁸ NHK World, *History of NHK International Broadcasting*, 5 February 2014, available from <http://www3.nhk.or.jp/nhkworld/english/info/history.html>

หน้าที่หลักในการดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับต่างประเทศ 1.2) กรมอุตสาหกรรมอาหาร กระทรวงเกษตรฯ มีหน้าที่รับผิดชอบในการส่งเสริมอาหารญี่ปุ่นให้ได้รับความนิยมมากขึ้น และ 1.3) กองอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และกองอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระและสื่อ กระทรวง METI มีหน้าที่รับผิดชอบ กำหนดนโยบายสร้างสรรค์สินค้าทางวัฒนธรรมให้มีคุณภาพ และมูลนิธิญี่ปุ่น เป็นหน่วยงานโดยตรงในการ ส่งเสริมวัฒนธรรม ศิลปะ ภาษาญี่ปุ่น ญี่ปุ่นศึกษาและการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดี ระหว่างกัน

2) ค่านิยม กระทรวงการต่างประเทศเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมค่านิยมของญี่ปุ่นให้เป็นที่ รู้จักอย่างแพร่หลายบนเวทีระหว่างประเทศ เช่น ค่านิยมสากล ที่ญี่ปุ่นต้องการให้เป็นค่านิยมพื้นฐานของ ความร่วมมือภายในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก สำหรับการมีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อม ก็มีกองสิ่งแวดล้อมโลก และกองการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ โดย ร่วมมือกับกรมอนุรักษ์ธรรมชาติและกรมสิ่งแวดล้อมโลก กระทรวงสิ่งแวดล้อม และกองอนุรักษ์พลังงาน และพลังงานรูปแบบใหม่ กระทรวง METI มีหน้าที่เผยแพร่แนวคิดริเริ่มด้านสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น และ ปฏิบัติให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อตอกย้ำความเป็นผู้นำด้านการสิ่งแวดล้อมโลก

3) นโยบายต่างประเทศ มีกองยุทธศาสตร์การทูตสาธารณะ กรมสื่อและการทูตสาธารณะ กระทรวง การต่างประเทศดูแลภาพรวมในการดำเนินนโยบาย soft power ทั้งการกำหนดแนวทางและเป้าหมายหลัก ของประเทศ โดยมีกรมความร่วมมือระหว่างประเทศและสำนักงานความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) รับผิดชอบนโยบายความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) และมูลนิธิญี่ปุ่น เป็นหน่วยงานสำคัญใน การขับเคลื่อนการทูตวัฒนธรรม

ทั้งนี้มี NHK World เป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่ทรัพยากร soft power ของญี่ปุ่นในต่างประเทศ โดยเฉพาะในระดับประชาชน ที่ถือเป็นเป้าหมายของการสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่น เพื่อเพิ่ม ทักษะเชิงบวกที่มีต่อญี่ปุ่นให้มากขึ้น ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า รัฐบาลญี่ปุ่นมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินนโยบายด้าน soft power ทั้งวัฒนธรรม ค่านิยม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และการศึกษา ซึ่งสามารถ ทำงานประสานกันได้โดยไม่ทับซ้อนกันมากนัก อันเป็นหนึ่งในความสำเร็จของการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่น

3.1.4 ภาพรวม soft power ของญี่ปุ่นต่ออาเซียน

ในมุมมองของญี่ปุ่น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อญี่ปุ่นทั้งด้านเศรษฐกิจที่เป็นแหล่งทรัพยากร พื้นที่การลงทุน และตลาดหลักของสินค้าญี่ปุ่น ในด้านการเมือง ญี่ปุ่นต้องการการสนับสนุนจากอาเซียนบนเวทีระหว่างประเทศ และด้านยุทธศาสตร์ ช่องแคบมะละกาถือเป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงเศรษฐกิจญี่ปุ่น เพราะเป็นเส้นทางนำเข้าน้ำมันร้อยละ 80 จากการนำเข้าน้ำมันทั้งหมดของประเทศ รวมทั้งเป็นเส้นทางการค้าขายหลักของญี่ปุ่น ซึ่งประมาณร้อยละ 40 ของการค้าญี่ปุ่นผ่านช่องแคบนี้³⁹ ดังนั้นจากข้อจำกัดในการใช้ทรัพยากร hard power อย่างอำนาจทางทหาร ทำให้ญี่ปุ่นต้องเน้นการใช้ทรัพยากร soft power ผูกสัมพันธ์กับต่างประเทศมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ซึ่งในช่วงแรกเป้าหมายของญี่ปุ่นคือ การฟื้นฟูภาพลักษณ์ของประเทศที่สูญเสียไปในฐานะประเทศผู้ก่อสงคราม ซึ่งประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้รับผลกระทบจากการรุกรานของญี่ปุ่น ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้ใช้ทรัพยากรด้าน soft power ที่มีอยู่ เช่น วัฒนธรรมที่สื่อถึงความรักสงบอย่างพิธีชงชาและการจัดดอกไม้ ตลอดจนความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) มาฟื้นฟูความสัมพันธ์และปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศ ซึ่งสำหรับญี่ปุ่นแม้ว่า ประวัติศาสตร์ด้านลบจะไม่สามารถลบออกได้ แต่สามารถเป็นบทเรียนแก่ทุกประเทศ เพื่อสร้างอนาคตที่ก้าวไปสู่สันติและความรุ่งเรืองร่วมกัน⁴⁰

จนถึงทศวรรษ 1970 ญี่ปุ่นเผชิญความท้าทายใหม่ เพราะอิทธิพลทางเศรษฐกิจและความได้เปรียบจากดุลการค้าของญี่ปุ่นอย่างมากต่ออาเซียน นำไปสู่ความไม่พอใจญี่ปุ่นของคนในภูมิภาค ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้ใช้ทรัพยากร soft power มาแก้ไขปัญหาและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับอาเซียนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเริ่มในสมัยนายกรัฐมนตรี ทะเคโอะ ฟูกูดา (Takeo Fukuda) ที่ได้ประกาศหลักการฟูกูดา (Fukuda Doctrine) ด้วยการเน้นการสร้างความสัมพันธ์แบบ “ใจถึงใจ” โดยมีมูลนิธิญี่ปุ่น โครงการเรือเยาวชนอาเคเนย์ และทุนรัฐบาล (มอนบุโช) เป็นช่องทางแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันเพื่อสร้างมิตรภาพและความเข้าใจอันดี นอกจากนี้ ยังได้จัดตั้งกองทุนจำนวน 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อร่วมมือกับอาเซียนในโครงการร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจ โครงการแลกเปลี่ยนทางการศึกษา ช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา ตลอดจนการมีบทบาทสนับสนุนการรวมตัวของประเทศภายในภูมิภาค⁴¹

ตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นได้เข้ามาลงทุนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น อันเป็นผลจากข้อตกลง Plaza Accord⁴² ในปี 1985 ที่ญี่ปุ่นทำกับประเทศมหาอำนาจ ได้แก่ สหรัฐฯ อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมันตะวันตก หรือกลุ่ม E5 เพื่อปรับอัตราแลกเปลี่ยนเงินเยนให้มีค่าสูงขึ้น ทั้งนี้

³⁹ ไซวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง (กรุงเทพฯ: เลคแอนน์ฟาว์เทน พรินติ้ง, 2549), น. 291.

⁴⁰ ชิกะกะสุ ซะโต (จดหมายจากเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย, 12 กุมภาพันธ์ 2556)

⁴¹ David Arase, “Japanese security policy: From Soft to hard power,” pp. 49-51, In, *The US-Japan Alliance: Balancing soft and hard power in East Asia*, David Arase and Tsuneo Akaha (eds.), (New York: Routledge, 2010)

⁴² เป็นข้อตกลงที่สหรัฐร่วมมือกับชาติตะวันตกแทรกแซงค่าเงินเยน เพื่อลดการขาดดุลทางการค้าระหว่างประเทศกับญี่ปุ่น

เนื่องจากสินค้าญี่ปุ่นสามารถตีตลาดโลกได้ ทำให้ได้ดุลการค้าจำนวนมหาศาล เมื่อเงินเยนมีค่าสูงขึ้นนั้น เท่ากับว่า สินค้าที่ผลิตในญี่ปุ่นจะมีราคาสูงขึ้นตามไปด้วย ญี่ปุ่นจึงพยายามลดต้นทุนด้วยการเบนเข็มมาลงทุนในเอเชีย โดยเฉพาะในอาเซียน ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างงานและรายได้แก่อาเซียนไปพร้อมๆกัน ส่งผลให้เศรษฐกิจชาติอาเซียนเติบโตได้ดี จึงเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนปรับตัวดีขึ้น

ในช่วงวิกฤตการเงินเอเชียปี 1997 เพราะความเชื่อเรื่องการช่วยเหลืออาเซียนที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤตการเงินครั้งนี้ ทำให้ผู้นำอาเซียนอย่างนายกรัฐมนตรี มหาธีร์ มูฮัมหมัด ของมาเลเซีย ได้วิจารณ์ว่า “ญี่ปุ่นขาดความรวดเร็วในการจัดสรรเงินทุนให้เพียงพอ...และดำเนินการล่าช้ามากจนกระทั่งวิกฤตอาจจะสิ้นสุดลงโดยญี่ปุ่นยังไม่ทันได้ส่งเงินช่วยเหลือให้มาเลเซียด้วยซ้ำ” ดังนั้นญี่ปุ่นจึงพยายามฟื้นฟูความเชื่อมั่นด้วยการเพิ่มการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาภายในภูมิภาค เห็นได้จาก แผนมิยาซาว่า (Miyazawa Plan) ซึ่งเป็นแนวคิดริเริ่มโดยรัฐมนตรีการคลังญี่ปุ่น คิอิชิ มิยาซาว่า (Kiichi Miyazawa) อันเป็นแผนให้ความช่วยเหลือประเทศเอเชียที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าว ในเวลาต่อมา ในประกาศปญญาโตเกียวในปี 2003 ญี่ปุ่นได้ให้คำมั่นจะเพิ่มการให้ความช่วยเหลืออาเซียนถึง 3,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในระยะเวลา 3 ปี โดยครั้งหนึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือประเทศลุ่มน้ำโขง และยืนยันว่าอาเซียนยังคงเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญในการได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่น⁴³

ปัจจุบันประเทศมหาอำนาจหันมาให้ความสำคัญกับอาเซียน ในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะจีนกับเกาหลีที่ได้ใช้ทรัพยากร soft power มาสานความสัมพันธ์กับอาเซียนอย่างต่อเนื่อง ญี่ปุ่นในฐานะประเทศที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับอาเซียนอยู่ก่อนจึงพยายามรักษาระดับความสัมพันธ์ตลอดจนยกระดับความสัมพันธ์ให้มากขึ้น โดยนโยบายเชิงรุกของญี่ปุ่น มีดังนี้

ด้านวัฒนธรรม ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการสร้างค่านิยมทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมสมัยนิยมในอาเซียน เป็นผลจากการส่งเสริมวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้แพร่หลายในต่างประเทศของรัฐบาลญี่ปุ่นมาตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ผ่านทางมูลนิธิญี่ปุ่น โครงการแลกเปลี่ยน และการช่วยเหลือทางด้านวัฒนธรรม รวมทั้งอิทธิพลทางเศรษฐกิจก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นแพร่หลายในภูมิภาคอย่างกว้างขวาง เห็นได้จาก อาหารญี่ปุ่นกลายเป็นหนึ่งในเมนูอาหารของหลายชาติในอาเซียนที่สามารถพบได้ทั่วไป

ญี่ปุ่นยังมีวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นที่แพร่หลายและรู้จักอย่างกว้างขวางในอาเซียน ทั้งวัฒนธรรมการชงชา การจัดดอกไม้ ศิลปะการแสดง และกีฬาอย่างยูโดและคาราเต้ เช่นเดียวกันค่านิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมญี่ปุ่นของอาเซียนก็เป็นผลจากอิทธิพลทางเศรษฐกิจมากกว่า 3 ทศวรรษ จนเมื่อขึ้นศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างเสน่ห์จากวัฒนธรรมสมัยนิยมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ภายใต้คำขวัญ Cool Japan รัฐบาลญี่ปุ่นจึง

⁴³ ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น. 330-331.

ได้ริเริ่มโครงการส่งเสริมความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นผ่านการแลกเปลี่ยน การประกวด และการจัดแสดงวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นที่หลากหลาย เช่น งานมอบรางวัลมังงะนานาชาติ (International Manga Award) งานคอสเพลย์โลกประจำปี (Annual World Cosplay Summit) และนิทรรศการอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระนานาชาติ (Japan International Contents Festival หรือ CoFesta) ตลอดจนการแต่งตั้งทูตทางวัฒนธรรม ที่รัฐบาลญี่ปุ่นแต่งตั้งตัวการ์ตูนชื่อดังอย่าง โดราเอมอนและอัลโหลคิตตี้ เป็นทูตส่งเสริมภาพลักษณ์และเสน่ห์ของประเทศ

ด้านค่านิยม ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีประสบการณ์การพัฒนาประเทศจนสามารถก้าวเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลก ซึ่งได้กลายมาเป็นตัวแบบรัฐพัฒนา ที่ประเทศกำลังพัฒนาในอาเซียนสามารถเรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้ได้ เช่น นโยบายการเงิน นโยบายอุตสาหกรรม การสร้างกลไกที่มีประสิทธิภาพ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงการเรียนรู้ค่านิยมรักษาระบอบราชาธิปไตยของญี่ปุ่น ที่กลายมาเป็นแนวทางการปกป้องสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น โดยมีแนวคิดริเริ่มอย่าง โลกเย็น 50 และ 3Rs ซึ่งญี่ปุ่นได้สร้างความร่วมมือกับอาเซียนผ่านการจัดตั้งโครงการความร่วมมือต่างๆ ด้านสิ่งแวดล้อมภายในภูมิภาค นอกจากนี้ ค่านิยมสากลอย่างหลักการประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน ก็เป็นอีกหนึ่งชุดค่านิยมที่ญี่ปุ่นใช้ส่งเสริมความร่วมมือกับอาเซียนในปัจจุบัน เห็นได้จาก แถลงการณ์ของนายกรัฐมนตรี ชินโซ อาเบะ (Shinzo Abe) ครึ่งการเยือนอาเซียนเมื่อต้นปี 2013 ที่แสดงถึงความต้องการสร้างความร่วมมือกับอาเซียนบนพื้นฐานของค่านิยมสากล

ในส่วนของนโยบายต่างประเทศด้าน soft power ญี่ปุ่นก็ถือเป็นประเทศที่มีแนวทางนโยบายต่างประเทศด้าน soft power ที่โดดเด่น ได้แก่ 1) ความมั่นคงของมนุษย์ ญี่ปุ่นมุ่งพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในอาเซียนผ่านการให้ ODA มาเป็นเวลานาน แต่เป็นรูปธรรมมากขึ้นหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจเอเซียปี 1997 ซึ่งญี่ปุ่นพยายามมีบทบาทเชิงรุกด้านความมั่นคงของมนุษย์ในภูมิภาคมากขึ้น ทั้งผ่านความร่วมมือภายในภูมิภาคและกลไกความร่วมมือพหุภาคีในระดับโลกที่ญี่ปุ่นมีบทบาทนำ 2) ด้านการจัดการภัยพิบัติ ที่ญี่ปุ่นได้นำเอาประสบการณ์การจัดการภัยพิบัติมาสร้างเป็นองค์ความรู้ถ่ายทอดแก่นานาชาติ ประเทศเพื่อลดการสูญเสียจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่รุนแรงมากขึ้น สำหรับญี่ปุ่นถือว่า การร่วมมือจัดการภัยพิบัติกับกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงเป็นภารกิจแรกที่ต้องทำ

3) การทูตวัฒนธรรม ประกอบด้วย การเผยแพร่วัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน และการให้ทุนการศึกษา ถือเป็นเครื่องมือที่ญี่ปุ่นใช้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับอาเซียนควบคู่มากับการเยือนของผู้นำ 4) ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) อาเซียนถือเป็นภูมิภาคลำดับแรกของการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่น แม้ว่า ในปัจจุบันภูมิภาคตะวันออกกลาง แอฟริกา และเอเชียใต้ได้รับเงินช่วยเหลือมากกว่าอาเซียน แต่ถือได้ว่า ODA ของญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความสามารถแก่อาเซียนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และ 5) การเยือนของผู้นำ ซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการกระชับความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับ

ต่างประเทศมาตั้งแต่อดีต โดยเลือกการเยือนอาเซียนประกาศหลักการและยุทธศาสตร์ความร่วมมือใหม่ๆ กับอาเซียนมาโดยตลอด

จะเห็นได้ว่า อาเซียนเป็นภูมิภาคที่ญี่ปุ่นนำทรัพยากร soft power มาใช้ดำเนินความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพราะต้องการกระชับความสัมพันธ์ในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ญี่ปุ่นทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง

3.2 Soft power ด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่น

วัฒนธรรมเป็นทรัพยากร soft power อย่างแรกที่ญี่ปุ่นนำมาใช้ปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของประเทศจากผู้ก่อสงครามสู่การเป็นประเทศประชาธิปไตยที่รักสงบ โดยเน้นวัฒนธรรมที่สื่อถึงความสงบและเรียบง่าย เพื่อจะแสดงถึงธรรมชาติที่งดงามของคนญี่ปุ่น วัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างการจัดดอกไม้ (*Ikebana*) และพิธีชงชา (*Chanoyu*) จึงได้รับการส่งเสริมให้เป็นรู้จักมากขึ้นในต่างประเทศ ผ่านสำนักเพื่อกิจการวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ และมูลนิธิญี่ปุ่น ที่จัดตั้งขึ้นในทศวรรษ 1970 ในฐานะกลไกหลักในการส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของญี่ปุ่น จึงถือว่า วัฒนธรรมเป็นหนึ่งในเสาหลักของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นมามากกว่า 4 ทศวรรษ

ปัจจุบันวัฒนธรรมก็ยังคงเป็นทรัพยากร soft power ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการรักษาผลประโยชน์ของญี่ปุ่น เห็นได้จาก การที่กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นได้กำหนดเป้าหมายในการใช้วัฒนธรรมให้เป็นเครื่องมือหลัก เพื่อสร้างความเข้าใจและความเข้าใจอันดีระหว่างญี่ปุ่นกับสังคมระหว่างประเทศ¹ โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจนการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศบนเวทีโลก รวมถึงผลประโยชน์จากสินค้าวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว² ซึ่งในรายงานวิจัยนี้ ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่คือ วัฒนธรรมดั้งเดิม (*traditional culture*) และวัฒนธรรมสมัยนิยม (*popular culture*)

3.2.1 วัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมีทรัพยากร soft power ด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่หลากหลาย อันเป็นผลมาจากความร่ำรวยในวัฒนธรรมเฉพาะของญี่ปุ่นที่มีเอกลักษณ์ ผสมผสานกับวัฒนธรรมที่รับมาจากต่างประเทศ เช่น ตัวอักษรคันจิ ระบบการเมืองการปกครองตามลัทธิขงจื้อ และศาสนาพุทธ ที่รับมาจากจีน รวมถึงวัฒนธรรมตะวันตกที่ญี่ปุ่นเปิดรับในสมัยเมจิก็มีพัฒนาการตามแนวทางของญี่ปุ่น เช่น การ์ตูนมังงะ (*Manga*) ซึ่งเกิดจากการผสมระหว่างภาพวาดสีบนแผ่นไม้ที่เรียกกันว่า “อุคิโยเอะ” (*Ukiyo-e*) กับจิตรกรรมของตะวันตก ทำให้วัฒนธรรมของญี่ปุ่นมีเอกลักษณ์และสามารถเป็นที่เข้าใจของชาวต่างชาติได้ โดยในที่นี้จะวิเคราะห์จุดเด่นของวัฒนธรรมดั้งเดิมญี่ปุ่นที่สามารถสร้างเสน่ห์ ทำให้ชาวต่างชาติให้ความสนใจ ดังนี้

¹ Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA), *Pop-Culture Diplomacy*, 5 March 2013, available from <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/exchange/pop/index.html>

² Asger Rojle Christensen (2011), Cool Japan, Soft Power, *Global Asia*, Vol. 6, No. 1.

1) พิธีชงชา หรือ ฉะโนะยู (Chanoyu)

ชาเป็นที่รู้ในจีนมาเป็นเวลา 2,000 กว่าปี และเข้ามาในญี่ปุ่นในช่วงราชวงศ์ถังของจีน (ค.ศ. 618-907) อันเป็นช่วงรุ่งเรืองของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศ อย่างไรก็ตาม พิธีชงชาที่มีแบบแผนของญี่ปุ่นได้เริ่มในศตวรรษที่ 12 ในปี 1187 เมื่อพระเอไซ (Myoan Eisai) ได้เดินทางไปประเทศจีนเพื่อเรียนรู้ปรัชญาและศาสนา และได้กลับญี่ปุ่นมาตั้งศาสนาพุทธนิกายเซ็น ชาจึงถูกนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนาและการแพทย์ ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 14 พระนิกายเซ็นได้กำหนดแบบแผนการดื่มชาขึ้นมา ซึ่งแบบแผนนี้ได้แพร่หลายไปในหมู่่นักรบซามูไร (Samurai) ขุนนาง ตลอดจนพ่อค้าที่ร่ำรวย ได้จัดตั้งสรรค์การดื่มชาพร้อมกับนำศิลปวัตถุจากประเทศจีนมาตกแต่งในงานสังสรรค์ดังกล่าว ต่อมาในศตวรรษที่ 15-16 พิธีชงชาได้แพร่หลายอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยมีท่านมูระตะ จูโก ท่านทะเคะโนะ โจโอ และท่านเซนโนะ ริคิว เป็นผู้พัฒนาแบบแผนการชงชาะบิชะที่เน้นความเรียบง่าย เหมาะสมกับสถานะของเจ้าบ้าน และสร้างมิตรภาพระหว่างเจ้าบ้านกับแขกผู้มาเยือน พิธีชงชาแบบวะบิชะจึงได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันในฐานะศิลปะที่แฝงไปด้วยปรัชญาแห่งชีวิตและความงามของจิตใจ ทำให้การดื่มชาเป็นมากกว่าแค่การดื่มน้ำชา³

ชาวต่างชาติให้ความสนใจเรียนรู้ในพิธีชงชา
ที่มาภาพ: <http://www.kcpwindowonjapan.com>

รากฐานของพิธีชงชาคือ ศาสนาพุทธนิกายเซ็นที่ให้ความสำคัญกับความสงบ เพื่อสามารถฝึกใช้ปัญญาและสมาธิในการเข้าถึงหลักธรรมด้วยตนเอง จึงถือเป็นจุดเด่นของพิธีชงชาที่ตลอดพิธีจะใช้ความสงบและสมาธิในการประกอบพิธี โดยเจ้าบ้านจะนำภาพเขียนมาประดับฝาผนัง และนำแจกันที่มีการจัดดอกไม้ (Ikebana) มาให้แขกได้ชม รวมทั้งการสนทนาระหว่างเจ้าบ้านกับแขกก็เป็นสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน กล่าวได้ว่า ความสงบ เรียบง่าย ศิลปะ และบทสนทนาเป็นจุดเด่นที่ทำให้พิธีชงชาได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติ ซึ่งจากจุดเด่นที่สะท้อนถึงการรักสงบ ทำให้มูลนิธิญี่ปุ่นนำมาใช้ในฐาณะทรัพยากร soft power เพื่อแสดงถึงความรักสงบของญี่ปุ่นในต่างประเทศด้วยการจัดนิทรรศการ การสาธิต และการบรรยายให้ความรู้⁴ เช่น “ฉะโนะยู แก่นแท้ของวัฒนธรรมญี่ปุ่น” ที่ประเทศฝรั่งเศสปี 2012 การประชุมเชิงปฏิบัติการ “ฉะโนะยู สำหรับเด็กและวัยรุ่น” ฝรั่งเศสปี 2012 “การประกอบพิธีชงชา” มาเลเซียปี 2007 “การเดินทางของฉะโนะยู: การประชุมสัมมนานานาชาติว่าด้วยวัฒนธรรมชาของญี่ปุ่นอดีตและปัจจุบัน” นิวออร์ลีปี 2009 และการสัมมนาหัวข้อ “ชาเขียว: หัวใจของญี่ปุ่น” (Green Tea: the essence of Japan) นิวออร์ลีปี 2013

³ สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ชาญี่ปุ่น, 6 มีนาคม 2556, สืบค้นได้ที่

http://www.asia.tu.ac.th/ieas/ieas_buiding4.html และ Japanese Tea Ceremony, History of Japanese Tea Ceremony, 6 March 2013, available from <http://japanese-tea-ceremony.net/history.html>

⁴ Japan Foundation, Search, 10 March 2013, available from <http://search.qs-rainbow.net/search/query>

2) การจัดดอกไม้ หรือ อิเคบานะ (Ikebana)

อิเคบานะคือ การจัดดอกไม้ที่ให้ความสำคัญกับความกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นศิลปะชั้นสูงที่มีพัฒนาการมากกว่า 700 ปี ถือเป็นศาสตร์ที่ต้องใช้เวลาเรียน 3-5 ปี เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างถ่องแท้และความเชี่ยวชาญ โดยสามารถแบ่งการจัดอิเคบานะเป็นแบบริกกะ (Rikka) หรือ โชกะ (Shoka) เป็นการจัดตามแนวตั้งที่ใช้ภาชนะทรงสูง เน้นแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ โดยมีความเชื่อทางศาสนาพุทธเป็น

รูปแบบการจัดดอกไม้ที่แสดงถึงเอกลักษณ์

เฉพาะตัวของอิเคบานะ ที่มาภาพ:

<http://www.international.ucla.edu>

พื้นฐานหลัก และแบบโมริบานะ (Moribana) เป็นการจัดดอกไม้ตามแนวนอนโดยใช้ภาชนะที่ตื้น เช่น จานและถาด ถือเป็น การจัดแบบสมัยใหม่ เกิดขึ้นหลังจากญี่ปุ่นเปิดประเทศสมัยเมจิ ซึ่งเกิดการผสมผสานระหว่างการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่นกับทางตะวันตก⁵

ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่นกับแบบตะวันตกคือ “ความเป็นธรรมชาติ” โดยอิเคบานะจะเป็นการจัดที่ไม่เน้นจำนวนหรือปริมาณของดอกไม้ หรือการใช้ดอกไม้และวัสดุที่มีราคาแพง แต่จะให้ความสำคัญกับความกลมกลืนกับ

ธรรมชาติ อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติทั้งการเบ่งบานของดอกไม้ การเติบโต และการร่วงโรย อันเป็นการแสดงถึงความเข้าใจธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อิเคบานะจึงเป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงความรักธรรมชาติของคนญี่ปุ่น ซึ่งแม้ในเมืองใหญ่ที่วุ่นวายของญี่ปุ่นก็ยังเต็มไปด้วยดอกไม้และต้นไม้⁶ จากลักษณะเด่นดังกล่าว มุลินธิญี่ปุ่นจึงได้ให้ความสำคัญกับจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับอิเคบานะมาตั้งแต่เริ่มแรก เช่น การเปิดหลักสูตรสอนการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่น การจัดงาน “อิเคบานะนานาชาติ” ที่อินโดนีเซียปี 2012 “การประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้เรียนรู้อิเคบานะ” ออสเตรเลียปี 2011 “การสาธิตและฝึกปฏิบัติการจัดดอกไม้แบบอิเคโนะโบ” จากอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญจากสำนักอิเคโนะโบ กรุงเทพฯปี 2010

⁵ Web-Japan, Ikebana, 6 March 2013, available from <http://web-japan.org/kidsweb/virtual/ikebana/>

⁶ Ikebana International, What is Ikebana?, 6 March 2013, available from <http://www.ikebanahq.org/whatis.php>

3) การแสดงดั้งเดิมของญี่ปุ่น

ศิลปะการแสดงดั้งเดิมของญี่ปุ่นที่ชาวต่างชาติให้ความสนใจได้แก่ 1) *ละครโน (Noh Theater)* เป็นละครที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่นถูกพัฒนาขึ้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 ในยุคมูโระมะชิ (*Muromachi-jidai*, 1336-1573) ได้รับความนิยมในหมู่ชนชั้นนักรบและนักปราชญ์ในสมัยเอโดะมีลักษณะที่เรียบง่ายเคลื่อนไหวตัวช้า และจะเปล่งเสียงที่เรียกว่า *อุไต (Utai)* อันเป็นการผสมผสานกันระหว่างเสียงสวดมนต์และการเล่านิทาน ก่อให้เกิดความสงบในจิตใจตามหลักคิดของนิกายเซ็น 2) *เคียวเง็น (Kyogen)* เป็นละครตลกที่นิยมเล่นกันเวลาการแสดงละครโน แตกต่างจากละครโนตรงที่เน้นใช้บทพูดและท่าทางสื่อความหมายกับผู้ชม มักเอาเรื่องที่ชาวบ้านพบในชีวิตประจำวันมาตีแผ่และผูกเรื่องสร้างความขบขันกลายเป็นละครเสียดสีสังคม ญี่ปุ่นมาทุกยุคทุกสมัย 3) *ละครคาบูกิ (Kabuki)* เป็นละครที่ถูกพัฒนาขึ้นในศตวรรษที่ 17 เป็นการแสดงที่เต็มไปด้วยฉากตื่นเต้นเร้าใจ พร้อมกับเครื่องแต่งกายสีฉูดฉาดแฉ่งไปด้วยความวิจิตรงดงาม รวมทั้งมีการใช้เทคนิคพิเศษประกอบการแสดง ซึ่งมีการแสดงท่าทางอย่างชัดเจนไม่ต้องตีความแบบละครโน จึงได้รับความนิยมในชนชั้นพ่อค้าและคนสามัญ จุดเด่นของละครคาบูกิคือ ผู้แสดงจะไม่สวมหน้ากาก แต่จะใช้การแต่งหน้าจัดสะท้อนบทบาทของตัวละครนั้น⁷ และ 4) *ละครหุ่นบุนรากุ (Bunraku)* เป็นละครหุ่นเชิดศิลปะชั้นสูงของญี่ปุ่น ถูกคิดค้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 แต่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในช่วงปลายสมัยเมจิ โดยหุ่นแต่ละตัวมีขนาดครึ่งหนึ่งของคนจริงและใช้คนเชิด 3 คน พร้อมการบรรยายประกอบดนตรีที่มีความเป็นเอกลักษณ์⁸ จากเสน่ห์ที่ดึงดูดใจทำให้ละครโน ละครคาบูกิ และละครหุ่นบุนรากุ ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมจากองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO)

ชาวต่างชาติให้ความสนใจในละครโนที่มีเสน่ห์ทั้งเครื่องแต่งกาย บทละคร และการแสดง ที่มาภาพ: <http://genkijacs.com>

การแสดงดั้งเดิมของญี่ปุ่นที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นการแสดงที่มีเอกลักษณ์ สง่างาม เครื่องแต่งกายที่วิจิตรสวยงาม และสะท้อนสังคม เมื่อมองในแง่ของศิลปะ เสน่ห์ของการแสดงดั้งเดิมของญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้ชาวต่างชาติเข้ามาชมและค้นหาคำตอบที่อยู่หลังจากของการแสดงเหล่านั้น โดยมูลนิธิญี่ปุ่นได้จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการแสดงดั้งเดิมของญี่ปุ่นในต่างประเทศ เช่น ที่มาเลเซียมีการจัดแสดงและนำเสนอเกี่ยวกับการแสดงละครดั้งเดิมของญี่ปุ่น อาทิ การบรรยายเรื่องละครโนปี 2010 การจัดแสดงละครคาบูกิเรื่อง “หมอนวดชายกับหัวขโมย” (*Masseur and Thief*) ปี 2012 นิทรรศการ “เครื่องแต่งกายละครคาบูกิ”

⁷ Dr. Art Chula, *Traditional Performing Arts in Japan*, 6 มีนาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://drartchula.blogspot.com/2009/02/traditional-performing-arts-in-japan.html> และ NattrAQ, โนว & เคียวเง็น & คาบูกิ ต่างกันอย่างไร? 6 มีนาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://anngle.org/th/letsknowj/culture/nou-kyougen-kabuki.html>

⁸ Osaka-info, *ละครหุ่น Bunraku*, 6 มีนาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://www.osaka-info.jp/th/about/bunraku.html>

กิ” (Kabuki’s Kimono) ปี 2010 และ “การบรรยายและการสาธิตการแสดงละครเคียวเง็น” ปี 2012 เป็นต้น อีกทั้งมูลนิธิญี่ปุ่นยังมีการจัดแสดงละครโนและเคียวเง็นฉลองครบรอบ 40 ปีการจัดตั้งมูลนิธิญี่ปุ่นในปี 2012 ที่เมืองเกียวโต เพื่อส่งเสริมให้ชาวต่างชาติได้สัมผัสประสบการณ์ตรงจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น

4) ภาพสีบนแผ่นไม้ หรือ อุคิโยเอะ (Ukiyo-e หรือ Japanese woodblock painting)

อุคิโยเอะ หมายความว่า ภาพของโลกที่สะท้อนถึงความไม่เที่ยงแท้ โลกของการหาความสำราญ และโลกที่ละจากความรักชอบจากชีวิตประจำวัน⁹ ได้เริ่มปรากฏในศตวรรษที่ 17 โดยวาดบนแผ่นไม้เพื่อสามารถนำไปพิมพ์ซ้ำได้ ต่อมาในศตวรรษที่ 18 ผู้คนทุกชนชั้นก็หันมาให้ความสนใจศิลปะแขนงนี้ โดยภาพอุคิโยเอะที่ได้รับความนิยม ได้แก่ ภาพเหมือนของนักแสดงโน นักแสดงละครคาบูกิ และเกอิชา และภาพชีวิตและกิจกรรมในสังคมเมืองโดยเฉพาะในสถานเริงรมย์ เช่น ร้านอาหาร โรงน้ำชา และหอนางโลม โดยมีนักวาดชื่อดังอย่าง¹⁰ อุตะมะ โระ คิตะกะวะ (Utamaro Kitagawa, 1753-1806) และชะระกุ โทซุไซ

ภาพคลื่นยักษ์ที่คานากาวะ ภาพอุคิโยเอะที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก ที่มาภาพ: <http://en.wikipedia.org>

(Toshusai Sharaku, 1794-1795)¹¹ รวมถึงภาพชนบทและทิวทัศน์ อย่างของศิลปินนามอุโฆษ โฮกุไซ ไคชูชิกะ (Hokusai Katsushika, 1760-1849) ที่ได้วาดภาพชื่อดังอย่างภาพชุดภูเขาไฟฟูจิ 36 ภาพ และภาพคลื่นยักษ์ที่คานากาวะ (The Great Wave of Kanagawa) และฮิโรชิเง อุตะกะวะ (Hiroshige Utagawa, 1797-1858) ที่ได้วาดภาพภูเขาไฟฟูจิและทิวทัศน์ของย่านต่างๆ ในเมืองเอโดะ

อุคิโยเอะถือเป็นศิลปะของญี่ปุ่นที่ได้รับการยอมรับในต่างประเทศ โดยเฉพาะในหมู่ของศิลปินและนักสะสมผลงานศิลปะ นอกจากนี้ อุคิโยเอะคือ ภาพเรื่องราวในยุคสมัยที่ญี่ปุ่นยังคงปิดประเทศ ดังนั้นผลงานแต่ละชิ้นจึงเปรียบเสมือนภาพประวัติศาสตร์ที่บอกเรื่องราวต่างๆ ของญี่ปุ่น ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังที่สนใจในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของญี่ปุ่น โดยมูลนิธิญี่ปุ่นได้จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับอุคิโยเอะ เช่น นิทรรศการ “แสดงภาพอุคิโยเอะ ที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะคาร์เนกี” สหรัฐฯ ปี 2013 นิทรรศการ “แสดงภาพอุคิโยเอะที่ UNESCO” ฝรั่งเศส ปี 2013 นิทรรศการ “แสดงภาพอุคิโยเอะ” มาเลเซีย ปี 2009 และ “งานบรรยายและสาธิตการวาดภาพอุคิโยเอะ” ออสเตรเลีย ปี 2011

⁹ Wikipedia, *Ukiyo-e*, 6 March. 2013, available from <http://en.wikipedia.org/wiki/Ukiyo-e>

¹⁰ Han Olof Johansson, *Ukiyo-e: The Pictures of the Floating World*, 6 March. 2013, available from <http://www.ukiyo-e.se/>

¹¹ มีทฤษฎีหนึ่งที่เชื่อว่า โทซุไซ ไรเม็ตสึคนจริง แต่เป็นผลงานของกลุ่มศิลปินที่ช่วยกันเขียนขึ้นมา เพราะวาดภาพเพียง 10 เดือนแล้วหายตัวไป

5) อาหารญี่ปุ่น (Japanese Cuisine)

อาหารญี่ปุ่นหรือที่เรียกว่า “วะโชคุ” (*Washoku*) ถือเป็นเอกลักษณ์การปรุงอาหารตามแบบฉบับดั้งเดิมของญี่ปุ่น ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมจาก UNESCO ในปี 2013 อาหารญี่ปุ่นผ่านการพัฒนาและผสมผสานกับวัฒนธรรมอาหารของต่างชาติมาเป็นเวลามากกว่าพันปี นับตั้งแต่ญี่ปุ่นรับวัฒนธรรมอาหารการกินจากจีน จนถึงยุคสมัยที่ถูกตะวันตกบังคับให้เปิดประเทศ ทำให้อาหารตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมอาหารญี่ปุ่น โดยพื้นฐานในหนึ่งมื้อของอาหารญี่ปุ่นจะประกอบด้วย อาหารจานหลัก (*Shushoku*) ได้แก่ ข้าวหรืออาหารประเภทเส้น ร่วมด้วยซุปรองและกับข้าว (*Okazu*) มีทั้งที่ทำจากปลา เนื้อ ผัก และเต้าหู้ และให้ความสำคัญกับการจัดเรียงอาหารบนจานด้วยความประณีต สีของอาหาร (เขียว แดง เหลือง ขาวและม่วง-ดำ) และรสชาติทั้ง 5 รสชาติ (ขม เปรี้ยว หวาน เค็ม และเค็ม)¹²

เว็บไซต์ ที่มาภาพ: <http://www.japantimes.co.jp>

เสน่ห์และความนิยมในอาหารญี่ปุ่นของชาวต่างชาติ สามารถเห็นได้จาก ร้านอาหารญี่ปุ่นที่มีอยู่จำนวนมากในต่างประเทศ โดยอาหารญี่ปุ่นที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เช่น ซูชิ ซะซิมิ ข้าวแกงกะหรี่ ชูปชินิดต่างๆ ซาซุ-ซาซุ โก่อโทดคาราเกะ อาหารจำพวกเส้นอย่างราเมน อุด้ง โซบะ หรือจำพวกขนม เช่น โมจิ ไคฟูกุ โคะรายากิ ดังโกะ ไทยากิ ขนมเค้กต่างๆ ที่ญี่ปุ่นดัดแปลงมาเป็นแบบฉบับเฉพาะตัว และยังมีเครื่องดื่มน้ำชาเขียวและสาเก เป็นต้น ที่สำคัญอาหารญี่ปุ่นยังได้รับการยอมรับในเรื่องของคุณภาพ ความปลอดภัย และความสะอาด¹³ มูตุนิชิญี่ปุ่นจึงได้จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับอาหารญี่ปุ่น เช่น “การบรรยายและสาธิตการทำอาหารญี่ปุ่นในโครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมญี่ปุ่น-รัสเซีย” ปี 2012 “การบรรยายและสาธิตทำอาหารญี่ปุ่นโดยคุณมายู ฮาเซกะวะ” ออสเตรเลียปี 2012 “การบรรยายและสาธิตการทำอาหารกล่องของญี่ปุ่น” (*Obento: Japanese culture in a box*) โดย Debra Samuels นักเขียนหนังสืออาหารญี่ปุ่นที่ได้รับความนิยม นิวออร์ลีปี 2013 งานสัมมนาหัวข้อ “รสชาติของญี่ปุ่น: การทำซูชิอย่างง่าย” ฝรั่งเศสปี 2012 และ “สัมผัสวัฒนธรรมญี่ปุ่นด้วยภาษาญี่ปุ่น: มารยาทในการรับประทานอาหารญี่ปุ่น” กรุงเทพฯปี 2013

¹² Food by Country, *Japan*, 6 March 2013, available from <http://www.foodbycountry.com/Germany-to-Japan/Japan.html>

¹³ Japan External Trade Organization (JETRO), *Cool Japan: Japanese Food*, 15 March 2013, available from <http://www.jetro.go.jp/en/trends/foods/>

ในปัจจุบัน สืบเนื่องจากการที่ *โชคุ* ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ทำให้รัฐบาลและภาคเอกชนญี่ปุ่นต้องการส่งเสริมอาหารญี่ปุ่นให้เป็นที่นิยมแพร่หลายมากขึ้น เพื่อกระตุ้นการส่งออกอาหารและสินค้าเกษตรของญี่ปุ่นให้เพิ่มมากขึ้น¹⁴

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมีวัฒนธรรมดั้งเดิมอื่นๆ ที่ได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติ เช่น 1) สถาปัตยกรรมญี่ปุ่นทั้งบ้าน วัด และปราสาท 2) การจัดสวนแบบญี่ปุ่น ที่แสดงถึงความรักธรรมชาติ การใส่ใจรายละเอียด

การเล่นยูโดของประธานาธิบดี ปูติน ที่มา

ภาพ: <http://www.globalpost.com>

ความเรียบง่ายและความสงบตามวิถีเซ็น 3) เครื่องแต่งกายดั้งเดิมหรือชุดกิโมโน (Kimono) ถือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในต่างประเทศ และ 4) กีฬาของญี่ปุ่น ที่มีซูโม่ (Sumo) และศิลปะการต่อสู้ ได้แก่ ไอคิโด ยูโด ยูยิตซุ คาราเต้ และเคนโด ที่รู้จักอย่างกว้างขวางและให้ความสนใจในการฝึกฝน เช่น ยูโดที่ได้รับการยอมรับจากนานาชาติในฐานะกีฬาสากล จนได้รับการบรรจุในกีฬาในโอลิมปิกตั้งแต่ปี 1964 ซึ่งได้รับความนิยม

ในผู้กลุ่มผู้ชื่นชอบศิลปะการต่อสู้ เช่น ประธานาธิบดี วลาดิเมียร์ ปูติน ที่รับรู้กันทั่วไปว่า ท่านเป็นผู้ที่ชื่นชอบยูโดและได้รับสายคาดั้งแปด (Hachidan) ถือว่าอยู่ในกลุ่มสูงสุดเป็นรองแค่สายคาดั้งเก้า เท่านั้น

จากที่ได้กล่าวมานั้นเห็นได้ชัดเจนว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่นเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะผ่านการพัฒนาและดัดแปลงให้เข้ากับค่านิยมและความเชื่อของคนญี่ปุ่น ซึ่งเมื่อเทียบความนิยมและความสนใจของชาวต่างชาติต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของ 3 ประเทศ ทั้งจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี วัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่นถือว่า ได้รับความนิยมและความสนใจใกล้เคียงกันกับวัฒนธรรมจีน ขณะเดียวกันก็ได้รับความนิยมมากกว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลี ปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่นได้รับความนิยมมาจากความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ศาสนาพุทธนิกายเซ็นที่เน้นความเรียบง่ายและความสงบ และอุปนิสัยที่รักธรรมชาติของคนญี่ปุ่น รัฐบาลญี่ปุ่นจึงนำวัฒนธรรมดั้งเดิมมาใช้ในฐานะทรัพยากร soft power เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และเสน่ห์ของประเทศ

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมองว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ใช่สมบัติของประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่เป็นสมบัติของมนุษยชาติ จากแนวคิดนี้ ญี่ปุ่นจึงส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการสร้างสันติภาพในประชาคมโลก เช่น การช่วยเหลือฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถูกทำลายจากสงคราม และใช้การทูตทางวัฒนธรรมช่วยเหลือให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศที่มีสังคมแบบพหุวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้บนความแตกต่าง¹⁵ อันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดี

¹⁴ Kyodo, Japanese cuisine wins cultural heritage status, Japan Times 5 December 2013, available from

<http://www.japantimes.co.jp/news/2013/12/05/national/japanese-cuisine-added-to-unesco-intangible-heritage-list/#.Us5k8-c3D08>

¹⁵ Kazuo Ogoura (2012), From Ikebana to Manga and Beyond: Japan's Cultural and Public Diplomacy Is Evolving.

ของประเทศ ด้วยการแสดงบทบาทในฐานะประเทศที่มีความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมที่หลากหลายของโลก

3.2.2 วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่น

วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นได้เริ่มแพร่หลายไปทั่วโลกพร้อมๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น เห็นได้จาก ตัวการ์ตูนชื่อดังที่รู้จักกันเป็นอย่างดี เช่น โดราเอมอน (Doraemon) ฮัลโหลคิตตี้ (Hello Kitty) โปเกมอน (Pokemon) เจ้าหนูพลังปรมาณู (Astro Boy) อุซตริ้ามาน (Ultraman) และก๊อตซิลล่า (Godzilla) ตลอดจนเกมต่างๆ เช่น เกมจากค่าย “Nintendo” ที่มีเครื่องเล่นเกมชื่อดังอย่าง Famicom หรือที่คนไทยรู้จักในชื่อแฟมิลี่ และเกมบอย (Game Boy) ค่าย “Sony” ที่มีเครื่องเล่น PlayStation ค่าย “CAPCOM” และค่าย “SEGA” รวมถึงของเล่นยอดนิยม เช่น “รถของเล่น Tamiya” ที่มาจากอิทธิพลของการ์ตูนเรื่อง “นักซิ่งสายฟ้า” (Let’s and Go) และจากบริษัทของเล่นบันได (Bandai) อย่างทามาก็อตจิ และโมเดลตัวการ์ตูนต่างๆ ในอนิเมะของญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูงในช่วงทศวรรษ 1980-1990 ก่อนการมาของเกมคอมพิวเตอร์ โดยในช่วงแรกของการส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่น จะเน้นไปที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก อย่างไรก็ตามในทศวรรษ 2000 รัฐบาลญี่ปุ่นพยายามแสวงหาเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ใหม่ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เพื่อรักษาระดับการแข่งขัน ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดี และสร้างเสน่ห์ของประเทศญี่ปุ่นบนเวทีโลก ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นได้เลือกวัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นหนึ่งในทรัพยากรหลัก

ปัจจัยผลักดันให้ญี่ปุ่นหันมาส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมในต่างประเทศ ได้แก่ 1) ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำภายในประเทศ ภาคธุรกิจจึงหันมาให้ความสำคัญกับตลาดต่างประเทศ 2) สินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นมีคุณภาพสูง สามารถแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ 3) ช่องทางการสื่อสารที่รวดเร็ว ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านแฟชั่น การ์ตูน และภาพยนตร์ที่ชื่นชอบ ซึ่งช่วยให้วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นแพร่หลายอย่างรวดเร็วมากขึ้น¹⁶ และ 4) การรวมกลุ่มของภูมิภาคเอเชียตะวันออก เป็นการเพิ่มช่องทางการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกัน อันเป็นโอกาสของญี่ปุ่นในการส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น

¹⁶ Sugiura Tsutomu, Japan’s Creative Industries: Culture as a Source of Soft Power in the Industrial Sector, pp. 134-137, In, *Soft power superpowers: cultural and national assets of Japan and the United States*, Yasushi Watanabe and David L. McConnell (eds.), (New York: An East Gate Book, 2008)

โดยสินค้าทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ได้แก่ การ์ตูนมังงะ (*Manga*) และการ์ตูนอนิเมชัน (*Anime*) สินค้าที่มีรูปแบบที่น่ารักและสวยงาม (*Kawaii*) การแต่งกายเลียนแบบตัวการ์ตูนที่ชื่นชอบ หรือการแต่งคอสเพลย์ (*Cosplay*) แนวเพลงและดนตรีญี่ปุ่น (*J-Pop*) รายการโทรทัศน์แบบญี่ปุ่น (*Geinokai*) แฟชั่นการแต่งกายแบบญี่ปุ่น วิดีโอเกม ตลอดจนภาพยนตร์ของญี่ปุ่นที่มีเนื้อหาและจุดเน้นที่แตกต่างจากภาพยนตร์ของประเทศอื่น การมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและความหลากหลายของวัฒนธรรมสมัยนิยมถือเป็นความเท่แบบญี่ปุ่น (*Cool Japan*)¹⁷ อันเป็นเสน่ห์ที่ทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นยังได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับทัศนะของ โจเซฟ นาย ที่มองว่า

“แม้ว่า ญี่ปุ่นจะประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำมาตั้งแต่ทศวรรษ 1990 แต่ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศที่มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมของโลก ทั้งด้านแฟชั่น อาหาร ดนตรีสมัยนิยม เครื่องใช้ไฟฟ้า สถาปัตยกรรม และศิลปะ...นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังเป็นที่มีการจัดการด้าน *soft power* ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าสหรัฐฯและจีน ถึงแม้รัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรมสมัยนิยมในการดำเนินนโยบายมากนักก็ตาม”¹⁸

แต่ในความเป็นจริง รัฐบาลญี่ปุ่นได้หันมาให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่างประเทศมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 เห็นได้จาก ในสมัยของรัฐบาลนายกรัฐมนตรี จุนอิชิโร โคเออิซุมิ (Junichiro Koizumi) ได้จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการทูตวัฒนธรรม (Council on Promotion of Cultural Diplomacy) ขึ้นในปี 2004 ซึ่งคณะกรรมการได้แนะนำว่า “ญี่ปุ่นควรดำเนินนโยบายเชิงรุกในการส่งเสริมอนิเมชันให้ได้รับความนิยมมากขึ้น เพื่อเป็นการปูทางให้วัฒนธรรมสมัยนิยมอื่นด้วย”¹⁹ อีกทั้ง ทาโร อะโซ (Taro Aso) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น ได้กล่าวถึงการใช้วัฒนธรรมสมัยนิยมเอาชนะใจเยาวชนต่างชาติในปี 2006 ว่า “หากดูตามร้านขายหนังสือการ์ตูนในประเทศจีน จะพบว่าตามชั้นหนังสือจะเต็มไปด้วยหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น อันเป็นทรัพยากรที่สามารถเอาชนะใจเยาวชนต่างชาติได้” ที่สำคัญจากการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาในปี 2007 ยืนยันถึงการนำวัฒนธรรมสมัยนิยมมาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ²⁰

ในปี 2013 นายกรัฐมนตรี ชินโซ อาเบะ ได้แสดงท่าทีอย่างชัดเจนต่อนำแนวคิดความเท่แบบญี่ปุ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความรุ่งเรืองของประเทศ ด้วยการแต่งตั้ง โทะโมะมิ อินะดะ (Tomomi Inada)

¹⁷ Douglas McGray (2002), Japan's Gross National Cool, *Foreign Policy*, No. 130, p. 46.

¹⁸ Joseph S. Nye, (Japan Times, 5 December 2005), Quoted from, Public Diplomacy: Japan's Unique Approach, Tadashi Ogawa (2012), *Strategic Review*, 2: 2, p. 143.

¹⁹ Tadashi Ogawa (2012), Public Diplomacy: Japan's Unique Approach, pp. 145–146.

²⁰ Lam Peng Er (2007), Japan's Quest for “Soft Power”: Attraction and Limitation, *East Asia: an International Quarterly*, 24: 4, pp. 350–351.

เป็นรัฐมนตรียุทธศาสตร์ความญี่ปุ่น (Cool Japan strategy minister) รวมทั้งจัดสรรงบประมาณราว 50,000 ล้านเยน เพื่อจัดตั้งกองทุนที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินนโยบายตามแนวคิดความญี่ปุ่น ถึงแม้ว่าจุดประสงค์ของรัฐบาลญี่ปุ่นคือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพราะคาดการณ์ว่า ขนาดตลาดอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระของโลกที่มีมูลค่าประมาณ 130 ล้านล้านเยน จะขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 6 ต่อปี²¹ ซึ่งจะเป็นโอกาสทองสำหรับการฟื้นฟูเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่ตกอยู่ในภาวะถดถอยมานาน แต่ในขณะเดียวกัน การสร้างความนิยมในสินค้าทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นก็เป็นการเพิ่มเสน่ห์ของประเทศในอีกทางหนึ่ง

1) การ์ตูนและภาพยนตร์การ์ตูน (Manga and Anime)

รัฐบาลญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับมังงะและอนิเมะในฐานะเครื่องมือหลักของการเพิ่มเสน่ห์ประเทศ เห็นได้จาก ข้อเสนอของคณะกรรมการว่าด้วยการเคลื่อนไหวของประชาชนข้ามพรมแดน (Council on the Movement of People across Borders) ในปี 2006 ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เสนอไว้ว่า “ญี่ปุ่นควรให้ความสนใจต่อความนิยมที่เพิ่มขึ้นในการ์ตูนมังงะและอนิเมะของเยาวชนชาวต่างชาติ”²² เหตุผลหลักที่มังงะและอนิเมะควรเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบาย เพราะเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นที่แพร่หลายไปต่างประเทศมาเป็นระยะเวลากว่า 3 ทศวรรษ และสามารถครองใจผู้อ่านและผู้ชมในทุกวันนี้ ซึ่งยังคงได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบัน เช่น การ์ตูนโปเกมอนที่ออกอากาศใน 65 ประเทศ และได้รับการแปลมากกว่า 30 ภาษา และการ์ตูนฮัลโหลคิตตี้ที่สามารถสร้างรายได้เกือบ 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ²³ ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นหันมาใช้มังงะและอนิเมะในฐานะทรัพยากร soft power โดยมีการสอดแทรกคุณธรรมและค่านิยมของญี่ปุ่นในมังงะและอนิเมะด้วย อย่างที่เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นได้ให้สัมภาษณ์ถึงบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศ ในการเพิ่มคุณธรรมและค่านิยมของญี่ปุ่นเข้าไปในสินค้าทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่น และเรียกแนวทางการดำเนินนโยบายนี้ว่า เหนือกว่าความญี่ปุ่น (Beyond Cool Japan)

การให้ความสำคัญกับมังงะและอนิเมะในฐานะทรัพยากรสำคัญด้าน soft power ยังสามารถเห็นได้จาก “งานมอบรางวัลมังงะนานาชาติ” (International Manga Award) ที่ริเริ่มในปี 2007 โดยจะมอบรางวัลแก่นักวาดการ์ตูนมังงะชาวต่างชาติเพื่อส่งเสริมความนิยมมังงะในต่างประเทศให้มากขึ้น โดยการจัดครั้งที่ 6 ในปี 2013 มีผู้เข้าร่วมแข่งขันทั้งสิ้น 245 คนจาก 38 ประเทศทั่วโลก

²¹ The Nation, Abe aims to boost the power of 'Cool Japan' cultural exports, 1 March 2014, available from <http://www.nationmultimedia.com/opinion/Abe-aims-to-boost-the-power-of-Cool-Japan-cultural-30202639.html>

²² Lam Peng Er (2007), Japan's Quest for "Soft Power": Attraction and Limitation, pp. 350–351.

²³ Douglas McGray (2002), Japan's Gross National Cool, pp. 46-49.

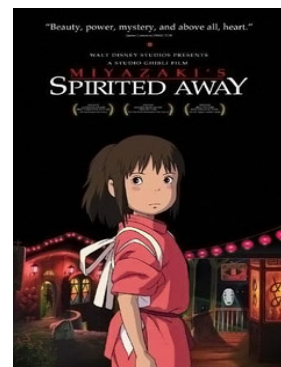
ตาราง 3.2.1 งานมอบรางวัลมังงะนานาชาติตั้งแต่ปี 2007-2013

ครั้งที่/ปี	จำนวนผู้เข้าร่วมแข่งขัน/ ประเทศ	ผู้ได้รับรางวัล/ประเทศ
ครั้งที่ 1 ปี 2007	146/26 ประเทศที่เข้าร่วมมากที่สุด คือ จีน (รวมฮ่องกง) อังกฤษ เยอรมนี มาเลเซีย และ ฝรั่งเศส	รางวัลชนะเลิศ: Lee Chi Ching/Hong Kong, China รองชนะเลิศ: KAI/ Hong Kong, China Benny Wong Thong Hou/Malaysia Madeleine Rosca/Australia
ครั้งที่ 2 ปี 2008	368/46 ประเทศที่เข้าร่วมมากที่สุด คือ อินโดนีเซีย จีน (รวม ฮ่องกง) รัสเซีย สหรัฐฯ และ บราซิล	รางวัลชนะเลิศ: Lau Wan Kit/Hong Kong, China รองชนะเลิศ: Yin Chuan/China Chezhina Svatlana Igorevna/Russia Alice Picard/France
ครั้งที่ 3 ปี 2009	303/55 ประเทศที่เข้าร่วมมากที่สุด คือ จีน (รวมฮ่องกง) ไทย บราซิล ชีเรีย และเบลเยียม	รางวัลชนะเลิศ: Jakraphan Huaypetch/Thailand รองชนะเลิศ: Huang Jia Wei/China and Movan/France Melvil and Corveyran/France Kim Jea-eon/South Korea
ครั้งที่ 4 ปี 2011	189/39 ประเทศที่เข้าร่วมมากที่สุด คือ ไทย บราซิล เบลเยียม สเปน และคาซัคสถาน	รางวัลชนะเลิศ: Xiao Bai/China รองชนะเลิศ: Olivier Martin and Sylvain Runberg/France Enrique Fernandez/Spain Verachai Duanpla/Thailand
ครั้งที่ 5 ปี 2012	145/30 ประเทศที่เข้าร่วมมากที่สุด คือ ไทย มาเลเซีย และจีน	รางวัลชนะเลิศ: Ken Niimura/Spain รองชนะเลิศ: Cory/Taiwan Tanis Warasakwong/Thailand Pan Li-ping and Zu Ya-la/China
ครั้งที่ 6 ปี 2013	245/38 ประเทศที่เข้าร่วมมากที่สุด คือ ไทย ใต้หวัน และ อินโดนีเซีย	รางวัลชนะเลิศ: Kosin Jeenseekong/Thailand รองชนะเลิศ: Ittiwat Suriyamart/Thailand Yao Wei/China Muhammad Fathanatul Haq/Indonesia

ที่มา: MOFA, International Manga Award <<http://www.mofa.go.jp/policy/culture/exchange/pop/manga/index.html>>

จากตารางงานมอบรางวัลมังงะนานาชาติตั้งแต่ปี 2007-2013 พบว่า มีผู้เข้าร่วมส่งผลงานเข้าประกวดจากทั่วโลก โดยผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มาจากเอเชียและยุโรป เช่นเดียวกับผู้ได้รับรางวัลส่วนใหญ่ ได้แก่ จีน ฮองกง ไทย ฝรั่งเศส และสเปน แสดงถึงความเป็นสากลของการ์ตูนมังงะ หรือการเข้าใจวัฒนธรรมญี่ปุ่นของผู้อ่าน เพราะความนิยมมีทั้งในวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออก อีกทั้งการเชิญชาวต่างชาติให้เข้าร่วมประกวด นอกจากจะช่วยสร้างความแปลกใหม่ให้แก่การ์ตูนของญี่ปุ่นแล้ว ยังช่วยสร้างความสนใจในการ์ตูนญี่ปุ่นให้มากขึ้น เพราะมีคนจากประเทศตนเข้าร่วมประกวดและได้รับรางวัล

การ์ตูนอนิเมะของญี่ปุ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากของตะวันตก ทั้งภาพ เนื้อหา เทคนิคพิเศษ และวัฒนธรรม ตลอดจนการสอดแทรกคุณธรรมและค่านิยมของญี่ปุ่น โดยอนิเมะที่ได้รับความนิยมไปทั่วโลกและสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของความเป็นญี่ปุ่นมาจากค่าย “สตูดิโอ จิบลิ” (Studio Ghibli) โดยมี ฮายาโอะ มิยาซากิ (Hayao Miyazaki) และ อิซะโอะ ทะกะฮะตะ (Isao Takahata) เป็นผู้ร่วมก่อตั้งและถือเป็นผู้กำกับอนิเมะระดับตำนานของญี่ปุ่น ซึ่งได้รับการยอมรับเป็นอย่างสูงบนเวทีนานาชาติ ตัวอย่างผลงานอนิเมะที่สร้างเสน่ห์แก่ญี่ปุ่น เช่น เรื่อง “Nausicaä of the Valley of the Wind” (1983) ผลงานสร้างชื่อของฮายาโอะ มิยาซากิ เรื่อง “Grave of the Fireflies” (1988) เรื่อง “Kiki’s Delivery Service” (1989) เรื่อง “Pom Poko” (1994) เป็นเรื่องที่สามารถถ่ายทอดความเป็นญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี และประสบความสำเร็จอย่างมากจนได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงรางวัลออสการ์ เรื่อง “Princess Mononoke” (1997) อนิเมะเรื่องแรกที่ได้รับการบันทึกว่าใช้ทุนสร้างมากที่สุดในประวัติศาสตร์ด้วยจำนวน 2.35 พันล้านเยน²⁴ และเรื่อง “Spirited Away” (2001) ที่ได้รับรางวัลออสการ์ (Academy Award) สาขาภาพยนตร์อนิเมชันยอดเยี่ยมปี 2003 และเป็นอนิเมชันเรื่องแรกที่ได้รับรางวัลชนะเลิศจากเทศกาลภาพยนตร์นานาชาติกรุงเบอร์ลิน²⁵

Spirited Away อนิเมะที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงบนเวทีระหว่างประเทศ ที่มาภาพ: <http://th.wikipedia.org>

ยังรวมถึงการ์ตูนอนิเมชันที่ยังได้รับความนิยมอย่างสูงในกลุ่มเยาวชนและผู้ที่ยื่นชอบการ์ตูนญี่ปุ่น ซึ่งได้ออกอากาศในช่องโทรทัศน์ของไทยทั้งฟรีทีวี เคเบิลทีวี และแพร่หลายทางอินเทอร์เน็ต เช่น เรื่อง “กันดั้ม” เรื่อง “โคนัน” เรื่อง “นารูโตะ” เรื่อง “วันพีซ” เรื่อง “ชินจัง” เรื่อง “มารูโกะ” เรื่อง “รีบอร์น: ครูพิเศษจอมป่วน” เรื่อง “บลีช: เทพมรณะ” และเรื่อง “ฮายาเตะ: พ่อบ้านประจัญบาน” เป็นต้น

²⁴ Marumura, ผลงานภาพยนตร์อนิเมชันของ Studio Ghibli, 31 ธันวาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://www.marumura.com/entertainment/?id=4169>

²⁵ Sugiura Tsutomu, *Japan's Creative Industries: Culture as a Source of Soft Power in the Industrial Sector*, p. 133.

จากความนิยมในมังงะและอนิเมะ ทำให้ในปี 2008 รัฐบาลได้แต่งตั้ง โดราเอมอนเป็นทูตอนิเมะ (Anime ambassador) เพราะโดราเอมอนเป็นการ์ตูนของญี่ปุ่นที่ได้รับความนิยมไปทั่วโลก เห็นได้จากการ์ตูนอนิเมะเรื่อง “โดราเอมอน ตอนไดโนเสาร์ของโนบิตะ” (Doraemon the Movie Nobita's Dinosaur) ปี 2006 ที่ได้รับการแปลเป็น 5 ภาษาทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน จีน และรัสเซีย และเข้าฉายในโรงภาพยนตร์ใน 73 เมืองทั่วโลก²⁶ ตลอดจนการแต่งตั้ง ฮัลโหล คิตตี้เป็นทูตการท่องเที่ยว (tourism ambassador) ประจำฮ่องกงและจีนในปี 2008 แต่ก่อนหน้านั้น ฮัลโหล คิตตี้ เคยเป็นตัวแทนของกองทุนเพื่อเด็กแห่ง

โดราเอมอน และ ฮัลโหล คิตตี้ ทูตพิเศษของญี่ปุ่น ที่มาภาพ:

<http://english.people.com.cn> และ <http://thelede.blogs.nytimes.com>

สหประชาชาติ (United Nations Children's Fund หรือ UNICEF) ในโครงการเพื่อการศึกษาของสตรี (UNICEF's female education programs) และเพื่อนพิเศษของเด็กๆ (UNICEF Special Friend of Children)²⁷ จึงถือได้ว่า มังงะและอนิเมะเป็นทรัพยากร soft power ที่ช่วยสร้างเสน่ห์แก่ญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ มูลนิธิญี่ปุ่นยังได้มีการจัดกิจกรรมให้ความรู้และเผยแพร่มังงะ

และอนิเมะในต่างประเทศ เช่น การจัดฉายภาพยนตร์อนิเมะชั้นประจำสัปดาห์ที่มูลนิธิญี่ปุ่น การจัดแสดงวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่น เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองปีแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศลุ่มน้ำโขงกับญี่ปุ่น ด้วยนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย “สุข-ดิบ อาทิจย์อุไทย” กรุงเทพฯ ปี 2009-2010 “หลักสูตรอบรมการสร้างอนิเมะชั้น” อินเดียปี 2012 “การบรรยายอนิเมะและฮอลลีวูด” ลอสแอนเจลิสปี 2013 และ “การประชุมเชิงปฏิบัติการว่าด้วยมังงะและอนิเมะสำหรับนักเรียนและครูภาษาญี่ปุ่น” อังกฤษปี 2012

2) รายการโทรทัศน์ ละคร และภาพยนตร์

สื่อบันเทิงของญี่ปุ่นเริ่มเผยแพร่ออกสู่ตลาดต่างประเทศพร้อมๆ กับอิทธิพลทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 1970-1980 โดยมีปัจจัยผลักดันคือ ความต้องการขยายตลาดของภาคธุรกิจสื่อญี่ปุ่น และความต้องการแสวงหาสื่อบันเทิงที่แปลกใหม่ของผู้บริโภค โดยรัฐบาลญี่ปุ่นหันมาส่งเสริมสื่อบันเทิงของญี่ปุ่นให้ได้รับความนิยมมากขึ้นในต่างประเทศ ตั้งแต่สมัยของนายกรัฐมนตรี โนะบุรุ ทะกะชิตะ (Noboru Takeshita) ที่ได้จัดตั้งศูนย์สื่อสารมวลชนของญี่ปุ่น (Japan Media Communication Center หรือ JAMCO) ขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบการส่งออกรายการโทรทัศน์ของญี่ปุ่นไปยังต่างประเทศ จนถึงปี 1998 JAMCO ได้แปล

²⁶ Ministry of Foreign Affairs of Japan- MOFA, *Pop-Culture Diplomacy*

²⁷ The New York Times, *Japan sends 'Hello Kitty' to China*, 3 March 2014, available from http://thelede.blogs.nytimes.com/2008/05/19/another-cartoon-envoy-in-japan/?_r=0

รายการโทรทัศน์ของญี่ปุ่นเป็นภาษาอังกฤษจำนวน 586 รายการ และส่งออกไปยัง 35 ประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศเอเชีย²⁸ และในปี 2005 ญี่ปุ่นได้ส่งออกรายการโทรทัศน์ไปในภูมิภาคเอเชียร้อยละ 60 จากการส่งออกรายการโทรทัศน์ทั้งหมดของญี่ปุ่น โดยประเทศที่นำเข้ารายการโทรทัศน์ญี่ปุ่นมากที่สุดคือ สหรัฐฯ ได้หวัน ฮองกง เกาหลี สิงคโปร์ และไทย²⁹ แสดงถึงความนิยมในรายการโทรทัศน์ญี่ปุ่นในต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

โดยลักษณะเด่นของสื่อบันเทิงของญี่ปุ่น ได้แก่ ความทันสมัย เทคนิคพิเศษในการถ่ายทำ เนื้อหาแปลกใหม่ ความหลากหลายของเนื้อหาที่มีทั้งตลก ความน่ารัก กีฬา ยอดมนุษย์ สัตว์ประหลาด และผิในกรณีของไทยได้นำรายการโทรทัศน์และละครญี่ปุ่นเข้ามาฉายอยู่เสมอ เช่น “รายการ TV Champion” “รายการยุทธภูมิกระต่ายเหล็ก” (เซฟกระต่ายเหล็ก) “รายการเกมซ่าท้าก๊น” “รายการขำกลิ้งลึงกับหมา” “ละคร

ละครสงครามชีวิตโอชิน ได้รับความนิยมหลายประเทศ สำหรับไทยมีการออกอากาศซ้ำหลายครั้ง ตลอด 20 กว่าปีที่ผ่านมา ที่มาภาพ: <http://www.thaitv3.com>

สงครามชีวิตโอชิน” “ละครจีน: หมอทะลุมิติ” “ละครเรียวมะ: จอมคนพลิกแผ่นดิน” “ละครทีมหมอผู้ชีพ” (Code Blue) “ละครเจ้าหญิงอัสตี้” (Atsu Hime) “ละคร F4 Final: รักใสหัวใจเกินร้อย” และภาพยนตร์ญี่ปุ่นที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยม เช่น เรื่อง “Rashomon” เรื่อง “NANA” เรื่อง “Tokyo Story” เรื่อง “Ring” เรื่อง “Akira” เรื่อง “Audition” เรื่อง “Battle Royale” และเรื่อง “Godzilla” เป็นต้น นอกจากนี้ มูลนิธิญี่ปุ่นยังเป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่และให้ความรู้เกี่ยวกับสื่อบันเทิง

ของญี่ปุ่น เช่น จัดฉายภาพยนตร์ญี่ปุ่นประจำทุกสัปดาห์ (JF Theater) และจัดนิทรรศการพร้อมบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับภาพยนตร์หรือบุคคลที่มีความสำคัญอย่าง อะกิระ คุโรซะวะ (Akira Kurosawa) ที่ได้จัดงานครบรอบวันเกิด 100 ปี ในปี 2013 และเทศกาลภาพยนตร์ญี่ปุ่นปี 2013 ในไทย ซึ่งในปีนี้จะจัดฉายภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอาหารญี่ปุ่น เพื่อถ่ายทอดเอกลักษณ์ของญี่ปุ่นผ่านเรื่องราวของอาหาร

3) เพลงและดนตรีสมัยนิยม (J-Pop)

เพลงและดนตรีสมัยนิยมของญี่ปุ่น มีพัฒนาการเช่นเดียวกับวัฒนธรรมสมัยนิยมอื่นของญี่ปุ่นคือ ถือกำเนิดมาพร้อมกับการเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกในสมัยเมจิ แนวเพลงและดนตรีสมัยนิยมของญี่ปุ่นจะมีพัฒนาการที่สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของแนวเพลงสากล โดยเฉพาะกระแสการเปลี่ยนแปลง

²⁸ Nissim Kadosh Otmazgin (2008), *Contesting Soft Power: Japanese Popular Culture in East and Southeast Asia*, p.81.

²⁹ Hiro Katsumata (2012), Japanese popular culture in East Asia: a new insight into regional community building, *International Relations of Asia-Pacific*, Vol. 12, p. 138.

ในวงการเพลงของสหรัฐฯที่มีอิทธิพลต่อวงการเพลงญี่ปุ่น จนถึงช่วงทศวรรษ 1970-1980 วงการเพลงญี่ปุ่น เริ่มมีการประยุกต์จากดนตรีกระแสหลักมาเป็นแนวทางของตนเอง เช่น แนวเพลง “New Music” เป็นแนวเพลงที่มีความซับซ้อนมากขึ้นทั้งการเรียบเรียงและเครื่องดนตรี และแนวเพลง “City Pop” ที่ใช้เหตุการณ์ในเมืองใหญ่มาแต่งเป็นบทเพลง ต่อมาในทศวรรษ 1990 ได้เริ่มมีการใช้คำว่า “J-Pop” เมื่อกล่าวถึงแนวเพลงร่วมสมัยของญี่ปุ่น และถือเป็นช่วงที่กระแส J-Pop ได้รับความนิยมในต่างประเทศ โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีนักร้องและวงดนตรีต่างๆ ของญี่ปุ่นไปเปิดการแสดงคอนเสิร์ต เช่น วง Chage and Aska ที่เดินสายแสดงคอนเสิร์ตทั่วเอเชีย ซึ่งถือเป็นการแสดงคอนเสิร์ตครั้งใหญ่ที่สุดที่นักร้องญี่ปุ่นเคยทำได้ คือ 61 รอบใน 4 ประเทศ ญี่ปุ่น สิงคโปร์ ฮองกง และได้หัน วง B'z ที่มีผลงานขายดีที่สุดตลอดกาลของญี่ปุ่น คือ 94 ล้านชุดทั่วโลก นักร้องหญิงยอดนิยมอุตะดะ ฮิคารุ (Utada Hikaru) ที่ผลงานชุดแรกสามารถขายได้ถึง 7,650,000 ชุด³⁰ และวง X-Japan เป็นต้น

ในปัจจุบันแนวเพลง J-Pop ยังคงได้รับความนิยมในต่างประเทศ แม้ว่า กระแสเพลงและดนตรีเกาหลี (K-pop) จะได้รับความนิยมมากขึ้น แต่กระแสความนิยม J-Pop ก็ยังคงมีอยู่ เห็นได้จาก ความนิยมในดนตรีและเพลงญี่ปุ่นของวัยรุ่นหลายล้านคนทั้งในเกาหลี ฮองกง และไทย ซึ่งยังคงติดตามความเคลื่อนไหวของดนตรีและเพลงญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด³¹ เพราะมีเอกลักษณ์ทั้งแนวเพลงและรูปแบบการแต่งกายที่ไม่เหมือนใคร เช่น นะมิเอะ อะมุโระ นักร้องหญิง R&B วง “The Gazette” วง “Glady” วง “L’Arc-en-Ciel” วง “B’z” วง “Hey! Say! Jump!” กลุ่มนักเต้นชายที่กำลังได้รับความนิยม วง “AKB48” และวง “Berryz Kobo” ซึ่งเป็นวงนักเต้นหญิงที่รู้จักไปทั่วเอเชียจากความน่ารักและความสามารถ นอกจากนี้ภาคเอกชนจะเป็นผู้นำเสนอวัฒนธรรม J-Pop สู่อุตสาหกรรมต่างประเทศ ยังมีมูลนิธิญี่ปุ่นที่จัดกิจกรรมให้ความรู้และเผยแพร่เพลงและดนตรีจากญี่ปุ่น อย่างการจัดการแสดงของนักร้องและนักดนตรีชาวญี่ปุ่น รวมถึงการจัดงานสัมมนาให้ความรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์ของ J-Pop

วง AKB48 ที่ไม่เพียงเป็นวงนักร้องหญิงที่ได้รับความนิยม ยังเป็นผู้นำแฟชั่นสไตล์ญี่ปุ่นอีกด้วย ที่มาภาพ: <http://jphip.com>

4) แฟชั่นการแต่งกายสมัยนิยม (Japanese Fashion)

แฟชั่นการแต่งกายสมัยนิยมของญี่ปุ่น มีความโดดเด่นจากความแปลกใหม่เหมือนใคร โดยสามารถพบเห็นการแต่งกายนำสมัยของวัยรุ่นญี่ปุ่นได้ตามย่านชื่อดัง เช่น ชินจูกุ กินซ่า ชิบูยะ โอไดบะ ทาเคชิตะ และฮาราจูกุ จุดเด่นคือ การนำเสื้อผ้ามาผสมผสานกัน (mix & match) และประดับตกแต่งตามใจตนเองจากวัสดุที่หลากหลายกลายเป็นเอกลักษณ์ของผู้สวมใส่ โดยมีนักร้องนำไปจัดแสดงในงานแสดงแฟชั่นทั้ง

³⁰ Wikipedia, *J-Pop*, 11 March 2013, available from <http://en.wikipedia.org/wiki/J-Pop>

³¹ Sugiura Tsutomu, *Japan's Creative Industries: Culture as a Source of Soft Power in the Industrial Sector*, p. 132.

ยุโรปและสหรัฐฯ ช่วยเพิ่มเสน่ห์จากสตรีทแฟชั่นสู่เวทีระดับโลก โดยแฟชั่นที่ได้รับความนิยม ได้แก่ การแต่งกายแบบ Lolita (Lolita) แบ่งแบบกอธิค Lolita (Gothic Lolita) ที่เน้นการแต่งกายประยุกต์แบบวิกตอเรีย (Victorian style) ใช้โทนสีดำ สีน้ำเงินเข้ม และแบบสวีต Lolita (Sweet Lolita) ที่เน้นความน่ารักสดใส ซึ่งตัวการ์ตูนฮัลโหลคิตตี้เป็นต้นแบบของการแต่งตัวแนวนี้³² ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นที่เห็นถึงความนิยมของชาวต่างชาติต่อแฟชั่นการแต่งกายของวัยรุ่นญี่ปุ่น จึงได้ริเริ่มสนับสนุนผ่านการจัดกิจกรรมและการแต่งตั้งทูต เพื่อส่งเสริมแฟชั่นการแต่งกายแบบญี่ปุ่นให้ได้รับความนิยมมากขึ้น ดังนี้

การแต่งตั้งผู้นำด้านแฟชั่นของญี่ปุ่นเป็นทูตคณะอิชิ (Kawaii Ambassador) ในปี 2009 ทั้งหมด 3 คน ได้แก่ ชิซูกะ ฟุจิโอะกะ ผู้นำแฟชั่นด้านการแต่งกายชุดนักเรียนได้รับการยอมรับให้เป็นว่า “magician of uniform Coordination” มิซึโกะ อะโอะกิ ผู้นำแฟชั่นการแต่งกายแบบสวีต Lolita ที่เน้นความเป็นเด็กผู้หญิงและแฟนตาซี และยู คิมูระ ผู้นำแฟชั่นการแต่งกายแบบฮารูรุ³³ และการจัดงาน “คอสเพลย์โลกประจำปี” (Annual World Cosplay Summit) ซึ่งจุดเริ่มต้นมาจากรณีปี 2003 โทรทสึ Aichi ได้เชิญผู้ที่แต่งคอสเพลย์จากประเทศอิตาลี เยอรมนี และฝรั่งเศสจำนวน 5 คน มาร่วมโครงการมังงะภาษาเดียวกันของโลก เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้มีการจัดงานขึ้นทุกปี จนถึงปี 2012 อันเป็นการฉลองครบรอบ 10 ปีของการจัดงานคอสเพลย์โลกมี

ทูตแฟชั่นของญี่ปุ่น ที่มาภาพ:

<http://www.japannewbie.com>

ประเทศเข้าร่วม 20 ประเทศมากกว่าในปี 2011 ที่มี 17 ประเทศ โดยมีจุดประสงค์หลักคือ เพิ่มช่องทางการแลกเปลี่ยนระหว่างเยาวชนที่ชื่นชอบมังงะและอนิเมะ³⁴ ซึ่งญี่ปุ่นถือว่า ผู้เข้าร่วมงานเป็นส่วนหนึ่งของการทูต ที่จะช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ตลอดจนเสริมสร้างภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในฐานะประเทศสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมและประเทศที่มีความเท่ (cool)³⁵

นอกจากนี้ มูลนิธิญี่ปุ่นได้จัดกิจกรรมให้ความรู้และเผยแพร่คอสเพลย์และแฟชั่นการแต่งกายของญี่ปุ่น เช่น “การจัดเทศกาลฮารูรุ” ที่อินโดนีเซียปี 2012 และการส่ง มิซึโกะ อะโอะกิ ทูตคณะอิชิไปร่วมงานคอสเพลย์โลกที่เซา เปาโล ประเทศบราซิลปี 2009 ซึ่งจัดขึ้นโดยสมาคม J-Pop เมืองริโอ เดอจาเนโร และสนับสนุนภาคเอกชนในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมแฟชั่นการแต่งกายของญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นในต่างประเทศ

³² Wikipedia, *Japanese Street Fashion*, 10 March 2013, available from http://en.wikipedia.org/wiki/Japanese_street_fashion

³³ สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย, งานแนะนำวัฒนธรรมญี่ปุ่นร่วมสมัย “วัฒนธรรมป๊อป” (สาขาอะนิเมชันและแฟชั่น), 6 มีนาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://www.th.emb-japan.go.jp/th/jis/2009/0929.htm>

³⁴ Ministry of Foreign Affairs- MOFA, *World Cosplay Summit 2012*, 5 March 2013, available from <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/exchange/pop/wcs2012.html>

³⁵ Yee-Kuang Heng (2010), *Mirror, Mirror on the wall, Who is the softest of them all? Evaluating Japanese and Chinese Strategies in the ‘soft’ power competition era*, *International Relations of Asia-Pacific*, 10: 2, p. 267.

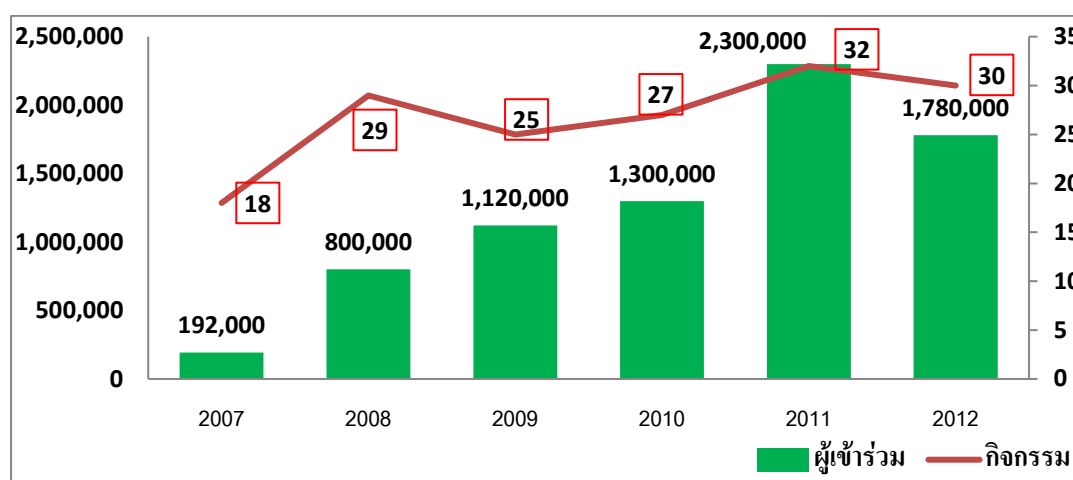
วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นมีช่องทางในการเผยแพร่ที่ถือว่า ครอบคลุมสินค้าทางวัฒนธรรมมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลกในโลกคือ “นิทรรศการอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระนานาชาติ” (Japan International Contents Festival หรือ CoFesta) ที่เริ่มจัดมาตั้งแต่ปี 2007 ครอบคลุมอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระ (Content Industry) ทั้งเกม อนิเมะ มังงะ สื่อ เพลง ละคร ภาพยนตร์ และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง ถือเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมสมัยนิยมที่ทั้งชาวญี่ปุ่นและต่างชาติให้ความสนใจ โดยวัตถุประสงค์ในการจัดงานคือ เปิดโอกาสให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในด้านนี้จากทั่วโลกได้มีโอกาสสัมผัสกับอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระของญี่ปุ่น สร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในด้านเศรษฐกิจ และสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน³⁶ อีกทั้งยังมีนโยบายเชิงรุกที่จะขยายการจัดแสดงไปต่างประเทศ ได้แก่ จีน ฝรั่งเศส อังกฤษ บราซิล อินเดีย สิงคโปร์ และเกาหลี³⁷ เช่น นิทรรศการมังงะที่กรุงปักกิ่งในปี 2012 และที่สิงคโปร์ในปี 2013

นิทรรศการมังงะที่สิงคโปร์ เป็นจุดเริ่มต้นของการส่งเสริมมังงะให้เป็นที่นิยมมากขึ้นในอาเซียน ที่มาภาพ: <http://www.cofesta.jp>

โดยมีการจัดงานกระจายไปทั่วประเทศญี่ปุ่น เช่น กรุงโตเกียว ซัปโปโร และเกียวโต ตลอดทั้งปี โดยมีผู้จัดงานทั้งจากภาครัฐ โดยเฉพาะกระทรวง METI และกระทรวงการต่างประเทศ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และสมาคมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมนั้นๆ โดยงานจัดแสดงที่ใหญ่และสำคัญได้แก่ “งานแสดงเกมที่กรุงโตเกียว” (Tokyo Game Show) “งานแสดงอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระที่เกียวโต” (Kyoto CMEX) “งานแสดงเทคโนโลยีสารสนเทศ” (CEATEC Japan) และ “เทศกาลละครนานาชาติที่กรุงโตเกียว” (International Drama Festival in Tokyo)

แผนภูมิ 3.2.2 เทศกาล CoFesta ตั้งแต่ปี 2007-2012

ที่มา: CoFesta <<http://www.cofesta.jp/2013/en/whats/greeting.html>>

³⁶ CoFesta 2012, Event Outline, 13 March 2013, available from <http://www.cofesta.jp/2012/en/whats/index.html>

³⁷ CoFesta, Message from the Chairman, 13 March 2013, available from <http://2011.cofesta.jp/2011/en/whats/greeting.html>

จากแผนภูมิด้านบน จะเห็นได้ว่า เทศกาล CoFesta ประสบความสำเร็จทั้งยอดผู้เข้าร่วมงานกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องภายในระยะเวลา 6 ปี โดยยอดผู้เข้าร่วมเพิ่มขึ้นจากประมาณ 2 แสนคน มาเป็นราว 1,800,000 คน ในปี 2012 ซึ่งปี 2011 มียอดผู้เข้าร่วมมากที่สุดคือ 2,300,000 คน จากยอดผู้เข้าร่วมที่เพิ่มขึ้นราว 10 เท่า แสดงถึงความสนใจในวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาของญี่ปุ่นก็ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นให้เป็นทรัพยากรที่ช่วยสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ของประเทศ โดยเพิ่มขึ้นจาก 18 กิจกรรมในปี 2007 มาเป็น 30 กิจกรรมในปี 2012 ที่สำคัญยังผลักดันให้มีการจัดเทศกาล CoFesta ในต่างประเทศ ถือเป็นการดำเนินนโยบายเชิงรุกอย่างต่อเนื่องของญี่ปุ่น

จากข้อมูลในบทนี้ สามารถวิเคราะห์การดำเนินนโยบายเชิงรุกด้วยทรัพยากรวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นได้ดังนี้

- 1) การยกระดับสินค้าวัฒนธรรมด้วยแนวคิดเหนือกว่าความเท่ญี่ปุ่น (Beyond Cool Japan) คือ การเพิ่มคุณธรรมและค่านิยมของญี่ปุ่นที่ต่างชาติให้การยอมรับ อันเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่สินค้าวัฒนธรรมของญี่ปุ่นให้มากขึ้น
- 2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ที่ชื่นชอบวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่น เพื่อสร้างความนิยมอย่างต่อเนื่องในยุคของการแข่งขันด้วยสินค้าทางวัฒนธรรม ได้แก่ งานมอบรางวัลมังงะนานาชาติ งานคอสเพลย์โลก และนิทรรศการอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระนานาชาติ (CoFesta)
- 3) การแต่งตั้งทูตวัฒนธรรม เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่น โดยได้แต่งตั้งโคราเอมอนเป็นทูตอนิเมะ แต่งตั้งฮัลโหลคิดดี้เป็นทูตการท่องเที่ยว และการแต่งตั้งทูตคาเวอิเป็นผู้เผยแพร่แฟชั่นการแต่งกายแบบญี่ปุ่น

สรุปได้ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีจุดแข็งทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมและสมัยนิยม เพราะประการแรก วัฒนธรรมญี่ปุ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความแปลกใหม่ไม่ซ้ำใคร ประการที่สอง วัฒนธรรมญี่ปุ่นได้รับการเผยแพร่มาอย่างยาวนานเมื่อเทียบกับจีนและเกาหลี ทำให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากกว่า ประการที่สาม รัฐบาลและภาคเอกชนร่วมมือส่งเสริมอย่างจริงจัง เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์ของประเทศและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และประการสุดท้ายคือ มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น นอกจากกิจกรรมที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ยังมีการจัดตั้ง “ปีแห่งการแลกเปลี่ยนและมิตรภาพ” (Exchange and Friendship Year) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกันมากขึ้นทั้งระดับพหุภาคีและทวิภาคี เช่น ปี 2009 ปีแห่งการแลกเปลี่ยนแม่โขง-ญี่ปุ่น ปี 2009 ปีแห่งการแลกเปลี่ยนคาบสมุทร-ญี่ปุ่น (ออสเตรเลีย บัลการเรีย อังการี และ โรมานี) ปี 2008 ปีแห่งมิตรภาพอินโดนีเซีย-

ญี่ปุ่น และปี 2006 ปีแห่งการแลกเปลี่ยนออสเตรเลีย-ญี่ปุ่น³⁸ (ดูเพิ่มเติมในการทูตวัฒนธรรม) ตลอดจนการจัดเทศกาลวัฒนธรรมญี่ปุ่นในต่างประเทศ ในโอกาสลงความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศ เช่น งานเทศกาลความสัมพันธ์ฟิลิปปินส์-ญี่ปุ่น” (The Philippines–Japan Festival) ที่ได้เลือกเดือนกุมภาพันธ์เป็นเดือนจัดเทศกาลวัฒนธรรมญี่ปุ่นในฟิลิปปินส์มาตั้งแต่ปี 1988 เพราะเป็นเดือนที่ โฮเซ่ ริซัล (Jose Rizal) วีรบุรุษของฟิลิปปินส์เดินทางเยือนญี่ปุ่นในปี 1888 ซึ่งญี่ปุ่นมองว่า เป็นการเยือนครั้งสำคัญที่ได้สร้างมิตรภาพอันดีระหว่างสองประเทศ³⁹

อีกทั้งภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ อาทิ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี คุณภาพของสังคม ธรรมชาติที่สวยงาม และภาพลักษณ์ของคนญี่ปุ่นที่ขยันขันแข็ง ทำงานมีประสิทธิภาพ สุภาพ และสามารถทำงานเป็นทีมได้ดี (ดูเพิ่มเติมในมติมหาชนอาเซียนตอน โยบาช soft power ทั้งสามประเทศ) เหล่านี้ยังถือเป็นองค์ประกอบที่เสริมสร้างให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ได้รับความนิยมและมีเสน่ห์ นำไปสู่การมีทัศนคติเชิงบวกต่อญี่ปุ่นมากขึ้น

Soft power ด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นต่ออาเซียน

ญี่ปุ่นได้ใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการดำเนินนโยบายต่างประเทศกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อครอบงำทางวัฒนธรรมให้ง่ายต่อการปกครอง อีกทั้งการเป็นประเทศผู้รุกราน ทำให้ญี่ปุ่นมีภาพลักษณ์เชิงลบในมุมมองของคนภายในภูมิภาค ดังนั้นเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นจึงปรับเปลี่ยนการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์ของประเทศ ด้วยการใช้วัฒนธรรมที่สื่อถึงการรักสงบของญี่ปุ่นอย่างพิธีชงชาและการจัดดอกไม้ ต่อมาในทศวรรษ 1970 ภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นกลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว ก่อให้เกิดกระแสต่อต้านญี่ปุ่นทั้งสินค้าและวัฒนธรรม รัฐบาลญี่ปุ่นในสมัยของนายกรัฐมนตรี ฟูกุเดะ จึงมีหลักการฟูกุเดะ ที่เน้นสร้างความสัมพันธ์แบบใจถึงใจกับชาติอาเซียน โดยมีวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือหลักเพื่อลดภาพลักษณ์เชิงลบของญี่ปุ่นและกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน

นับตั้งแต่นั้น ญี่ปุ่นกับอาเซียนก็มีความสัมพันธ์ที่ดีเรื่อยมา โดยในภาพรวมถือได้ว่า การใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมมากระชับความสัมพันธ์กับอาเซียนของญี่ปุ่นประสบความสำเร็จเป็นที่พอใจ ประกอบกับอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ก็ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมและสมัยนิยมของญี่ปุ่นเป็นที่รู้จักอย่าง

³⁸ Ministry of Foreign Affairs of Japan, *Exchange Year*, 31 December 2013, available from <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/exchange/exchange/index.html>

³⁹ Lydia N. Yu Jose (2012), Japan’s Soft Power viewed through the lens of The Philippines’ Commemoration of Historical Events, *Philippine Political Science Journal*, 33: 2, pp. 150–152.

แพร่หลาย เช่น พิธีชงชา การจัดดอกไม้โอเคะบานะ การจัดสวน สถาปัตยกรรม ภาพวาดอุคิโยะเอะ และ ศิลปะการแสดงแบบญี่ปุ่น ที่คนส่วนใหญ่ทราบว่าเป็นคือ วัฒนธรรมของญี่ปุ่น เพราะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีความโดดเด่น ถึงแม้ว่า จะไม่รู้อย่างละเอียดก็ตาม

วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายและกลายเป็นสัญลักษณ์ของญี่ปุ่นในมุมมองของ อาเซียน ได้แก่ ชุกกิโมโน ศิลปะป้องกันตัวที่กลายมาเป็น กีฬาต่อสู้ในมหกรรมกีฬานานาชาติอย่างยูโดและคาราเต้ และอาหารญี่ปุ่น ที่เป็นหนึ่งในเมนูอาหารยอดนิยมของคน อาเซียน โดย ยาสึมาสะ อาซะกิ ผู้จัดการฝ่ายสาขาประเทศ ไทย ขององค์การส่งเสริมร้านอาหารญี่ปุ่นในต่างประเทศ (Organization to Promote Japanese Restaurants Abroad หรือ JRO) ได้ให้เหตุผลถึงความนิยมอาหารญี่ปุ่นของ ชาวต่างชาติว่า “เพราะมีรสชาติถูกปาก เป็นอาหารที่ดีต่อ

อาหารประเภทซาชิมิ-ซาซุ ได้ได้รับความนิยมอย่างสูงใน ไทย ซึ่งมีร้านอาหารแนวนี้เกิดขึ้นจำนวนมากในรอบ หลายปีที่ผ่านมา ที่มาภาพ: <http://eat.edtguide.com>

สุขภาพ และราคาสมเหตุสมผลกับคุณภาพ” เฉพาะในประเทศไทย ร้านอาหารญี่ปุ่นมีอัตราการเติบโตแบบ ก้าวกระโดด โดยในปัจจุบันไทยเป็นประเทศอันดับ 7 ของโลกที่มีร้านอาหารญี่ปุ่นมากที่สุด ด้วยจำนวน 1,800 ร้าน และในอนาคต 3-4 ปีข้างหน้า ประเทศไทยมีแนวโน้มขึ้นเป็นประเทศอันดับ 5 ด้วยจำนวน ร้านอาหารญี่ปุ่นราว 3,000 ร้าน แบ่งเป็นการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นและการลงทุนของสาขาร้านอาหาร ญี่ปุ่นในไทยอย่างละครึ่ง อันจะทำให้ไทยมีการลงทุนร้านอาหารญี่ปุ่นเป็นรองแค่เพียงสหรัฐฯ จีน และได้หวัน ตามลำดับเท่านั้น⁴⁰

สำหรับวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นที่ได้รับความนิยมในอาเซียน ได้แก่

1) การตุ้มมังงะและอนิเมะ ในงานมอบรางวัลมังงะนานาชาติ มีคนจากอาเซียนให้ความสนใจเข้าร่วมประกวดเป็นจำนวนมาก จากตารางที่ 3.2.1 แสดงให้เห็นว่า ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เป็นประเทศ ที่มีผู้เข้าร่วมประกวด 5 อันดับแรกของประเทศที่มีผู้เข้าร่วมประกวดมากที่สุดตั้งแต่เริ่มจัดงานในปี 2007 ซึ่ง ในการประกวดครั้งที่ 6 คนไทยได้รับรางวัลทั้ง 3 รางวัล คือ รางวัลชนะเลิศ “แว่วกริ่งกังสดาล” (Listening to the Bell) ของ โกสินทร์ จินสีคง รองชนะเลิศ “โรงเรียนเมล็ดกวยจี เทอม 3” (Melon Seed School Vol.3) ของ อธิวิรุทธ์ สุริยมาตย์ และ รองชนะเลิศอันดับ 2 “ณ กาลครั้งหนึ่ง ซึ่งมีรัก” (Once Upon a Time of Love)

⁴⁰ จานเศรษฐกิจ, ไทยติดท็อปไฟว์กินอาหารญี่ปุ่น, 2 กุมภาพันธ์ 2557, สืบค้นได้ที่

http://www.thanonline.com/index.php?option=com_content&view=article&id=215895:2014-01-24-07-10-37&catid=107:2009-02-08-11-34-25&Itemid=456#Uvec2uc3D08

ของ ชีรภัทร อังคณาภิวัฒน์ โดยได้การยอมรับจาก ชิเกะคะสุ ชะโต เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ว่า “ในโลกของมังงะ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้ามากที่สุด”⁴¹

จากซ้ายไปขวา “แนวโค้งกังสดาล” “โรงเรียนเมื่อกายจิ เทอม 3” และ “ณกาลครั้งหนึ่ง ซึ่งมืกรัก” การ์ตูนมังงะฝีมือคนไทย ที่มาภาพ:

<http://www.th.emb-japan.go.jp>

มังงะและอนิเมะจึงถือเป็นส่วนสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นในอาเซียน โดยผู้ได้รับรางวัลจากงานมอบรางวัลมังงะนานาชาติครั้งที่ 6 อย่าง โกสินทร์ จินสีทอง มองว่า “คนไทยจำนวนไม่น้อยเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมญี่ปุ่นผ่านการ์ตูน...” เช่นเดียวกับ

อิทธิวิรุทธ์ สุริยมาตย์ ที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “เด็กไทยโตมากับการ์ตูนญี่ปุ่น รู้จักวัฒนธรรม วิถีชีวิต อาหาร เพลง กีฬา ภาษา และสถานที่ท่องเที่ยวผ่านลายเส้นมังงะ”⁴²

2) รายการโทรทัศน์ ละคร และภาพยนตร์ หากดูความนิยมของสื่อบันเทิงญี่ปุ่นในอาเซียน ในกรณีของประเทศไทย สื่อบันเทิงของญี่ปุ่นยังคงได้รับความนิยมอยู่ แม้ว่าสื่อบันเทิงของเกาหลีเริ่มครองตลาดมากขึ้นก็ตาม โดยเฉพาะละครญี่ปุ่นที่ช่องไทยพีบีเอสนำมาออกอากาศอย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่อง “ทิมล่าจรชน” (Boss) เรื่อง “99 ปี สงคราม...ความทรงจำ” (99 Years of Love-Japanese Americans) เรื่อง “ทิมหมอกู้ชีพ” (Code Blue) เรื่อง “เรียกผมว่า...คูัดิดเดิ้ล” (Veterinarian Dolittle) เรื่อง “ดวงใจพ่อ” (Good Life) เรื่อง “ลูกสาวเจ้าพ่อขอเป็นครู” (Gokusen) และเรื่อง “แอนตาร์กติก” (Antarctica) เป็นต้น

3) เพลงและดนตรีญี่ปุ่น ปัจจุบันไทยถือเป็นประเทศเปิดรับวัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีอย่างเต็มที่⁴³ แต่ในขณะเดียวกัน ไทยก็ยังคงมีการแสดงของนักร้องและวงดนตรีจากญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง เช่น การแสดงคอนเสิร์ตของวง “X-Japan” ปี 2011 ที่ถือเป็นวงที่สร้างกระแส J-Pop ไปทั่วทั้งเอเชีย และในปี 2013 ก็ถือเป็นปีสำคัญที่วงดนตรีจากญี่ปุ่นได้มาเปิดการแสดงคอนเสิร์ตที่ประเทศไทยจำนวนหลายวงด้วยกัน⁴⁴ ได้แก่ วง “เดปาเปเป้” (DEPAPEPE) ที่ได้รับฉายาว่า อะคูสติค คูโอแห่งเอเชีย ในเดือนมีนาคม วง “Hey! Say! Jump!” ในเดือนมีนาคม วง “เบอร์รี่ส์ โคโบ” (Berryz Kobo) ในเดือนมีนาคม วงนี้ได้สร้างกระแสความนิยมในประเทศไทยด้วยการนำเพลง Cha cha sing และ Loving you too much ของวงไชย แมคอินไตย์ ไปร้องใหม่ในภาษาญี่ปุ่น วง “ลูน่า ซี” (Luna Sea) ที่เคยสร้างกระแสไวรัลร็อกไปทั่วเอเชียใน

⁴¹ ชิเกะคะสุ ชะโต (จดหมายจากเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย, 12 กุมภาพันธ์ 2556)

⁴² ไทยรัฐ, มังงะแห่งเมืองไทย, 20 มิถุนายน 2556, สืบค้นได้ที่ <http://www.thairath.co.th/column/oversea/worldwide/350963>

⁴³ เห็นได้จาก การจัดแสดงของนักร้องเกาหลีที่อ้างว่า ใหญ่ที่สุดในโลกภายใต้ชื่องาน “The World Biggest Korean Music Festival Live in Thailand” โดยจัดขึ้นในวันที่ 16 มีนาคม 2013

⁴⁴ MThai, เปิดไฟ! ศิลปินเอเชียจ่อคิวรอมมาไทยต้อนรับปี 2013, 10 มีนาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://music.mthai.com/news/scoopasian/150412.html>

ทศวรรษ 1990 ได้กลับมาแสดงคอนเสิร์ตอีกครั้งในปี 2013 วง “สแกนดัล” (Scandal) ในเดือนมีนาคม เป็นวงผู้หญิงที่ได้กำลังได้รับความนิยมในญี่ปุ่น และวง “เกลย์” (Glory) ในเดือนมิถุนายน ที่ถือเป็นวง J-Rock ระดับตำนานอีกวงหนึ่งของญี่ปุ่น

4) แฟชั่นการแต่งกาย โดยแฟชั่นการแต่งกายของญี่ปุ่นที่รู้จักและได้รับความนิยมในกลุ่มผู้ชื่นชอบการ์ตูนมังงะและอนิเมะคือ การแต่งตัวคอสเพลย์ (Cosplay) ที่เยาวชนอาเซียนผู้ชื่นชอบการ์ตูนญี่ปุ่นยังมีการแต่งคอสเพลย์อยู่เป็นประจำ อย่างที่ไทย มีการจัดงาน Oishi Cosplay ครั้งที่ 7 เพื่อหาผู้ชนะเข้าร่วมงานคอสเพลย์โลกที่ญี่ปุ่นปี 2013 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมงานมากกว่า 500 คน⁴⁵ สะท้อนถึงความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นที่ยังคงอยู่ในอาเซียน

ภาพบรรยากาศงาน Oishi Cosplay ครั้งที่ 7 ประเทศไทย
ที่มาภาพ: <http://www.kartoon-discovery.com>

ตาราง 3.2.3 เส้นหักของสินค้าทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในอาเซียนปี 2006

หน่วย: ร้อยละ

สินค้าทางวัฒนธรรม	ทั้งหมด	อินโดนีเซีย	มาเลเซีย	ไทย	เวียดนาม
มังงะและอนิเมะ	22.8	29.7	31.5	18.2	12
อาหารญี่ปุ่น	18.9	17.3	20.7	25	12.6
ภาพยนตร์	18.9	21.7	18.2	19.1	16.7
รายการโทรทัศน์	18.5	20	24.6	16.6	13
แฟชั่นการแต่งกาย	11.4	7.3	13.1	17	8.4
เพลงและดนตรี	9.6	7.8	12.4	9.1	9.2
วัฒนธรรมดั้งเดิม	9	8.3	7.9	10.1	9.8
ซูโม่และเบสบอล	6.6	8	5.9	6.1	6.5

หมายเหตุ: ผู้ตอบแบบสอบถามอายุ 18 ปีขึ้นไป และสามารถเลือกตอบได้หลายคำตอบ

ที่มา: Yomiuri Shimbun on 10 September 2006 cited in Lam Peng Er (2007), Japan's Quest for "Soft Power": Attraction and Limitation.

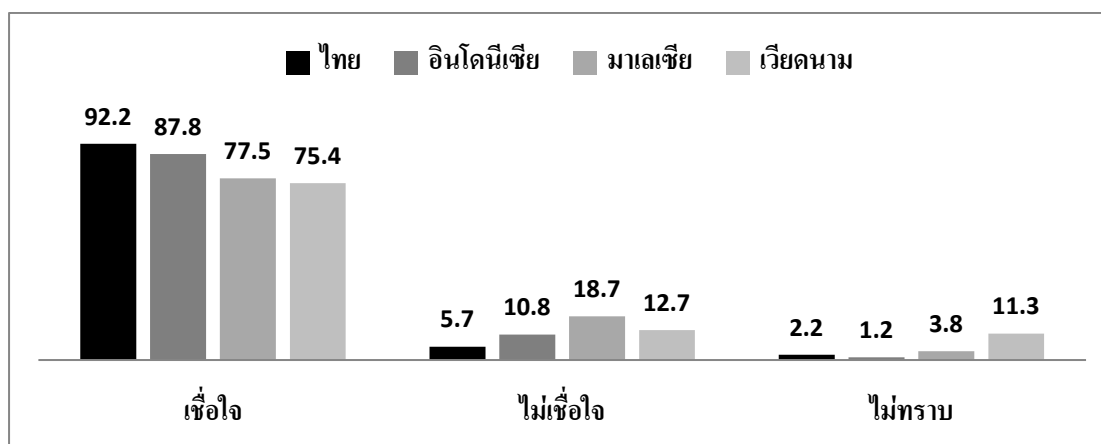
⁴⁵ Kartoon Discovery, *บรรยากาศ Oishi Cosplay ครั้งที่ 7*, 31 ธันวาคม 2556, สืบค้นได้ที่ http://www.kartoon-discovery.com/eventgallery/oishi7_cosplay.html

จากตารางด้านบนจะเห็นได้ว่า การ์ตูนมังงะและอนิเมะเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่อาเซียนนิยมมากที่สุด ด้วยสัดส่วนร้อยละ 22.8 ตามมาด้วยอาหารและภาพยนตร์ในสัดส่วนที่เท่ากันคือ ร้อยละ 18.9 รายการโทรทัศน์ร้อยละ 18.5 แฟชั่นการแต่งกายร้อยละ 11.4 เพลงและดนตรีร้อยละ 9.6 และวัฒนธรรมดั้งเดิมร้อยละ 9 ตามลำดับ แสดงถึงความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมมากกว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่นในอาเซียน

ผลจากความนิยมและชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่น ยังช่วยสร้างความเชื่อมั่นต่อญี่ปุ่นให้มากขึ้น เพราะการเข้าใจในวัฒนธรรมจะช่วยสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังแผนภูมิด้านล่างที่แสดงให้เห็นว่า ตัวแทนอาเซียนทั้ง 4 ประเทศมีความเชื่อใจญี่ปุ่นในระดับสูง โดยไทยเป็นประเทศที่มีความเชื่อใจญี่ปุ่นมากที่สุดคือ ร้อยละ 92.2 อินโดนีเซียร้อยละ 87.8 มาเลเซียร้อยละ 77.5 และเวียดนามร้อยละ 75.4 ตามลำดับ ถือได้ว่า ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการใช้วัฒนธรรมสร้างเสน่ห์ soft power ในอาเซียน

แผนภูมิ 3.2.4 ความเชื่อใจของอาเซียนต่อญี่ปุ่นในปี 2006

หน่วย: ร้อยละ

ที่มา: Yomiuri Shimbun on 10 September 2006.

อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับความท้าทายในการใช้วัฒนธรรมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับอาเซียน เช่น การ์ตูนที่มีเนื้อหารุนแรงและเน้นเรื่องทางเพศมากเกินไป ซึ่งผิดไปจากหลักจารีตนิยมของคนอาเซียน และที่สำคัญความนิยมในวัฒนธรรมเกาหลีที่มากขึ้น ในด้านหนึ่งเป็นการเข้ามาแย่งตลาดจากญี่ปุ่น แต่ในอีกด้านหนึ่งเมื่อผู้คนรับวัฒนธรรมเกาหลีมากกว่าญี่ปุ่นก็จะส่งผลต่อเสน่ห์และความเชื่อใจที่มีต่อญี่ปุ่นไม่มากนัก ส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึงผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของญี่ปุ่นในภาพรวม ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะใช้ทรัพยากร soft power ด้านวัฒนธรรมในเชิงรุกมากขึ้น เพื่อรักษาระดับสถานะและภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศเอาไว้

3.3 Soft power ด้านค่านิยมของญี่ปุ่น

นอกจากวัฒนธรรม ญี่ปุ่นยังมีทรัพยากรด้านค่านิยมที่ถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเสน่ห์ soft power เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์และบทบาทบนเวทีโลก ซึ่งในที่นี้ ค่านิยมของญี่ปุ่นหมายถึง ประเด็นหรือแนวคิดที่ญี่ปุ่นต้องการผลักดันและนำเสนอความคิดริเริ่มในฐานะประเทศที่มีความรับผิดชอบต่อปัญหาของประชาคมระหว่างประเทศ โดยงานวิจัยนี้จะทำการศึกษาทรัพยากรของญี่ปุ่นที่สามารถจัดเป็นค่านิยมด้าน soft power อันได้แก่ ค่านิยมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ค่านิยมสากล (universal values) และตัวแบบรัฐพัฒนา (developmental state)

3.3.1 ค่านิยมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการปกป้องสิ่งแวดล้อมบนเวทีโลก แม้ว่าประเด็นการล่าอาณานิคมจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของญี่ปุ่น แต่เมื่อมองภาพรวมแล้ว แนวทางและการมีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมเป็นทรัพยากรที่สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับญี่ปุ่นได้ โดยเฉพาะในระยะเวลาที่ผ่านมาญี่ปุ่นได้เน้นย้ำถึงมีบทบาทนำในประเด็น “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” ซึ่งถือเป็นประเด็นที่ประชาคมระหว่างประเทศให้ความสนใจ เพราะเป็นภัยคุกคามที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยญี่ปุ่นได้นำเสนอแนวคิดสำคัญคือ “โลกเย็น 50” (Cool Earth 50) และ 3Rs คือ การลด (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) อันเป็นทรัพยากรด้านค่านิยมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สำคัญของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ทั้งนี้ญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1960 เพราะต้องเผชิญกับปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง จากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมที่สร้างมลพิษทั้งทางดิน น้ำ และอากาศ นำไปสู่การรวมตัวกันของภาคประชาสังคมเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลมีนโยบายในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว ถือเป็นการรวมตัวเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของภาคประชาชนญี่ปุ่น¹ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในประเทศมากขึ้น ด้วยการออกกฎหมายและมาตรการต่างๆ เพื่อควบคุมภาคอุตสาหกรรมที่เป็นต้นเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากแรงกดดันของภาคประชาชน ทำให้นักการเมืองญี่ปุ่นตื่นตัวต่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในทศวรรษ 1970-1980 มากขึ้น เพราะต้องการรักษาคะแนนนิยมเอาไว้ เห็นได้จาก ในปี 1970 รัฐสภาของญี่ปุ่น (ไดเอต) ได้ผ่านกฎหมายที่มีมาตรการควบคุมมลพิษอย่างเข้มงวดมากขึ้น ซึ่งเรียกกันว่า “การควบคุมมลพิษ

¹ เสวตลักขณ์ หีบแก้ว, บทบาทภาคประชาสังคมในการทูลสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), น. 21.

ทางสิ่งแวดล้อมของสภาไคเอ็ต” (Environmental Pollution Diet)² นอกจากแรงกดดันของภาคประชาชนแล้ว ญี่ปุ่นยังต้องเผชิญกับวิกฤตน้ำมัน ที่ทำให้ญี่ปุ่นหันมาเน้นการพัฒนาพลังงานทางเลือก ตลอดจนการอนุรักษ์พลังงาน อันช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่นในอีกทางหนึ่ง

วิกฤตน้ำมัน (Oil Shock) ในปี 1973 ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาของญี่ปุ่นอย่างรุนแรง เพราะเป็นประเทศที่ต้องพึ่งพาการนำเข้าพลังงานถึงประมาณร้อยละ 85 ของพลังงานทั้งหมดของประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงเริ่มดำเนินมาตรการต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการลงทุนด้านการอนุรักษ์พลังงานและการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ค่าการใช้พลังงานต่อ GDP ของญี่ปุ่นในทศวรรษที่ 1980 อยู่ที่ 1.0 ขณะที่ค่าเฉลี่ยขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) อยู่ที่ 1.5 ต่อ GDP³ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าวญี่ปุ่นยังคงให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก ทำให้การมีส่วนร่วมด้านของญี่ปุ่นสิ่งแวดล้อมบนเวทีโลกยังมีความเชื่องช้า เห็นได้จาก การลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศและพืชพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (1973 Convention on International Trade and Endangered Species of Wild, Flora, and Fauna หรือ CITES) ปี 1973 ที่ญี่ปุ่นใช้เวลาถึง 7 ปี ในการลงนาม และอีก 7 ปี เพื่อออกกฎหมายภายในประเทศให้มีความสอดคล้องกับอนุสัญญานับนี้⁴

ญี่ปุ่นในฐานะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจจึงถูกกดดันจากต่างประเทศ ที่ต้องการให้ญี่ปุ่นมีบทบาทมากขึ้นในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลก ทำให้นายกรัฐมนตรี ยะซุฮิโร นากาโซเนะ (Yasuhiro Nakasone) ได้ให้คำมั่นสัญญาว่า “ญี่ปุ่นจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในการปกป้องสิ่งแวดล้อมโลก”⁵ ต่อมาในปี 1992 กระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม (METI) ได้ออกแผนการช่วยเหลือสิ่งแวดล้อม (Green Aid Plan) เพื่อให้การสนับสนุนเทคโนโลยีและทุนแก่ประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคเอเชียนำไปใช้ในการปกป้องสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์พลังงาน รวมถึงจัดส่งผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมและให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำอีกด้วย⁶ นอกจากนี้ ในปีเดียวกัน มีการประชุมสุดยอดด้านสิ่งแวดล้อมที่นครริโอ เดอจาเนโร (Rio Summit) รัฐบาลญี่ปุ่นพยายามเสริมสร้างภาพลักษณ์ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยการให้คำมั่นสัญญาว่า “จะเพิ่มการช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมผ่านความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ประมาณ 7,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ภายในระยะเวลา 5 ปี”⁷ ตลอดจนนำประสบการณ์การจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่นทั้งด้านเทคนิค เทคโนโลยี และบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านนี้⁸ มาใช้ในการส่งเสริม

² Yasuo Takao (2012), The Transformation of Japan's Environmental Policy, *Environmental Politics*, 21: 5, pp. 776-777.

³ Ibid.

⁴ เสวตลักษณ์ หีบแก้ว, *บทบาทภาคประชาสังคมในการทูลสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น*, น. 21.

⁵ Yasuo Takao (2012), The Transformation of Japan's Environmental Policy, p. 778.

⁶ Maaik Okano-Heijmans (2012), Japan's 'Green' Economic Diplomacy: Environmental and Energy Technology and Foreign Relations, *The Pacific Review*, 25: 3, p. 345.

⁷ Yasuo Takao (2012), The Transformation of Japan's Environmental Policy, p. 779.

⁸ ไชยวัฒน์ คำชู, *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง*, น. 471.

บทบาทเชิงรุกของญี่ปุ่น เพื่อแสดงถึงการเป็นมหาอำนาจด้านเศรษฐกิจที่มีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จะเห็นได้ว่า แรงกดดันของภาคประชาชน วิกฤตพลังงาน และแรงกดดันจากต่างประเทศ เป็นปัจจัยที่ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่เริ่มจากภายในประเทศและต่อเนื่องไปในระดับระหว่างประเทศ โดยในปัจจุบัน ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในประชาคมระหว่างประเทศ อันเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์และบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น

แนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น

ในศตวรรษที่ 21 ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมโลก ด้วยการเสนอความคิดริเริ่มในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมบนหลักการ “ร่วมกันแต่รับผิดชอบอย่างแตกต่าง” (common but differentiated responsibilities) หมายความว่า แต่ละประเทศย่อมมีปัญหาและศักยภาพในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ดังนั้นจะต้องมีแนวทางที่เหมาะสมสำหรับความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อสร้างประโยชน์แก่ทุกฝ่าย โดยเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นอ้างว่า ความสำเร็จในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่นมาจาก “ค่านิยมรักธรรมชาติ” เพราะสำหรับคนญี่ปุ่น ความรักธรรมชาติอยู่ในวิถีชีวิต⁹ อันถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติในญี่ปุ่นประสบความสำเร็จ โดยญี่ปุ่นหวังต่อขอมาเป็นค่านิยมที่ช่วยเพิ่มภาพลักษณ์และเสน่ห์ของญี่ปุ่นในสังคมระหว่างประเทศ

โดยปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นประเด็นที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญ เพราะถือเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องรีบแก้ไข ซึ่งญี่ปุ่นได้แสดงบทบาทนำด้วยการเสนอความคิดริเริ่ม ได้แก่ โลกเย็น 50 (Cool Earth 50) และ 3Rs เพื่อสร้างสังคมหมุนเวียนวัสดุที่ดีและสังคมโลกที่ไร้ของเสีย (Sound Material-Cycle Society หรือ SMC and Global Zero Waste Society) อันเป็นสังคมของการเติบโตอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังได้แสดงบทบาทนำด้านการจัดการกับปัญหาโลกร้อนด้วยการส่งเสริมการจัดตั้งกลไกความร่วมมือทั้งระดับโลกและภูมิภาค สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหาให้มากขึ้น และให้ ODA ด้านสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น เพื่อสร้างความสามารถของประเทศกำลังพัฒนาในการรับมือการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ

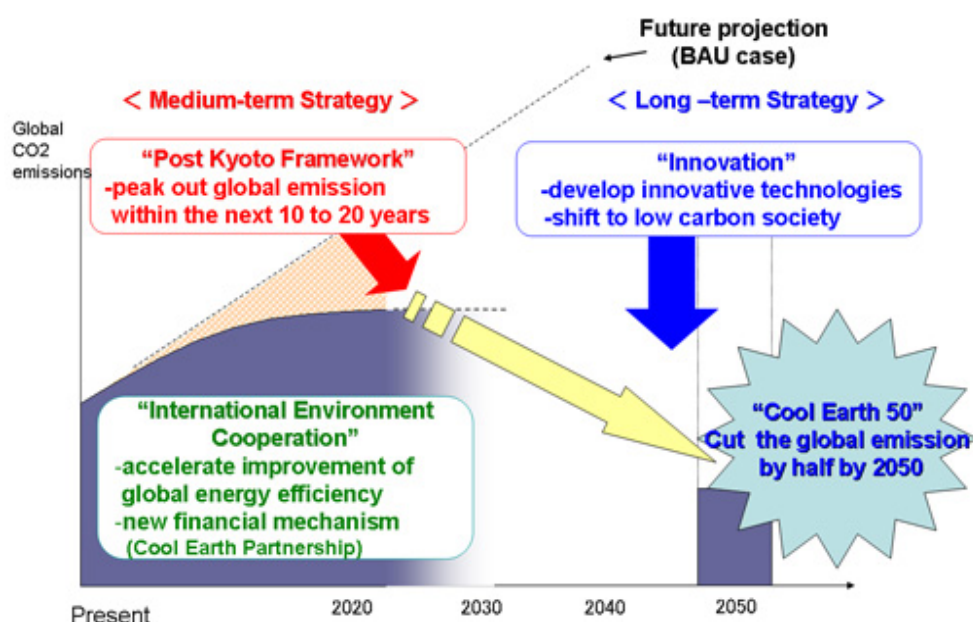
⁹ Interview Kishimori and Yonetani, MOFA Official, Tokyo, 7 December 2012.

แนวคิดโลกเย็น 50 (Cool Earth 50)

“วันนี้ ผมอยากเชิญเชิญทุกท่านสู่โลกที่สวยงาม ‘โลกในปี 2050’ โดยผมจะเสนอแนวคิด ‘โลกเย็น 50’ ที่ประกอบไปด้วย 3 ยุทธศาสตร์คือ 1) ยุทธศาสตร์ระยะยาว เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 2) เสนอจัดตั้งกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อจัดการกับปัญหาโลกร้อน และ 3) เริ่มดำเนิน โครงการต่างๆของญี่ปุ่นเพื่อแสดงว่า ญี่ปุ่นจะพยายามบรรลุเป้าหมายของพิธีสารเกียวโต”

ชินโซ อาเบะ นายกรัฐมนตรี 24 พฤษภาคม 2007¹⁰

แผนภูมิ 3.3.1 แนวคิดโลกเย็น 50 (Cool Earth 50)

ที่มา: G8 Environment Ministers Meeting, Kobe 2008 < <http://www.env.go.jp/earth/g8/en/meeting/index.html> >

แนวคิดโลกเย็น 50 ได้ริเริ่มในสมัยนายกรัฐมนตรี ชินโซ อาเบะ ในปี 2007 โดยมีเป้าหมายลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ได้ร้อยละ 50 ภายในปี 2050 จากคำแถลงการณ์ของนายกรัฐมนตรี อาเบะ และแผนภูมิด้านบนสามารถสรุปแนวคิดโลกเย็น 50 ได้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ระยะกลาง (mid-term strategy) จะเป็นการสร้างกรอบความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ เพื่อสร้างความเป็นหุ้นส่วนโลกเย็น (Cool Earth Partnership) โดยจะเป็นกรอบความ

¹⁰ Shinzo Abe, Invitation to “Cool Earth 50”: 3 Proposals, 3 Principles, 20 February 2013, available from http://www.kantei.go.jp/foreign/abespeech/2007/05/24speech_e.html

ร่วมมือที่มีความยืดหยุ่น ตามหลักการร่วมกันแต่รับผิดชอบอย่างแตกต่าง และเป็นกรอบที่ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม อีกทั้งจะพยายามประสานความร่วมมือกับประเทศอุตสาหกรรมเพื่อผลักดันการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกหลังพิธีสารเกียวโตหมดอายุลงในปี 2013¹¹

2) ยุทธศาสตร์ระยะยาว (long-term strategy) เพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ของกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของสหประชาชาติ (UN Framework Convention on Climate Change) นายกรัฐมนตรี อาเบะ จึงได้เสนอเป้าหมายระยะยาวในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ได้ร้อยละ 50 จากระดับในปัจจุบัน ภายในปี 2050 ผ่านการร่วมมือกับนานาประเทศพัฒนาในการนวัตกรรมทางเทคโนโลยี และยกระดับเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ low-carbon society)

3) ดำเนินมาตรการต่างๆเพื่อจะบรรลุเป้าหมายของพิธีสารเกียวโต ญี่ปุ่นพยายามแสดงบทบาทนำด้วยการออกมาตรการและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการลดโลกร้อน ได้แก่ การเปลี่ยนมาใช้รถยนต์ที่ปล่อยคาร์บอนต่ำของรัฐบาล การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการลดโลกร้อนด้วยคำขวัญ “หนึ่งคน หนึ่งวัน หนึ่งกิโลกรัม” และการณรงค์ประหยัดการใช้พลังงานด้วย “Cool Biz” คือ การแต่งกายไปทำงานโดยไม่ผูกไทและไม่สวมเสื้อนอกเพื่อลดการใช้เครื่องปรับอากาศในฤดูร้อน

ต่อมาในสมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี ยะสุโอะ ฟูกุเดะ (Yasuo Fukuda) ได้เสนอ “โครงการสนับสนุนโลกเย็น” (Cool Earth Promotion Program) เพื่อสร้างเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ (low-carbon economy) ด้วยการใช้พลังงานรูปแบบใหม่ในภาคอุตสาหกรรมและพลังงาน และเมื่อพรรคประชาธิปไตยญี่ปุ่น (Democratic Party of Japan หรือ DPJ) ขึ้นมาเป็นรัฐบาลก็ยังคงให้ความสำคัญกับแนวคิดโลกเย็น 50 โดยได้รณรงค์ให้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีสีเขียวภายใต้คำขวัญ “สู่ญี่ปุ่นที่เปล่งประกาย” (Toward a Radiant Japan)¹²

จะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการผลักดันเทคโนโลยีสีเขียวให้เป็นส่วนหนึ่งของของแนวคิดโลกเย็น 50 เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นทั้งการเสริมสร้างภาพลักษณ์ในฐานะประเทศที่มีบทบาทนำในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ทางด้านการเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นจะได้จากการส่งออกเทคโนโลยีสีเขียวของญี่ปุ่นที่มีความก้าวหน้าและทันสมัย ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ

¹¹ ในการประชุมรัฐภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของสหประชาชาติครั้งที่ 18 (COP 18) และการประชุมรัฐภาคีพิธีสารเกียวโตครั้งที่ 8 (CMP 8) ที่กรุงโดฮาปี 2012 ได้มีข้อตกลงใหม่ที่เรียกว่า “Doha Climate Gateway Package” เพื่อต่ออายุของพิธีสารเกียวโตไปถึงปี 2020 ดูเพิ่มเติมได้ใน UN Framework Convention on Climate Change – UNFCCC, COP 18, 20 February 2013, available from http://unfccc.int/meetings/doha_nov_2012/session/7049.php

¹² Maaïke Okano-Heijmans (2012), Japan’s ‘Green’ Economic Diplomacy: Environmental and Energy Technology and Foreign Relations, pp. 346-347.

แนวคิด 3Rs

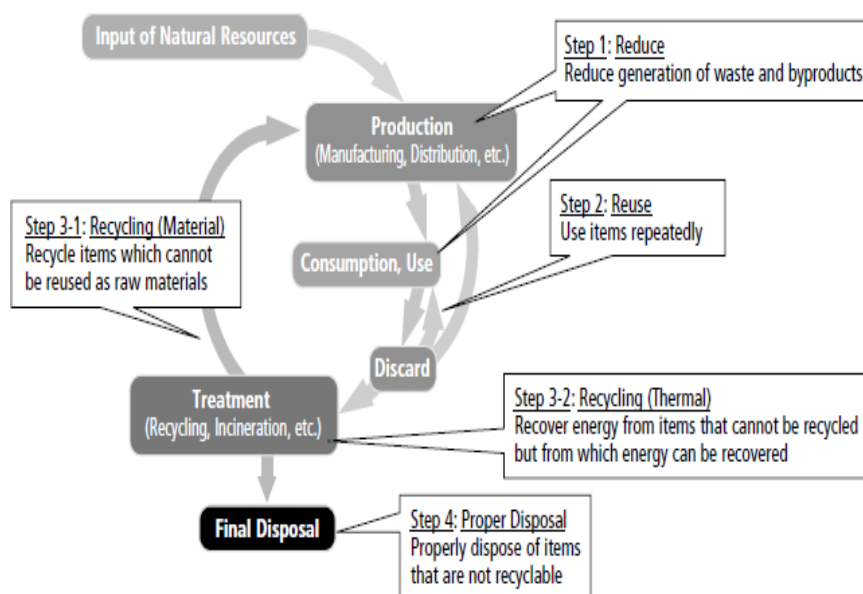
การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าเป็นส่วนสำคัญของการลดโลกร้อน และยังเป็นการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างยั่งยืน ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้เสนอแนวคิด “3Rs” (การลด การใช้ซ้ำ และการรีไซเคิล) เพื่อสร้างสังคมหมุนเวียนวัสดุที่ดี (Sound Material-Cycle Society หรือ SMC) และสังคมไร้ของเสีย (Global Zero Waste Society) ที่ญี่ปุ่นริเริ่มมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 โดยมีการตรากฎหมายและแผนปฏิบัติอย่างชัดเจน¹³ เพื่อเป็นตัวอย่างของการสร้างสังคมที่เติบโตอย่างยั่งยืน เมื่อประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้วยแนวคิดดังกล่าว ญี่ปุ่นจึงเริ่มนำเสนอแนวคิด 3Rs ให้เป็นหลักปฏิบัติในประชาคมระหว่างประเทศในที่ประชุม G8 ที่สหรัฐฯ ในปี 2004 และต่อมาย้ำอีกครั้งในการประชุมรัฐมนตรีสิ่งแวดล้อมของ G8 ที่ญี่ปุ่น ในปี 2008¹⁴

จากแผนภูมิด้านล่างสามารถอธิบายกระบวนการ 3Rs ได้ว่า ขั้นตอนแรกคือ การลด (reduce) จะเป็นการลดของเสียในขั้นตอนการผลิตเพื่อลดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ขั้นตอนที่สองคือ การใช้ซ้ำ (reuse) เป็นขั้นตอนของผู้บริโภคที่ทุกคนสามารถช่วยลดขยะด้วยการใช้ซ้ำสิ่งของที่ยังสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น ถุงพลาสติก ขั้นตอนที่สามคือ การนำกลับไปใช้ใหม่ (recycle) แบ่งการนำกลับไปเป็นวัตถุดิบตั้งต้น และการแปรรูปเป็นพลังงาน และขั้นตอนสุดท้ายคือ การกำจัดของเสียที่ไม่สามารถนำกลับไปใช้ใหม่ได้ด้วยวิธีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นการช่วยลดปัญหาต่างๆ ที่กำลังคุกคามโลกในปัจจุบัน เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ปัญหาภัยธรรมชาติ ปัญหาสังคม ปัญหาการขาดแคลนอาหาร ปัญหาเศรษฐกิจ ตลอดจนปัญหาทางการเมือง จากการแย่งชิงพื้นที่ทำกินและทรัพยากรจนนำไปสู่ความขัดแย้งและสงคราม

¹³ ประกาย วีระวัฒนากุล (2012), ผู้สังคมนวนเวียนวัสดุที่ดีแบบญี่ปุ่น, *Global Dynamic Insights*, น. 2-4.

¹⁴ Minister of Environment of Japan, *Japan's New Action Plan towards a Global Zero Waste Society*, 2 November 2012, available from <http://www.env.go.jp/en/focus/attach/080610-a6.pdf>

แผนภูมิ 3.3.2 แนวคิด 3Rs

ที่มา: The 3Rs Initiative, MOFA

บทบาทของญี่ปุ่นด้านสิ่งแวดล้อมบนเวทีระดับโลก

ในระดับโลก ญี่ปุ่นพยายามมีบทบาทผ่านการจัดตั้งกลไกความร่วมมือ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหาให้มากขึ้น และเพิ่ม ODA ด้านสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น¹⁵ เห็นได้จาก

1) การจัดตั้งสถาบันวิจัยระหว่างประเทศเพื่อสังคมคาร์บอนต่ำ (International Research Network for Low Carbon Societies หรือ LCS-RNet) เป็นการร่วมมือระหว่างสถาบันวิจัยในการแบ่งปันข้อมูลด้านสังคมคาร์บอนต่ำ และส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำไปปฏิบัติใช้ โดยปัจจุบันมีสถาบันวิจัย 16 สถาบันจาก 7 ประเทศ ได้แก่ ฝรั่งเศส เยอรมนี อินเดีย อิตาลี ญี่ปุ่น เกาหลี และอังกฤษ เข้าร่วมเป็นสมาชิก และสำนักเลขาธิการอยู่ที่ญี่ปุ่น

2) การพัฒนากลไกการเงินแบบหักกลบลบหนี้ทวิภาคี (Bilateral Offset Credit Mechanism หรือ BOCM) เพื่อจูงใจให้สนใจใช้เทคโนโลยี สินค้า การบริการ และ โครงสร้างพื้นฐานคาร์บอนต่ำ ในประเทศกำลังพัฒนา และจูงใจให้ประเทศพัฒนาแล้วลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

¹⁵ Minister of Environment of Japan (2012), *Rio+20*, 20 February 2013, available from <http://www.env.go.jp/en/focus/docs/files/20120621-24.pdf> และ MOFA (2011), *Japan's Vision and Action towards Low-Carbon Growth and a Climate-Resilient World*, 2 November 2012, available from http://www.mofa.go.jp/policy/environment/warm/cop/lowcarbongrowth_vision_1111.html

3) การใช้ดาวเทียมเพื่อประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยในปี 2009 ญี่ปุ่นได้ส่งดาวเทียมสังเกตการณ์ก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gases Observing Satellite หรือ GOSAT) ถือเป็นดาวเทียมดวงเดียวของโลกที่ใช้สังเกตการณ์ก๊าซเรือนกระจก อีกทั้งในปี 2016 ญี่ปุ่นจะพัฒนาดาวเทียมเพื่อใช้ตรวจวัดการปล่อยก๊าซคาร์บอนฯ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาโลกร้อน

4) การให้ ODA ด้านสิ่งแวดล้อม ญี่ปุ่นได้ให้การสนับสนุนโครงการปกป้องและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านทาง ODA แก่ประเทศกำลังพัฒนา เช่น โครงการปกป้องป่าไม้ที่เนปาลปี 2010 เป็นการให้การช่วยเหลือแบบให้เปล่ามูลค่า 600 ล้านดอลลาร์ โครงการสร้างความสามารถในการรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติที่มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่บังคลาเทศปี 2010 เป็นการช่วยเหลือแบบให้เปล่ามูลค่า 1,500 ล้านดอลลาร์ รวมถึงที่อุกันดามูลค่า 500 ล้านดอลลาร์

ตลอดจนการให้คำมั่นสัญญาในที่ประชุมว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศครั้งที่ 15 (Climate Change Conference หรือ COP15) ที่กรุงโคเปนเฮเกนในปี 2009 ว่า ญี่ปุ่นจะให้เงินช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมประมาณ 15,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อช่วยเหลือประเทศที่ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเอง เช่น ประเทศในแอฟริกา ประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด และประเทศหมู่เกาะขนาดเล็ก ซึ่งคิดเป็นจำนวนมากกว่าร้อยละ 50 ของการให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น ซึ่งจากคำสัญญาดังกล่าว ญี่ปุ่นได้เริ่มโครงการ “Japan’s Fast-start Finance for Developing Countries up to 2012” โดยร่วมมือกับภาคเอกชนและธนาคารเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น (Japan Bank of International Cooperation หรือ JBIC) จากข้อมูลในปี 2012 ญี่ปุ่นสามารถมอบเงินครบตามคำมั่นสัญญา และยังให้เพิ่มอีก 2,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ด้วย¹⁶

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมีบทบาทส่งเสริมความร่วมมือ ผ่านกรอบความร่วมมือที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น สำนักงานพลังงานระหว่างประเทศ (International Energy Agency หรือ IEA) หุ่นส่วนเพื่อความร่วมมือในการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างประเทศ (International Partnership for Energy Efficiency Cooperation หรือ IPEEC) และสำนักงานพลังงานรูปแบบใหม่ระหว่างประเทศ (International Renewable Energy Agency หรือ IRENA) เป็นต้น

ถือได้ว่า ความพยายามในการมีบทบาทด้านสิ่งแวดล้อมบนเวทีโลกของญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เพราะสามารถปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมทั้งการจัดตั้งกลไก การส่งดาวเทียมสำรวจก๊าซเรือนกระจก การมอบเงิน ODA ตามคำมั่นสัญญา นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังพยายามพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมกับอาเซียนให้มากขึ้นอีกด้วย

¹⁶ MOFA (2012), *Japan’s Fast-start Finance for Developing Countries up to 2012*, 21 February 2012, available from http://www.mofa.go.jp/policy/environment/warm/cop/pdfs/assistance-to-2012_en.pdf

บทบาทนำในการจัดการกับปัญหาโลกร้อนของญี่ปุ่นต่ออาเซียน

ญี่ปุ่นเน้นการสร้างกลไกความร่วมมือ และผลักดันการสร้างความเป็นหุ้นส่วนการเติบโตที่ยั่งยืนกับอาเซียน ซึ่งนำไปสู่การจัดการกับปัญหาโลกร้อนด้วยแนวคิดริเริ่มตามข้อเสนอของญี่ปุ่น ดังนี้¹⁷

1) การจัดตั้ง “เวทีประชุม 3Rs ในภูมิภาคเอเชีย” (The Regional 3Rs Forum in Asia) ในปี 2009 เพื่อเป็นเวทีส่งเสริมแนวคิด 3Rs ในประเทศกำลังพัฒนา โดยส่งเสริมความร่วมมือทั้งรัฐบาล องค์การระหว่างประเทศ และภาคประชาสังคม

2) การจัดตั้ง “เวทีเพื่อการขนส่งที่ยั่งยืนในภูมิภาคเอเชีย” (The Regional EST (Environmentally Sustainable Transport) Forum in Asia) อันเป็นการร่วมมือระหว่างกระทรวงสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่นกับสหประชาชาติในปี 2005 โดยกระทรวงสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายเชิงรุก เพื่อส่งเสริมให้เอเชียเป็นภูมิภาคที่มีการขนส่งที่ยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีประเทศที่เข้าร่วมทั้งหมด 23 ประเทศ แบ่งเป็นอาเซียน 10 ประเทศ จีน เกาหลี มองโกเลีย รัสเซีย ญี่ปุ่น และประเทศในเอเชียได้อีก 8 ประเทศ

3) การเสนอจัดตั้ง “หุ้นส่วนลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนเอเชียตะวันออก” (East Asia Low-Carbon Growth Partnership) ในการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (EAS) ที่บาหลี ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งได้มีการเจรจาหุ้นส่วนลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนเอเชียตะวันออกในเดือนเมษายนปี 2012 โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน

4) การเสนอจัดตั้ง “เครือข่ายวิจัยคาร์บอนต่ำแห่งเอเชีย” (Low Carbon Asia Research Network หรือ LoCARNet) ในที่ประชุมรัฐมนตรีสิ่งแวดล้อมอาเซียน+3 ในปี 2011 ต่อมาในการเจรจาความเป็นหุ้นส่วนการเติบโตของคาร์บอนต่ำในเอเชียตะวันออก ในปี 2012 นายโกะชิ โฮะโซะโนะ (Goshi Hosono) รัฐมนตรีสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น ได้ประกาศผลักดันการสร้างเครือข่ายวิจัยคาร์บอนต่ำแห่งเอเชีย (LoCARNet) เพราะภูมิภาคเอเชียตะวันออกมีการเติบโตที่รวดเร็ว ทำให้มีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน โดยญี่ปุ่นจะอาศัยประสบการณ์ในการจัดตั้งสถาบันวิจัยระหว่างประเทศเพื่อสังคมคาร์บอนต่ำ (LCS-RNet) มาเป็นบทเรียน

5) การส่งเสริมความร่วมมือด้านการเติบโตสีเขียวกับประเทศลุ่มน้ำโขง ในการประชุมสุดยอดระหว่างประเทศลุ่มน้ำโขงกับญี่ปุ่นครั้งที่ 1 ในปี 2009 ญี่ปุ่นได้เสนอความคิดริเริ่มการสร้างแม่โขงสีเขียว (A Decade toward the Green Mekong Initiative) เพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ เตรียมความพร้อม

¹⁷ Minister of Environment of Japan (2012), *Rio+20*.

รับมือภัยพิบัติจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าบนพื้นฐานของการเติบโตอย่างยั่งยืน¹⁸

ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมความร่วมมือด้านการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในกรอบความร่วมมือของภูมิภาค แสดงให้เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการสร้างบทบาทนำและผลักดันแนวคิดริเริ่มให้เป็นการยอมรับผ่านช่องทางต่างๆ ที่มีอยู่ในภูมิภาค ได้แก่¹⁹ 1) การสนับสนุนการบริจาคสิ่งของที่สามารถใช้ซ้ำแก่ประเทศกำลังพัฒนาผ่านทางโครงการให้ความช่วยเหลือระดับรากหญ้าเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ (Grants for Grass-roots Human Security Projects) และการช่วยเหลือแบบให้เปล่าสำหรับโครงการของภาคประชาสังคมญี่ปุ่น” (Grant Assistance for Japanese NGO Projects) 2) การส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมผ่านความร่วมมือกับองค์การการผลัดแห่งเอเชีย (Asia Productivity Organization หรือ APO) และ 3) การมีบทบาทนำในคณะทำงานว่าด้วยกากของเสียและขยะอันตราย (the Thematic Working Group on Solid and Hazardous หรือ TWGSHW) ของเวทีการประชุมระดับภูมิภาคว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขในเอเชียตะวันออก ด้วยการนำแนวคิด 3Rs มาจัดการกับขยะอันตรายอย่างถูกต้อง

สำหรับความร่วมมือทวิภาคี จากการประชุมสุดยอดแม่โขง-ญี่ปุ่นครั้งที่ 4 (4th Mekong-Japan Summit) ในปี 2012 ที่ได้เห็นชอบการมี “ยุทธศาสตร์โตเกียว 2012” (Tokyo Strategy 2012)²⁰ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงให้มากขึ้น ซึ่งหนึ่งในเสาหลักของยุทธศาสตร์โตเกียว 2012 คือ การเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ผ่านการร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ได้แก่ การร่วมมือกับเวียดนามส่งเสริมมาตรการจัดการกับปัญหาโลกร้อนเพื่อการพัฒนาชนบทและเกษตรบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน และมีโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ตลอดจนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาโลกร้อนที่ต้นเหตุ เช่น โครงการฟื้นฟูระบบระบายน้ำและชลประทานในโดนเลสาบตะวันตกกับกัมพูชา และโครงการร่วมมือกับเวียดนามในการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยการพัฒนาระบบจัดการน้ำเสีย เพื่อนำมารีไซเคิลและเป็นพลังงานต่อไป เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นพยายามมีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับโลกและภูมิภาค โดยให้ความสำคัญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายกำลังให้ความสนใจใน

¹⁸ MOFA (2010), *Action Plan for “A Decade toward the Green Mekong” Initiative*, 21 February 2012, available from http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/mekong/summit02/gm10_iap_en.html

¹⁹ Minister of Environment of Japan (2008), *Japan’s New Action Plan towards a Global Zero Waste Society*

²⁰ MOFA, *Mekong-Japan Action Plan for Realization of the “Tokyo Strategy 2012”*, 12 July 2013, available from http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/mekong/fm1207/pdfs/jm05_ap3.pdf

ปัจจุบัน ด้วยการนำเสนอแนวคิดริเริ่ม จัดตั้งกลไกความร่วมมือ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหา พัฒนาเทคโนโลยีสีเขียว และเพิ่ม ODA ด้านสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ปัจจุบันญี่ปุ่นสามารถบรรลุเป้าหมายเบื้องต้นตามยุทธศาสตร์ระยะกลางของแนวคิดโลกเย็น 50 จากความสำเร็จในการจัดตั้งกลไกเพื่อความร่วมมือแก้ไขปัญหาลิทธิภัยโลกร้อนอย่างเป็นรูปธรรม

การส่งเสริมผลักดันค่านิยมและการแสดงบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น จะช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ในฐานะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีความรับผิดชอบต่อปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่กำลังคุกคามโลก เพราะในมุมมองของหลายประเทศ ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับการรักษาสีสิ่งแวดล้อมเป็นค่านิยมพื้นฐานของสังคมอยู่แล้ว ดังนั้นการแสดงบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมในประชาคมระหว่างประเทศจะช่วยสร้างความนิยมและเสน่ห์ของญี่ปุ่นให้มากขึ้น ขณะเดียวกันความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบด้านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสีเขียวของญี่ปุ่น ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ จากรายได้ในการส่งออกเทคโนโลยีสีเขียวไปยังต่างประเทศ จึงกล่าวได้ว่า ประโยชน์จากการส่งเสริมค่านิยมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะเป็นปัจจัยผลักดันให้ญี่ปุ่นมีบทบาทนำด้านนี้อย่างต่อเนื่อง

3.3.2 ค่านิยมสากล (universal values)

ค่านิยมสากลหมายถึง ค่านิยมที่สังคมระหว่างประเทศยึดถือเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งค่านิยมสากลในนิยามของสหประชาชาติคือ “สันติภาพ เสรีภาพ การพัฒนาทางสังคม ความเท่าเทียม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์”²¹ บนพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยและเศรษฐกิจตลาดเสรี ญี่ปุ่นในฐานะประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจึงเล็งเห็นถึงโอกาสที่จะแสดงบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงพยายามดำเนินการส่งเสริมค่านิยมสากลให้เป็น soft power ของประเทศ เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในฐานะประเทศที่ส่งเสริมประชาธิปไตย สิทธิและเสรีภาพ ในประชาคมระหว่างประเทศ รวมถึงผลประโยชน์ด้านความมั่นคงจากการร่วมมือกับประเทศประชาธิปไตยอย่าง สหรัฐฯ ออสเตรเลีย เกาหลี ตลอดจนประเทศในอาเซียน

²¹ UN, *Universal Values-Peace, Freedom, Social Progress, Equal Right, Human Dignity*, 15 March 2013, available from <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sgsm9076.doc.htm>

พัฒนาการแนวคิดค่านิยมสากลของญี่ปุ่น

การสิ้นสุดสงครามเย็น ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลต่อนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น เพราะในช่วงสงครามเย็นญี่ปุ่นได้ถือเอาหลักการโยชิเดะ (Yoshida Doctrine) ของนายกรัฐมนตรี ชิเงรุ โยชิเดะ (Shigeru Yoshida) เป็นยุทธศาสตร์หลัก (grand strategy) ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยมีสาระสำคัญคือ การปฏิเสธลัทธิทหารนิยม (non-militarism) การดำเนินนโยบายความมั่นคงบนพื้นฐานของความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ และการไม่ดำเนินนโยบายที่ก่อให้เกิดความหวาดระแวงในประชาคมระหว่างประเทศ เช่น การไม่ส่งกองกำลังทหารของญี่ปุ่นไปต่างประเทศ และการไม่ยุ่งเกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์ แต่เมื่อสงครามอ่าวเปอร์เซียได้ปะทุขึ้นช่วงปี 1990-1991 ญี่ปุ่นถูกกดดันจากประชาคมโลกให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับภัยคุกคามของโลกมากกว่าแค่การให้เงิน (Chequebook Diplomacy) อีกทั้งในช่วงทศวรรษ 1990-2000 เศรษฐกิจของญี่ปุ่นตกอยู่ในภาวะเงินฝืด ที่เป็นการลดทอนอิทธิพลของญี่ปุ่นบนเวทีระหว่างประเทศ²²

จากความท้าทายดังกล่าว ทำให้ผู้กำหนดนโยบายของญี่ปุ่นทั้งข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศและนักการเมืองเห็นพ้องตรงกันว่า “ญี่ปุ่นจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางการทูตแบบใหม่ เพื่อทดแทนแบบเดิมที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป” ซึ่งศาสตราจารย์ ยูอิชิ โฮโซยะ (Yuichi Hosoya) จากมหาวิทยาลัยเคโอ (Keio University) ได้ให้เหตุผลที่รัฐบาลญี่ปุ่นจะต้องมียุทธศาสตร์ใหม่ทดแทนหลักการโยชิเดะ ดังนี้²³

- 1) บทเรียนจากสงครามอ่าวครั้งแรก แสดงให้เห็นว่า การสนับสนุนด้านการเงินอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศอีกต่อไป ญี่ปุ่นจึงต้องยกระดับการมีส่วนร่วมในประชาคมระหว่างประเทศให้มากขึ้น อย่างการส่งเจ้าหน้าที่เข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (UNPKO) เป็นภารกิจที่ญี่ปุ่นต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจัง
- 2) บรรทัดฐานและค่านิยมของโลก จากการที่ประธานาธิบดีบิล คลินตัน ได้ประกาศขยายอุดมการณ์ประชาธิปไตย (enlargement of democracy) ตลอดจนวิกฤตการณ์ในคาบสมุทรบอลข่าน ทำให้ผู้นำการเมืองโลกหันมาให้ความสำคัญกับการแทรกแซงด้านมนุษยธรรม ซึ่งญี่ปุ่นไม่สามารถละเลยได้อีกต่อไป
- 3) การยกระดับความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ ให้มากขึ้น ในปัจจุบันสถานการณ์ระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น จีนแข่งญี่ปุ่นขึ้นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลก ดังนั้นการส่งเสริม

²² Hanscom Smith (2013), Toward a Universal Japan: Taking a Harder Look at Japanese Soft Power, *Asia Policy*, No. 15, p. 117.

²³ Yuichi Hosoya (2011), The Rise and Fall of Japan's Grand Strategy: the "Arc of Freedom and Prosperity" and the Future Asian Order, *Asia Pacific Review*, 18: 1, pp. 15-16.

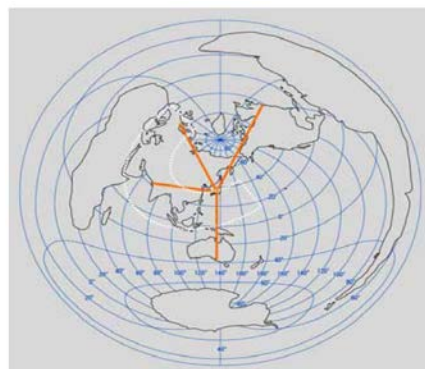
ค่านิยมสากลด้วยการร่วมมือกับสหรัฐฯ จะช่วยยกระดับแนวทางการทูตของญี่ปุ่น อันจะทำให้ญี่ปุ่นยังสามารถคงสถานะและบทบาทบนเวทีโลกได้

4) กระแสชาตินิยมที่เพิ่มขึ้นในญี่ปุ่น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่อันเป็นผลมาจากความรู้สึกสูญเสียความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ รัฐบาลญี่ปุ่นมองว่า ไม่เป็นผลดีต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศทั้งการนิยามลัทธิทหารนิยมและต่อต้านตะวันตก ดังนั้นค่านิยมสากลที่เป็นพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่นจะช่วยสร้างสมดุลกับลัทธิชาตินิยมได้

ดังนั้นในทศวรรษ 2000 รัฐบาลญี่ปุ่นได้หันมาให้ความสำคัญกับแนวคิดสำคัญ 2 แนวคิด คือ “ประชาคมเอเชียตะวันออก” (East Asian Community หรือ EAC) ริเริ่มในสมัยของนายกรัฐมนตรี จุนอิชิโร โคะอิซุมิ ที่ประกาศจะสร้างประชาคมร่วมกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกในปี 2002 และ “วงแห่งเสรีภาพและความรุ่งเรือง” (Arc of Freedom and Prosperity หรือ AFP) ที่ได้ประกาศในปี 2006 โดยนายทาโร อะโซ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งความแตกต่างของ 2 แนวคิดนี้ คือ แนวคิด EAC เน้นความเป็นภูมิภาคนิยม ส่วนแนวคิด AFP ให้ความสำคัญกับค่านิยมสากลเป็นพื้นฐานของความร่วมมือ เช่น การร่วมมือกับอินเดียและออสเตรเลียที่มีค่านิยมสากลเป็นพื้นฐานของประเทศ จึงถือได้ว่า ค่านิยมสากลเป็น soft power ที่ญี่ปุ่นสามารถนำมาใช้เพื่อรักษาผลประโยชน์ด้านความมั่นคงท่ามกลางสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่ไม่มีความแน่นอน

ค่านิยมสากลของญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 21

ญี่ปุ่นหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ค่านิยมเป็นทรัพยากรหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เห็นได้จากการจัดตั้งวงแห่งเสรีภาพและความรุ่งเรือง (AFP) ในปี 2006 ที่มีค่านิยมสากล ประกอบไปด้วย ประชาธิปไตย เสรีภาพ สิทธิมนุษยชน หลักนิติรัฐ และเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี เป็นพื้นฐานของการร่วมมือกับนานาประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ญี่ปุ่นได้หันมาใช้แนวทางการทูตที่เน้นค่านิยม (value-oriented diplomacy) เป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับในฐานะประเทศประชาธิปไตยต้นแบบของเอเชีย ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงนำทรัพยากรนี้มาใช้กระชับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ และเสริมสร้างเสน่ห์ของประเทศให้มากขึ้น

AFP ยุทธศาสตร์สร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นด้วยค่านิยมสากลใน ศ. 21 ที่มาภาพ: Tomohiko Taniguchi, “Beyond “The Arc of Freedom and Prosperity”, Debating Universal Values in Japanese Grand Strategy

โดยวัตถุประสงค์ของความร่วมมือ คือ สร้างเสถียรภาพและความมั่นคงภายในภูมิภาคเอเชีย อย่างที่ นายอะโซะ มองว่า “เสถียรภาพและความรุ่งเรืองของภูมิภาคจำเป็นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของค่านิยมสากล”²⁴ ซึ่งจากภาพวงแห่งเสรีภาพและความรุ่งเรืองแสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับความร่วมมือด้านความมั่นคงตั้งแต่เทือกเขาคอเคซัสจนถึงเอเชียตะวันออก หรือเรียกรวมกันว่า ทวีปยูเรเชีย (Eurasia continent) และตั้งแต่แปซิฟิกเหนือจนถึงออสเตรเลีย²⁵ ดังนั้นเพื่อผลักดันให้วงแห่งเสรีภาพและความรุ่งเรืองประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม รัฐบาลญี่ปุ่นในสมัยนายกรัฐมนตรี อาเบะ (ช่วงปี 2006-2007) จึงได้ให้ความสำคัญกับองค์การและประเทศเหล่านี้²⁶

1) การร่วมมือกับองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization หรือ NATO) เพื่อสนับสนุนกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศแถบเทือกเขาคอเคซัสและทะเลดำ เพราะเป็นภูมิภาคที่ยังต้องการการสนับสนุนในการพัฒนาประชาธิปไตย โดยความพยายามของญี่ปุ่นในการร่วมมือกับเนโทบนพื้นฐานของค่านิยมสากล เห็นได้จาก การเยือนสภาแห่งแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Council หรือ NAC) ประเทศเบลเยียม ที่เป็นสถาบันกำหนดนโยบายของเนโท ของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ในปี 2007 โดยได้กล่าวว่า “ญี่ปุ่นและเนโม่มีค่านิยมพื้นฐานเดียวกัน ได้แก่ เสรีภาพ ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และหลักนิติรัฐ ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงควรร่วมมือกันปกป้องและส่งเสริมค่านิยมดังกล่าว” และจากพื้นฐานค่านิยมเดียวกันได้นำไปสู่ความร่วมมือในการป้องกันร่วมกัน (collective defense)²⁷

2) ความร่วมมือกับออสเตรเลีย ทั้งสองประเทศถือเป็นประเทศพันธมิตรด้านค่านิยมสากลที่สำคัญในภูมิภาคเอเชีย จึงมีการลงนามปฏิญญาร่วมว่าด้วยความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างกัน (Japan-Australia Joint Declaration on Security Cooperation) ในปี 2007 และต่อมาในปี 2010 ทั้งสองประเทศได้บรรลุข้อตกลงในการจัดส่งกำลังบำรุง (Acquisition and Cross-Servicing Agreement หรือ ACSA) ทำให้ออสเตรเลียเป็นประเทศที่สองที่ญี่ปุ่นทำข้อตกลงนี้ต่อจากสหรัฐฯ ถือได้ว่า ออสเตรเลียเป็นหุ้นส่วนด้านความมั่นคงที่สำคัญของญี่ปุ่นรองจากสหรัฐฯ โดยทั้ง 3 ประเทศจะมีการร่วมมือกันในการส่งเสริมค่านิยมสากลในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

3) ความร่วมมือกับอินเดีย อินเดียถือเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญของญี่ปุ่นในการส่งเสริมค่านิยมสากลภายในภูมิภาค เพราะอินเดียเป็นประเทศประชาธิปไตยที่ใหญ่ที่สุดในโลก อีกทั้งการร่วมมือกับอินเดียจะ

²⁴ Akiko Fukushima, Modern Japan and the Quest for Attractive Power, In, *Public Diplomacy and Soft power in East Asia*, Lee Sook-jong and Jan Melissen (eds.), (New York: Palgrave Macmillan, 2011), pp. 84-85.

²⁵ Tomohiko Taniguchi (2010), Beyond “The Arc of Freedom and Prosperity”: Debating Universal Values in Japanese Grand Strategy, *Asia Paper Series: The German Marshall Fund of the United States*, pp 1-2.

²⁶ Yuichi Hosoya (2011), The Rise and Fall of Japan’s Grand Strategy: the “Arc of Freedom and Prosperity” and the Future Asian Order, pp. 18-19.

²⁷ Tomohiko Taniguchi (2010), Beyond “The Arc of Freedom and Prosperity”: Debating Universal Values in Japanese Grand Strategy, p. 3.

ช่วยญี่ปุ่นถ่วงดุลการผงาดขึ้นมาของจีนได้ โดยการเยือนอินเดียของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ในปี 2007 ได้กล่าวต่อสมาชิกรัฐสภาอินเดียว่า “ทั้งสองประเทศมีค่านิยมพื้นฐานร่วมกัน เช่น เสรีภาพ ประชาธิปไตย และการเคารพในหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน” ที่สำคัญนายกรัฐมนตรี อาเบะ ยังได้ประกาศให้ทั้งสองประเทศเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระดับโลก (Strategic Global Partnership of Japan and India) อันจะช่วยทำให้วงแห่งเสรีภาพและความรุ่งเรืองเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น โดยสามารถสรุปเป้าหมายจากความพยายามของญี่ปุ่นในการใช้ค่านิยมสากลสร้างความสัมพันธ์อันดีกับต่างประเทศ ดังนี้

1) การเสริมสร้างภาพลักษณ์และบทบาทบนเวทีระหว่างของประเทศ ญี่ปุ่นได้ใช้ค่านิยมสากลเป็นอำนาจ soft power เสริมสร้างภาพลักษณ์และบทบาทบนเวทีระหว่างประเทศ ผ่านความร่วมมือทวิภาคีและพหุภาคี เช่น สนับสนุนการแก้ไขปัญหาด้วยค่านิยมสากล ส่งเสริมเสรีภาพในการเดินเรือทางทะเล และการสนับสนุนประเทศกำลังพัฒนาริเริ่มกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เคารพบรรทัดฐานระหว่างประเทศ เพื่อสื่อว่า “ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่รักสงบไม่ใช่อำนาจข่มขู่ มีความรับผิดชอบต่อประเด็นปัญหาของโลก และต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศต่าง ๆ บนพื้นฐานค่านิยมสากล”

2) ผลประโยชน์ด้านความมั่นคง ญี่ปุ่นได้ใช้ค่านิยมสากลเป็นพื้นฐานของความร่วมมือกับประเทศประชาธิปไตยภายในภูมิภาค เพื่อรักษาผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของประเทศ เช่น การร่วมมือกับออสเตรเลีย ที่มีข้อตกลงร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหารทั้งปฏินัยาร่วมด้านความมั่นคง และข้อตกลงในการส่งกำลังบำรุง และอินเดียที่มีการทำข้อตกลงด้านความมั่นคงและการทหารที่สำคัญอย่าง ปฏินัยาร่วมด้านความมั่นคง (Joint Declaration on Security Cooperation) ในปี 2008 และข้อตกลงการฝึกซ้อมร่วมทวิภาคีทางทะเลระหว่างกองกำลังป้องกันตนเองทางทะเล (Maritime Self-defense Force หรือ MSDF) กับกองทัพเรืออินเดียในปี 2012²⁸ ตลอดจนต้องการจะขยายความร่วมมือด้านความมั่นคงไตรภาคีคือ ญี่ปุ่น-สหรัฐ-อินเดีย และ ญี่ปุ่น-สหรัฐ-ออสเตรเลีย ซึ่งจะช่วยธำรงเสถียรภาพและรักษาดุลแห่งอำนาจภายในภูมิภาค²⁹ ทำให้เห็นว่า จากปัญหาท้าทายในปัจจุบันญี่ปุ่นพยายามแสวงหาความร่วมมือด้านความมั่นคงเพื่อคานอำนาจกับจีน ทำให้ค่านิยมสากลมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น

3) การเพิ่มอำนาจต่อรองบนเวทีระหว่างประเทศ การเข้าเป็นสมาชิกถาวรในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (UN Security Council หรือ UNSC) เป็นเป้าหมายของญี่ปุ่นตั้งแต่ขึ้นเป็นมหาอำนาจทาง

²⁸ MOFA, *Japan-India Relations*, 15 November 2012, available from <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/india/index.html>

²⁹ AFP, *Abe seeks security ties with Australia, India*, 30 December 2012, available from <http://www.japantoday.com/category/politics/view/abe-seeks-security-ties-with-australia-india>

เศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลก ดังนั้นการแสดงบทบาทในกิจการระหว่างประเทศด้วยการส่งเสริมค่านิยมสากลจะช่วยเพิ่มโอกาสในการเป็นสมาชิกถาวร UNSC มากขึ้น³⁰

อย่างไรก็ตาม แนวคิดวงแห่งเสรีภาพและความรุ่งเรืองไม่ได้รับการสานต่อจากรัฐบาลชุดต่อมาของญี่ปุ่น ประกอบกับระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งในสมัยแรกของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ไม่เพียงพอต่อการผลักดันแนวคิดดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นเมื่อนายกรัฐมนตรี อาเบะ กลับมาดำรงตำแหน่งเป็นวาระที่สอง ก็ได้ส่งสัญญาณที่ต้องการสานต่อการใช้ค่านิยมสากลเป็นทรัพยากร soft power ของญี่ปุ่น ที่สำคัญยังได้เพิ่มความร่วมมือด้านค่านิยมสากลกับอาเซียนอีกด้วย

ค่านิยมสากลของญี่ปุ่นต่ออาเซียน

หลังการเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยที่สอง นายกรัฐมนตรี อาเบะ ได้แสดงความชัดเจนถึงการให้ความสำคัญต่ออาเซียนในฐานะพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ด้วยการเยือนเวียดนาม ไทย และอินโดนีเซีย เป็นประเทศแรกๆ หลังจากเข้ารับตำแหน่ง อีกทั้งยังได้เยือนอาเซียนครบ 10 ประเทศ ภายในปีแรกของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกด้วย (ดูเพิ่มเติมในส่วนการเยือนของผู้นำ) ที่สำคัญยังได้ใช้ค่านิยมสากลกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียน เห็นได้จาก การประกาศ “หลัก 5 ประการสำหรับการดำเนินการทูตของญี่ปุ่น” (Five New Principles for Japanese Diplomacy) อันเป็นหลักการพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนในปัจจุบัน โดยหลัก 5 ประการ³¹ ประกอบด้วย

ประการแรก ญี่ปุ่นจะร่วมมือกับอาเซียนเพื่อเผยแพร่และยึดถือค่านิยมสากล ได้แก่ เสรีภาพ ระบอบประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

ประการที่สอง ญี่ปุ่นจะร่วมกับอาเซียนอย่างเต็มที่ในการรับประกันเสรีภาพและการเปิดกว้างของทะเล เพราะทะเลถือเป็นสมบัติสาธารณะที่อยู่ภายใต้กฎหมายมิใช่การใช้กำลัง และยินดีต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ Rebalancing ของสหรัฐฯต่อเอเชีย-แปซิฟิก

ประการที่สาม ส่งเสริมการค้า การลงทุน การไหลเวียนของสินค้า การบริการ ทุน และแรงงาน ผ่านกรอบความร่วมมือต่างๆ ซึ่งจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจญี่ปุ่นให้ฟื้นตัวอีกครั้ง และเป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองไปพร้อมกับอาเซียน

ประการที่สี่ จะร่วมมือกันสนับสนุนวัฒนธรรมและประเพณีที่หลากหลายของเอเชีย

³⁰ Tomohiko Taniguchi (2010), Beyond “The Arc of Freedom and Prosperity”: Debating Universal Values in Japanese Grand Strategy, p. 2.

³¹ Shinzo Abe (2013), *The Bounty of the Open Seas: Five New Principles for Japanese Diplomacy*.

ประการที่ห้า ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเยาวชนผู้เป็นอนาคตของชาติ เพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งและกันมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า ญีปุ่นให้ความสำคัญกับการใช้ค่านิยมสากลมาเป็นทรัพยากรยกระดับความสัมพันธ์กับอาเซียน เพราะญีปุ่นมีความได้เปรียบจากการเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับในฐานะประเทศต้นแบบประชาธิปไตยของเอเชีย เมื่อเปรียบเทียบกับจีนที่ถือเป็นคู่แข่งแย่งชิงอิทธิพลเหนืออาเซียนในปัจจุบัน นอกจากนี้ จากปัญหาข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ระหว่างจีนกับอาเซียนบางประเทศ จึงเป็นโอกาสของญีปุ่นในการสนับสนุนการใช้กฎหมายทางทะเลระหว่างประเทศ และหลักการเดินเรืออย่างเสรี อันเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมสากลที่สามารถเพิ่มเสน่ห์ให้แก่ญีปุ่นได้ และจะเป็นคานอำนาจกับจีนในอีกทางหนึ่ง เนื่องจากการอ้างสิทธิ์เหนือทะเลจีนใต้ของจีนส่งผลกระทบต่อทั้งญีปุ่นและอาเซียน เพราะทะเลจีนใต้มีความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง จึงทำให้ญีปุ่นและอาเซียนเป็นหุ้นส่วนในการปกป้องเสรีภาพทะเลจีนใต้โดยธรรมชาติ จึงกล่าวได้ว่า ค่านิยมสากลเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่รัฐบาลญีปุ่นนำมาใช้กระชับความสัมพันธ์กับอาเซียนในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ และเมื่อรวมกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการแลกเปลี่ยนเยาวชน ดังในหลัก 5 ประการของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ก็จะทำให้ญีปุ่นกับอาเซียนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น

รัฐบาลญีปุ่นพยายามผลักดันการสร้างร่วมมือระหว่างประเทศบนพื้นฐานของค่านิยมสากล โดยเฉพาะในสมัยของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ที่ได้แสดงความมุ่งมั่นใช้ค่านิยมสากลมาช่วยในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศมาตั้งแต่การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรก และมีความชัดเจนมากขึ้นครั้งการดำรงตำแหน่งสมัยที่สอง เห็นได้จาก การประกาศสร้างร่วมมือกับอาเซียนด้วยค่านิยมสากล ถือได้ว่า ค่านิยมสากลเป็นหนึ่งในทรัพยากร soft power ที่สำคัญของญีปุ่น ในการส่งเสริมภาพลักษณ์ของญีปุ่นในชุมชนระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันการส่งเสริมค่านิยมสากลของญีปุ่นมีวาระทางการเมือง คือ การแสวงหาพันธมิตรเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับจีน ดังนั้นสำหรับประเทศที่ต้องการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีทั้งกับจีนและญีปุ่น อาจสร้างร่วมมือกับญีปุ่นบนพื้นฐานของค่านิยมสากลในเชิงสร้างสรรค์ได้ เช่น สนับสนุนกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยภายในประเทศ และแบ่งปันประสบการณ์การพัฒนาตามแนวทางประชาธิปไตย อันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ร่วมของทุกฝ่าย

3.3.3 ตัวแบบรัฐพัฒนา (developmental state)

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศญี่ปุ่น ได้สร้างความมหัศจรรย์ด้วยการเป็นประเทศแรกที่ไม่ใช่ประเทศตะวันตกที่สามารถยกระดับเป็นประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลก และสามารถพัฒนาประเทศจนก้าวเป็นมหาอำนาจเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลก ภายในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้นตัวแบบ “รัฐพัฒนา” จึงถือเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ช่วยสร้างเสน่ห์แก่ญี่ปุ่น ที่เกิดจากความสำเร็จในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาอาจนำเอาประสบการณ์ของญี่ปุ่นมาเป็นบทเรียนเพื่อประยุกต์ใช้พัฒนาประเทศของตนได้ โดยงานวิจัยนี้จะเน้นนำเสนอจุดเด่นของตัวแบบรัฐพัฒนาญี่ปุ่น ได้แก่ บทบาทของภาครัฐ นโยบายอุตสาหกรรม นโยบายการเงิน และนโยบายเน้นการส่งออก และจุดด้อยที่สำคัญคือ ความล่าช้าในการปรับตัวของรัฐพัฒนาในยุคที่การพัฒนาเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นตัวนำ อีกทั้งยังไม่สามารถรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจ ตลอดจนการเผชิญภาวะเงินฝืดที่ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นถดถอยต่อเนื่องมายาวนาน ทำให้เสน่ห์ของตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นลดน้อยลงในปัจจุบัน

การเป็นตัวแบบรัฐพัฒนา

หลังจากญี่ปุ่นฟื้นฟูเศรษฐกิจจากความเสียหายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และผ่านพ้นช่วงสงครามเกาหลี ญี่ปุ่นได้ก้าวสู่ยุคของ “การเติบโตทางเศรษฐกิจ” ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 ถึงต้นทศวรรษ 1970 โดยได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “ความมหัศจรรย์” (miracle) จากการเป็นประเทศที่ได้รับความเสียหายอย่างหนักจากสงครามสามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็วจนแซงหน้าเยอรมันตะวันตกขึ้นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลกในปี 1968 โดยลักษณะเด่นของตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่น ได้แก่

1) **รัฐมีบทบาทนำ** รัฐมีบทบาทเป็นศูนย์กลางกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีลักษณะ “กึ่งเสรี กึ่งควบคุม” ผ่านการแทรกแซงการดำเนินธุรกิจของเอกชน ในขณะที่เดียวกันก็ร่วมมือกับภาคเอกชนอย่างใกล้ชิด³² ซึ่งมีกระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม (METI)³³ เป็นกลไกขับเคลื่อนนโยบายและมาตรการต่างๆ ของรัฐบาล มีจุดเด่นคือ การบังคับใช้อย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพโดยกระทรวง METI ผ่านแนวทาง ดังนี้ 1.1) กำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมาย 1.2) จัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา (deliberation council หรือ *shingikai*) 1.3) สร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสมาคมธุรกิจต่างๆ 1.4) มีแนวทางการบริหารงานอย่างชัดเจน และ 1.5) ผลักดันเจ้าหน้าที่ METI ที่เกษียณอายุเข้าไปบริหารงานใน

³² ชูตินันท์ ทักษิณานันท์, Soft Power ของญี่ปุ่น: จากนโยบายเชิงรับสู่เชิงรุก, น. 27.

³³ กระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม (Ministry of Economy Trade and Industry หรือ METI) เดิมชื่อ กระทรวงการค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม (Ministry of International Trade and Industry หรือ MITI) แต่ได้ปรับปรุงโครงสร้างและเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น METI ในปี 2001 ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ขอใช้ชื่อ METI เพื่อเป็นที่เข้าใจตรงกัน

ภาคธุรกิจ เพื่อสร้างอิทธิพลของ METI ต่อการตัดสินใจของภาคธุรกิจ³⁴ อย่างไรก็ตาม บทบาทหลักของ METI คือ การเป็นกลไกความร่วมมือเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างภาครัฐและเอกชน³⁵

2) นโยบายอุตสาหกรรม (industrial policy) แบ่งได้เป็นนโยบายทำให้สมเหตุสมผล (rationalization) ทางอุตสาหกรรม เป็นนโยบายที่รัฐเข้ามาจัดการกำหนดจำนวนบริษัทในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ โดยอิงจากอุปสงค์และอุปทาน เพื่อให้เกิดความสมดุลในการแข่งขันและความสามารถในการพัฒนาองค์กรได้อย่างเต็มที่ และนโยบายโครงสร้างอุตสาหกรรม (industrial structure policy) เป็นนโยบายมหภาคที่รัฐบาลเข้ามาปรับสัดส่วนโครงสร้างอุตสาหกรรม เพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศ โดยหัวใจของนโยบายนี้ ได้แก่ “การเลือกสรรอุตสาหกรรมยุทธศาสตร์” เพราะญี่ปุ่นไม่เชื่อว่า พลังตลาด (market forces) เพียงอย่างเดียวจะสามารถบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาประเทศได้ อีกทั้งนโยบายอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นมีลักษณะให้ความคุ้มครองกิจการภายในประเทศทั้ง กำแพงภาษี มาตรการอุดหนุน และสิทธิพิเศษต่างๆ รวมทั้งการจัดหาชิ้นส่วนอุตสาหกรรม การลงทุนภาคสาธารณะ และให้การชี้นำโดยกระทรวงเศรษฐกิจ METI³⁶

3) นโยบายการเงิน ในช่วงเริ่มต้นการพัฒนาประเทศตั้งแต่ปี 1949-1971 ญี่ปุ่นกำหนดการแลกเปลี่ยนค่าเงินแบบตายตัว โดยตรึงค่าเงินเยนไว้ที่ 360 เยนต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งเป็นอัตราแลกเปลี่ยนที่ต่ำกว่าความเป็นจริง เนื่องจากเศรษฐกิจญี่ปุ่นมีการขยายตัวและเติบโตสูงขึ้น ทำให้ญี่ปุ่นได้เปรียบโดยเปรียบเทียบกับประเทศคู่ค้าของญี่ปุ่น โดยเฉพาะสหรัฐที่เป็นคู่ค้าหลัก นอกจากนี้ ในปี 1952 ญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิกธนาคารโลกและได้เริ่มกู้ยืมเงินมาพัฒนาประเทศ โดยญี่ปุ่นได้นำเงินดังกล่าวมาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนน โรงไฟฟ้า และรถไฟความเร็วสูง (ชินกันเซน) แตกต่างจากเงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ในปัจจุบันที่เน้นยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตและสังคมเป็นหลัก เช่น การศึกษา สาธารณสุข และการพัฒนาชนบท³⁷

4) นโยบายเน้นการส่งออก จากนโยบายต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ประกอบกับอัตราค่าแรงขั้นต่ำของญี่ปุ่นที่ได้เปรียบในช่วงแรกของการใช้ตัวแบบรัฐพัฒนา ซึ่งช่วยให้ญี่ปุ่นกลายเป็นฐานการผลิตเพื่อการส่งออก ทำให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ได้เปรียบดุลการค้ากับประเทศคู่ค้าที่สำคัญอย่างชาติตะวันตก และเมื่อรวมกับความคิดสร้างสรรค์ของคนญี่ปุ่น ก็ส่งผลให้ญี่ปุ่นก้าวเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับ 2 ของโลก

³⁴ Kenichi Ohno, *The Economic Development of Japan: the path traveled by Japan as a developing country*, (Tokyo: Yuhikaku Publishing, 2006), pp. 170-172.

³⁵ Chalmers Johnson, *MITI and the Japanese Miracle: the growth of industrial policy, 1925-1975* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1982), อ้างถึงใน ญี่ปุ่น: การเมืองและนโยบายต่างประเทศ: รวมบทความทางวิชาการของ รศ. ประเสริฐ จิตต์วัฒน์พงศ์, ศิริพร วัชรวัลกุล (บก.), (กรุงเทพฯ: ธาราฉัตรการพิมพ์, 2542), น. 105-106.

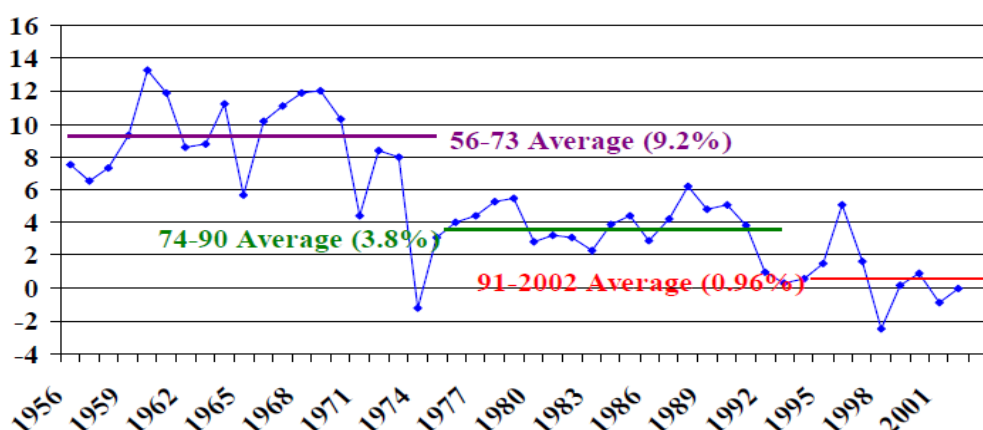
³⁶ เรื่องเดียวกัน.

³⁷ Kenichi Ohno, *The Economic Development of Japan: the path traveled by Japan as a developing country*, pp. 167-170.

ภายในระยะเวลาอันสั้น อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับความไม่พอใจของชาติตะวันตกต่อการขาดดุลทางการค้ากับญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดข้อตกลง “Plaza Accord” ในปี 1985 ที่สหรัฐฯ ได้แทรกแซงค่าเงินเยน เพื่อให้เพิ่มค่าขึ้น ญี่ปุ่นจึงสูญเสียรายได้เป็นจำนวนมาก ดังนั้นญี่ปุ่นจึงปรับเปลี่ยนนโยบายมาเน้นการเป็นผู้ลงทุนในต่างประเทศมากขึ้น และปรับเปลี่ยนอุตสาหกรรมภายในประเทศมาเน้นอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และเทคโนโลยีตามทฤษฎี “ห่านบิน” (Flying Geese) ของ คะนะเมะ อะกะมัตสึ (Kaname Akamatsu) นักเศรษฐศาสตร์ชาวญี่ปุ่น ซึ่งภูมิภาคที่ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนมากที่สุดคือ เอเชียตะวันออก ทั้งไต้หวัน เกาหลี ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจีน จึงถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประเทศภายในภูมิภาคที่ได้รับอิทธิพลจากตัวแบบรัฐพัฒนา เพราะการเข้ามาลงทุนของบริษัทญี่ปุ่น

หลักฐานที่แสดงถึงความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นคือ อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) ซึ่งจากแผนภูมิด้านล่างจะเห็นได้ว่า ช่วงปี 1956-1973 อัตราการเติบโต GDP ของญี่ปุ่นอยู่ในเกณฑ์ที่สูงอย่างต่อเนื่องเฉลี่ยร้อยละ 9.2 ต่อปี

แผนภูมิ 3.3.3 อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) ของญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1956-2002

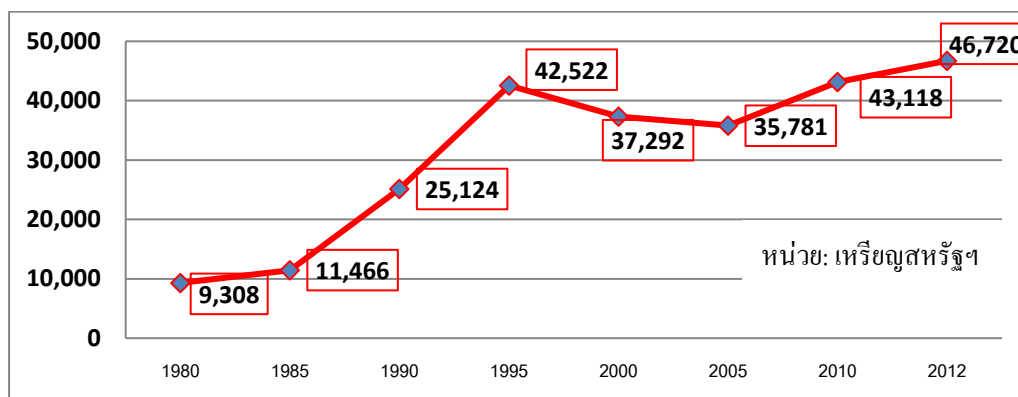
ที่มา: Yasushi Hamao, Jianping Mei and Yexiao Xu, *Unique Symptoms of Japanese Stagnation an Equity Market Perspective*, <<http://people.stern.nyu.edu/jmei/Japan.pdf>>

นอกจากนี้ ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น ยังช่วยยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของคนญี่ปุ่นให้ดีขึ้น เห็นได้จาก 1) อายุยืนมากขึ้น จากรายได้ที่เพิ่มขึ้น การปรับปรุงโภชนาการและสาธารณสุข ส่งผลให้คนญี่ปุ่นอายุเฉลี่ยเพิ่มเป็น 73.6 ปี จาก 65.3 ปีสำหรับผู้ชาย และ 78.8 ปี จาก 70.1 ปีสำหรับผู้หญิง ภายในระยะเวลา 20 ปี ตั้งแต่ปี 1960-1980 นับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในประเทศที่ประชากรมีอายุยืนมากที่สุดของโลก โดยในทศวรรษ 2000 ผู้ชายญี่ปุ่นมีอายุยืนถึง 77.7 ปี ส่วนผู้หญิงคือ 84.6 ปี³⁸ 2) ระดับการศึกษาที่เพิ่มขึ้น ทั้งเพศชายและหญิง และ 3) มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเพิ่มขึ้น (GDP per capita) เห็นได้

³⁸ World Health Ranking, *Health Profile: Japan*, 12 March 2013, available from <http://www.worldlifeexpectancy.com/country-health-profile/japan>

จาก แผนภูมิด้านล่างที่รายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนที่เพิ่มขึ้นเพิ่มจากราว 9,000 เหรียญสหรัฐฯ ในทศวรรษ 1980 มาเป็นมากกว่า 46,000 เหรียญสหรัฐฯ ในปี 2012 ซึ่งถือเป็นการเพิ่มขึ้นถึง 5 เท่า ภายในระยะเวลา 3 ทศวรรษ

แผนภูมิ 3.3.4 รายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนที่เพิ่มขึ้น (GDP per capita) ตั้งแต่ปี 1980-2012

หมายเหตุ: เป็นรายได้เฉลี่ยต่อหัวเมื่อเทียบกับอัตราแลกเปลี่ยนปัจจุบัน

ที่มา: ธนาคารโลก (World Bank), <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>>

จากความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น และการมีบทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญในภูมิภาค ทั้งในฐานะผู้ลงทุนรายใหญ่และประเทศคู่ค้าที่สำคัญ นานาประเทศจึงให้ความสนใจเรียนรู้ความสำเร็จดังกล่าวของญี่ปุ่น ในขณะที่ญี่ปุ่นก็มีโครงการให้คำแนะนำและเสริมสร้างความเชี่ยวชาญแก่ประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ

ความสำเร็จจากการนำตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นมาปรับใช้ของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

³⁹ ได้รับความชื่นชมจากประชาคมระหว่างประเทศซึ่งได้เรียกขานปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า “ความมหัศจรรย์ของเอเชียตะวันออก” เห็นได้จาก งานวิจัยของธนาคารโลกที่ชื่อ “ความมหัศจรรย์ของเอเชียตะวันออก: การเติบโตทางเศรษฐกิจและนโยบายสาธารณะ” (The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy) ในปี 1993 โดยเป็นรายงานที่ได้ยกย่องตัวแบบรัฐพัฒนาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกที่สามารถสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นทั้งการเพิ่มรายได้ต่อหัว (GDP per capita) ขจัดความยากจน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ จนถูกยกให้เป็นตัวแบบการพัฒนาของภูมิภาคอื่นๆ โดยมีญี่ปุ่นเป็นประเทศต้นแบบ⁴⁰ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงเล็งเห็นถึงการสร้างเสน่ห์ของประเทศจากตัวแบบรัฐพัฒนา ด้วยการให้ความช่วยเหลือทางการเงินและผลักดันให้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้⁴¹ เพื่อสร้าง

³⁹ ประกอบด้วย 8 เขตเศรษฐกิจ ได้แก่ ญี่ปุ่น สี่เสือทางเศรษฐกิจคือ ฮองกง เกาหลี สิงคโปร์ และไต้หวัน รวมทั้ง จีน และสามประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (newly industrializing economics หรือ NIES) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และไทย

⁴⁰ World Bank, *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy* (Washington D.C.: Oxford University Press, 1993), pp. 1-7.

⁴¹ Ibid, p. xiii.

บทเรียนที่ประเทศกำลังพัฒนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ โดยสามารถเห็นตัวอย่างความสำเร็จในการนำ
 ตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศเกาหลี

เกาหลีได้ซึมซับรูปแบบการบริหารงาน วัฒนธรรม และค่านิยมของญี่ปุ่น ในสมัยเป็นอาณานิคม
 ญี่ปุ่นช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จึงมีความเข้าใจในพื้นฐานตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นเป็นอย่างดี โดยเกาหลีได้
 เริ่มต้นพัฒนาประเทศด้วยตัวแบบรัฐพัฒนาในทศวรรษ 1960 หลังจากที่ญี่ปุ่นกับเกาหลีฟื้นฟูความสัมพันธ์
 ในระดับปกติในปี 1965 สมัยรัฐบาล ปัก จุง-ฮี (Park Chung-hee) อันเป็นช่วงที่สหรัฐฯลดความช่วยเหลือ
 เกาหลี ทำให้เกาหลีจำเป็นต้องเร่งผลิตสินค้าที่จำเป็นทั้งการบริโภคภายในประเทศและเน้นการส่งออกเพื่อ
 รายได้ ซึ่งผู้นำเกาหลีได้มองญี่ปุ่นเป็นแบบอย่างของความสำเร็จในการพัฒนาจากประเทศที่เสียหายอย่าง
 หนักจากสงครามมาเป็นประเทศที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยญี่ปุ่นได้สนับสนุนให้เกาหลีนำตัวแบบรัฐ
 พัฒนาของญี่ปุ่นไปปรับใช้ ด้วยการให้ความช่วยเหลือเกาหลีทั้งรูปแบบเงินกู้ ความร่วมมือทางเทคนิค และ
 การแบ่งปันองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญของญี่ปุ่น⁴² อีกทั้งยังเห็นอิทธิพลของตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่น
 ต่อเกาหลีได้จากการจัดตั้งกลไกด้านเศรษฐกิจ เช่น

1) ด้านอุตสาหกรรม ได้แก่ 1.1) การจัดตั้งกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม (Ministry of Trade
 and Industry) และกระทรวงการคลัง (Ministry of Finance) ของเกาหลีมีลักษณะเหมือนกับญี่ปุ่นอย่างมาก
 1.2) สหพันธ์องค์กรเศรษฐกิจของญี่ปุ่น (Japan's Federation of Economic Organization หรือ *Keidanren*)
 เป็นต้นแบบของสหพันธ์อุตสาหกรรมเกาหลี (Federation of Korean Industries) 1.3) ญี่ปุ่นมีหน่วยงาน
 พัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศคือ หน่วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
 (Agency for Industrial Science and Technology หรือ AIST) เกาหลีก็มีสถาบันเกาหลีเพื่อวิทยาศาสตร์และ
 เทคโนโลยี (Korean Institute for Science and Technology หรือ KIST) และ 1.4) ญี่ปุ่นมีธนาคารเพื่อการ
 พัฒนา (Japan Development Bank) เกาหลีก็มีธนาคารเพื่อการพัฒนา (Korean Development Bank)
 เช่นเดียวกัน⁴³

2) ด้านการค้า มีองค์กรธุรกิจของเกาหลีที่ได้ประยุกต์จากตัวแบบรัฐพัฒนาญี่ปุ่นมา เช่น 2.1) ญี่ปุ่น
 จัดตั้งองค์การการค้าต่างประเทศญี่ปุ่น (Japan External Trade Organization หรือ JETOR) เกาหลีมีสมาคม
 การค้าต่างประเทศเกาหลี (Korea Overseas Trade Association หรือ KOTRA) 2.2) สหพันธ์สมาคมแรงงาน
 ญี่ปุ่น (Japan Federation of Employer Association หรือ *Nikkeiren*) เป็นต้นแบบของสมาคมแรงงานเกาหลี
 (Korean Employer Association) และ 2.3) การคัดสรรกลุ่มธุรกิจให้ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จาก
 รัฐบาลเพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันบนเวทีระหว่างประเทศ โดยญี่ปุ่นมีกลุ่มไชบัทสึ (*Zaibatsu*)

⁴² ชูตินันท์ ทักยิมานันท์, Soft Power ของญี่ปุ่น: จากนโยบายเชิงรับสู่เชิงรุก, น. 31-34.

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นแบบของกลุ่มแชโบล (*Chaebol*) ของเกาหลี นอกจากนี้ ยังสามารถเห็นเสน่ห์ของตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นในกลุ่มประเทศอาเซียนอีกด้วย

อิทธิพลของตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นในอาเซียน

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศและอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นเป็นต้นแบบการพัฒนาประเทศของอาเซียน ซึ่งประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่น ได้แก่

มาเลเซีย ในทศวรรษ 1980 นายกรัฐมนตรี ดร. มหาธีร์ โมฮัมหมัด (Mahathir bin Mohammad) ได้นำตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นมาเป็นต้นแบบของการพัฒนาประเทศมาเลเซีย ภายใต้นโยบาย “มองตะวันออก” (Look East Policy) ที่มีจุดประสงค์เรียนรู้ปัจจัยของความสำเร็จของตัวแบบรัฐพัฒนาของประเทศเอเชียตะวันออกโดยเฉพาะญี่ปุ่น ซึ่งมาเลเซียได้เรียนรู้ตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นตั้งแต่การจัดตั้งกลไกขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และนโยบายด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม คือ กระทรวงการค้าต่างประเทศและอุตสาหกรรม (Ministry of International Trade and Industry หรือ MITI) ของญี่ปุ่น⁴⁴ โดยรัฐบาลมาเลเซียได้ปฏิรูปกระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรมตามแนวทางการพัฒนาของญี่ปุ่นและเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวง MITI เช่นเดียวกันในปี 1972⁴⁵ ตลอดจนการศึกษาหลักจริยธรรมในการทำงาน (work ethics) การพัฒนาเทคโนโลยี และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของญี่ปุ่น

ในการดำเนินนโยบายคัดสรร มาเลเซียก็ได้เลือกอุตสาหกรรมหลักและยานยนต์เป็นอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศ ซึ่งในสมัย ดร. มหาธีร์ โมฮัมหมัด ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง MITI ได้วางวางแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักด้วยการจัดตั้งบริษัทอุตสาหกรรมหนักของมาเลเซีย (Heavy Industries Corporation of Malaysia หรือ HICOM) ในปี 1980 เพื่อลดการพึ่งพิงจากต่างชาติ โดยได้ดำเนินธุรกิจในลักษณะร่วมทุนเพื่อรับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากต่างชาติ เช่น การร่วมทุนระหว่างโปรตอน (Proton) กับมิตซูบิชิเพื่อผลิตรถยนต์ และการร่วมทุนผลิตเหล็กกล้าระหว่างมาเลเซียกับญี่ปุ่น ซึ่งการดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลมาเลเซีย แสดงให้เห็นถึงเสน่ห์และอิทธิพลของตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นอย่างชัดเจน

สิงคโปร์ เป็นประเทศเกาะขนาดเล็กและขาดแคลนทรัพยากร เพื่อความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศสิงคโปร์จึงดำเนินนโยบายเปิดประเทศ (Open Door Policy) เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่ง

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 34-37.

⁴⁵ Malaysia's Ministry of International Trade and Industry, *Background*, 13 February 2014, available from http://www.miti.gov.my/cms/content.jsp?id=com.tms.cms.section.llSection_7d1fd83c-c0a8156f-22eb22eb-e2d6727c

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เข้ามาลงทุนในสิงคโปร์มากเป็นอันดับ 2 จึงเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์จากการพัฒนาของญี่ปุ่นสู่สิงคโปร์ ทำให้ในทศวรรษ 1980 สิงคโปร์กลายเป็นประเทศชั้นนำของภูมิภาคด้านอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ การคมนาคม เครื่องจักรกล และการกลั่นน้ำมัน โดยหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า ตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นมีเสน่ห์และอิทธิพลต่อการพัฒนาของสิงคโปร์คือ การที่นายกรัฐมนตรี ลี กวน ยิว ได้ใช้คำขวัญว่า “ศึกษาประสบการณ์ของญี่ปุ่น” เป็นแนวทางการทำงานเป็นระยะเวลาหลายปี เช่น การแทรกแซงจากภาครัฐ โดยมีคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development Board หรือ EDB) มีบทบาทหลักในการคัดสรรอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้สูงอย่าง อิเล็กทรอนิกส์มาเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศ และการดำเนินนโยบายที่เน้นการส่งออก⁴⁶

ไทย ญี่ปุ่นถือเป็นคู่ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ของไทยมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้ไทยได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้การบริหารจัดการแบบญี่ปุ่น เช่น การบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จ (Total Quality Control หรือ TQC) การผลิตแบบลีน (Lean Production) หรือที่รู้จักทั่วไปว่า ระบบการผลิตแบบโตโยต้า (Toyota Production System หรือ TPS) และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนการดำเนินนโยบายที่เน้นการส่งออกเป็นหลัก ซึ่งมีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (Board of Investment หรือ BOI) เป็นกลไกในการดำเนินยุทธศาสตร์ด้านการลงทุนของประเทศ อันเป็นรูปแบบเฉพาะตัวของตัวแบบรัฐพัฒนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

แม้ว่า ตัวแบบรัฐพัฒนาได้เสื่อมความนิยมลงจากวิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 ซึ่งนักวิชาการหลายท่านมองว่า หนึ่งในสาเหตุของการเกิดวิกฤต คือ ตัวแบบรัฐพัฒนาของเอเชียตะวันออก เพราะมีนโยบายอุดหนุนของภาครัฐ เกิดการบิดเบือนกลไกตลาด และมีลักษณะเล่นพรรคเล่นพวก ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อมั่นต่อตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นที่ถือเป็นเสน่ห์ของประเทศในอดีต โดยความล้มเหลวในการรับมือของประเทศที่ใช้ตัวแบบรัฐพัฒนาในวิกฤตเศรษฐกิจแสดงให้เห็นว่า ตัวแบบรัฐพัฒนาไม่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วของโลกปัจจุบัน ประกอบกับการประสบปัญหาภาวะเงินฝืดที่ดำเนินมาอย่างยาวนานของญี่ปุ่น ก็ยิ่งทำให้ตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นสูญเสียความนิยมมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การพัฒนาของญี่ปุ่นยังสามารถเป็นบทเรียนแก่ประเทศกำลังพัฒนาได้ โดยสามารถเรียนรู้ทั้งข้อดีและข้อเสียของการพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น เพราะปัญหาต่างๆที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาญี่ปุ่นในอดีตยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศกำลังพัฒนาในปัจจุบัน เช่น การสร้างเสถียรภาพใน

⁴⁶ ชูตินันท์ ทักษิณากินันท์, Soft Power ของญี่ปุ่น: จากนโยบายเชิงรับสู่เชิงรุก, น. 37-41.

ระดับมหภาค การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม⁴⁷ โดยอาเซียนสามารถเรียนรู้แนวทางแก้ไขปัญหามาจากประสบการณ์การพัฒนาของญี่ปุ่น⁴⁸ ได้ดังนี้

- 1) เสถียรภาพของเศรษฐกิจระดับมหภาคเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การจัดการด้านค่าเงินและการรักษาดุลทางการค้าเป็นสิ่งที่มีรัฐบาลญี่ปุ่นให้ความสำคัญ ผ่านการดำเนินนโยบายอย่างเข้มงวด ปัจจุบันประเทศกำลังพัฒนามีการกู้ยืมเงินและได้รับความช่วยเหลือจากประชาคมระหว่างประเทศมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการขาดดุลทางการค้าและบัญชีเดินสะพัด อีกทั้งยังเผชิญกับความเสี่ยงจากการเก็งกำไรระยะสั้น การเคลื่อนย้ายเงินทุนที่รวดเร็ว และการขาดการประสานงานระหว่างตลาดการเงินภายในกับภายนอกประเทศ ดังนั้นประสบการณ์การจัดการความเสี่ยงเหล่านี้ของญี่ปุ่นจะมีประโยชน์ต่อประเทศกำลังพัฒนา
- 2) การแก้ไขการขาดแคลนทรัพยากรในการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นเผชิญกับการขาดทรัพยากรมนุษย์อย่างรุนแรง และโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเสียหายยับเยินในช่วงสงคราม ด้วยเงื่อนไขเหล่านี้ ทำให้ในเวลานั้นญี่ปุ่นไม่มีความพร้อมที่จะดำเนินกระบวนการพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว ประกอบกับทัศนคติเชิงลบจากต่างประเทศในฐานะประเทศผู้ก่อสงคราม จึงถือได้ว่า การแก้ไขปัญหาลำบากเหล่านี้ของญี่ปุ่นเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับประเทศกำลังพัฒนา
- 3) การใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าของโลกเป็นสิ่งสำคัญ ญี่ปุ่นพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยการซื้อเทคโนโลยีและนำเข้าเครื่องจักรอุตสาหกรรมที่มีความก้าวหน้าจากต่างประเทศ โดยเริ่มจากการเลียนแบบ (catching up process) และค่อยๆ พัฒนาเทคโนโลยีเป็นของตนเองจนมีความทันสมัย ถือเป็นองค์ประกอบหลักในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ

⁴⁷ Fukunari Kimura (2009), Japan's Model of Economic Development: relevant and non-relevant elements for developing economies, UNU-WIDER, Research Paper No. 2009/22, p. 1.

⁴⁸ Ibid, pp. 16-17.

ตาราง 3.3.5 ความชื่นชอบตัวแบบการพัฒนาต่างๆ ของอาเซียนในปี 2012

หน่วย: ร้อยละ

ประเทศ	จีน	สหรัฐฯ	ญี่ปุ่น	สิงคโปร์	ประเทศตนเอง
สิงคโปร์	14	22	15	40	-
เวียดนาม	22	9	15	10	41
ฟิลิปปินส์	7	68	16	5	-
ไทย	16	15	12	8	46
อินโดนีเซีย	13	25	35	12	8
กัมพูชา	19	42	22	6	5
มาเลเซีย	13	8	31	11	33
ทั้งหมด	15	27	21	13	-

ที่มา: Liu Kang, Min Hua Huang and Lu Jie, Asian Barometer Survey Conference on How East Asians View the Rise of China: How Do Asians View the Rise of China?, 2012. . จัดโดย Institute for the Advanced Studies of Humanities and Social Sciences, National Taiwan University และร่วมมือกับ Institute of Arts and Humanities, Shanghai Jiao Tong University. <http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_10conference/paper1.pdf>

สำหรับอาเซียน จากการสำรวจของ Asian Barometer Survey ในปี 2012 ตามตารางด้านบนพบว่า ตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นยังคงได้รับความสนใจอยู่ในปัจจุบัน แม้ว่า ได้เสื่อมความนิยมไปพอสมควร ตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 โดยตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นได้รับความนิยมเป็นอันดับ 2 รองจากสหรัฐฯ ที่ร้อยละ 21 เมื่อเทียบกับสหรัฐฯ จีนและสิงคโปร์ แม้ว่า มีอินโดนีเซียเพียงประเทศเดียวที่เสียงส่วนใหญ่ มองว่า ตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นเป็นตัวอย่างที่ดีแก่การพัฒนาประเทศในอนาคต แต่ในภาพรวมก็สามารถสะท้อนถึงเสน่ห์ที่ยังมีอยู่ของตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นในมุมมองอาเซียน เพราะบทเรียนจากประสบการณ์การพัฒนาของญี่ปุ่นยังคงมีประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศของอาเซียนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรม การเพิ่มมูลค่าของสินค้า การจัดการความยากจน และการยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชน อย่างที่ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จมาแล้ว

3.4 นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของญี่ปุ่น

ด้วยข้อจำกัดจากรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ทำให้ญี่ปุ่นไม่สามารถใช้อำนาจ hard power มาดำเนินนโยบายต่างประเทศได้มากนัก ดังนั้น soft power จึงถือเป็นทางเลือกที่ดีของญี่ปุ่นในการสร้างเสน่ห์และเสริมสร้างบทบาทของประเทศบนเวทีโลก ตลอดจนนำมาซึ่งผลประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง โดยทรัพยากร soft power ด้านนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น ได้แก่ ความมั่นคงของมนุษย์ การจัดการภัยพิบัติ การทูตวัฒนธรรม การให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา (ODA) และการเยือนของผู้นำ

3.4.1 ความมั่นคงของมนุษย์ (human security)

เมื่อญี่ปุ่นก้าวเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลก ก็ได้รับการคาดหวังให้แสดงบทบาทมากขึ้นในการจัดการกับความท้าทายของโลก โดยเฉพาะยุคหลังสงครามเย็นที่ประเด็น “ความมั่นคงรูปแบบใหม่” กลายเป็นปัญหาสำคัญของโลก จากรายงานของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UN Development Programme หรือ UNDP) ในปี 1993 ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์แบบใหม่ อันเป็นการเปลี่ยนแนวคิดความมั่นคงจากการให้ความสำคัญกับความมั่นคงของรัฐ ผู้ความมั่นคงของประชาชน จากความมั่นคงในการสะสมอาวุธสู่ความมั่นคงในการพัฒนามนุษย์ และจากความมั่นคงทางดินแดนสู่ความมั่นคงเรื่องอาหาร การมีงานทำ และสิ่งแวดล้อม¹ ญี่ปุ่นจึงเห็นถึงโอกาสในการมีบทบาทเชิงรุกด้านการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในประชาคมระหว่างประเทศ เพื่อสร้างภาพลักษณ์และเสน่ห์ของประเทศ

ดังนั้นในปี 1995 นายกรัฐมนตรี โทะมิอิชิ มูรายามะ (Tomiichi Murayama) จึงเริ่มจากการปรับปรุงสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ ด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดแผนงานของญี่ปุ่นด้านสิทธิมนุษยชนในปี 1995 รวมถึงผ่านกฎหมายส่งเสริมการปกป้องสิทธิมนุษยชนในปี 1997 เมื่อปรับปรุงภายในประเทศแล้วจึงยกระดับมามีส่วนร่วมในระดับระหว่างประเทศ² เห็นได้จาก การแถลงการณ์ในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ซึ่งญี่ปุ่นสนับสนุนให้ความมั่นคงของมนุษย์เป็นยุทธศาสตร์ใหม่สำหรับความร่วมมือระหว่างประเทศ ต่อมานายกรัฐมนตรี ริวทาโร ฮาชิโมโตะ (Ryutaro Hashimoto) ก็ได้ย้ำถึงความสำคัญของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ในที่ประชุมสมัชชาพิเศษของการประชุมสมัชชาใหญ่แห่ง

¹ Bert Edstrom (2003), Japan's Foreign Policy and Human Security, *Japan Forum*, 15: 2, pp. 209-210.

² ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น. 466.

สหประชาชาติ³ อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้ การมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นยังไม่มี ความชัดเจนเป็นรูปธรรมมากนัก

จนถึงปี 1997 ได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์ในเอเชีย ซึ่งประเทศใด ประเทศหนึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เพียงลำพัง⁴ ดังนั้นนายกรัฐมนตรี เคอิโซ โอบุจิ (Keizo Obuchi) จึงผลักดันแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ให้เป็นหนึ่งในเสาหลักนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น ต่อมาในปี 1998 นายกรัฐมนตรี โอบุจิ ก็ได้ประกาศให้ศตวรรษที่ 21 เป็น “ศตวรรษที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” (Human-centered century) ที่สำคัญญี่ปุ่นยังได้ผลักดันความมั่นคงของมนุษย์ให้เป็นประเด็นหลักในความร่วมมือ ภายในภูมิภาคในการประชุมสุดยอดอาเซียนบวกสาม ที่กรุงฮานอย ในปีเดียวกัน⁵ จากการเน้นย้ำถึงการ สร้างความร่วมมือบนพื้นฐานของความมั่นคงของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่า แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เป็น นโยบายที่นายกรัฐมนตรีโอบุจิให้ความสำคัญ เพราะนายกรัฐมนตรีโอบุจิเชื่อว่า ความมั่นคงของมนุษย์เป็น กุญแจสำคัญของการจัดการกับภัยคุกคามที่มีมากขึ้นในศตวรรษที่ 21 อีกทั้งยังเห็นควรว่า ทุกฝ่ายจะต้องหัน มาร่วมมือกันอย่างแข็งขัน เพราะปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ ประเทศใดประเทศหนึ่งไม่สามารถ แก้ไขปัญหาได้เพียงลำพัง⁶

ในปี 2000 ญี่ปุ่นได้แสดงท่าทีต้องการมีส่วนร่วมเชิงรุกมากขึ้นในประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ โดยได้ประกาศในที่ประชุมว่าด้วยการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของสหประชาชาติว่า “ญี่ปุ่นจะยึดถือความ มั่นคงของมนุษย์เป็นหนึ่งในเสาหลักของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น” รวมถึงเสนอจัดตั้งคณะกรรมการ ระหว่างประเทศว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ (International commission on human security) ในปี 2001 ซึ่ง ในปีถัดมาสหประชาชาติก็ได้จัดตั้ง “คณะกรรมการว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์” (Commission on Human Security) ตามข้อเสนอของญี่ปุ่นโดยมี ซาดาโกะ โอคาตะ (Sadako Ogata) ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่ง สหประชาชาติ (UN High Commissioner for Refugees หรือ UNHCR) และอมาตยา เซน (Amartya Sen) เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพปี 1998 เป็นประธานร่วม⁷

จะสามารถเห็นการมีบทบาทนำด้านความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นได้จาก การเสนอความคิดริเริ่ม และการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกลไกด้านความมั่นคงของมนุษย์ในระดับโลก ซึ่งมีกลไกพหุภาคีที่สำคัญ ได้แก่ คณะกรรมการว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ (Commission on Human Security หรือ CHS) กลุ่มเพื่อน

³ Bert Edstrom (2003), Japan's Foreign Policy and Human Security, p. 213.

⁴ Elena Atanassova-Cornelis (2005), Japan and the 'Human Security' Debate: History, Norms and Pro-active Foreign Policy, *Graduate Journal of Asia-Pacific Studies*, 3: 2, p. 64.

⁵ Bert Edstrom (2003), Japan's Foreign Policy and Human Security, p. 214.

⁶ ศิริพร วัชรวัลลภ (บก.), ญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), น. 10-11.

⁷ Global Issues Cooperation Division, MOFA, *The Trust Fund for Human Security: For the "Human-centered" 21st Century* (2009).

ความมั่นคงของมนุษย์ (The Friends of Human Security หรือ FHS) และกองทุนเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ของสหประชาชาติ (UN Trust fund for Human Security หรือ UNTFHS)

1) คณะกรรมการว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ (Commission on Human Security หรือ CHS)

มีวัตถุประสงค์ในการสร้างความตระหนักรู้ว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ในประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในการจัดการกับปัญหา โดยคณะกรรมการนี้ได้มีการประชุมอย่างเป็นทางการครั้งแรกที่นครนิวยอร์กปี 2001 โดยได้กำหนดเป้าหมายที่สำคัญ 3 ประการคือ ส่งเสริมความร่วมมือ สร้างความเข้าใจในวงกว้าง และผลักดันความร่วมมือด้านความมั่นคงของมนุษย์ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม⁸ โดยในรายงานฉบับสุดท้ายของคณะกรรมการปี 2003 ได้เสนอหลักการสำคัญ 10 ข้อ โดยมีเจตนาที่ต้องการให้ประเทศสมาชิกร่วมไปปฏิบัติใช้⁹ ได้แก่

- 1) การปกป้องผู้คนจากความขัดแย้งที่รุนแรง
- 2) การปกป้องผู้คนจากการแพร่ขยายของอาวุธ
- 3) การส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น
- 4) การจัดตั้งกองทุนความมั่นคงของมนุษย์เพื่อช่วยเหลือหลังวิกฤต
- 5) การส่งเสริมการตลาดและการค้าอย่างยุติธรรมเพื่อประโยชน์แก่คนยากจน
- 6) การสร้างมาตรฐานการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน
- 7) ทุกคนจะต้องเข้าถึงสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน
- 8) การพัฒนาระบบโลกให้มีประสิทธิภาพและความเท่าเทียมกัน
- 9) การเสริมสร้างความสามารถแก่ทุกคนด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 10) โลกต้องมีอัตลักษณ์ความมั่นคงของมนุษย์ที่ชัดเจน ขณะเดียวกันก็เคารพเสรีภาพของปัจเจกชนที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน

จากรายงานข้างต้นสามารถสรุปนิยามความมั่นคงของมนุษย์ว่า “เป็นการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ตลอดจนเพิ่มเสรีภาพและความมั่นคงในชีวิต” ด้วยแนวคิด “การปกป้องและเพิ่มพลัง” (protection and empowerment) และเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้จึงได้จัดตั้ง “คณะที่ปรึกษาว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ (Advisory Board on Human Security หรือ ABHS) ในปี 2003 มีหน้าที่ดูแลกองทุนความมั่นคง

⁸ MOFA, *Plan for Establishment of the Commission on Human Security*, 13 February 2013, available from

http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/speech0101.html

⁹ MOFA, *Submission of Report by Commission on Human Security to Secretary-General of the United Nations Kofi Annan*, 13 February 2013, available from http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/commission/report0305.html

ของมนุษย์แห่งสหประชาชาติ ส่งเสริมแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ให้แพร่หลายมากขึ้น และให้คำแนะนำ
เลขาธิการสหประชาชาติในเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์¹⁰

โดยญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่มีบทบาทนำในกลไกความร่วมมือนี้ จากการที่นายกรัฐมนตรี โยชิโร โมริ (Yoshiro Mori) ได้เสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ในปี 2000 ซึ่งได้แต่งตั้ง
ซาดาโกะ โอคาตะ ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติชาวญี่ปุ่นที่ได้รับการยอมรับจากประชาคม
ระหว่างประเทศในเรื่องของความมั่นคงของมนุษย์มาเป็นประธานร่วม ต่อมาเมื่อถึงเวลาที่ปรึกษาด้านความ
มั่นคงของมนุษย์ โอคาตะ ก็ยังได้รับเกียรติให้เป็นประธานกิตติมศักดิ์ โดยในคณะที่ปรึกษาทั้งหมด 13 ท่าน
มีชาวญี่ปุ่นถึง 3 ท่าน นอกจาก โอคาตะ แล้วยังมี ซึเนโอะ นิชิดะ (Tsuneo Nishida) อดีตนักการทูตชาวญี่ปุ่น
และยูกิโอะ ทากาสึ (Yukio Takasu) อดีตประธานร่วมการประชุมกลุ่มเพื่อนความมั่นคงของมนุษย์ และที่
ปรึกษาพิเศษด้านความมั่นคงของมนุษย์แห่งสหประชาชาติ¹¹ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของญี่ปุ่น
ในการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในประชาคมระหว่างประเทศ และการได้รับการยอมรับจากนานา
ประเทศจากการมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

2) กลุ่มเพื่อนความมั่นคงของมนุษย์ (The Friends of Human Security หรือ FHS)

จากข้อเสนอของญี่ปุ่นในที่ประชุมสุดยอดโลกปี 2005 นำมาสู่การจัดตั้งกลุ่มเพื่อนความมั่นคงของ
มนุษย์ในปี 2006 โดยมีวัตถุประสงค์คือ เป็นเวทีอย่างไม่เป็นทางการสำหรับชาติสมาชิกและองค์การระหว่าง
ประเทศ ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อสร้างความเข้าใจ
ร่วมกัน และผลักดันความมั่นคงของมนุษย์ให้เป็นวาระหลักบนเวทีโลก ถือได้ว่า การจัดตั้งกลุ่มเพื่อนความ
มั่นคงของมนุษย์ประสบความสำเร็จในแง่ของการดึงดูดชาติสมาชิกและองค์การระหว่างประเทศให้เข้าร่วม
พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพราะในปี 2006 มีชาติสมาชิกที่สนใจเข้าร่วมเพียง 24 ประเทศกับ 7 องค์การ
ระหว่างประเทศ แต่ต่อมาได้เพิ่มเป็น 86 ประเทศกับ 16 องค์การระหว่างประเทศในปี 2009

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังได้เสนอ ยูกิโอะ ทากาสึ (Yukio Takasu) ผู้แทนถาวรแห่งสหประชาชาติของ
ญี่ปุ่น เป็นประธานร่วมกับผู้แทนถาวรแห่งสหประชาชาติจากเม็กซิโกอีกด้วย¹² ถึงแม้ว่า เวทีการประชุมนี้จะ
เป็นเพียงเวทีอย่างไม่เป็นทางการ และไม่มีผลบังคับตามกฎหมาย แต่ก็ถือได้ว่า เป็นกลไกสำคัญในการ
ผลักดันแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ให้เป็นวาระหลักของประชาคมโลก

¹⁰ UN Trust Fund for Human Security, *Advisory Board on Human Security*, 13 February 2013, available from

<http://www.unocha.org/humansecurity/about-human-security/advisory-board-human-security>

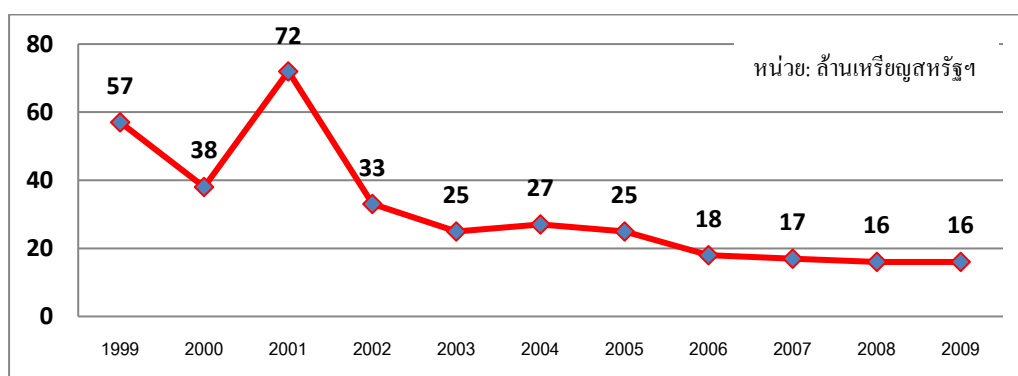
¹¹ Ibid.

¹² MOFA, *Friends of Human Security*, 13 February 2013, available from http://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/friends/index.html

3) กองทุนเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ (UN Trust fund for Human Security หรือ UNTFHS)

สืบเนื่องจากแถลงการณ์ของนายกรัฐมนตรี โอบุจิ ที่กรุงฮานอย ในปี 1998 ที่ได้เสนอให้จัดตั้งกองทุนเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ โดยได้จัดตั้งอย่างเป็นทางการในปีถัดมา มีวัตถุประสงค์หลักคือ ผลักดันแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และนำแนวคิดเรื่อง “การปกป้อง” (protection) และ “การเพิ่มพลัง” (empowerment) มาปฏิบัติใช้¹³ โดยกองทุนนี้ญี่ปุ่นต้องการขยายเพื่อเสริมแผนมิยาซาวา (Miyazawa plan) ให้มีประสิทธิภาพ เพราะเห็นว่า ควรเพิ่มความช่วยเหลือผ่านทางพหุภาคีในอีกทางหนึ่ง¹⁴ สำหรับงบประมาณตั้งแต่ปี 1999-2009 ญี่ปุ่นได้บริจาครวมประมาณ 346,500,000 เหรียญสหรัฐฯ ทำให้กองทุนนี้เป็นหนึ่งในกองทุนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของสหประชาชาติ แต่การบริจาคของญี่ปุ่นมีแนวโน้มลดลง เพราะเมื่อกองทุนมีสมาชิกเข้าร่วมมากขึ้น ญี่ปุ่นจึงเห็นว่า ควรบริจาคตามสัดส่วนที่ประเทศสมาชิกบริจาคเท่านั้น เพราะต้องการให้เกิดความเท่าเทียมกันในกลุ่มสมาชิก ดังแผนภูมิด้านล่าง

แผนภูมิ 3.4.1 เงินบริจาคให้กองทุนความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1999-2009

ที่มา: The Trust Fund for Human Security (MOFA), 2009.

นอกจากนี้ ยังเห็นการแสดงบทบาทเชิงรุกด้านความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นได้จาก การเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมต่างๆ เช่น การประชุมว่าด้วย “ความมั่นคงของมนุษย์และการก่อการร้าย” ในปี 2001 การประชุมว่าด้วย “ความมั่นคงของมนุษย์: บทบาทในยุคภัยคุกคามที่หลากหลาย” ในปี 2003 การประชุมว่าด้วย “ความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบัน” และ “ความมั่นคงของมนุษย์และความมั่นคงแห่งชาติ” ในปี 2004 การร่วมมือระหว่างรัฐบาลญี่ปุ่นกับรัฐบาลไทยในการเป็นประธานจัดการประชุมว่าด้วย “ความมั่นคงของมนุษย์ของเอเปค (APEC)” ในปี 2005 การประชุมว่าด้วย “ความมั่นคงของมนุษย์ในการสร้างสันติภาพหลังวิกฤต: จากการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมสู่การพัฒนา” ในปี 2006 และการประชุมว่าด้วย “แนวปฏิบัติและทฤษฎีของความมั่นคงของมนุษย์” ในปี 2009 ซึ่งการประชุมแต่ละครั้งญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับผู้เข้าร่วม

¹³ Global Issues Cooperation Division, MOFA, *The Trust Fund for Human Security: For the “Human-centered” 21st Century* (2009).

¹⁴ Kaoru Kuruusu and Rikki Kersten (2011), Japan as an Active Agent for Global Norms: The Political Dynamism behind the Acceptance and Promotion of “Human Security”, *Asia-Pacific Review*, 18: 2, p. 123.

ประชุมที่หลากหลายทั้งรัฐบาล องค์การระหว่างประเทศ สถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคม¹⁵ แสดงให้เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นที่ต้องการเผยแพร่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่การประกาศให้ความมั่นคงของมนุษย์เป็นหนึ่งในเสาหลักของนโยบายต่างประเทศ ญี่ปุ่นก็ได้มีบทบาทนำด้วยการส่งเสริมแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ให้เป็นวาระสำคัญของโลกมาโดยตลอด ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นได้รับเสียงชื่นชมจากนานาประเทศ จึงถือได้ว่า การมีบทบาทนำด้านความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นนั้นเป็นหนึ่งในการสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นในทศวรรษ 2000

ความท้าทายแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ญี่ปุ่นได้ยึดถือแนวคิด “อิสระจากความต้องการ” (freedom from want)¹⁶ เป็นแนวคิดสำคัญในการดำเนินนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ โดยนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นจะเป็นการแก้ไขปัญหาที่เป็นบ่อเกิดของวิกฤต และจะเข้าไปช่วยเหลือฟื้นฟูบูรณะหลังวิกฤตสิ้นสุดลงแล้ว อันเป็นการให้ความช่วยเหลือแบบแนวนอน (horizontal) เน้นการไม่เผชิญหน้าและให้ความสำคัญกับการเคารพในอำนาจอธิปไตย แตกต่างจากแนวทางของชาติตะวันตกที่เป็นการให้ความช่วยเหลือแบบแนวตั้ง (vertical) ซึ่งเป็นแนวคิด “อิสระจากความกลัว” (freedom from fear) ที่เน้นการแทรกแซงด้านมนุษยธรรม โดยเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นได้กล่าวยืนยันว่า “ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นเป็นการช่วยเหลือที่เน้นสร้างความสามารถพึ่งพาตนเองได้”¹⁷ ดังนั้นความท้าทายของญี่ปุ่นคือ การที่ประชาคมระหว่างประเทศในปัจจุบันนำโดยชาติตะวันตกมีแนวโน้มที่จะนำแนวคิดอิสระจากความกลัว หรือการแทรกแซงด้านมนุษยธรรมมาเป็นบรรทัดฐานหลักของประชาคมระหว่างประเทศ

ชาติตะวันตกนำโดยแคนาดาได้เสนอหลักการ “ความรับผิดชอบต่อการปกป้อง” (Responsibility to Protect หรือ R2P) ในปี 2001¹⁸ ต่อมามีการเสนอในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติในปี 2009 โดยได้รับเสียงสนับสนุน 94 เสียงจากผู้แทนทั้งหมด 180 ประเทศ จึงคาดหมายกันว่า R2P จะกลายเป็นบรรทัดฐานของประชาคมระหว่างประเทศในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะทำให้ญี่ปุ่นตกอยู่ในสถานะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (dilemmas)¹⁹ กล่าวคือ ถ้าสนับสนุน R2P ก็จะเป็นการละทิ้งแนวทางความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นที่เป็น

¹⁵ Ibid.

¹⁶ ที่มาจากการแถลงการณ์ต่อสภากองเกรสของอดีตประธานาธิบดี แฟรงคลิน ดี. รูสเวลต์ ในปี 1941 ที่ได้กล่าวถึง “เสรีภาพทั้ง 4 ประการ” (The Four Freedoms) คือ 1) เสรีภาพของการพูดและแสดงออก (Freedom of speech and expression) 2) เสรีภาพในความเชื่อหรือการนับถือศาสนา (Freedom of worship) 3) อิสระจากความต้องการ (Freedom from want) และ 4) เสรีภาพจากความกลัว (Freedom from fear)

¹⁷ Interview Kishimori and Yonetani, MOFA Official, Tokyo, 7 December 2012.

¹⁸ Satomi Ho (2008), Japan's Human Security Policy: A Critical Review of its Limits and Failures, *Japanese Studies*, 28: 1, p. 104.

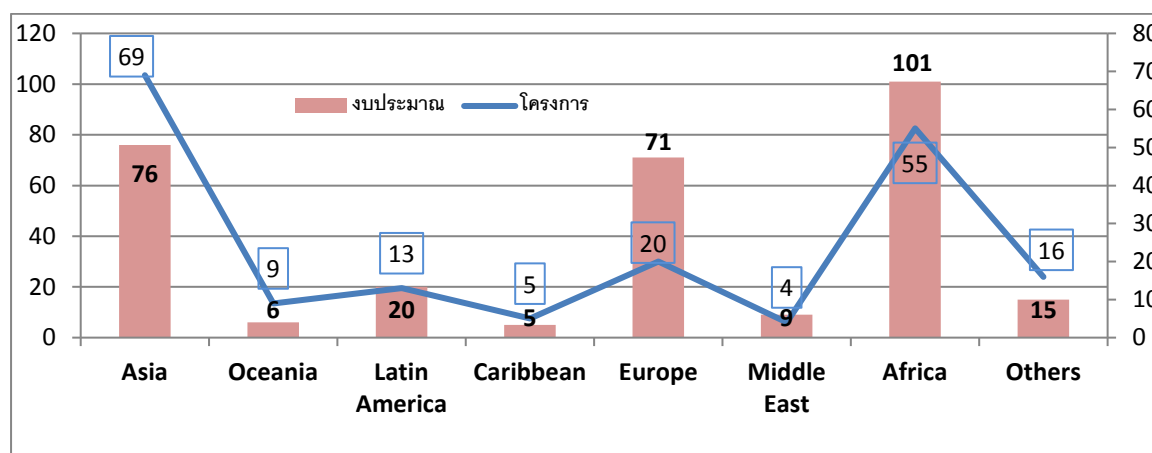
¹⁹ Jun Honna (2012), Japan and the Responsibility to Protect: Coping with Human Security Diplomacy, *The Pacific Review*, 25: 1, pp. 97-105.

เสน่ห์และสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกในประเทศกำลังพัฒนา แต่ถ้าต่อต้านก็จะทำให้สถานะระหว่างประเทศของญี่ปุ่นลดลงในมุมมองของประเทศพัฒนา จึงเป็นความท้าทายที่ญี่ปุ่นจะต้องสร้างความสมดุลระหว่างสองแนวคิดนี้ เพื่อรักษาสถานะและภาพลักษณ์ของประเทศเอาไว้

บทบาทด้านความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นในอาเซียน

อาเซียนถือเป็นภูมิภาคที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ เห็นได้จากการประกาศใช้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากวิกฤตการเงินในปี 1997 ที่สิงคโปร์ในปี 1998 ครั้งจากการเยือนอาเซียนของ โอบุจิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น ต่อมาที่กรุงฮานอยในปีเดียวกัน โอบุจิ ในฐานะนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นก็ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “ความมั่นคงของมนุษย์เป็นหนึ่งในเสาหลักของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น” ซึ่งการเลือกประกาศให้ความสำคัญกับความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นในการการประชุมกับอาเซียน มีนัยที่สื่อได้ว่า ญี่ปุ่นต้องการมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในอาเซียน โดยในทางปฏิบัติญี่ปุ่นมีแผนมิยาซาวา (Miyazawa plan) และกองทุนเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ของสหประชาชาติ (UNTFHS)²⁰ เป็นช่องทางในการเสริมสร้างบทบาทด้านความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นภายในภูมิภาค

แผนภูมิ 3.4.2 จำนวนโครงการและงบประมาณของกองทุน UNTFHS ตั้งแต่ปี 1999-2008

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

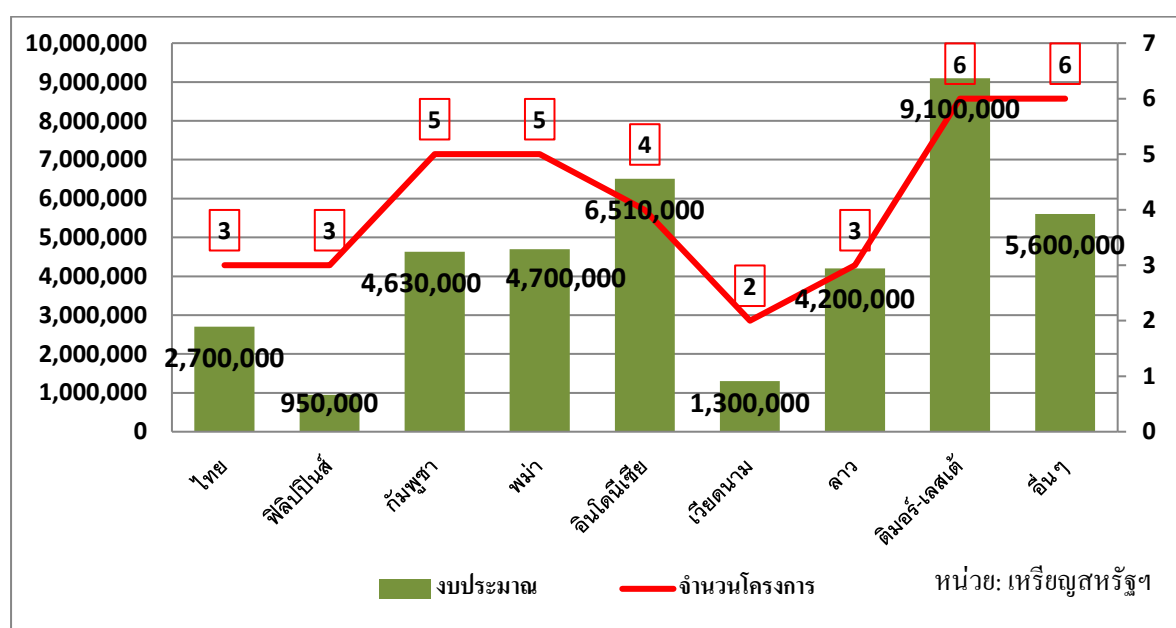
ที่มา: The Trust Fund for Human Security (MOFA) 2009.

²⁰ Kaoru Kuru and Rikki Kersten (2011), Japan as an Active Agent for Global Norms: The Political Dynamism behind the Acceptance and Promotion of “Human Security”, pp. 121-123.

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ริเริ่มจัดตั้งกองทุน UNTFHS และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน เห็นได้จากเงินบริจาคตามแผนภูมิ 3.4.1 จึงถือได้ว่า ญี่ปุ่นมีบทบาทในการขับเคลื่อนและกำหนดทิศทางของกองทุนนี้ ซึ่งเมื่อดูจากจำนวนโครงการและงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรช่วงปี 1999–2008 ดังแผนภูมิด้านบนจะพบว่า เอเชียเป็นหนึ่งในภูมิภาคที่ได้รับความช่วยเหลือมากที่สุด ด้วยจำนวนเงินเกือบ 76 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และมีทั้งหมด 69 โครงการ เป็นรองเพียงภูมิภาคแอฟริกาเท่านั้น

และเมื่อแยกดูเฉพาะอาเซียนจากแผนภูมิด้านล่างจะพบว่า โครงการช่วยเหลือในเอเชียได้แบ่งเป็นโครงการในอาเซียนถึง 37 โครงการ โดยมีงบประมาณราว 40 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ถือได้ว่า อาเซียนเป็นภูมิภาคที่ได้รับความช่วยเหลือด้านความมั่นคงของมนุษย์มากที่สุดในเอเชีย เพราะมีโครงการและงบประมาณเกินครึ่งหนึ่งที่เอเชียได้รับ แต่ในอีกทางหนึ่งก็หมายความว่า อาเซียนยังคงเป็นภูมิภาคที่เต็มไปด้วยภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน

แผนภูมิ 3.4.3 จำนวนโครงการและงบประมาณของกองทุน UNTFHS เฉพาะในอาเซียนตั้งแต่ปี 1999-2008

หมายเหตุ: อื่นๆคือ โครงการที่ดำเนินการใน 2 ประเทศขึ้นไป ได้แก่ เวียดนาม-กัมพูชา (2) ไทย-ฟิลิปปินส์ (1) เวียดนาม-ลาว (1) ไทย-กัมพูชา (1) และกัมพูชา-อินโดนีเซีย-ลาว-ไทย-เวียดนาม (1)

ที่มา: The Trust Fund for Human Security (MOFA) 2009.

สำหรับญี่ปุ่นการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในอาเซียนยังคงมีความจำเป็นและสำคัญ เห็นได้จาก คำประกาศของนายกรัฐมนตรี ชินโซ อาเบะ ในเดือนมกราคมปี 2013 ครั้งการเยือนเวียดนาม ไทย และอินโดนีเซีย ที่ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่า “นับตั้งแต่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์...

อาเซียนคือ ภูมิภาคสำคัญต่อการดำเนินนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่น”²¹ จากคำประกาศของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นตั้งแต่นายกรัฐมนตรี โอบุจิ จนถึงนายกรัฐมนตรี อาเบะ ที่เลือกอาเซียนเป็นที่ประกาศนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับการใช้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เป็นทรัพยากร soft power ด้านนโยบายต่างประเทศ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีอย่างต่อเนื่องกับภูมิภาคนี้ โดยญี่ปุ่นได้ดำเนินโครงการความมั่นคงของมนุษย์ผ่านกลไกหลักอย่างกองทุนความมั่นคงของมนุษย์ของสหประชาชาติ (UNTFHS) รวมถึงการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ในระดับทวิภาคี ซึ่งนักวิชาการชาวญี่ปุ่นมองว่า แนวทางความมั่นคงของมนุษย์แบบญี่ปุ่นจะช่วยสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกของญี่ปุ่นในอาเซียนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอเชีย เพราะแนวทางการช่วยเหลือด้านความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจบริบทภายในภูมิภาคเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก ทำให้ประเทศในอาเซียนหวงแหนอำนาจอธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง²²

3.4.2 การจัดการภัยพิบัติ (disaster management)

ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับภัยพิบัติมาตลอดประวัติศาสตร์ เพราะตั้งอยู่บนวงแหวนแห่งไฟ (Pacific Ring of Fire) บริเวณรอยต่อระหว่างแผ่นเปลือกโลก 3 แผ่น ที่มีการเคลื่อนตัวอยู่ตลอดเวลาซึ่งก่อให้เกิดแผ่นดินไหว โดยแผ่นดินไหวที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ได้แก่ แผ่นดินไหวครั้งใหญ่คันโตปี 1923 แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ฮันชิงปี 1995 แผ่นดินไหวชูเอะสึปี 2004 และแผ่นดินไหวครั้งใหญ่โทโฮกุปี 2011 ซึ่งแรงสั่นสะเทือนของแผ่นดินไหวยังทำให้เกิดคลื่นยักษ์สึนามิที่ได้สร้างความเสียหายอย่างมากต่อญี่ปุ่น อย่างคลื่นยักษ์สึนามิเมื่อปี 2011 อันเป็นตัวอย่างภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ญี่ปุ่นต้องเผชิญตลอดเวลา ก่อให้เกิดประสบการณ์ในการจัดการภัยพิบัติทั้งก่อนและหลังภัยพิบัติ ที่สามารถเป็นบทเรียนที่มีประโยชน์ต่อประชาคมระหว่างประเทศในการรับมือกับภัยพิบัติที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน จึงถือได้ว่า การจัดการภัยพิบัติเป็นทรัพยากร soft power ด้านนโยบายต่างประเทศ ที่จะเพิ่มเสน่ห์และเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นได้ ดังนั้นงานวิจัยนี้ จะเน้นนำเสนอแนวทางการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่น และนโยบายส่งเสริมการจัดการภัยพิบัติในต่างระหว่างประเทศของญี่ปุ่น โดยเฉพาะความร่วมมือในการจัดการภัยพิบัติกับอาเซียน

²¹ Shinzo Abe (2013), *The Bounty of the Open Seas: Five New Principles for Japanese Diplomacy*.

²² Hiro Katsumata (2006), Why Does Japan Downplay Human Right in Southeast Asia?, *International Relations of Asia Pacific*, 6: 2, pp. 259-261.

แนวทางการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่น

แนวทางการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นที่นานาประเทศอาจศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้ได้ คือ การตรากฎหมายการจัดการภัยพิบัติ เพื่อเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินงานด้านการจัดการภัยพิบัติให้มีทิศทางเดียวกัน และการกระจายอำนาจการจัดการภัยพิบัติออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประเทศ จังหวัด และเทศบาล²³ เพื่อความรวดเร็วและประสิทธิภาพในการรับมือกับภัยพิบัติทั้งก่อนและหลัง

กฎหมายด้านการจัดการภัยพิบัติ

กฎหมายด้านการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นหลายฉบับออกมตั้งแต่ทศวรรษ 1940 แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นอย่างเป็นระบบมากกว่า 60 ปี ได้แก่ พระราชบัญญัติบรรเทาภัยพิบัติปี 1947 พระราชบัญญัติป้องกันอัคคีภัยปี 1948 และพระราชบัญญัติควบคุมอุทกภัยปี 1949 ที่สำคัญในปี 1961 ยังได้ตรากฎหมายมาตรการรับมือภัยพิบัติ (Disaster Countermeasures Basic Act หรือ DCBA) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ จัดตั้งคณะกรรมการจัดการภัยพิบัติ (Disaster Management Council) ทั้งระดับชาติ จังหวัด และเทศบาล เพื่อเป็นหน่วยงานขับเคลื่อนแนวทางการจัดการภัยพิบัติ โดยในระดับประเทศมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน

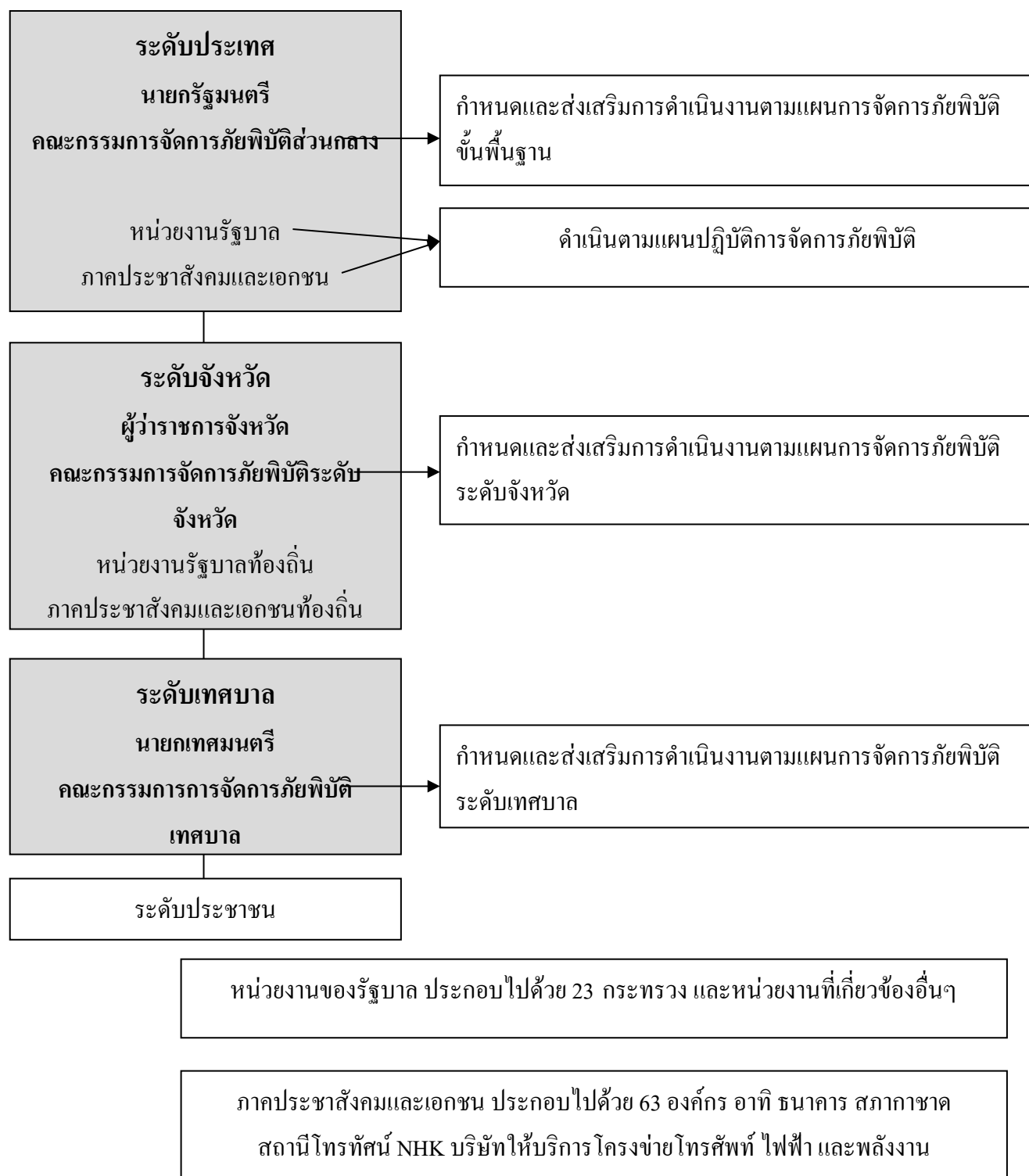
หน่วยงานทั้ง 3 ระดับ

จากแผนภูมิด้านล่างจะเห็นถึงการทำงานด้านจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นได้ ดังนี้

ระดับประเทศ นอกจากคณะกรรมการการจัดการภัยพิบัติแล้ว ยังมีกลไกสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ ได้แก่ สำนักการจัดการภัยพิบัติและอัคคีภัย ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางการติดต่อสื่อสารระหว่างหน่วยงานอัคคีภัยท้องถิ่นและรัฐบาล รวมถึงกระทรวงสาธารณสุข แรงงานและสวัสดิการ ที่มีหน้าที่ในการบรรเทาภัยพิบัติและกำหนดนโยบายการช่วยเหลือ กระทรวงที่ดิน สาธารณูปโภค คมนาคมและการท่องเที่ยว มีหน้าที่กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติทางน้ำและดิน ตลอดจนการพัฒนาเมืองเพื่อสร้างความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติ และยังมีกรมอุตุนิยมวิทยา ยามชายฝั่ง ศูนย์ป้องกันภัยพิบัติทางทะเล และกองกำลังป้องกันตนเอง (SDF) อันเป็นหน่วยงานที่มีทรัพยากรพร้อมช่วยเหลือการจัดการภัยพิบัติของรัฐบาล

²³ Emin Nazarov (2011), Emergency Response Management in Japan, *Asian Disaster Reduction Center*, 30 December 2013, available from http://www.adrc.asia/aboutus/vrdata/finalreport/2011A_AZE_Emin_FRR.pdf

แผนภูมิ 3.4.4 โครงสร้างการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่น

ที่มา: Emin Nazarov (2011), *Emergency Response Management in Japan*, Asian Disaster Reduction Center.

ระดับจังหวัด หน่วยงานในระดับจังหวัดมีหน้าที่ให้คำปรึกษาและประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของเทศบาล ส่งเสริมความรู้ และฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ดับเพลิงและอาสาสมัครป้องกันสาธารณภัย ตลอดจนกำหนดแผนงานป้องกันภัยพิบัติระดับจังหวัด เพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติ

ระดับเทศบาล เทศบาลของญี่ปุ่นมีอำนาจควบคุมหน่วยดับเพลิงในพื้นที่ สามารถสั่งการในยามฉุกเฉินได้อย่างเต็มที่และทันทั่วทั้ง อีกทั้งเทศบาลในบริเวณใกล้เคียงได้มีการร่วมมือแบ่งปันองค์ความรู้ ประสบการณ์ และทรัพยากร ตลอดจนกำหนดแนวทางการจัดการภัยพิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า ในแต่ละระดับจะมีความเป็นเอกเทศต่อกัน โดยหน่วยงานระดับประเทศมีหน้าที่ให้คำปรึกษา แนะนำ หรือชี้แนะหน่วยงานระดับจังหวัดและเทศบาล โดยจังหวัดและเทศบาลสามารถร้องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลได้ ในกรณีภัยพิบัติรุนแรงที่ยากต่อการรับมือเพียงลำพัง เช่นเดียวกันในระดับจังหวัดที่ถึงแม้จะเป็นเพียงหน่วยงานให้คำปรึกษาแก่เทศบาล แต่ก็สามารถให้ความช่วยเหลือเทศบาลได้เมื่อได้รับการร้องขอ และในระดับเทศบาล แม้จะไม่มีข้อตกลงความร่วมมือระหว่างกัน แต่ก็สามารถช่วยเหลือกันได้ยามเกิดวิกฤต ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อการช่วยเหลือที่รวดเร็วและลดการสูญเสียเป็นลำดับแรกมากกว่าอย่างอื่น

ประสบการณ์และความสำเร็จในการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นที่เกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้ญี่ปุ่นมีความพร้อมในการรับมือและลดความสูญเสียจากภัยพิบัติ อันถือเป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อประชาคมระหว่างประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงเล็งเห็นถึงการนำแนวทางการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นมาใช้ในฐานะทรัพยากร soft power ด้านนโยบายต่างประเทศ ที่สามารถเพิ่มเสน่ห์และเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศได้ เห็นได้จาก การมีนโยบายส่งเสริมความร่วมมือด้านการจัดการภัยพิบัติกับต่างประเทศ

นโยบายส่งเสริมการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นกับต่างประเทศ

ญี่ปุ่นได้ริเริ่มส่งเสริมแนวทางการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นในต่างประเทศผ่านความช่วยเหลือต่างประเทศ (ODA) มาเป็นระยะเวลาก่อนหน้านี้ และในระดับพหุภาคี มีการผลักดันการสร้างกรอบความร่วมมือในประชาคมระหว่างประเทศด้านการจัดการภัยพิบัติ เช่น กรอบปฏิบัติการเฮียวโกะปี 2005-2015 (Hyogo Framework for Action 2005-2015) ให้เป็นยุทธศาสตร์ของโลกในการลดภัยพิบัติ และสร้างกรอบปฏิบัติการหลังกรอบเฮียวโกะ (Post-Hyogo Framework for Action) อันเกิดจากบทบาทเชิงรุกมากขึ้น หลังจากภัยพิบัติครั้งรุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ในเดือนมีนาคมปี 2011 หรือที่รู้จักกันในนาม “3/11”²⁴ โดยได้จัดการประชุมรัฐมนตรีโลกว่าด้วยการลดภัยพิบัติ (World Ministerial Conference on Disaster

²⁴ ในเดือนมีนาคมปี 2011 ญี่ปุ่นเผชิญภัยพิบัติ 3 อย่างซ้อนกันคือ การเกิดแผ่นดินไหวขนาด 9 ริกเตอร์ สึนามิถล่มชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือ และแกนนิวเคลียร์ของโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์ฟูกูชิมะ ไดอิจิหลอมละลาย ถือเป็นภัยพิบัติครั้งใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่นนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2

Reduction) ในปี 2012 ที่โตโฮคุพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากภัยพิบัติในปี 2011 เพื่อแบ่งปันประสบการณ์และบทเรียนจากภัยพิบัติครั้งใหญ่²⁵ รวมถึงการมีโครงการศึกษาที่ชื่อว่า “การศึกษาว่าด้วยมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการรับมือกับแผ่นดินไหวและภัยจากสึนามิ: บทเรียนจากภัยพิบัติและการฟื้นฟู” (The Study on the Effective Countermeasures against Earthquake and Tsunami Disasters: Lesson Learned from the Disaster and Recovery)²⁶ อันจะเป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อนานาประเทศ

อีกทั้งกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นยังมีนโยบายการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมของญี่ปุ่น (Humanitarian Aid Policy of Japan) ปี 2011 แสดงให้เห็นถึงความตระหนักในความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้นของภัยพิบัติ โดยมองว่า ภัยพิบัติทางธรรมชาติถือเป็นหนึ่งในภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งจำเป็นต้องจัดการอย่างเร่งด่วน ผ่านความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือในระดับระหว่างประเทศ²⁷ ดังนี้

1) รัฐบาลญี่ปุ่นจะทำงานร่วมกับหน่วยงานสหประชาชาติเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction หรือ UNISDR) ในการผลักดันกรอบปฏิบัติเฮียวโกะ ให้เป็นยุทธศาสตร์ของโลกในการลดภัยพิบัติ รวมทั้งสนับสนุนการพูดคุยเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การลดภัยพิบัติของโลกต่อจากปี 2015 (ข้อตกลงหลังกรอบปฏิบัติเฮียวโกะ)

2) ญี่ปุ่นสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของประเทศกำลังพัฒนาในการลดความเสียหายจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ ผ่าน ODA โดยญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือทั้งการให้คำแนะนำในการพัฒนาโครงการด้านการลดภัยพิบัติ การสร้างสิ่งปลูกสร้างที่มีความสามารถในการรับมือกับแผ่นดินไหว และการให้ความรู้ในระดับชุมชน

3) การจัดส่งความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมอย่างทันที่ โดยจะร่วมมือกับสำนักความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น (JICA) ในการส่งทีมกู้ภัยของญี่ปุ่นเพื่อบรรเทาภัยพิบัติและสนับสนุนการกู้ภัย

4) ส่งเสริมแนวคิดการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นตาม “กระบวนการจัดการภัยพิบัติ” (Disaster Management Cycle หรือ DMC)²⁸ ที่ประกอบด้วย

4.1) สร้างสังคมที่มีความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติ ด้วยการแบ่งปันความเชี่ยวชาญในการป้องกันภัยพิบัติของญี่ปุ่น ตลอดจนให้คำแนะนำด้านมาตรการประเมินความเสี่ยง ลดความเสี่ยงและป้องกัน

²⁵ JICA, *World Ministerial Conference on Disaster Reduction in Tohoku*, 1 August 2012, available from http://www.jica.go.jp/english/news/announcements/2012/20120627_01.html

²⁶ JICA, *The Study on the Effective Countermeasures against Earthquake and Tsunami Disasters: Lesson Learned from the Disaster and Recovery*, 1 August 2012, available from http://www.jica.go.jp/english/operations/thematic_issues/water/earthquake/index.html

²⁷ MOFA, *Humanitarian Aid Policy of Japan*, 1 August 2012, available from http://www.mofa.go.jp/policy/emergency/pdfs/aid_policy_japan.pdf

²⁸ JICA, *JICA Activities*, 1 August 2012, available from http://www.jica.go.jp/english/operations/thematic_issues/water/activity.html

ความเสี่ยงแก่ประเทศกำลังพัฒนา นอกจากนี้ ญี่ปุ่นจะสนับสนุนการปรับปรุงระบบการจัดการภัยพิบัติ สร้างความสามารถให้แก่หน่วยงานด้านการจัดการด้านภัยพิบัติ ช่วยเหลือการตรากฎหมาย และส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภัยพิบัติผ่านบูรณาการอย่างมีประสิทธิภาพ

4.2) สนับสนุนให้ชุมชนเป็นกลไกหลักในการจัดการภัยพิบัติ เพราะจากประสบการณ์ของญี่ปุ่นการให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเอง (self-help) การช่วยเหลือแบบร่วมมือกัน (mutual-help) และการช่วยเหลือสาธารณะ (public-help) ที่มีชุมชนเป็นแกนหลักถือเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ โดยญี่ปุ่นจะช่วยเหลือในการเสริมสร้างความสามารถแก่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชน ปัจเจกชน และภาคประชาสังคม

โดยความช่วยเหลือด้านการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นจะเน้นช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนาที่ขาดความสามารถในการรับมือกับภัยพิบัติ โดยเฉพาะภูมิภาคเอเชียที่เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างรุนแรง²⁹ ซึ่งในที่นี่จะยกตัวอย่างความช่วยเหลือด้านการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นกับอาเซียน

บทบาทด้านการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นกับอาเซียน

อาเซียนเป็นภูมิภาคที่กำลังเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติที่รุนแรงมากขึ้น ทำให้กระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์และผลประโยชน์ของญี่ปุ่น เช่น วิกฤตน้ำท่วมใหญ่ในไทยปี 2011 ที่ได้สร้างความเสียหายแก่ภาคเอกชนญี่ปุ่นที่เข้ามาลงทุนในไทยเป็นอย่างมาก ดังนั้นเพื่อเป็นการปกป้องผลประโยชน์ของญี่ปุ่นและขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างเสน่ห์และเสริมสร้างภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในฐานะประเทศที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนอาเซียน รัฐบาลญี่ปุ่นจึงเสริมสร้างบทบาทด้านการจัดการภัยพิบัติในอาเซียนให้มากขึ้น เห็นได้จาก การประชุมสุดยอดแม่โขง-ญี่ปุ่นครั้งที่ 4 (4th Mekong-Japan Summit) ในปี 2012 ที่ได้เห็นชอบการมี “ยุทธศาสตร์โตเกียว 2012” (Tokyo Strategy 2012)³⁰ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงให้มากขึ้น โดยหนึ่งในเสาหลักของยุทธศาสตร์โตเกียว 2012 คือ การเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ผ่านการร่วมมือด้านการจัดการภัยพิบัติ

รถยนต์ฮอนด้าถูกน้ำท่วมเสียหายมากกว่า 1,000 คัน ที่มาภาพ: <http://www.manager.co.th/>

²⁹ MOFA, *Humanitarian Aid Policy of Japan*.

³⁰ MOFA, *Mekong-Japan Action Plan for Realization of the 'Tokyo Strategy 2012'*, 12 July 2013, available from http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/mekong/fm1207/pdfs/jm05_ap3.pdf

โดยญี่ปุ่นจะมีบทบาท ดังนี้

ด้านพหุภาคี ญี่ปุ่นจะสนับสนุนการสร้างเครือข่ายระหว่าง ศูนย์ความร่วมมืออาเซียนเพื่อการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมว่าด้วยการจัดการภัยพิบัติ (ASEAN Humanitarian Assistance Centre หรือ AHA Centre) กับหน่วยงานการจัดการภัยพิบัติของแต่ละประเทศ เพื่อสร้างความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมตามแนวคิด “เครือข่ายการจัดการภัยพิบัติอาเซียน” (Disaster Management Network for the ASEAN Region) โดยญี่ปุ่นจะร่วมมืออย่างแข็งขันกับ AHA Centre เพื่อผลักดันแนวคิดดังกล่าวให้เป็นรูปธรรม

ด้านทวิภาคี ญี่ปุ่นมีความร่วมมือด้านการจัดการภัยพิบัติมากขึ้นกับอาเซียน เช่น กับไทยที่เสนอความคิดริเริ่มในการเพิ่มความร่วมมือระหว่างศูนย์ลดภัยพิบัติเอเชีย (Asian Disaster Reduction Centre หรือ ADRC) ที่เมืองโกเบ กับศูนย์เตรียมความพร้อมทางภัยพิบัติของเอเชีย (Asian Disaster Preparedness Centre หรือ ADPC) ที่ไทย และญี่ปุ่นจะช่วยเหลือสร้างระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ด้านการจัดการภัยพิบัติ เพื่อสนับสนุนการจัดการน้ำท่วมในลุ่มน้ำเจ้าพระยา อีกทั้งยังมีความร่วมมือในโครงการป้องกันน้ำท่วม เช่น การก่อสร้างทางยกระดับถนนวงแหวนรอบนอกด้านตะวันออกของกรุงเทพฯ และโครงการติดตั้งประตูระบายน้ำอยุธยา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการป้องกันน้ำท่วมของไทยต่อไป³¹

ญี่ปุ่นกับเวียดนามจะร่วมมืออย่างต่อเนื่องในโครงการสร้างมาตรการรับมือภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยใช้ดาวเทียมสำรวจโลก (Project for Disaster and Climate Change Countermeasures Using Earth Observation Satellite) และส่งเสริมความร่วมมือด้านการจัดการระบบระบายน้ำ เช่น การสร้างมาตรการป้องกันพื้นที่น้ำท่วมในเมือง

ความร่วมมือเหล่านี้ สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นต่ออาเซียน ด้วยการแบ่งปันประสบการณ์และบทเรียนจากการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่น ตลอดจนสนับสนุนการสร้างความสามารถแก่หน่วยงานจัดการภัยพิบัติของอาเซียนผ่านการร่วมมือระหว่างหน่วยงานของทั้งสองประเทศ

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีประสิทธิภาพในการจัดการภัยพิบัติจนเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก อันเป็นผลจากความใส่ใจและจริงจังต่อการสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชน เพื่อความคล่องตัวและเข้าใจต่อปัญหาในพื้นที่ของตน ขณะเดียวกันก็สามารถบูรณาการความร่วมมือกันได้ เพราะให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือที่ทันทั่วทั้งที่เป็นลำดับแรก ดังนั้นแนวทางการจัดการภัยพิบัติจึงเป็น soft power ที่ญี่ปุ่นสามารถนำมาใช้สร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นบนเวทีระหว่างประเทศได้ ด้วยการนำประสบการณ์และองค์ความรู้มาแบ่งปันกับประชาคมระหว่างประเทศ ประกอบกับการมีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น ซึ่งถือเป็นการแก้ไขปัญหาที่เป็นบ่อเกิดของภัยพิบัติทางธรรมชาติ ได้แก่ การส่งเสริมการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การจัดการทรัพยากรน้ำ และเสริมสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นจัดการกับ

³¹ ชีเกะกะสุ ชะโต (จดหมายจากเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย, 10 ตุลาคม 2556)

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่เป็นปัจจัยทำให้ภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความรุนแรงมากขึ้น จึงกล่าวได้ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความพร้อมทางด้านทรัพยากรสำหรับการส่งเสริมแนวทางการจัดการภัยพิบัติบนเวทีระหว่างประเทศ

3.4.3 การทูตวัฒนธรรมของญี่ปุ่น

การทูตวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือหลักของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นมาตั้งแต่ทศวรรษ 1970 โดยสร้างเสน่ห์จากการเคารพในความแตกต่างของแต่ละวัฒนธรรมและการดำเนินการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมแบบสองทาง (two-way track dialogue)³² เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศที่เสียหายจากช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และภาพลักษณ์ในการเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ปัจจุบันญี่ปุ่นยังคงให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรในการเสริมสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ เห็นได้จาก การประกาศหลัก 5 ประการ ในการดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียนของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ในปี 2013 ที่ให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนเยาวชนเป็นเครื่องมือกระชับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน นอกเหนือไปจากค่านิยมสากลและเศรษฐกิจ อีกทั้งการให้ทุนการศึกษาและการวิจัยก็ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการทูตวัฒนธรรมญี่ปุ่นอีกด้วย ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จะแบ่งการดำเนินการทูตวัฒนธรรมออกเป็น การเผยแพร่วัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน และการให้ทุนการศึกษาและการวิจัย

การเผยแพร่วัฒนธรรม

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความร่ำรวยทางวัฒนธรรมทั้งดั้งเดิมและสมัยนิยม ทำให้มีทรัพยากรด้านวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อกระชับความสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจอันดีกับต่างประเทศ โดยเฉพาะการเผยแพร่วัฒนธรรมผ่านมูลนิธิญี่ปุ่น ซึ่งมีโครงการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างญี่ปุ่นกับต่างประเทศ³³ ดังนี้

³² Tadashi Ogawa (2012), *Public Diplomacy: Japan's Unique Approach*, p. 145.

³³ Japan Foundation, *Arts and Cultural Exchange*, 31 December 2013, available from <http://www.jpff.go.jp/c/culture/exhibit/index.html>

1) โครงการเข้าร่วมนิทรรศการนานาชาติ (International Exhibition Participation Program) วัตถุประสงค์ คือ ส่งเสริมการแสดงผลงานของศิลปินญี่ปุ่นในงานนิทรรศการนานาชาติ เช่น นิทรรศการ “ศิลปะและสถาปัตยกรรมนานาชาติเวนิสเบียนนาเล่”

2) โครงการส่งเสริมการจัดนิทรรศการในต่างประเทศ (Exhibitions Abroad Program) โดยมูลนิธิญี่ปุ่นจะสนับสนุนการจัดแสดงนิทรรศการวัฒนธรรมญี่ปุ่นในต่างประเทศ เช่น นิทรรศการ “มีเดียอาร์ตจากญี่ปุ่นและอาเซียน เนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปีของความร่วมมือและความสัมพันธ์ฉันท์มิตร” โดยจัดแสดงในปี 2013-2014 และ “นิทรรศการศิลปะการ์ตูนมังงะญี่ปุ่นในปัจจุบันปี 2011” จัดแสดงที่ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น เกาหลี และเวียดนาม และ

นิทรรศการศิลปะการ์ตูนมังงะญี่ปุ่นในปัจจุบันปี 2011 ที่มาภาพ: <http://www.jpf.go.jp>

3) โครงการจัดการแสดงในต่างประเทศ (Performances Abroad Program) เช่น “การแสดงศิลปะเต้นรำระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน ในโอกาสครบรอบ 40 ปีของความร่วมมือและความสัมพันธ์ฉันท์มิตร” ในปี 2013 ที่ได้จัดแสดงในหลายประเทศในอาเซียน การแสดง “ดนตรีพื้นบ้านญี่ปุ่นของ Sho Asano และคณะ” ที่กัมพูชา ลาว และพม่า ในปี 2013 การแสดง “ดนตรีพื้นบ้านญี่ปุ่นร่วมสมัย (Hogaku) ของวง Ryuz” ที่ไทยในปี 2013 การแสดง “Hogaku โดย ISSO Group เนื่องในโอกาสครบรอบ 30 ปี นโยบายมองตะวันออกของมาเลเซีย” ในปี 2012 การแสดง “Hogaku ของวง Trinity” ที่ฟิลิปปินส์และเวียดนามในปี 2011 และการแสดง “ดนตรีพื้นบ้านญี่ปุ่นของ Eika Fukuda กับ Kifu Mitsuhashi” ที่อินโดนีเซียในปี 2011 เป็นต้น นอกจากนี้มูลนิธิญี่ปุ่นยังมีโครงการแบ่งปันองค์ความรู้ด้านศิลปะระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงการจัดส่งอาสาสมัครเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับมิตรประเทศใน “โครงการอาสาสมัครวัฒนธรรมญี่ปุ่น” (Japan Culture Volunteers Program) ที่ริเริ่มในปี 2008³⁴

การเดินสายแสดงดนตรีพื้นบ้านญี่ปุ่นของ Sho Asano และคณะ ในอาเซียน ที่มาภาพ:

<http://www.jpf.go.jp>

นอกจากส่งเสริมการเผยแพร่วัฒนธรรมแล้ว มูลนิธิญี่ปุ่นยังใช้ภาษาญี่ปุ่นเป็นทรัพยากรสร้างเสน่ห์แก่ประเทศ ด้วยการสนับสนุนการเรียนภาษาญี่ปุ่นและให้ความช่วยเหลือในการสร้างหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นในต่างประเทศ³⁵ เช่น “เครือข่ายความร่วมมือภาษาญี่ปุ่น” (JF Nihongo Network หรือ Sakura Network) เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านภาษาญี่ปุ่นกับองค์กรและสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ อย่างในประเทศ

³⁴ MOFA, Japan Culture Volunteers Program, 31 December 2013, available from <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/pr/volunteer.html>

³⁵ Japan Foundation, Japanese-Language Education Overseas, 31 December 2013, available from <http://www.jpf.go.jp/e/japanese/index.html>

ไทยได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ และสมาคมครูสอนภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นแห่งประเทศไทย ในการสร้างหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นที่ได้มาตรฐาน และ “โครงการจัดส่งผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นไปต่างประเทศ” (Japanese-Language Specialists Dispatch Program) เพื่อช่วยเหลือพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นให้เหมาะสมกับความต้องการและสภาพปัญหา โดยในปี 2013 มูลนิธิญี่ปุ่นได้ส่งผู้เชี่ยวชาญไปทั่วโลก 149 คน ซึ่งอาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นมากที่สุดด้วยจำนวน 56 คน รวมถึงโครงการ “การประกวดพูดสุนทรพจน์ภาษาญี่ปุ่นนานาชาติ” (International Speech Contest in Japanese) ที่จัดมาเป็นครั้งที่ 55 ในปี 2014 และ “โครงการมอบเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าและการสนับสนุนการศึกษาภาษาญี่ปุ่น” (Grant and Support Programs) ล้วนเป็นโครงการที่จะผลักดันให้ภาษาญี่ปุ่นได้รับความนิยมมากขึ้นในต่างประเทศ

ญี่ปุ่นยังนำจุดแข็งด้านวัฒนธรรมสมัยนิยมมาดำเนินการทูตสาธารณะ ภายใต้นโยบาย “การทูตวัฒนธรรมสมัยนิยม” (Pop Culture Diplomacy)³⁶ ด้วยการจัดเวทีให้ผู้ชื่นชอบวัฒนธรรมสมัยนิยมญี่ปุ่นได้แสดงออกและแลกเปลี่ยนมุมมอง ได้แก่ งานมอบรางวัลมังงะนานาชาติ และงานคอนเสิร์ตโลกเป็นประจำทุกปี รวมถึงแต่งตั้งโคราเอมอนเป็นทูตอนิเมะ (*Anime Ambassador*) ในปี 2008 ให้เป็นตัวแทนในการเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน (ดูเพิ่มเติมใน soft power ด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่น)

โดยรัฐบาลญี่ปุ่นได้เพิ่มช่องทางในการเผยแพร่วัฒนธรรมคือ การจัดตั้ง “ปีแห่งมิตรภาพและการแลกเปลี่ยน” (Friendship and Exchange Year) ซึ่งญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการจัดตั้งปีแห่งมิตรภาพกับอาเซียน เห็นได้จากตารางด้านล่าง ตั้งแต่ปี 2006-2014 ญี่ปุ่นได้จัดปีแห่งมิตรภาพกับอาเซียนครบทั้ง 10 ประเทศ โดยเฉพาะในปี 2013 ที่มีการจัดปีแห่งมิตรภาพทั้งกับเวียดนาม กัมพูชา และกับอาเซียนเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี การเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือ สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลอาเบะที่ต้องการกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียนให้มากขึ้นด้วยวัฒนธรรม

ตาราง 3.4.5 ปีแห่งมิตรภาพและการแลกเปลี่ยนระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนตั้งแต่ปี 2006-2014

ปี	ปีแห่งมิตรภาพและการแลกเปลี่ยนระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน
2006	40 th Anniversary of the Establishment of Diplomatic between Japan and Singapore
2008	Japan-Indonesia Friendship Year
2009	Japan-Malaysia Friendship Year
2009	Mekong-Japan Exchange Year (กัมพูชา ลาว พม่า ไทย และเวียดนาม)
2013	Japan-Vietnam Friendship Year

³⁶ MOFA, *Pop-Culture Diplomacy*, 31 December 2013, available from <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/exchange/pop/index.html>

2013	60 th Anniversary of Friendship between Japan and Cambodia
2013	40 th Years of ASEAN-Japan Friendship and Cooperation
2014	30 th Anniversary of Friendship between Japan and Brunei

ที่มา: Ministry of Foreign Affairs of Japan, *Exchange Year*, <

<http://www.mofa.go.jp/policy/culture/exchange/exchange/index.html>>

การแลกเปลี่ยนเยาวชน

ญี่ปุ่นในความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยนเยาวชนควบคู่กับการใช้วัฒนธรรมในการปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศในอดีต เพราะเยาวชนจะเป็นส่วนสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีอย่างยั่งยืน ปัจจุบันรัฐบาลญี่ปุ่นก็ยังถือให้การแลกเปลี่ยนเยาวชนเป็นเครื่องมือหลักของการทูตวัฒนธรรม ซึ่งญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีโครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนที่หลากหลาย ได้แก่

1) “โครงการเครือข่ายการแลกเปลี่ยนนักเรียนและเยาวชนญี่ปุ่น-เอเชียตะวันออก” (Japan-East Asia Network of Exchange for Students and Youth Program หรือ JENESYS) โดยแบ่งออกได้เป็นระยะที่แรก

ภาพงาน JENESYS 2.0 Japan-ASEAN-Oceanian Festival ในเดือนธันวาคมปี 2013 ที่กรุงโตเกียว ที่มา

ภาพ: <https://www.facebook.com/jenesys2jpasean>

(JENESYS 1.0) ริเริ่มโดยนายกรัฐมนตรี อาเบะ โดยได้ประกาศในที่ประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออกปี 2007 ภายใต้งบประมาณราว 35,000 ล้านเยน และตั้งเป้าให้มีการแลกเปลี่ยนเยาวชนระหว่างกันประมาณ 6,000 คน ภายในระยะเวลา 5 ปี (2007-2011) ตลอดระยะเวลาโครงการมีเยาวชนจากอาเซียนเข้าร่วมมากถึง 14,000 คน³⁷ ต่อมาในปี 2013 นายกรัฐมนตรี อาเบะ ได้ประกาศดำเนินโครงการ JENESYS ระยะที่สอง (JENESYS 2.0) โดยตั้งเป้าให้มีการแลกเปลี่ยนเยาวชนจากภูมิภาคเอเชียและโอเชียเนียถึง

30,000 คน มีวัตถุประสงค์ในเยาวชนชาวต่างชาติเข้าใจสถานการณ์ของญี่ปุ่นในปัจจุบัน³⁸

³⁷ Shinzo Abe, *The Bounty of the Open Sea: Five New Principles for Japanese Diplomacy*.

³⁸ MOFA, *JENESYS 2.0*, 31 December 2013, available from http://www.mofa.go.jp/region/page24e_000001.html

2) “โครงการเรือเยาวชนอาเซียน” (Ship for Southeast Asia Youth Program หรือ SSEAYP) หรือที่รู้จักกันในชื่อเดิมว่า โครงการ *Nippon Maru* เป็นโครงการที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างรัฐบาลญี่ปุ่นกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 6 ประเทศคือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ บรูไน และไทย ในปี 1974 ต่อมาในปี 1999 ประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนามได้เข้าร่วมโครงการนี้ วัตถุประสงค์ คือ ส่งเสริมมิตรภาพระหว่างเยาวชนญี่ปุ่นกับอาเซียน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เผยแพร่ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ฝึกฝนการทำงานเป็นทีม และเสริมสร้างประสบการณ์ความรู้ที่สามารถนำไปต่อยอดได้ในอนาคต³⁹ โดยตลอดระยะเวลาการดำเนินโครงการมากกว่า 30 ปีจนถึงปี 2006 มีเยาวชนเข้าร่วมโครงการมากกว่า 8,500 คน⁴⁰ จะเห็นได้ว่า ไม่เพียงแต่วัฒนธรรมเท่านั้นที่ญี่ปุ่นต้องการเผยแพร่ให้มากขึ้น แต่ยังรวมถึงค่านิยมที่ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศของญี่ปุ่นอย่างการทำงานเป็นทีมอีกด้วย

นายกรัฐมนตรีอาเบะ จับมือกับตัวแทนเยาวชนจากโครงการ SSEAYP ครั้งที่ 40 ที่มาภาพ:

<http://www.kantei.go.jp>

3) โครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนโลก (Global Youth Exchange Program หรือ GYE)⁴¹ ริเริ่มในปี 1995 เป็นโครงการเชิญชวนเยาวชนจากทั่วโลกให้มาเยือนญี่ปุ่น เพื่อสร้างความเข้าใจต่อญี่ปุ่นให้มากขึ้น รวมทั้งเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อประเด็นความท้าทายของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยในแต่ละปีจะมีเยาวชนกว่า 30 ประเทศเข้าร่วมโครงการนี้ จากตารางด้านล่างพบว่า มีจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการรวม 515 คน โดยในช่วงแรกของโครงการได้รับความสนใจอย่างดีจากหลายประเทศ โดยเฉพาะอาเซียนที่ส่งเยาวชนเข้าร่วมประเทศละ 2 คน และถึงแม้ว่า โครงการจะได้รับความสนใจน้อยลงเรื่อยๆ แต่ก็สะท้อนถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการริเริ่มโครงการแลกเปลี่ยนที่ไม่เพียงแต่ต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นปัญหาของโลกในระดับเยาวชน อีกนัยหนึ่งคือ ญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อการมีความรับผิดชอบในการจัดการกับปัญหาของโลก

³⁹ SSEAYP International, *SSEAYP*, 31 December 2013, available from <http://www.sseaypinternational.org/p/sseayp.html>

⁴⁰ SSEAYP International, Message, 31 December 2013, available from <http://www.sseayp.com/default.html>

⁴¹ MOFA, *The Global Youth Exchange (GYE) Program*, 31 December 2013, available from <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/people/youth/gye/index.html>

ตาราง 3.4.6 โครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนโลกตั้งแต่ปี 1995-2009

ปี	จำนวน (คน)	ประเทศ	ชาติอาเซียนที่เข้าร่วม
1995	54	30	อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม ประเทศละ 2 คน
1996	53	35	อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ประเทศละ 2 คน บรูไน และพม่า ประเทศละ 1 คน
1998	53	41	อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย เวียดนาม กัมพูชา และพม่า ประเทศละ 1 คน
1999	47	37	ไทย เวียดนาม และกัมพูชา ประเทศละ 1 คน
2000	50	40	อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และพม่า ประเทศละ 1 คน
2001	40	37	อินโดนีเซีย กัมพูชา ลาว และพม่า ประเทศละ 1 คน
2002	37	35	อินโดนีเซีย มาเลเซีย ไทย และเวียดนาม ประเทศละ 1 คน
2003	36	33	อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และพม่า ประเทศละ 1 คน
2004	37	34	อินโดนีเซีย มาเลเซีย กัมพูชา และเวียดนาม ประเทศละ 1 คน
2005	30	27	สิงคโปร์ ไทย และลาว ประเทศละ 1 คน
2006	34	31	ฟิลิปปินส์ พม่า และบรูไน ประเทศละ 1 คน
2007	26	24	อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ ประเทศละ 1 คน
2009	18	16	สิงคโปร์ และไทย ประเทศละ 1 คน

หมายเหตุ: ปี 1997 เป็นปีการจัดประชุมผู้นำเยาวชนเอเชีย-ยุโรป (Asia-Europe Young Leaders Symposium) จึงไม่ได้จัดโครงการนี้ และปี 2008 ไม่มีข้อมูล

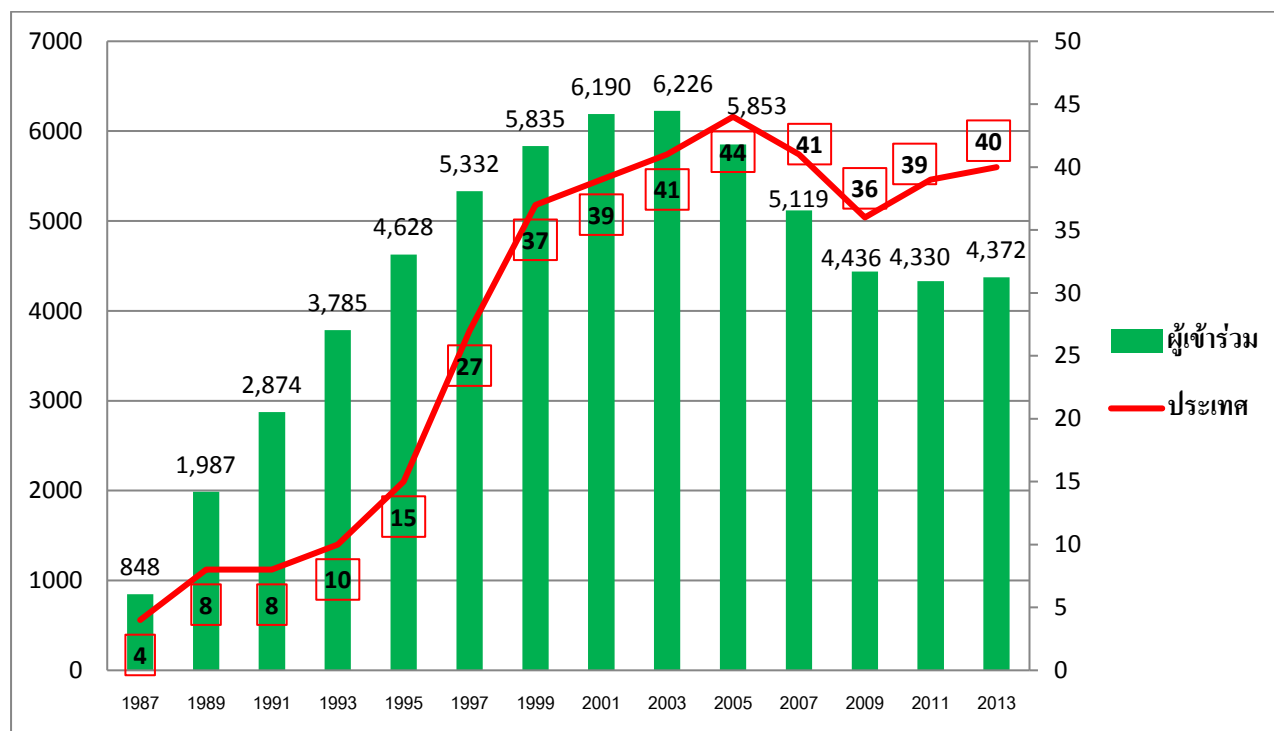
ที่มา: MOFA, *The Global Youth Exchange (GYE) Program*,

< <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/people/youth/gye/index.html> >

4) โครงการสอนและแลกเปลี่ยนของญี่ปุ่น (Japan Exchange and Teaching Programme หรือ JET Programme) โครงการ JET จัดตั้งในปี 1987 เป็นความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐของญี่ปุ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันอันดีระหว่างประชาชนญี่ปุ่นกับชาวต่างชาติ และส่งเสริมความเป็นสากลของชุมชนญี่ปุ่นด้วยการยกระดับความสามารถทางการศึกษาในภาษาต่างประเทศ โดยได้เชิญชวนเยาวชนจากทั่วโลกมาแลกเปลี่ยนภาษา กีฬา และวัฒนธรรมด้านอื่นๆ กับเยาวชนญี่ปุ่น ผ่านโครงการความร่วมมือ 3 ด้านคือ ครูผู้ช่วยสอนภาษา (Assistant Language Teachers หรือ ALTs) ที่เน้นภาษาอังกฤษเป็นหลัก โครงการผู้ประสานงานความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Coordinators for International Relations หรือ CIRs) และที่ปรึกษาการแลกเปลี่ยนด้านกีฬา (Sports Exchange Advisors หรือ SEAs) ซึ่งโครงการ JET ถือ

เป็นหนึ่งในโครงการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศที่ใหญ่ที่สุดของโลกด้วยจำนวนการแลกเปลี่ยนมากกว่า 55,000 คน จาก 62 ประเทศทั่วโลก นับตั้งแต่ปี 1987-2013⁴²

แผนภูมิ 3.4.7 จำนวนเยาวชนแลกเปลี่ยนโครงการ JET ตั้งแต่ปี 1987-2013

ที่มา: Japan Exchange and Teaching Programme (JET), *History of the JET Programme*,

< <http://www.jetprogramme.org/e/introduction/history.html> >

จากแผนภูมิด้านบนจะเห็นพัฒนาการของโครงการ JET ทั้งในด้านของจำนวนผู้เข้าร่วมที่เพิ่มจากเพียง 800 คน ในปี 1987 มาเป็นปีละ 4,000-6,000 คน ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา และจำนวนประเทศที่เข้าร่วมโครงการก็มากขึ้นจาก 4 ประเทศ มาเป็นปีละ 40 ประเทศในปัจจุบัน โดย 5 อันดับประเทศที่มีเยาวชนเข้าร่วมโครงการมากที่สุด⁴³ คือ สหรัฐฯ สหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแคนาดา เพราะโครงการเน้นการแลกเปลี่ยนเยาวชนที่มีความสามารถด้านภาษาอังกฤษ ซึ่งโครงการ JET เป็นตัวอย่างที่ดีที่สะท้อนถึงการใช้การทูตวัฒนธรรมของญี่ปุ่นเพื่อสร้างเสน่ห์แก่ประเทศ เนื่องจากเป็นโครงการที่มีเยาวชน

⁴² Japan Exchange and Teaching Programme (JET), *History of the JET Programme*, 31 December 2013, available from

<http://www.jetprogramme.org/e/introduction/history.html>

⁴³ Japan Exchange and Teaching Programme (JET), *JET Programme Participant Numbers*, 31 December 2013, available from

<http://www.jetprogramme.org/e/introduction/statistics.html>

เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ซึ่งสิ่งที่คุณเข้าร่วมโครงการนี้จะได้รับคือ “ความเป็นจริงเกี่ยวกับญี่ปุ่น” ทำให้สามารถพูดคุยถึงญี่ปุ่นกับคนในประเทศของคุณได้ตามความเป็นจริง⁴⁴

ทุนการศึกษาและการวิจัย

ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับเรื่องการจัดการระบบการศึกษาที่มีมาตรฐานระดับโลก ทั้งด้านวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี และสังคมศาสตร์ เห็นได้จาก การจัดอันดับประเทศที่มีการจัดการศึกษาดีที่สุดในโลกในปี 2011 (Most Educated Countries in the World) ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ที่พิจารณาจากจำนวนผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ รายได้เฉลี่ยต่อหัว และการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร โดยญี่ปุ่นได้อันดับ 3 ของโลก เป็นรองเพียงแคนาดาและอิสราเอล⁴⁵ อีกทั้งความสามารถในการสร้างสรรค์สินค้า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ระบบการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพก็ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ตลอดจนการมีวัฒนธรรมและค่านิยมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของญี่ปุ่นก็เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจชาวต่างชาติ สอดคล้องกับรายงานตัวชี้วัดด้านการศึกษาของ OECD ปี 2012 (Education at a Glance: OECD Indicators 2012) ที่รายงานว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ชาวต่างชาติสนใจศึกษาต่อเป็นอันดับ 8 ของโลก คิดเป็นร้อยละ 4 ของตลาดการศึกษาโลกในปี 2010⁴⁶ ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงนำทรัพยากรนี้มาใช้ในฐานะเครื่องมือการทูตวัฒนธรรม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในระดับประชาชน

การศึกษาถือเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศของญี่ปุ่น มาตั้งแต่ยุคสงครามเย็น โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงแรก ทศวรรษ 1950-1980 เป็นช่วงที่การศึกษาของญี่ปุ่นได้รับการยอมรับจากความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ และญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาผ่าน ODA โดยเน้นการให้ความช่วยเหลือด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเทคโนโลยีที่ถือเป็นจุดเด่นของญี่ปุ่น ทำให้ในช่วงนี้การพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศในเอเชีย เช่น ไต้หวัน เกาหลี และสิงคโปร์ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากระบบการศึกษาของญี่ปุ่น

⁴⁴David L. McConnell, *Japan's Image Problem and the Soft Power Solution: the JET program as cultural diplomacy*, pp. 22-31, In, *Soft power superpowers: cultural and national assets of Japan and the United States*, Yasushi Watanabe and David L. McConnell (eds.), (New York: An East Gate Book, 2008)

⁴⁵Top 10 Collections, *Top 10 Most Educated Countries in the World*, 12 February 2014, available from <http://toptencollections.com/top-10-most-educated-countries-in-the-world-israel-in-second-place-after-canada/>

⁴⁶OECD, *Education at a Glance: OECD Indicators 2012*, 12 February 2014, available from <http://www.oecd.org/edu/CN%20-%20United%20States.pdf>

ช่วงที่สอง ตั้งแต่ปี 1980-2007 รัฐบาลญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการใช้การศึกษามาเป็นอำนาจ soft power มากขึ้น เริ่มตั้งแต่สมัยนายกรัฐมนตรี ชะชูโร นากาโซเนะ ที่ต้องการกระชับความสัมพันธ์กับต่างประเทศให้มากขึ้น โดยได้ประกาศเพิ่มจำนวนนักเรียนต่างชาติให้ได้ 1 แสนคน ภายในปี 2000 ด้วยการเพิ่มทุนรัฐบาลให้แก่ประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาของประเทศกำลังพัฒนา พัฒนาหลักสูตรที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ เช่น ความร่วมมือทางด้านเทคโนโลยีและวิศวกรรมกับมหาวิทยาลัยของไทย และร่วมมือกับอาเซียนจัดตั้งเครือข่ายการพัฒนาการศึกษาวิศวกรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (ASEAN University Network/ Southeast Asia Engineering Education Development Network หรือ AUN/SEED Net)⁴⁷

ช่วงที่สาม ปี 2008-ปัจจุบัน รัฐบาลญี่ปุ่นมีแผนเพิ่มจำนวนนักเรียนต่างชาติจาก 140,000 คนมาเป็น 300,000 คนภายในปี 2020 อันเป็นนโยบายเชิงรุกของญี่ปุ่นที่ต้องการสร้างเสน่ห์ของประเทศด้วยมาตรฐานการศึกษาผ่านการให้ทุนการศึกษาและการวิจัย ซึ่งญี่ปุ่นมีทุนที่สำคัญอย่าง “ทุนรัฐบาลญี่ปุ่น (มอนบุโช)” (Japanese Government (Monbusho) Scholarship Students) นับตั้งแต่จัดตั้งทุนในปี 1954 มีนักเรียนต่างชาติจบการศึกษาจากญี่ปุ่นด้วยทุนรัฐบาลประมาณ 92,000 คน จาก 160 ประเทศทั่วโลก สำหรับในปี 2011 มีนักเรียนต่างชาติกำลังศึกษาในญี่ปุ่นด้วยทุนรัฐบาลจำนวน 9,396 คน โดยทุนรัฐบาลแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ ทุนวิจัย ทุนฝึกหัดครู ทุนสำหรับด้านญี่ปุ่นศึกษา ทุนนักศึกษาด้านเทคโนโลยี ทุนนักศึกษากฎพิเศษ และทุนสำหรับเยาวชนในโครงการผู้นำเยาวชน (Young Leaders' Program หรือ YLP)

มูลนิธิญี่ปุ่นยังเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรทุนการศึกษา⁴⁸ ใน *ด้านญี่ปุ่นศึกษา* (Japanese Studies) ที่มีจุดประสงค์ส่งเสริมญี่ปุ่นศึกษาในต่างประเทศ ได้แก่ ทุนด้านญี่ปุ่นศึกษา (Japanese Studies Fellowship) ทุนสนับสนุนสถาบันหรือองค์กรที่สนใจด้านญี่ปุ่นศึกษา (Support for Japanese Studies Organization) เช่น การสนับสนุนสถาบันการศึกษา 16 แห่ง ใน 7 ประเทศในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้รับเงินสนับสนุนค่าจัดพิมพ์สิ่งพิมพ์ การเดินทางทำวิจัยที่ญี่ปุ่น การประสานความร่วมมือ และการบริจาคเงินแก่ห้องสมุด รวมถึงจัดหาผู้เชี่ยวชาญและเพิ่มทักษะของคณะทำงาน

ด้านการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ (intellectual exchange) เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการระดมสมองแก้ไขปัญหาของโลก โดยญี่ปุ่นจะสนับสนุนด้วยการเป็นเจ้าภาพหรือเจ้าภาพร่วมในการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวิชาการ เช่น โครงการนักวิชาการมุสลิมรุ่นใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โครงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นญี่ปุ่น-อินเดีย และโครงการวิจัยร่วมของนักวิชาการชั้นนำเอเชีย

⁴⁷ Yonezawa Akiyoshi, Facing Crisis: Soft Power and Japanese Education in a Global Context, pp. 57-59, In, *Soft power superpowers: cultural and national assets of Japan and the United States*, Yasushi Watanabe and David L. McConnell (eds.), (New York: An East Gate Book, 2008)

⁴⁸ Japan Foundation, *Japanese Studies and Intellectual Exchange*, 31 December 2013, available from <http://www.jpf.go.jp/e/intel/index.html>

และ การให้ทุนในการจัดประชุมแลกเปลี่ยนทางวิชาการ (Grant Program for Intellectual Exchange Conference) โดยในปี 2013-2014 มูลนิธิญี่ปุ่นได้ให้ทุนสนับสนุนการจัดประชุมแลกเปลี่ยนทางวิชาการ ดังนี้ การประชุมนานาชาติว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมและการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติที่ไทย การประชุมว่าด้วยความสัมพันธ์อาเซียน-ญี่ปุ่นที่สิงคโปร์ การประชุมว่าด้วยสังคมผู้สูงอายุเอเชีย-แปซิฟิกที่ฟิลิปปินส์ และการประชุมว่าด้วยประวัติศาสตร์และแนวโน้มของความสัมพันธ์ญี่ปุ่นกับเวียดนาม เป็นต้น

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมีการจัดสรรทุนด้านอื่นๆ เช่น โครงการพิเศษสำหรับนักศึกษานานาชาติ (International Priority Graduate Program (PGP) Advanced Graduate Courses for International Students) การศึกษาระยะสั้นและโครงการนักศึกษาแลกเปลี่ยน (Short-term Study and Student Exchange Programs) ระบบค้นคว้าวิจัยระยะสั้นสำหรับนักศึกษาต่างชาติที่เดินทางกลับประเทศแล้ว (Follow-up Research Fellowship) และการค้นคว้าวิจัยหลังจบปริญญาเอกของนักศึกษาต่างชาติ (Japan Society for the Promotion of Science (JSPS) Fellowship Program) เป็นต้น⁴⁹ รวมถึงการให้ทุนจัดตั้งสถานที่สำหรับศึกษาด้านวัฒนธรรมแก่อาเซียน อย่างกรณีของไทยที่ญี่ปุ่นให้ทุนจัดสร้างสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา แสดงให้เห็นว่า การทูตวัฒนธรรมของญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการปกป้องวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย นอกเหนือจากการเผยแพร่วัฒนธรรมของตนเอง อันเป็นการสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นในอีกทางหนึ่ง

การทูตวัฒนธรรมจึงถือเป็นเครื่องมือหลักของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น โดยการใช้การเผยแพร่วัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน และการให้ทุนการศึกษาและการวิจัย มาเสริมสร้างเสน่ห์ของประเทศ และจากความสำเร็จเปรียบในฐานะประเทศที่ใช้การทูตวัฒนธรรมกับอาเซียนมาเป็นระยะเวลานานกว่าประเทศอื่น จึงถือได้ว่า การทูตวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีภาพลักษณ์เชิงบวกในทัศนะของคนอาเซียน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันจีนและเกาหลีหันมาให้ความสำคัญกับการใช้การทูตวัฒนธรรมมากขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายของญี่ปุ่นในการรักษาความได้เปรียบด้านการทูตวัฒนธรรม โดยเฉพาะกับอาเซียนที่เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น

⁴⁹ Study in Japan, *Topics*, 31 December 2013, available from <http://www.studyjapan.go.jp/en/index.html>

3.4.4 ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ของญี่ปุ่น

หนึ่งในเครื่องมือ soft power ของญี่ปุ่นที่เห็นผลเป็นรูปธรรม คือ “ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา” ที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ทำให้ ODA ได้รับการยอมรับในฐานะเครื่องมือที่สำคัญของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น โดยเป็นทั้งเครื่องมือทางเศรษฐกิจทดแทนการขาดแคลนอำนาจทางทหาร และเป็นเครื่องมือ soft power⁵⁰ ODA ของญี่ปุ่นมีหัวใจสำคัญคือ *ประสบการณ์การพัฒนาประเทศ และการให้ความสำคัญกับความต้องการของประเทศผู้รับความช่วยเหลือ* ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือบนพื้นฐานของคำนิยมสากล และการเคารพในความแตกต่างของแต่ละประเทศ⁵¹

โดยภูมิภาคที่มีความสำคัญต่อนโยบาย ODA ของญี่ปุ่นคือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออก ดังนั้นการวิเคราะห์ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาในฐานะเครื่องมือสำคัญของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น โดย มิซึยะ อารากิ (Mitsuya Araki) ประธานบริษัทวารสารการพัฒนาระหว่างประเทศ (International Development Journal Co.) ผู้คลุกคลีกับการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นมากกว่า 40 ปี ได้แบ่งพัฒนาการของการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นออกเป็น 5 ช่วงดังนี้⁵²

ทศวรรษ 1950 การชดใช้ความเสียหายจากสงครามโลกครั้งที่ 2

ในสนธิสัญญาสันติภาพซาน ฟรานซิสโกในปี 1951 มาตรา 14 ระบุว่า “ญี่ปุ่นต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามแก่ประเทศที่เสียหายจากการรุกรานของญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2” โดยประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคแรกที่ได้รับการชดใช้ โดยในช่วงแรกเป็นการชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามด้วยสิ่งของ ผลิตภัณฑ์ เครื่องมือ และวัตถุดิบทางอุตสาหกรรมมากกว่าการให้ด้วยเงิน ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ประเทศผู้รับก็ได้สิ่งของจำเป็นไปใช้ในการพัฒนาประเทศหลังจากได้รับเอกราช ส่วนญี่ปุ่นก็ถือเป็นการฟื้นฟูภาคอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นให้กลับมามีชีวิตชีวอีกครั้ง การแพร่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกเป็นปัจจัยผลักดันให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายความช่วยเหลือเพื่อพัฒนามากขึ้น เพราะโลกเสรีที่นำโดยสหรัฐฯต้องการให้ญี่ปุ่นมีส่วนร่วมดำเนินนโยบายสกัดกั้นการแพร่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค⁵³ ด้วยการสร้างความสามารถแก่ประเทศในภูมิภาคผ่านการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา

⁵⁰ Craig Hayden, *The Rhetoric of Soft Power: public diplomacy in global context*, p. 97.

⁵¹ Tsuneo Akaha, Japan's soft power – hard power balancing act, p. 60, In, *The US-Japan Alliance: balancing soft and hard power in East Asia*, David Arase and Tsuneo Akaha (eds.), (Oxon, UK: Routledge, 2010)

⁵² Mitsuya Araki (2007), Japan's Official Development Assistance: The Japan ODA Model That Began Life in Southeast Asia, *Asia-Pacific Review*, 14: 2, pp. 18-24.

⁵³ Akiko Fukushima (2011), Japan's Quest for Attractive Power, p. 69.

อีกเหตุผลหนึ่งคือ “ต้องการฟื้นฟูความเชื่อมั่นของประชาคมระหว่างประเทศที่มีต่อญี่ปุ่นกลับมาอีกครั้ง” เห็นได้จาก การเข้าร่วมแผนโคลอมโบ (Colombo Plan) ที่นำโดยอังกฤษ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่า มาจากการที่อังกฤษถูกกดดันจากสหรัฐฯ ให้ยอมรับญี่ปุ่นเข้าร่วมด้วย แต่ก็ถือเป็นก้าวสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นกลับมามีที่ยืนบนเวทีระหว่างประเทศ คือ การเข้าเป็นสมาชิกของสหประชาชาติในปี 1956 และในปีถัดมา นายกรัฐมนตรี คิชิ โนบิสึกะ (Kishi Nobusuke) ได้เดินทางเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ด้วยการเสนอการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจด้วยแนวทางการทูตเศรษฐกิจ (economic diplomacy) และการทูตที่เน้นเอเชีย (Asia-centered diplomacy) ซึ่งได้เสนอ “แผนกองทุนพัฒนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (Southeast Asia Development Fund) ที่ได้รวมเงินทุนของสหรัฐฯ การให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคและสินค้าของญี่ปุ่น กับทรัพยากรและแรงงานของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าด้วยกัน เพื่อประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือการพัฒนา⁵⁴ ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาภายในภูมิภาคของญี่ปุ่น ช่วงปี 1960 -1970 เริ่มต้นรูปแบบการช่วยเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่น

ข้อจำกัดของรัฐธรรมนูญที่ห้ามญี่ปุ่นมีกองทัพทำให้ญี่ปุ่นขาดอำนาจทางทหารในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ รัฐบาลจึงเห็นว่า ODA สามารถเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศ⁵⁵ ญี่ปุ่นจึงได้พัฒนารูปแบบ ODA อันมีลักษณะเด่นดังนี้ 1) เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ (yen loan) เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศกำลังพัฒนา 2) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แม้ว่า เป็นการพัฒนาเพื่อนำมาป้อนแก่บริษัทของญี่ปุ่นที่เข้ามาลงทุน แต่ผลสุดท้ายประเทศกำลังพัฒนาก็จะได้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ อันเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ และ 3) ให้ความสำคัญกับความร่วมมือบนหุ้นส่วนภาครัฐ-เอกชน (Public-Private Partnership หรือ PPP) เพื่อร่วมมือกันทั้งด้านเศรษฐกิจและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศกำลังพัฒนา อันเป็นแนวทางที่แตกต่างจาก ODA ของตะวันตก

ตลอดจนความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อให้เกิดความไม่พอใจของคนในภูมิภาค ทำให้ญี่ปุ่นหันมาดำเนินความสัมพันธ์แบบใจถึงใจ และเพิ่มเงินช่วยเหลือ ODA ถึง 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อแสดงความจริงใจและสร้างความเชื่อมั่นระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศภายในภูมิภาคตามหลักการฟูกุคะที่ได้ประกาศในปี 1977

ทศวรรษ 1980 ใช้ ODA ฟื้นฟูความสัมพันธ์และก้าวเป็นผู้นำด้านความช่วยเหลือโลก

ญี่ปุ่นได้ใช้ ODA เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ เช่น ระหว่างญี่ปุ่นกับจีน โดยในปี 1979 ญี่ปุ่นได้ให้เงินกู้วงแรกกับจีน (The first Yen Loan Package) หลังจากการลงนามสนธิสัญญามิตรภาพและ

⁵⁴ ไซยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น. 296-297.

⁵⁵ Monir Hossain Moni (2009), Why Japan's Development Aid Matters Most for Dealing with Global Environment Problems, *Asia-Pacific Review*, 16: 1, p. 9.

สันติภาพระหว่างจีน-ญี่ปุ่น (Japan-China Peace and Friendship Treaty) ในปี 1978 นับแต่นั้นจีนถือเป็นหนึ่งในประเทศที่รับเงินช่วยเหลือจากญี่ปุ่นมากที่สุด โดยเงินกู้จากญี่ปุ่นถือเป็นร้อยละ 90 ของเงินช่วยเหลือที่จีนได้รับทั้งหมด และทศวรรษนี้ ญี่ปุ่นมีความต้องการยกระดับสู่การมีบทบาทนำด้านความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาของโลก เห็นได้จาก ในจากการประชุมสุดยอดด้านเศรษฐกิจที่กรุงบอนน์ ประเทศเยอรมันตะวันตก ในปี 1978 รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศแผนเพิ่มเงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาเป็น 2 เท่าในระยะเวลา 3 ปี เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้งบประมาณ ODA ของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นจาก 1,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 1977 มาเป็น 9,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 1988 ถือได้ว่าเป็นการเติบโตอย่างก้าวกระโดดในด้านนี้ของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงกลายเป็นประเทศผู้บริจาครายใหญ่ของโลก⁵⁶

ทศวรรษ 1990 ใช้ ODA เพื่อสร้างสันติภาพ และเพื่อช่วยเหลือประเทศเอเชียที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการเงินปี 1997

ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เกิดสงครามอ่าวเปอร์เซีย ญี่ปุ่นได้รับแรงกดดันให้มีส่วนร่วมมากขึ้น รัฐบาลญี่ปุ่นจึงแก้ไขกฎหมายให้สามารถส่งเจ้าหน้าที่เข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (UNPKO) แต่เฉพาะในภารกิจที่ไม่ใช่ทางทหาร รวมถึงการปรับปรุงแนวทางการดำเนินนโยบาย ODA ในปี 1992 เพื่อสร้างกฎบัตรการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA Charter) ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของโลก

กฎบัตร ODA ปี 1992 มีหลักการที่สำคัญ คือ การสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของประเทศกำลังพัฒนา โดยญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือบนพื้นฐานของความเป็นธรรม ความเหมาะสมของประเทศผู้รับ ความสอดคล้องระหว่างการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนกระบวนการสร้างประชาธิปไตย การค้าเสรี และสิทธิมนุษยชน⁵⁷ ต่อมาเอเชียเกิดวิกฤตการเงินในปี 1997 ถือเป็นปัญหาที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญ เพราะกระทบต่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นด้วย ญี่ปุ่นจึงได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ประเทศในอาเซียน โดยเฉพาะไทยและอินโดนีเซียจำนวนเงินทั้งสิ้น 75,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และการให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นการช่วยเหลือให้คนรากหญ้าสามารถยืนอยู่บนลำแข้งของตนเองได้

ถือได้ว่า ในทศวรรษนี้ ญี่ปุ่นหันมาเน้นการให้ความช่วยเหลือเชิงรุกในประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่กำลังกลายเป็นปัญหาสำคัญของโลก ได้แก่ ความมั่นคงของมนุษย์ เสรีภาพและประชาธิปไตย⁵⁸

ทศวรรษ 2000 ปรับปรุงใหม่เพื่อให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ ศิริพร วัชรวัลกุล และ กรณ์ชัย มະปะญูญ, “งานวิจัยการศึกษาความช่วยเหลือต่างประเทศกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาในระดับรากหญ้าของญี่ปุ่นในประเทศไทย” ใน เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 2 (สังคมศาสตร์), ทราวยแก้ว ทิพากร และ วรวิทย์ สุวรรณระดา (บก.), (กรุงเทพฯ: โครงการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย, 2552), น. 52

⁵⁸ Craig Hayden, *The Rhetoric of Soft Power: public diplomacy in global context*, p. 97.

ในทศวรรษ 2000 โลกได้เปลี่ยนแปลงและเผชิญกับปัญหาความท้าทายมากขึ้น ดังนั้นญี่ปุ่นจึงทบทวนกฎบัตร ODA เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของ ODA เพิ่มการมีส่วนร่วมของภาคสาธารณะ และสร้างความเข้าใจต่อ ODA ของญี่ปุ่นทั้งในและต่างประเทศ⁵⁹ เห็นได้จาก การปรับปรุงกฎบัตรความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาปี 2003 และสรุปกล่าวว่าด้วยความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาปี 2011

กฎบัตรความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาปี 2003⁶⁰ (Japan's Official Development Assistance Charter 2003) ได้มีการปรับปรุงวัตถุประสงค์ นโยบาย และประเด็นสำคัญ ในเท่าทันต่อสถานการณ์โลก ดังนี้

วัตถุประสงค์ ODA ของญี่ปุ่น เน้นให้ความสำคัญกับปัญหาความมั่นคงใหม่ โดยเฉพาะปัญหาด้านความมั่นคงของมนุษย์ ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาการก่อการร้าย ที่เป็นปัญหาเร่งด่วนต้องรีบแก้ไข ด้วยการนำประสบการณ์การพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด⁶¹ และส่งเสริมกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน

นโยบายขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของ ODA ญี่ปุ่น โดยอยู่บนพื้นฐานของเคารพแนวทางการพัฒนาของแต่ละประเทศ 2) ให้ความสำคัญกับความมั่นคงของมนุษย์ 3) เน้นความเป็นธรรมของสังคม โดยคำนึงถึงการด้อยโอกาสทางสังคม ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน และคำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม 4) ใช้ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของญี่ปุ่นให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องเทคโนโลยี ทรัพยากรมนุษย์ และการจัดการสถาบัน และ 5) เป็นหุ้นส่วนและร่วมมือกับประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งญี่ปุ่นจะแสดงบทบาทนำในฐานะสมาชิกที่มีความรับผิดชอบ

ประเด็นสำคัญ ญี่ปุ่นได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับปัญหาของโลกปัจจุบัน ได้แก่ 1) จัดความยากจนถือเป็นเป้าหมายสำคัญ เพราะจะเป็นการกำจัดบ่อเกิดของปัญหาต่างๆ ควบคู่ไปกับความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาด้านพื้นฐานที่จำเป็น 2) การเติบโตอย่างยั่งยืน เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการเติบโตอย่างยั่งยืน 3) แสดงบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในการแก้ไขปัญหาความท้าทายของโลก และ 4) การสร้างสันติภาพ ญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือทั้งการป้องกันและช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรม ในสถานการณ์ความขัดแย้งทั้งระดับทวีปและพหุภาคี

จะเห็นว่า กฎบัตร ODA ปี 2003 ยังคงการสนับสนุนการพึ่งพาตนเองบนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาล มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นสำคัญ ผ่านนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ การปรับปรุง

⁵⁹ MOFA, Japan's ODA Charter, 13 December 2012, available from <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/reform/revision0308.pdf>

⁶⁰ Ibid.

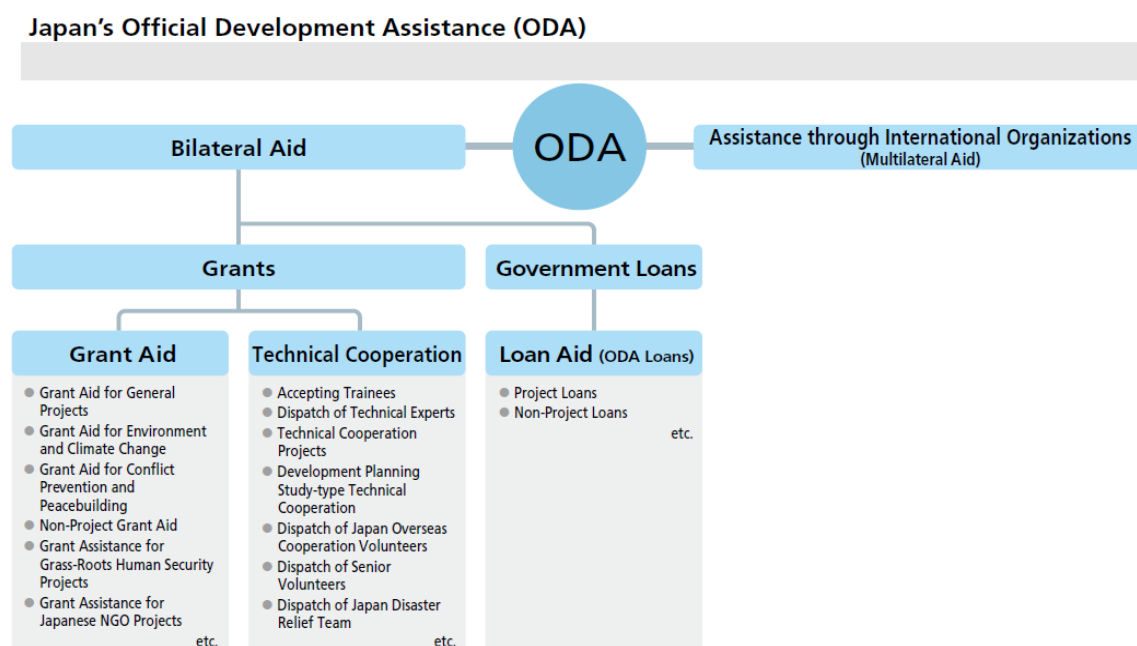
⁶¹ ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น. 460.

โครงสร้างพื้นฐาน และการถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านการให้คำปรึกษา⁶² อีกทั้งญี่ปุ่นยังมีหลักการในการใช้ความช่วยเหลือ ODA ที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมในฐานะประเทศที่มีอำนาจรอบิปไตยและไม่แทรกแซงกิจการภายใน และหลีกเลี่ยงการให้ ODA เพื่อวัตถุประสงค์ด้านการทหาร เพราะประเทศกำลังพัฒนาควรนำทรัพยากรที่มีอยู่ไปพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจเป็นลำดับสำคัญ โดยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญลำดับแรก เพราะเป็นภูมิภาคที่สำคัญต่อความรุ่งเรืองและความมั่นคงของญี่ปุ่น

สรุปได้ว่าด้วยความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาปี 2011⁶³ (Japan's Official Development Assistance White Paper 2011) ญี่ปุ่นมีการพัฒนาแนวทาง ODA ของญี่ปุ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนี้

1) โครงสร้างการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาในปัจจุบัน ตามแผนภูมิด้านล่าง ญี่ปุ่นให้ ODA ผ่านทั้งทางพหุภาคีและทวิภาคี ในทางพหุภาคี ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือผ่านทางองค์การระหว่างประเทศทั้งในระดับโลกและภูมิภาค โดยเฉพาะองค์การด้านการพัฒนา เช่น องค์การอาหารและการเกษตร (Food and Agriculture Organization หรือ FAO) โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UN Development Programme หรือ UNDP) และกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UN Children's Fund หรือ UNICEF)

แผนภูมิ 3.4.8 โครงสร้างความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ที่มา: Japan's ODA White Paper, 2011

⁶² ศิริพร วัชรวัลกุล และ กรณ์ชัย มະบุญญู, “งานวิจัยการศึกษาความช่วยเหลือต่างประเทศกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาในระดับรากหญ้าของญี่ปุ่นในประเทศไทย”, น. 52-53.

⁶³ MOFA, *Japan's Official Development Assistance White Paper 2011*, 13 December 2012, available from <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/white/2011/index.html>

ในทางทวิภาคี ญี่ปุ่นมีความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาใน 2 รูปแบบ คือ การให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า แบ่งเป็นการช่วยเหลือแบบให้เปล่า (grant aid) กับความร่วมมือทางเทคนิค (technical cooperation) ตัวอย่างโครงการความช่วยเหลือแบบให้เปล่า เช่น การช่วยเหลือแบบให้เปล่าเพื่อสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การช่วยเหลือแบบให้เปล่าเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ในระดับรากหญ้า และการจัดส่งทีมบรรเทาภัยพิบัติยามฉุกเฉิน และการให้เงินกู้ ญี่ปุ่นมีความคิดว่าการให้ความช่วยเหลือควรมีทั้งการให้เปล่าและการให้เงินกู้ โดยญี่ปุ่นจะมีเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำร้อยละ 0.01 และกำหนดใช้คืนในระยะยาว เพราะวิธีการนี้จะก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างลูกหนี้กับเจ้าหนี้ ซึ่งการชำระคืนจะก่อให้เกิดผลดีแก่ทุกฝ่าย ที่สำคัญเป็นการนำเงินที่ได้รับจากการชำระคืนไปให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่ขัดสนกว่าต่อไป ทำให้เกิดการพัฒนานเป็นวัฏจักร สำหรับญี่ปุ่นเงินกู้คือ “ความเชื่อใจ”⁶⁴ อันจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ติดบนพื้นฐานของความเข้าใจและความเชื่อใจซึ่งกันและกัน

2) สมาชิกชุมชนโลกที่มีความรับผิดชอบ ในฐานะสมาชิกชุมชนโลกญี่ปุ่นมีข้อผูกพันต่อประชาคมระหว่างประเทศ เพื่อบรรลุตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) โดยในการประชุมสุดยอดของสหประชาชาติว่าด้วยเรื่อง MDGs ปี 2010 นายกรัฐมนตรี นาโอโตะ คัง (Naoto Kan) ได้ประกาศ “พันธสัญญาของคัง” (Kan Commitment) ซึ่งสัญญาจะให้การช่วยเหลือด้านสาธารณสุขจำนวน 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และด้านการศึกษาอีกจำนวน 3,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ตลอดระยะเวลา 5 ปี

สำหรับอาเซียน จากการเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมสุดยอดแม่โขง-ญี่ปุ่นครั้งแรก (1st Mekong-Japan Summit Meeting) ที่กรุงโตเกียวปี 2009 ญี่ปุ่นได้ประกาศ 3 เสาหลัก ในการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาภูมิภาค ดังนี้ 1) สนับสนุนการพัฒนาอย่างรอบด้าน 2) สร้างสังคมที่เน้นความมั่นคงของมนุษย์ และ 3) ขยายความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง โดยญี่ปุ่นประกาศให้ ODA มากกว่า 500,000 ล้านดอลลาร์ ตลอดระยะเวลา 3 ปี (2010-2012)

3) การจัดการภัยพิบัติ ญี่ปุ่นมีแนวทาง “การทูตเพื่อการฟื้นฟู” (Reconstruction Diplomacy) ซึ่งเป็นการทูตที่จะแบ่งปันประสบการณ์การจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่น โดยเฉพาะประสบการณ์และองค์ความรู้จากภัยพิบัติครั้งใหญ่ปี 2011 อันเป็นหน้าที่ของญี่ปุ่นในการมีส่วนร่วมเชิงรุกต่อการป้องกันและลดภัยพิบัติในอนาคต สำหรับอาเซียนญี่ปุ่นเสนอจัดตั้ง “เครือข่ายการจัดการภัยพิบัติสำหรับอาเซียน” (Disaster Management Network for the ASEAN Region) ในที่ประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียน ในปี 2011 ตลอดจนเพิ่มการให้ ODA ด้านการจัดการภัยพิบัติแก่อาเซียนเพื่อฟื้นฟูพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ รวมถึงการสนับสนุนการฝึกอบรมและสร้างมาตรการในการรับมือภัยพิบัติอีกด้วย

⁶⁴ Interview Kishimori and Yonetani.

4) ความมั่นคงของมนุษย์ โดยญี่ปุ่นได้มีบทบาทนำด้านความมั่นคงของมนุษย์ในประชาคมระหว่างประเทศ เห็นได้จาก การเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งกองทุนเพื่อความมั่นคงของมนุษย์แห่ง ญี่ปุ่นได้เงินสนับสนุนในโครงการต่างๆ เป็นจำนวนเงิน 40,200 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 360 ล้านเหรียญสหรัฐฯ) โดยแบ่งเป็น 206 โครงการใน 121 ประเทศ และในส่วนทวิภาคี ญี่ปุ่นได้สนับสนุนไปแล้ว 1,176 โครงการใน 122 ประเทศ ผ่านการให้ความช่วยเหลือเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ในระดับรากหญ้า (grassroots human security grant aid)

5) การร่วมมือในประเด็นสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีและองค์ความรู้ของญี่ปุ่นให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศกำลังพัฒนา โดยในปี 2010 ญี่ปุ่นได้ให้การช่วยเหลือแบบให้เปล่าแก่ 25 ประเทศ ในเอเชียและแอฟริกาเพื่อปรับปรุงความสามารถของประเทศในการจัดการกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ อีกทั้งประเทศกำลังพัฒนาเผชิญปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการเติบโตที่รวดเร็วทางเศรษฐกิจ การเติบโตของชุมชนเมือง และปัญหาน้ำปนเปื้อนที่มีสาเหตุจากการขาดแคลนระบบจัดการน้ำเสียที่เพียงพอ ญี่ปุ่นจึงให้ ODA เพื่อแก้ไขปัญหาหลายอย่าง เช่น ในปี 2009 ญี่ปุ่นได้ให้เงินกู้ ODA เพื่อสร้างระบบรถไฟความเร็วสูงในเมืองที่กรุงจาการ์ต้า เพื่อแก้ไขปัญหาหลายอย่างทางอากาศ

6) การใช้ ODA ขจัดบ่อเกิดของขัดแย้งและการก่อการร้าย โดยญี่ปุ่นจะมีนโยบายเชิงรุกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการก่อการร้าย เช่น การให้ความช่วยเหลืออัฟกานิสถานฝึกฝนตำรวจเพื่อสร้างความมั่นคงภายในประเทศ และสนับสนุนอาเซียนสร้างมาตรการต่อต้านการก่อการร้ายระหว่างประเทศ

จะเห็นได้ว่า การปรับปรุงแนวทาง ODA ของญี่ปุ่นในปี 2003 และปี 2011 แสดงถึงการให้ความสำคัญกับการมีแนวทางให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไป ที่ปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ถือเป็นภัยคุกคามมนุษย์มากกว่าปัญหาความมั่นคงรูปแบบเดิม ญี่ปุ่นจึงหันมาให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือด้านความมั่นคงของมนุษย์ ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจที่ควบคู่กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม การจัดการภัยพิบัติ ปัญหาการก่อการร้าย และยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยการเพิ่มสิทธิและเสรีภาพ ผ่านการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย ขณะเดียวกันก็คงลักษณะเด่นของ ODA ญี่ปุ่น ที่ถือเป็นเสน่ห์ในทัศนะของประเทศกำลังพัฒนา คือ การไม่แทรกแซงกิจการภายใน กล่าวได้ว่า ในทศวรรษ 2000 ญี่ปุ่นได้ใช้ ODA ในฐานะอำนาจ soft power เพื่อแสดงให้เห็นนาประเทศเห็นว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความรับผิดชอบต่อการจัดการปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ ซึ่งความพยายามของญี่ปุ่นจะช่วยเสริมสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นในประชาคมระหว่างประเทศ

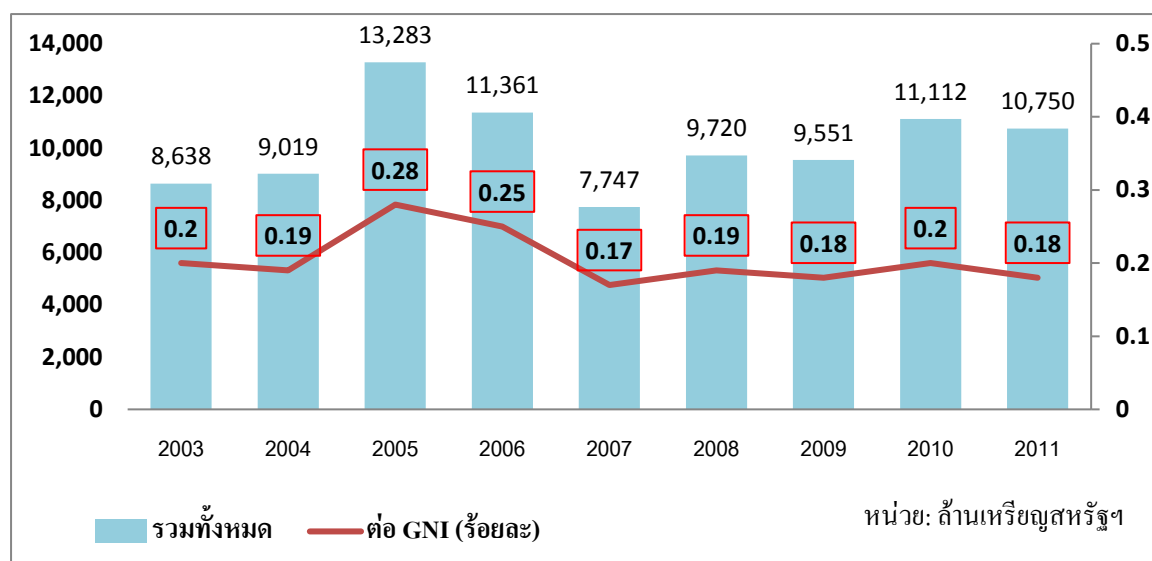
งบประมาณความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่น

งบประมาณ คือ ตัวบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงสถานะในการมีบทบาทนำด้านความช่วยเหลือพัฒนาของโลก โดยในงานวิจัยนี้ จะแบ่งงบประมาณของญี่ปุ่นออกเป็น 1) งบประมาณ ODA ต่อรายได้ประชาชาติ (GNI) 2) เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าและเงินกู้ 3) เงินช่วยเหลือแบ่งตามภูมิภาค และ 4) ประเทศที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากญี่ปุ่นมากที่สุด เพื่อใช้ศึกษาเปรียบเทียบกับ การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีน และ ODA ของเกาหลี

1) งบประมาณ ODA ต่อรายได้ประชาชาติ (GNI) ตั้งแต่ปี 2003-2011

จากตารางด้านล่างพบว่า งบประมาณ ODA ของญี่ปุ่นช่วงปี 2003-2011 ขึ้นลงในกรอบระหว่าง 7,700–13,300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และมีค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 0.2 ต่อ GNI โดยมีแนวโน้มทรงตัว เพราะผลจากภาวะเศรษฐกิจของประเทศ และความสามารถในการชดเชยใช้คืนของหลายประเทศ

แผนภูมิ 3.4.9 งบประมาณ ODA ต่อ GNI ตั้งแต่ปี 2003-2011

หมายเหตุ: งบประมาณรวมทั้งภูมิภาคและพหุภาคี

ที่มา: Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan's ODA White paper 2003-2012,

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000017.html>

แม้ว่า ODA ของญี่ปุ่นจะน้อยกว่าค่าเฉลี่ยมาตรฐาน ODA ของสมาชิกคณะกรรมการความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Development Assistance

Committee, Organization for Economic Cooperation and Development หรือ OECD-DAC) ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 0.3 ของ GNI แต่ถือได้ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาทนำด้านความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาของโลก เห็นได้จากตารางด้านล่าง เงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นมากเป็นอันดับ 5 ของโลก เมื่อเทียบกับชาติสมาชิก OECD-DAC ทั้ง 23 ประเทศ โดยมีส่วนแบ่งเฉลี่ยร้อยละ 8 ของเงินช่วยเหลือ ODA ทั้งหมดของ DAC

ตาราง 3.4.10 เปรียบเทียบ ODA ของญี่ปุ่นกับประเทศอื่นใน DAC ตั้งแต่ปี 2007-2011

ปี	ODA ทั้งหมด ของ DAC	ค่าเฉลี่ย ODA ของ DAC	ลำดับที่/จาก ทั้งหมด	ODA รวม ญี่ปุ่น	คิดเป็นร้อยละ (%)
2007	103,487	4,704	5/22	7,747	7.5
2008	121,483	5,523	5/22	9,720	7.9
2009	119,787	5,208	5/23	9,551	7.9
2010	128,466	5,585	5/23	11,112	8.6
2011	134,038	5,827	5/23	10,750	8.0

ที่มา: Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan's ODA White paper 2007-2012,

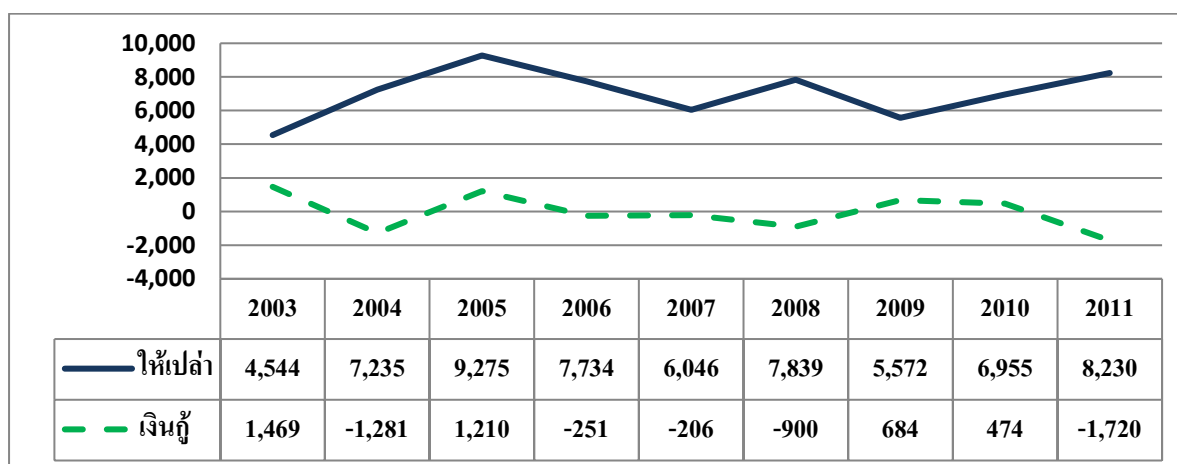
หน่วย: ล้านเหรียญสหรัฐฯ

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000017.html>

2) เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าและเงินกู้ ตั้งแต่ปี 2003-2011

จากแผนภูมิด้านล่าง ในปัจจุบันสัดส่วนเงินให้เปล่าของญี่ปุ่นสูงกว่าเงินกู้มาก เพราะจากความสามารถในการชำระหนี้ของประเทศผู้รับความช่วยเหลือที่มากขึ้น จึงทำให้สัดส่วนเงินกูน้อยกว่าร้อยละ 10 ต่อปี ขณะที่เงินให้เปล่าเฉลี่ยประมาณร้อยละ 60 ของจำนวนเงิน ODA ทั้งหมดของญี่ปุ่น สำหรับส่วนที่เหลือ คือ เงินช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นบริจาคผ่านองค์การระหว่างประเทศ

แผนภูมิ 3.4.11 เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าและเงินกู้ ตั้งแต่ปี 2003-2011

หมายเหตุ: 1) เงินให้เปล่าและเงินกู้เฉพาะทวิภาคี

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

2) จำนวนติดลบคือ ยอดชำระเงินมากกว่าเงินกู้งวดใหม่

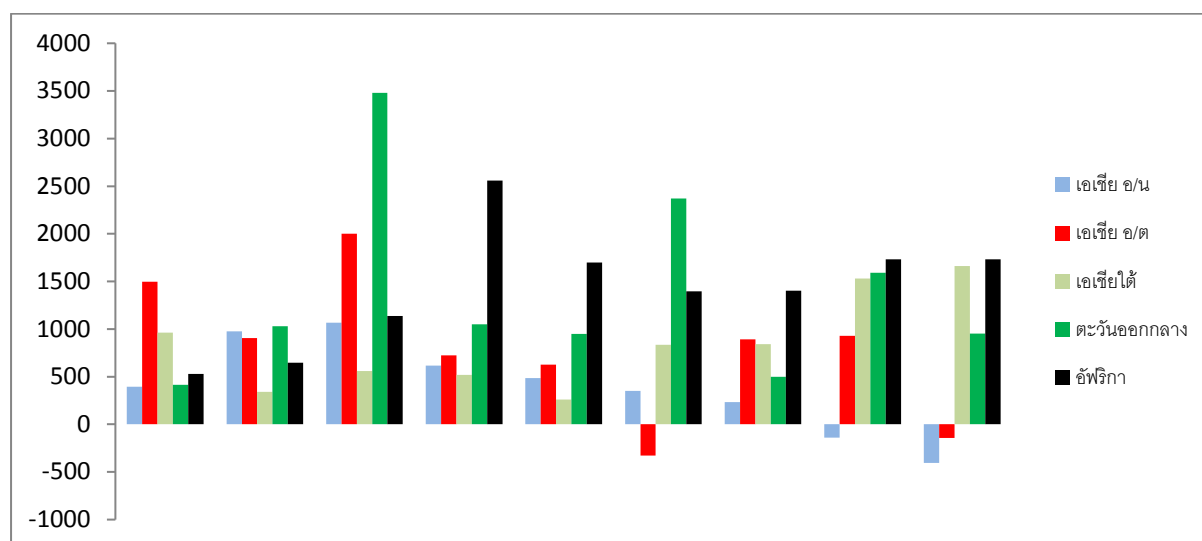
ที่มา: Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan's ODA White paper 2003-2012,

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000017.html>

3) เงินช่วยเหลือแบ่งตามภูมิภาค ตั้งแต่ปี 2003-2011

จากแผนภูมิด้านล่างแสดงให้เห็นว่า ตลอดระยะเวลา 9 ปี แอฟริกาและตะวันออกกลางเป็นภูมิภาคที่ได้รับ ODA จากญี่ปุ่นมากที่สุดเป็น 2 อันดับแรก กล่าวคือ แต่ละภูมิภาคได้รับเงินช่วยเหลือไปประมาณ 12,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ตามมาด้วยเอเชียใต้ประมาณ 7,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 7,100 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 3,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยปัจจัยที่ทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกมีสัดส่วนเงินช่วยเหลือจากญี่ปุ่นน้อยลงคือ ผลจากความสามารถชำระหนี้ของประเทศในเอเชียตะวันออกที่มากขึ้น ทำให้สัดส่วนการรับเงินช่วยเหลือน้อยลงเมื่อเทียบกับ 2 ทศวรรษก่อน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งในการให้ความช่วยเหลือประเทศในเอเชียตะวันออกให้สามารถยืนบนลำแข้งตนเองได้ เช่น ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ที่ได้ชำระหนี้เงินกู้จากญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง และกำลังยกระดับเป็นประเทศผู้ให้แก่ประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน ดังนั้นญี่ปุ่นจึงหันไปให้ความสำคัญกับภูมิภาคที่ยังคงเผชิญกับปัญหาความท้าทายอย่างตะวันออกกลาง แอฟริกา และเอเชียใต้

แผนภูมิ 3.4.12 เงินช่วยเหลือแบ่งตามภูมิภาค ตั้งแต่ปี 2003-2011

หมายเหตุ: รวมเงินช่วยเหลือทั้งเงินให้เปล่าและเงินกู้

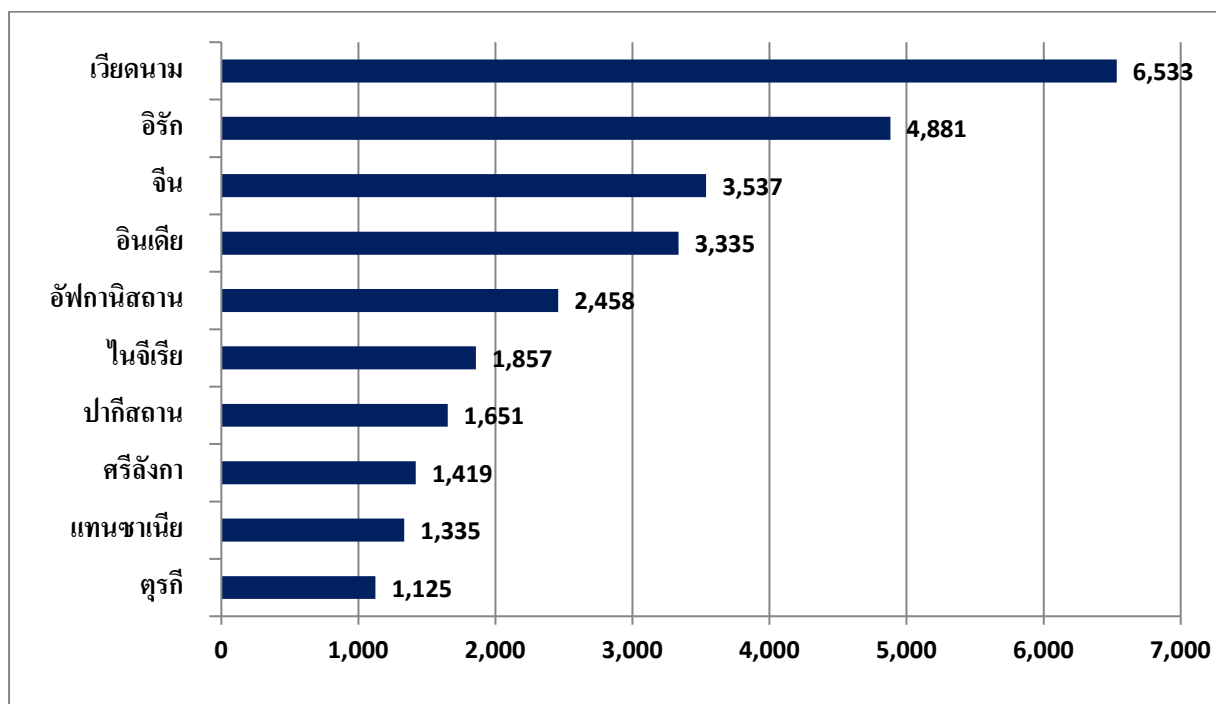
ที่มา: Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan's ODA White paper 2003-2012,

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000017.html>

4) ประเทศที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากญี่ปุ่นมากที่สุด ตั้งแต่ปี 2003-2011

จากแผนภูมิด้านล่าง เวียดนามก้าวขึ้นมาเป็นประเทศที่รับ ODA จากญี่ปุ่นมากที่สุดในอันดับหนึ่ง ด้วยจำนวนเงิน 6,533 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นจากความต้องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศให้มีความก้าวหน้า ทำให้ ODA ของญี่ปุ่นจึงเป็นแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำของเวียดนาม สำหรับจีนแม้ว่าจะครองอันดับสามประเทศรับเงินช่วยเหลือ ODA ของญี่ปุ่น แต่มีแนวโน้มลดลงจากความสามารถในการชำระหนี้ การเติบโตทางเศรษฐกิจ และปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ ส่วนประเทศอื่นในกลุ่มประเทศที่รับ ODA ของญี่ปุ่นมากที่สุด ก็สอดคล้องกับการหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาภูมิภาคที่ยังคงมีปัญหาอย่างตะวันออกกลาง อัฟริกา และเอเชียใต้ ที่ยังมีปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน ได้แก่ ความยากจน สงครามกลางเมือง การก่อการร้าย และภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์อื่นๆ ที่เป็นบ่อเกิดของความไร้เสถียรภาพและสันติภาพของสังคมโลก

แผนภูมิ 3.4.13 ประเทศที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากญี่ปุ่นมากที่สุด ตั้งแต่ปี 2003-2011

หมายเหตุ: รวมเงินช่วยเหลือทั้งเงินให้เปล่าและเงินกู้

หน่วย: ล้านเหรียญสหรัฐฯ

ที่มา: Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan's ODA White paper 2003-2012,

http://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000017.html

สรุปได้ว่า ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ของญี่ปุ่นในยุคปัจจุบันเป็นการสนองตอบต่อปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ และไม่ใช่แค่การให้เงินเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ญี่ปุ่นยังถ่ายทอดประสบการณ์ องค์ความรู้ เทคโนโลยี และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือเป็นการให้ความช่วยเหลือที่ส่งผลระยะยาว กล่าวคือ จะเป็นการให้ความช่วยเหลือที่ยั่งยืนและสร้างความสามารถแก่ประเทศกำลังพัฒนาให้ยืนด้วยลำแข้งของตนเองได้ ถึงแม้ว่า การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ก็เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการให้ความช่วยเหลือนานาประเทศ จัดการกับปัญหาความท้าทายต่างๆ ในฐานะสมาชิกชุมชนโลกที่มีรับผิดชอบ

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นต่ออาเซียน

อาเซียนถือเป็นภูมิภาคที่ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนามากกว่า 4 ทศวรรษ นับตั้งแต่การชดเชยค่าปฏิกรรมสงครามจนมาถึงการให้ความช่วยเหลือเพื่อจัดการกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ในปัจจุบัน

สำหรับ ODA ต่ออาเซียนในทศวรรษ 2000 ญี่ปุ่นได้มี“ยุทธศาสตร์โลก” (Global Strategy) ในปี 2005 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มความร่วมมือด้านเศรษฐกิจกับกลุ่มประเทศอินโดจีนและพม่า เพราะเป็นกลุ่มประเทศที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจน้อยที่สุดในอาเซียน อีกทั้งในการประชุมสุดยอดอาเซียน ญี่ปุ่นได้ให้สัญญาว่าจะเพิ่มเงินช่วยเหลือ ODA จำนวน 1,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเชื่อมโยงกลุ่มประเทศอินโดจีน ต่อมาจากผลของวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2008 ญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือเพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งของเอเชีย โดยมีมาตรการที่เป็นรูปธรรม เช่น การประกาศเพิ่มเงิน ODA ถึง 200,000 ล้านเยน ในปี 2009 ภายใต้มาตรการนี้ ญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือด้านการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน สนับสนุนผู้ค้าโอกาสทางสังคม จัดตั้งสังคมคาร์บอนต่ำ (low-carbon societies) และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

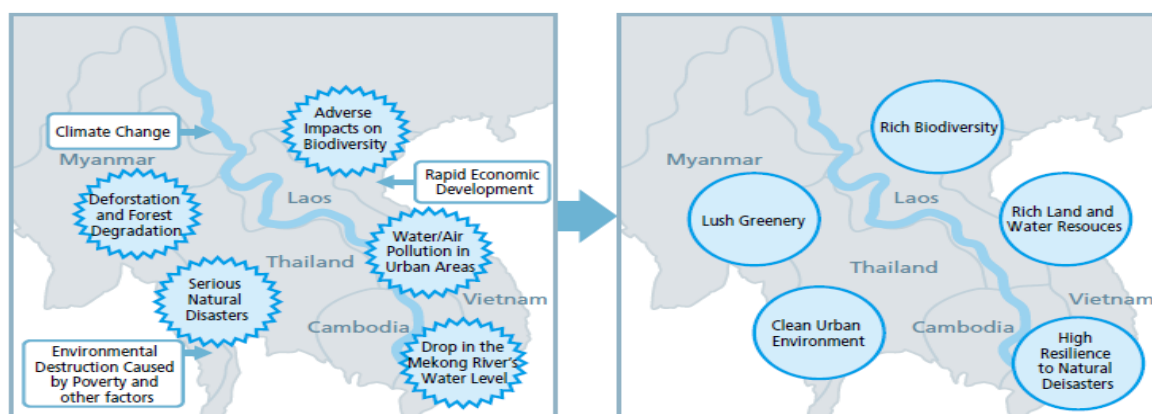
ปัจจุบันอาเซียนได้ประกาศจะจัดตั้งประชาคมอาเซียนในปี 2015 ซึ่งญี่ปุ่นได้แสดงความต้องการเข้ามาช่วยอาเซียนสร้างการเชื่อมโยงภายในภูมิภาค ตลอดจนการลดช่องว่างระดับการพัฒนา และที่สำคัญคือการร่วมมือกับอาเซียนในการส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืน เห็นได้จากการประชุมสุดยอดระหว่างประเทศลุ่มน้ำโขงกับญี่ปุ่นในปี 2009 ที่ทั้งสองฝ่ายจะเน้นความร่วมมือใน 3 เสาหลัก⁶⁵ คือ

1) การพัฒนาลุ่มน้ำแม่โขงอย่างรอบด้าน โดยญี่ปุ่นจะใช้ ODA ในการพัฒนาประเทศลุ่มน้ำโขงทั้งการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย เศรษฐกิจสีเขียว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

2) การจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนำไปสู่การสร้าง “ทศวรรษการเติบโตอย่างยั่งยืนของแม่โขง” (A Decade toward the Green Mekong) โดยมีแนวคิดแม่โขงสีเขียว (Green Mekong) เป็นพื้นฐานของความร่วมมือ จากรูปภาพด้านล่างแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมของลุ่มน้ำโขงที่มีทั้ง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ การตัดไม้ทำลายป่าที่นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และปัญหามลพิษทั้งทางน้ำและอากาศในชุมชนเมือง ซึ่งมีสาเหตุมาจาก 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ปัญหาความยากจน และการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ญี่ปุ่นจึงเสนอแนวคิดการเติบโตที่ยั่งยืนที่นำไปสู่ การมีป่าไม้ที่สมบูรณ์ ความหลากหลายทางชีวภาพ มีทรัพยากรน้ำและดินที่อุดมสมบูรณ์ และสามารถรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติได้

⁶⁵ MOFA, Japan's Official Development Assistance White Paper 2011.

A Decade toward the Green Mekong

"A Decade toward the Green Mekong" initiative aims at creating a "Green Mekong" achieving both environmental protection and economic growth, in order to the sustainable growth in the Mekong region that is important to both Japan and Mekong region countries.

รูปภาพแสดงเป้าหมายของความคิดริเริ่ม “ทศวรรษการเติบโตอย่างยั่งยืนของแม่น้ำโขง” ที่ต้องการฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมภายในภูมิภาค อันจะนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม ที่มาภาพ: Japan’s ODA Write Paper 2011

3) การขยายความร่วมมือและการแลกเปลี่ยน เพื่อสนับสนุนความพยายามดังกล่าวญี่ปุ่นได้เพิ่ม ODA แก่กัมพูชา ลาว และเวียดนามมากกว่า 500,000 ล้านดอลลาร์ ในช่วงเวลา 3 ปี อีกทั้งจากการประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศครั้งที่ 4 ระหว่างแม่น้ำโขง-ญี่ปุ่นในปี 2011 ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของประเด็นสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมถึงส่งเสริมการลงทุนผ่านความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน ตามแผนแม่บทว่าด้วยการเชื่อมโยงอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity) อันจะเป็นการช่วยขจัดความยากจนและลดช่องว่างการพัฒนาภายในอาเซียน ซึ่งญี่ปุ่นได้ให้การสนับสนุนผ่าน ODA นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังให้ความช่วยเหลือในกระบวนการสร้างสันติภาพบนเกาะมินดาเนาโดยมีโครงการพัฒนาด้านสังคม-เศรษฐกิจในพื้นที่ และความช่วยเหลือเพื่อสร้างบูรณภาพของติมอร์-เลสเตอีกด้วย

งบประมาณ ODA ของญี่ปุ่นแก่อาเซียน

อาเซียนเป็นภูมิภาคที่สำคัญสำหรับความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่น แม้ว่า สัดส่วนของเงินช่วยเหลือของญี่ปุ่นจะลดลงในบางปี แต่อาเซียนยังคงเป็นภูมิภาคที่ญี่ปุ่นให้ ODA มากที่สุด⁶⁶ จากตารางด้านล่างพบว่า เวียดนามเป็นประเทศที่ได้รับเงินช่วยเหลือ ODA มากที่สุดของอาเซียน อีกทั้งยังเป็นประเทศที่ได้รับเงินช่วยเหลือ ODA จากญี่ปุ่นมากที่สุดในปัจจุบัน (จากแผนภูมิ 3.4.13) ซึ่งมีแนวโน้มที่เวียดนาม

⁶⁶ ไซวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น. 326.

ยังคงครองอันดับหนึ่งเอาไว้ในอนาคต เพราะความต้องการเงินทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ

ตาราง 3.4.14 เงินช่วยเหลือ ODA ของญี่ปุ่นต่ออาเซียน ตั้งแต่ปี 2003-2011

ปี	ไทย	มาเลเซีย	อินโดนีเซีย	ฟิลิปปินส์	กัมพูชา	ลาว	พม่า	เวียดนาม
2003	-1,002	79	1,141	528	125	86	43	484
2004	-55	256	-318	211	86	71	26	615
2005	-313	-2	1,223	276	100	54	25	602
2006	-453	201	-73	263	106	64	30	562
2007	-477	222	-222	222	113	81	30	640
2008	-748	117	-284	-284	114	66	42	619
2009	-150	91	-512	-8	127	92	48	1,191
2010	-143	-53	61	-87	147	121	46	807
2011	-184	-21	-633	-566	130	48	42	1,013
รวม	-3,525	890	383	555	1,048	683	332	6,533

หมายเหตุ: รวมเงินช่วยเหลือทั้งเงินให้เปล่าและเงินกู้

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

จำนวนติดลบคือ ยอดชำระเกินกว่าเงินกู้ยืมใหม่

ที่มา: Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan's ODA White paper 2003-2012,

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/page_000017.html>

จากตารางสามารถแบ่งอาเซียนได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มประเทศผู้ก่อตั้งอาเซียน ประกอบด้วย ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ มีลักษณะร่วมคือ ได้รับเงินช่วยเหลือ ODA จากญี่ปุ่นน้อยลง เพราะมีความสามารถชำระหนี้เงินกู้มากขึ้น รวมถึงมีความพยายามยกระดับสถานะจากประเทศผู้รับความช่วยเหลือมาเป็นประเทศผู้ให้ และกลุ่มประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม หรือที่เรียกว่า CLMV มีลักษณะคือ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจมากขึ้นจึงต้องการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำมาพัฒนาประเทศ ทำให้ ODA จากญี่ปุ่นเป็นทางเลือกสำหรับประเทศ CLMV เพราะเงินกู้ของญี่ปุ่น (Yen loan) มีดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 0.01 ที่สำคัญเงินที่กลุ่มประเทศแรกได้ชำระหนี้ ญี่ปุ่นก็นำมาเป็นเงินกู้ต่อแก่ประเทศอื่นภายในภูมิภาค อันเป็นหนึ่งในหลักการของการให้ ODA ญี่ปุ่น เพื่อบรรลุเป้าหมายลดช่องว่างระดับการพัฒนาภายในภูมิภาค และสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงอันเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

จะเห็นได้ว่า พัฒนาการ ODA ของญี่ปุ่นกับการให้ความช่วยเหลือต่ออาเซียนมีความสัมพันธ์กัน เพราะนับตั้งแต่สมัยที่ญี่ปุ่นต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงคราม อาเซียนเป็นภูมิภาคแรกที่ญี่ปุ่นให้การชดใช้ และ

ได้ดำเนินการให้ ODA ต่อภูมิภาคนี้เรื่อยมา เห็นได้จาก กฎบัตร ODA ปี 2003 ที่บ่งชี้ว่า เอเชียคือ ภูมิภาคที่มีความสำคัญสูงสุดของญี่ปุ่นตามปัจจัยของภูมิรัฐศาสตร์และผลประโยชน์ของญี่ปุ่นภายในภูมิภาค แม้ว่าในปัจจุบันภูมิภาคตะวันออกกลาง แอฟริกา และเอเชียใต้ จะได้รับเงินช่วยเหลือมากกว่าอาเซียน แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่า ODA ของญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยพัฒนาอาเซียนให้สามารถยืนบนลำแข้งของตนเอง อย่างไรก็ตาม ในศตวรรษที่ 21 อาเซียนยังมีความสำคัญต่อญี่ปุ่น เพราะการผงาดขึ้นมาของจีนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่ญี่ปุ่นต้องใช้ ODA ในฐานะเครื่องมือนโยบายต่างประเทศด้าน soft power เพื่อสร้างเสน่ห์และกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียนในแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นสามารถสร้างเสน่ห์ต่อทั้งกับประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา กล่าวคือ ในด้านหนึ่งญี่ปุ่นใช้ ODA เพื่อสนับสนุนค่านิยมและบรรทัดฐานของประเทศตะวันตก แต่ในอีกด้านหนึ่ง ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับอำนาจอธิปไตยของประเทศกำลังพัฒนา นอกจากนี้ ODA ของญี่ปุ่นไม่ใช่เพียงแต่การให้เงินเท่านั้น แต่ยังเป็นการให้โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แต่รัฐบาลญี่ปุ่นก็ยอมรับว่า ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่น นอกจากจะเป็นการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาให้สามารถพัฒนาตนเองได้ ยังเป็นการสร้างผลประโยชน์แก่ประเทศญี่ปุ่นเองด้วย ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า ญี่ปุ่นจะดำเนินการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างไร ไม่ให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า เน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศผู้รับเช่นในอดีต⁶⁷

3.4.5 การเยือนอาเซียนของผู้นำญี่ปุ่น

ในงานวิจัยนี้ จะเน้นการเยือนอาเซียนของผู้นำญี่ปุ่น เพราะอาเซียนเป็นพื้นที่ที่สำคัญต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นทั้งแหล่งวัตถุดิบ ตลาดขนาดใหญ่ และพื้นที่การลงทุนมากกว่า 40 ปี ผู้นำญี่ปุ่นจึงให้ความสำคัญต่อการเยือนอาเซียนตลอดมา โดยการเยือนอาเซียนครั้งสำคัญของผู้นำญี่ปุ่นมักมีการประกาศหลักการ (doctrine) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือกับอาเซียนเป็นระยะๆ อันได้แก่⁶⁸

1) การเยือนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของนายกรัฐมนตรี ทาเคโอะ ฟูกุตะ (Takeo Fukuda) ในปี 1977 ซึ่งจุดประสงค์หลักเพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นที่ถูกมองว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ในการเยือนครั้งนี้ ญี่ปุ่นได้ประกาศนโยบายต่ออาเซียนใหม่ที่รู้จักโดยทั่วไปว่า “หลักการฟูกุตะ” (Fukuda Doctrine) มีสาระสำคัญคือ สร้างความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันบนพื้นฐานของ *ความสัมพันธ์แบบใจถึงใจ (heart-to heart*

⁶⁷ ไชยวัฒน์ คำชู, *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง*, น. 462.

⁶⁸ Glenn D. Hook, Julie Gilson, Christopher W. Hughes and Hugo Dobson, *Japan's International Relations: politics, economics and security*, 2nd ed. (Oxon: Routledge, 2005), pp. 221-226.

relations) เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างกัน หลีกเลี่ยงการมีบทบาททางทหารในภูมิภาค และร่วมมือกับชาติสมาชิกอาเซียนและประเทศอินโดจีนสร้างความมั่นคงและสันติภาพภายในภูมิภาค

อีกทั้งยังได้ให้คำมั่นสัญญาให้ความช่วยเหลืออาเซียนมากเป็นสองเท่ารวมเป็นเงิน 1,000 ล้านเหรียญสหรัฐ⁶⁹ และพัฒนาช่องทางความสัมพันธ์ใหม่ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ได้แก่ เวทีญี่ปุ่น-อาเซียน (ASEAN-Japan Forum) การประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศญี่ปุ่น-อาเซียน (ASEAN-Japan Foreign Ministers Conference) และการประชุมระดับรัฐมนตรีเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียน (ASEAN-Japan Economic Ministers Conference) แสดงถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศ

2) การเยือนอาเซียนของนายกรัฐมนตรี ยะซุฮิโระ นากาโซเนะ (Yasuhiro Nakasone) ในปี 1983 มีเป้าหมายหลักเพื่อลดทัศนคติเชิงลบของอาเซียนต่อข้อสงในความต้องการขยายอำนาจทางทหารของญี่ปุ่น โดยได้มีการประกาศ “ปฏิญญาควาลาลัมเปอร” (Kuala Lumpur Declaration) ที่มีสาระสำคัญคือ 2.1) อาเซียนยังคงเป็นภูมิภาคผู้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจอันดับแรกของญี่ปุ่น 2.2) ญี่ปุ่นจะเพิ่มความช่วยเหลือทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 2.3) ญี่ปุ่นจะเพิ่มโควตาการนำเข้าสินค้าสำคัญของอาเซียน เพื่อรักษาดุลการค้าระหว่างสองฝ่าย และ 2.4) ดำเนินโครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนจำนวน 750 คนต่อปี⁷⁰ ตลอดจนดำเนินนโยบายภายใต้แนวคิด “Healthy Internationalism” อันเป็นแนวคิดที่รวมความรับผิดชอบในประชาคมระหว่างประเทศและผลประโยชน์แห่งชาติ กล่าวคือ ในขณะที่ญี่ปุ่นใช้วัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน และการศึกษามาสร้างเสน่ห์ ญี่ปุ่นก็ได้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย⁷¹

3) การเยือนอาเซียนของนายกรัฐมนตรี โนะโบรุ ทะกะกะชิตะ (Noboru Takeshita) ปี 1987 ได้ประกาศความคิดริเริ่ม “หุ้นส่วนใหม่สู่สันติภาพและความร่วมมือ” (New Partnership towards Peace and Cooperation) อันเป็นการดำเนินการทูตเชิงรุกของญี่ปุ่น เพื่อขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจทั้งด้านการลงทุนและการค้ากับอาเซียน และเสนอเงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาจำนวน 2,000 ล้านเหรียญสหรัฐ

4) การเยือนอาเซียนของนายกรัฐมนตรี คิอิชิ มียาซาว่า (Kiichi Miyazawa) ในปี 1993 ได้ประกาศ “หลักการมียาซาว่า” (Miyazawa Doctrine) ประกอบไปด้วย 4.1) การมีส่วนร่วมเชิงรุกในความก้าวหน้าทางการเมืองภายในภูมิภาค โดยญี่ปุ่นเริ่มเข้าร่วมการพูดคุยด้านความมั่นคงพหุภาคี 4.2) พัฒนาเศรษฐกิจภายในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ด้วยแนวคิดเศรษฐกิจเสรี 4.3) ส่งเสริมกระบวนการสร้างประชาธิปไตยควบคู่กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม และ 4.4) ญี่ปุ่นกับอาเซียนร่วมมือกันฟื้นฟูความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศอินโดจีน จะ

⁶⁹ ไซวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น. 304.

⁷⁰ The Christian Science Monitor, *Japan's Nakasone mends fences with Southeast Asia*, 12 February 2014, available from [http://www.csmonitor.com/1983/0511/051156.html/\(page\)/2](http://www.csmonitor.com/1983/0511/051156.html/(page)/2)

⁷¹ Yonezawa Akiyoshi, *Facing Crisis: soft power and Japanese education in a global context*, p. 58.

เห็นได้ว่า ในยุคหลังสงครามเย็น ญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแนวทางการดำเนินนโยบายของประเทศที่ได้เริ่มให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงภายในภูมิภาค อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทด้วยการส่งเสริมค่านิยมสากลทั้งการสนับสนุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานของทุนนิยมเสรี และส่งเสริมกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย

5) การเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของนายกรัฐมนตรี ริวทาโร ฮาชิโมโตะ (Ryutaro Hashimoto) ปี 1997 ได้ประกาศ “หลักการฮาชิโมโตะ” (Hashimoto Doctrine) เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ผ่านความร่วมมือการอนุรักษ์วัฒนธรรมในภูมิภาคในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของโลก นอกจากนี้ ญี่ปุ่นให้คำมั่นที่จะร่วมมือกับอาเซียนจัดการกับวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียในปี 1997 และยังได้เสนอจัดตั้งกองทุนการเงินเอเชีย (Asian Monetary Fund หรือ AMF) ภายใต้การดูแลของญี่ปุ่น ซึ่งแม้จะไม่เกิดขึ้นจริง แต่แผนการดังกล่าวก็แสดงถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการมีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาภายในภูมิภาค

6) การเยือนอาเซียนของนายกรัฐมนตรี จุนอิชิโร โคเออิซุมิ (Junichiro Koizumi) ปี 2002 เป็นการเยือนในช่วงเวลาที่สำคัญทั้งการครบรอบ 25 ปี การประกาศหลักการฟูกุคะในปี 1977 การเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจของอาเซียน และภาวะเศรษฐกิจถดถอยของญี่ปุ่นที่สั่นคลอนความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในภูมิภาค เพราะอาเซียนต้องการให้ญี่ปุ่นแสดงความเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเพื่อจัดการวิกฤตเศรษฐกิจที่กำลังดำเนินอยู่⁷² นายกรัฐมนตรี โคเออิซุมิ จึงได้ประกาศแนวคิด “ทำร่วมกัน ก้าวหน้าไปพร้อมกัน” (Acting Together – Advancing Together) หรือเรียกกันทั่วไปว่า “หลักการโคเออิซุมิ” (Koizumi Doctrine) โดยมีสาระสำคัญดังนี้

ประการแรก ร่วมมือกันปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อมุ่งสู่ความรุ่งเรืองร่วมกัน โดยญี่ปุ่นพร้อมให้ความช่วยเหลืออาเซียนปฏิรูปทั้งด้านกฎหมาย ระเบียบ และความสามารถด้านการจัดการ

ประการที่สอง ร่วมมืออย่างเข้มแข็งเพื่อผลประโยชน์ที่ยั่งยืน โดยญี่ปุ่นจะแสดงบทบาทเชิงรุกด้านการช่วยเหลือเพื่อจัดการความยากจนและป้องกันวิกฤตความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น

ประการที่สาม สร้างความร่วมมือเพื่ออนาคต ได้แก่ 1) พัฒนาด้านการศึกษาและทรัพยากรมนุษย์ 2) เสนอจัดตั้งปีแห่งการแลกเปลี่ยนระหว่างอาเซียน-ญี่ปุ่น เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวิชาการและวัฒนธรรม 3) เสนอแนวคิดริเริ่มความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจอย่างรอบด้าน (Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership หรือ JACEP) 4) เสนอแนวคิดริเริ่มเพื่อการพัฒนาในการประชุมเอเชียตะวันออก ด้วยการนำประสบการณ์พัฒนามาสร้างเป็นรูปแบบการพัฒนาาร่วมกัน และ 5) เสนอความ

⁷² Purnendra Jain, Koizumi's ASEAN doctrine, *Asia Times*, 13 February 2014, available from <http://www.atimes.com/japan-econ/DA10Dh01.html>

ร่วมมือด้านความมั่นคงญี่ปุ่น-อาเซียน เพื่อจัดการกับปัญหาความท้าทายรูปแบบใหม่และปกป้องเส้นทางพลังงานของเอเชีย

ประการสุดท้าย เสนอความร่วมมือในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงเพื่อประสิทธิภาพของความร่วมมือ⁷³ นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังส่งเสริมความร่วมมือกับอาเซียนผ่านกลไกอย่าง แนวคิดริเริ่มการบูรณาการอาเซียน (Initiative for ASEAN Integration หรือ IAI) โครงการร่วมมืออนุภูมิภาคคุ่มน้ำโขง และโครงการพัฒนาพื้นที่การเติบโตอาเซียนตะวันออกเฉียง บรูไน อินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ (Brunei-Indonesia-Malaysia-Philippines-East ASEAN Growth Area หรือ BIMP-EAGA)⁷⁴

จากการเยือนอาเซียนของผู้นำญี่ปุ่นเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นนิยมใช้ทรัพยากร soft power สร้างความสัมพันธ์อันดีกับอาเซียน ทั้งการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน และการแบ่งปันองค์ความรู้จากประสบการณ์การพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในฐานะประเทศที่มีบทบาทนำในการแก้ไขปัญหาของภูมิภาค อันจะเป็นประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองของญี่ปุ่น เพราะในทางพฤตินัย ช่วงหลังสงครามเย็นญี่ปุ่นได้พยายามเพิ่มบทบาทด้านการเมืองและความมั่นคงมากขึ้น ทั้งการมีส่วนร่วมทั้งทางทวิภาคีและพหุภาคี⁷⁵ โดยในปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่า อาเซียนยังคงเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น เห็นได้จากการเยือนอาเซียนของผู้นำญี่ปุ่นช่วงปี 2009-2013

⁷³ Prime Minister of Japan and His Cabinet, *Speech by Prime Minister of Japan Junichiro Koizumi Japan and ASEAN in East Asia –A Sincere and Open Partnership-*, January 2002, 13 February 2014, available from http://www.kantei.go.jp/foreign/koizumispeech/2002/01/14speech_e.html

⁷⁴ Glenn D. Hook... [et al.], *Japan's International Relations: politics, economics and security*, 2nd ed., p. 225.

⁷⁵ ไชยวัฒน์ คำชู, *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง*, น. 313.

ตาราง 3.4.15 การเยือนอาเซียนของผู้นำญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 2009-2013

ปี ประเทศ	2009	2010	2011	2012	2013	รวม
ไทย					1	1
อินโดนีเซีย	1				1	2
มาเลเซีย					1	1
สิงคโปร์					1	1
ฟิลิปปินส์					1	1
บรูไน					1	1
กัมพูชา					1	1
ลาว				1	1	2
พม่า					1	1
เวียดนาม		1			1	2
รวม	1	1		1	10	13

หมายเหตุ: การเยือนโดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ การประชุมพหุภาคี แต่ถ้าได้มีการประชุมทวิภาคีกับประเทศ
เจ้าภาพ ถือเป็นเป็นการปรากฏตัวเพื่อสร้างเสน่ห์ตามแนวทาง soft power ของงานวิจัยนี้
ที่มา: กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น <<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci>>

จากตารางด้านบนจะพบว่า ช่วงปี 2009-2012 ผู้นำญี่ปุ่นเยือนอาเซียนอย่างเป็นทางการเพื่อประชุม
สุดยอดทวิภาคีเพียง 2 ครั้ง คือ การเยือนอินโดนีเซียในปี 2009 และการเยือนเวียดนามในปี 2010 ส่วนในปี
2012 เป็นเพียงการประชุมรอบกบิลลาว เจ้าภาพจัดประชุมเอเชีย-ยุโรป ครั้งที่ 9 (ASEM) ถือได้ว่า ในช่วง
นี้ผู้นำญี่ปุ่นเยือนอาเซียน น้อยมาก เมื่อเทียบกับผู้นำญี่ปุ่นในยุคก่อนหน้านี้ที่ให้ความสำคัญกับการเยือน
อาเซียนในฐานะหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างยิ่งของญี่ปุ่น ซึ่งการเยือนที่น้อยมากในช่วงนี้เป็นผลจาก
ปัญหาทางการเมืองที่มีการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีทุกปี ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการเยือนต่างประเทศ
และวิกฤต 3/11 ที่เกิดจากแผ่นดินไหว สึนามิ และการรั่วไหลของนิวเคลียร์ ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นเน้นการแก้ไข
ปัญหภายในประเทศเป็นลำดับแรก

แต่เมื่อนาย ชินโซ อาเบะ ก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้ดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียนอย่างรอบด้านในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ ด้วยการเยือนอาเซียนครบทั้ง 10 ประเทศภายในปีแรกของการดำรงตำแหน่ง โดยสาระสำคัญของการประชุมทวิภาคีแต่ละประเทศมีดังนี้⁷⁶

ไทย ญี่ปุ่นถือว่า ไทยเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคและเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญของญี่ปุ่น โดยเฉพาะการมีพื้นฐานค่านิยมประชาธิปไตยและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน อีกทั้งการเยือนครั้งนี้ นายกรัฐมนตรี อาเบะ ได้ผลักดันความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจญี่ปุ่น-ไทย (Japan-Thailand Economic Partnership Agreement หรือ JTEPA) ให้มีความก้าวหน้ามากขึ้น ซึ่งญี่ปุ่นเน้นสาขาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ ได้แก่ การจัดการอุทกภัย รถไฟความเร็วสูง และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) รวมทั้งสนใจร่วมมือพัฒนาพื้นที่ทวาย อันเป็นส่วนสำคัญของการบรรลุเป้าหมายการเชื่อมโยงอาเซียน (ASEAN Connectivity) ตลอดจนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเยาวชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างเยาวชนของทั้งสองประเทศ

อินโดนีเซีย ในโอกาสการเยือนครั้งนี้ นายกรัฐมนตรี อาเบะ ถือโอกาสประกาศหลัก 5 ประการที่จะใช้ดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียนในสมัยรัฐบาลของตน ซึ่งความสัมพันธ์ทวิภาคีของสองประเทศจะอยู่บนพื้นฐานของหลักการดังกล่าว ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคง และการแลกเปลี่ยนระหว่างประชาชน

มาเลเซีย ในด้านเศรษฐกิจ ผู้นำทั้งสองประเทศประกาศร่วมมือกันผลักดันความร่วมมือตามนโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) โดยปัจจุบันถือเป็นระยะที่สอง รวมถึงการให้ความสำคัญกับการลงทุนด้านรถไฟความเร็วสูง ระบบจัดการน้ำและของเสีย และสาธารณสุข ในด้านความมั่นคง ญี่ปุ่นยังคงสนับสนุนหน่วยบังคับใช้กฎหมายทางทะเลของมาเลเซีย (Malaysian Maritime Enforcement Agency หรือ MMEA) เป็นกลไกรักษาสันติภาพทางทะเลในภูมิภาค และการแลกเปลี่ยนเยาวชน ที่ญี่ปุ่นมีโครงการหลักอย่าง JENESYS 2.0 ในการแลกเปลี่ยนระหว่างเยาวชนอาเซียนกับเยาวชนญี่ปุ่น

ภาพการเยือนอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ภายในปีแรกของการดำรงตำแหน่ง

⁷⁶ MOFA, *Regional Affairs*, 20 December 2013, available from <http://www.mofa.go.jp/region/index.html#asia>

สิงคโปร์ ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญกับความปลอดภัยและความมั่นคงของเส้นทางเดินเรือ ซึ่งจำเป็นต้องร่วมมือกันอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การเยือนสิงคโปร์ครั้งนี้ ญี่ปุ่นเน้นอธิบายนโยบายและยุทธศาสตร์ของรัฐบาลปัจจุบันเป็นหลัก อาทิ ยุทธศาสตร์การฟื้นฟูประเทศ การเข้าร่วมกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาคอย่างความตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Trans-Pacific Partnership หรือ TPP) และหุ้นส่วนเศรษฐกิจครอบคลุมภายในภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership หรือ RCEP) และการส่งเสริมนโยบายความเท่าเทียมญี่ปุ่น (Cool Japan)

ฟิลิปปินส์ นายกรัฐมนตรี อาเบะ ได้เสนอ “ความคิดริเริ่ม 4 ประการ” ในการดำเนินความสัมพันธ์กับฟิลิปปินส์ ได้แก่ ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน โดยญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมความร่วมมือทางทะเล โดยทั้งสองประเทศจะร่วมมือกันรักษาเสรีภาพทางทะเล และญี่ปุ่นได้จัดหาเรือจำนวน 10 ลำ ผ่านเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ (yen loan) เพื่อเพิ่มขีดความสามารถแก่หน่วยยามฝั่งของฟิลิปปินส์ รวมถึงให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างสันติภาพบนเกาะมินดาเนา และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประชาชนผ่านโครงการ JENESYS 2.0

บรูไน นายกรัฐมนตรี อาเบะ ให้ความสำคัญกับความร่วมมือด้านพลังงาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางพลังงานแก่ญี่ปุ่น ขณะเดียวกันญี่ปุ่นจะแบ่งปันองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์พลังงานและเทคโนโลยีพลังงานรูปแบบใหม่ ตลอดจนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประชาชนผ่านโครงการ JENESYS 2.0 อีกด้วย

กัมพูชา ทั้งสองประเทศเห็นพ้องถึงการแก้ไขปัญหาคอขวดทางทะเลด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ สนับสนุนการปรับปรุงระบบสาธารณสุขของกัมพูชาด้วยเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ก้าวหน้าของญี่ปุ่น (advanced medical technologies) ด้านการลงทุนบริษัทของญี่ปุ่นจะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมืองที่มีความก้าวหน้าแก่กัมพูชา (advanced urban infrastructure) รวมถึงการให้คำมั่นสัญญาจะมอบเงินช่วยเหลือจำนวน 500 ล้านดอลลาร์ เพื่อกำจัดกับระเบิดที่หลงเหลืออยู่ให้หมดไป และมอบเงินจำนวน 1,800,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ⁷⁷ เพื่อสนับสนุนการพิจารณาคดีเขมรแดงแก่สหประชาชาติ⁷⁷

ลาว เป็นประเทศที่มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น ดังนั้นญี่ปุ่นจึงส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยนายกรัฐมนตรี อาเบะ ได้พูดถึงนโยบายด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นแก่ผู้นำลาวว่า ญี่ปุ่นจะมุ่งเป็นประเทศที่มี “บทบาทเชิงรุกในการปกป้องสันติภาพโลก” (proactive pacifism) แสดงถึงความพยายามสร้างความเข้าใจอันดีต่อความต้องการมีส่วนร่วมเชิงรุกด้านความมั่นคงระหว่างประเทศของญี่ปุ่นต่อผู้นำลาว อีกทั้งการร่วมมือกันด้านการพัฒนาสาธารณสุขของลาวผ่านการช่วยเหลือทั้งการสร้างระบบ การฝึกอบรม และจัดหาอุปกรณ์ทางการแพทย์ ตลอดจนญี่ปุ่นจะเพิ่มเงินกู้

⁷⁷ Kyodo, Japan, Cambodia to boost cooperation on maritime security, 26 November 2013, available from

<http://www.globalpost.com/dispatch/news/kyodo-news-international/131116/japan-cambodia-boost-cooperation-maritime-security>

คำกล่าวเพื่อขยายอาคารสนามบิน และจะเพิ่มการแลกเปลี่ยนเยาวชนเนื่องจากครบรอบ 60 ปีความสัมพันธ์ทางการทูตของสองประเทศในปี 2015⁷⁸

พม่า นายกรัฐมนตรี อาเบะ เป็นนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคนแรกที่เยือนพม่าในรอบ 36 ปี แสดงถึงความสำคัญของพม่าต่อญี่ปุ่นหลังจากเปิดประเทศและปฏิรูปประชาธิปไตย โดยญี่ปุ่นจะสนับสนุนกระบวนการสร้างประชาธิปไตยของพม่า และให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เพราะพม่าเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการเป็นฐานการผลิตและตลาดของญี่ปุ่น ตลอดจนเป็นประเทศที่ยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้พม่ากลายเป็นที่หมายปองของประเทศต่างๆ

เวียดนาม ถือเป็นประเทศแรกที่นายกรัฐมนตรี อาเบะ เยือนหลังจากเข้ารับตำแหน่ง แสดงถึงความสำคัญของเวียดนามในยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น โดยผู้นำทั้งสองเห็นพ้องผลักดันความร่วมมือและการเจรจาความมั่นคงและการเมือง ในด้านความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา (ODA) ญี่ปุ่นจะให้เงินกู้วงค์ใหม่จำนวน 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อนำไปพัฒนาโครงการด้านสังคมและเศรษฐกิจของเวียดนาม และเนื่องในโอกาสปี 2013 เป็นปีความสัมพันธ์อันดีระหว่างญี่ปุ่น-เวียดนาม จึงมีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศให้มากขึ้น

อีกทั้งการเยือนอาเซียนของผู้นำญี่ปุ่น ยังได้กล่าวถึงสถานการณ์ภายในภูมิภาคอยู่เสมอ โดยเน้นประเด็นสถานการณ์ในทะเลจีนใต้ ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-จีน และปัญหาเกาหลีเหนือ ที่สำคัญนายกรัฐมนตรี อาเบะ ยังเน้นการอธิบายต่อชาติอาเซียนถึงการยกระดับบทบาทด้านความมั่นคงของญี่ปุ่น ด้วยการมีบทบาทเชิงรุกในการปกป้องสันติภาพโลก (proactive pacifism) และร่วมมือกับประเทศพันธมิตรเพื่อรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพของภูมิภาค (collective self-defense)

ในการเยือนอาเซียนของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ในปี 2013 จะเห็นได้ว่า ผู้นำญี่ปุ่นได้ใช้ทรัพยากร soft power มาสร้างเสน่ห์และสานความสัมพันธ์กับอาเซียน ทั้งวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา และการแบ่งปันองค์ความรู้ในสาขาที่ญี่ปุ่นมีความเชี่ยวชาญและประสบความสำเร็จในการพัฒนา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาเซียน นอกเหนือไปจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ที่ถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือหลักในการกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียน

การเยือนของนายกรัฐมนตรี อาเบะ เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับจีนในประเด็นข้อพิพาทเหนือหมู่เกาะเตียวหยู/เซ็นคาคุ และข้อพิพาทระหว่างจีนกับบางประเทศในอาเซียนในประเด็นทะเลจีนใต้ ปะทุขึ้นมาจนนำไปสู่การเผชิญหน้าหลายครั้ง จึงถือเป็นโอกาสของญี่ปุ่นในการแสวงหาพันธมิตรภายในภูมิภาคเพื่อคานอำนาจกับจีน จะเห็นได้จาก นายกรัฐมนตรี อาเบะ ได้ประกาศ

⁷⁸ Kyodo, Japan's Abe to visit Laos to seek closer political, economic ties, 15 November 2013, available from

<http://www.globalpost.com/dispatch/news/kyodo-news-international/131115/japans-abe-visit-laos-seek-closer-political-economic-t>

สนับสนุนการใช้ค่านิยมสากลเป็นพื้นฐานความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน และผลักดันการร่วมมือแก้ไขปัญหาคือพิพาททางทะเลด้วยกฎหมายทางทะเลระหว่างประเทศเพื่อปกป้องเสรีภาพทางทะเล โดยเฉพาะในทะเลจีนใต้ที่จีนได้อ้างสิทธิครอบครอง ซึ่งถือเป็นเส้นทางที่มีความสำคัญต่อทั้งญี่ปุ่นและอาเซียน กล่าวได้ว่า การเยือนของนายกรัฐมนตรี อาเบะ ไม่เพียงต้องการสร้างเสน่ห์และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีด้วย soft power เท่านั้น แต่ยังมีวาระทางการเมือง คือ ความต้องการแสวงหาพันธมิตรมาคานอำนาจกับจีน ท่ามกลางสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่ไม่แน่นอน

สรุป

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการนำวัฒนธรรมมาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศที่ถูกมองว่า นิยมลัทธิทหารมาเป็นประเทศประชาธิปไตย ตลอดจนการเกิดกระแสต่อต้านญี่ปุ่นจากความได้เปรียบและครอบงำทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นจึงเริ่มมีนโยบายในการใช้วัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน การแบ่งปันองค์ความรู้ผ่านความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นในสมัยของนายกรัฐมนตรี ฟูกูเด ด้วยการจัดตั้งกลไกขึ้นมาอย่างถาวร เช่น มูลนิธิญี่ปุ่นและโครงการเรือเยาวชนอาคเนย์ กล่าวได้ว่า ในช่วงนี้ญี่ปุ่นเน้นดำเนินนโยบายเชิงรับเพื่อแก้ไขปัญหาภาพลักษณ์ของประเทศเป็นหลัก แต่ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นได้หันมาดำเนินนโยบายเชิงรุกมากขึ้น ด้วยการแสดงบทบาทในฐานะสมาชิกชุมชนระหว่างประเทศที่มีความรับผิดชอบต่อปัญหาความท้าทายของโลก โดยในที่นี้ เพื่อความชัดเจนจึงได้แบ่งการสรุปออกเป็นวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ

วัฒนธรรม ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกๆ ที่นำทรัพยากรด้านวัฒนธรรมมาใช้ในการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศเพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศ ด้วยการนำวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีจุดเด่นจากความเรียบง่าย สงบ และความเป็นธรรมชาติ ผสมผสานกับศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจึงกลายเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจต่อชาวต่างชาติ อีกเสน่ห์หนึ่งของญี่ปุ่นคือ วัฒนธรรมสมัยนิยมที่แพร่หลายไปทั่วโลก ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งเสริมภายใต้แนวคิดความเท่แบบญี่ปุ่น (Cool Japan) เพื่อสื่อว่า วัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นมีเสน่ห์จากความเท่ ต่อมายกระดับเป็นเหนือกว่าความเท่ของญี่ปุ่น (Beyond Cool Japan) ซึ่งมีการสอดแทรกคุณธรรมและค่านิยมที่ดีของญี่ปุ่นลงไปด้วย อันเป็นการเพิ่มเสน่ห์ของสินค้าทางวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้มากขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนดำเนินนโยบายเชิงรุกด้วยการจัดกิจกรรมและเวทีการแลกเปลี่ยนระหว่างเยาวชนผู้ชื่นชอบวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่น เพื่อให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นได้รับความนิยมมากขึ้นในวงกว้าง

ค่านิยม ญี่ปุ่นได้แสดงบทบาทนำในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ญี่ปุ่นสามารถแสดงบทบาทนำเพื่อสร้างเสน่ห์ของประเทศได้ โดยญี่ปุ่นมีแนวคิดริเริ่มสำคัญอย่าง “โลกเย็น 50” และแนวคิด “3Rs” เพื่อจัดการกับปัญหาโลกร้อน อีกทั้งญี่ปุ่นยังมีบทบาทส่งเสริมค่านิยมสากลในประชาคมระหว่างประเทศโดยมีอาเซียนเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ ซึ่งญี่ปุ่นได้ริเริ่มค่านิยมสากลอย่างเป็นทางการในปี 2006 ภายใต้แนวคิดสร้างวงแห่งเสรีภาพและความรุ่งเรือง และที่สำคัญนายกรัฐมนตรี อาเบะ ได้ประกาศความร่วมมือกับอาเซียนบนพื้นฐานค่านิยมสากล สะท้อนถึงการให้ความสำคัญของรัฐบาลญี่ปุ่นต่อการใช้ค่านิยมสากลในฐานะทรัพยากร soft power มาดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ความสำเร็จจากการพัฒนาประเทศด้วยตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นได้กลายเป็นต้นแบบของแนวทางการพัฒนาภูมิภาคเอเชียตะวันออก นำไปสู่ความสำเร็จที่เรียกว่า “ความมหัศจรรย์แห่งเอเชียตะวันออก” ถึงแม้ว่า ตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นจะเสื่อมความนิยมลงไปหลังประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 แต่ยังสามารถเป็นบทเรียนที่มีประโยชน์แก่ประเทศกำลังพัฒนาได้

นโยบายต่างประเทศ นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของญี่ปุ่น ได้แก่

ความมั่นคงของมนุษย์ ญี่ปุ่นได้กำหนดให้ความมั่นคงของมนุษย์เป็นเสาหลักของนโยบายต่างประเทศมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 โดยญี่ปุ่นได้แสดงบทบาทนำและเสนอความคิดริเริ่มด้านความมั่นคงของมนุษย์ทั้งระดับพหุภาคีและทวิภาคี แม้ว่า ญี่ปุ่นกำลังเผชิญกับความท้าทายจากแนวคิดใหม่ที่สนับสนุนการแทรกแซงเพื่อมนุษยธรรม แต่แนวทางของญี่ปุ่นยังคงได้รับความเห็นชอบจากประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่ต้องการให้ต่างประเทศแทรกแซงอำนาจอธิปไตย

การจัดการภัยพิบัติ ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีประสบการณ์ในการจัดการภัยพิบัติซึ่งสามารถเป็นบทเรียนที่มีประโยชน์แก่ประชาคมโลกได้ อีกทั้งญี่ปุ่นยังมีบทบาทนำในการผลักดันกรอบความร่วมมือด้านการจัดการภัยพิบัติทั้งระดับโลกและระดับภูมิภาค อันเป็นการนำทรัพยากรที่ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศมาสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ

การทูตวัฒนธรรม การทูตวัฒนธรรมถือเป็นเครื่องมือหลักในนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นมาเป็นระยะเวลานาน มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีในระดับประชาชน โดยมีทั้งการเผยแพร่วัฒนธรรม การส่งเสริมการเรียนภาษาญี่ปุ่น โครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนหลายๆ โครงการ และความร่วมมือทางวิชาการและทุนการศึกษา ที่เป็นช่องทางในการเสริมสร้างเสน่ห์แก่ญี่ปุ่น

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ญี่ปุ่นใช้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาควบคู่กับวัฒนธรรมในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นตั้งแต่ยุคสงครามเย็น โดยปัจจุบันแนวทาง ODA ของญี่ปุ่นดำเนินตาม

เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของสหประชาชาติ (MDGs) หรือการช่วยเหลือเพื่อจัดการกับปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ โดยจะใช้ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของญี่ปุ่นให้เป็นประโยชน์ และ

การเยือนอาเซียนของผู้นำ ซึ่งมีการเยือนอย่างต่อเนื่องและได้ประกาศหลักการที่มีความเท่าทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้มากขึ้น โดยนิยมใช้ทรัพยากร soft power มาเป็นเครื่องมือสานสัมพันธ์ อีกทั้งในปัจจุบันรัฐบาลญี่ปุ่นได้เน้นการดำเนินความสัมพันธ์บนพื้นฐานของค่านิยมสากลกับอาเซียน เพื่อรักษาผลประโยชน์ภายในภูมิภาคและคานอำนาจกับจีน

จากการใช้ soft power ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมานานกว่า 4 ทศวรรษ ส่งผลให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ soft power เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษ 2000 จีนและเกาหลีได้เริ่มหันมาใช้ soft power ในการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะกับอาเซียนที่เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ของทั้งสามประเทศ ทำให้ญี่ปุ่นเผชิญกับการแข่งขันช่วงชิงอิทธิพลเหนืออาเซียนด้วยการใช้ soft power จึงถือเป็นสิ่งท้าทายญี่ปุ่นต่อการเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรและนโยบาย soft power เพื่อคงเสน่ห์และบทบาทนำในภูมิภาคนี้ต่อไป

บทที่ 4

Soft power ของเกาหลี

ในบทนี้ จะวิเคราะห์ soft power ของเกาหลี โดยเริ่มจาก 1) ภาพรวม soft power ของเกาหลี ประกอบด้วย พัฒนาการ นโยบาย และกลไกการดำเนินงานด้าน soft power ของเกาหลี 2) Soft power ด้านวัฒนธรรมของเกาหลีทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมและสมัยนิยม 3) ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับ soft power อันได้แก่ แนวทางการเติบโตสีเขียว (Green Growth) และการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จทั้งด้านเศรษฐกิจและประชาธิปไตย และ 4) นโยบายต่างประเทศ อันได้แก่ การยกระดับสถานะและบทบาทของเกาหลีในประชาคมโลก การทูตวัฒนธรรม ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา และการเยือนอาเซียนของผู้นำ

4.1 ภาพรวม soft power ของเกาหลี

เกาหลีสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยด้วยการพัฒนาประเทศจากประเทศยากจนติดอันดับโลกมาเป็นประเทศพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีชั้นนำของโลกภายในระยะเวลาอันสั้น ตลอดจนความสำเร็จในการพัฒนาการเมืองระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกาหลีได้รับเสียงชื่นชมจากนานาประเทศถึงความสำเร็จดังกล่าว แต่การสร้างเกียรติภูมิของเกาหลีไม่หยุดเพียงเท่านั้น รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ของประเทศให้มากขึ้นด้วยทรัพยากร soft power โดยนโยบาย soft power ของเกาหลีเริ่มเป็นรูปธรรมและนำมาใช้เป็นแกนหลักของนโยบายต่างประเทศในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก โดยจะเริ่มนำเสนอพัฒนาการและกลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลี เพื่อความเข้าใจในการใช้ soft power ของเกาหลีอย่างรอบด้านมากขึ้น

4.1.1 พัฒนาการ soft power ของเกาหลี

หลังจากสิ้นสุดสงครามเกาหลีในปี 1953 เกาหลีเน้นการฟื้นฟูและพัฒนาประเทศให้สามารถกลับมาขึ้นหิ้งในประชาคมระหว่างประเทศได้อีกครั้ง ด้วยการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในสมัยของประธานาธิบดี ปัก จุง-ฮี¹ (Park Chung-hee, 1963-1979) ที่เน้นการพัฒนาสู่การเป็นประเทศ

¹ งานวิจัยนี้จะใช้ชื่อหรือคำที่คนไทยมีความคุ้นเคยเป็นหลัก สำหรับคำอื่นจะยึดหลักเกณฑ์การเขียนทับศัพท์ภาษาเกาหลีด้วยอักษรโรมันของราชบัณฑิตยสภา ดูหลักเกณฑ์ได้ที่ < http://www.royin.go.th/upload/246/FileUpload/2345_7317.pdf >

อุตสาหกรรมโดยใช้ “แนวทางรัฐพัฒนา” ที่รัฐเป็นกลไกหลักในการพัฒนาประเทศจนสามารถสร้าง “ความมหัศจรรย์แห่งแม่น้ำฮัน” (*Miracle on the Han River*) อันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลก ในด้านความมั่นคง เกาหลีได้เน้น hard power ด้วยการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ เพื่อรับมือกับภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ทั้งจากเกาหลีเหนือ โซเวียต และจีน แต่หลังสิ้นสุดสงครามเย็น เกาหลีได้เพิ่มความร่วมมือกับประเทศอื่นมากขึ้นทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก โดยมีความร่วมมือในหลายด้าน เช่น เศรษฐกิจ การเงิน และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาต่อมา เกาหลีได้เพิ่ม soft power ให้ฐานะแนวทางหลักของการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

เหตุผลที่เกาหลีต้องปรับยุทธศาสตร์ใหม่ก็เนื่องจาก สภาพแวดล้อมและปัจจัยของโลกในยุคหลังสงครามเย็นมีการเปลี่ยนแปลงไปที่สำคัญ คือ ความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างโลกเสรีกับคอมมิวนิสต์ คลายตัวลง มีประเทศเกิดใหม่จำนวนมากซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของเกาหลี เพราะมีสินค้าราคาถูกจำนวนมากในตลาดโลก อีกทั้งประชาคมระหว่างประเทศยังให้ความสำคัญกับการค้าที่เป็นธรรมมากขึ้นอันเป็นหลักการที่ตรงข้ามกับนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่เกาหลีใช้มา 4 ทศวรรษ ที่เน้นการส่งออกในขณะที่ไม่เปิดตลาดภายในประเทศมากนัก และสภาพแวดล้อมภายในภูมิภาคเป็นข้อจำกัดในการใช้ hard power รักษาผลประโยชน์ของเกาหลี เพราะมีประเทศมหาอำนาจหลายล้อม ทำให้เกาหลีต้องหันมาพิจารณา soft power เป็นทางเลือกในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเกาหลี²

ดังนั้นในช่วงทศวรรษ 1990 เกาหลีจึงหันมาให้ความสำคัญกับความร่วมมือในระดับพหุภาคีมากขึ้น เห็นได้จาก สมัยรัฐบาลประธานาธิบดี คิม ยอง-ซัม (Kim Young-sam, 1993-1998) ได้ดำเนินยุทธศาสตร์ “โลกาภิวัตน์” (Globalization Strategy) อันเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินนโยบายของประเทศมาเป็นการเน้นการปฏิบัติตามบรรทัดฐานและมาตรฐานระหว่างประเทศ ต่อมาในสมัยประธานาธิบดี คิม แด-จุง (Kim Dae-jung, 1998-2003) ก็ได้แสดงบทบาทนำด้วยการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มวิสัยทัศน์เอเชียตะวันออก (East Asia Vision Group หรือ EAVG) และกลุ่มศึกษาเอเชียตะวันออก (East Asia Study Group หรือ EASG) ภายใต้กรอบความร่วมมืออาเซียนบวกสาม

ในสมัยของประธานาธิบดี โนห์ มู-เฮียน (Roh Moo-hyun, 2003-2008) ได้มีการเสริมสร้างยุทธศาสตร์เกาหลีในระดับภูมิภาคด้วยการส่งเสริมแนวคิด “ยุคสันติภาพและความรุ่งเรืองของเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ” (Northeast Asian Era of Peace and Prosperity) ที่ได้กำหนดบทบาทเกาหลีให้เป็นประเทศศูนย์กลาง (hub nation) และประเทศถ่วงดุล (balancer) เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการสร้างสันติภาพภายในภูมิภาค แต่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงโอกาสอันน้อยที่จะประสบความสำเร็จ ทำให้รัฐบาลเกาหลี

² Lee Sook-jong (2009), South Korea's Soft Power Diplomacy, *EAI Issue Briefing*, No. MASI 2009-01, p.1.

ได้กำหนดบทบาทของประเทศใหม่เป็น “สะพานเชื่อม” (bridging role) หรือประเทศที่เน้นความร่วมมือกับทุกฝ่าย ในฐานะประเทศมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบ³

ที่สำคัญในสมัยของประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก (Lee Myung-bak, 2008-2013) ได้ยกระดับยุทธศาสตร์ของเกาหลีครั้งสำคัญด้วยการนำทรัพยากร soft power มาใช้ในนโยบายต่างประเทศมากกว่าที่รัฐบาลเกาหลีเคยใช้กันมา โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมารับผิดชอบต่อการบูรณาการนโยบาย soft power ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น “คณะกรรมการของประธานาธิบดีว่าด้วยภาพลักษณ์ของชาติ” (Presidential Committee on National Branding) และ “คณะกรรมการของประธานาธิบดีว่าด้วยการเติบโตสีเขียว” (Presidential Committee on Green Growth หรือ PCGG) ที่ได้จัดตั้งขึ้นในปี 2009 โดยมีประธานาธิบดีเป็นประธาน มีเป้าหมายเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของเกาหลีและยกระดับสถานะของประเทศสู่การเป็นประเทศที่มีบทบาทนำบนเวทีระหว่างประเทศ ภายใต้ยุทธศาสตร์ “เกาหลีระดับโลก” (Global Korea) (รายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนการยกระดับสถานะประเทศในประชาคมโลก) ถือได้ว่า เกาหลีได้พัฒนาแนวการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์ตามแนวคิด soft power มาตั้งแต่ทศวรรษ 1990 และได้ยกระดับนโยบายอย่างเป็นรูปธรรมในปลายทศวรรษ 2000

สอดคล้องกับมุมมองของโจเซฟ นาย ที่มองว่า เกาหลีได้ให้ความสำคัญกับการใช้ soft power มากขึ้น เช่น การมีบทบาทในประชาคมอาเซียน การดำเนินนโยบายสู่ความเป็นมหาอำนาจระดับกลางในกิจการระหว่างประเทศ เห็นได้จาก การเป็นเจ้าภาพจัดประชุมระดับโลก ซึ่งปัจจัยผลักดันให้เกาหลีหันมาใช้ soft power คือ

ประการแรก ข้อจำกัดทางภูมิรัฐศาสตร์ ประเทศเกาหลีรายล้อมไปด้วยมหาอำนาจ ทำให้การใช้ hard power ของเกาหลีไม่เพียงพอต่อการป้องกันการรุกรานของมหาอำนาจได้ เห็นได้จากประวัติศาสตร์ของเกาหลี

ประการที่สอง การพึ่งพาอาศัยทางทหารกับสหรัฐฯ ในยุคปัจจุบันมีความไม่แน่นอนค่อนข้างสูง เนื่องจากสหรัฐฯ ไม่เข้มแข็งเท่าเดิมและการผงาดขึ้นมาของเพื่อนบ้านอย่างจีน

ประการที่สาม กำลังคน (man power) อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของอำนาจ hard power ขณะที่เกาหลีมีประชากรแค่ 50 ล้านคน ซึ่งไม่สามารถเทียบได้กับประเทศมหาอำนาจ ฉะนั้นการใช้ hard power ในการดำเนินนโยบายจึงไม่เหมาะสมกับเกาหลี แต่ man power ไม่ใช่องค์ประกอบสำคัญใน soft power ซึ่งมีตัวอย่างของประเทศขนาดเล็กที่ใช้ soft power ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น แคนาดา เนเธอร์แลนด์ และนอร์เวย์ ดังนั้นเกาหลีสามารถนำทรัพยากร soft power อาทิ ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ จนได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization Economic Cooperation and

³ Ibid, pp.2-3.

Development หรือ OECD) และเป็นสมาชิกของที่ประชุม G20 โดยมีความสำเร็จในการพัฒนาระบบการเมืองประชาธิปไตยเป็นเสน่ห์ดึงดูดกันมา อีกทั้งการเป็นผู้นำในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ วัฒนธรรม ทั้งดั้งเดิมและสมัยนิยม เหล่านี้เป็นทรัพยากรที่เกาหลีสามารถหยิบมาใช้ในการเสน่ห์ของประเทศได้⁴

นอกจากนี้ อิล ซากง (Il SaKong) นักวิชาการเกาหลีที่ได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศได้กล่าวถึงความสำคัญของ soft power ที่รัฐบาลเกาหลีควรให้ความสนใจว่า

“เกาหลีได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของ OECD (Development Assistance Committee หรือ OECD-DAC) เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่เกาหลีได้เปลี่ยนสถานะจากประเทศผู้รับมาเป็นประเทศผู้ให้ แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นรัฐบาลเกาหลีจึงควรพยายามส่งเสริมประสบการณ์การพัฒนาของประเทศสู่ประเทศเกิดใหม่และประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งถือเป็นทรัพยากรสำคัญของเกาหลีในการดำเนินนโยบาย soft power โดยรัฐบาลควรสร้างความร่วมมือและจัดตั้งกลไกเพื่อบริณาการการให้ความช่วยเหลือและการพัฒนาของเกาหลีให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในด้านวัฒนธรรมดั้งเดิม เกาหลีก็มีทั้งพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ หอแสดงศิลปะเอกชน พิพิธภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของเอกชน เป็นสถานที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลี สำหรับวัฒนธรรมสมัยนิยม เกาหลีก็มีคลื่นเกาหลี (Korean Wave) อาทิ ดนตรี การแสดง และภาพยนตร์ ที่กำลังได้รับความนิยมในเอเชีย และกำลังแพร่ขยายไปภูมิภาคอื่นของโลก”⁵

ในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เป็นช่วงเวลาที่เกาหลีให้ความสนใจในการใช้ soft power อย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนมากขึ้น เช่น ในด้านวัฒนธรรม มีการส่งเสริมการเรียนภาษาเกาหลีในต่างประเทศ ซึ่งรัฐบาลเกาหลีมีนโยบายเชิงรุกในการจัดตั้งศูนย์ภาษาเกาหลีทั่วโลก เป้าหมาย คือ การใช้ภาษาเพื่อสร้างมิตรประเทศและความเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมเกาหลีของคนต่างชาติ ดังนั้นรัฐบาลเกาหลีจึงจัดตั้ง “สถาบันกษัตริย์เซจง” (King Sejong Institute) ขึ้นมา โดยในปี 2013 มีสถาบันกษัตริย์เซจงจำนวน 117 สถาบันใน 51 ประเทศทั่วโลก⁶ อนึ่งกษัตริย์เซจงมหาราช (Sejong the Great, 1397-1450) เป็นกษัตริย์ลำดับ

⁴ Joseph S. Nye (2012), *South Korea's Growing Soft Power*, 16 June 2013, available from <http://www.project-syndicate.org/commentary/south-korea-s-growing-soft-power>

⁵ Il Sa-kong (2010), *Korea's Soft Power and East Asia Keynote: Korea's Approach to Soft Power*, 20 June 2013, available from http://www.brookings.edu/~media/events/2010/11/30%20korea%20soft%20power/1130_korea_soft_power_keynote

⁶ King Sejong Institute, *Sejonghagdang across the world*, 20 September 2013, available from http://www.sejonghagdang.org/nuri/sjs/board/SJS_GlobalSejongL

ที่ 4 ในราชวงศ์โชซอน (Choson Dynasty, 1392-1910) เป็นผู้ประดิษฐ์อักษรเกาหลีที่เรียกว่า “ฮันกึล” (Hangeul)⁷ ถือเป็นกษัตริย์ที่ทรงสร้างคุณูปการเปรียบได้กับพ่อขุนรามคำแหงมหาราชของไทย

สำหรับการใช้ soft power ด้านค่านิยม นอกจากแนวทางการพัฒนาของเกาหลีที่ประสบความสำเร็จทั้งด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองระบอบประชาธิปไตย เกาหลียังมีค่านิยมการเติบโตสีเขียว (Green Growth) สืบเนื่องจากแนวโน้มของโลกที่ให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศมากขึ้น เกาหลีจึงสังเกตเห็นโอกาสในการแสดงบทบาทนำเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ โดยนิยามของคำว่า การเติบโตสีเขียว คือ “การเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม” ซึ่งเกาหลีได้แสดงบทบาทที่สำคัญ 2 บทบาท⁸ คือ

การเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ตามแนวทางการเติบโตสีเขียว โดยในที่ประชุม Rio+20 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ได้ประกาศว่า เกาหลีจะให้ความช่วยเหลือต่างประเทศในการพัฒนาตามแนวทางสีเขียว (Green Overseas Development Aid) ในฐานะ “หุ้นส่วนการเติบโตสีเขียวของโลก” (Global Green Growth Partnership) อีกทั้งยังได้จัดตั้งคลังสมอง (think tank) คือ “สถาบันการเติบโตสีเขียวของโลก” (Global Green Growth Institute หรือ GGGI) ขึ้นในปี 2010 เพื่อให้เป็นกลไกขับเคลื่อนแนวคิดการเติบโตสีเขียว

การใช้ soft power ด้านนโยบายต่างประเทศ เกาหลีมีนโยบายยกระดับสถานะของประเทศเป็นประเทศมหาอำนาจขนาดกลาง (middle power) ที่มีความรับผิดชอบต่อประเด็นปัญหาของโลกและบทบาทสะพานเชื่อม โดยเฉพาะกับประเทศกำลังพัฒนาที่เกาหลีมองว่า ตนมีความเข้าใจประเทศกำลังพัฒนาเป็นอย่างดี อีกทั้งเกาหลียังพยายามใช้การเยือนของผู้นำเพื่อเสริมสร้างเสน่ห์จากการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตลอดจนใช้วัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ในระดับประชาชนอันเป็นวัตถุประสงค์หลักของการทูตวัฒนธรรม และความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ซึ่งเกาหลีมีประสบการณ์และองค์ความรู้จากการพัฒนาประเทศที่สามารถนำมาแบ่งปันประเทศกำลังพัฒนาได้

สรุปได้ว่า เกาหลีเป็นหนึ่งในประเทศที่มีทรัพยากร soft power ทั้งด้านวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ ที่สามารถนำมายกระดับสถานะและเพิ่มบทบาทของประเทศในประชาคมระหว่างประเทศได้ โดยมีการเป็นเจ้าภาพจัดมหกรรมกีฬานานาชาติ เช่น โอลิมปิกปี 1988 ฟุตบอลโลกปี 2002 เอเชียนเกมส์ปี 2002 ที่ปูซาน เอเชียนเกมส์ปี 2014 ที่อินชอน และการได้เป็นเจ้าภาพโอลิมปิกฤดูหนาวปี

⁷Yonhap News Agency, *First Lady Praises Korean-Language Instructors from around world*, 22 August 2012, available from <http://english.yonhapnews.co.kr/national/2012/08/22/0301000000AEN20120822006900315.HTML>

⁸ Korea Herald, *Beginnings of Green Growth showing in Rio*, 20 June 2012, available from <http://view.koreaherald.com/kh/view.php?ud=20120620001096>

2018 และการประชุมระดับโลกในประเด็นสำคัญ เช่น การประชุม G20 การประชุมสุดยอดความมั่นคงนิวเคลียร์ปี 2012 (Nuclear Security Summit) และการประชุมระดับสูงครั้งที่ 4 ว่าด้วยประสิทธิภาพของความช่วยเหลือ (Fourth High Level Forum on Aid Effectiveness หรือ HLF-4) เพื่อเป็นเวทีในการแสดงความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ และแสดงความพร้อมของเกาหลีในการก้าวเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในกิจการระหว่างประเทศ การให้ความสนใจ soft power ในฐานะแนวคิดหลักในนโยบายต่างประเทศ เห็นได้จาก การกล่าวถึง soft power ในสมุดปกขาวว่าด้วยการทูตปี 2011

4.1.2 นโยบายด้าน soft power ของเกาหลี

ในสมุดปกขาวว่าด้วยการทูตปี 2011 (2011 Diplomatic White Paper)⁹ ของเกาหลีได้กล่าวถึงการนำ soft power มาดำเนินนโยบายต่างประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งวัตถุประสงค์ของการใช้ soft power ตามสมุดปกขาวปี 2011 ได้ดังนี้

1) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือโลก รัฐบาลเกาหลีได้ริเริ่มดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อสร้างความร่วมมือกับทุกประเทศ เพราะต้องการยกระดับความสัมพันธ์สู่การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ สำหรับภูมิภาคเอเชีย เกาหลีต้องการขยายความร่วมมือเครือข่ายภายใต้แนวคิดริเริ่มเอเชียใหม่ (New Asia Initiative) ที่ริเริ่มในปี 2010 สมัชชาระหว่างชาติ อี มย็อง-บัก โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการเยือนประเทศเอเชียเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกัน

2) ผลประโยชน์ทางการค้าและเศรษฐกิจ รัฐบาลเกาหลีต้องการใช้ soft power เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันก็ต้องการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศชั้นนำทางเศรษฐกิจที่มีความรับผิดชอบ ด้วยการเสนอตัวเป็นเจ้าภาพจัดประชุมระดับโลก อย่างการเป็นประชุมสุดยอด G20 ที่กรุงโซลในปี 2010 ที่เกาหลีได้เสนอความคิดริเริ่มและบทบาทเชิงรุกด้านการพัฒนาและการจัดการปัญหาการเงินของโลก ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโลกร่วมกับ OECD คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมเอเชียและแปซิฟิก (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific หรือ UNESCAP) และในที่ประชุมเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum หรือ WEF)

สมุดปกขาวยังได้กล่าวอีกว่า เกาหลีได้ส่งเสริมแนวคิดการเติบโตสีเขียวที่ริเริ่มในปี 2008 ให้เป็นแนวทางการพัฒนาใหม่ของโลกเพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเกาหลีจะมีบทบาทสำคัญในการนำแนวคิดมา

⁹ Ministry of Foreign Affairs of Korea, Chapter 5 Enhancing Korea's Pole and Prestige in the International Community in 2011 Diplomatic White Paper, 14 June 2012, available from http://www.mofat.go.kr/ENG/policy/whitepaper/index.jsp?menu=m_20_160

ปฏิบัติใช้อย่างเป็นรูปธรรม และร่วมมือกับ OECD และสหประชาชาติเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสำหรับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของประเทศกำลังพัฒนา ตลอดจนผลักดันความร่วมมือด้าน สิ่งแวดล้อมในระดับภูมิภาคมากขึ้น เช่น การประชุมระดับรัฐมนตรีสิ่งแวดล้อมไตรภาคีระหว่างเกาหลี ญี่ปุ่น และจีน (Tripartite Environment Ministers Meeting หรือ TEMM) การประชุมระดับเจ้าหน้าที่อาวุโส ของโครงการความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ ในระดับโลก เกาหลีให้ ความสำคัญกับการปฏิบัติตามข้อตกลงด้านการปกป้องสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เป็นบรรทัดฐานระหว่างประเทศ

3) เพิ่มบทบาทและเกียรติภูมิของเกาหลีในสังคมระหว่างประเทศ ได้แก่

3.1) เพิ่มความร่วมมือในการพัฒนาระหว่างประเทศ ซึ่งเกาหลีเห็นด้วยกับเป้าหมายการพัฒนาแห่ง สหัสวรรษของสหประชาชาติ (Millennium Development Goals หรือ MDGs) ว่าเป็นแบบแผนที่จะนำไปสู่ การแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะการเพิ่มการเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ในฐานะสมาชิก OECD-DAC เกาหลีจะให้ความร่วมมือกับนานาประเทศมากขึ้น โดยเน้นด้านมนุษยธรรมและลดความยากจนผ่านการ ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงปรับปรุงความช่วยเหลือ ODA ของเกาหลีให้ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนแสดงบทบาทในการ เป็นสะพานเชื่อม (bridging role) เพื่อลดช่องว่างการพัฒนาระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลัง พัฒนา

3.2) มีส่วนร่วมสร้างสันติภาพระหว่างประเทศ โดยเกาหลีจะร่วมมืออย่างแข็งขันกับสหประชาชาติ แสดงบทบาทนำในองค์การระหว่างประเทศ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการรักษาสันติภาพ (UNPKO) ส่งเสริม สิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย สนับสนุนการลดอาวุธและการไม่แพร่ขยายอาวุธร้ายแรง และร่วมมือ ต่อต้านการก่อการร้ายระหว่างประเทศ และ

3.3) ปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศ ผ่านการทูตวัฒนธรรมแบบก้าวหน้า (advanced cultural diplomacy) เพราะในปัจจุบันอำนาจ soft power ถือเป็นองค์ประกอบหลักของการแข่งขันบนเวทีระหว่าง ประเทศ และกลายเป็นเสาหลักในนโยบายต่างประเทศของเกาหลี ซึ่งรัฐบาลเกาหลีจะให้ความสำคัญกับ การ ทูตสาธารณะ โดยกระทรวงการต่างประเทศ ได้ส่งเสริมความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนในระดับประชาชน ได้แก่ การประชุมเวทีสาธารณะภาคประชาชน การสนับสนุนรัฐบาลท้องถิ่นในการสานสัมพันธ์กับ ต่างประเทศ การสนับสนุนองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรในการออกไปทำกิจกรรมสาธารณะนอกประเทศ การ ส่งเสริมการจัดแสดงศิลปะของเกาหลีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยนิยมในต่างประเทศในฐานะการทูตวัฒนธรรม และริเริ่มห้องแสดงศิลปะทางอินเทอร์เน็ตของกระทรวงการต่างประเทศ (cyber art gallery MOFA) เพื่อ เผยแพร่ผลงานของศิลปินเกาหลีให้เป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติ ตลอดจนมีโครงการแลกเปลี่ยนทาง วัฒนธรรม การเผยแพร่ภาพยนตร์เชิงวัฒนธรรมเกาหลีในต่างประเทศ และร่วมมือด้านวัฒนธรรมในเอเชีย

ตะวันออกเอเชียเหนือ (Korea-China-Japan Cultural Shuttle Project) เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีผ่านทางวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันเกาหลีหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ soft power ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมากขึ้น เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ของประเทศ ซึ่งจะต้องมีกลไกในการดำเนินงานด้าน soft power

4.1.3 กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลี

ปัจจุบันเกาหลีมีกลไกในการขับเคลื่อนนโยบาย soft power ดังนี้ 1) กระทรวงการต่างประเทศ 2) กระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว 3) กระทรวงการค้า อุตสาหกรรมและพลังงาน 4) กระทรวงศึกษาธิการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และ 5) กระทรวงเกษตร อาหาร และกิจการชนบท นอกจากนี้ เกาหลียังมีองค์กรระหว่างประเทศที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเกาหลี เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม soft power ของเกาหลีบนเวทีระหว่างประเทศ และสื่อมวลชนอย่างสถานีโทรทัศน์อาร์ดิง (Arirang) และสถานีโทรทัศน์เกาหลี (KBS) โดยแต่ละกลไกมีหน้าที่และความรับผิดชอบดังต่อไปนี้

1) กระทรวงการต่างประเทศ (Ministry of Foreign Affairs หรือ MOFA)¹⁰

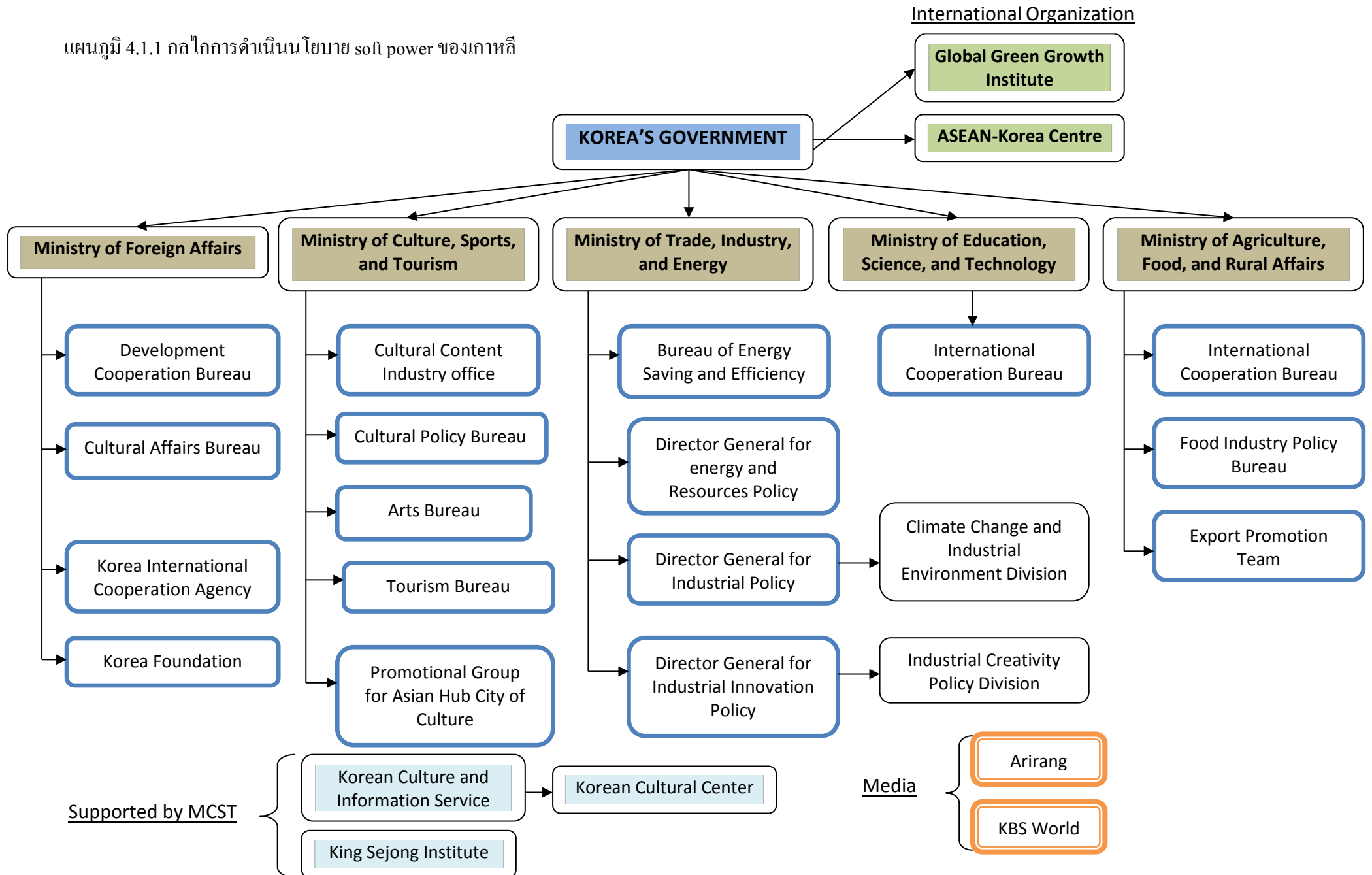
กระทรวงการต่างประเทศก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 1948 ซึ่งในปี 1998 กระทรวงต่างประเทศได้รับมอบหมายงานด้านการค้า เพื่อดำเนินนโยบายการค้าระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กระทรวงการต่างประเทศและการค้า” (Ministry of Foreign Affairs and Trade หรือ MOFAT) แต่ในปี 2013 สมัยรัฐบาล ปัก กึน-ฮย หรือ พัก กึน-ฮย¹¹ (Park Geun-hye) ได้มีการปรับโครงสร้างหน่วยงานราชการอีกครั้ง โดย MOFAT กลับไปรับผิดชอบงานด้านการต่างประเทศเพียงอย่างเดียว จึงเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงการต่างประเทศเหมือนเดิม

¹⁰Ministry of Foreign Affairs, *Organization Chart*, 4 July 2012, available from

http://www.mofat.go.kr/ENG/ministry/organization/organizational/index.jsp?menu=m_50_60_20

¹¹ ในงานวิจัยนี้จะขอใช้ ปัก กึน-ฮย เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-ลูก กับประธานาธิบดี ปัก จุง-ฮี

แผนภูมิ 4.1.1 กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลี

MOFA เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลีให้เป็นรูปธรรม เช่น การสนับสนุนสถานเอกอัครราชทูตในต่างประเทศเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและอาหารเกาหลีสู่สายตาสาธารณชนอย่างกว้างขวาง ซึ่ง MOFA มีภารกิจหลัก 4 ใน 6 ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับ soft power คือ 1) แสดงบทบาทในฐานะมหาอำนาจขนาดกลางที่รับผิดชอบต่อการรักษาสันติภาพและการพัฒนาของประชาคมโลก 2) ส่งเสริมการทูตสาธารณะผ่านโครงการ World Friends of Korea หรือ WFK ที่จัดส่งอาสาสมัครชาวเกาหลีไปต่างประเทศเพื่อแบ่งปันองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม 3) ส่งเสริมแนวคิดริเริ่มความร่วมมือและสันติภาพของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ และขยายความร่วมมือกับกลุ่มประเทศภาคพื้นยูเรเชีย และ 4) สร้างความร่วมมือที่แข็งแกร่งด้านเศรษฐกิจ โดยให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจแนวใหม่ทั้งพลังงานสะอาดและอุตสาหกรรมสีเขียว¹² โดยมีกลไกภายในกระทรวง ดังนี้

กรมความร่วมมือเพื่อพัฒนา (Development Cooperation Bureau) มีหน้าที่บูรณาการและปฏิบัติตามนโยบายที่เกี่ยวข้องกับ ODA การพัฒนา และการช่วยเหลือมนุษยธรรม ประกอบด้วยกองนโยบายเพื่อการพัฒนา กองความร่วมมือเพื่อการพัฒนา และกองการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม

กรมกิจการวัฒนธรรม (Cultural Affairs Bureau) มีหน้าที่ในการกำหนดและวางแผนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม “การทูตสาธารณะ” ซึ่งได้รับการยกระดับขึ้นมาในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ภายใต้ยุทธศาสตร์ Global Korea¹³ ประกอบด้วยกองการทูตสาธารณะ กองศิลปะและวัฒนธรรม และกองความร่วมมือด้านวัฒนธรรม นอกจากนี้ ในปี 2013 ได้มีการจัดตั้ง “ศูนย์ความร่วมมือการทูตสาธารณะ” (Public Diplomacy Cooperation Center) ภายใต้ความรับผิดชอบของกรมกิจการวัฒนธรรม โดยมีการจัดสรรงบประมาณเกือบ 6 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อขับเคลื่อนนโยบายการทูตสาธารณะของประเทศ¹⁴

สำนักความร่วมมือระหว่างประเทศของเกาหลี (Korea International Cooperation Agency หรือ KOICA)¹⁵ เป็นหน่วยงานในกำกับของ MOFA จัดตั้งในปี 1991 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนจากประเทศผู้รับมาเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือ เปรียบเทียบได้กับสำนักความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) โดยปัจจุบันมีจำนวนเจ้าหน้าที่ประมาณ 280 คน โดยมีเงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ จากปี 2000 ถึงปี 2008 เกาหลีให้ ODA เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 278.3 ในปี 2011 เกาหลีมีงบประมาณ ODA ทั้งสิ้น 1,321 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ คิดเป็นร้อยละ 0.12 ต่อรายได้มวลรวมประชาชาติ

¹² Ministry of Foreign Affairs, *Key Diplomatic Tasks*, 20 September 2013, available from

http://www.mofat.go.kr/ENG/ministry/tasks/index.jsp?menu=m_50_40

¹³ Interview Lee Sook-jong, President of East Asia Institute (EAI), Korea, 21 July 2013.

¹⁴ Yonhap News, *First civilian diplomatic corps launched for public diplomacy*, 22 November 2013, available from

<http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130717000917>

¹⁵ Korea International Cooperation Agency, *About KOICA*, 4 July 2012, Available from <http://www.koica.go.kr/english/main.html>

(GNI)¹⁶ ซึ่งรัฐบาล อี มย็อง-บั๊ก ตั้งเป้าจะเพิ่มสัดส่วน ODA ต่อ GNI ให้ได้ร้อยละ 0.25 ในปี 2015¹⁷ KOICA มีความรับผิดชอบ คือ การให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาโดยปฏิบัติตามความช่วยเหลือของรัฐบาล และโครงการความร่วมมือต่างๆ ในด้านการศึกษา สาธารณสุข เกษตร เทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) สิ่งแวดล้อม และการฟื้นฟูภัยพิบัติ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีโครงการหุ้นส่วนสภาพภูมิอากาศเอเชียตะวันออก (East Asian Climate Partnership หรือ EACP) ที่ริเริ่มมาตั้งแต่ปี 2007 เกาหลีใต้ให้ความช่วยเหลือทั้งในรูปของตัวเงิน และการจัดเวทีสัมมนา ซึ่งประเด็นที่ให้ความสำคัญ ได้แก่ สังคมคาร์บอนต่ำ การจัดการของเสีย ป่าไม้ พลังงานรูปแบบใหม่ และการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยในปี 2011 มีงบประมาณทั้งสิ้น 50,000 ล้านวอน ส่วนใหญ่เป็นโครงการวิจัยถึงร้อยละ 75 และโครงการ World Friends Korea อันเป็นโครงการจัดส่งอาสาสมัครชาวเกาหลีไปใช้ชีวิตในประเทศกำลังพัฒนาระยะเวลาประมาณ 1 ปี เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในระหว่างประชาชน โดยในปี 2011 เกาหลี (รวมทุกหน่วยงานภายใต้โครงการนี้) ได้จัดส่งอาสาสมัครชาวเกาหลีจำนวนทั้งสิ้น 4,397 คนไปใน 54 ประเทศทั่วโลก¹⁸ (รายละเอียดดูได้ในส่วนความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา)

มูลนิธิเกาหลี (Korea Foundation) เป็นองค์กรในกำกับของ MOFA จัดตั้งในปี 1991 เดิมให้ความสำคัญเฉพาะในเรื่องการสอนภาษา และเผยแพร่วัฒนธรรม แต่ปัจจุบันเน้นเรื่องสังคมศาสตร์มากขึ้น¹⁹ เปรียบเทียบได้กับมูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation) การกิจในปัจจุบัน คือ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อเกาหลีภายในประชาคมระหว่างประเทศ และสร้างความสัมพันธ์ฉันท์มิตรระหว่างประชาชนผ่านโครงการแลกเปลี่ยนต่างๆ โดยมีโครงการที่โดดเด่นอย่าง KF Global e-School อันเป็นแนวคิดการผสมผสานการสอนภาษาเกาหลีผ่านทางหลักสูตรปกติและทางออนไลน์ที่เริ่มในปี 2011 โครงการ Korea Foundation Global Seminar (KFGS) ที่เริ่มในปี 2011 เป็นโครงการที่มีจุดประสงค์อำนวยความสะดวกด้านการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญระหว่างประเทศในประเด็นปัญหาของโลก และโครงการ KF Global Think Tank Internship Fellowship เป็นโครงการที่ต้องการสร้างผู้นำโลกรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพผ่านการสร้างโอกาสและประสบการณ์ในการเข้าถึงองค์ความรู้จากสถาบันชั้นนำทั่วโลก

อีกทั้งยังมี KF Assembly เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างเครือข่ายด้านเกาหลีศึกษาในระดับโลก²⁰ โดยมูลนิธิเกาหลีมีงบประมาณในปี 2011 ทั้งหมด 70,415 ล้านวอน ถือได้ว่าเป็นงบประมาณที่เกือบ

¹⁶ Korea International Cooperation Agency, *Annual Report 2011*, 20 September 2013, available from http://www.koica.go.kr/upload/pr/annual/2011annual_e.pdf

¹⁷ Ministry of Foreign Affairs, *ODA/Development Cooperation*, 4 July 2012, available from http://www.mofa.go.kr/ENG/policy/oda/index.jsp?menu=m_20_110

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Interview Lee Sook-jong.

²⁰ Korea Foundation, *About Us*, 4 July 2012, available from <http://www.kf.or.kr/eng/main/index.asp>

คงที่ ($\pm$ ร้อยละ 10) ตลอดหลายปีที่ผ่านมา มีเจ้าหน้าที่ราว 100 คน²¹ และมีสำนักงานต่างประเทศที่ วอชิงตัน มอสโก ลอสแอนเจลิส เบอร์ลิน ปักกิ่ง โตเกียว และฮานอย นับตั้งแต่ก่อตั้งมูลนิธิเกาหลีได้ช่วยสร้างห้องจัดแสดงศิลปะเกาหลีใน 21 พิพิธภัณฑ์ชั้นนำของโลก และสนับสนุนโครงการเกาหลีศึกษาใน 150 มหาวิทยาลัย ในมากกว่า 50 ประเทศ เช่น โครงการเกาหลีศึกษาในมหาวิทยาลัยชั้นนำของอาเซียนทั้ง 7 ประเทศ ดังตารางด้านล่าง²²

ตาราง 4.1.2 โครงการเกาหลีศึกษาในอาเซียนที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเกาหลีปี 2011²³

ประเทศ	มหาวิทยาลัย	หลักสูตร
บรูไน	มหาวิทยาลัยบรูไนดารุสซาลาม	ภาษาเกาหลี
อินโดนีเซีย	มหาวิทยาลัยอินโดนีเซีย	วรรณคดีเกาหลี
มาเลเซีย	มหาวิทยาลัยมาลายา	ภาษาเกาหลี
ฟิลิปปินส์	มหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ วิทยาเขตคิลิมัน	ภาษาเกาหลี
สิงคโปร์	มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์	ภาษาเกาหลี
ไทย	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	ภาษาเกาหลี
เวียดนาม	มหาวิทยาลัยดาลัท	ภาษาเกาหลี

ข้อมูลจาก: รายงานประจำปี 2011 ของมูลนิธิเกาหลี

2) กระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว

(Ministry of Culture, Sports, and Tourism หรือ MCST)

กระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยวถือเป็นหนึ่งในกระทรวงหลักที่ขับเคลื่อนนโยบาย soft power โดยเฉพาะในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย ที่มียุทธศาสตร์ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” (Creative Economy) ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมจึงถือเป็นองค์ประกอบหลักของยุทธศาสตร์ดังกล่าว นำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ของกระทรวง MCST ที่มี 3 เสาหลัก คือ การใช้วัฒนธรรมเพิ่มความสุขแก่ประชาชน วัฒนธรรมนำเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และสร้างประเทศแห่งวัฒนธรรม อันเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรม (cultural renaissance) และนำไปสู่เป้าหมายในการ “สร้างความสุขแก่พลเมือง สร้างยุคใหม่แห่งความหวัง”

²¹ Interview Lee Sook-jong.

²² Korea Foundation, 2011 Annual Report, 20 September 2013, available from https://www.kf.or.kr/file/pdf/Annual%20Report_2011.pdf

²³ การให้ความช่วยเหลือทั้งหมดเป็นการช่วยด้วยการจัดหาผู้เชี่ยวชาญให้ (Visiting professor)

(happiness of citizens, new age of hope) ตามคำขวัญของรัฐบาลโดยมีหน่วยงานภายในที่เกี่ยวข้องกับ soft power ดังนี้²⁴

สำนักงานอุตสาหกรรมเนื้อหาวัฒนธรรม (Cultural Content Industry Office) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในอุตสาหกรรมเนื้อหาสาระ ได้แก่ ภาพยนตร์ วิดีโอ อนิเมชัน เกม เพลง การ์ตูน แฟชั่นและการแต่งกาย โดยมีภารกิจหลักคือ พัฒนาขีดความสามารถให้เกิดความเชี่ยวชาญ สร้างมูลค่าเพิ่ม ขยายการส่งออกสินค้าวัฒนธรรมเกาหลีสู่ตลาดต่างประเทศ ประกอบด้วย หน่วยงานด้านนโยบายเนื้อหาสาระ ที่มีกองนโยบายอุตสาหกรรมวัฒนธรรม กองอุตสาหกรรมเนื้อหาเกม กองอุตสาหกรรมเนื้อหาวิดีโอและภาพยนตร์ และกองอุตสาหกรรมวัฒนธรรมสมัยนิยม และหน่วยงานด้านนโยบายลิขสิทธิ์ ที่มีกองนโยบายลิขสิทธิ์ กองปกป้องลิขสิทธิ์ และกองอุตสาหกรรมลิขสิทธิ์

กรมนโยบายวัฒนธรรม (Culture Policy Bureau) เป็นหน่วยงานที่คอยกำหนดทิศทางนโยบายวัฒนธรรม สนับสนุนโครงการที่เกี่ยวข้องกับภาษาเกาหลี ส่งเสริมวัฒนธรรมเกาหลีในต่างประเทศ และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ โดยมีหน่วยงานภายในดังนี้ กองนโยบายวัฒนธรรมและสันตนาการ กองวัฒนธรรมแห่งชาติและภูมิภาค กองนโยบายภาษาเกาหลี และกองวัฒนธรรมระหว่างประเทศ

กรมศิลปากร (Arts Bureau) เป็นหน่วยงานส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานจากวัฒนธรรมเกาหลี โดยมีหน่วยงานภายในดังนี้ กองนโยบายศิลปะ กองวัฒนธรรมด้านการออกแบบและเชิงพื้นที่ กองศิลปะดั้งเดิมและศิลปะการแสดง และกองการศึกษาวัฒนธรรมและศิลปะ (เดิมที่กรมนโยบายวัฒนธรรมและศิลปะ เป็นกรมเดียวกันภายใต้ชื่อ กรมศิลปะและวัฒนธรรม แต่ได้แยกออกเป็น 2 กรมในปี 2013 เพื่อรองรับงานด้านวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้น)

กรมกีฬา (Sports Bureau) เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบและดำเนินนโยบายระยะกลางและยาวเพื่อส่งเสริมการเติบโตของกีฬา ตลอดจนสนับสนุนและพัฒนากีฬาเทควันโดสู่เวทีระหว่างประเทศ โดยมีหน่วยงานภายในประกอบด้วย กองนโยบายกีฬา กองกีฬาระหว่างประเทศ กองส่งเสริมกีฬา และกองกีฬาเพื่อคนพิการและประชาชน

กรมการท่องเที่ยว (Tourism Bureau) เปลี่ยนชื่อจากกรมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปี 2013 โดยมีหน้าที่สำคัญคือ สร้างนโยบายพื้นฐานของการท่องเที่ยวเกาหลี เพิ่มและขยายโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น สถานที่ท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก พัฒนาสินค้าด้านการท่องเที่ยวจากทรัพยากรที่มีอยู่ พัฒนาและปกป้องทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และพัฒนารูปแบบกิจกรรมสันตนาการด้านการ

²⁴ Ministry of Culture, Sports, and Tourism, *Bureau of Office*, 4 July 2012, available from <http://www.mct.go.kr/english/bureauofOffice/deptIntro01.jsp>

ท่องเที่ยว ประกอบด้วยหน่วยงานภายในดังนี้ กองนโยบายท่องเที่ยว กองการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ และ กองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

คณะทำงานเพื่อส่งเสริมให้เป็นเมืองศูนย์กลางด้านวัฒนธรรมของเอเชีย (Promotional Group for Asian Hub City of Culture) รับผิดชอบด้านการวางแผนและดำเนินนโยบายสู่การสร้างเมืองศูนย์กลางวัฒนธรรม ให้การสนับสนุนด้านการก่อสร้าง และอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับงานดังกล่าว โดยมีหน่วยงานภายในที่รับผิดชอบดังนี้ กองนโยบายเมืองวัฒนธรรม กองการวางแผนศูนย์วัฒนธรรม กลุ่มความร่วมมือเพื่อดำเนินการศูนย์วัฒนธรรม กองพัฒนาเมืองวัฒนธรรม และ กองอำนวยความสะดวกศูนย์วัฒนธรรม

นอกจากนี้ ยังมี หน่วยบริการข้อมูลและวัฒนธรรมเกาหลี (Korean Culture and Information Service หรือ KOCIS) ภายใต้การสนับสนุนของกระทรวง MCST จัดตั้งมาตั้งแต่ปี 1971 เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมเกาหลีและยกระดับภาพลักษณ์ของเกาหลีในประชาคมระหว่างประเทศ จึงทำให้ KOCIS มีบทบาทหลักในการสานความสัมพันธ์กับต่างประเทศด้วยการใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อกลาง รวมทั้งการแบ่งปันองค์ความรู้ของเกาหลีที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจและวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ประจำการถาวร 41 คน ใน 31 ประเทศ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีเยี่ยมของเกาหลี (Korea premium brand) ซึ่งสำนักข้อมูลต่างประเทศ (Overseas Information Offices) จะอยู่ควบคู่กับศูนย์วัฒนธรรมเกาหลี²⁵

ศูนย์วัฒนธรรมเกาหลี (Korean Cultural Center) อยู่ภายใต้การดูแลของ KOCIS เป็นกลไกหลักใน

ภาพการเปิดศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีที่กรุงเทพฯ โดยในภาพมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมไทย รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง MCST เกาหลี และเอกอัครราชทูตเกาหลีประจำประเทศไทยร่วมเปิดงานที่ภาพ: <http://www.korea.net>

การเผยแพร่วัฒนธรรมเกาหลี ก่อตั้งขึ้นในปี 2009 ปัจจุบันมีศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีในต่างประเทศจำนวน 25 ศูนย์ ใน 21 ประเทศ สำหรับในอาเซียนมี 4 ศูนย์ ได้แก่ เวียดนาม อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย²⁶ ซึ่งศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีจะมีโครงการและกิจกรรมคล้ายคลึงกับศูนย์วัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ตัวอย่างกิจกรรมศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีในประเทศไทยที่เปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 4 กรกฎาคม 2013 ถือเป็นศูนย์วัฒนธรรมเกาหลี

²⁵ KOCIS, *Greeting from the director*, 20 September 2013, available from <http://www.kocis.go.kr/eng/main.do#>

²⁶ Ministry of Culture, Sports, and Tourism, *Korean Cultural Center*, 20 September 2013, available from http://www.mcst.go.kr/usr/culture/index_en.jsp

ลำดับที่ 25²⁷ เช่น หลักสูตรภาษาเกาหลี K-Culture อันเป็นหลักสูตรเรียนภาษาผ่านบทเพลงและภาพยนตร์ หลักสูตร K-Pop dance หลักสูตรเรียนเต้นจากเพลงเกาหลี และหลักสูตรเรียนทำอาหารเกาหลี นอกจากนี้ ยังรวมถึงการจัดนิทรรศการแสดงถึงความสัมพันธ์อันดีของทั้งสองประเทศอย่าง นิทรรศการจากแม่น้ำฮันสู่เจ้าพระยา เป็นการจัดแสดงงานศิลป์ของศิลปินไทยและเกาหลี รวมถึงการจัดฉายภาพยนตร์และละครเกาหลีให้แก่ผู้สนใจ²⁸

นอกจากกลไกภายในกระทรวงแล้ว ยังมีอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเผยแพร่ภาษาเกาหลีผ่านการสนับสนุนจากกระทรวง MCST คือ

สถาบันกษัตริย์เซจง หรือสถาบันเซจงฮักดัง (King Sejong Institute or *Sejonghakdang*) มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงโซล²⁹ โครงการเซจงฮักดังได้เริ่มขึ้นในปี 2007 มีหน้าที่ในการสอนภาษาและส่งเสริมวัฒนธรรมเกาหลีแก่ชาวต่างชาติ โดยส่วนใหญ่จะตั้งอยู่กับศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีหรือมหาวิทยาลัยที่มีภาควิชาเกาหลีศึกษา ในปีแรกมีเพียง 12 สถาบันในเมืองใหญ่ เช่น โตเกียวและนิวยอร์ก³⁰ และได้ขยายมาเป็น 22 สถาบันในปี 2010 60 สถาบันในปี 2011 90 สถาบันใน 43 ประเทศในปี 2012 และปี 2013 มี 117 สถาบันใน 51 ประเทศทั่วโลก โดยภูมิภาคเอเชียมีจำนวนมากที่สุด คือ 73 สถาบันใน 23 ประเทศ³¹ ซึ่ง โยจิน-รยง (Yoo Jin-ryong) รัฐมนตรีว่าการกระทรวง MCST ได้กล่าวถึงแผนการเพิ่มจำนวนสถาบันว่า “จะขยายสถาบันกษัตริย์เซจงให้ได้ 200 สถาบัน ภายในปี 2017 เพื่อรองรับความต้องการของชาวต่างชาติที่จะศึกษาภาษาและวัฒนธรรมเกาหลีเพิ่มขึ้น”³²

หากนับเฉพาะในอาเซียนจะพบว่า มีสถาบันกษัตริย์เซจงถึง 19 สถาบันใน 6 ประเทศ ได้แก่ เวียดนาม 7 สถาบัน ฟิลิปปินส์ 4 สถาบัน ไทยและอินโดนีเซียประเทศละ 3 สถาบัน และกัมพูชาและลาวประเทศละ 1 สถาบัน (รายละเอียดเพิ่มเติมได้ในวัฒนธรรมเกาหลีต่ออาเซียน) สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของอาเซียนต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมและภาษาเกาหลี อันเป็นผลของอิทธิพลของคลื่นเกาหลีที่มากขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

²⁷ The Nation, *Korean Cultural Centre opens*, 20 September 2013, available from <http://www.nationmultimedia.com/breakingnews/Korean-Cultural-Centre-opens-30209726.html>

²⁸ Korean Cultural Center in Thailand, 20 September 2013, available from <https://www.facebook.com/koreanculturalcenterTH>

²⁹ King Sejong Institute, *About King Sejong Institute*, 20 September 2013, available from http://www.sejonghakdang.org/nuri/sjs/form/SJS_AboutUs

³⁰ Korea.net, *14 more Sejonghakdang branches opening*, 20 September 2013, available from <http://www.korea.net/NewsFocus/Policies/view?articleId=101544>

³¹ King Sejong Institute, *About King Sejong Institute*.

³² Korea.net, *Want to learn Korean? Come to King Sejong Institute*, 20 September 2013, available from <http://www.korea.net/NewsFocus/Culture/view?articleId=109934>

การสอบวัดระดับภาษาเกาหลี (Test of Proficiency in Korean หรือ TOPIK) เป็นการทดสอบวัดระดับภาษาสำหรับชาวต่างชาติและชาวเกาหลีในต่างประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาเกาหลีเป็นภาษาแม่ จัดขึ้นครั้งแรกในปี 1997 มีผู้เข้าสอบปีแรกเพียง 2,692 คนใน 4 ประเทศเท่านั้น แต่ผ่านมา 1 ทศวรรษในปี 2006 มีผู้เข้าสอบเพิ่มขึ้นเป็น 12 เท่า จำนวน 34,028 คน และเพิ่มขึ้นอีกเกือบ 5 เท่าในปี 2012 ด้วยจำนวนผู้เข้าสอบ 151,166 คนใน 61 ประเทศทั่วโลก รวมผู้เข้าสอบ TOPIK ตั้งแต่ปี 1997-2012 มีจำนวนทั้งสิ้น 1,015,013 คน จากการสำรวจผู้เข้าสอบ TOPIK ครั้งที่ 29 (2012) ของสถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาระหว่างประเทศ (National Institute for International Education หรือ NIED) พบว่าร้อยละ 44.9 มาสอบเพื่อศึกษาต่อที่เกาหลี ร้อยละ 25 มาทดสอบศักยภาพด้านภาษาเกาหลี ร้อยละ 16.6 มาสอบเพื่อจะทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมเกาหลีให้มากขึ้น และร้อยละ 13.5 มาสอบเพื่อนำคะแนนไปสมัครงาน³³ โดยการสอบครั้งที่ 29 นี้มีผู้เข้าสอบเป็นคนจีนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 72 ของผู้เข้าสอบทั้งหมด ตามมาด้วยญี่ปุ่นร้อยละ 6.4 ไต้หวันร้อยละ 1.6 และไทยร้อยละ 1³⁴ ปัจจุบันมีศูนย์สอบ TOPIK 194 ศูนย์ใน 61 ประเทศทั่วโลก ซึ่ง 5 อันดับประเทศที่มีศูนย์สอบมากที่สุดได้แก่ ญี่ปุ่น 33 ศูนย์ จีน 32 ศูนย์ เกาหลี 20 ศูนย์ รัสเซีย 9 ศูนย์ และสหรัฐฯ 8 ศูนย์ สำหรับอาเซียนทุกประเทศมีศูนย์สอบ TOPIK ทั้งหมดรวมกัน 19 ศูนย์ แบ่งเป็น ไทย 4 ศูนย์ ฟิลิปปินส์ 3 ศูนย์ เวียดนาม พม่า ลาว และอินโดนีเซียประเทศละ 2 ศูนย์ สิงคโปร์ มาเลเซีย กัมพูชา และบรูไนประเทศละ 1 ศูนย์³⁵

3) กระทรวงการค้า อุตสาหกรรม และพลังงาน

(Ministry of Trade, Industry, and Energy หรือ MOTIE)

เป็นกระทรวงที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 1948 ผ่านการเปลี่ยนชื่อกระทรวงมาโดยตลอด อย่างในปี 2008 สมัยรัฐบาล อี มย็อง-บั๊ก ได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงเศรษฐกิจความรู้ (Ministry of Knowledge Economy หรือ MKE) เป็นการบูรณาการงานด้านการค้า อุตสาหกรรม พลังงาน ข้อมูลและการสื่อสาร และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อสร้างเศรษฐกิจบนพื้นฐานองค์ความรู้ โดยเป็นการสร้างความแข็งแกร่งให้กับภาคอุตสาหกรรมเดิม ในขณะเดียวกันก็พัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ให้เติบโตอย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมา

³³ The Korea Times, *Korean language test-takers pass 1 million*, 5 October 2013, available from http://koreatimes.co.kr/www/news/nation/2013/01/113_129158.html

³⁴ Chosunilbo, *The Growing Popularity of the Korean Language*, 5 October 2013, available from http://english.chosun.com/site/data/html_dir/2009/09/11/2009091100859.html

³⁵ TOPIK, *Current Test Sites* (2013), 5 October 2013, Available from <http://www.topik.go.kr/>

ปี 2013 รัฐบาล ปัก กึน-ฮย ได้ปรับเปลี่ยนให้กระทรวงเน้นนโยบายการค้ามากขึ้นและเปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงการค้า อุตสาหกรรม และพลังงาน (MOTIE)³⁶

ปัจจุบันกระทรวง MOTIE รับผิดชอบนโยบายด้านการค้า อุตสาหกรรม และพลังงาน เพื่อรองรับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 โดยนโยบายหลัก 2 ด้านที่เกี่ยวข้องกับ soft power คือ นโยบายอุตสาหกรรม ที่มีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสะอาด (green technologies) และนโยบายด้านพลังงาน ที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมความรับผิดชอบในการใช้และอนุรักษ์พลังงาน ผ่านการณรงค์ลดการบริโภคการใช้พลังงานในภาคประชาชน³⁷ มีหน่วยงานภายในที่เกี่ยวข้องทางด้านอุตสาหกรรม ได้แก่ กองสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กรมนโยบายอุตสาหกรรม กองนโยบายการสร้างสรรค์เชิงอุตสาหกรรม กรมนโยบายนวัตกรรมอุตสาหกรรม และหน่วยงานด้านทรัพยากรและพลังงาน ได้แก่ กรมทรัพยากรและพลังงาน ที่มีกองนโยบายทรัพยากรและพลังงาน กองอนุรักษ์พลังงาน และกองพลังงานทดแทนและรูปแบบใหม่ กรมการอนุรักษ์และประสิทธิภาพพลังงาน ที่มีกองนโยบายประสิทธิภาพพลังงานและกองความร่วมมืออนุรักษ์พลังงาน³⁸

4) กระทรวงศึกษาธิการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

(Ministry of Education, Science, and Technology หรือ MEST)

กระทรวง MEST มีบทบาทหลักด้านการทูตวัฒนธรรมด้วยการให้ทุนการศึกษา โดยรัฐบาลเกาหลีได้ดำเนินการให้ทุนตามยุทธศาสตร์ “Global Korea” ภายใต้ชื่อ “Global Korea Scholarship หรือ GKS” อันเป็นการบูรณาการทุนรัฐบาลทั้งหมดมาอยู่ภายใต้ทุนนี้ เช่น โครงการทุนรัฐบาลเกาหลี (Korean Government Scholarship Program หรือ KGSP) ที่มีการมอบทุนแก่นักเรียนต่างชาติมากกว่า 100 ทุนจาก 62 ประเทศทั่วโลก เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการให้ทุน มีสถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาระหว่างประเทศ (NIIED) เป็นกลไกหลักในการดูแล³⁹

³⁶ Ministry of Trade, Industry, and Energy, *MOTIE History*, 20 September 2013, available from <http://www.mke.go.kr/language/eng/about/history.jsp>

³⁷ Ministry of Trade, Industry, and Energy, *Policy Direction*, 20 September 2013, available from <http://www.mke.go.kr/language/eng/policy/Ipolicies.jsp>

³⁸ Ministry of Trade, Industry, and Energy, *MOTIE Structure*, 20 September 2013, available from <http://www.mke.go.kr/language/eng/about/organ01.jsp>

³⁹ Study in Korea, *About GKS*, 28 December 2013, available from http://www.studyinkorea.go.kr/en/sub/gks/gks_introduce.do

อีกทั้งยังมีความรับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อดึงดูดใจนักเรียนต่างชาติ ตลอดจนยังมีความต้องการขยายความร่วมมือกับประเทศกำลังพัฒนา ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา วิธีจัดการทางการศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่งเสริมการเรียนภาษาเกาหลีเป็นภาษาที่สองทั้งในระดับประถมและมัธยมในประเทศ และส่งเสริมโครงการแลกเปลี่ยนครูผ่านความช่วยเหลือ ODA⁴⁰ ซึ่งมีหน่วยงานสำคัญคือ กรมความร่วมมือระหว่างประเทศ (International Cooperation Bureau) ที่มีภารกิจสร้างระบบการศึกษาของเกาหลีที่ทันสมัยและเท่าทันโลก (Korea Educational Globalization) และแลกเปลี่ยนทางการศึกษากับต่างประเทศ ประกอบด้วยกองความร่วมมือการศึกษาระหว่างประเทศ กองเกาหลีศึกษาในประเทศ และกองบริหารทั่วไป

5) กระทรวงเกษตร อาหาร และกิจการชนบท

(Ministry for Agriculture, Food and Rural Affairs หรือ MAFRA)

กระทรวงนี้ได้รับปรับปรุงใหม่ในปี 2013 โดยชื่อเดิมคือ กระทรวงอาหาร เกษตร ป่าไม้ และประมง เมื่อปรับปรุงใหม่งานด้านประมงได้ย้ายไปอยู่กระทรวงมหาสมุทรและการประมง และงานด้านความปลอดภัยของอาหารไปอยู่กับกระทรวงความปลอดภัยของอาหารและยา ยุทธศาสตร์ด้านอาหารเดิมนั้นเน้นการส่งเสริมอาหารประจำชาติของเกาหลีโดยเฉพาะพวกอาหารหมัก และสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆที่มีคุณภาพเพื่อเจาะตลาดโลกและยกระดับอาหารเกาหลีให้เป็นหนึ่งในอาหารของโลก (Korean Food Globalization)⁴¹ แต่ปัจจุบันให้ความสำคัญกับการเพิ่มมูลค่าของอาหารทั้งการแปรรูปและการท่องเที่ยวซึ่งเป็นไปตามยุทธศาสตร์ของรัฐบาล ปัก กึน-ฮเย ที่เน้นยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ กระทรวง MAFRA จึงถือเป็นหนึ่งในกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและเผยแพร่อาหารเกาหลีสู่สายตาชาวโลก โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างกรมความร่วมมือระหว่างประเทศ (International Cooperation Bureau) ที่มีกองความร่วมมือระหว่างประเทศทั่วไป กองความร่วมมือและพัฒนาระหว่างประเทศ กองพาณิชย์เกษตร กองนโยบายกักกัน และกองการค้าเสรี (FTA) เอเชียตะวันออก และกรมนโยบายอุตสาหกรรมอาหาร (Food

⁴⁰Ministry of Education, Science, and Technology, *Major Tasks*, 4 July 2012, available from http://english.mest.go.kr/web/1717/site/contents/en/en_0275.jsp

⁴¹Ministry for Food, Agriculture, Forestry and Fisheries, *Food*, 4 July 2012, available from http://english.maf.go.kr/eng/list.jsp?group_id=1002&menu_id=1027&link_menu_id=&division=H&board_kind=&board_skin_id=&parent_code=1002&depth=1&tab_yn=N

Industry Policy Bureau) ที่มีกองนโยบายอุตสาหกรรมอาหาร กองส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหาร กองอุตสาหกรรมบริการด้านอาหาร และคณะทำงานส่งเสริมการส่งออก (Export Promotion Team)⁴²

องค์กรระหว่างประเทศที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเกาหลี

สถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (Global Green Growth Institute หรือ GGGI) ก่อตั้งเมื่อปี 2010 เพื่อแสวงหาความร่วมมือกับทุกภาคส่วน และผลักดันการเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการมีสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อันเป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่เชื่อว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจสามารถกระทำไปพร้อมกับการปกป้องสิ่งแวดล้อมได้ โดยให้ความสำคัญกับการจัดการกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นลำดับแรก⁴³

นับตั้งแต่ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก ได้ริเริ่มแนวทางการเติบโตสีเขียวและได้จัดตั้ง GGGI ในปี 2010 สถาบัน GGGI ได้เติบโตขึ้นอย่างมากจนกลายเป็นองค์กรระหว่างประเทศอย่างเป็นทางการในปี 2012 โดยมี ลาร์ส ราสมุสเซน อดีตนายกรัฐมนตรีเดนมาร์กเป็นประธานคณะกรรมการ ปัจจุบันมีประเทศสมาชิกทั้งหมด 20 ประเทศจากทั่วโลก โดยมีมองโกเลียและรวันดาเป็นสองประเทศล่าสุดที่เข้ามาในเดือนมิถุนายนปี

ภาพการลงนามยกระดับ GGGI เป็นองค์กรระหว่างประเทศในปี 2012 ซึ่งมีทั้งประธานาธิบดีเกาหลี เลขาธิการ UN และผู้นำประเทศผู้ก่อตั้งทั้ง 15 ประเทศ ที่มาภาพ: <http://energy.korea.com>

2013 หากนับเฉพาะอาเซียนจะมี 4 ประเทศคือ กัมพูชา อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเวียดนาม และหุ้นส่วนองค์กรระหว่างประเทศทั้งองค์กรระดับรัฐ ภูมิภาค และโลกอีก 23 องค์กร อาทิ กระทรวงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของเม็กซิโก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank หรือ ADB) และธนาคารโลก มีสำนักงานใหญ่ที่โซล และประจำภูมิภาคที่ กรุงเทพมหานคร กรุงโคเปนเฮเกน และกรุงลอนดอน ซึ่งถือเป็นประเทศผู้บริจาครายใหญ่ของ GGGI⁴⁴ มี

⁴² Ministry of Agriculture, Food and Rural Affairs, About MAFRA, 20 September 2013, available from http://english.mafra.go.kr/eng/list.jsp?group_id=1177&menu_id=1177&link_menu_id=1188&division=H&board_kind=&board_skin_id=&parent_code=&depth=0&tab_yn=

⁴³ Global Green Growth Institute, Overview, 20 September 2013, available from <http://gggi.org/about-gggi/organizational/organizational-overview/>

⁴⁴ Global Green Growth Institute, About Us, 20 September 2013, available from <http://gggi.org/about-gggi/people-2/council/>

งบประมาณประจำปี 2012 จากเงินบริจาคเกือบ 11 ล้านเหรียญสหรัฐ⁴⁵

ศูนย์อาเซียน-เกาหลี (ASEAN-Korea Centre) เป็นอีกองค์กรที่มีบทบาทในการสานความสัมพันธ์ที่
ดีระหว่างอาเซียนกับเกาหลี จัดตั้งขึ้นในปี 2009 อันเป็นปีฉลองครบรอบ 20 ปี ของการเป็นหุ้นส่วนเจรจา
โดยมีฐานะเป็นองค์กรระหว่างรัฐ (intergovernmental organization) มีเจ้าหน้าที่จากอาเซียนสับเปลี่ยน
หมุนเวียนมาประจำการเพื่อให้เป็นองค์กรระหว่างรัฐ
อย่างแท้จริง⁴⁶ ภายใต้จุดประสงค์เพื่อเพิ่มมูลค่าการค้า
การลงทุน การท่องเที่ยว และการแลกเปลี่ยนทาง
วัฒนธรรมระหว่างอาเซียนกับเกาหลีให้มากขึ้น
ปัจจุบันมีสำนักงานอยู่ที่กรุงโซลและมี ชุน แฮ-มอน
(Chung Hae-moon) เป็นเลขาธิการ⁴⁷ อย่างไรก็ตาม
แม้ว่า ศูนย์อาเซียน-เกาหลีไม่ใช่ของเกาหลี แต่ก็มีส่วน
ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของเกาหลีไปในตัว
ผ่านกิจกรรมทางการค้า การลงทุนและการแลกเปลี่ยน
วัฒนธรรม⁴⁸

ศูนย์อาเซียน-เกาหลีได้จัดการแสดงศิลปการแสดงจาก
อาเซียนภายใต้ชื่อ “Bravo! ASEAN in Korea 2012” ที่มาภาพ:
<http://www.aseankorea.org>

ด้านสื่อสารมวลชน เกาหลีมีสื่อโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการทูตสาธารณะ ได้แก่ สถานีโทรทัศน์อาร์
ริง (Arirang) เป็นสื่อสาธารณะภายใต้การกำกับของกระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว พันธกิจคือ
เป็นสถานีโทรทัศน์ภาคภาษาอังกฤษที่เผยแพร่ข่าวสารและรายการบันเทิงเกาหลีสู่ต่างประเทศ เพื่อสร้าง
ภาพลักษณ์ที่ดีของเกาหลีในประชาคมโลก และปรับปรุงความสัมพันธ์กับต่างประเทศผ่านความร่วมมือ
อย่างใกล้ชิดด้านการสื่อสารระหว่างประเทศ สถานีโทรทัศน์อาร์ริงจัดตั้งขึ้นในปี 1997 ปัจจุบันออกอากาศ
ไปทั่วโลกทั้งเอเชีย อเมริกาเหนือ ยุโรป และแอฟริกา และจากข้อมูลของสถานีโทรทัศน์อาร์ริงในปี 2012 มี
ผู้รับชมช่องอาร์ริงจำนวนถึง 100 ล้านครัวเรือนทั่วโลก⁴⁹

สถานีโทรทัศน์เกาหลี (Korean Broadcasting System หรือ KBS) เป็นสื่อสาธารณะได้รับเงิน
อุดหนุนจากกองทุนสาธารณะของรัฐบาล มีช่อง “KBS World” ที่จัดตั้งในปี 2003 เป็นช่องภาคภาษาเกาหลี
ด้วยการนำรายการจากช่อง KBS มาออกอากาศหลังจากออกอากาศในเกาหลี 3 สัปดาห์ เน้นรายการบันเทิง

⁴⁵ Global Green Growth Institute, 2012 Annual Report, 20 September 2013, available from <http://gggi.org/wp-content/uploads/2013/06/2012-Annual-Report.pdf>

⁴⁶ Interview Chung Hae-moon, Secretary General of ASEAN-Korea Centre, 21 July 2013.

⁴⁷ ASEAN-Korea Centre, About ASEAN-Korea Centre, 24 September 2013, available from <http://www.aseankorea.org/main/publish/view.jsp?menuID=002001002>

⁴⁸ Interview Chung Hae-moon.

⁴⁹ Arirang, About Arirang, 5 February 2014, available from http://www.arirang.co.kr/prroom/About_ArirangN1.asp?sys_lang=Eng

ละคร และข่าวสารความเคลื่อนไหวของเกาหลี ปัจจุบันออกอากาศใน 114 ประเทศทั่วโลก จากข้อมูลของ สถานีโทรทัศน์ KBS ในเดือนมกราคมปี 2014 มีผู้รับชมช่อง KBS World มากถึง 75 ล้านครัวเรือนทั่วโลก⁵⁰

จากกลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลีจะพบว่า กระทรวงการต่างประเทศมีความรับผิดชอบงานด้านการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา การส่งเสริมวัฒนธรรมและภาษาเกาหลีในต่างประเทศ เช่นเดียวกับกระทรวงวัฒนธรรม กีฬา กระทรวงการท่องเที่ยว ที่รับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรม และภาษาผ่านศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีและสถาบันกษัตริย์เซจง การทูตกีฬา และการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อันเป็นส่วนหนึ่งของการนำทรัพยากร soft power มาสร้างมูลค่าเพิ่ม และเสริมสร้างเสน่ห์ของประเทศ สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีหน้าที่พัฒนาคุณภาพการศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อสร้างเสน่ห์ต่อระบบการศึกษาของเกาหลี ที่สำคัญยังเป็นหน่วยงานหลักในการจัดสรรทุนการศึกษาในฐานะเครื่องมือการทูตวัฒนธรรมอีกด้วย และกระทรวงการค้า อุตสาหกรรม และพลังงาน ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมและพลังงานสีเขียว เพื่อบรรลุเป้าหมายการส่งเสริมแนวทางการเติบโตสีเขียวทั้งภายในประเทศและประชาคมระหว่างประเทศ ตลอดจนกระทรวงเกษตร อาหาร และกิจการชนบทที่เป็นหน่วยงานผลักดันอาหารเกาหลีและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์

นอกจากนี้ ยังมีสถาบันระหว่างประเทศอย่างสถาบัน GGGI เป็นกลไกผลักดันแนวคิดการเติบโตสีเขียวของเกาหลีเพื่อเสริมสร้างบทบาทนำของเกาหลีบนเวทีโลก และศูนย์ฮาลาเซียน-เกาหลี ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ soft power สร้างความสัมพันธ์อันดีกับอาเซียน โดยมีสถานีโทรทัศน์สาธารณะอาร์ดิง และช่อง KBS World เป็นช่องทางเผยแพร่ soft power ของเกาหลีในระดับประชาชนอีกทางหนึ่ง

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า กลไกการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลีมีหน้าที่รับผิดชอบที่คล้ายคลึงกัน อาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและการบรรลุเป้าหมายในการใช้ soft power เพราะหน่วยงานที่คล้ายคลึงกันอาจทำงานซ้ำซ้อน นำไปสู่ความซ้ำซ้อนในการดำเนินนโยบายให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน ที่หันมาให้ความสำคัญกับ soft power เพื่อแสวงหาผลประโยชน์และเพิ่มอำนาจต่อรองบนเวทีโลกเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ ในสมัยรัฐบาล ปัก กึน-ฮย ได้ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก ตามมาด้วยการสร้างความสุขแก่ประชาชน และการส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นลำดับสุดท้าย⁵¹ ที่สำคัญในสมัยรัฐบาลนี้ได้ยุบคณะกรรมการของประธานาธิบดีที่มีหน้าที่ในการบูรณาการนโยบาย soft power ที่ได้จัดตั้งขึ้นในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ทำให้กลไกการทำงานด้าน soft power ของเกาหลีขาดการประสานงานกันระหว่างหน่วยงาน ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศของเกาหลีก็ยังไม่มีความสามารถในการ

⁵⁰ KBS World, *KBS World: more than you imagine*, 5 February 2014, available from http://kbsworld.kbs.co.kr/about/about_kbs_world.html

⁵¹ Cheong Wa Dae, *Administrative Priorities*, 20 September 2013, available from <http://english.president.go.kr/government/goals/goals.php>

ทำหน้าที่⁵² สะท้อนให้เห็นถึงการลดความสำคัญของ soft power ลงในสมัยรัฐบาลปัจจุบัน⁵³ ย่อมส่งผลกระทบต่อ soft power ของเกาหลีไม่มากนัก

4.1.4 ภาพรวม soft power ของเกาหลีต่ออาเซียน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญกับเกาหลี เพราะเป็นกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจเกาหลีทั้งเรื่องของทรัพยากรและขนาดตลาดรองรับสินค้าของเกาหลี ดังนั้นอาเซียนจึงเป็นภูมิภาคที่เกาหลีให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการใช้ soft power เพื่อโน้มน้าวคนอาเซียนให้มีทัศนคติเชิงบวกต่อเกาหลีทั้งด้านธุรกิจ สินค้า และภาพลักษณ์ต่างๆของเกาหลี นำไปสู่การยอมรับในฐานะมิตรประเทศ

ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับเกาหลีพัฒนาขึ้นอย่างมากในระยะเวลาอันสั้น กล่าวคือ เป็นเวลา 24 ปี นับตั้งแต่ปี 1989 ที่สองฝ่ายเริ่มเป็นหุ้นส่วนเจรจาเฉพาะด้าน (sectoral dialogue partnership) และยกระดับเป็นหุ้นส่วนเจรจาอย่างเต็มรูปแบบในปี 1991 (full dialogue partner) ปัจจุบันอาเซียนกลายเป็นคู่ค้าอันดับ 2 ของเกาหลี รวมถึงในปี 2012 อาเซียนเป็นพื้นที่เป้าหมายการลงทุนอันดับ 1 เช่นเดียวกับตลาดด้านการก่อสร้างอาเซียนถือเป็นอันดับ 1 ของภาคธุรกิจเกาหลี อีกทั้งด้านการท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวชาวเกาหลีมาเยือนอาเซียนประมาณ 4 ล้านคน และคนอาเซียนไปเยือนเกาหลีประมาณ 1,500,000 คน⁵⁴

การให้ความสำคัญแก่อาเซียนของเกาหลียังสามารถเห็นได้จาก การเข้ามาผูกมิตรกับอาเซียนทั้งทางพหุภาคีและทวิภาคี ในทางพหุภาคี เห็นได้จาก การเข้ามาเป็นหุ้นส่วนเจรจากับอาเซียนในนามอาเซียน-เกาหลี และอาเซียน+3 รวมถึงการเป็นประเทศที่มีความกระตือรือร้นในเวทีการประชุมอาเซียนว่าด้วยการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ARF) เห็นได้อย่างชัดเจนมากขึ้นในปี 2010 ที่เกาหลีกับอาเซียนยกระดับความสัมพันธ์สู่การเป็น “หุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์” (strategic partnership) มีการจัดตั้งสำนักงานและผู้แทนทางการทูตประจำอาเซียนในปี 2012 สำหรับด้านทวิภาคีเกาหลีได้เพิ่มความช่วยเหลือ ODA กับอาเซียน โดยเฉพาะกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขง⁵⁵ อีกทั้งยังมีการสร้างความสัมพันธ์โดยเฉพาะในระดับ

⁵² Interview Yul Sohn, Professor of Japanese Studies and Dean of Graduate School of International Studies (GSIS), Yonsei University, Korea, 21 July 2013.

⁵³ Interview Lee Sook-jong.

⁵⁴ Interview Lee Sang-ryol, Director of ASEAN Cooperation Division, Ministry of Foreign Affairs, Korea, 21 July 2013.

⁵⁵ Yonhap News Agency, *S. Korea to open ASEAN diplomatic mission in Jakarta*, 11 July 2012, available from

<http://english.yonhapnews.co.kr/national/2012/07/11/0301000000AEN20120711010900315.HTML>

ประชาชนผ่านกลไกต่างๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมเกาหลี สถาบันกษัตริย์เซจง โครงการแลกเปลี่ยนทั้งระดับเยาวชนและผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขา และการจัดประชุมเวทีต่างๆ ที่ได้เชิญอาเซียนเข้าร่วมเพื่อรับฟังปัญหาและนำมาปรับปรุงพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันให้ดียิ่งขึ้น

ในด้านวัฒนธรรมตลอดหลายปีที่ผ่านมาเกาหลีได้ส่งออกสินค้าทางวัฒนธรรมทั้งภาพยนตร์ ดนตรี เกม อาหาร การแต่งกาย ภาษา ที่ถือเป็นการถ่ายทอดทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมและวิถีชีวิตของเกาหลีไปในคราวเดียวกัน ซึ่งสินค้าวัฒนธรรมของเกาหลีกำลังได้รับความนิยมในอาเซียน นอกจากนี้ สินค้าชื่อดังของเกาหลีโดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องสำอางและอิเล็กทรอนิกส์ก็ได้รับความนิยมและได้รับการยอมรับในวงกว้าง ถือเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ของเกาหลีมีความโดดเด่นในประชาคมอาเซียน

ค่านิยมก็เป็นอีกหนึ่งทรัพยากรที่เกาหลีสามารถนำมาสร้างเสน่ห์ต่ออาเซียนได้ เนื่องจากเกาหลีเป็นประเทศที่สามารถพัฒนาจากประเทศยากจนสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว โดยได้เข้าร่วมกลุ่มประเทศชั้นนำของโลกอย่าง G20 และเปลี่ยนจากประเทศผู้รับความช่วยเหลือมาเป็นประเทศผู้ให้ และได้รับการยอมรับเข้าร่วมกลุ่ม OECD-DAC ในปี 2010 ขณะเดียวกันเกาหลีสามารถพัฒนาการเมืองระบอบประชาธิปไตยควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งมีไม่กี่ประเทศที่ประสบความสำเร็จ ตลอดจนการพยายามผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็นวาระหลักของประชาคมระหว่างประเทศของเกาหลี มีการจัดตั้ง GGGI ในปี 2010 และเปลี่ยนเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่มีชาติสมาชิก 20 ประเทศภายในเวลา 3 ปี โดยเกาหลีถือว่า อาเซียนเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาตามแนวทางการเติบโตสีเขียว ซึ่งไม่เพียงมีความร่วมมือกับประเทศสมาชิกเท่านั้น เกาหลียังให้ความร่วมมือกับประเทศอื่นในอาเซียนด้วย เช่น ประเทศไทย GGGI ได้เข้ามามีความร่วมมือกับสำนักงานแผนและนโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสร้างแผนแม่บทลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคอุตสาหกรรมปี 2013-2050⁵⁶ หรือโครงการความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมอาเซียน-เกาหลี (ASEAN-Korea Environment Cooperation Project) ที่ได้ใช้เงินจากกองทุนความร่วมมืออาเซียน-เกาหลี (ASEAN-Korea Cooperation Fund) อย่างโครงการปกป้องสิ่งแวดล้อมบริเวณป่าชายเลน⁵⁷ ก็เป็นตัวอย่างที่สำคัญในการผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวกับอาเซียน โดยเกาหลีเป็นประเทศที่มีบทบาทนำ

ด้านนโยบายต่างประเทศ เกาหลีมีความพยายามยกระดับสถานะของประเทศในประชาคมระหว่างประเทศ โดยได้แสดงบทบาทนำบเวทีสำคัญของโลก อาทิ G20 เวทีด้านความมั่นคงนิวเคลียร์ OECD และสหประชาชาติ ซึ่งเกาหลีได้กำหนดสถานะของตนเองเป็นประเทศมหาอำนาจขนาดกลางและเป็นสะพานเชื่อม เช่นเดียวกับในเวทีระดับภูมิภาค โดยเฉพาะในอาเซียนที่เกาหลีต้องการเข้ามามีบทบาทและแสวงหาความร่วมมือมากขึ้น เห็นได้จาก ในการประชุมระดับรัฐมนตรีของอาเซียน (ASEAN Ministerial Meeting หรือ AMM) ในปี 2013 เกาหลีได้รับเชิญมาเสนอแนะนโยบายด้านพลังงานของประเทศ แม้ว่าจะยังคงเป็นความคิด

⁵⁶ Global Green Growth Institute, *Activity-Thailand*, 20 September 2013, available from <http://gggi.org/activity-thailand/>

⁵⁷ Interview Lee Sang-ryol.

ริเริ่ม แต่ก็ถือว่า เกาหลีได้พยายามแสดงบทบาทเชิงรุกในด้านนี้มากขึ้น ที่สำคัญเดือนธันวาคมปี 2014 จะมีการจัดประชุมสุดยอดผู้นำครบรอบ 25 ปี ความสัมพันธ์อาเซียน-เกาหลี (commemorative summit) ซึ่งนอกจากญี่ปุ่นที่ได้จัดในปลายปี 2013 มีเพียงเกาหลีที่สามารถจัดการประชุมสุดยอดกับผู้นำอาเซียนนอกอาเซียนได้ถึง 2 ครั้ง⁵⁸ แสดงให้เห็นถึงความต้องการของเกาหลีที่จะเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมมากขึ้นในอาเซียน

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) เป็นหนึ่งในเครื่องมือ soft power ด้านนโยบายต่างประเทศของเกาหลีที่จะใช้สร้างเสน่ห์ได้ โดยเฉพาะกับกลุ่มประเทศ CLMV และประเทศที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจต่อเกาหลี คือ ฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย เห็นได้จาก การเยือนของผู้นำเกาหลีที่ให้ความสำคัญกับการเยือนประเทศที่มีความสำคัญต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเกาหลี ตลอดจนการใช้การทูตวัฒนธรรมในฐานะเครื่องกระชับความสัมพันธ์ในระดับประชาชน เพราะเกาหลีสามารถนำทรัพยากรด้านวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมในอาเซียน มาสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างกัน อันจะนำไปสู่ผลประโยชน์ที่ยั่งยืนในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่การยกระดับความสัมพันธ์เป็นหุ้นส่วนระหว่างกัน ความร่วมมือระหว่างเกาหลีกับอาเซียนเน้นหนักไปที่ด้านเศรษฐกิจ แต่ในด้านความมั่นคงและการเมืองยังมีน้อย ซึ่งนักการทูตเกาหลีต้องการให้ทั้งสองฝ่ายให้ความสำคัญกับความร่วมมือด้านความมั่นคงมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นเกาหลีเหนือ ขณะเดียวกันอาเซียนก็กำลังเผชิญกับปัญหาทะเลจีนใต้ จึงเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ทั้งสองฝ่ายจะสร้าง “การเมืองบนความเชื่อมั่น” (trust politics) กล่าวคือ เกาหลีต้องการให้อาเซียนแสดงบทบาทในประเด็นเกาหลีเหนือให้มากขึ้น ส่วนเกาหลีก็จะให้ความสนใจต่อประเด็นทะเลจีนใต้มากขึ้นเช่นเดียวกัน รวมถึงการเพิ่มความร่วมมือในการแก้ปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ เช่น ความมั่นคงนิวเคลียร์ ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการบรรเทาภัยพิบัติ⁵⁹ จากความต้องการสร้างการเมืองบนความเชื่อมั่น ทรัพยากร soft power จึงสามารถเป็นเครื่องมือสร้างการเมืองบนความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันได้ โดยเกาหลีสามารถใช้ soft power ในการดึงดูดใจให้อาเซียนหันมาให้ความสำคัญกับประเด็นความร่วมมือทางการเมืองโดยเป็นลักษณะเห็นอกเห็นใจหรือเจตจำนงของคนในชาติ ผ่านทางละคร ภาพยนตร์ หรือบทเพลง รวมทั้งเป็นการตอบแทนน้ำใจต่อความช่วยเหลือ ODA ของเกาหลีต่ออาเซียน เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า soft power จะมีบทบาทสำคัญในการกระชับความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายทั้งด้านการเมือง-ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

4.2 Soft power ด้านวัฒนธรรมของเกาหลี

วัฒนธรรมถือเป็นสิ่งที่แพร่หลายมากที่สุดในการบรรยายวิทยากรด้าน soft power ของเกาหลี โดยเกาหลีต้องการแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมเกาหลีมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมายาวนาน แม้ว่าต้องประสบกับการตกเป็นอาณานิคมและสงครามกลางเมืองที่สร้างความเสียหายทั้งโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม¹ แต่เกาหลีก็พยายามฟื้นฟูวัฒนธรรมของตนเพื่อสร้างความภาคภูมิใจของชาติกลับมาอีกครั้ง ความนิยมในวัฒนธรรมเกาหลีของชาวต่างชาติจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวเกาหลีภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตนเองมากขึ้น ประกอบกับผลประโยชน์ทางด้านการเศรษฐกิจที่ได้รับจากการค้าสินค้าด้านวัฒนธรรม ถือเป็นสองปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐบาลเกาหลีหันมาให้ความสำคัญกับการส่งเสริมวัฒนธรรมเกาหลีในต่างประเทศ

“คลื่นเกาหลี (Korean Wave) หรือ “ฮัลลยู” (Hallyu) มีจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการช่วงปลายทศวรรษ 1990 เมื่อละครโทรทัศน์เกาหลีเริ่มเป็นที่นิยมในจีน ฮองกง และไต้หวัน แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่าจุดเริ่มแรกของการพัฒนาวัฒนธรรมเกาหลีให้เป็นที่ยอมรับ เริ่มขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 หลังจากมุ่งมั่นพัฒนาเศรษฐกิจมาสามทศวรรษ เกาหลีจึงหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านวัฒนธรรมมากขึ้น อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่กระแสการเรียกร้องประชาธิปไตยในเกาหลีเพิ่มมากขึ้นจึงมีการเปิดรับเอาวัฒนธรรมจากชาติตะวันตกมาผสมผสานและพัฒนาให้เป็นแนวทางของตนเอง จนถึงกลางทศวรรษ 1990 ที่วัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีเป็นที่นิยมของคนเกาหลีมากขึ้น เพราะการปรับปรุงคุณภาพและความหลากหลาย ทำให้คนเกาหลีหันมานิยมมากกว่าวัฒนธรรมจากตะวันตก² ถือเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ความนิยมของคนในชาติผลักดันให้ผู้ผลิตมุ่งมั่นพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพให้มีความทัดเทียมกับนานาชาติมากขึ้น นำไปสู่การยอมรับวัฒนธรรมเกาหลีในประเทศเพื่อนบ้าน

ขณะที่วัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติมากขึ้น ก็ส่งผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลีเป็นที่รับรู้มากขึ้น อันมาจากเหตุผลสำคัญ 3 ประการคือ

1) วัฒนธรรมดั้งเดิมสอดแทรกอยู่ในวัฒนธรรมสมัยนิยมอย่างละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ โดยเฉพาะละครหรือภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เช่น มูยอล หมอโฮจุน จูมุง และแดจังกึม (Dae Jang Geum หรือ Jewel in the Palace) ที่ได้รับความนิยมในเอเชีย ทำให้อาหาร การแพทย์เกาหลี สถาปัตยกรรม ตลอดจนประวัติศาสตร์เกาหลี เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น³

¹ Korean Culture and Information Service: KOCIS (2011), The Korean Wave: A new pop culture phenomenon, *Cotemporary Korea*, No. 1, p. 17.

² Ibid, pp. 18-21.

³ Gunjoo Jang and won K. Paik (2012), Korea Wave as Tool for Korea's New Cultural Diplomacy, *Advances in Applied Sociology*, Vol. 2, No. 3, p. 198.

2) ชาวต่างชาติต้องการรู้จักเกาหลีมากยิ่งขึ้น หลังจากที่ได้ชมละครและภาพยนตร์หรือฟังเพลงเกาหลีแล้ว เกิดความสนใจจนนำไปสู่การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับประเทศเกาหลี

3) การสนับสนุนของภาครัฐ ที่ต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมดั้งเดิมให้เป็นที่นิยมควบคู่ไปกับวัฒนธรรมสมัยนิยม เพราะเล็งเห็นว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมจะช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของเกาหลี ดังนั้นจึงมีการส่งเสริมจัดการแสดงศิลปะพื้นบ้าน อาหาร และการแต่งกายแบบเกาหลี ณ สถานทูตเกาหลีและศูนย์วัฒนธรรมเกาหลี รวมทั้งสอดแทรกไปกับการเรียนภาษาของสถาบันกษัตริย์เซจง (King Sejong Institute) ทำให้ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา วัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลีเป็นที่รู้จักมากขึ้น

4.2.1 วัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลี

เกาหลีมี soft power ด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่หลากหลายและได้รับการพัฒนามาตั้งแต่อดีตจนเป็นแบบฉบับของตนเอง ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจแก่ชาวเกาหลีและต้องการเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ดังนั้นภาครัฐเกาหลีจึงเน้นการเผยแพร่วัฒนธรรมเกาหลีภายใต้แนวคิด “ความเป็นเกาหลี” (*Han Style*) ที่ได้เลือกวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นเกาหลีมาส่งเสริมให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง โดยในงานวิจัยนี้ จะศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่โดดเด่นของเกาหลี ได้แก่ อักษรเกาหลี (*Hangeul*) อาหารเกาหลี (*Hansik*) ชุดประจำชาติ (*Hanbok*) และดนตรีดั้งเดิมเกาหลี (*Hanguk Eumak*)⁴ ซึ่งเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลีที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในต่างประเทศ ที่จะช่วยสร้างเสน่ห์แก่ประเทศตามวัตถุประสงค์ของการใช้ soft power

1) อักษรเกาหลี หรือ ฮันกิล (*Hangeul*)

ฮันกิลถือเป็นความภาคภูมิใจของชาวเกาหลี เพราะเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของชาวเกาหลี และถือเป็นระบบการเขียนที่เป็นวิทยาศาสตร์มากที่สุดในโลก เห็นได้จาก การมีวันฮันกิลแห่งชาติในวันที่ 9 ตุลาคมของทุกปี ถือเป็นชาติเดียวในโลกที่มีวันฉลองตัวอักษรของตน จุดเริ่มของฮันกิลมาจากในรัชสมัยพระเจ้าเซจงมหาราช (1397-1450) กษัตริย์องค์ที่ 4 ของราชวงศ์โชซอนมีพระราชประสงค์เพิ่มอัตราการรู้หนังสือของประชาชนให้มากขึ้น เพราะในขณะนั้นเกาหลีใช้อักษรจีน หรือฮันจา (*Hanja*) ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากต่อการเรียนรู้และการเข้าถึงจากข้อจำกัดทางกฎเกณฑ์ทางสังคม จึงได้รวบรวมเหล่าบัณฑิตผู้

⁴ Korea Tourism Organization, *Han Style*, 25 September 2013, available from http://english.visitkorea.or.kr/enu/CU/CU_EN_8_1.jsp

ทรงภูมิจากทั่วประเทศมาสร้างสรรคัลอักษรที่ใช้
แทนการออกเสียงและสามารถเขียนได้อย่าง
ถูกต้องตามเสียงของคนเกาหลี⁵ ดันฉบับอันกึ
ลชินแรกเป็นหนังสืออธิบายการใช้ฮันกึล ได้
เกิดขึ้นในปี 1446 เรียกว่า “ฮุนมินจ็องอึม”
(*Hunminjeongeum*) มีความหมายว่า การสอน
การออกเสียงที่ถูกต้องแก่ประชาชน⁶ นับแต่นั้น
อัตราการรู้หนังสือของประชาชนเกาหลีก็
เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ฮุนมินจ็องอึม (*Hunminjeongeum*) ที่มาภาพ:

<http://www.koreanlanguage nerd.com>

ผลจากความสำเร็จในการสร้างสรรคัลอักษรฮันกึลได้เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศในเวลาต่อมา
โดยในปี 1989 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้จัดตั้ง
รางวัล “การรู้หนังสือกษัตริย์เซจง” อันเป็นรางวัลแก่นักคิดหรือคณะที่อุทิศตนเพื่อเพิ่มอัตราการรู้หนังสือ
และ UNSECO ยังได้เลือกหนังสือฮุนมินจ็องอึมเป็นมรดกความทรงจำของโลก (Memory of the World) ใน
ปี 1997 นอกจากนี้ นักออกแบบเสื้อผ้าชื่อดัง Lee Sang-bong ได้นำเอาอักษรฮันกึลไปเป็นลวดลายบนเสื้อผ้า
ที่ออกแบบ⁷ เป็นการเปิดมิติใหม่และสร้างสรรคัลอักษรฮันกึลให้เป็นการรู้จักและยอมรับมากกว่าแค่อักษรที่
ใช้เขียน จะเห็นได้ว่า อักษรฮันกึลถือเป็นความภาคภูมิใจของชาวเกาหลีทั้งความคิดสร้างสรรค์ มีระบบการ
เขียนแบบวิทยาศาสตร์ที่เรียนรู้ได้ง่าย และเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มอัตราการรู้หนังสือของชาวเกาหลีมา
ตั้งแต่อดีต

ความนิยมในการเรียนภาษาเกาหลีในต่างประเทศ สามารถเห็นได้จาก การเรียนผ่านทางสถาบัน
กษัตริย์เซจงที่มีมากกว่า 100 สถาบันใน 51 ประเทศทั่วโลก⁸ การเข้าสอบวัดระดับภาษาเกาหลี (TOPIK)
ของชาวต่างชาติที่มีเกิน 1 ล้านคนในปี 2012⁹ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากกลไก soft power ของเกาหลี)
และปี 2009 มีภาควิชาภาษาเกาหลีใน 640 มหาวิทยาลัย และมีโรงเรียนราว 2,100 แห่งทั่วโลก ที่มีหลักสูตร
ภาษาเกาหลี¹⁰ เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ภาษาเกาหลีได้กลายเป็น soft power ด้านวัฒนธรรมที่ช่วย

⁵ Korea Tourism Organization, *The Origins of Hangeul, the Korean Alphabet*, 25 September 2013, available from http://english.visitkorea.or.kr/enu/CU/CU_EN_8_9_1_1.jsp

⁶ Korean Language Nerd, *Hangul History*, 25 September 2013, available from <http://www.koreanlanguage nerd.com/hangul>

⁷ Korea Tourism Organization, *The Story of Hangeul, the Korean Alphabet*, 25 September 2013, available from http://english.visitkorea.or.kr/enu/CU/CU_EN_8_1_1_1_1.jsp

⁸ Korea.net, *Want to learn Korean? Come to King Sejong Institute*.

⁹ TOPIK, Current Test Sites (2013).

¹⁰ Chosunilbo, *The Growing Popularity of the Korean Language*.

สร้างเสน่ห์ให้แก่ประเทศ และเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้ชาวต่างชาติเข้าใจวัฒนธรรมและประเทศเกาหลีในด้านอื่นๆ ได้ลึกซึ้งมากขึ้น

2) อาหารเกาหลี หรือ ฮันซิก (*Hansik*)

ในปี 2009 รัฐบาลเกาหลีประกาศเริ่มโครงการ “อาหารเกาหลีสู่ระดับโลก” (*Globalize Hansik*) มีวัตถุประสงค์ คือ ผลักดันอาหารเกาหลีให้ได้รับการยอมรับมากขึ้นในต่างประเทศ และส่งเสริมให้เป็นอาหารยอดนิยม 1 ใน 5 ของโลกภายในปี 2017 ในฐานะอาหารเพื่อสุขภาพและรสชาติถูกปาก โดยมีงบประมาณในระยะเริ่มต้นจำนวน 40 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และมีแผนเปิดร้านอาหารเกาหลีในต่างประเทศเพิ่มอีก 30,000 แห่งในปี 2017 เช่นเดียวกัน ตลอดจนกำลังริเริ่มเปิดหลักสูตรสอนทำอาหารเกาหลีในต่างประเทศ ที่มีรูปแบบเช่นเดียวกับสถาบันสอนทำอาหารฝรั่งเศส *Le Cordon Bleu* และสถาบันการปรุงอาหารอเมริกัน (*The Culinary Institute of America*)¹¹ โดยนำลักษณะเด่นของอาหารเกาหลีมาเป็น *soft power* คือ¹²

2.1) ยาและอาหารเป็นสิ่งเดียวกัน ถือเป็นความเชื่อมาช้านานสำหรับคนเกาหลีที่คุณค่าทางยาของอาหาร หากใช้อย่างรอบคอบโดยคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพและสุขภาพจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง เกาหลีจึงต้องการให้อาหารเกาหลีได้รับการยอมรับในฐานะอาหารเพื่อสุขภาพ

2.2) ส่วนผสมมีความสมดุลกัน เพื่อเป็นการป้องกันความบกพร่องทางโภชนาการและโรคขาดสารอาหาร อาหารเกาหลีจึงให้ความสำคัญกับสัดส่วนของส่วนประกอบในอาหาร โดยสัดส่วนเนื้อสัตว์ต่อผักในอาหารเกาหลีแบบดั้งเดิมอยู่ที่ 2 ต่อ 8

2.3) กลมกลืนกับธรรมชาติ คนเกาหลีคิดว่า อาหารสามารถเชื่อมโยงผู้คนกับธรรมชาติได้ ดังนั้นลักษณะเด่นของอาหารเกาหลีคือ การรักษารสชาติดั้งเดิมของแต่ละส่วนผสม

2.4) ให้ความสำคัญกับแนวคิดหยิน-หยาง และธาตุทั้ง 5 ตามปรัชญาตะวันออก โดยในเกาหลีพืชที่นำรากในดินมาใช้ถูกจัดประเภทเป็น ‘หยิน’ ขณะที่พืชที่ออกผลเหนือดิน สัตว์ทุกชนิดและปลาถูกจัดประเภทเป็น ‘หยาง’ นอกจากนี้ อาหารเกาหลียังถูกจัดให้สมดุลกับธาตุทั้ง 5 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ และทอง (โลหะ) อันเป็นทฤษฎีที่มองว่า จักรวาลถูกสร้างขึ้นมาให้สมดุลด้วยธาตุทั้ง 5 ตัวอย่างอาหารเกาหลีที่ได้รับความนิยมและเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญ 4 ประการของอาหารเกาหลี มีดังนี้

¹¹ Regina Kim (2011), *South Korean Cultural Diplomacy and Efforts to Promote the ROK's Brand Image in the United State and Around the World*, p. 127, 1 May 2014, available from <http://sjeaa.stanford.edu/journal111/Korea2.pdf>

¹² Voluntary Agency Network of Korea (VANK), *Hansik*, 25 September 2013, available from <http://korea.prkorea.com/wordpress/english/2012/03/23/hansik/>

กิมจิ (Kimchi) อาหารประจำชาติเกาหลีที่เมื่อเอ่ยถึงกิมจิ ทุกคนจะรับรู้ว่าเป็นของเกาหลี เป็นอาหารหมักที่อุดมไปด้วยสารอาหารที่มีประโยชน์จากผักที่นำมาหมัก อาทิ กะหล่ำปลี แดงกวา และหัวไชเท้า ผสมกับเครื่องเทศและเกลือสามารถเป็นเครื่องเคียงได้ทุกมื้อ ซึ่งอาหารหมักนี้ถือเป็นหัวใจของอาหารเกาหลี¹³ ในปัจจุบันกิมจิสามารถนำมาประกอบเป็นอาหารได้มากกว่า 100 ประเภททั้ง ผัด ทอด แกง และต้ม

ฮันจองซิก (Hanjeongsik) เป็นอาหารชุดเกาหลีที่จัดแบบเต็มโต๊ะ มีจุดกำเนิดมาจากวังหลวงและบ้านขุนนาง โดยเริ่มจากอาหารเรียกน้ำย่อย ตามด้วยอาหารจำพวกข้าวต้ม และอาหารจากหลักที่ประกอบไป

อาหารเกาหลีที่อุดมไปด้วยโภชนาการและความสวยงามเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ที่มา

ภาพ: <http://english.visitkorea.or.kr>

นำเอาเนื้อวัวติดซี่โครง หรือหมูหมักซอสมาย่างบนตะแกรง กินพร้อมกับเครื่องเคียงและผัก และพุลโกกิ (Bulgogi) อีกหนึ่งเมนูอาหารปิ้งย่างยอดนิยมเช่นเดียวกับคัลบี หรือที่รู้จักกันว่า บาร์บีคิวเกาหลี มีวิธีการทำและการกินคล้ายกับคัลบี แต่สามารถกินได้ทั้งแบบย่างและต้ม

พิบิมบับ (Bibimbap) หรือข้าวยาเกาหลีที่คนไทยรู้จักได้รับความสนใจจากต่างชาติ เมื่อครั้งที่ไมเคิล แจ็คสัน รับประทานพิบิมบับหลังการแสดงครั้งแรกที่เกาหลี พิบิมบับเป็นอาหารที่มีทั้งรสชาติอร่อยและสีสันสวยงาม มีส่วนผสมที่หลากหลายภายในชามใหญ่หรือหม้อ ดันกำเนิดพิบิมบับมี 2 สมมติฐานคือ มาจากการประกอบพิธีทางศาสนาในอดีตที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลจึงจำเป็นต้องเอาวัตถุดิบเท่าที่มีอยู่มาผสมกันเป็นอาหาร และมาจากชาวนาที่เอาวัตถุดิบที่อุดมไปด้วยสารอาหารมาผสมกันในชามใบใหญ่ เพื่อให้กินได้อย่างรวดเร็วและเพิ่มพลัง เหมาะแก่การออกไปทำงานข้างนอก สำหรับคนเกาหลีพิบิมบับเป็นอาหารสร้างความสามัคคีและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในครอบครัวหรือเพื่อนสนิท อันมาจากการกินพิบิมบับหม้อเดียวกัน¹⁵

ด้วยอาหารหลากหลายประเภท ทั้งย่าง ต้ม อบ และผัด รวมทั้งหม้อไฟ พร้อมด้วยเครื่องเคียง และหลังจากอาหารจานหลักจะเป็นเครื่องดื่มน้ำและของหวานพื้นเมือง โดยอาหารชุดฮันจองซิกจะเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลและภูมิภาคของเกาหลี¹⁴

คัลบี (Galbi) อาหารปิ้งย่างยอดนิยมของเกาหลี เป็นการ

¹³ Korea Tourism Organization, *The Story of Korean Food*, 25 September 2013, available from http://english.visitkorea.or.kr/enu/CU/CU_EN_8_1_7_1.jsp

¹⁴ Korea Foods Co. Ltd, *Hanjeongsik (Set meal)*, 25 September 2013, available from http://www.koreafoods.co.uk/en/culture_02.php

¹⁵ Korea Tourism Organization, *Customs*, 25 September 2013, available from http://english.visitkorea.or.kr/enu/AK/AK_EN_1_4_9_3.jsp

แม้ว่าอาหารเกาหลีได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อเทียบกับอาหารของเพื่อนบ้านอย่างอาหารจีนและอาหารญี่ปุ่น อาหารเกาหลียังคงเป็นรอง ดังนั้นรัฐบาลเกาหลีจึงพยายามผลักดันอาหารเกาหลีให้ได้รับความนิยมในระดับโลกผ่านการร่วมมือกับบริษัทเอกชนและสื่อมวลชน อันเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันอาหารเกาหลีให้กลายเป็นอาหารระดับโลกเช่นอาหารจีนและญี่ปุ่น¹⁶ เพื่อสร้างเสน่ห์ให้แก่เกาหลีมากขึ้น

3) เครื่องแต่งกาย หรือ ฮันบก (Hanbok)

ฮันบกเป็นเครื่องแต่งกายประจำชาติเกาหลี มีต้นกำเนิดมาตั้งแต่สมัยอาณาจักร โคกูรยอ (Koguryeo 37 ปีก่อนคริสตกาล- ค.ศ. 668) มีหลักฐาน คือ ภาพวาดบนฝาผนังในสุสาน โบราณสมัยอาณาจักร โคกูรยอ ฮันบกนั้นเป็นเครื่องแต่งกายที่สร้างขึ้น โดยคำนึงถึงสภาพภูมิอากาศของคาบสมุทรเกาหลี ฮันบกมีส่วนประกอบหลัก ได้แก่ เสื้อนอกที่เรียกว่า ซอโกรี (Jeogori) กางเกงขายาวที่เรียกว่า บาจิ (Baji) และกระโปรงที่เรียกว่า ชีมา (Chima) ซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อรับมือกับสภาพอากาศหนาวเย็น¹⁷

ในอดีตสีและการออกแบบฮันบกจะแตกต่างกันไปตามละชนชั้น แต่ในปัจจุบันคนเกาหลีใส่ชุดฮันบกเฉพาะวันรื่นเริง เทศกาล และในช่วงเวลาพิเศษ คือ วัยเด็กใส่ฮันบกในวันเกิดแรก ผู้ใหญ่ใส่ในวันแต่งงาน และวันครบรอบ 60 ปี รวมทั้งงานศพและพิธีกรรมทางศาสนาด้วย ภาครัฐเกาหลีมองว่า ชุดฮันบกเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่สะท้อนว่าคนเกาหลีให้ความสำคัญกับการอยู่ก่กับธรรมชาติ โดยใช้วัตถุดิบทุกอย่างมาจากธรรมชาติเพื่อสร้างสีและผ้า ชุดฮันบกยังได้รับความนิยมจากนักออกแบบรุ่นใหม่ที่ต้องการนำเสนอชุดฮันบกที่สวยงามของเกาหลีบนเวทีระดับโลกอย่างปารีสและนิวยอร์ก¹⁸ ประกอบกับการให้ความสนใจฮันบกของนักแสดงชื่อดัง เช่น บริทนี สเปียร์ (Britney Spears) นิกกี ฮิลตัน (Nicky Hilton) และดาราลูกครึ่งเกาหลี-แคนาดา ซานดรา โอ (Sandra Oh)¹⁹ ได้สวมชุดฮันบกเพื่อสร้างคะแนนนิยมในชาวเกาหลี แต่ขณะเดียวกันก็มีส่วนช่วยเผยแพร่ชุดฮันบกในต่างประเทศอีกทางหนึ่ง

¹⁶ Korea Tourism Organization, *The Story of Korean Food*.

¹⁷ Han Style, *Hanbok*, 25 September 2013, available from <http://www.han-style.com/english/hanbok/meaning.jsp>

¹⁸ Korea Tourism Organization, *The Story of Hanbok*, 25 September 2013, available from http://english.visitkorea.or.kr/enu/CU/CU_EN_8_1_2_1.jsp#

¹⁹ Korea.net, *Hanbok: Hidden stories in Hanbok history*, 25 September 2013, available from <http://www.korea.net/NewsFocus/Culture/view?articleId=100729>

4) ดนตรีดั้งเดิมเกาหลี หรือ ฮันุก-อึมอัก (*Hanguk-Eumak*)

บทเพลงดั้งเดิมของเกาหลีส่วนใหญ่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ของเกาหลี ที่ผ่านความทุกข์ยากและการถูกกดขี่ แต่ก็มีเพลงที่ใช้ในงานรื่นเริง งานราชพิธี และงานที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา โดยบทเพลงดั้งเดิมเกาหลีสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ใช้ในระดับชนชั้นสูงกับชาวบ้าน ตัวอย่างเช่น เพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมบูชาอดีตบูรพกษัตริย์ในศาลเจ้าจงมโย (*Jongmyo shrine*) และพัน โซริ (*Pansori*) ที่เป็นเพลงเล่าเรื่องของเกาหลีที่ใช้ทักษะในการร้องและการตีกลอง ซึ่งบทประพันธ์ทั้งสองได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกของ UNESCO สำหรับเพลงพื้นบ้านที่นิยมร้องกันทั่วไปในเกาหลีทั้งเมื่อทำนา มีความรักหรือความเศร้ามากที่สุดคือ “อารีดัง” (*Arirang*) ที่กลายเป็นสัญลักษณ์และวัฒนธรรมเกาหลีในปัจจุบัน ซึ่งเพลงอารีดังนั้นมีรูปแบบที่แตกต่างมากกว่า 100 แบบตามแต่ละภูมิภาค²⁰

สำหรับดนตรีดั้งเดิมเกาหลีนั้นสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่²¹ คือ

ประเภทแรก ดนตรีดั้งเดิมที่เรียกว่า กุกอัก (*Gugak*) ได้รับการถ่ายทอดกันมานับศตวรรษแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แบบดั้งเดิม (classical) เช่น อาอัก (*Aak*) เป็นเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมและเช่น ไหว้ ทังอัก (*Dangak*) เพลงที่ใช้ในงานรื่นเริงได้รับอิทธิพลจากจีน และฮยงอัก (*Hyangak*) ที่ใช้ในงานรื่นเริงในราชสำนัก และดนตรีพื้นบ้าน เช่น บทเพลงของชานา บทเพลงที่ใช้ในงานศาสนาพุทธและลัทธิขงจื้อ และการเดินรำนํ้ากาค โดยมีพัน โซริ และซันโจ (*Sanjo*) ที่เป็นการแสดงด้วยเครื่องดนตรีจีนเดียว ถือเป็นการแสดงที่ต้องอาศัยความชำนาญของนักดนตรี

การแสดงซามุลโนริ ที่มาภาพ: <http://www.hancinema.net>

ประเภทที่สอง ดนตรีดั้งเดิมสมัยใหม่ที่เรียกว่า ชังจอก กุกอัก (*Changjak Gugak*) เป็นเพลงที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก โดยใช้เครื่องดนตรีเกาหลีบรรเลง อีกทั้ง ซามุลโนริ (*Samul nori*) ที่เป็นการแสดงด้วยเครื่องดนตรี 4 ชนิด ให้ความสนุกสนาน มีอิทธิพลต่อดนตรีสมัยนิยมเกาหลี (K-Pop) ในปัจจุบัน²²

นอกจากนี้ เกาหลียังมีทรัพยากรด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สามารถส่งเสริมให้เป็น soft power ได้ เช่น บ้านเกาหลีโบราณหรือฮันอก (*Hanok*) ที่มีจุดเด่นจากเอกลักษณ์เฉพาะตัวจากการใช้วัสดุธรรมชาติใน

²⁰ Korea Tourism Organization, *The Story of Hanguk Eumak*, 25 September 2013, available from http://english.visitkorea.or.kr/enu/CU/CU_EN_8_1_6_1.jsp

²¹ Han Style, *Hanguk Eumak*, 25 September 2013, available from <http://www.han-style.com/english/hankukak/class.jsp>

²² Gunjoo Jang and won K. Paik (2012), Korea Wave as Tool for Korea's New Cultural Diplomacy, *Advances in Applied Sociology*, p. 199.

ท้องถิ่นมาสร้างบ้าน และการนำหลักวิทยาศาสตร์มาใช้สร้างระบบความร้อนให้กระจายไปทั่วตัวบ้าน เรียกว่า “อนดอล” (Ondol) และกระดาชเกาหลีหรือฮันจิ (Hanji) ที่ได้รับการยอมรับในเรื่องคุณภาพมาตั้งแต่อดีต ทำให้รัฐบาลเกาหลีพยายามส่งเสริมกระดาชฮันจิให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ผ่านหลักสูตรของศูนย์วัฒนธรรมเกาหลี ตลอดจนกีฬาเทควันโดที่ถือเป็นกีฬาประจำชาติของเกาหลี ก็มีส่วนช่วยสร้างเสน่ห์ของประเทศในฐานะเครื่องมือด้านการทูตกีฬา

เกาหลีเป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีทรัพยากรด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สามารถนำมาใช้ในการดำเนินนโยบาย soft power ซึ่งรัฐบาลเกาหลีได้พยายามผลักดันให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นภายใต้แนวคิด Han Style โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มเสน่ห์ของประเทศและถือเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ ความใส่ใจต่อธรรมชาติ และการพัฒนาเทคโนโลยี อีกทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลีเป็นที่รู้จักมากขึ้นผ่านวัฒนธรรมสมัยนิยม ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ทั้งจีน ญี่ปุ่น และกลุ่มประเทศอาเซียน

4.2.2 วัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลี

วัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมและประชาธิปไตย ซึ่งได้เปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติและยกเลิกการเซ็นเซอร์²³ ทำให้สามารถพัฒนาคุณภาพและสร้างความหลากหลายจนเป็นที่ยอมรับของคนเกาหลี ดังเห็นได้จากในช่วงทศวรรษ 1990 ร้านเพลงสามารถขายอัลบั้มของศิลปินเกาหลีมากขึ้น วิทยุเปิดเพลงเกาหลีมากขึ้น ช่องโทรทัศน์เคเบิลมีละครเกาหลีออกอากาศตลอด 24 ชั่วโมง และภาพยนตร์เกาหลีได้รับความนิยมจากผู้ชมมากยิ่งขึ้นจนเต็มรอบของโรงภาพยนตร์ เหล่านี้สะท้อนถึงการยอมรับในเรื่องคุณภาพและปริมาณของอุตสาหกรรมบันเทิงของเกาหลีที่เติบโตขึ้น จนแพร่หลายไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน

ในปี 1997 สถานีโทรทัศน์ CCTV ได้นำละครเกาหลีเข้าไปฉายในประเทศจีนและได้รับความนิยมเนื่องจากค่านิยมขงจื้อแบบเดียวกัน แต่มีเนื้อเรื่องที่แตกต่างจากสังคมคอมมิวนิสต์กลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ละครเกาหลีได้รับความนิยมในประเทศจีน ฮองกง และได้หวัน สำหรับญี่ปุ่นเริ่มในช่วงต้นทศวรรษ 2000 เมื่อละครเรื่อง “เพลงรักในสายลมหนาว” (Winter Sonata) ได้รับความนิยมอย่างสูงในญี่ปุ่น เนื่องจากเนื้อเรื่องที่มีความโรแมนติกซึ่งหาได้น้อยในละครญี่ปุ่น ก่อให้เกิดกระแสคลั่งไคล้ แบ ย็อง-จุน (Bae Yong-

²³ Lee Hye-kyung, Cultural Policy and the Korean Wave: from national culture to transnational consumerism, pp. 188-189, In, *The Korean Wave: Korean media go global*, Youna Kim (ed.), (Oxon, UK: Routledge, 2013).

joon) พระเอกของเรื่อง²⁴ จึงเป็นหมุนหลักที่ทำให้คนญี่ปุ่นหันมานิยมวัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีในเวลาต่อมา

จะเห็นได้ว่า คลื่นเกาหลี (Korean Wave) ในระยะแรกได้รับความนิยมในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน และขยายสู่อาเซียน ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 จนถึงปลายทศวรรษ 2000 ถือเป็น “คลื่นเกาหลีลูกแรก” (*Hallyu 1.0*) โดยมีลักษณะเด่น คือ ละครเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยมที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในทุกภูมิภาคเอเชีย และมีกลไกของรัฐบาลอย่างกระทรวง MCST และสื่อกระแสหลักเป็นผู้กำหนดทิศทางของคลื่นเกาหลี ต่อมาปลายทศวรรษ 2000 คลื่นเกาหลีได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีลักษณะเด่น คือ เพลง (K-Pop) และเกมออนไลน์ได้กลายเป็นหัวใจของคลื่นเกาหลีและแพร่หลายไประดับโลก เห็นได้จาก การแสดงดนตรีของศิลปินเกาหลีที่เดินทางไปแสดงถึงยุโรป อเมริกาเหนือและละตินอเมริกา และความนิยมในเกมออนไลน์สัญชาติเกาหลี จึงนับว่าเป็น “คลื่นเกาหลีลูกใหม่” (*Hallyu 2.0*)²⁵

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีแพร่หลายอย่างรวดเร็ว คือ การเพิ่มขึ้นของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม อันมาจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตก่อให้เกิดการเชื่อมโยงข้อมูลกันทั่วโลก และเนื้อหาของสินค้าทางวัฒนธรรมเกาหลีมีคุณภาพสูงขึ้นจนเป็นที่ยอมรับในต่างประเทศ²⁶ ดังนั้นในรายงานวิจัยฉบับนี้ จะเน้นศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลี ในด้านละคร ภาพยนตร์ เพลงและดนตรี และเกม เนื่องจากทรัพยากรวัฒนธรรมทั้ง 4 ของเกาหลีถือเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่แพร่หลายและได้รับความนิยมในต่างประเทศ

1) ละคร (K-Drama)

ละครเกาหลีถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อ soft power ของเกาหลี กล่าวคือ ชาวต่างชาติสามารถรับรู้พัฒนาการและวัฒนธรรมที่หลากหลายของเกาหลีผ่านทางละคร ดังที่ หลี่ เจ้าซิง (Li Zhaoxing) รัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรมของจีนได้กล่าวว่า “คนจีนรู้จักการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีขั้นสูงของเกาหลีผ่านทางละครโทรทัศน์”²⁷ อย่างที่ได้กล่าวไปแล้วจีนเป็นประเทศแรกที่เปิดรับคลื่นเกาหลีโดยในปี 1997 ละครเรื่อง “What is Love All About?” ที่ออกอากาศทางช่อง CCTV สามารถทำยอดผู้ชมสูงถึงร้อยละ

²⁴ Korean Culture and Information Service: KOCIS (2011), *The Korean Wave: A new pop culture phenomenon*, pp. 19-23.

²⁵ Ahn Shin-hyun (2011), *Girl's Generation and the New Korean Wave*, *SERI Quarterly*, pp. 84-85. And Dai Yong Jin (2012), *Hallyu 2.0: the new Korean Wave in the creative industry*, *University of Michigan International Journal*, pp. 5-6.

²⁶ Yoon Kaeunghun, *The Development and Problems of Soft Power between South Korea and Japan in the Study of International Relations*, *Saitama Gakuen University Bulletin No.8*, p. 193.

²⁷ Xinhua, *China, S. Korea should strengthen public diplomacy: officials*, 27 September 2013, available from http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-09/24/c_132746817.htm

15 ซึ่งถือเป็นละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมสูงสุดเป็นอันดับ 2 ในประวัติศาสตร์วงการโทรทัศน์จีน ต่อมาในปี 1999 ละครเรื่อง “จับมือไว้แล้วไปสู้ฝัน” (A wish upon a star) ได้ออกอากาศที่ฮ่องกงก่อให้เกิดกระแสความนิยมละครเกาหลีในคนจีน โดยปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ละครเกาหลีได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว คือ ความนิยมของละครญี่ปุ่นที่ลดลงในภูมิภาค²⁸ และวิกฤตการเงินในปี 1997 เป็นโอกาสของละครเกาหลีที่มีราคาถูกลงกว่าละครของญี่ปุ่นถึง 1 ใน 4 และที่ถูกกว่าละครจากฮ่องกง ละครเกาหลีจึงแพร่หลายไปทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออก²⁹

ต่อมาในปี 2003 สถานีโทรทัศน์ NHK ของญี่ปุ่นได้ออกอากาศละครเกาหลีเรื่อง “เพลงรักในสายลมหนาว” เป็นละครรักโรแมนติกที่สามารถทำรายได้ถึง 1,100 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จากการขายสินค้าวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครเรื่องนี้ และก่อให้เกิดกระแสความคลั่งไคล้ แพ ย็อง-จุน พระเอกของเรื่อง ซึ่งได้ชื่อเล่นในภาษาญี่ปุ่นว่า Yon-sama อันเป็นการให้เกียรติต่อพระเอกชาวเกาหลี ซึ่งสื่อญี่ปุ่นได้เรียกกระแสความคลั่งไคล้ละครเกาหลีของญี่ปุ่นในช่วงนี้ว่า “Yon-sama syndrome”³⁰ ถือเป็นระยะแรกที่ละครเกาหลีได้รับความนิยมในประเทศเพื่อนบ้าน

จนเมื่อละครอิงประวัติศาสตร์อย่าง “แดจังกึม” ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอาหารและแผนแพทย์โบราณของเกาหลี ออกอากาศครั้งแรกในปี 2003 ก็ได้รับการตอบรับจากผู้ชมเกาหลีเป็นอย่างดี โดยมีส่วนแบ่งผู้ชมสูงสุดที่ละครเกาหลีเคยได้รับคือ ร้อยละ 57 จากยอดคนดูในช่วงเวลาเดียวกัน หลังจากนั้นแดจังกึมก็ได้ออกอากาศในหลายประเทศทั้งในตะวันออกกลาง อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ออสเตรเลีย และเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะอาเซียนทั้งมาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ ไทยและเวียดนาม ซึ่งมี

ละครแดจังกึม เป็นละครเกาหลีที่ประสบความสำเร็จในต่างประเทศ ที่มากภาพ: <http://kkconnect.net>

กระแสตอบรับแดจังกึมเป็นอย่างดี อีกทั้งยังได้ต่อยอดกระแสความนิยมละครอิงประวัติศาสตร์เกาหลี ด้วยเรื่อง “จุมง” (Jumong) เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าจุมงหรือพระเจ้าทงมย็องซอง (Dongmyeong-seongwang) ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรโคกูรยอ ที่ออกอากาศครั้งแรกปี 2006 ก็ได้รับความนิยมไม่แพ้ละครเรื่องแดจังกึม เหตุผลสำคัญที่ทำให้ละครอิงประวัติศาสตร์ของเกาหลีได้รับความนิยม คือ เป็นละครที่มีเครื่องแต่งกายเหมาะสมไม่โป๊เปลือย

²⁸ Chatsuda Hanpitakpong, *In search of soft power, a Korean cultural diplomacy* (Master of Arts in International Relations, Faculty of Political Science, Thammasat University, 2008), p. 25.

²⁹ Shim Doobo (2011), *Korean Wave in Southeast Asia*, *Kyoto Review of Southeast Asia*, Issue 11, p. 2.

³⁰ Eun Mee Kim and Jiwon Ryoo (2007), *South Korean Culture Goes Global: K-Pop and the Korean Wave*, *Korean Social Science Journal*, Vol. 34, No. 1, p. 129.

ส่งเสริมจริยธรรม และมีค่านิยมเป็นกลางทางศาสนา จึงถือเป็นละครสำหรับครอบครัว นอกจากนี้ อีกจุดเด่นหนึ่งที่ทำให้ละครเกาหลีสามารถครองใจผู้ชมชาวต่างชาติได้ คือ เป็นละครที่เน้นความโรแมนติก ความรักแบบวัยรุ่น และไม่มีเนื้อหาที่หนักจนเกินไป ตัวอย่างเช่น ละครเรื่อง “ฉันนี่แหละ คิม ซัม-ซุน” (My lovely Kim Sam-soon) และเรื่อง “รักฉบับใหม่หัวใจ 4 ดวง” (Boys over flowers) ทำให้ละครเกาหลีเป็นตัวเลือกสำหรับผู้ชมที่ไม่ต้องการละครที่มีฉากรุนแรงหรือเน้นเรื่องเพศ³¹

ความนิยมในละครเกาหลีสามารถเห็นได้จาก รายได้จากการส่งออกการโทรทัศน์ (ร้อยละ 88 คือ ละคร) โดยเพิ่มขึ้นถึง 27.5 เท่า จากปี 1995 ที่มีมูลค่าเพียง 5,500,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เป็น 151 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2007³² ปัจจุบันละครเกาหลีเป็นหนึ่งในทางเลือก นอกเหนือจากละครสหรัฐฯ และละครท้องถิ่น ทั้งทางโทรทัศน์และทางอินเทอร์เน็ต ทำให้ละครเกาหลีเป็นหนึ่งในช่องทางของการเผยแพร่วัฒนธรรมอื่นๆ ของเกาหลีต่อไปต่างประเทศ เช่น ภาษาเกาหลี อาหาร เพลง วัฒนธรรมการแต่งกาย รวมถึงแฟชั่นการแต่งหน้าและทำผมแบบเกาหลี เป็นต้น

2) ภาพยนตร์ (K-Movie)

วงการภาพยนตร์เกาหลีเริ่มพัฒนามาตั้งแต่ช่วงญี่ปุ่นยึดครองปี 1903-1945 และได้ผ่านช่วงเวลาของความรุ่งเรืองและตกต่ำ ทั้งถูกทำลายในช่วงสงครามเกาหลี ยุคทองในช่วงปี 1955-1969 ตกต่ำลงอีกครั้งในช่วงทศวรรษ 1970 ในยุครัฐบาลเผด็จการทหารปัก จุง-ฮี เพราะถูกรัฐบาลแทรกแซงและควบคุม กลับมาเริ่มพัฒนาในช่วงปี 1980-1996 อันเป็นยุคที่ประชาธิปไตยเริ่มเบิกบาน พร้อมกับมีคู่แข่งจากต่างประเทศ เนื่องจากรัฐบาลยกเลิกกฎหมายห้ามนำเข้าภาพยนตร์จากต่างประเทศ และอนุญาตให้บริษัทจากฮอลลีวูดตั้งสาขาธุรกิจในเกาหลีได้ ส่งผลกระทบโดยตรงต่ออุตสาหกรรมภาพยนตร์เกาหลีที่สูญเสียตลาดให้กับคู่แข่งจากสหรัฐฯ³³

แต่หลังจากปี 1996 ภาพยนตร์เกาหลีได้พัฒนาคุณภาพขึ้นอย่างรวดเร็วและเริ่มทำอันดับหนังทำเงินแข่งกับหนังจากต่างประเทศ เริ่มตั้งแต่หนังเรื่อง “The Ginkgo Bed” (1996) เรื่อง “ชีริ เด็ดหัวใจยอดจารชน” (Shiri, 1999) เรื่อง “สงครามเกียรตินิยม มิตรภาพเหนือพรมแดน” (JSA, 2000) เรื่อง “ขี้ตัวร้าย กับนายเจี๊ยมเจี๊ยม” (My Sassy Girl, 2001) เรื่อง “ขอโทษครับ เมียผมเป็นยาสูบ” (My Wife is a Gangster, 2001) เรื่อง Chingu (2002) เรื่อง “คุณยายผมดีที่สุดในโลก” (The Way Home, 2002) และเรื่อง “Memory of Murder”

³¹ Ibid, pp. 27-29, 74-77.

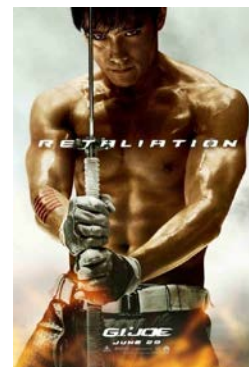
³² Dai Yong Jin (2012), Hallyu 2.0: the new Korean Wave in the creative industry, p. 5.

³³ Darcy Paquet, *A Short History of Korean Film*, 27 September 2013, available from <http://www.koreanfilm.org/history.html>

(2003) อีกทั้งความหลากหลายของภาพยนตร์เกาหลีที่มีมากขึ้น ทั้งโรแมนติก สืบสวนสอบสวน แนววิทยาศาสตร์ (sci-fi) และหนังสงครามที่มีเทคนิคเท็มเท่าฮอลลีวูด³⁴

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ภาพยนตร์เกาหลีมีคุณภาพสูงขึ้นและได้รับการยอมรับจากเวทีนานาชาติ คือ การที่ผู้สร้างหนังเกาหลีร่วมมือกับตะวันตกในเรื่องของเทคโนโลยีการสร้างภาพยนตร์ และมีความพยายามสร้างรูปแบบและแนวทางการดำเนินภาพยนตร์ให้มีเอกลักษณ์³⁵ ปัจจุบันภาพยนตร์เกาหลีได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย เห็นได้จาก³⁶

1) ผู้สร้างภาพยนตร์จากฮอลลีวูดจำนวนมากให้ความสนใจกับบทภาพยนตร์เกาหลี โดยได้ซื้อลิขสิทธิ์ไปทำในแบบฉบับของฮอลลีวูด เช่น เรื่อง “อสูรกรกลายพันธุ์” (The Host, 2006) ซึ่งเป็นหนังทำเงินสูงสุดตลอดกาลของเกาหลี เรื่อง “ลิขิตรักข้ามเวลา” (Siworae, 2006) ที่ฮอลลีวูดนำไปสร้างใหม่ชื่อ “ความรัก เวลา ปาฏิหาริย์” (The Lake House) ที่มีเจ้าของรางวัลออสการ์ทั้งซานดรา บุลล็อก (Sandra Bullock) และคีอานู รีฟ (Keanu Reeves) แสดงนำ เรื่อง “My Sassy Girl” ที่นำไปสร้างใหม่ในชื่อเดิม เรื่อง “มันอยู่ในร่างคน” (Possession, 2009) ที่สร้างจากภาพยนตร์เกาหลีเรื่อง “Addicted” และเรื่อง “หลอนติดตา” (The Uninvited, 2009) ที่สร้างจากภาพยนตร์เกาหลีเรื่อง “คู่ซิ่นผี” (A Tale of Two Sister)

Lee Byun-hun ในบท Storm Shadow ในเรื่อง G.I. Joe ที่มาภาพ: <http://www.soompi.com>

2) ผู้กำกับและดาราเกาหลีก้าวสู่ระดับโลก เพราะได้รับการยอมรับในคุณภาพและฝีมือจนก้าวไปสู่วงการฮอลลีวูด อาทิ อี บียอง-ฮ็อน (Lee Byun-hun) ที่โด่งดังจากบทบาท “Storm Shadow” ในหนังเรื่อง “สงครามระห่ำแค้นคอปร้าทมิฬ” (G.I. Joe) นักร้องและนักแสดง Rain ที่ได้แสดงหนังเรื่อง “Speed Racer” (2008) โดยพี่น้องวอร์ซอร์สกี และเรื่อง “แค้นสังหาร เทพบุตรนินจาหมากพ” (Ninja Assassin, 2009) และแจง ดอง-กัน (Jang Dong-gun) นักแสดงมากความสามารถอีกคนที่โด่งดังระดับโลกในหนังสงครามอย่างเรื่อง “มิตรภาพไม่มีวันตาย” (Friend) และ “เทกิกกิ เลือดเนื้อ เพื่อฝัน วันสิ้นสงคราม” (Taegukgi) รวมทั้งหนังร่วมทุนของเอเชียเรื่อง “คนม้าบิน” (The Promise, 2005) และหนังฮอลลีวูดเรื่องแรกคือ “มหาสงครามโคตรคนต่างพันธุ์” (Warrior’s Way, 2010) นอกจากนี้ ผู้กำกับชาวเกาหลี เช่น คิม จี-วอน (Kim Ji-woon) ได้กำกับหนังฮอลลีวูดเรื่อง “นายอำเภอคนพันธุ์เหล็ก” (The Last Stand, 2013) ที่ได้อาร์โนลด์ ชวาร์เซเน็กเกอร์แสดงนำ และ พัก ชาน-วุก (Park Chan-wook) ที่กำกับหนังเรื่อง “อำมหิต พิศวาส์รอน” (The Stoker, 2013) ที่มีนิโคล คิดแมน แสดงนำ

³⁴ Korea Tourism Organization, *History of Korean Movies*, 27 September 2013, available from http://asiaenglish.visitkorea.or.kr/ena/HA/HA_EN_7_2_2.jsp

³⁵ Korean Culture and Information Service: KOCIS (2011), *The Korean Wave: A new pop culture phenomenon*, pp. 80-81.

³⁶ Ibid, pp. 82-84.

3) ความสำเร็จจากการเป็นเจ้าภาพเทศกาลภาพยนตร์นานาชาติ เกาหลีใต้เป็นเจ้าภาพเทศกาลภาพยนตร์นานาชาติถึง 3 เทศกาล ได้แก่ เทศกาลภาพยนตร์นานาชาติปูซาน (Busan International Film Festival) ที่ถือเป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้ชมกับผู้สร้างภาพยนตร์ เทศกาลภาพยนตร์นานาชาติซ็อนจู (Jeonju International Film Festival) อันเป็นศูนย์กลางการพัฒนาภาพยนตร์ดิจิทัล และเทศกาลภาพยนตร์แฟนตาซีนานาชาติพูชน (Puchon International Fantastic Film Festival) ที่ให้ความสำคัญกับภาพยนตร์แนวแฟนตาซี ซึ่งแต่ละเทศกาลล้วนมีความแตกต่างและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อันเป็นการสร้างประสบการณ์ที่หลากหลายในภาพยนตร์เกาหลี³⁷

3) เพลงและดนตรี (K-Pop)

เพลงเกาหลีสมัยนิยม หรือ K-Pop มีจุดเริ่มต้นในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เมื่อวงดนตรีเกาหลีหันมาสนใจแนวเพลงที่หลากหลายจากสหรัฐฯ เช่น แร็ป ร็อก ฮิปฮอป และเทคโน³⁸ ในปี 1995 Lee Soo-man ได้เปิดศักราชใหม่แก่วงการดนตรีเกาหลีด้วยการตั้งบริษัท SM Entertainment อันเป็นบริษัทบันเทิงที่ใหญ่ที่สุดของเกาหลี ต่อมาจึงมีบริษัท DSP Entertainment บริษัท JYP Entertainment และบริษัท YG Entertainment ที่มียุทธศาสตร์ศิลปินที่มีคุณภาพสูง³⁹ เพื่อครองใจผู้ฟังทั้งในและต่างประเทศ

นโยบายดังกล่าว คือ การผลิตอย่างเป็นระบบ (systematic production) อย่างค่ายเพลง S.M. มีระบบการคัดตัว การฝึกซ้อม การผลิต และการจัดการกับความสามารถของศิลปินที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยในขั้นตอนการคัดเลือกศิลปินบริษัทจะเปิดรอบคัดเลือกทุกสัปดาห์ เมื่อผ่านการคัดเลือกแล้วก็ต้องผ่านการฝึกซ้อมอย่างหนักจนเกิดความเชี่ยวชาญ และสร้างภาพลักษณ์ที่หลากหลาย (ปรับเปลี่ยนไปตามวัย) อย่าง “วง Girls’s Generation” ที่ออกงานเพลงชุดแรกในปี 2007 จะมีภาพลักษณ์และแนวเพลงน่ารักแบบวัยรุ่น แต่ในปัจจุบันวงนี้จะมีภาพลักษณ์ที่เป็นผู้ใหญ่มากขึ้น สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของวงดนตรีตลอดเวลา เพื่อสร้างความแปลกใหม่ให้แก่ผู้ฟัง⁴⁰

ด้วยนโยบายนี้ประกอบกับการรับรู้เพลงสมัยนิยมของเกาหลีผ่านทางละคร ทำให้ในปลายทศวรรษ 1990 วงการเพลงเกาหลีเริ่มประสบความสำเร็จในต่างประเทศ เช่น “วง H.O.T.” และ “วง Baby V.O.X.” ที่มีการออกอัลบั้มเป็นภาษาจีนและญี่ปุ่น มียอดขายตัวการแสดงสดและแผ่นซีดีที่สูง รวมถึงบทเพลงในรูปแบบคาราโอเกะที่แพร่หลายไปทั่วเอเชีย และที่โด่งดังจนได้รับการยอมรับในวงการเพลงเกาหลี

³⁷ Korea Tourism Organization, *History of Korean Movies*.

³⁸ Eun-Young Jung (2009), Transnational Korea: a critical assessment of the Korean Wave in Asia and the United States, *Southeast Review of Asian Studies*, Vol. 31, p. 76.

³⁹ KPop Online News, *K-Pop History*, 27 September 2013, available from <http://kpoponlinenews.wordpress.com/K-Pop-history/>

⁴⁰ Ahn Shin-hyun (2011), Girl’s Generation and the New Korean Wave, pp. 83-84.

ว่าเป็น “ราชินี K-Pop” คือ โบอา (BoA) ที่ได้เดินสายแสดงผลงานเพลงทั้งในญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกามากกว่าในเกาหลี และประสบความสำเร็จอย่างสูงในตลาดเพลงญี่ปุ่น และ “วง Dong Bang Shin Ki (TVXQ)” ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็น “ราชา K-Pop” ก็ประสบความสำเร็จไปทั่วเอเชียเช่นเดียวกัน⁴¹ นอกจากนี้ ยังมี Rain (ซอง จี-ฮุน, Jung Ji-hoon) คารานักร้องชาวเกาหลีก็ได้รับความนิยมอย่างสูงในเอเชีย เห็นได้จาก ยอดจากขายบัตรชมคอนเสิร์ตทั้งในญี่ปุ่น จีน ฮองกง และได้หวัน ที่หมดภายในเวลาที่รวดเร็ว⁴²

ปัจจัยที่ส่งผลให้ K-Pop ประสบความสำเร็จในต่างประเทศ⁴³ มีดังนี้

1) ช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ ปัจจุบันผู้คนสามารถรับฟังเพลงหรือดูวิดีโอเพลงได้ทาง Youtube ดังนั้นเพลงของศิลปินเกาหลีจึงได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วไปทั่วโลก จากผลสำรวจความคิดเห็นของ KBS ต่อการรับชม K-Pop ผ่านทาง Youtube ใน 78 ประเทศ โดยร้อยละ 46 ของผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่า เพราะความสนุกของเพลง จังหวะการเต้น และนักร้องที่ดูดีเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนสนใจ K-Pop

2) มีทำนองและจังหวะที่ถูกต้องใจผู้ฟัง ตลอดจนการปรับปรุงคุณภาพของการทำเพลงให้ดีขึ้น ทำให้ศิลปินระดับโลกหลายคนต้องการร่วมงานกับศิลปินเกาหลี

3) การมีศิลปินชาวต่างชาติ โดยผ่านการคัดเลือกจากประเทศที่มีความนิยมในวัฒนธรรมเกาหลี เช่น สหรัฐฯ แคนาดา จีน ญี่ปุ่น และไทย เพื่อค้นหาดาวดวงใหม่สู่เวทีระดับโลก ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ นิชคุน วง 2PM จากไทย และ Victoria วง f(x) จากจีน เพื่อเพิ่มความสนใจในเพลงเกาหลีให้มากขึ้นในประเทศนั้นๆ

ความนิยม K-Pop ในต่างประเทศสามารถเห็นได้จาก รายได้การส่งออกอุตสาหกรรมเพลงและดนตรีที่เพิ่มขึ้นมากกว่า 100 เท่า จาก 81 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2010 มาเป็น 177 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2011⁴⁴ ปัจจุบันมีศิลปินเกาหลีจำนวนมากเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เห็นได้จากยอดวิวใน Youtube การเต้นเลียนแบบ (cover dance) และการแสดงในต่างประเทศ เช่น “วง Girls’ Generation” “วง Big Bang” “วง 2NE1” “วง PSY” “KARA” “วง Super Junior” “วง SHINee” “วง CN Blue” “วง 4 minute” และ “วง Wonder Girls” เป็นต้น โดยเฉพาะ “PSY” หรือ ปัก แจ-ซัง (Park Jae-sang) ผู้สร้างปรากฏการณ์ “Gangnam style” ด้วยท่าเต้นจี๊มา ก่อให้เกิดกระแสความนิยมจนมียอด like มากที่สุด ภายในเวลา 2 เดือน ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงกันยายนปี 2012 ซึ่งกินเนสบุ๊กได้ทำการบันทึกไว้ที่ 2,141,758 ครั้ง อันเป็นสถิติที่ไม่มีใครทำได้มาก่อน⁴⁵ ความนิยมในเพลง Gangnam style แม้แต่ผู้สมัครชิงตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐฯ มิตต์

⁴¹ Korean Culture and Information Service: KOCIS (2011), The Korean Wave: A new pop culture phenomenon, pp. 30-33.

⁴² Eun Mee Kim and Jiwon Ryoo (2007), South Korean Culture Goes Global: K-Pop and the Korean Wave, p. 131.

⁴³ Korean Culture and Information Service: KOCIS (2011), The Korean Wave: A new pop culture phenomenon, pp. 57-64.

⁴⁴ Dai Yong Jin (2012), Hallyu 2.0: the new Korean Wave in the creative industry, p. 6.

⁴⁵ Guinness World Records, ‘Gangnam style’ holds Guinness World Record for most ‘liked’ in Youtube history, 27 September 2013, available from <http://www.guinnessworldrecords.com/news/2012/9/gangnam-style-now-most-liked-video-in-youtube-history-44977/>

รอมนี ยังได้เต้นท่าที่มีผู้ออกอากาศทางโทรทัศน์เพื่อเรียก
 คะแนนเสียงจากกลุ่มวัยรุ่น⁴⁶ ความแตกต่างจากศิลปินเกาหลี
 คนอื่น ประกอบเป็นเพลงที่มีความสนุกสนานและมีพลัง⁴⁷
 ส่งผลให้ Gangnam style สามารถครองใจผู้ฟังทั่วโลกได้ และที่
 สำคัญ บิลบอร์ด (Billboard) เว็บไซต์จัดอันดับเพลงของโลก
 ได้มีการจัดอันดับเพลงเกาหลีในหมวดเพลงต่างประเทศควบคู่
 ไปด้วยประเทศอื่น เช่น ญี่ปุ่น อังกฤษ เยอรมนี และฝรั่งเศส⁴⁸
 ดังนั้นศิลปินเกาหลีจึงเปรียบเสมือนทูตวัฒนธรรมของเกาหลีที่
 ช่วยสร้างเสน่ห์และทักษะเชิงบวกต่อเกาหลีได้

มิตต์ รอมนี เต้นท่าจีมาเพลง Gangnam style
 ที่มาภาพ: <http://onekpop.com>

4) เกม (K-Gaming)

เกมสัณฐานเกาหลีได้รับความนิยมไปทั่วโลกโดยเฉพาะเกมออนไลน์ นับตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ
 1990 เกมจากญี่ปุ่นเสื่อมความนิยมลงไปทำให้เป็นโอกาสที่เกาหลีจะได้พัฒนาอุตสาหกรรมเกมส่งออก
 ตลาดต่างประเทศ โดยเกาหลีมุ่งเน้นพัฒนาเกมสำหรับผู้เล่นสวมบทบาทของตัวละคร (role-playing game หรือ
 RPG) ซึ่ง “เกม Ys II” ที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 1988 และเกม “Astonishia Story” (1994)
 ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ส่งให้เกมเกาหลีได้รับความนิยมในนานาประเทศ เพราะในปี 1996 เกาหลีได้ปล่อย “เกม
 The Kingdom of the Winds” เป็นเกมประเภทผู้เล่นสวมบทบาทตัวละครผ่านโลกออนไลน์ (massively
 multiplayer online role-playing game หรือ MMORPG) ซึ่งถือเป็นเกม MMORPG ออนไลน์เกมแรกๆ ที่
 ได้รับความนิยม เพราะโครงสร้างพื้นฐานด้านอินเทอร์เน็ตที่ดีของเกาหลี ตามมาด้วย “เกม Lineage I”
 (1998) ที่ได้รับความนิยมทั้งในเกาหลีและไต้หวัน และเมื่อขึ้นทศวรรษ 2000 เกมประเภท MMORPG ของ
 เกาหลีได้รับความนิยมเพิ่มสูงขึ้นในต่างประเทศไม่เพียงเฉพาะในเอเชีย แต่ความนิยมได้แพร่หลายไปทั้ง
 อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ และยุโรป เช่น “เกม Ragnarok Online” (2002) “เกม Maple Story” และ “เกม
 Lineage II” (2003)⁴⁹ จึงทำให้เกมประเภท MMORPG ของเกาหลีได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ จากการ
 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการเชื่อมต่อสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตของโลก

⁴⁶ Youtube, Mitt Romney dancing Gangnam style at RNC 2012, 27 September 2013, available from
http://www.youtube.com/watch?v=zTs_TKk5S2M

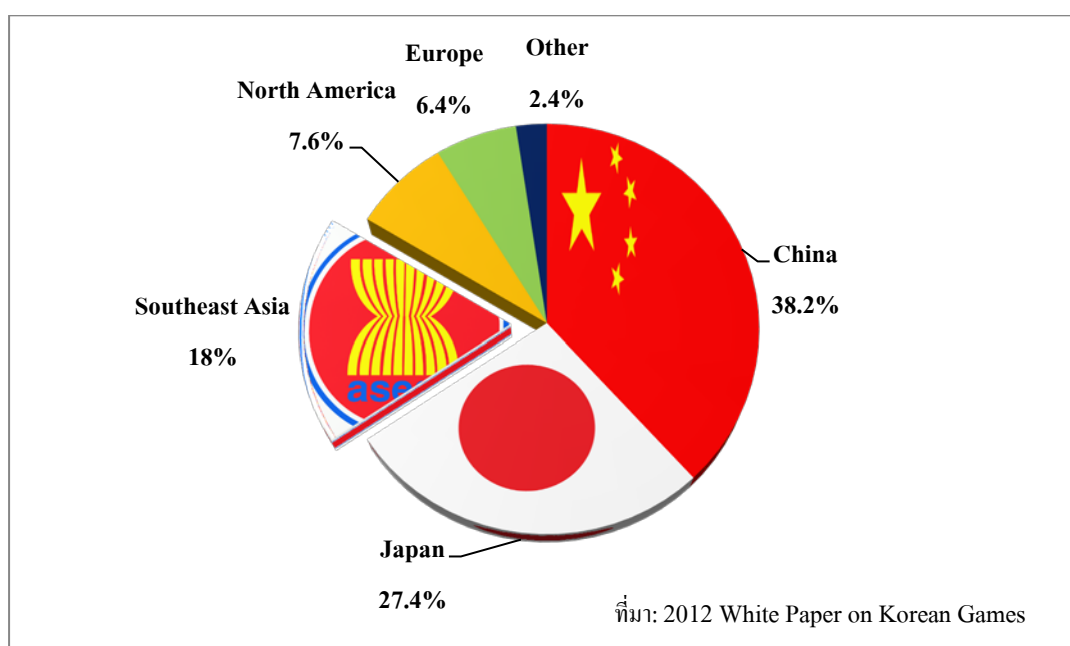
⁴⁷ Cho Wu-suk, “Riding the Korean Wave from ‘Gangnam Style’ To Global Recognition”, In, Soft Power, Smart Power and Public
 Diplomacy in Asia, Moon in-Chung and David Plott (eds.), *Global Asia*, Vol. 7 No. 3, 2012.

⁴⁸ Billboard, *Korea K-Pop Hot 100*, 27 September 2013, available from <http://www.billboard.com/charts/K-Pop-hot-100>

⁴⁹ Wikipedia, *Video gaming in South Korea*, 27 September 2013, available from http://en.wikipedia.org/wiki/Video_gaming_in_South_Korea

ปัจจุบันเกาหลีได้พัฒนาเกมหลากหลายประเภทที่นอกเหนือไปจากเกมประเภท MMORPG อาทิ กีฬา กีฬา แนวผจญภัย การจำลองชีวิตจริง (simulation) แนววางแผน เกมต่อสู้หรือสู้รบทั้งแบบมุมมองที่ 1 (FPS) และมุมมองที่ 3 (TPS) และเกมเดิน เป็นต้น ทำให้เกมจากเกาหลีสามารถครองตลาดเกมในหลายประเทศ โดยเฉพาะตลาดเกมในเอเชียที่จีนและญี่ปุ่นรวมกันเป็นตลาดเกมเกินครึ่งหนึ่งที่เกาหลีส่งออกไปยังต่างประเทศ โดยตลาดจีนมีสัดส่วนร้อยละ 38.2 ญี่ปุ่นร้อยละ 27.4 ตามมาด้วยภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ร้อยละ 18 ของการส่งออกเกมทั้งหมดของเกาหลีในปี 2011⁵⁰ ตามแผนภูมิภาพด้านล่างจะเห็นได้ว่า ตลาดหลักของเกาหลีที่มีสัดส่วนรวมมากกว่าร้อยละ 80 ของการส่งออกเกมเกาหลีคือ เอเชียตะวันออก สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมต่อเกมสัญชาติเกาหลีของคนในเอเชียตะวันออก ตัวอย่างตลาดเกมออนไลน์ของไทยที่เกมเกาหลีได้รับความนิยมและครองตลาดเกมไทย เช่น “เกม Ragnarok” “เกม Maple Story” “เกม Lineage II” “เกม Special Force” “เกม Sudden Attack” “เกมปังกย่า” (Pangya) “เกมเศรษฐี” (Everybody’s Marble) “เกม Chaos Online” และ “เกม Audition” เป็นต้น

แผนภูมิ 4.2.1 การส่งออกเกมเกาหลีปี 2011

นอกจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกาหลีได้รับจากการส่งออกเกมแล้ว (เกาหลีมีรายได้จากการส่งออกเกมมากกว่า 1 พันล้านเหรียญสหรัฐมาตั้งแต่ปี 2008 โดยในปี 2011 เกาหลีมีรายได้ 2,300 ล้านเหรียญสหรัฐ และคาดว่าปี 2012 จะได้ 2,850 ล้านเหรียญสหรัฐ)⁵¹ เกาหลียังจะได้ประโยชน์จากการ

⁵⁰ Korea Creative Contents Agency (KOCCA), 2012 White Paper on Korean Games, 27 September 2013, available from http://www.kocca.kr/knowledge/publication/indul_icsFiles/afieldfile/2012/10/30/BW3rWbGbtuvI.pdf

⁵¹ Ibid.

นำเสนอความเป็นเกาหลี เช่น ประวัติศาสตร์เกาหลี ภาษา สถานที่ท่องเที่ยว เทคโนโลยี และความเชื่อ ผ่านเกมอีกด้วย ทำให้เกมเป็นส่วนหนึ่งของ soft power เกาหลีที่ช่วยสร้างเสน่ห์ให้แก่ประเทศ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา วัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีมีการพัฒนาทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ จนได้รับการยอมรับมากขึ้น โดยเกาหลีมีความตั้งใจจะผลักดันในวัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมสมัยนิยมของโลก นำมาซึ่งผลประโยชน์ทั้งรายได้ และเสน่ห์ของเกาหลีในฐานะประเทศสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม

Soft power ด้านวัฒนธรรมเกาหลีต่ออาเซียน

วัฒนธรรมเกาหลีเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงปลายทศวรรษ 1990 โดยระยะแรกเริ่มเข้ามาในประเทศเวียดนาม ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ในเวียดนามการเข้ามาของวัฒนธรรมเกาหลีมาจากการผลักดันของบริษัทเกาหลีที่ต้องการโฆษณาและดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาด จึงสนับสนุนให้โทรทัศน์เวียดนามนำละครเกาหลีเข้ามาฉายก่อให้เกิดกระแสความนิยม อาทิ เรื่อง “Son and Daughter” (1993) เรื่อง “Brothers from a Medical Family” (1997) และเรื่อง “The Last Face-off” ประกอบกับค่านิยมขงจื๊อก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เวียดนามยอมรับในวัฒนธรรมเกาหลี⁵² สำหรับไทย รัฐบาลเกาหลีมีการสนับสนุนจัดการแสดงศิลปเกาหลีเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมเกาหลีในปี 2001 อีกทั้งความนิยมในละครและภาพยนตร์เกาหลีที่นำเข้ามาอย่างไม่เป็นทางการ (ผู้ที่ชื่นชอบนำเข้ามาเป็นการส่วนตัวและได้เผยแพร่ผ่านทางอินเทอร์เน็ต) กลายเป็นจุดเริ่มต้นของกระแสความนิยมวัฒนธรรมเกาหลีในไทย โดยในปี 2002 โทรทัศน์ไทยเริ่มนำเข้าละครเกาหลี จนถึงปี 2005 มีละครเกาหลีขายบนโทรทัศน์ไทยจำนวน 19 เรื่อง โดยเรื่อง “แดจังกึม” มีบทบาทสำคัญในการสร้างความนิยมในคลื่นเกาหลีในไทย⁵³

สำหรับอินโดนีเซียในระยะเริ่มต้นความต้องการสินค้าวัฒนธรรมเกาฬียังคงมีไม่มากนัก แต่เพิ่มมากขึ้นเมื่อโทรทัศน์อินโดนีเซียนำละครเกาหลีเข้ามาฉายและได้รับความนิยม รวมทั้งศิลปเกาหลีได้ไปทำการแสดงที่อินโดนีเซีย ส่งผลให้ความนิยมในสินค้าวัฒนธรรมเกาหลีประเภทอื่นเพิ่มขึ้น ในมาเลเซียในช่วงแรกวัฒนธรรมเกาหลีได้รับความนิยมเฉพาะกลุ่มคนมาเลย์เชื้อสายจีน ผ่านสื่อจากฮ่องกงและไต้หวัน านิยมวัฒนธรรมเกาหลีมาก่อนหน้านั้น⁵⁴ เช่นเดียวกับสิงคโปร์ที่ได้รับวัฒนธรรมเกาหลีผ่านทางสื่อจากกลุ่ม

⁵² Kim Joong-keun, “The Korean Wave: Korea’s Soft Power in Southeast Asia”, p. 287. In, *Korea’s Changing Roles in Southeast Asia: Expanding Influence and Relations*, David I. Steinberg (ed.), (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies or ISEAS, 2010).

⁵³ Suh Chung-sok, Cho Young-dai, and Kwon Seung-ho (n.d.), *The Korean Wave in Southeast Asia: an analysis of cultural proximity and the globalization of Korean cultural products*, 1 October 2013, available from http://congress.aks.ac.kr/korean/files/2_1358476377.pdf

⁵⁴ Ibid.

ประเทศดังกล่าวซึ่งมีอิทธิพลในสิงคโปร์⁵⁵ เห็นได้ชัดว่า กระแสความนิยมวัฒนธรรมเกาหลีในอาเซียนคล้ายกับเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือที่เริ่มจากความนิยมจากละคร และจึงขยายสู่สินค้าวัฒนธรรมอื่นทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมสมัยนิยม โดยอาเซียนถือเป็นตลาดหลักของสินค้าวัฒนธรรมเกาหลีอันดับ 3 รองจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือและอเมริกาเหนือ โดยมีส่วนแบ่งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.7 ในปี 2006 มาเป็นร้อยละ 19.7 ในปี 2008 ของการส่งออกสินค้าวัฒนธรรมทั้งหมดของเกาหลี⁵⁶ ซึ่งเพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่าภายในเวลา 2 ปี

ผลจากความสำเร็จของวัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีในอาเซียน ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลีได้รับความนิยมนำไปด้วยอันเป็นผลมาจากการสอดแทรกวัฒนธรรมดั้งเดิมในละครและภาพยนตร์ที่สำคัญมาจากละครอิงประวัติศาสตร์เกาหลีที่ได้รับความนิยมในกลุ่มประเทศอาเซียน เช่น “แดจังกึม จอมนางแห่งวังหลวง” “จุมง มหามารักษ์ผู้บัลลังก์” “มูยอล มหามารักษ์พิชิตแผ่นดิน” (The Kingdom of The Wind) “ลีซาน จอมบัลลังก์พลิกแผ่นดิน” (Yi San) “ทงอี จอมนางคู่บัลลังก์” (Dong Yi) “หมอโฮจุน คนดีที่โลกรอ” (Heo Jun) “ซอนต็อก ราชนิสามแผ่นดิน” (Queen Seon Duk) และ “เจจูวอน ดำเนินแพทย์แห่งโซซ็อน” (Jejoongwon) เป็นต้น ส่งผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมเกาหลีโดยเฉพาะ “Han Style” ได้รับความนิยมจากผู้ชื่นชอบในละครและภาพยนตร์เกาหลี และต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเกาหลี เห็นได้จาก

ภาษาเกาหลีหรืออักษรฮันกึล ชาวชนอาเซียนเริ่มหันมาให้ความสนใจกับภาษาเกาหลี เพราะความชื่นชอบดาราศิลปินเกาหลี จากตารางด้านล่างแสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของสถาบันกษัตริย์เซจงในอาเซียนที่มีถึง 19 สถาบันในปี 2013 โดยกระจายอยู่ที่เวียดนาม 7 แห่ง ฟิลิปปินส์ 4 แห่ง ไทยและอินโดนีเซีย ประเทศละ 3 แห่ง และกัมพูชาและลาวประเทศละ 1 แห่ง คิดเป็น 1 ใน 6 จากทั้งหมด 117 สถาบันทั่วโลก

ตาราง 4.2.2 จำนวนสถาบันกษัตริย์เซจงในอาเซียนปี 2013

ประเทศ	สถาบัน
1. Vietnam (7)	1) King Sejong Institute, University of Da Lat. 2) Thai Nguyen King Sejong Institute, Thai Nguyen University. 3) King Sejong Institute, Korean Cultural Center in Hanoi. 4) King Sejong Institute, University of Social Sciences and Humanities in Hanoi. 5) King Sejong Institute, Khoa Ngon Ngu & Van Hoa Han Quoc. 6) King Sejong Institute, Vietnam Hochimin University-Chosun University.

⁵⁵ Shim Doobo (2013), The Korean Wave in Southeast Asia: the case in Singapore, *Southeast Asian Studies*, 23 No. 1, p. 286.

⁵⁶ Yang Jonghoe (2012), The Korean Wave (*Hallyu*) in East Asia: a comparison of Chinese, Japanese, and Taiwanese audiences who watch Korean TV dramas, *Development and Society*, Vol. 41, No. 1, p. 123.

	7) Hue King Sejong Institute, Hue University.
2. The Philippines (4)	1) King Sejong Institute in Cainta (Shema King Sejong Institute) 2) King Sejong Institute in Quezon. 3) King Sejong Institute in Pasay (Jung-In Korean Language Foundation-Ewha Womans University) 4) King Sejong Institute, Korean Cultural Center.
3. Thailand (3)	1) MahaSarakhm King Sejong Institute. 2) King Sejong Institute in Bangkok (Thammasat University-Hankuk University of Foreign Studies) 3) King Sejong Institute, Korean Cultural Service Thailand.
4. Indonesia (3)	1) King Sejong Institute in Makassar. 2) King Sejong Institute in Baudau. 3) King Sejong Institute, Korean Cultural Center.
5. Cambodia (1)	King Sejong Institute in Phnom Penh
6. Laos (1)	King Sejong Institute in Luang Prabang

ที่มา: Sejonghakdang, Sejonghakdangs across the world 2013 <http://www.sejonghakdang.org/nuri/sjc/SJC_Main>

การสอบวัดระดับภาษาเกาหลี (TOPIK) สำหรับอาเซียนทุกประเทศมีศูนย์สอบ TOPIK ทั้งหมด 19 ศูนย์แบ่งเป็น ไทย 4 ศูนย์ ฟิลิปปินส์ 3 ศูนย์ เวียดนาม พม่า ลาว และอินโดนีเซียประเทศละ 2 ศูนย์ สิงคโปร์ มาเลเซีย กัมพูชา และบรูไนประเทศละ 1 ศูนย์⁵⁷ โดยมีคนไทยเข้าสอบคิดเป็นร้อยละ 1 ของผู้เข้าสอบ ทั้งหมดในการสอบครั้งที่ 29 ปี 2012 มากสุดเป็นอันดับ 4 ของโลก ความสนใจภาษาเกาหลีที่เพิ่มมากขึ้น ของชาวต่างชาติมีปัจจัยหลัก 2 ปัจจัยคือ ความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีทั้งเพลง ละคร และ ภาพยนตร์ และการขยายตัวของภาคธุรกิจเกาหลีที่เข้าไปลงทุนในต่างประเทศซึ่งมีความต้องการผู้มีความรู้ ด้านภาษาเกาหลีเข้ามาทำงาน⁵⁸ รวมทั้งการร้องขอครูสอนภาษาเกาหลีของรัฐบาลไทย ซึ่ง กระทรวงศึกษาธิการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (MEST) ได้จัดส่งมาทั้งสิ้น 53 คนในปี 2011 โดยได้ กระจายไปสอนทั่วประเทศไทยแบ่งเป็น ภาคกลางและภาคตะวันตก 11 คน ภาคตะวันออก 7 คน ภาค

⁵⁷ TOPIK, *Current Test Sites (2013)*, 5 October 2013, available from <http://www.topik.go.kr/>

⁵⁸ Yun Suh-young, Korean language test-takers pass 1 million.

ตะวันออกเฉียงเหนือ 22 คน ภาคเหนือ 5 คน และภาคใต้ 8 คน⁵⁹ แสดงให้เห็นว่า ภาษาเกาหลีเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นในอาเซียน

อาหารเกาหลีหรือฮันชุก ได้รับความนิยมมากขึ้น เป็นผลโดยตรงจากอาหารเกาหลีที่คนอาเซียนเห็นในละครและภาพยนตร์เกาหลี ทำให้อาหารเกาหลีเป็นที่รู้จักมากขึ้น จากแต่ก่อนที่คนส่วนใหญ่รู้จักแค่กิมจิ แต่ปัจจุบันคนรู้จักอาหารเกาหลีหลายชนิดมากขึ้น อาทิ เนื้อย่างสไตล์เกาหลีคัลบี เกาหลีบาร์บีคิวพลุโกกิ และข้าวยาเกาหลีที่บิบบับ เช่น คนพม่าให้ความสนใจในอาหารเกาหลีมากขึ้น เพราะรู้จักผ่านภาพยนตร์และละคร ประกอบกับความคล้อยคลึงในวัฒนธรรมการกิน ทำให้อาหารเกาหลีได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว⁶⁰ หรืออย่างในมาเลเซียที่ความนิยมในละครเรื่องแดจังกึมส่งผลให้คนมาเลเซียหันมาสนใจอาหารเกาหลีมากขึ้นอย่างกิมจิและพลุโกกิ⁶¹

ชุดประจำชาติเกาหลีหรือฮันบก กลายเป็นหนึ่งในเสื้อผ้าประจำชาติที่เข้ามาอยู่ในความรับรู้ของคนอาเซียน ซึ่งเป็นภาพที่เห็นชินตาจากการที่นักแสดงและนักร้องเกาหลีใส่ชุดฮันบกในการแสดง แม้แต่ผู้นำหญิงเกาหลีคนปัจจุบันใส่ชุดฮันบกในการเยือนต่างประเทศ เช่น ครึ่งการเยือนเวียดนามประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง ได้เดินแฟชั่นโชว์ในชุดฮันบก (ภาพที่ 1) ภายในงานแสดงความสัมพันธ์สองวัฒนธรรม และการเยือนอังกฤษประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง ได้ใส่ชุดฮันบกเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีเอลิซาเบธที่ 2 แห่งอังกฤษ (ภาพที่ 2) โดยภาพทั้งสองได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ ปัจจุบันคนไทยที่ไปเที่ยวเกาหลีจะต้องใส่ชุดฮันบกถ่ายรูปเป็นที่ระลึก ทำให้ชุดฮันบกเป็นหนึ่งใน “สิ่งสำคัญ” ที่นักท่องเที่ยวต่างชาติจะต้องใส่เมื่อเยือนเกาหลี สะท้อนถึงอิทธิพลของการทูตสาธารณะที่มาจากคนดัง ดาราและนักร้องเกาหลีที่ใส่ชุดฮันบก

ภาพที่ 1 ที่มาภาพ:

<http://english.president.go.kr>

ภาพที่ 2 ที่มาภาพ: <http://www.zimbio.com>

ดนตรีดั้งเดิมเกาหลีหรือฮันุก-อึมอัก จากแต่เดิมที่คนอาเซียนรู้จักเพลงเกาหลีแค่เพลง “อารีดัง” ปัจจุบันคนอาเซียนรับรู้เพลงและดนตรีดั้งเดิมเกาหลีมากขึ้นจากละครและภาพยนตร์เกาหลี ตลอดจนการส่งเสริมของภาครัฐเกาหลีที่ต้องการนำการแสดงและดนตรีพื้นบ้านเกาหลีไปจัดแสดงในต่างประเทศ เช่น

⁵⁹ สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐเกาหลีประจำประเทศไทย, *ครูสอนภาษาเกาหลีถูกส่งไปยังโรงเรียนไทย*, 1 ตุลาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://tha.mofa.go.kr/worldlanguage/asia/tha/bilateral/bilateral/index.jsp?sp=/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp%3FtypeID=16%26boardid=12295%26seqno=668125>

⁶⁰ ASEAN-Korea Centre, *Korean Wave in Myanmar*, 1 may 2014, available from <http://blog.aseankorea.org/wp-content/uploads/2012/03/Myanmar-1.pdf>

⁶¹ Cho, Chul Ho (2010), *Korean Wave in Malaysia and Changes of Korea-Malaysia Relations*, *Malaysian Journal of Media Studies*, Vol. 12, No. 1, p. 7.

ครั้งการเยือนเวียดนามของประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮเย ได้มีการจัดงานแสดงวัฒนธรรมสองประเทศ ภายในงานได้มีการแสดงดนตรีและเพลงพื้นบ้านของเกาหลีร่วมกับนักร้องและเครื่องดนตรีเวียดนาม อันเป็นการส่งเสริมความร่วมมือ ความสัมพันธ์ฉันมิตร และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศ⁶² อีกทั้งยังเพื่อประกาศว่าเกาหลีเป็นประเทศที่มีความร่ำรวยทางวัฒนธรรม⁶³

สำหรับวัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีที่ได้รับความนิยมในอาเซียน ได้แก่

ละคร (K-Drama) ละครเกาหลีเป็นที่นิยมของคนอาเซียนทั้งผ่านทางโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต โดยละครเกาหลีที่โด่งดังในอาเซียน ได้แก่ “รักฉบับใหม่หัวใจ 4 ดวง” (Boy over Flowers, 2009) “รักุ่นวายของเจ้าชายกาแฟ” (The First Shop of Coffee Prince, 2007) “หล่อน่ารักกับซูปเปอร์สตาร์น่าเลิฟ” (You’re Beautiful, 2009) “บัณฑิตหน้าใส หัวใจว้าวุ่น” (Sungkyunkwan School, 2010) และ “เสกฉันให้เป็นเธอ” (Secret Garden, 2010) ที่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่นอาเซียนอย่างยิ่ง⁶⁴

ภาพยนตร์ (K-Movie) ปัจจุบันภาพยนตร์เกาหลีถือเป็นหนึ่งในภาพยนตร์กระแสหลักของอาเซียน อีกทั้งยังมีภาพยนตร์ฮอลลีวูดที่มีดาราเกาหลีแสดง เช่น “สงครามระห่ำเค้นคอบบร้าทมิฬ” (G.I. Joe, 2009 และ 2013) “คนอึดต้องกลับมาอึด 2” (RED2, 2013) และ “เดินถึงใจ ใจถึงเธอ” (Make Your Move, 2013) เป็นการแสดงของ BoA ราชนิ K-Pop เป็นต้น ถือเป็นการช่วยสนับสนุนให้คนหันมาสนใจภาพยนตร์เกาหลีมากขึ้น

เพลง (K-Pop) ตลาดอาเซียนถือเป็นตลาดเพลงที่เกาหลีให้ความสำคัญไม่น้อย เห็นได้จาก การจัดการแสดงและการพบปะแฟนเพลง (meet and greet) อย่างในสิงคโปร์ช่วงปี 2011 -2013 มีการแสดงและการพบปะแฟนเพลงมากกว่า 80 ครั้ง⁶⁵ สำหรับประเทศไทยที่ถือเป็นอีกหนึ่งตลาดสำคัญของ K-Pop โดยเฉพาะการมีเวทีการแสดงที่รวมศิลปินเกาหลีชื่อดังจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นเวทีแสดง MBC Korean Music Wave in Bangkok 2013 ที่รวมศิลปินเกาหลีมากกว่า 22 วง อาทิ “วง 2NE1” “วง 2AM” “วง FT Island” “วง KARA” และ “วง TeenTop”⁶⁶ โดยผู้จัดการแสดงอ้างว่า เป็นเทศกาลดนตรีเกาหลีที่ใหญ่ที่สุดในโลก เวทีแสดง KBS K-Pop World Music Festival 2013 ที่นำศิลปินเกาหลีมาร่วม 20 วง เช่น “วง BigBang”

⁶² Wi Tack-whan and Yoon Sojung, *President promotes Korea-Vietnam Cultural Exchanges*, 1 October 2013, available from http://english.president.go.kr/pre_activity/latest/latest_view.php?uno=8294

⁶³ Ministry of Foreign Affairs, *Cultural Overview*, 1 October 2013, available from http://www.mofat.go.kr/ENG/policy/culture/overview/index.jsp?menu=m_20_150_10

⁶⁴ Shim Doobo (2013), *The Korean Wave in Southeast Asia: the case in Singapore*, pp. 289-290.

⁶⁵ KSNAPS.SG, *K-Pop event schedules*, 1 October 2013, available from <http://ksnaps.sg/schedules/>

⁶⁶ KAPOOK, *มหกรรมคอนเสิร์ต MBC Korean Music Wave in Bangkok 2013*, 1 ตุลาคม 2013, ที่มา <http://musicstation.kapook.com/view54232.html>

MBC Korean Music Wave in Bangkok 2013 ที่มาภาพ:

<http://www.bkklog.com>

“วง B1A4” “วง f(x)” “วง missA” “วง CNBlue” และ “วง Shinhwa”⁶⁷ และเวทีแสดง SBS MTV K-Pop Festival 2013 Live in Bangkok ที่ใช้ทุนมากกว่า 80 ล้านบาท มีศิลปินเกาหลี 15 วงชั้นนำ เช่น “วง After School” “วง Girl’s Day” และ “วง U-Kiss”⁶⁸

จะเห็นได้ว่า เวทีการแสดงศิลปินเกาหลีเวทีใหญ่จะมีสถานีโทรทัศน์ชั้นนำของเกาหลีทั้ง SBS KBS และ MBC เข้ามาให้การสนับสนุนร่วมกับกลุ่มทุนท้องถิ่น เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการนำศิลปินเกาหลีมาให้มากที่สุด พร้อมกับเป็นเวทีแสดงถึงเทคโนโลยีของเกาหลีในการจัดการแสดงระดับโลก ซึ่งได้ผลประโยชน์ทั้งในด้านธุรกิจ เพราะราคาค่าบัตรเข้าชมของ 3 เวทีใหญ่นี้สูงสุดถึง 6,000 บาท และผลประโยชน์จากการสร้างความนิยมในตัวศิลปินที่จะได้จากคนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

ที่สำคัญเกาหลียังใช้ความนิยมใน K-Pop ของอาเซียนให้เกิดประโยชน์ทางการทูต เช่น การแสดงพิเศษในการประชุมสุดยอดครบรอบความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอาเซียน-เกาหลี (ASEAN-Korea Commemorative Summit Concert Special) ปี 2009 และการแสดงในโอกาสครบรอบความสัมพันธ์ทางการทูต 20 ปีระหว่างเวียดนามและเกาหลี (20th anniversary of Vietnam – Korea diplomatic ties) ปี 2012

เกม (K-Gaming) ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นตลาดใหญ่อันดับ 3 ของการส่งออกเกมเกาหลีทั้งหมดรองจากจีนและญี่ปุ่นตามแผนภูมิ 4.2.1 โดยเฉพาะเกมออนไลน์ที่ครองตลาดเกมในอาเซียน จุดเด่นของเกมออนไลน์เกาหลีคือ

ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสู่ความเป็นท้องถิ่น ทั้งเรื่องของภาษาในเกมที่ไม่ยึดติดว่าต้องเป็นภาษาเกาหลีหรืออังกฤษ เช่น เกมเกาหลีออนไลน์ในไทยส่วนใหญ่จะเป็นภาษาไทย แตกต่างจากเกมของญี่ปุ่นในอดีตที่ส่วนใหญ่เป็นภาษาญี่ปุ่น และสิ่งของภายในเกมที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น เกมปังกยา (PangYa) ที่มีเครื่องแต่งกายตามประเพณีไทยและเปลี่ยนแปลงไปแต่ละเทศกาล รวมทั้งการให้ความสำคัญกับรายละเอียดภายในเกม อย่างแผนที่ในเกมมีความเชื่อมโยงกับท้องถิ่น ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ เช่น เกมเศรษฐี ที่มีแผนที่ประเทศไทยให้ผู้เล่นได้เลือกเล่นพร้อมกับเรียนรู้สถานที่สำคัญในจังหวัดนั้นไปด้วย

⁶⁷ KAPOOK, KBS K-Pop World Music Festival 2013 คอนเสิร์ตเกาหลีจัดเต็ม 17 ส.ค. นี้, 1 ตุลาคม 2013, ที่มา

<http://musicstation.kapook.com/view63916.html>

⁶⁸ ไทรัฐ, ทุ่ม 80 ล้านบาทคอนเสิร์ตยักษ์ สาวเกาหลีอย่างพลาด, 1 ตุลาคม 2013, ที่มา <http://www.thairath.co.th/content/ent/360393>

โครงสร้างพื้นฐานทางอินเทอร์เน็ต เกาหลีเป็นประเทศที่มีโครงสร้างพื้นฐานทางอินเทอร์เน็ตดีเยี่ยม และเป็นประเทศที่มีความเร็วในการดาวน์โหลดทางอินเทอร์เน็ตอันดับ 3 ของโลก⁶⁹ ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาเกมออนไลน์ในเกาหลี ที่สำคัญการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางอินเทอร์เน็ตและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของคนในอาเซียนที่มากขึ้นจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความนิยมและแพร่หลายของเกมเกาหลี

ความชื่นชอบในวัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีของวัยรุ่นอาเซียนได้เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคของเยาวชนในอาเซียนทั้งอาหาร แฟชั่นการแต่งกาย รวมถึงการสัลยกรรม โดยมีแบบอย่าง คือ ดาราและนักร้องเกาหลีที่ตนชื่นชอบ ที่สำคัญความนิยมในวัฒนธรรมเกาหลีที่เพิ่มมากขึ้นยังช่วยปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการทูตกับชาติอาเซียน เช่น เวียดนามที่มีทัศนคติเชิงลบกับเกาหลีจากสมัยสงครามเวียดนาม แต่จากความนิยมที่มากขึ้นของวัฒนธรรมเกาหลีในเวียดนามก็มีส่วนช่วยลดมุมมองเชิงลบดังกล่าว⁷⁰ ทำให้ในปัจจุบันเวียดนามกับเกาหลีถือเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญภายในภูมิภาค และยังช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และผลักดันให้คนมาเลเซียหันมาเรียนรู้และทำความเข้าใจกับประเทศเกาหลีมากขึ้นทั้งด้านภาษา เกาหลีศึกษา และการท่องเที่ยวเกาหลี⁷¹ ถือได้ว่า ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมของเกาหลีได้สร้างประโยชน์แก่ประเทศเกาหลีทั้งด้านภาพลักษณ์ เศรษฐกิจ และการเมือง โดยปัจจัยหลักที่ทำให้วัฒนธรรมเกาหลีได้รับความนิยมในอาเซียน คือ

1) ความใกล้ชิด (proximity) ความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมระหว่างเอเชียตะวันออกกับเกาหลี เช่น ทัศนคติที่เป็นพื้นฐานของสังคมในหลายประเทศ⁷² และความใกล้ชิดทางอุดมการณ์ โดยไทยเป็นตัวอย่างที่ดีของกรณีนี้ เพราะไทยมีความใกล้ชิดกับเกาหลีในด้านอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจที่เน้นทุนนิยม⁷³ รวมถึงสิงคโปร์ก็เข้าหลักเกณฑ์ข้อนี้ แม้ว่าจะมีความเป็นประชาธิปไตยแบบพรรคเดียวก็ตาม

2) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับเกาหลี สามารถอธิบายความนิยมวัฒนธรรมเกาหลีของชาติต่างๆ ในอาเซียนทั้งเวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ โดยเฉพาะปฏิสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจอย่างกรณีของเวียดนามในปี 2012 เกาหลีเป็นคู่ค้าอันดับ 4 (ไม่นับ EU) ของเวียดนามด้วยสัดส่วนร้อยละ 9.2 จาก

⁶⁹ Net Index, Household Download Index, 1 October 2013, available from <http://www.netindex.com/download/>

⁷⁰ Shim Doobo (2011), Korean Wave in Southeast Asia, p. 3.

⁷¹ Cho, Chul Ho (2010), Korean Wave in Malaysia and Changes of Korea-Malaysia Relations, pp. 9-11.

⁷² Eun Mee Kim and Jiwon Ryoo (2007), South Korean Culture Goes Global: K-Pop and the Korean Wave, p. 122.

⁷³ Suh Chung-sok, Cho Young-dai, and Kwon Seung-ho (n.d.), *The Korean Wave in Southeast Asia: an analysis of cultural proximity and the globalization of Korean cultural products*.

การค้าทั้งหมดของเวียดนาม⁷⁴ และเป็นผู้ลงทุนโดยตรง (FDI) ในเวียดนามเป็นอันดับ 2 รองจากญี่ปุ่นช่วงปี 1988-2012⁷⁵ จึงทำให้วัฒนธรรมเกาหลีเผยแพร่มากขึ้นในเวียดนาม

3) สภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ การซึมซับและยอมรับวัฒนธรรมต่างชาติของอาเซียนมาตั้งแต่อดีต เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการยอมรับในวัฒนธรรมเกาหลี กล่าวคือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่รับวัฒนธรรมต่างชาติมาตลอดตั้งแต่อดีต ทั้งอินเดีย จีน อิสลาม ตะวันตก และญี่ปุ่น จนถึงภาพยนตร์จากฮ่องกงและละครจากไต้หวัน ทำให้คนอาเซียนมีการเปิดรับและยอมรับในวัฒนธรรมต่างชาติเป็นทุนเดิม ประกอบกับความซ้ำซากจำเจของวัฒนธรรมต่างชาติเดิม ทำให้วัฒนธรรมเกาหลีเริ่มเข้ามาและได้รับความนิยมแทนที่⁷⁶

4) วัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีเป็นการผสมผสานระหว่างค่านิยมแบบตะวันตกกับวัฒนธรรมตะวันออก ทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นที่เข้าใจของคนอาเซียนที่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมตะวันตกมาก่อนแล้ว อีกทั้งเนื้อเรื่องละครก็มีพื้นฐานและค่านิยมคล้ายคลึงกับสังคมของอาเซียน เช่น การให้ความสำคัญกับครอบครัว ปัญหาสังคมของประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องเผชิญ และการต่อสู้เพื่ออนาคตที่ดีกว่า เป็นต้น อันเป็นเสน่ห์ที่ทำให้ละครเกาหลีเป็นที่นิยมในประเทศกำลังพัฒนาอย่างอาเซียน⁷⁷

แม้ว่า ความสำเร็จในวัฒนธรรมเกาหลีของคนอาเซียนจะช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของเกาหลีให้ดีขึ้นในมุมมองคนอาเซียน แต่ภาพลักษณ์ที่ดีของเกาหลีจากสินค้าวัฒนธรรมอาจเสื่อมถอยลงจากการกระทำของคนเกาหลีบางส่วน ดังนี้⁷⁸

1) พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวเกาหลี โดยเฉพาะการเมาสุราที่นำไปสู่การสร้างความเดือนร้อนแก่คนท้องถิ่น การไม่ให้เกียรติหรือดูถูกและมีพฤติกรรมหยาบคายต่อคนท้องถิ่น รวมทั้งการทะเลาะวิวาท การข่มขืน ทำร้ายร่างกาย เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งที่ฟิลิปปินส์ อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่คนเกาหลีนิยมไปพักผ่อน จนสถานเอกอัครทูตเกาหลีประจำฟิลิปปินส์ต้องออกหนังสือแจ้งเตือนพฤติกรรมของคนเกาหลีบางส่วน

⁷⁴ EU, *Vietnam-EU Bilateral Trade and Trade with the World*, 1 October 2013, available from http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113463.pdf

⁷⁵ Ministry of Planning and Investment of Vietnam, *Invest in Vietnam*, 1 October 2013, available from http://www.ips.lk/news/newsarchive/2012/30_03_2012_exploring_potential_ips/06_nguen.pdf

⁷⁶ Shim Doobo (2013), *The Korean Wave in Southeast Asia: the case in Singapore*, pp. 303-304.

⁷⁷ Kim Joong-keun, "The Korean Wave: Korea's Soft Power in Southeast Asia", pp. 290-292.

⁷⁸ Pavin Chachavalponpun, "A Fading Wave, Sinking Tide? A Southeast Asian Perspective on the Korean Wave", pp. 257-264. In, *Korea's Changing Roles in Southeast Asia: Expanding Influence and Relations*, David I. Steinberg (ed.), (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies or ISEAS, 2010).

2) การดำเนินนโยบายเชิงรุกของมิชชันนารีชาวเกาหลีในการเผยแพร่ศาสนา ที่ใช้ทั้งเงินและสิ่งของ ในการดึงดูดใจคนท้องถิ่น โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสในสังคม ให้มาเข้ารับนับถือศาสนาคริสต์ นิกาย Evangelical Protestant ดังเห็นได้จาก การขยายตัวของโบสถ์เกาหลีที่เพิ่มมากขึ้นในอาเซียน ซึ่งสร้างความ กังวลต่อผู้นำศาสนาในอาเซียน

3) การทำธุรกิจที่ละเมิดกฎระเบียบท้องถิ่นของชาวเกาหลี ชาวเกาหลีได้เข้ามาลงทุนในอาเซียนมาก ขึ้น แต่บางส่วนมีลักษณะที่ไม่ตรงไปตรงมา ไม่เคารพประเพณีท้องถิ่น และอาจมีการละเมิดสิทธิมนุษยชน อีกทั้งการเข้ามาตั้งรกรากของชาวเกาหลีได้ก่อให้เกิดธุรกิจที่ผิดกฎหมายต่างๆ ที่สร้างความเดือดร้อนแก่คน ท้องถิ่น ซึ่งภาพลักษณ์ที่ไม่ดีเหล่านี้ตรงข้ามกับละครของเกาหลีที่ได้รับความนิยมในอาเซียน อันอาจจะ ส่งผลกระทบต่อความนิยมในวัฒนธรรมของเกาหลีของคนอาเซียนในอนาคต

ในมุมมองของเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศเกาหลีมองว่า ความนิยมในวัฒนธรรมเกาหลีที่ เพิ่มขึ้น จะช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของเกาหลีในการรับรู้ของคนอาเซียน แต่ก็เห็นด้วยว่า การส่งเสริม วัฒนธรรมของเกาหลีมุ่งเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก เห็นได้จาก การส่งเสริมวัฒนธรรม ดั้งเดิมเกาหลีก็เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเกาหลีเป็นนัยสำคัญ ในขณะที่การส่งเสริมวัฒนธรรมสมัยนิยมก็มี ภาครัฐกิจเป็นผู้นำ ย่อมสะท้อนถึงผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นเป้าหมายหลัก⁷⁹ อีกทั้งนักวิชาการเกาหลีก็ เสนอให้รัฐบาลเกาหลีดำเนินนโยบาย soft power โดยผลักดันคลื่นเกาหลีให้มีอิทธิพลเหนือประเทศ เป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ⁸⁰ และยังชัดเจนมากขึ้นในสมัยรัฐบาลปัก กึน-ฮย ที่ได้ให้ ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นลำดับสำคัญเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ ของประเทศที่ถดถอย โดยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย กล่าวอย่างชัดเจนถึงการนำทรัพยากรทางวัฒนธรรม เกาหลีมาสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ⁸¹ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างยิ่งต่อการดำเนินนโยบาย soft power ของ เกาหลีภายใต้รัฐบาลปัจจุบัน เนื่องจาก อาจลดทอนภาพลักษณ์ที่ดีและความนิยมในวัฒนธรรมของเกาหลี เพราะชาวต่างชาติอาจมองว่า วัฒนธรรมเกาหลีเป็นเพียงสินค้าทางธุรกิจเท่านั้น

⁷⁹ Interview Lee Sang-ryol.

⁸⁰ Lee Geun (2009), A theory of soft power and Korea's soft power strategy, *Korean Journal of Defense Analysis*, 21:2, pp. 213-214.

⁸¹ Yonhap News Agency, *Park pledges support for growing S. Korean movie industry*, 27 September 2013, available from <http://www.globalpost.com/dispatch/news/yonhap-news-agency/130929/park-pledges-support-growing-s-korean-movie-industry>

4.3 Soft power ด้านค่านิยมของเกาหลี

เกาหลีได้นำเอาประสบการณ์ในการพัฒนาประเทศและแนวทางการเติบโตสีเขียว มาเสริมสร้าง soft power ของประเทศด้านค่านิยม โดยแนวทางการพัฒนาประเทศของเกาหลี มีรัฐเป็นตัวแสดงหลักในการพัฒนาประเทศ ถือเป็นอีกหนึ่งประเทศที่รัฐมีบทบาทในการพัฒนาประเทศจนประสบผลสำเร็จ โดยมีลักษณะเด่น คือ “ความสำเร็จทั้งในพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตย” ความสำเร็จดังกล่าวอาจจะช่วยสร้างเสน่ห์ของเกาหลีในประเทศกำลังพัฒนา ที่ต้องการเรียนรู้จากประสบการณ์และบทเรียนของตัวแบบการพัฒนาต่างๆ เพื่อนำไปประยุกต์และปรับปรุงการพัฒนาประเทศของตนเอง นอกเหนือจากนั้นตามมติปิกัง ตัวแบบรัฐพัฒนาญี่ปุ่น และทุนนิยมแบบฉันทามติวอชิงตัน

เกาหลียังมี soft power ด้านค่านิยมอีกชุดหนึ่งนั่น คือ แนวทางการเติบโตสีเขียว ที่เกาหลีต้องการสร้างภาพลักษณ์เป็นประเทศที่มีบทบาทนำในการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ด้วยการส่งเสริมแนวคิดริเริ่มการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มจากเกาหลีเริ่มที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์ นโยบาย และกฎหมายภายในประเทศ เพื่อรองรับแนวคิดการเติบโตสีเขียว ตลอดจนบนเวทีระหว่างประเทศ เกาหลีก็พยายามผลักดันวาระการเติบโตสีเขียวให้เป็นวาระหลักในความร่วมมือระหว่างกัน โดยมีสถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (Global Green Growth Institute หรือ GGGI) เป็นกลไกขับเคลื่อนแนวทางการเติบโตสีเขียวของเกาหลีในประชาคมระหว่างประเทศ

4.3.1 การพัฒนาที่ประสบความสำเร็จทั้งด้านเศรษฐกิจและประชาธิปไตย

เกาหลีได้พัฒนาประเทศในสมัยประธานาธิบดี ปัก จุง-ฮี จนสามารถยกระดับจากประเทศด้อยพัฒนามาเป็นประเทศพัฒนาแล้วในระยะเวลาอันสั้น โดยเป็นหนึ่งในประเทศชั้นนำทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรให้ดีขึ้น ทั้งนี้ เป็นการพัฒนาที่รัฐมีบทบาทสำคัญในลักษณะของรัฐพัฒนาที่ใกล้เคียงกับของญี่ปุ่น

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศเกาหลีได้รับการยอมรับจากประชาคมโลก ตัวอย่างคือ การได้เป็นสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development หรือ OECD) ในปี 1996 และยังได้เป็นสมาชิกคณะกรรมการความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Development Assistance Committee หรือ OECD-DAC) ในปี 2010 จากการยอมรับในฐานะประเทศที่

ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ และเป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศจนสามารถจัดความยากจนและสร้างความรุ่งเรืองแก่ประเทศได้¹

องค์การระหว่างประเทศ นักวิชาการ และผู้กำหนดนโยบาย จึงหันมาสนใจศึกษาความสำเร็จของเกาหลี เพื่อนำไปประยุกต์ใช้แก่ประเทศที่ยังประสบปัญหาความยากจนและไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ขณะเดียวกันรัฐบาลเกาหลีก็มีความพยายามส่งเสริมแนวทางการพัฒนาของตนให้เป็นตัวอย่างของการพัฒนาประเทศ โดยเน้นจุดเด่นของตัวแบบการพัฒนาของตนที่ “ประสบความสำเร็จทั้งจากการพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตย” แตกต่างจากหลายประเทศในเอเชีย เช่น จีนและสิงคโปร์ ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ยังไม่สามารถพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ และญี่ปุ่นที่ถูกบังคับให้เปลี่ยนเป็นประชาธิปไตยหลังจากแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วจึงเริ่มพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยม โดยความพยายามดังกล่าวของเกาหลีสามารถเห็นได้จาก

1) การใช้โอกาสในการเป็นเจ้าภาพประชุมสุดยอด G20 ในปี 2010 แบ่งปันประสบการณ์การพัฒนาเกาหลีให้เป็นตัวอย่างแก่ประเทศกำลังพัฒนา โดยต้องการให้ที่ประชุม G20 มีแนวทางการแบ่งปันองค์ความรู้ (Platform for Knowledge Sharing) โดยเน้นองค์ความรู้จากประสบการณ์การพัฒนาประเทศเกาหลี และพยายามจัดตั้งคณะผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนา G20 (G20 Development Experts Group)² แสดงให้เห็นถึงความมุ่งหวังของเกาหลีในการผลักดันแนวทางการพัฒนาแบบเกาหลีให้เป็นที่ยอมรับบนเวทีระหว่างประเทศ

2) ในปี 2013 กระทรวงต่างประเทศร่วมมือกับสำนักความร่วมมือระหว่างประเทศเกาหลี (KOICA) ผลักดันโครงการแบ่งปันประสบการณ์การพัฒนาเกาหลีใน 53 ประเทศ โดยใช้ชื่อว่า “หุ้นส่วนแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา” (Development Experience Exchange Partnership หรือ DEEP) ด้วยงบประมาณราว 35 ล้านดอลลาร์สหรัฐ³

3) การทำข้อตกลงบันทึกความเข้าใจ (MOU) กับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme หรือ UNDP) ในปี 2013 เพื่อแบ่งปันประสบการณ์และองค์ความรู้การพัฒนาชนบทของเกาหลีแก่ประชาคมระหว่างประเทศ ภายใต้แนวคิดริเริ่ม “New Village Movement Global

¹ OECD, *OECD Development Assistance Committee (DAC) welcomes Korean membership*, 1 March 2014, available from <http://www.oecd.org/dac/oecddevelopmentassistancecommittee/welcomeskoreanmembership.htm>

² Thomas Kalinowski, Can Korea be a bridge between developing and developed countries in G20 and beyond?, pp. 86-87, In, *G20 and Global Development: how can the new summit architecture promote pro-poor growth and sustainability?*, Thomas Fues and Peter Wolff (eds.), (Bonn: German Development Institute (DIE), 2010).

³ Yonhap News, *S.Korea to launch 53 overseas development consulting project in 2013*, 24 February 2013, available from <http://english.yonhapnews.co.kr/national/2013/02/19/0301000000AEN20130219011400315.HTML>

Initiative”⁴ ที่จะนำเอาประสบการณ์การพัฒนาชนบทของเกาหลีที่รู้จักกันว่า “แซมมอิล อุนดง” (Saemaul Undong) มาประยุกต์ใช้ในประเทศกำลังพัฒนา

4) ผลักดัน แซมมอิล อุนดง ให้เป็นตัวอย่างการพัฒนาชนบทผ่านความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) โดยมีความชัดเจนมากขึ้นในการประชุมผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชนบท ที่ร่วมกันจัดขึ้นระหว่างกระทรวงการต่างประเทศกับกระทรวงความมั่นคงและการบริหารสาธารณะในปี 2013 ซึ่งจะมี 2 แนวทาง คือ การบูรณาการและเป็นรายกรณี (case-by-case) โดยมีวัตถุประสงค์ให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือนำประสบการณ์การพัฒนาชนบทของเกาหลีไปประยุกต์ใช้⁵

นอกจากนี้ รัฐบาลเกาหลีได้ผลักดันแนวทางการพัฒนาแบบเกาหลี ผ่านการประชุมสัมมนาเชิงวิชาการและระดับเจ้าหน้าที่ ด้วยการเชิญนักวิชาการและเจ้าหน้าที่จากประเทศกำลังพัฒนาเข้าร่วมสัมมนาในประเด็นประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลีอีกด้วย

พัฒนาการและลักษณะของการพัฒนาแบบเกาหลี

หลังสิ้นสุดสงครามเกาหลี สหรัฐฯและญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและให้ความช่วยเหลือเกาหลี โดยสหรัฐฯมีบทบาทช่วยเหลือฟื้นฟูเกาหลีทั้งการบูรณะประเทศ การให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทำให้สหรัฐฯเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือรายใหญ่ของเกาหลีช่วงทศวรรษ 1960 ด้วยจำนวนเงินช่วยเหลือประมาณ 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ⁶ ต่อมาญี่ปุ่นและเกาหลีได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตมาเป็นระดับปกติในปี 1965 มีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรมของเกาหลีเติบโตอย่างรวดเร็วมากขึ้น อันเนื่องจากการลงทุนและการให้ ODA ของญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ลงทุนและให้ความช่วยเหลือเกาหลีรายใหญ่ในขณะนั้น⁷ ตลอดจนการแบ่งปันประสบการณ์ของญี่ปุ่นในการฟื้นฟูประเทศจากความเสียหายที่เกิดจากสงคราม และสงครามเวียดนามมีส่วนช่วยเร่งให้เศรษฐกิจเกาหลีขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากความต้องการสินค้าเกาหลีของกองทัพสหรัฐฯในสงครามเวียดนาม ทำให้เกาหลีได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ

⁴ Yonhap News, *Korea agrees with UNDP to share rural development know-how*, 29 September 2013, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130924000939>

⁵ The Korea Times, *Korea set to kick off new rural development model*, 24 November 2013, available from http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2013/11/120_145074.html

⁶ Iain Pirie, *The Korean Developmental State: from dirigisme to neo-liberalism* (New York: Routledge, 2008), pp. 59-67.

⁷ Seok Choon Lew and Hye Suk Wang, *Korea Development Model: lessons for Southeast Asia*, pp. 186-189. In *Korea's Changing roles in Southeast Asia: expanding influence and relations*, David I. Steinberg (ed.), (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies), 2010.

ระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นผลักดันให้เกาหลีต้องมีรูปแบบการพัฒนาประเทศที่จะทำให้เกาหลีสามารถรักษาระดับการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและดีขึ้น⁸

แนวทางที่รัฐบาลมีบทบาทในการพัฒนาจึงเริ่มนำมาใช้ในสมัยประธานาธิบดี ปัก จุง-ฮี (1961-1979) ที่เห็นถึงความล้าหลังของประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ด้วยการนำเอาตัวอย่างที่ดีของประเทศที่ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูประเทศจากสงคราม เช่น การทำงานหนักและความร่วมมือของคนเยอรมัน⁹ และตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นที่มีความเหมาะสมกับเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมของเกาหลี สำหรับแนวทางการพัฒนาของเกาหลีได้เริ่มจากการปฏิรูปเศรษฐกิจทั้งนโยบาย และการเพิ่มขีดความสามารถทางอุตสาหกรรม โดยเน้นการส่งออกที่มีการแทรกแซงกลไกตลาดจากภาครัฐ เพราะเกาหลีมองว่า ด้วยความเป็นประเทศที่มีข้อจำกัดในเรื่องทรัพยากรและตลาดภายในที่เล็ก ที่สำคัญเกาหลีจำเป็นต้องสร้างความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมเกาหลีให้มีความเข้มแข็ง ฉะนั้นการแทรกแซงและการอุดหนุนของรัฐจึงถือเป็นมาตรการพื้นฐานของการพัฒนาเกาหลี¹⁰ ผสานด้วยนโยบายเศรษฐกิจ ดังนี้¹¹

นโยบายการค้า รัฐบาลจะช่วยเหลือทั้งด้านข้อมูล เงินอุดหนุน และการตั้งกำแพงภาษีสำหรับสินค้าจากต่างประเทศ เพราะมองว่าเป็นความจำเป็นสำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่ยังขาดความสามารถในการแข่งขันกับสินค้าจากประเทศพัฒนาแล้ว

นโยบายด้านการลงทุน รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้าน เช่น การลดหย่อนภาษีนำเข้าสำหรับวัตถุดิบที่ขาดแคลนแก่ภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจตามแนวทางการพัฒนาของรัฐ

นโยบายอุตสาหกรรม ด้วยข้อจำกัดทั้งทางด้านงบประมาณและต้องการจำกัดจำนวนภาคเอกชนในสาขาอุตสาหกรรมนั้นๆ เพื่อให้รัฐบาลสามารถช่วยเหลือส่งเสริมได้อย่างเต็มที่ด้วย “นโยบายคัดสรร” (selective policy) ซึ่งกลุ่มธุรกิจที่ได้รับเลือกจากภาครัฐ ทุกวันนี้ได้เติบโตจนกลายเป็นกลุ่มธุรกิจยักษ์ใหญ่ของประเทศที่เรียกว่า “แชโบล” (Chaebol) อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับการปฏิรูปในภาคอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่¹²

1) ภาคการผลิต ในช่วงปลายทศวรรษ 1960 – ต้นทศวรรษ 1970 รัฐบาลเกาหลีเผชิญกับการเรียกร้องเพิ่มค่าแรงของแรงงาน และนโยบายการปกป้องตลาดของต่างประเทศ จากปัญหาทั้งภายในและภายนอก รัฐบาลเกาหลีจึงแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการยกระดับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ จากอุตสาหกรรมเบาที่ใช้แรงงานอย่างเข้มข้นมาเป็นภาคอุตสาหกรรมหนักและเคมี (heavy-chemical industry หรือ HCI) ที่

⁸ Iain Pirie, *the Korean Developmental State: from dirigisme to neo-liberalism*, pp. 59-67.

⁹ ดำรง ฐานดี, *คนเกาหลี: มุมมองจากคนภายใน*, ศูนย์เกาหลีศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, เอกสารทางวิชาการ ลำดับที่ 28, 2555, น. 12.

¹⁰ Park Yong-soo (2011), *Revisiting the South Korean Developmental State after the 1997 Financial Crisis*, *Australian Journal of International Affairs*, 65: 5, pp. 593-594.

¹¹ Seok Choon Lew and Hye Suk Wang, *Korea Development Model: lessons for Southeast Asia*, pp. 186-189.

¹² Haeran Lim (2010), *The Transformation of the Developmental State and Economic Reform in Korea*, *Journal of Contemporary Asia*, 40: 2, pp. 195-206.

ขับเคลื่อนด้วยเงินทุนและเทคโนโลยี โดยได้จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมอุตสาหกรรมหนักและเคมีขึ้นมาในปี 1973 โดยมีประธานาธิบดีเป็นประธาน และจัดตั้งกองทุนการลงทุนแห่งชาติ (National Investment Fund หรือ NIF) เพื่อสนับสนุนด้านการเงินแก่อุตสาหกรรมหนักและเคมีในปี 1974

เกาหลียังได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปด้านการเกษตรและชนบท โดยได้จัดตั้งขบวนการชุมชนใหม่ (New Community Movement) หรือ “แซมอิล อุนดง” ในปี 1971 เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตคนชนบทและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ ภายใต้แนวคิด ความขยัน พึ่งตนเอง และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความสำเร็จของการพัฒนาชนบทนั้นช่วยให้ประเทศมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคภายในและสามารถส่งออกเพิ่มรายได้ได้อีกด้วย¹³ ที่สำคัญยังช่วยลดช่องว่างการพัฒนาและสร้างความเท่าเทียมระหว่างชนบทกับเมือง

2) ภาคการเงิน รัฐบาลเกาหลีมีความพยายามปฏิรูปการเงินของประเทศให้มีความเป็นเสรีมากขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 โดยมีความก้าวหน้ามากขึ้นในทศวรรษ 1990 สมัยประธานาธิบดี คิม ยอง-ซัม ซึ่งมีแผนการเงินเสรีระยะ 5 ปี แต่กลับไม่สามารถควบคุมระบบการเงินให้เกิดความโปร่งใสได้ เนื่องจากปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในหมู่พวกพ้องนักธุรกิจและธนาคาร จึงทำให้เกาหลีได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤตการเงินในปี 1997 รัฐบาลเกาหลีจึงถูกกดดันจากตะวันตกให้เปิดเสรีทางการเงินที่มีความโปร่งใสมากขึ้น รัฐบาลจึงได้จัดตั้งหน่วยงานใหม่ภายใต้กระทรวงเศรษฐกิจและการเงินขึ้นมาควบคุมระบบการเงินเกาหลีกลายเป็นโอกาสของรัฐบาลเกาหลีในการเข้ามามีบทบาทด้านการเงินของประเทศอีกครั้ง หลังจากก่อนวิกฤตการเงินปี 1997 นายธนาคารและภาคเอกชนมีอิทธิพลในภาคการเงินมากกว่าภาครัฐ

3) ด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology หรือ IT) การปฏิรูปด้าน IT เป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเกาหลี และเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างภาพลักษณ์แก่เกาหลีในฐานะประเทศชั้นนำด้าน IT ของโลก โดยรัฐบาลเกาหลีได้สนับสนุนทางการเงินแก่ภาคเอกชนมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 และเปลี่ยนมาสนับสนุนผ่านการวิจัยและพัฒนา (research and development หรือ R&D) ในทศวรรษ 1990 ที่สำคัญหลังจากวิกฤตการเงินในปี 1997 เกาหลีได้มุ่งมั่นพัฒนาอุตสาหกรรม IT ให้เป็นอุตสาหกรรมหลักของเกาหลีมากขึ้น โดยได้เริ่มโครงการ “Cyber Korea 21” ในปี 1999 และกำหนดวิสัยทัศน์ภายใต้ชื่อ “E-Korea Vision 2006” ในปี 2006 เพื่อร่วมมือกับภาคเอกชนในการพัฒนาด้าน IT ให้มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

รัฐบาลเกาหลีเล็งเห็นว่า การปฏิรูปจะสำเร็จได้ต้องมีการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานรัฐและระหว่างรัฐกับภาคเอกชน ซึ่งความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐจะตั้งอยู่บนกฎระเบียบที่เข้มงวดและต้องดำเนินนโยบายไปในทิศทางเดียวกัน โดยได้จัดตั้งคณะกรรมการวางแผนเศรษฐกิจ (Economic Planning

¹³ สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐเกาหลี ค.ศ. 1949-1999 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), น. 56-57.

Board หรือ EPB) ในปี 1961 เพื่อเป็นหน่วยงานหลักขับเคลื่อนแผนพัฒนาระยะ 5 ปี ขณะที่ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐกับภาคเอกชนจะเป็นการสร้างความร่วมมือตามคำมั่นสัญญาในการดำเนินธุรกิจให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของรัฐแลกกับความช่วยเหลือต่างๆที่จะได้จากภาครัฐ¹⁴

ความร่วมมือดังกล่าวส่วนใหญ่มิมีรากฐานจาก “เครือข่ายความสัมพันธ์” (affective network) ที่มาจากญาติพี่น้อง ศิษย์เก่าร่วมสถาบัน และความสัมพันธ์ทั้งแบบทางการและไม่ทางการ นำไปสู่การสร้างกลุ่ม *แชโบล* เพราะมีความเชื่อใจคนใกล้ชิดมากกว่า จึงเกิดความไว้วางใจในการดำเนินธุรกิจ¹⁵ นอกจากนี้ การเปลี่ยนทัศนคติจากการยึดถือ โชคชะตา (fatalism) มาเป็นการกำหนดชะตาตนเองด้วยการร่วมมือร่วมใจทำงานหนักเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ก็เป็นส่วนหนึ่งของสำเร็จในการพัฒนาประเทศเกาหลี¹⁶

อย่างที่กล่าวไว้ว่า ลักษณะเด่นของการพัฒนาแบบเกาหลี คือ ความสำเร็จในพัฒนาทั้งเศรษฐกิจและประชาธิปไตย โดยการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองและความต้องการเสรีภาพของประชาชน ก่อให้เกิดการรวมตัวทางประชาธิปไตย¹⁷ ที่กลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยในช่วงทศวรรษ 1980 จนรัฐบาลอำนาจนิยมไม่สามารถต้านทานพลังเรียกร้องของประชาชนได้ จึงต้องยอมรับข้อเสนอการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยในปี 1987 และไม่นานก็กลับไปเป็นการเมืองแบบอำนาจนิยมอีก แตกต่างจากชาติเอเชียหลายประเทศที่เกิดรัฐประหารจนไม่สามารถพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องได้¹⁸ ซึ่งปัจจัยที่ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเกาหลีมีความมั่นคง ได้แก่ 1) บทบาทที่เข้มแข็งของกลุ่มเคลื่อนไหวหรือภาคประชาสังคม 2) ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางอาชีพและการรวมตัวเพื่อต่อรองผลประโยชน์ จึงเป็นการลดทอนความสามารถในการแทรกแซงทางการเมืองในอีกทางหนึ่ง และ 3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและการบริการ เกิดชนชั้นกลางที่มีการรับรู้สิทธิตามแนวทางประชาธิปไตย¹⁹

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองของเกาหลีได้กลายเป็นเสน่ห์แก่ประเทศกำลังพัฒนาที่กำลังแสวงหาตัวแบบการพัฒนาประเทศที่สามารถนำมาศึกษาเป็นบทเรียนในการพัฒนาประเทศของตนได้ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาของเกาหลีจึงได้รับการพิจารณา ให้เป็นหนึ่งในทางเลือกสำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจและประชาธิปไตยควบคู่กันไป

¹⁴ Seok Choon Lew and Hye Suk Wang, *Korea Development Model: lessons for Southeast Asia*, pp. 182-185.

¹⁵ Iain Pirie, *the Korean Developmental State: from dirigisme to neo-liberalism*, pp. 59-67.

¹⁶ ดำรง ฐานดี, *คนเกาหลี: มุมมองจากภายใน*, น. 8.

¹⁷ Jung-Kwan Cho, *From Authoritarianism to Democracy in Korea (1979-97)*, (Gwangju: Chonnam National University Press, 2013), pp. 401-402.

¹⁸ วิเชียร อินทะสี (2555), *สองทศวรรษการพัฒนาประชาธิปไตยในเกาหลีใต้: ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค, วารสารสังคมศาสตร์*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1, น. 67-70.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 90-95.

เสน่ห์ของการพัฒนาแบบเกาหลี

ความสำเร็จของการพัฒนาประเทศเกาหลีที่สามารถยกระดับสถานะของประเทศจากประเทศยากจน เป็นประเทศร่ำรวยที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงกว่า 20,000 เหรียญสหรัฐต่อปี มาตั้งแต่ปี 2010²⁰ ได้กลายเป็น เสน่ห์ของประเทศเกาหลีที่ประชาคมระหว่างประเทศยกย่องถึงการสร้าง *ความมหัศจรรย์แห่งแม่น้ำฮัน (Miracle of Han River)* ถึงแม้ว่า แนวทางการพัฒนาแบบเกาหลีจะไม่เหมาะสมกับประเทศกำลังพัฒนา หลายประเทศในปัจจุบัน เช่น การที่รัฐบาลอำนาจนิยมเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนา เศรษฐกิจ ซึ่งประชาชนในหลายประเทศต่อต้านระบอบดังกล่าว รวมถึงความเฉพาะตัวของเกาหลี อาทิ ความมีเอกภาพด้านเชื้อชาติของเกาหลีที่ทำให้เกิดความเชื่อใจระหว่างกัน แต่ประเทศกำลังพัฒนาหลาย ประเทศมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อีกทั้งการพัฒนาบนพื้นฐานของลัทธิขงจื้อที่เน้นระเบียบวินัยก็ทำให้ประเทศในภูมิภาคอื่นลอกเลียนแบบเกาหลีได้ยาก²¹ และแนวทางการพัฒนาของเกาหลีทั้งการปกป้อง การค้าและการแทรกแซงภาคเอกชนก็ไม่ใช่ที่ยอมรับใน โลกปัจจุบัน²²

แต่นานาประเทศอาจจะเรียนรู้จากประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลีทั้งด้านความสำเร็จและความ ล้มเหลว เพื่อสร้างบทเรียนให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาสามารถนำไปประยุกต์อย่างเหมาะสมกับประเทศของ ตนเอง

ดังที่ Erik Solheim ประธานคณะกรรมการความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา (OECD-DAC) ได้กล่าวว่า “เกาหลีเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ ประชาธิปไตย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการส่งเสริมนโยบายการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม”²³ และ Kanayo F. Nwanze ประธานกองทุน ระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาการเกษตร (International Fund for Agricultural Development หรือ IFAD) ได้กล่าวว่า “เกาหลีควรแบ่งปันองค์ความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจแก่ประเทศด้อยพัฒนา ที่ ทำให้เกาหลีสามารถพัฒนาจากประเทศที่รับความช่วยเหลือมาเป็นประเทศให้ความช่วยเหลือ อันจะเป็น

²⁰ World Bank, *Data of GDP per capita*, 20 March 2014, available from <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

²¹ Thomas M. Domjahn (2013), What (if anything) Can Developing Countries Learn from South Korea?, *Asian Culture and History*, Vol. 5, No. 2, pp. 17-19.

²² Keun Lee (2009), *How Can Korea be a Role Model for Catch-up Development?*, World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), Research Paper No. 2009/34, p. 1.

²³ Korea Herald, *OECD aid chief urges green development*, 31 March 2013, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130326001065>

ประโยชน์อย่างมากต่อประชาคมโลก”²⁴ จะเห็นได้ว่า เจ้าหน้าที่ระดับสูงในองค์กรระหว่างประเทศให้ความสนใจกับการนำประสบการณ์และองค์ความรู้ของการพัฒนาเกาหลีมาช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา

สำหรับประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลีที่ประเทศกำลังพัฒนาอาจจะเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้²⁵ ได้แก่

1) การพัฒนาเศรษฐกิจก่อนแล้วจึงพัฒนาประชาธิปไตย เพราะการยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิต การศึกษา และการเพิ่มรายได้ จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ประชาธิปไตยและเกิดชนชั้นกลางที่มีความตื่นตัวในประเด็นสิทธิเสรีภาพ ทำให้การปฏิรูปประชาธิปไตยมีความเป็นไปได้มากขึ้น

2) การเน้นนโยบายส่งออก ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของเกาหลี รวมทั้งประเทศในเอเชียตะวันออกเริ่มมาจากการส่งเสริมและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการดำเนินนโยบายส่งออก

3) การสร้างความเท่าเทียมในสังคมและการกระจายรายได้ เพื่อลดความขัดแย้งในสังคมโดยเฉพาะระหว่างชนบทกับเมือง

4) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้วยการส่งเสริมการศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพของประชากร ซึ่งถือเป็นหนึ่งในกุญแจสำคัญของความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ

5) การสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนา (R&D) เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จในการพัฒนาประเทศเกาหลี ด้วยการสนับสนุนภาคเอกชนพัฒนานวัตกรรมและยกระดับสินค้าของตนผ่านการวิจัยและพัฒนา อันเป็นการช่วยเพิ่มมูลค่าและลดการขาดดุลทางการค้า โดยในปี 2000 เกาหลีมีงบประมาณการวิจัยและการพัฒนาคิดเป็นร้อยละ 2.65 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP)²⁶ และช่วงปี 2008-2012 เกาหลีมีการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาถึง 62,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เป็นอันดับ 2 ของโลก เป็นรองแค่จีนเท่านั้น²⁷

²⁴ Yonhap News, *S.Korea needs to spread its development knowhow: U.N. official*, 1 September 2013, available from <http://english.yonhapnews.co.kr/national/2013/08/28/49/0301000000AEN20130828007300315F.html>

²⁵ Thomas M. Domjahn (2013), *What (if anything) Can Developing Countries Learn from South Korea?*, pp. 20-22.

²⁶ Keun Lee (2009), *How Can Korea be a Role Model for Catch-up Development?*, pp. 2-3.

²⁷ Yonhap News, *S.Korea posts second-highest growth in R&D investment*, 9 December 2012, available from <http://english.yonhapnews.co.kr/national/2012/12/06/0301000000AEN20121206003100315.HTML>

6) การพัฒนาชนบท ความสำเร็จในการจัดตั้งขบวนการ แซมอิล อุนดง ของรัฐบาลเกาหลีได้ช่วยลดช่องว่างทางสังคมและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยเกาหลีต้องการเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าวแก่ประเทศกำลังพัฒนา²⁸

ความสนใจในแนวทางการพัฒนาเกาหลีของประเทศกำลังพัฒนา เห็นได้จาก รายงานของสถาบันการพัฒนาเจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่น (Local Government Officials Development Institute หรือ LOGODI) ในปี 2013 ของเกาหลีว่า ตั้งแต่เปิดรับการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นต่างชาติในปี 1996 มีเจ้าหน้าที่ประมาณ 2,500 คนจาก 83 ประเทศ เข้ามาศึกษาและเรียนรู้แนวทางการพัฒนาของเกาหลี²⁹ ขณะที่กระทรวงความมั่นคงและการบริหารสาธารณะได้รายงานไว้ว่า ปัจจุบันมีชาวต่างชาติมากกว่า 55,000 คน จาก 132 ประเทศ ได้เรียนรู้และสร้างความเข้าใจต่อนโยบายแซมอิล อุนดง³⁰

แนวทางการพัฒนาของเกาหลีต่ออาเซียน

เกาหลีประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศจนเป็นที่ยอมรับในประชาคมระหว่างประเทศ ทั้งที่ในอดีตเกาหลีมีระดับการพัฒนาน้อยหรือเทียบเท่ากับอาเซียน เช่น ในทศวรรษ 1960 ฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาดีเป็นอันดับ 2 ของเอเชีย รองจากญี่ปุ่น³¹ และมาเลเซียที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเดียวกับเกาหลีเมื่อ 50 ปีที่แล้ว แต่ปัจจุบันเกาหลีมีความก้าวหน้ามากกว่ามาเลเซีย³² และฟิลิปปินส์ ดังนั้นประสบการณ์การพัฒนาประเทศเกาหลีอาจจะเป็นบทเรียนที่ดีแก่อาเซียนได้

เวียดนามเป็นประเทศแรกที่ทำให้ความสนใจกับการนำตัวแบบการพัฒนาของเกาหลีมาประยุกต์ใช้ เนื่องจากความสัมพันธ์ที่กระชับกันทั้งด้านการลงทุนและความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา เพราะเกาหลีถือเป็นทั้งผู้ลงทุนและประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือรายใหญ่ของเวียดนาม ดังนั้นเกาหลีจึงให้ความช่วยเหลือด้วยการให้คำปรึกษาและทางเทคนิค อันเป็นการแบ่งปันประสบการณ์และองค์ความรู้ของเกาหลีแก่เวียดนามในโครงการ “แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกับเกาหลี” (Shaping the Future with Korea) เช่นเดียวกับกับมาเลเซียที่ให้ความสนใจกับประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลี ดังที่นายกรัฐมนตรี นาจิบ ราซัค ได้กล่าวไว้ในปี 2011 ว่า “มาเลเซียสามารถเรียนรู้จากความสำเร็จในการยกระดับสถานะประเทศของเกาหลีได้” ซึ่งมาเลเซีย

²⁸ Edward P. Reed, *Is Saemaul Undong a Model for Developing Countries Today?*, International Symposium in Commemoration of the 40th anniversary of Saemaul Undong, 30 September 2010, pp. 9-10.

²⁹ The Korea Times, *Korea's development models help other countries*, 1 March 2014, available from http://kctdvt.ktimes.co.kr/www/news/culture/2014/01/386_138011.html

³⁰ The Korea Times, *Korea set to kick off new rural development model*.

³¹ Jose Rene C. Gayo, *Rural Development: lessons from South Korea*, 1 March 2014, available from <http://business.inquirer.net/112691/rural-development-lessons-from-south-korea>

³² Sarah Teo... [et.al.] (2013), *South Korea's Middle-Power Engagement Initiatives: Perspective from Southeast Asia*, p. 14.

สามารถเรียนรู้ประสบการณ์การพัฒนาเกาหลีทั้งกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์³³

ขณะที่ฟิลิปปินส์มองว่า การพัฒนาของเกาหลีเป็นตัวอย่างแก่ประเทศเอเชียในการยกระดับสถานะประเทศให้เป็นที่ยอมรับและมีอิทธิพลในประชาคมโลก³⁴ อีกทั้งนักวิชาการฟิลิปปินส์ยังมองว่า นโยบายการพัฒนาชนบทของเกาหลีเหมาะกับการนำมาแก้ไขปัญหชนบทและเกษตรกรรมของฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน³⁵ สำหรับอินโดนีเซีย นาย มาร์ตี้ นาดาเลกาวา (Marty Natalegawa) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ มองว่า “เกาหลีเป็นหนึ่งในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการใช้เทคโนโลยีขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ” โดยอินโดนีเซียมีความต้องการเพิ่มเติมองค์ความรู้ด้าน e-government จากเกาหลี³⁶ ซึ่งมุมมองความคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงเสน่ห์ของแนวทางการพัฒนาเกาหลีในอาเซียนได้เป็นอย่างดี

สอดคล้องกับความพยายามจะส่งเสริมประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลีในอาเซียน เพื่อเสริมสร้าง soft power ของตนภายในภูมิภาค ภายใต้ความคิดริเริ่มเอเชียใหม่ (New Asia Initiatives หรือ NAI) ที่ได้ประกาศในปี 2009 โดยเกาหลีได้จัดตั้ง โครงการและหน่วยงานให้คำปรึกษาแก่ข้าราชการและผู้นำกำหนดนโยบายจากอาเซียนที่ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลี³⁷ และแบ่งปันประสบการณ์การพัฒนาระบอบประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ และการจัดปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ผ่านการมีบทบาทเชิงรุกด้วยการเป็นเจ้าภาพร่วมกับอินโดนีเซียในการประชุมประชาธิปไตยที่บาห์ลี (Bali Democracy Forum) และดำเนินโครงการฝึกอบรมต่อต้านปัญหาทุจริตคอร์รัปชันร่วมกับอินโดนีเซียและไทย³⁸

ในปี 2013 เกาหลีกับประเทศในอาเซียนได้ตกลงแบ่งปันประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลี เช่น การแบ่งปันประสบการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจกับลาวในการประชุมสุดยอดระหว่างประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย กับประธานประเทศลาว จูมมะลี ไซยะสอน³⁹ การแบ่งปันองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีประมงระหว่างเกาหลีกับบรูไน⁴⁰ และการแบ่งปันองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำแก่ไทยผ่านการลงทุนในไทย ก็

³³ Sarah Teo... [et.al.] (2013), South Korea's Middle-Power Engagement Initiatives: Perspective from Southeast Asia, pp. 14-18.

³⁴ Ibid.

³⁵ Jose Rene C. Gayo, *Rural Development: lessons from South Korea*.

³⁶ The Korea Times, *Indonesia takes Korea as model*, 1 March 2014, available from http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2013/11/120_144548.html

³⁷ Balbina Y. Hwang (2012), *Korea: a model for Southeast Asia?*, The Diplomat, 1 March 2014, available from <http://thediplomat.com/2012/04/korea-a-model-for-southeast-asia/?allpages=yes>

³⁸ Korea Herald, *Korea backs ASEAN nations democracy*, 1 March 2014, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130411000893>

³⁹ The Korea Times, *Korea, Laos to beef up economic ties*, 1 March 2014, available from http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2013/11/116_146708.html

⁴⁰ Korea Herald, *Brunei taps Korean fisheries know-how*, 1 March 2014, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130203000354>

เป็นส่วนหนึ่งของการนำองค์ความรู้และประสบการณ์จากการพัฒนาประเทศมาเพิ่มเสน่ห์ของเกาหลีภายในอาเซียน อีกทั้งยังนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการลงทุนและค้าขายของเกาหลีอีกด้วย

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศเกาหลีถือเป็นทรัพยากร soft power ที่ช่วยสร้างเสน่ห์แก่เกาหลีทั้งในมุมมองขององค์การระหว่างประเทศและประเทศกำลังพัฒนา ที่ให้ความสนใจในการประยุกต์ใช้จากประสบการณ์การพัฒนาเกาหลีให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะการปฏิรูปทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการวิจัยและการพัฒนา (R&D) ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศให้สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ การพัฒนาด้านการศึกษาและการพัฒนาชนบทที่ช่วยสร้างความเท่าเทียมภายในสังคม อันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

รัฐบาลเกาหลีจึงมีความพยายามผลักดันแนวทางการพัฒนาของตนให้เป็นตัวแบบการพัฒนาสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ผ่านทั้งพหุภาคีและทวิภาคี เพื่อสร้างภาพลักษณ์ในฐานะประเทศที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะช่วยเหลือเสริมสร้างเสน่ห์ด้านค่านิยมแก่ประเทศเกาหลี แต่สิ่งสำคัญในการเรียนรู้จากประสบการณ์การพัฒนาเกาหลีของประเทศกำลังพัฒนา คือ ไม่ใช่เรียนรู้แค่ความสำเร็จ แต่ควรเรียนรู้ถึงความผิดพลาดและสิ่งที่สูญเสียไปจากการเติบโตเป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว รวมถึงประเทศกำลังพัฒนาควรเรียนรู้แนวทางการพัฒนาของเกาหลีตามมุมมองของตนเอง⁴¹

4.3.2 แนวทางการเติบโตสีเขียว (Green Growth)

“ปัจจุบันเศรษฐกิจเกาหลีเผชิญกับภาวะยากลำบากเนื่องจากวิกฤตพลังงาน ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วไป การจะผ่านวิกฤตครั้งนี้ จำเป็นต้องมีแนวคิดใหม่ที่สอดคล้องกับยุคของการปฏิวัติสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นโอกาสสำหรับเกาหลีในการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส ดังนั้นเนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี ของการก่อตั้งสาธารณรัฐเกาหลี ข้าพระเจ้าจะดำเนินนโยบายภายใต้วิสัยทัศน์ใหม่นี้คือ “คาร์บอนต่ำ เติบโตสีเขียว” (Low Carbon, Green Growth) เพื่อสร้างความเติบโตอย่างยั่งยืน ด้วยการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและมลพิษทางสิ่งแวดล้อม โดยกรอบการพัฒนาประเทศใหม่ ประกอบด้วย การสร้างความเจริญเติบโตและสร้างงานด้วยเทคโนโลยีสีเขียวและพลังงานสะอาด...”

⁴¹ Thomas Kalinowski, Can Korea be a bridge between developing and developed countries in G20 and beyond?, pp. 87-88.

บางส่วนจาก “วิสัยทัศน์สำหรับอนาคตใน 60 ปีข้างหน้า:
คาร์บอนต่ำ เติบโตสีเขียว” ในปาฐกถาของประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก เนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปีวันก่อตั้งประเทศ
(15 สิงหาคมปี 2008)⁴²

ปาฐกถาดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการนำแนวทางการเติบโตสีเขียวมาพัฒนาเศรษฐกิจของเกาหลีในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากผลกระทบจากวิกฤตพลังงาน เพราะเกาหลีเป็นประเทศที่ต้องนำเข้าพลังงานจำนวนมาก ประกอบกับปัญหาเศรษฐกิจโลกที่ส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเกาหลี จึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศด้วยการผลักดันการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว เพื่อยกระดับและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าของเกาหลี อีกทั้งในสมัยของประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก ได้ให้ความสำคัญกับการใช้ soft power จึงเห็นถึงประโยชน์ของนำแนวทางการเติบโตสีเขียวมาใช้เพื่อสร้างเสน่ห์แก่เกาหลีได้อีกทางหนึ่งในฐานะทรัพยากร soft power ด้านค่านิยม ตลอดจนแสดงให้เห็นว่า เกาหลีเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นวาระหลักของโลกปัจจุบัน อันจะช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของเกาหลีบนเวทีโลก

จากตารางด้านล่าง แนวทางการเติบโตสีเขียวของเกาหลีมีเป้าหมาย 3 ประการ คือ 1) แก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและส่งเสริมการพึ่งพาตนเองด้านพลังงาน 2) สร้างรูปแบบการเติบโตใหม่ด้วยการใช้เทคโนโลยีสีเขียวเป็นแกนหลักในการพัฒนาประเทศ และ 3) ปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้วยการนำเทคโนโลยีสีเขียวมาใช้ในชีวิตประจำวัน จะเห็นได้ว่า แนวทางการเติบโตสีเขียวเป็นการผสมระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความพยายามมีบทบาทนำในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีสีเขียว การสร้างเมืองสีเขียว และการลดใช้พลังงานฟอสซิล หากประสบความสำเร็จจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของประเทศในฐานะประเทศต้นแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

⁴²Presidential Committee on Green Growth (2011), *Green Growth Korea*, 5 October 2013, available from

<http://www.mofa.go.kr/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp?typeID=12&boardid=11049&seqno=310321>

ตาราง 4.3.1 เป้าหมายของแนวทางการเติบโตสีเขียวของเกาหลี

แก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและส่งเสริมการพึ่งพาตนเองด้านพลังงาน	สร้างรูปแบบการเติบโตใหม่	ปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้วยการนำเทคโนโลยีสีเขียวไปใช้ในชีวิตประจำวัน และเพิ่มบทบาทบนเวทีโลก
ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก	พัฒนาเทคโนโลยีสีเขียว และสร้างรูปแบบการเติบโตใหม่	สร้างเมืองและระบบขนส่งสีเขียว
ลดการใช้พลังงานฟอสซิล และเพิ่มการพึ่งพาพลังงานด้วยตนเอง	พัฒนาอุตสาหกรรมเดิมสู่การเป็นสีเขียว และเพิ่มอุตสาหกรรมสีเขียวใหม่	ผลักดันการปฏิบัติสีเขียวสู่ชีวิตประจำวัน
ปรับปรุงความสามารถเพื่อนำไปประยุกต์กับการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ	พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางอุตสาหกรรมให้ก้าวหน้ามากขึ้น จัดตั้งสถาบันเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสีเขียว	มีบทบาทนำด้านคำนิยามการเติบโตสีเขียวในประชาคมระหว่างประเทศ นำไปสู่การเป็นตัวอย่าง

ที่มา: 2011 Green Growth Korea

รัฐบาลเกาหลีหวังว่า แนวทางการเติบโตสีเขียวจะช่วยให้เกาหลีมีบทบาทนำด้านการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในฐานะสมาชิกชุมชนโลกที่มีความรับผิดชอบ และในฐานะสะพานเชื่อม (bridging nation) ในการให้ความช่วยเหลือและแบ่งปันองค์ความรู้ด้านการเติบโตสีเขียวกับประเทศกำลังพัฒนา⁴³ ซึ่งความพยายามของรัฐบาลเกาหลีสามารถเห็นได้จาก การมีส่วนร่วมเชิงรุกในความคิดริเริ่มขององค์การระหว่างประเทศ การมีแผนปฏิบัติและกฎหมายรองรับ และการจัดตั้งกลไกในการขับเคลื่อนแนวทางการเติบโตสีเขียวในเกิดเป็นรูปธรรม ดังนี้

1) Green New Deal⁴⁴

วิกฤตเศรษฐกิจในปี 2008 ทำให้โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) เสนอความคิดริเริ่ม “Global Green New Deal” เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและกระตุ้นการจ้างงาน ในขณะเดียวกันก็เป็นการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และความยากจน ซึ่ง UNEP

⁴³ Ibid.

⁴⁴ UNEP (2009), *Global Green New Deal: an update for the G20 Pittsburgh Summit*, 5 October 2013, available from <http://www.unep.ch/etb/publications/Green%20Economy/G%2020%20policy%20brief%20FINAL.pdf>

เรียกร้องให้ 20 ประเทศเศรษฐกิจชั้นนำของโลก (G20) ปฏิบัติตามความคิดริเริ่ม Global Green New Deal ให้ได้อย่างน้อยร้อยละ 1 ของ GDP ของประเทศ เกาหลีในฐานะประเทศสมาชิก G20 ก็ได้แสดงการมีส่วนร่วมเชิงรุกด้วยการประกาศดำเนินนโยบาย “Green New Deal” ในเดือนมกราคมปี 2009 โดยเกาหลีจะมีมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยงบประมาณราว 38,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ภายในระยะเวลา 4 ปี (2009-2012) ซึ่งร้อยละ 80 ของงบประมาณจะนำไปใช้ในอุตสาหกรรมพลังงานรูปแบบใหม่ อาคารอนุรักษ์พลังงาน ยานพาหนะคาร์บอนต่ำ และการจัดการน้ำและของเสีย

2) แผนเติบโตสีเขียวระยะ 5 ปี (Five-year Green Growth Plan, 2009-2013) และกฎหมายว่าด้วยการคาร์บอนต่ำและการเติบโตสีเขียว (Act on Low Carbon, Green Growth, 2010)

รัฐบาลเกาหลีมุ่งมั่นใช้แนวทางการเติบโตสีเขียวเป็นเสาหลักของการพัฒนาประเทศ จึงมี “แผนเติบโตสีเขียวระยะ 5 ปี (2009-2013) อันเป็นแผนระยะกลางของรัฐบาลเกาหลีด้วยงบประมาณ 83,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ คิดเป็นร้อยละ 2 ของ GDP อันจะนำไปใช้จัดการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พลังงาน การขนส่งสีเขียว และการพัฒนาเทคโนโลยีสีเขียว ภาครัฐเกาหลีคาดว่า แผนนี้จะสามารถกระตุ้นยอดการผลิตในอุตสาหกรรมสีเขียวได้ถึง 160,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ และสร้างงานได้ราว 1,560,000 – 1,810,000 ตำแหน่ง โดยมีมาตรการสำคัญ คือ มาตรการแรก จัดตั้งระบบก๊าซเรือนกระจกแห่งชาติและระบบการค้าคาร์บอน มาตรการที่สอง เพิ่มสัดส่วนการใช้พลังงานรูปแบบใหม่จากร้อยละ 2.7 ในปี 2009 ให้ได้ร้อยละ 6.08 ในปี 2020 มาตรการที่สาม เพิ่มประสิทธิภาพในการใช้พลังงานจาก 0.317 TOE/ 1,000 เหรียญสหรัฐฯ⁴⁵ ในปี 2009 ให้ได้ 0.333 TOE/ 1,000 เหรียญสหรัฐฯ ในปี 2020 มาตรการที่สี่ พั่นพุ่มน้ำ 4 สายหลักของเกาหลี มาตรการที่ห้า เพิ่มการขนส่งมวลชนด้วยระบบรางจากร้อยละ 19 ในปี 2009 ให้ได้ร้อยละ 30 ในปี 2013 และมาตรการที่หก เพิ่มการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาสีเขียว (Green ODA) จากร้อยละ 14 ในปี 2009 ให้ได้ร้อยละ 20 ในปี 2012⁴⁶

แผนระยะกลางนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลักดันเกาหลีให้เป็นประเทศอันดับที่ 7 ภายในปี 2020 และอันดับที่ 5 ของโลกภายในปี 2050 ในฐานะประเทศชั้นนำด้านเศรษฐกิจสีเขียว (green economic power) นอกจากนี้ รัฐบาลเกาหลียังได้ออกกฎหมายว่าด้วยการคาร์บอนต่ำและการเติบโตสีเขียวซึ่งมีผลบังคับใช้เดือนเมษายนปี 2010⁴⁷ เพื่อผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

⁴⁵ Ton of Oil Equivalents หรือ TOE คือ ดันเทียบเท่ากับน้ำมันดิบ

⁴⁶ UNEP (2009), *Global Green New Deal: an update for the G20 Pittsburgh Summit*.

⁴⁷ Ministry of Government Legislation (2010), *Framework Act and its Presidential Decree on Low Carbon, Green Growth in Korea*, 5 October 2013, available from

<http://www.mofa.go.kr/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp?typeID=12&boardid=10025&seqno=307500>

3) คณะกรรมการของประธานาธิบดีว่าด้วยการเติบโตสีเขียว (Presidential Committee on Green Growth หรือ PCGG)

คณะกรรมการของประธานาธิบดีว่าด้วยการเติบโตสีเขียว (PCGG) จัดตั้งขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ปี 2009 ภายใต้การกำกับของประธานาธิบดี เพื่อดูแลนโยบายคาร์บอนต่ำและการเติบโตสีเขียวให้มีทิศทางเดียวกัน ประกอบด้วยคณะกรรมการไม่เกิน 50 คน โดยมีนายกรัฐมนตรีและผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดีเป็นประธานร่วม ปัจจุบันมีกรรมการ 14 คน จากหน่วยงานรัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการเติบโตสีเขียว เช่น กระทรวงสิ่งแวดล้อม กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงการค้า อุตสาหกรรม และพลังงาน และกรรมการจากภาคเอกชน หรือจากผู้เชี่ยวชาญหรือมีประสบการณ์ในแนวทางการเติบโตสีเขียวอีก 34 คน⁴⁸ ซึ่งถือเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวของเกาหลีให้ประสบผลสำเร็จ

4) สถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (Global Green Growth Institute หรือ GGGI)

สถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (GGGI) ก่อตั้งเมื่อปี 2010 โดยรัฐบาลเกาหลีมีความตั้งใจจะผลักดันให้เป็นองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยในปี 2012 สถาบัน GGGI ได้กลายเป็นองค์กรระหว่างประเทศอย่างเป็นทางการใน โดยมี ลาร์ส ราสมุสเซน อดีตนายกรัฐมนตรีเดนมาร์กเป็นประธานคณะกรรมการ ปัจจุบันมีประเทศสมาชิกทั้งหมด 20 ประเทศจากทั่วโลก ประกอบด้วยประเทศสมาชิกก่อตั้ง 18 ประเทศได้แก่ กัมพูชา อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม เกาหลี กาตาร์ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (ยูเออี) ออสเตรเลีย คิริบาส ปาปัวนิวกินี คอสตาริกา กายอานา ปารากวัย เม็กซิโก เอธิโอเปีย เดนมาร์ก นอร์เวย์ และอังกฤษ โดยวันดาและมองโกเลียเป็นสองประเทศล่าสุดที่เข้ามาในเดือนมิถุนายนปี 2011 และมีหุ้นส่วนอื่นทั้งระดับรัฐ ภูมิภาค และโลกอีก 23 องค์กร เช่น กระทรวงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของเม็กซิโก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) และธนาคารโลก โดยมีสำนักงานใหญ่ที่โซล และประจำภูมิภาคที่ กรุงอาบูดาบี กรุงโคเปนเฮเกน และกรุงลอนดอน ซึ่งประเทศเหล่านี้ถือเป็น

อัน ซึง-โซ (ขวา) อดีตนายกรัฐมนตรีเกาหลีและประธานคณะกรรมการบริหาร GGGI ร่วมมือกับยูเออี เพื่อจัดตั้งสำนักงาน GGGI ประจำภูมิภาคตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ที่มากาฟ:

<http://www.businesswire.com>

⁴⁸ Green Growth Korea, *About PCGG*, 5 October 2013, available from http://www.greengrowth.go.kr/?page_id=42440

ประเทศผู้บริจาครายใหญ่ของ GGGI⁴⁹ มีงบประมาณประจำปี 2012 จากเงินบริจาคจำนวนเกือบ 11 ล้านเหรียญสหรัฐ⁵⁰

จะเห็นได้ว่า รัฐบาลในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก มีความมุ่งมั่นผลักดันแนวคิดการเติบโตสีเขียวให้เป็นค่านิยมหลักของการพัฒนาประเทศและการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ อันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติทั้งด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจและภาพลักษณ์ที่ดีในประชาคมระหว่างประเทศ นอกเหนือจากการจัดตั้งกลไก GGGI ให้เป็นองค์กรระหว่างประเทศ ยังเห็นถึงความต้องการใช้แนวทางการเติบโตสีเขียวเป็น soft power ด้านค่านิยมได้จาก ความพยายามมีบทบาทเชิงรุกทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาคของเกาหลี

บทบาทนำด้านการเติบโตสีเขียวของเกาหลีในประชาคมระหว่างประเทศ

บทเวทีระดับโลก รัฐบาลเกาหลีพยายามผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็นวาระหลักของโลก เช่น ในการเป็นประธานประชุมระดับรัฐมนตรีขององค์การเพื่อความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ปี 2009 การประชุมสุดยอดด้านสภาพภูมิอากาศของสหประชาชาติทั้งที่นิวออร์ลีนส์และโคเปนเฮเกน การประชุมสุดยอด G20 ปี 2010⁵¹ และที่สำคัญเมื่อเกาหลีได้เป็นเจ้าภาพจัดประชุมสุดยอด G20 ในปี 2010 เกาหลีได้เสนอแนวทางการเติบโตสีเขียวเป็นหนึ่งในวาระของการประชุม ในฐานะแนวทางที่เหมาะสมแก่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และในเวทีการประชุมระดับสูงครั้งที่ 4 ว่าด้วยประสิทธิภาพของการให้ความช่วยเหลือ (the Fourth High Level Forum on Aid Effectiveness) ในปี 2011 เกาหลีในฐานะเจ้าภาพได้บรรจุวาระการเติบโตสีเขียวเป็นหนึ่งในประเด็นของการพูดคุย และต้องการให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันพัฒนาโลกอย่างยั่งยืน

เกาหลีได้แสดงการมีบทบาทเชิงรุกด้วยการกำหนดเป้าหมายลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามแนวทางของตนเอง ซึ่งไม่ยึดติดกับข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกาหลีมองว่า อาจมีความเชื่องช้าและไม่ทันการณ์ โดยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊กได้ประกาศในที่ประชุม G8 ในปี 2008 ว่า “เกาหลีจะเริ่มดำเนินการจัดการกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก่อน” ดังนั้นในปี 2009 รัฐบาลเกาหลีจึงได้ประกาศเป้าหมายลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกระยะกลางให้ได้ร้อยละ 30 ภายในปี 2020 ในที่ประชุมร่วมว่าด้วยกรอบอนุสัญญาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของสหประชาชาติครั้งที่ 15 (15th Conference of Parties to

⁴⁹ Global Green Growth Institute, *About Us*, 20 September 2013, available from <http://gggi.org/about-gggi/people-2/council/>

⁵⁰ Global Green Growth Institute, *2012 Annual Report*, 20 September 2013, available from <http://gggi.org/wp-content/uploads/2013/06/2012-Annual-Report.pdf>

⁵¹ David Shim, “Green Growth: South Korea’s Panacea?”, p. 171. In, *Korea 2010: Political, Economy, and Society*, Rudiger Frank, Sames E. Hoare, Patrick Kollner, and Susan Pares (eds.), (Leiden: Brill, 2010).

the United Nations Framework Convention on Climate Change หรือ COP 15-UNFCCC) โดยเรียกแนวทางของตนว่า “me-first spirit” แม้ว่าภาคเอกชนของเกาหลีจะไม่เห็นด้วย เนื่องจากเป็นเป้าหมายที่ยากจะทำตาม และส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของเกาหลีบนเวทีโลก⁵² แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจของรัฐบาลเกาหลีในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ของประเทศด้านการเติบโตสีเขียวบนเวทีระหว่างประเทศ ตลอดจนการเสนอตัวเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมในประเด็นการเติบโตสีเขียวขึ้นมาโดยตรง ได้แก่

“การประชุมนานาชาติว่าด้วยความสำเร็จของแนวปฏิบัติใหม่เพื่อความร่วมมือด้านการเติบโตสีเขียวผ่านสถาบัน GGGI ปี 2012” (International Conference on Achieving New Framework for Cooperation on Green Growth through the Global Green Growth Institute) มีวัตถุประสงค์ในการผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็นค่านิยมของโลก และแพร่หลายในประเทศกำลังพัฒนา⁵³

“การประชุมสุดยอดการเติบโตสีเขียวโลกปี 2013” (Global Green Growth Summit หรือ GGGS) เป็นการประชุมครั้งที่ 3 ที่รัฐบาลเกาหลีและสถาบัน GGGI เป็นเจ้าภาพจัดประชุมร่วมตั้งแต่ปี 2011 โดยมีผู้เข้าร่วมงานประมาณ 500 คน ประกอบด้วย ข้าราชการ สถาบันการศึกษา นักการเมือง นักธุรกิจ และภาคประชาสังคมจากนานาประเทศ โดยเป็นการประชุมภายใต้หัวข้อ “อนาคตของการเติบโตสีเขียว: การเงินนวัตกรรม และนโยบาย” ซึ่งการประชุมครั้งนี้มีนัยสำคัญ เพราะเป็นการประชุมระหว่างประเทศครั้งแรกที่จัดโดยสถาบัน GGGI หลังจากยกระดับเป็นองค์กรระหว่างประเทศในปี 2012⁵⁴

ที่สำคัญเกาหลียังพยายามมีบทบาทสำคัญผ่าน “กองทุนสภาพภูมิอากาศสีเขียว” (Green Climate Fund หรือ GCF) ที่ได้จัดตั้งขึ้นในปลายปี 2010 ซึ่งเป็นกองทุนด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขนาดใหญ่ภายใต้การดูแลของสหประชาชาติโดยตั้งเป้าว่า ภายในปี 2020 จะมีเงินทุนถึง 100,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อเป็นช่องทางในการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาในการต่อสู้กับภัยธรรมชาติ ได้แก่ ปัญหาโลกร้อน ปัญหาก๊าซเรือนกระจก ความแห้งแล้ง และปัญหาทำทายนอื่นๆ โดยเกาหลีได้เสนอตัวเป็นเจ้าภาพจัดตั้งสำนักเลขาธิการ GCF ซึ่งเมืองซงโด (Songdo) เขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดอินช็อน (Incheon) ซึ่งจะสร้างประโยชน์แก่เกาหลีทั้งการตอกย้ำความเป็นผู้นำด้านการเติบโตสีเขียวและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพราะ

⁵² Soogil Young (2012), *Building the Architecture for Green Growth*, 5 October 2013, available from <http://www.makingitmagazine.net/?p=4510>

⁵³ Ministry of Foreign Affairs of Korea, *Opening Remarks at the International Conference on Achieving New Framework for Cooperation on Green Growth through Global Green Growth Institute*, 5 October 2013, available from http://www.mofa.go.kr/ENG/press/speeches/minister/former/index.jsp?menu=m_10_40_10&tabmenu=t_2&sp=/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp%3FtypeID=12%26boardid=304%26seqno=312018

⁵⁴ Ministry of Foreign Affairs of Korea, *Global Green Growth Summit 2013 to Take Place to Discuss the “Future of Green Growth”*, 5 October 2013, available from http://www.mofa.go.kr/ENG/press/pressreleases/index.jsp?menu=m_10_20&sp=/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp%3FtypeID=12%26boardid=302%26seqno=312400

จะมีเจ้าหน้าที่ประจำการถึง 500 คน และจะมีการประชุมระหว่างประเทศมากกว่า 100 ครั้งต่อปี⁵⁵ ที่สำคัญเมื่อประสานความร่วมมือกับสถาบัน GGGI ก็จะช่วยผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวของเกาหลีให้ได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น

สำหรับในระดับภูมิภาค รัฐบาลเกาหลีพยายามผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็นค่านิยมพื้นฐานของความร่วมมือภายในภูมิภาค เพื่อแสดงถึงบทบาทเชิงรุกของเกาหลีในการส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืนภายในภูมิภาค ซึ่งประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก ได้เสนอแนวคิดริเริ่ม “ความเป็นหุ้นส่วนสภาพภูมิอากาศเอเชียตะวันออก” (East Asia Climate Partnership หรือ EACP) ในปี 2008 ระหว่างการประชุมในประเด็นเศรษฐกิจด้วยความมั่นคงทางพลังงานและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในที่ประชุม G8 ประเทศญี่ปุ่น เพื่อประสานความร่วมมือภายในภูมิภาคในการขับเคลื่อนแนวทางการเติบโตสีเขียว โดยได้จัดตั้งกองทุนจำนวน 200 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และช่วงปี 2008-2009 มีโครงการความร่วมมือ 35 โครงการ กับ 7 ประเทศหุ้นส่วนในภูมิภาค⁵⁶

ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก กล่าวเปิดการประชุมสภาพอากาศแห่งเอเชียตะวันออกครั้งที่ 2 ที่กรุงโซล ที่มาภาพ: <http://www.iisd.ca>

จากแนวคิดริเริ่มดังกล่าวนำมาสู่ “การจัดประชุมระดับรัฐมนตรีว่าด้วยสภาพภูมิอากาศเอเชียตะวันออกครั้งที่หนึ่ง” ปี 2009 และครั้งที่สองในปี 2010 ประกอบด้วย ผู้แทนจากอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ จีน มองโกเลีย และประเทศจากเอเชียกลาง ได้แก่ อุซเบกิสถาน คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน และเติร์กเมนิสถาน รวมทั้งผู้แทนระดับสูงจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) และคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (Economic and Social Commission for Asia and The Pacific หรือ ESCAP) ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมจากสหรัฐฯ อังกฤษ และญี่ปุ่น ซึ่งมีแถลงการณ์ร่วมคือ “แนวคิดริเริ่มโซลว่าด้วยคาร์บอนต่ำและการเติบโตสีเขียวในเอเชียตะวันออก” (Seoul Initiative of Low Carbon and Green Growth in East Asia) ให้เป็นแนวทางส่งเสริมการเติบโตสีเขียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกให้เกิดอย่างเป็นรูปธรรม⁵⁷

⁵⁵ Korea.net, *UN Green Climate Fund to be based in Korea*, 5 October 2013, available from <http://www.korea.net/NewsFocus/Policies/view?articleId=103244>

⁵⁶ Woo Ki-jong (2010), *Korea's Low Carbon, Green Growth Progress*, *SERI Quarterly January 2010*, p. 20.

⁵⁷ Ministry of Foreign Affairs of Korea, *First East Asia Climate Forum Adopts Seoul Initiative for Low Carbon Green Growth*, 5 October 2013, available from http://www.mofa.go.kr/ENG/press/pressreleases/index.jsp?menu=m_10_20&sp=/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp%3FtypeID=12%26boardid=302%26seqno=307557

สัดส่วนความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ด้านสิ่งแวดล้อม ก็สามารถสะท้อนถึงการให้ความสำคัญด้านการปกป้องสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยในช่วงปี 1991-2010 เกาหลีมียอดรวมเงินช่วยเหลือนด้านสิ่งแวดล้อมถึง 479 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ถือเป็นประเด็นที่เกาหลีให้ความช่วยเหลือมากที่สุดเมื่อเทียบกับประเด็นอื่นๆ⁵⁸ เฉพาะในปี 2008 เอเชียเป็นภูมิภาคที่เกาหลีให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17.8 ของความช่วยเหลือทั้งหมด โดยมี จีน อินโดนีเซีย อิรัก เวียดนาม และกัมพูชา เป็น 5 ประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงความพยายามของเกาหลีในการมีบทบาทเชิงรุกด้านนี้ภายในภูมิภาค

จะเห็นได้ว่า ความพยายามของเกาหลีในการผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็นค่านิยมพื้นฐานของความร่วมมือทั้งระดับโลกและภูมิภาคแสดงถึงความต้องการมีบทบาทนำด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อเพิ่มเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศด้วย soft power ด้านค่านิยม อย่างที่ ย็อง โซ-กิล (Young Soo-gil) ประธานคณะกรรมการของประธานาธิบดีว่าด้วยการเติบโตสีเขียว (PCGG) ได้กล่าวว่า “เกาหลีกำลังพยายามมีบทบาทนำด้านการเติบโตสีเขียวของโลก ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์และองค์ความรู้ระหว่างกัน โดยเฉพาะกับประเทศกำลังพัฒนาที่เกาหลีจะให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม”⁵⁹ โดยอาเซียนถือเป็นภูมิภาคที่เกาหลีให้ความสำคัญกับการสร้างความร่วมมือด้วยแนวทางการเติบโตสีเขียว

แนวทางการเติบโตสีเขียวต่ออาเซียน

เกาหลีพยายามส่งเสริมแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็นค่านิยมพื้นฐานในความร่วมมือกับอาเซียน นับตั้งแต่การประกาศผลักดันค่านิยมการเติบโตสีเขียวของประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊กในปี 2008 จนถึงปี 2012 เกาหลีกับอาเซียนได้ร่วมมือกันผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็นหนึ่งในประเด็นของความร่วมมือ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากขึ้น โดยเห็นได้จาก

1) ในปี 2008 เกาหลีให้คำมั่นสัญญาจะให้เงินช่วยเหลือจำนวน 100 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แก่อาเซียน เพื่อจัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในฐานะหุ้นส่วนสภาพภูมิอากาศเอเชียตะวันออกเฉียง (EACP)⁶⁰

⁵⁸ KOICA, *20 years of KOICA (1991-2010)*, p. 404, , 5 October 2013, available from

http://www.koica.go.kr/upload/pr/annual/20anniversary_eng.pdf

⁵⁹ The Korea Times, *Seoul to bring G20 leaders' attention to green growth*, 1 March 2014, available from

http://www.koreatimes.co.kr/www/news/biz/2010/08/123_71799.html

⁶⁰ Sarah Teo, Bhubhindar Singh and See Seng Tan (2013), *South Korea's Middle-Power Engagement Initiatives: Perspective from Southeast Asia*, *RSIS Working Paper*, No. 265, p. 7.

2) การประชุมสุดยอดเกาหลี-อาเซียนในปี 2009 อันเป็นปีครบรอบ 20 ปี ของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก ได้ใช้โอกาสนี้เสนอยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างกันสู่ “ยุคใหม่ของหุ้นส่วนสีเขียว” (New Era of Green Partnership) โดยเกาหลีต้องการร่วมมือกับอาเซียนในการพัฒนาเทคโนโลยีคาร์บอนต่ำ อันจะเป็นการสร้างโอกาสให้เกาหลีและอาเซียนเป็นหุ้นส่วนในฐานะ “ศูนย์วิจัยสีเขียวของโลก” (World’s Green Research Hub) ซึ่งสื่อเกาหลีอย่าง *Korea Herald* ได้เรียกนโยบายใหม่นี้ว่า “การทูตสีเขียว” (Green Diplomacy)⁶¹

3) ในปี 2011 เกาหลีและอาเซียนได้ร่วมกันจัดสัมมนาด้านการเติบโตสีเขียวที่สิงคโปร์ ภายใต้ความคิดริเริ่มเอเชียใหม่ (New Asia Initiative) โดยมีผู้แทนจากหน่วยงานวิจัย สถาบันการศึกษา และองค์การระหว่างประเทศในภูมิภาค เช่น คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (ESCAP) สถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (GGGI) และธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (ADB) ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และมุมมองต่อแนวทางการเติบโตสีเขียว⁶²

4) ในปี 2011 เกาหลีได้ร่วมลงนามข้อตกลงความร่วมมือด้านป่าไม้ (Forest Cooperation Agreement) ซึ่งได้จัดตั้งเป็นองค์การความร่วมมือด้านป่าไม้แห่งเอเชีย (Asian Forest Cooperation Organization หรือ AFoCO) ในปี 2012 ภายใต้ความร่วมมือในองค์การนี้ เกาหลีได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินและความเชี่ยวชาญทางเทคนิคแก่อาเซียนในการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ⁶³

5) ร่วมมือด้านการเติบโตสีเขียวผ่านทาง “ความร่วมมือแม่โขง-สาธารณรัฐเกาหลี” (Mekong-ROK Cooperation) ที่มีการประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศมาตั้งแต่ปี 2011 ซึ่งแนวทางการเติบโตสีเขียวถือเป็นหนึ่งใน 6 ประเด็นหลักของความร่วมมือนี้⁶⁴ โดยแต่ละโครงการความร่วมมือเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศควบคู่กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม อันเป็นจุดประสงค์หลักของแนวทางการเติบโตสีเขียว

6) ความร่วมมือด้านการเติบโตสีเขียวผ่านสถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (GGGI) ที่มีประเทศอาเซียน 4 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเวียดนามเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้ง ซึ่งมีพันธะในการปรับปรุงกฎระเบียบและสร้างแผนแม่บทตามแนวคิดการเติบโตสีเขียว อีกทั้งยังมีโครงการความร่วมมือ

⁶¹ David Shim (2010), “Green Growth: South Korea’s Panacea?”, p. 172.

⁶² Ministry of Foreign Affairs of Korea, *ROK and ASEAN to Hold a Seminar on Green Growth*, 5 October 2013, available from http://www.mofa.go.kr/ENG/press/pressreleases/index.jsp?menu=m_10_20&sp=/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp%3FtypeID=12%26boardid=302%26seqno=310673

⁶³ Sarah Teo... [et.al.] (2013), *South Korea’s Middle-Power Engagement Initiatives: Perspective from Southeast Asia*, p. 7.

⁶⁴ Ministry of Foreign Affairs of Thailand, *Co-Chairs’ Statement of the 3rd Mekong-ROK Foreign Ministers’ Meeting*, 5 October 2013, available from http://www.mfa.go.th/business/contents/images/text_editor/files/3rd%20Mekong-ROK%20FMM%20statement_Final.doc

ระหว่างกัน เช่น โครงการพัฒนาเมืองสีเขียวกับฟิลิปปินส์ โครงการดำเนินยุทธศาสตร์การเติบโตสีเขียวกับเวียดนามช่วงปี 2011-2020 และโครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการตัดไม้ทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่าไม้ (Reducing Emission from Deforestation and Forest Degradation หรือ REDD) กับอินโดนีเซีย ขณะเดียวกันเกาหลียังมีความร่วมมือกับประเทศอื่นอีกด้วย อย่างการที่สถาบัน GGGI ได้ร่วมมือกับรัฐบาลไทยในการจัดทำแผนแม่บทการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศช่วงปี 2013-2050 เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคอุตสาหกรรมของไทย⁶⁵

ตลอดจนมีโครงการความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างอาเซียนกับเกาหลี ที่ได้ใช้เงินจากกองทุนความร่วมมืออาเซียน-เกาหลี เช่น โครงการปกป้องสิ่งแวดล้อมบริเวณป่าชายเลน จะเห็นได้ว่า รัฐบาลเกาหลีพยายามแสดงบทบาทเชิงรุกด้านการเติบโตสีเขียว ทั้งการสร้างความร่วมมือและเสนอความช่วยเหลือด้วยการให้เงินและองค์ความรู้ด้านการจัดการกับสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้คนอาเซียนส่วนใหญ่มองว่า “แนวทางการเติบโตสีเขียวจะช่วยให้เกาหลีมีบทบาทมากขึ้นในอาเซียน”⁶⁶

ตั้งแต่การประกาศนำแนวทางการเติบโตสีเขียวมาเป็นค่านิยมหลักในการพัฒนาประเทศและเสริมสร้างบทบาทของเกาหลีในประชาคมระหว่างประเทศตั้งแต่ปี 2008 เกาหลีในสมัยประธานาธิบดีอี มย็อง-บัก สามารถสร้างแผนปฏิบัติ กฎหมาย กลไกขับเคลื่อน และดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็นค่านิยมพื้นฐานในความร่วมมือระหว่างประเทศได้ดีในระดับหนึ่ง

แต่ในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย เกือบลดทอนความสำคัญของแนวทางการเติบโตสีเขียว เห็นได้จาก การทบทวนนโยบายและกลไกที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเติบโตสีเขียวของรัฐบาลใหม่ทั้งหมด เพราะสงสัยว่า โครงการและการลงทุนตามแนวทางการเติบโตสีเขียวจะสร้างปัญหามากกว่าแก้ไข เช่น โครงการฟื้นฟูแม่น้ำ 4 สาย ที่มีผลกระทบต่อคุณภาพของน้ำและปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน นอกจากนี้ ยังเห็นการลดทอนความสำคัญของแนวทางการเติบโตสีเขียวของรัฐบาล ปัก กึน-ฮย ได้จาก⁶⁷

1) การลดขนาดของคณะกรรมการของประธานาธิบดีว่าการเติบโตสีเขียว (PCGG) และลดระดับเป็นสำนักภายใต้การกำกับของนายกรัฐมนตรีเท่านั้น อีกทั้งยังไม่มีมติชัดเจนในการกำหนดรูปแบบและหน้าที่ในการการทำงาน

2) การยกเลิกตำแหน่งทูตด้านค่านิยมการเติบโตสีเขียว ซึ่งถือเป็นการลดบทบาทของเกาหลีในการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของโลก

⁶⁵ GGGI, *Country Activities*, 5 October 2013, available from <http://gggi.org/activities/ggpi/summaries-by-country/>

⁶⁶ Sarah Teo... [et.al.] (2013), *South Korea's Middle-Power Engagement Initiatives: Perspective from Southeast Asia*, p. 21.

⁶⁷ Korea Herald, *Park ditches 'Green Growth' in environmental policy shift*, 5 October 2013, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130328000986>

3) กระทรวงสิ่งแวดล้อมได้ตัดคำว่า “สีเขียว” ออกจากชื่อกรมและกอง 3 หน่วยงาน ตลอดจนกระทรวงอื่นๆที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวทางการเติบโตสีเขียวก็ได้ลดงบประมาณและเปลี่ยนนโยบายใหม่ สอดคล้องกับรัฐมนตรีกระทรวงสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล ปัก กึน-ฮย ที่มองว่า “แนวทางการเติบโตสีเขียว เป็นเพียงหนึ่งในทางเลือกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนเท่านั้น”

4) การปรับลดเป้าหมายของการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก ได้ประกาศไว้ในปี 2009 เพราะมองว่า จะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศบนเวทีเศรษฐกิจโลกจึงต้องปรับเป้าหมายใหม่ ได้สร้างความกังวลแก่กระทรวงการต่างประเทศ เพราะแม้ว่า การประกาศเป้าหมายดังกล่าวเป็นเพียงการขึ้นอาสาของเกาหลีที่จะเป็นประเทศเริ่มต้นในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก แต่เป้าหมายดังกล่าวก็ถือเป็นคำมั่นสัญญาของเกาหลีที่มีต่อประชาคมระหว่างประเทศ ถ้ารัฐบาลใหม่กลับคำสัญญาย่อมส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของประเทศบนเวทีโลก

จากถูกลดทอนความสำคัญในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย ทำให้ในภาพรวมเกาหลียังไม่สามารถผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เกิดเป็นรูปธรรมมากนัก เพราะขาดความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบาย อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล อีกทั้งในมุมมองของชาวต่างชาติ เกาหลีคือ ประเทศชั้นนำด้านเทคโนโลยี แต่ยังไม่ใช่ประเทศที่มีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่า ความพยายามผลักดันแนวทางการเติบโตสีเขียวให้เป็น soft power เพื่อสร้างเสน่ห์แก่ประเทศเกาหลียังเป็นเพียงขั้นเริ่มต้นเท่านั้น

ที่สำคัญในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่าจะใช้ “การทูตค้าขาย” (Sale Diplomacy) เป็นยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินความสัมพันธ์ต่างประเทศ เห็นได้จาก การเยือนประเทศเวียดนามและอินโดนีเซียในปี 2013 อันเป็นการเยือนอย่างเป็นทางการที่มาพร้อมกับนักธุรกิจเกาหลีคณาใหญ่ เพราะเน้นการเจรจาธุรกิจเป็นสำคัญ จึงเกิดคำถามว่า หากรัฐบาลปัก กึน-ฮย ยังเลือกดำเนินนโยบายตามแนวทางการเติบโตสีเขียว รัฐบาลเกาหลีจะให้ความสำคัญกับแนวทางการเติบโตสีเขียวในฐานะทรัพยากร soft power หรือ เครื่องมือในการแสวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่ากัน

ปธน. ปัก กึน-ฮย เข้าร่วมประชุมที่จัดโดยนักธุรกิจเกาหลีและเวียดนามเพื่อส่งเสริม Sale Diplomacy ที่มาภาพ: <http://talkvietnam.com>

4.4 นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของเกาหลี

นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ถือเป็นนโยบายที่ใช้สร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศและรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ ขณะเดียวกันก็ได้นำมาใช้สร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ ตลอดจนยกระดับสถานะของประเทศบนเวทีโลก อย่างนโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของเกาหลี ที่ต้องการยกระดับสถานะของประเทศเป็นมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบ และมีบทบาทในฐานะสะพานเชื่อมเพื่อรักษาความมั่นคงภายในภูมิภาคและลดช่องว่างการพัฒนาในประชาคมระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ ยังได้ใช้การทูตวัฒนธรรมผ่านการแสดงวัฒนธรรมในต่างประเทศ การแลกเปลี่ยนเยาวชน และการให้ทุนการศึกษา เพื่อผูกมิตรไมตรีในระดับประชาชน และความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Official Development Assistance หรือ ODA) ที่เกาหลีได้นำเอาประสบการณ์และองค์ความรู้จากการพัฒนาประเทศเกาหลี มาช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงใช้การเยือนของผู้นำมาเป็นหนึ่งในช่องทางของการใช้ทรัพยากร soft power มาสานความสัมพันธ์กับนานาประเทศ ที่จะช่วยสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อเกาหลีให้มากขึ้น นำไปสู่การพัฒนาเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อกัน

4.4.1 การยกระดับสถานะและบทบาทของเกาหลีในประชาคมโลก

เกาหลีเน้นฟื้นฟูบูรณะประเทศจากความเสียหายในช่วงสงครามเกาหลีมาตลอด 4 ทศวรรษตั้งแต่ 1950-1980 ทำให้ช่วงระยะเวลาดังกล่าวเกาหลีให้ความสำคัญกับผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก เห็นได้จากการมีกฎระเบียบต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ภาครัฐกิจเกาหลีภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล และการดำเนินนโยบายความมั่นคงที่ให้ความสำคัญเฉพาะปัญหาเกาหลีเหนือเป็นลำดับแรก แต่เมื่อเกาหลีสามารถพัฒนาเศรษฐกิจจนประสบความสำเร็จจากหนึ่งในประเทศยากจนที่สุดของโลกมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (New Industrial Countries หรือ NICs) หรือเป็นหนึ่งในสี่เสือเศรษฐกิจของเอเชีย ซึ่งเรียกความสำเร็จนี้ว่า “ความมหัศจรรย์แห่งแม่น้ำฮัน” (Miracle of Han River) ประกอบกับการพัฒนาประชาธิปไตยที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ส่งผลให้เกาหลีเป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศที่ประสบความสำเร็จทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตย

เมื่อเกาหลีประสบความสำเร็จจนได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ จึงเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการเพิ่มบทบาทบนเวทีระหว่างประเทศมากขึ้น เพื่อเพิ่มเกียรติภูมิ (prestige) ของชาติ โดยเริ่มต้นในทศวรรษ 1990 สมัยประธานาธิบดี คิม ยอง-ซัม (Kim Young-sam, 1993-1998) ที่ได้ดำเนิน “ยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์” (Globalization Strategy) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติของประเทศให้เป็นไปตามบรรทัด

ฐานและระเบียบระหว่างประเทศ และเพื่อเพิ่มความร่วมมือในระดับพหุภาคีด้วยการเข้าร่วมและเสนอความคิดริเริ่ม เช่น การเสนอจัดตั้งการเจรจาความมั่นคงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast Asia Security Dialogue หรือ NEASED) แต่ประเทศสมาชิกตัดสินใจจัดตั้งการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum หรือ ARF) ขึ้นมาในปี 1994 และการเข้าร่วมการประชุมอาเซียนบวกสาม (ASEAN+3) ที่เริ่มขึ้นในปี 1997 ซึ่งได้มีการประชุมสุดยอดครั้งแรกระหว่างอาเซียนกับเกาหลีในปีเดียวกัน อีกทั้งหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 1997 เกาหลีได้เน้นการสร้างความร่วมมือด้านเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคมากขึ้น ตลอดจนความสำเร็จในการเข้าเป็นสมาชิกองค์การระหว่างประเทศ ที่สำคัญอย่างการเข้าร่วมองค์การเพื่อความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development หรือ OECD) ในปี 1996 เป็นโอกาสที่ดีของเกาหลีที่จะได้แสดงบทบาทเชิงรุกบนเวทีโลก ด้วยการนำเอาประสบการณ์การพัฒนาประเทศของตนมาเป็นทรัพยากร

สมัยประธานาธิบดี คิม แด-จุง (Kim Dae-jung, 1998-2003) เกาหลีได้แสดงบทบาทนำด้านการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาค คือ “การจัดตั้งกลุ่มวิสัยทัศน์เอเชียตะวันออกเฉียง” (East Asia Vision Group หรือ EAVG) และ “กลุ่มศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียง” (East Asia Study Group หรือ EASG) ภายใต้กรอบความร่วมมืออาเซียนบวกสาม อีกทั้งสมัยของประธานาธิบดี โนห์ มู-เฮียน (Roh Moo-hyun, 2003-2008) เกาหลีหันมาให้ความสำคัญกับความร่วมมือด้านความมั่นคงภายในภูมิภาคมากขึ้น ด้วยการส่งเสริมแนวคิด “ยุคสันติภาพและความรุ่งเรืองของเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ” (Northeast Asian Era of Peace and Prosperity) ที่ได้กำหนดบทบาทเกาหลีให้เป็นประเทศศูนย์กลาง (hub nation) และประเทศ่วงดุล (balancer) เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการสร้างสันติภาพภายในภูมิภาค แต่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงโอกาสอันน้อยที่จะประสบความสำเร็จ ทำให้รัฐบาลเกาหลีได้กำหนดบทบาทของประเทศใหม่เป็น “สะพานเชื่อม” (bridging role) หรือประเทศที่เน้นความร่วมมือกับทุกฝ่าย ในฐานะประเทศมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบ¹

สมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก (Lee Myung-bak, 2008-2013) รัฐบาลเกาหลีได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ครั้งสำคัญด้วยการนำ soft power มาใช้ในนโยบายต่างประเทศมากกว่าที่รัฐบาลเกาหลีเคยใช้กันมา โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมารับผิดชอบต่อการบูรณาการนโยบาย soft power ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น คณะกรรมการของประธานาธิบดีว่าด้วยภาพลักษณ์ของชาติ (Presidential Committee on National Branding) และคณะกรรมการของประธานาธิบดีว่าด้วยการเติบโตสีเขียว (Presidential Committee on Green Growth หรือ PCGG) ที่ได้จัดตั้งขึ้นในปี 2009 โดยมีประธานาธิบดีเป็นประธาน มีเป้าหมาย คือ

¹ Lee Sook-jong (2009), South Korea's Soft Power Diplomacy, pp 2-3.

สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของเกาหลีและยกระดับสถานะของประเทศสู่การเป็นประเทศที่มีบทบาทนำบนเวทีระหว่างประเทศ ภายใต้ยุทธศาสตร์ “เกาหลีระดับโลก” (Global Korea)

ยุทธศาสตร์ Global Korea ได้เริ่มขึ้นในปี 2008 เริ่มจากการให้คำมั่นว่า เกาหลีจะเพิ่มความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ให้ทัดเทียมกับชาติสมาชิกคณะกรรมการความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาขององค์การเพื่อความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD-DAC) ที่เกาหลีได้เข้าเป็นสมาชิกในปี 2010 รวมถึงการเพิ่มบทบาทในปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (United Nations' Peacekeeping

ภาพผู้นำประเทศเศรษฐกิจชั้นนำของโลกรวมตัวกันประชุมสุดยอด G20 ที่กรุงโซลปี 2010 ที่มาภาพ: <http://www.bbc.co.uk>

Operation หรือ UNPKO) โดยเกาหลีได้จัดส่งเจ้าหน้าที่เข้าร่วมราว 3,000 คน และพยายามมีบทบาทนำในการจัดการความมั่นคงรูปแบบใหม่ ได้แก่ ประเด็นสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความมั่นคงนิวเคลียร์ ด้วยการเสนอตัวเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระดับโลก² เช่น การประชุม G20 ในปี 2010 การประชุมระดับสูงว่าด้วยความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพของ OECD

ครั้งที่ 4 ในปี 2011 และการประชุมสุดยอดความมั่นคงนิวเคลียร์ในปี 2012 นอกจากนี้ ยังได้เสนอ “แนวความคิดริเริ่มเอเซียใหม่” (New Asian Initiative) เพื่อเพิ่มโอกาสในการมีบทบาทนำในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ตลอดจนมีการเสนอโครงการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ (Energy Effectiveness) เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามแนวทางการเติบโตสีเขียวอีกด้วย³

จะเห็นได้ว่า เกาหลีมีความพยายามในการยกระดับสถานะและเสริมสร้างบทบาทของประเทศมาตั้งแต่ทศวรรษ 1990 โดยช่วงแรกเน้นที่ความร่วมมือด้านความมั่นคง เพราะเป็นประเด็นที่เกาหลีให้ความสำคัญลำดับแรก เนื่องจากต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากเกาหลีเหนือ ต่อมาเกาหลีในฐานะหนึ่งในประเทศที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากวิกฤตการเงินเอเซียปี 1997 จึงเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการร่วมมือเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค ที่สำคัญในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ได้หันมาใช้ soft power มากขึ้น เพื่อสร้างภาพลักษณ์และเสน่ห์ของประเทศ เช่น ความพยายามมีบทบาทนำบนเวทีระหว่างประเทศ

² Lee Sook-jong, “South Korean Soft Power and How South Korea Views the Soft Power of Others”, pp. 141-142, In, *Public Diplomacy and Soft Power in East Asia*, Lee Sook-jong and Jan Melissen (eds.), (New York: Palgrave Macmillan, 2011).

³ Interview Lee Sook-jong.

ยุทธศาสตร์และความคิดริเริ่มสู่การยกระดับสถานะและบทบาทของเกาหลี

ในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เกาหลีมียุทธศาสตร์และแนวคิดริเริ่มที่ชัดเจนในการผลักดันให้เกาหลีได้รับการยอมรับบนเวทีระหว่างประเทศในฐานะประเทศที่มีบทบาทนำและมีความรับผิดชอบต่อการประเด็นปัญหาของโลก โดยยุทธศาสตร์และแนวคิดริเริ่มเพื่อยกระดับสถานะและบทบาทของเกาหลี มีดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ Global Korea

Global Korea คือยุทธศาสตร์ที่ “เกาหลีจะไม่เพียงมีส่วนร่วมในประชาคมโลกเท่านั้น แต่จะเป็นประเทศที่มีบทบาทเชิงรุกในการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังๆที่โลกกำลังเผชิญอยู่ด้วย” โดยจะใช้ทั้งทรัพยากร soft power และ hard power ในฐานะประเทศมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบ

ยุทธศาสตร์ Global Korea มีค่านิยมหลัก (core values) 4 ประการ ได้แก่ 1) สันติภาพและความยุติธรรม (peace and justice) อันมาจากนโยบายต่างประเทศที่อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนและผลประโยชน์ร่วมระหว่างเกาหลีกับนานาประเทศ 2) ความรุ่งเรืองร่วมกัน (common prosperity) เกาหลีจะดำเนินนโยบายแบบทุกฝ่ายได้ประโยชน์ (win-win) 3) โลภนิยม (globalism) เกาหลีจะให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของโลก ซึ่งไม่เพียงแต่ยกระดับภาพลักษณ์ของประเทศเท่านั้น แต่จะเป็นการช่วยสร้างสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เหมาะสมแก่ทุกฝ่าย และ 4) ปฏิบัตินิยมอย่างสร้างสรรค์ (creative pragmatism) ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมอย่างรอบด้าน และพัฒนาแผนที่เหมาะสมเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยเป้าหมายของ Global Korea ประกอบด้วย⁴

ประการแรก การสร้างสันติภาพบนคาบสมุทรเกาหลีด้วยการจัดอาวุธนิวเคลียร์ นำไปสู่การสร้างประชาคมเศรษฐกิจ การสร้างประชาคมสังคมและวัฒนธรรม และความร่วมมือด้านมนุษยธรรม

ประการที่สอง การขยายความร่วมมือผ่านการทูตเครือข่าย (network diplomacy) ซึ่งจะเหมาะสมกับโลกศตวรรษที่ 21 ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งระดับทวิภาคีและพหุภาคี ได้แก่ การสร้างพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ระหว่างเกาหลี-สหรัฐฯในศตวรรษที่ 21 และการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกทั้งจีน ญี่ปุ่น และรัสเซีย

ประการที่สาม การมีนโยบายต่างประเทศเชิงปฏิบัติและรอบด้าน ได้แก่ การมีบทบาทด้านพลังงาน จัดตั้งเขตการค้าเสรี (FTA) ทั้งระดับทวิภาคีและพหุภาคีเพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงของมนุษย์ ผ่านความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) และการเข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพร่วมของสหประชาชาติ (UNPKO)

⁴ Office of the President (Cheong Wa Dae), *Global Korea: The National security strategy of the Republic of Korea, June 2009*, available from <http://www.mofa.go.kr/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp?typeID=12&boardid=10025&seqno=307767>

ประการที่สี่ การสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงที่มุ่งเน้นอนาคต ด้วยการส่งเสริมให้มีการจัดการด้านความมั่นคงอย่างมีประสิทธิภาพ ขยายความร่วมมือด้านการทหารกับต่างประเทศ และสร้างความสามารถด้านความมั่นคงอย่างรอบด้าน

จะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ Global Korea คือ การนำเอาทรัพยากรทั้ง soft power และ hard power มาดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อผลประโยชน์ทางด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจเป็นลำดับสำคัญ โดยเฉพาะปัญหาความมั่นคงบนคาบสมุทรเกาหลี อย่างไรก็ตาม ด้วยการให้ความสำคัญกับ soft power ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก จึงอาจกล่าวได้ว่า Global Korea คือ ยุทธศาสตร์อย่างชาญฉลาด (smart power) เพื่อมุ่งยกระดับสถานะของประเทศให้เป็นตัวแสดงระดับโลกที่มีบทบาทนำในการแก้ไขปัญหาของโลกอย่างเป็นรูปธรรม

2) ความคิดริเริ่มเอเซียใหม่ (New Asian Initiative)

ความคิดริเริ่มเอเซียใหม่ถือเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ Global Korea เพราะมีค่านิยมและเป้าหมายในการดำเนินนโยบายเหมือนกัน แต่แตกต่างตรงที่ความคิดริเริ่มเอเซียใหม่เน้นการสร้างความร่วมมือกับประเทศในเอเซียเป็นหลัก ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก จึงได้ประกาศอย่างเป็นทางการในเดือนมีนาคมปี 2009 ครั้งการเดินทางเยือนอินโดนีเซีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ จุดประสงค์คือ ต้องการขยายความร่วมมืออย่างรอบด้านกับทุกประเทศในเอเซียและแปซิฟิกใต้ โดยต้องการเน้นย้ำว่า นโยบายต่างประเทศเกาหลียุคใหม่ไม่เพียงให้ความสำคัญกับปัญหาคาบสมุทรเกาหลีและความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับเอเซียทั้งหมด ที่สำคัญการทูตสาธารณะ (public diplomacy) จะเป็นเครื่องมือหลักที่เกาหลีจะนำมาใช้ดำเนินความสัมพันธ์กับเอเซีย ซึ่ง อี ซุน-ชุน (Lee Soon-chun) อธิการบดีสถาบันการต่างประเทศและความมั่นคงแห่งชาติของกระทรวงการต่างประเทศเกาหลีมองว่า “การทูตสาธารณะจะเป็นเครื่องมือหลักของความคิดริเริ่มเอเซียใหม่ เพื่อสร้างสัมพันธภาพอันดีกับภูมิภาคเอเซีย อันจะช่วยเสริมสร้างบทบาทและสถานะของเกาหลีในประชาคมระหว่างประเทศ”⁵

จะเห็นได้ว่า แนวทางการทูตหลักที่เกาหลีใช้ยกระดับสถานะของประเทศ คือ การผลักดันแนวคิดริเริ่มของตนให้เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ เน้นความเป็นผู้นำในการกำหนดบรรทัดฐานต่างๆ (norm setter) เพื่อสร้างระเบียบโลกและภูมิภาค⁶ ตลอดจนการเข้าเป็นสมาชิกองค์การระหว่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญในประชาคมโลก โดยเฉพาะองค์การที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความท้าทายต่างๆ ที่โลกกำลัง

⁵ Lee Soon-chun (2009), *Summit and S.Korea's 'New Asia Initiative'*, 15 October 2013, available from

http://www.mofa.go.kr/ENG/press/speeches/senior/index.jsp?menu=m_10_40_40&sp=/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp%3FtypeID=12%26boardid=4728%26seqno=307573

⁶ Interview Chung Hae-moon.

เผชิญอยู่ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเกาหลีพยายามมีส่วนร่วมเชิงรุกด้วยการแสดงความคิดริเริ่มในฐานะเจ้าภาพจัดการประชุม นอกจากนี้ เกาหลียังยกระดับสถานะเป็นผู้นำจัดตั้งสถาบันระหว่างประเทศเพื่อแสวงหาความร่วมมือในประชาคมระหว่างประเทศ เช่น การจัดตั้งสถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (GGGI) ที่มีหลายประเทศจากทั่วโลกเข้าร่วมมือผลักดันแนวคิดการปกป้องสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ

สถานะมหาอำนาจขนาดกลางและบทบาทในประชาคมโลก

เกาหลีมีความต้องการจะยกระดับสถานะของประเทศเป็น “มหาอำนาจขนาดกลาง” (middle power) ที่มีความรับผิดชอบต่อประเด็นความท้าทายของโลก เนื่องจากเกาหลีเป็นประเทศขนาดเล็กทั้งด้านพื้นที่และประชากร ประกอบกับสภาพแวดล้อมทางภูมิรัฐศาสตร์ที่รายล้อมไปโดยประเทศมหาอำนาจทั้งรัสเซีย จีน และญี่ปุ่น ทำให้การยกระดับเป็นมหาอำนาจขนาดกลางมีความเป็นไปได้และไม่นำไปสู่ความขัดแย้งกับประเทศในภูมิภาค ซึ่งนักวิชาการเกาหลีมองว่า “การแสวงหาการเป็นมหาอำนาจขนาดกลางเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เพราะเมื่อเกาหลียกระดับเป็นประเทศพัฒนาแล้วก็ต้องเพิ่มบทบาทบนเวทีโลกมากขึ้นตามไปด้วย”⁷ โดยการยกระดับสถานะและเพิ่มบทบาทบนเวทีโลกของเกาหลีสามารถแบ่งได้เป็นประเด็นความมั่นคงและเศรษฐกิจ

ประเด็นความมั่นคง เกาหลีพยายามมีบทบาทเชิงรุกในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศด้านความมั่นคงผ่านกลไกต่างๆ ในระดับภูมิภาค โดยจะเน้นสร้างเสถียรภาพและความรุ่งเรืองผ่านความร่วมมืออย่างแข็งขันกับประเทศเพื่อนบ้าน และจะพัฒนาสถาบันด้านความมั่นคงเพื่อเป็นเวทีปรึกษาหารือตลอดจนพยายามมีบทบาทในเวทีระดับภูมิภาค เช่น การประชุม 6 ฝ่าย (Six-party talks) การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ARF) และการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (EAS) รวมถึงสร้างฉันทามติเอเชียตะวันออก (East Asia Consensus) อันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการส่งเสริมความเป็นมหาอำนาจขนาดกลางที่มีสถาบันเอเชียตะวันออก (East Asia Institute หรือ EAI) เป็นผู้ผลักดันภายใต้การสนับสนุนจากรัฐบาลเกาหลี⁸

สำหรับในระดับโลก เกาหลีพยายามมีบทบาทในการสร้างสันติภาพของโลก ด้วยการเข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (UNPKO) ซึ่งเกาหลีจะนำเอาประสบการณ์การฟื้นฟูประเทศหลังสงครามเกาหลีมาใช้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อประเทศที่กำลังประสบปัญหาความขัดแย้งและภัยสงคราม⁹ ในอีกด้านหนึ่ง เกาหลีถือว่า UNPKO มีความสำคัญต่อประเทศ เพราะ คนเกาหลีเคยประสบกับความทุกข์

⁷ Interview Lee Sanryol.

⁸ Interview Yul Sohn.

⁹ Lee Sang-hee (2009), Korea's role in global security: defence policy in times of uncertainty, *Seoul International Aerospace & Defense Focus*, Military Technology (MILTECH), pp. 12-16.

ยากจากภัยสงคราม และรู้สึกซาบซึ้งต่อการให้ความช่วยเหลือของนานาชาติ ทำให้คนเกาหลีเห็นว่า การเข้าร่วม PKO จะเป็นการชดใช้คืนแก่สังคมโลก¹⁰

ประเด็นเศรษฐกิจ เกาหลีให้ความสำคัญกับการบูรณาการทางเศรษฐกิจทั้งระดับทวิภาคีและพหุภาคี โดยให้ความสำคัญกับการเปิดเขตการค้าเสรี (Free Trade Area หรือ FTA) กับประเทศต่างๆ นับตั้งแต่วิกฤตการเงินปี 1997 จนถึงปี 2011 เกาหลีมีการเจรจา FTA กับมากกว่า 50 ประเทศ¹¹ ได้แก่ สหรัฐฯ สหภาพยุโรป อาเซียน รวมถึงกำลังเจรจากับจีนและญี่ปุ่น ซึ่งเกาหลีหวังว่า การจัดตั้งเขตการค้าเสรีจะทำให้เกาหลีเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค และเป็นจุดเชื่อมโยงเศรษฐกิจระหว่างภายในกับภายนอกภูมิภาคอีกด้วย นอกจากนี้ เกาหลียังพยายามมีส่วนร่วมกับการบูรณาการทางการเงินภายในภูมิภาค เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้นได้ เช่น การมีส่วนร่วมในแนวคิดริเริ่มเชียงใหม่ พหุภาคี (Chiang Mai Initiative Multilateralization หรือ CMIM) การเสนอจัดตั้งกลุ่มวิสัยทัศน์เอเชียตะวันออก (EAVG) ในปี 1999 และพัฒนาเป็น EAVG II ในปี 2010¹²

อีกทั้งเกาหลียังคาดหวังว่า การแสดงบทบาทในด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ นอกจากเป็นการยกระดับสถานะของประเทศเป็นมหาอำนาจขนาดกลางแล้ว ยังอาจช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์และเสน่ห์ของเกาหลีในทัศนะของต่างชาติอีกทางหนึ่ง

แนวคิดดังกล่าวยังได้รับการสานต่อจากประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮเย เพราะถือว่า การผลักดันประเทศให้เป็นมหาอำนาจขนาดกลางเป็น 1 ใน 3 เสาหลักของนโยบายต่างประเทศ ประกอบด้วย 1) การเมืองที่มีความเชื่อใจซึ่งกันและกัน (trust politics) เน้นใช้กับเกาหลีเหนือ 2) แนวคิดริเริ่มความร่วมมือเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast Asia Cooperation Initiative) และ 3) มหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบ (responsible middle power) ถึงแม้ว่า จะไม่ได้ประกาศอย่างเป็นทางการในหน่วยงานภาครัฐ แต่ก็เป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายต่างประเทศของรัฐบาล ปัก กึน-ฮเย¹³ นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดริเริ่มอื่นๆ ที่ถือเป็นส่วนสนับสนุนการเป็นมหาอำนาจขนาดกลางที่รับผิดชอบของเกาหลี เช่น “กระบวนการโซล” (Seoul Process) เพื่อสร้างความร่วมมือและลดความขัดแย้งภายในภูมิภาค¹⁴ และ

¹⁰ Sangtu Ko (2012), Korea's middle power activism and peacekeeping operations, *Asia Europe Journal*, Vol. 10, p. 293.

¹¹ Woosik Moon (2011), Whither East Asian economic integration? Korea's regionalization cum globalization strategy, *Asia Europe Journal*, Vol. 9, pp. 38-39.

¹² Park Sung-hoon (2012), Quest for a stronger regional leadership and an upgraded global profile: Korea's opportunity in the crisis, *Asia Europe Journal*, 9, pp. 232-234.

¹³ Interview Yul Sohn.

¹⁴ Korea Herald, S.Korea eyes drawing up road map for cooperation with China, Japan, 14 July 2013, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130714000083>

“แนวคิดริเริ่มสันติภาพ” (Peace Initiative) ที่ต้องการแสวงหาความร่วมมือเพื่อสร้างสันติภาพภายในภูมิภาคกับอาเซียน โดยทั้งสองแนวคิดจะเริ่มร่วมมือจากประเด็นที่มีใช้การเมือง¹⁵

นอกจากนี้ เกาหลียังได้พยายามมีบทบาทในฐานะ “สะพานเชื่อม” (bridging role) แบ่งเป็นการเป็นสะพานเชื่อมระหว่างประเทศมหาอำนาจ ทั้งในภูมิภาคอย่างจีนและญี่ปุ่นเพื่อแก้ไขความขัดแย้งระหว่างสองประเทศ ด้วยการเสนอจัดตั้งกลไกความร่วมมือไตรภาคีระหว่างจีน ญี่ปุ่นและเกาหลี (Trilateral Cooperation Secretariat หรือ TCS) อีกทั้งเกาหลียังคาดหวังถึงการเป็นสะพานเชื่อมระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ซึ่งในปัจจุบันทั้งสองประเทศแข่งขันกันสร้างอิทธิพลผ่านการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค โดยสหรัฐฯได้พยายามผลักดันกรอบข้อตกลงการเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Trans-Pacific Partnership หรือ TPP) ที่ไม่มีจีน ขณะที่จีนสนับสนุนกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership หรือ RCEP) ที่ไม่มีสหรัฐฯ ทำให้ประเทศอื่นในภูมิภาคตกอยู่ในสถานการณ์ก้ำกึ่งไม่เข้าค่ายไม่ออก (dilemma) ซึ่งในประเด็นนี้ เกาหลีหวังจะเป็นสะพานเชื่อมกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจทั้งสองได้¹⁶

การเป็นสะพานเชื่อมระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา เพราะเกาหลีเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศภายในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้นเกาหลีถือว่า ตนเข้าใจความต้องการของประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องการองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาประเทศ ดังนั้นเกาหลีจึงถือว่า ตนสามารถเป็นสะพานในการถ่ายทอดองค์ความรู้จากประสบการณ์การพัฒนา อีกทั้งเกาหลียังเป็นประเทศสมาชิกของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เช่น กลุ่ม G20 และ OECD รวมถึงกลุ่มประเทศมหาอำนาจขนาดกลางประกอบด้วย เม็กซิโก อินโดนีเซีย เกาหลี ตุรกีและออสเตรเลีย (Mexico, Indonesia, Korea, Turkey and Australia หรือ MIKTA) ซึ่งเป็นการประชุมหารืออย่างไม่เป็นทางการในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดในการจัดการปัญหาของโลก¹⁷ เหล่านี้จะเป็นเวทีที่เกาหลีสามารถแสดงบทบาทในฐานะสะพานเชื่อมและประเทศมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบได้

¹⁵ Korea Herald, *Park secures ASEAN support for her regional peace initiative*, 10 October 2013, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20131010000755>

¹⁶ Yul Sohn, *Searching for a new identity: public diplomacy challenges of South Korea as a middle power*, Korea Public Diplomacy Forum (KPDF), International Symposium 2012, pp. 81 -82.

¹⁷ Korea Herald, *Korea, 4 middle powers launch dialogue body*, 26 September 2013, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130926000752>

นโยบายการยกระดับสถานะและเพิ่มบทบาทของเกาหลีต่ออาเซียน

เกาหลีพยายามมีบทบาทนำในอาเซียนเพื่อยกระดับเป็นประเทศมหาอำนาจขนาดกลาง โดยมีการเสนอแนวคิดริเริ่มเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก ได้แก่ การเสนอจัดตั้งกลุ่มวิสัยทัศน์เอเชียตะวันออก (EAVG) และ EAVG II ที่ได้มีการประชุมอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปี 2011 เพื่อเป็นเวทีให้ผู้เชี่ยวชาญจากชาติสมาชิก ASEAN+3 มาร่วมคิดเพื่อแสวงหาแนวทางความร่วมมือเชิงลึก และการเสนอคำนิยามการเติบโตสีเขียวให้เป็นหนึ่งในความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก แสดงถึงความพยายามจะเป็นผู้นำด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอาเซียน

เกาหลีมียุทธศาสตร์หลักในการยกระดับสถานะและเพิ่มบทบาทของตนคือ Global Korea โดยเกาหลีได้ใช้ความคิดริเริ่มเอเชียใหม่ (New Asian Initiative) ในฐานะส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ Global Korea มาดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียน และถือว่าอาเซียนเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือที่สำคัญของการผลักดันแนวคิดริเริ่มนี้ โดยได้ประกาศความร่วมมือดังกล่าวในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน-เกาหลีครบรอบการสถาปนาความสัมพันธ์ 20 ปี ในฐานะหุ้นส่วนเจรจาในปี 2009 (ASEAN-Korea Commemorative Summit) ที่จัดขึ้นที่เกาะเชจู ประเทศเกาหลี¹⁸ ดังนั้นความคิดริเริ่มเอเชียใหม่จึงเป็นแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีกับอาเซียนตลอดสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก

เกาหลีพยายามแสดงบทบาทสะพานเชื่อมภายในอาเซียน ด้วยการแบ่งปันองค์ความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาประเทศ อีกทั้งเกาฬียังมองว่า ในฐานะมหาอำนาจขนาดกลางเกาหลีสามารถถ่ายทอดความต้องการของประเทศกำลังพัฒนาสู่เวทีระดับโลกได้ เช่น เวที OECD การประชุม G20 และ UN รวมถึงการร่วมมือกับประเทศมหาอำนาจขนาดกลาง เพื่อเพิ่มน้ำหนักของความต้องการของกลุ่มตามเจตนารมณ์ของประเทศกำลังพัฒนาให้มากขึ้น ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อประเทศกำลังพัฒนาในอาเซียน โดยผู้นำอาเซียนก็เห็นด้วยกับบทบาทเชิงรุกของเกาหลีที่มีการพัฒนาความร่วมมือกับอาเซียนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการจัดการน้ำของเกาหลี เพราะเกาหลีถือเป็นตัวอย่างของการพัฒนาในด้านนี้¹⁹ และจากงานวิจัยของสถาบัน S. Rajaratnam ของสิงคโปร์ในปี 2013 พบว่า คนอาเซียนมีทัศนะในเชิงบวกต่อความพยายามของเกาหลีในการแสดงบทบาทเป็นมหาอำนาจขนาดกลาง แต่ขณะเดียวกันในมุมมองของอาเซียนเกาฬียังคงมีบทบาทแค่ด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเท่านั้น

¹⁸ Ministry of Foreign Affairs (2010), *Appointment of the Ambassador to ASEAN*, 15 October 2013, available from http://www.mofa.go.kr/ENG/press/pressreleases/index.jsp?menu=m_10_20&sp=/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp%3FtypeID=12%26boardid=302%26seqno=308110

¹⁹ ASEAN, *Chairman Statement of 14th ASEAN-ROK Summit*, 20 November 2013, available from <http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/ROK-CS.pdf>

เพราะเกาหลียังคงเน้นประเด็นเกาหลีเหนือและการเป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงกับสหรัฐฯ เป็นลำดับแรก ซึ่งนักวิชาการสิงคโปร์ให้คำแนะนำว่า²⁰

1) เกาหลีควรวางตัวเป็นกลางมากขึ้นเพราะการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ อาจสร้างความกังวลแก่ชาติสมาชิกอาเซียนในประเด็นการแข่งขันแสวงหาอำนาจของประเทศมหาอำนาจ

2) เกาหลีควรเพิ่มปฏิสัมพันธ์เชิงลึกด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง รวมถึงความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของชาติอาเซียนด้วยการใช้ประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลี อันจะเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของเกาหลีในฐานะประเทศมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบ

3) เกาหลีควรมีส่วนร่วมมากขึ้นในเวทีระดับภูมิภาค ซึ่งจะช่วยเกาหลีในการแสวงหาจุดยืนร่วมในประเด็นเกาหลีเหนือ เสริมสร้างแนวคิดการทูตเครือข่ายของเกาหลี (network diplomacy) และจะช่วยให้ความพยายามในการเป็นสะพานเชื่อมของเกาหลีมีโอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น เหล่านี้จะช่วยเพิ่มโอกาสให้เกาหลีประสบความสำเร็จในการยกระดับสถานะและเพิ่มบทบาทของเกาหลีในประชาคมอาเซียนมากขึ้น

รัฐบาลเกาหลีในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก ต้องการยกระดับสถานะเป็นประเทศมหาอำนาจขนาดกลางและเพิ่มบทบาทของประเทศด้วยยุทธศาสตร์ Global Korea และความคิดริเริ่มเอเซียใหม่ ผ่านการเสนอความคิดริเริ่มในฐานะประเทศเจ้าภาพจัดการประชุมระดับโลก ผลักดันสถาบัน GGGI ให้เป็นองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อส่งเสริมบทบาทนำด้านการเติบโตสีเขียวของเกาหลี และพยายามมีส่วนร่วมเชิงรุกทั้งด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจบนเวทีระหว่างประเทศ นอกจากนี้ เกาหลีได้กำหนดบทบาทของประเทศเป็นสะพานเชื่อมระหว่างประเทศมหาอำนาจที่เกาหลีมองว่า สามารถเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยความขัดแย้งได้ และเป็นสะพานถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อลดช่องว่างการพัฒนาของโลก

อย่างไรก็ตาม การที่ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก เดินทางไปหมู่เกาะที่อกโด (Dokdo) หรือทาเคชิมะ (Takeshima) ในภาษาญี่ปุ่น ในปี 2012 ซึ่งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประธานาธิบดีเกาหลีเดินทางเยือนหมู่เกาะดังกล่าว โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อเรียกคะแนนนิยมที่ตกต่ำลงคืน อันเนื่องจากปัญหาพิพาทของพี่ชายและคนใกล้ชิด²¹ อาจส่งผลกระทบต่อความพยายามยกระดับสถานะและบทบาทของประเทศที่ได้ดำเนินมาหลายปี

ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก เยือนหมู่เกาะต็อกโดในปี 2012 ที่มาภาพ:

<http://blogs.cfr.org>

²⁰ Sarah Teo... [et.al.] (2013), South Korea's Middle-Power Engagement Initiatives: Perspective from Southeast Asia, pp. 22-23.

²¹ Kim Kee-seok (2012), Lee Myung Bak's stunt over disputed islands, East Asia Forum, available from <http://www.eastasiaforum.org/2012/08/19/lee-myung-baks-stunt-over-disputed-islands/>

อีกทั้งวาระการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีที่จำกัดแค่ 1 สมัยระยะเวลา 5 ปี ส่งผลต่อความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ แม้ว่า ประธานาธิบดีจะมาจากพรรคเดียวกันก็ตาม เห็นได้จาก ในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ที่มีการดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อยกระดับสถานะและบทบาทของประเทศอย่างแข็งขัน แต่ในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง ได้ลดความสำคัญของนโยบายดังกล่าวลง และหันมาเน้นประเด็นเศรษฐกิจเป็นลำดับแรกผ่านยุทธศาสตร์อย่าง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์มาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีแนวทางการทูตค้าขาย (Sale Diplomacy) เป็นแนวทางหลัก โดยในการเยือนต่างประเทศของประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง เช่น รัสเซีย (การประชุม G20) จีน เวียดนาม และอินโดนีเซีย จะให้ความสำคัญกับการค้าและการลงทุนเป็นลำดับแรก และแนวคิดริเริ่มยูเรเชีย (Eurasia Initiative) เพื่อเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งและพลังงานข้ามทวีป โดยในที่ประชุมยูเรเชียที่จัดขึ้นที่กรุงโซลปี 2013 เกาหลีเสนอสร้างทางสายไหมด่วนพิเศษ (Silk Road Express) เพื่อเชื่อมโยงทางถนนและทางรถไฟจากปูซานไปยุโรป²² ถือได้ว่า รัฐบาล ปัก กึน-ฮย็อง มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มิใช่เพื่อยกระดับสถานะและเพิ่มบทบาทของประเทศในประชาคมระหว่างประเทศเช่นรัฐบาลก่อน

4.4.2 การทูตวัฒนธรรมของเกาหลี

ความนิยมของวัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีในต่างประเทศ ทำให้รัฐบาลเกาหลีเล็งเห็นถึงโอกาสในการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมมาดำเนินการทูตสาธารณะ²³ โดยกระทรวงการต่างประเทศ ได้สนับสนุนการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในต่างประเทศ โดยเฉพาะในโอกาสพิเศษทางการทูต เช่น งานครบรอบการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างเกาหลีกับต่างประเทศ และการส่งเสริมการแสดง เทศกาลภาพยนตร์ และศิลปะเกาหลีในต่างประเทศของมูลนิธิเกาหลี²⁴ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมเกาหลีให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น 2) สร้างความเป็นหุ้นส่วนที่แข็งแกร่งและความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชน 3) ช่วยพัฒนาความสามารถของศิลปินชาวเกาหลีให้ทัดเทียมระดับโลกและ 4) ใช้วัฒนธรรมของ

²² Korea Herald, Park seeks 'Eurasia Initiative' to build energy, logistics links, 18 October 2013, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20131018000620>

²³ Gunjoo Jang and won K. Paik (2012), Korea Wave as Tool for Korea's New Cultural Diplomacy, *Advances in Applied Sociology*, p. 201.

²⁴ Ministry of Foreign Affairs of Republic of Korea, *Overview of Cultural Policy*, 28 December 2013, available from http://www.mofa.go.kr/ENG/policy/culture/overview/index.jsp?menu=m_20_150_10

เกาหลีสร้างความสุขแก่ชาวต่างชาติ โดยเกาหลีต้องการให้การทูตวัฒนธรรมกระชับความสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับรัฐบาลจนถึงประชาชน²⁵

นอกจากการทูตวัฒนธรรมแล้ว ยังรวมถึงการแลกเปลี่ยนเยาวชนและการให้ทุนการศึกษา ที่ถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการกระชับความสัมพันธ์กับประชาชน ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จะวิเคราะห์เครื่องมือการทูตวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดแสดงศิลปะและวัฒนธรรมในต่างประเทศ โครงการแลกเปลี่ยนเยาวชน และทุนการศึกษาของเกาหลี โดยเน้นการทูตวัฒนธรรมของเกาหลีต่ออาเซียนเป็นหลัก

1) การจัดการแสดงศิลปะและวัฒนธรรมในต่างประเทศ

เกาหลีได้มีการจัดแสดงศิลปะและวัฒนธรรมในต่างประเทศ โดยศูนย์อาเซียน-เกาหลี (ASEAN-Korea Centre) เป็นหน่วยงานหลักในการเผยแพร่วัฒนธรรมเกาหลีในอาเซียน มีการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกจากกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งเกาหลีต้องการให้การเผยแพร่วัฒนธรรมนั้นเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two-way dialogue) กล่าวคือ ไม่ใช่เพียงการเผยแพร่วัฒนธรรมเกาหลีเท่านั้น แต่ยังเป็นการนำเอาวัฒนธรรมของอาเซียนไปจัดแสดงที่เกาหลีเพื่อสร้างความเข้าใจของคนเกาหลีที่มีต่ออาเซียนให้มากขึ้นเช่นเดียวกัน ตัวอย่างโครงการจัดแสดงศิลปะและวัฒนธรรมเกาหลีควบคู่ไปกับวัฒนธรรมอาเซียน ได้แก่

แผนประชาสัมพันธ์เทศกาลมิตรภาพไทย-เกาหลี ปี 2013 ที่มาภาพ: <http://thailandexhibition.com>

1.1) โครงการห้องแสดงผลงานออนไลน์ (ASEAN Cyber Gallery) เริ่มโครงการมาตั้งแต่ปี 2009 โดยเป็นการจัดแสดงศิลปะและวัฒนธรรมสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของ 11 ชาติ (อาเซียนและเกาหลี) อีกทั้งยังมีการนำไปจัดนิทรรศการแสดงผลงานที่เกาหลี เพื่อให้คนเกาหลีมีความเข้าใจเกี่ยวกับอาเซียนมากขึ้น ตัวอย่างกิจกรรมที่มีในโครงการห้องแสดงผลงานออนไลน์ เช่น การจัดการแข่งขันสื่อผสมปี 2009-2011 การจัดแสดงสิ่งทออาเซียนปี 2011 การประกวดและนิทรรศการภาพวาดเด็กปี 2010-2012 นิทรรศการอาหารและ

²⁵ Ibid.

เครื่องคัมอาเซียนปี 2011-2012 นิทรรศการของตกแต่งบ้านอาเซียนปี 2011-2012 และนิทรรศการศิลปะสื่อร่วมสมัยอาเซียน-เกาหลีปี 2013²⁶

1.2) การจัดเทศกาลเกาหลี (Korea Festival) โดยมีการนำนักแสดงจากเกาหลีและอาเซียนมาร่วมแสดงด้วยกัน เช่น งานเทศกาลมิตรภาพไทย-เกาหลี (Thailand-Korea Friendship Festival) อันเป็นงานที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเป็นความร่วมมือระหว่างสถานเอกอัครราชทูตเกาหลีประจำประเทศไทยกับกระทรวงวัฒนธรรมไทย²⁷ เทศกาลภาพยนตร์เกาหลี-พม่าปี 2009 และปี 2011²⁸ เทศกาลเกาหลีที่สิงคโปร์ปี 2013 จัดโดยสถานเอกอัครราชทูตเกาหลีประจำสิงคโปร์ เทศกาลวัฒนธรรมและศิลปะการทำอาหารเวียดนาม-เกาหลีปี 2013 ที่กรุงฮานอย จัดโดยสถานเอกอัครราชทูตเกาหลีประจำเวียดนาม²⁹ และเทศกาลเกาหลี-อาเซียน (ASEAN-Korea Festival) จัดโดยศูนย์อาเซียน-เกาหลี ซึ่งในปี 2013 สำหรับปีนี้รูปแบบการจัดงาน คือ การเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ทางการทูตครบรอบ 40 ปี ระหว่างเกาหลีกับอินโดนีเซีย และการเป็นประธานอาเซียนของบรูไน จึงเน้นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างเกาหลี อินโดนีเซีย และบรูไน โดยมีจัดการแสดงใน 3 ประเทศ³⁰

อีกทั้งทุกๆ ปี กระทรวงการต่างประเทศเกาหลีได้จัดส่งศิลปินและนักแสดงเข้าร่วมเทศกาลภาพยนตร์และนิทรรศการศิลปะเกาหลีในต่างประเทศอยู่เสมอ โดยในปี 2009 มีการนำเสนอวัฒนธรรมเกาหลีใน 77 งานแสดงศิลปะใน 47 ประเทศทั่วโลก³¹ แสดงให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายเชิงรุกของเกาหลีเพื่อสร้างเสน่ห์ของประเทศด้วยการทูตวัฒนธรรม

²⁶ ASEAN-Korea Centre, *ASEAN Cyber Gallery*, 28 December 2013, available from

<http://www.aseankorea.org/program/cyber/exhibitionList.jsp>

²⁷ Korea Sarang.com, *Thailand-Korea Friendship Festival 2012 'Together for Green World'*, 28 December 2013, available from

<http://koreasarang.com/5450/thailand-korea-friendship-festival-2012-together-for-green-world->

²⁸ ASEAN-Korea Centre, *Korean Wave in Myanmar*.

²⁹ Vietsea Tourist, *Vietnam-Korea gastronomy and cultural festival 2013 in Hanoi*, 28 December 2013, available from

<http://www.vietseatourist.vn/News/category1/news-22/Vietnam-%E2%80%93-Korea-gastronomy-and-cultural-festival-2013-in-Hanoi.html>

³⁰ ASEAN-Korea Centre, *ASEAN-Korea Centre Hosts the '2013 ASEAN-Korea Festival'*, 28 December 2013, available from

<http://www.aseankorea.org/program/event/detail.jsp?menuID=001002001001&eventGroupID=2&eventID=658>

³¹ Regina Kim (2011), *South Korean Cultural Diplomacy and Efforts to Promote the ROK's Brand Image in the United State and Around the World*, p. 127.

2) การแลกเปลี่ยนเยาวชน

ภาพกิจกรรมทัศนศึกษาเมืองยอจู ของโครงการ
เครือข่ายเยาวชนอาเซียน-เกาหลี ที่มาภาพ:

<http://www.koreatimes.co.kr>

ของเยาวชนอาเซียน-เกาหลีปี 2013 ว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลี ที่เกาหลีต้องการนำเสนอแนวคิดสังคมคาร์บอนต่ำและค่านิยมการเติบโตสีเขียว³² แต่เมื่อเปรียบเทียบกับโครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนของจีนและญี่ปุ่นกับอาเซียน โครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนของเกาหลียังเป็นเพียงขั้นเริ่มต้นเท่านั้น

3) ทุนการศึกษา

ความสำเร็จในการยกระดับมาตรฐานการศึกษาอันเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ ทำให้เกาหลีเป็นประเทศที่ได้รับการจัดอันดับให้เป็นประเทศที่มีการจัดการการศึกษาที่ดีสุดเป็นอันดับ 6 ของโลก ในปี 2011 จากรายงานขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ที่พิจารณาจากจำนวนผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ และรายได้เฉลี่ยต่อหัว³⁵ ถือเป็นอีกหนึ่งเสน่ห์ที่ดึงดูดใจเยาวชนชาวต่างชาติให้มาศึกษาต่อที่ประเทศเกาหลี สอดคล้องกับรายงานตัวชี้วัดด้านการศึกษาของ OECD ปี 2012 (Education at a Glance: OECD Indicators 2012) มีชาวต่างชาติ

³² ASEAN-Korea Centre, *ASEAN-Korea Youth Workshop 2013*, 28 December 2013, available from http://www.aseankorea.org/inc/download.jsp?dirName=event/2/&fileName=Content_ASEANKoreaYouth_20130821.pdf

³³ ASEAN-Korea Centre, *ASEAN-Korea Youth Network Program*, 28 December 2013, available from <http://www.aseankorea.org/program/event/detail.jsp?menuID=002002001&eventGroupID=2&eventID=627>

³⁴ ASEAN-Korea Centre, *ASEAN-Korea Youth Workshop 2013*.

³⁵ Top 10 Collections, *Top 10 Most Educated Countries in the World*, 12 February 2014, available from <http://toptencollections.com/top-10-most-educated-countries-in-the-world-israel-in-second-place-after-canada/>

สนใจมาศึกษาต่อที่เกาหลีเพิ่มขึ้นจากประมาณร้อยละ 0.8 ในปี 2000 เป็นร้อยละ 2 ในปี 2010 เป็นประเทศอันดับ 15 ของโลก ที่ชาวต่างชาติให้ความสนใจมาศึกษาต่อ³⁶

ดังนั้นภายใต้ยุทธศาสตร์ Global Korea เกาหลีมีทุนการศึกษาที่ชื่อว่า “Global Korea Scholarship หรือ GKS” อันเป็นการบูรณาการทุนรัฐบาลทั้งหมดมาอยู่ในทุนนี้ เช่น โครงการทุนรัฐบาลเกาหลี (Korean Government Scholarship Program หรือ KGSP) ที่มีการมอบทุนแก่นักเรียนต่างชาติมากกว่า 100 ทุนจาก 62 ประเทศทั่วโลก มีสถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาระหว่างประเทศ (National Institute for International Education หรือ NIIED) กระทรวงศึกษาธิการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (MEST) เป็นหน่วยงานหลักในการดูแล โดยเกาหลีมีความต้องการที่จะนำเอาประสบการณ์การพัฒนาประเทศ ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มาแบ่งปันแก่ประเทศกำลังพัฒนาผ่านการให้ทุนการศึกษานี้³⁷

สำหรับอาเซียน ในฐานะของประเทศกำลังพัฒนาและเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ของเกาหลี จึงได้รับความสนใจจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และมหาวิทยาลัยเกาหลีในการจัดสรรทุนการศึกษา เพื่อชักจูงให้เยาวชนอาเซียนหันมาสนใจศึกษาต่อที่เกาหลี ตัวอย่างทุนการศึกษาที่เกาหลีจัดสรรให้อาเซียน ได้แก่

โครงการส่งเสริมความเป็นผู้นำอาเซียน (ASEAN Leaders Fostering Program) ที่ริเริ่มในปี 2002 อันเป็นความร่วมมือระหว่างเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (ASEAN University Network หรือ AUN) กับมหาวิทยาลัยแทจ็อน (Daejeon University) ภายใต้ชื่อกองทุนโครงการความร่วมมือมุ่งสู่นาคตาอาเซียน-เกาหลี (ASEAN-ROK Future Oriented Programs Funds) ซึ่งในปีการศึกษา 2013/2014 ได้จัดสรรทุนการศึกษาจำนวน 20 ทุน แก่นักเรียนอาเซียนให้มาศึกษาต่อด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา ที่มหาวิทยาลัยแทจ็อน³⁸

ทุนของสำนักความร่วมมือระหว่างประเทศเกาหลี (KOICA) สำหรับประเทศกำลังพัฒนา เป็นทุนเพื่อการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาด้านที่เกาหลีมีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ เช่น นโยบายสาธารณะ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาระหว่างประเทศ วิทยาศาสตร์ประมง และการพัฒนาการเกษตร โดยประเทศอาเซียนที่มีสิทธิรับทุน ได้แก่ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม ลาว กัมพูชา และพม่า³⁹

³⁶ OECD, *Education at a Glance: OECD Indicators 2012*, 12 February 2014, available from <http://www.oecd.org/edu/CN%20-%20United%20States.pdf>

³⁷ Study in Korea, *About GKS*, 28 December 2013, available from http://www.studyinkorea.go.kr/en/sub/gks/gks_introduce.do

³⁸ International Office and Partnership, *ASEAN Leaders Fostering Program 2013/2014*, Daejeon University, 28 December 2013, available from <http://international.unair.ac.id/english/index.php/scholarship/scholarship-list/92-asean-leaders-fostering-program-2013-2014-daejeon-university-south-korea>

³⁹ Scholarship Position, *2013 KOICA Scholarship Program (SP) for International Students in Korea*, 28 December 2013, available from <http://scholarship-positions.com/koica-scholarship-program-sp-for-international-students-in-korea-2013/2013/02/16/>

นอกจากนี้ ยังมีทุนการศึกษาจากภาคเอกชนเกาหลีที่ได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยแห่งชาติโซล⁴⁰ ในการให้ทุนการศึกษาแก่ประเทศที่ภาคเอกชนเกาหลีเข้าไปลงทุน เนื่องจากต้องการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของบริษัทในมุมมองของคนท้องถิ่น ตัวอย่างทุนการศึกษาที่ให้แก่อาเซียน ได้แก่ ทุนการศึกษาจากบริษัทฮันแซ (Hansae)⁴¹ สำหรับนักศึกษาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทุนจากมูลนิธิแทวุง (Daewoong Foundation)⁴² ที่จัดสรรทุนให้แก่นักศึกษาจากเวียดนาม ฟิลิปปินส์ ไทย และอินโดนีเซีย และทุนเส้นทางสายไหม (Silk-Road Scholarship) ของมูลนิธิสถานีโทรทัศน์ SBS ที่จัดสรรทุนให้นักศึกษาจากพม่า เวียดนาม ลาว อินโดนีเซีย กัมพูชา และไทย จะเห็นได้ว่า การให้ทุนการศึกษาของเกาหลีมีการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา

อย่างไรก็ตาม การจัดสรรทุนการศึกษาของเกาหลีเน้นให้กับประเทศที่มีความสำคัญต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเกาหลีเป็นลำดับแรก อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนทุนที่มอบให้กับอาเซียนกับทุนของจีนและญี่ปุ่น ทุนการศึกษาของเกาหลีมีจำนวนที่น้อยกว่า อาจเป็นเพราะเกาหลีเพิ่งเริ่มให้ความสำคัญกับการให้ทุนการศึกษากับอาเซียน หลังจากเล็งเห็นถึงโอกาสในการใช้ความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีของเยาวชนอาเซียนมาสร้าง soft power ด้านการทูตวัฒนธรรม ถึงแม้ว่า เมื่อเปรียบเทียบกับในแง่ปริมาณเกาหลียังมีน้อยกว่าจีนและญี่ปุ่น แต่จะเห็นว่า เกาหลีมีความพยายามในการใช้การทูตวัฒนธรรม ทั้งการเผยแพร่วัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนเยาวชน และทุนการศึกษา เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ของประเทศในมุมมองของอาเซียน

4.4.3 ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ของเกาหลี

เกาหลีให้ความสำคัญกับความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) เพราะมองว่า เป็นการตอบแทนประชาคมโลกที่เคยให้ความช่วยเหลือเกาหลีจนสามารถพัฒนาประเทศเจริญรุ่งเรืองในปัจจุบัน โดยเกาหลีได้เปลี่ยนจากประเทศผู้รับความช่วยเหลือมาเป็นประเทศให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มตัวในทศวรรษ 1990 เห็นได้จากการจัดตั้งสำนักความร่วมมือระหว่างประเทศเกาหลี (KOICA) ในปี 1991 และการเข้าเป็นสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ในปี 1996 และภายในระยะ 13 ปี เกาหลีสามารถเข้าเป็นสมาชิกของคณะกรรมการความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (OECD-DAC) ในปี 2010 ปัจจุบันเกาหลีให้ความช่วยเหลือ ODA ผ่านทางทวิภาคีมากกว่าผ่านทางพหุภาคีถึง 3 เท่า ด้วยจำนวน 1,162 ล้าน

⁴⁰ Seoul National University, *SNU Notice*, 28 December 2013, available from <http://en.snu.ac.kr/notice>

⁴¹ บริษัทสิ่งทอยักษ์ใหญ่ของเกาหลี

⁴² บริษัทด้านเกษตรกรรมของเกาหลี

เหรียญสหรัฐต่อ 388 ล้านเหรียญสหรัฐ โดยเป็นการให้การช่วยเหลือในรูปแบบเงินให้เปล่าร้อยละ 60 และรูปแบบเงินกู้ร้อยละ 40⁴³ ซึ่งเงินกู้จะให้ผ่านกองทุนความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development Cooperation Fund หรือ EDCF) มีธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้า (Eximbank) เป็นผู้ดำเนินการ ส่วนการให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าจะผ่านทางสำนักความร่วมมือระหว่างประเทศเกาหลี (KOICA)⁴⁴

ตั้งแต่เข้าเป็นสมาชิก DAC-OECD ในปี 2010 เกาหลีพยายามแสดงบทบาทเชิงรุกด้านการพัฒนา ระหว่างประเทศ เช่น การผลักดันให้มี “ฉันทามติการพัฒนาโซลเพื่อการแบ่งปันการเติบโต” (Seoul Development Consensus for Shared Growth) และ “แผนปฏิบัติว่าด้วยการพัฒนา” (Multi-Year Action Plan on Development) ในที่ประชุมสุดยอด G20 ที่กรุงโซล เป็นไปตามวาระการพัฒนาระดับ G20 ที่เน้นความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาสร้างความสามารถเพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืนและรอบด้าน และในปี 2011 เกาหลีได้เป็นประธานร่วมคณะทำงานเพื่อการพัฒนาของ G20 เกาหลีจึงมีบทบาทในการผลักดัน วาระการพัฒนาระดับ G20 ให้เป็นรูปธรรม อีกทั้งในปีเดียวกันเกาหลียังได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระดับสูง ครั้งที่ 4 ว่าด้วยประสิทธิภาพของความช่วยเหลือ (เพื่อพัฒนา) (The Fourth High Level Forum on Aid Effectiveness หรือ HLF-4) เกาหลีในฐานะเจ้าภาพจัดการประชุมก็พยายามเสริมสร้างการมีบทบาทนำในการผลักดันวาระการพัฒนาระหว่างประเทศให้มีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง⁴⁵

แม้ว่า ปริมาณความช่วยเหลือ ODA ของเกาหลีจะยังคงมีน้อยเมื่อเทียบกับญี่ปุ่นและจีน เกาหลีจึงไม่สามารถแข่งขันได้ในเรื่องยอดเงิน ดังนั้นเกาหลีจึงหันมาเน้นที่ “คุณภาพ” มากกว่าปริมาณ⁴⁶ แต่รัฐบาล เกาหลีพยายามเพิ่มจำนวนเงินให้ความช่วยเหลือ ด้วยการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อพันธะในการเพิ่ม ปริมาณ ODA ให้ได้ 2 เท่า จาก 1,550 ล้านเหรียญสหรัฐในปี 2012 เป็น 3,000 ล้านเหรียญสหรัฐ ในปี 2015 หรือคิดเป็นร้อยละ 0.25 ของการเติบโตรายได้ประชาชาติ (GNI) และจะพยายามปรับปรุงโครงสร้าง และกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของ ODA เกาหลี

เกาหลีจึงมีกฎหมายว่าด้วยความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศ และจัดตั้งคณะกรรมการ เพื่อความร่วมมือการพัฒนา ระหว่างประเทศ (Committee for International Development Cooperation หรือ CIDC) มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ในปี 2010 เพื่อเป็นหน่วยงานหลักตัดสินใจในนโยบายความช่วยเหลือ เพื่อการพัฒนาของเกาหลี

⁴³ Ministry of Foreign Affairs of Korea, *ODA/Development Cooperation*, 20 October 2013, available from http://www.mofa.go.kr/ENG/policy/oda/index.jsp?menu=m_20_110#starsearch

⁴⁴ Chun Hong-min, Elijah N. Munyi and Lee Heejin (2010), South Korea as an Emerging Donor: Challenges and Changes on Its Entering OECD/DAC, *Journal of International Development*, 22, pp. 789-791.

⁴⁵ Ministry of Foreign Affairs of Korea, *ODA/Development Cooperation*.

⁴⁶ Interview Chung Hae-moon.

อีกทั้งยังมีแผนยุทธศาสตร์เพื่อความร่วมมือการพัฒนาระหว่างประเทศ (Strategic Plan for International Development Cooperation) ที่มีวัตถุประสงค์ให้เกาหลีเป็นส่วนหนึ่งสำหรับการพัฒนาอย่างชาญฉลาด ประกอบด้วย ประการแรก ใช้ประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวมาเป็นบทเรียน ประการที่สอง เพิ่มความสามารถในการนำ ODA มาปฏิบัติใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ และ ประการที่สาม มีบทบาทเชิงรุกในการจัดการกับประเด็นปัญหาของโลกด้วยการให้ความช่วยเหลือพัฒนามากขึ้น

ประเด็นหลักของความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลี

เกาหลีดำเนินนโยบาย ODA ตาม “เป้าหมายของพัฒนาแห่งสหัสวรรษ” (Millennium Development Goals หรือ MDGs) ของสหประชาชาติ ที่เน้นเรื่องของการศึกษา การจัดการความยากจน ความเสมอภาค สาธารณสุข และการเติบโตอย่างยั่งยืน⁴⁷ ดังนั้นประเด็นเหล่านี้จึงกลายเป็นประเด็นหลักที่เกาหลีให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาในทศวรรษ 2000

การศึกษา เกาหลีได้ให้ความช่วยเหลือในการสร้างการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพ ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงคุณภาพของแบบเรียนและหลักสูตร และช่วยเหลือปรับปรุงระบบการจัดการ โดยจะเป็นที่ปรึกษาด้านนโยบายการศึกษา ในปี 2011 KOICA ได้ให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาจำนวน 60,220,000 ล้านเหรียญสหรัฐคิดเป็นร้อยละ 17.5 ของเงินช่วยเหลือทั้งหมดในปี 2011 ซึ่งภูมิภาคเอเชียและแอฟริกาเป็น 2 ภูมิภาคที่ได้รับความช่วยเหลือมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 43 และร้อยละ 22 ตามลำดับ ตัวอย่างโครงการในอาเซียน ได้แก่ โครงการพัฒนาและเผยแพร่แบบเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในประเทศลาว โครงการระบบการประเมินผลระดับชาติในเวียดนาม และโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในกัมพูชา

การจัดการความยากจน ด้วยความที่ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่มีเศรษฐกิจที่พึ่งพาการเกษตร เกาหลีจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมงในชนบท เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อันจะเป็นวิธีการจัดการความยากจนอย่างยั่งยืน โดยเกาหลีมีแนวทางในการพัฒนาชนบทดังนี้ สร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนชนบท พัฒนาเทคโนโลยีด้านการเกษตรและเพิ่มผลผลิต และปรับปรุงนโยบายด้านการเกษตรและทรัพยากรมนุษย์เพื่อการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน ซึ่งเกาหลีจะนำเอาประสบการณ์การจัดการความยากจนของประเทศมาปรับใช้ ในปี 2008 KOICA ได้ช่วยเหลือด้านการพัฒนาชนบทจำนวน 24,254,000 ล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 8.8 ของเงินช่วยเหลือทั้งหมดในปี 2008 และเอเชียและแอฟริกาเป็นสองภูมิภาคที่ได้รับประโยชน์สูงสุดคิดเป็นร้อยละ 53.3 และร้อยละ 35.1 ตามลำดับ ซึ่ง

⁴⁷ KOICA, *Core Aid Themes*, 20 October 2013, available from <http://www.koica.go.kr/>

5 ประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือด้านนี้มากที่สุด คือ มองโกเลีย ลาว กัมพูชา แทนซาเนีย และเซเนกัล ตัวอย่างโครงการพัฒนาชนบทในอาเซียน ได้แก่ โครงการสร้างคลองส่งน้ำในลาว

ความเสมอภาค เกาหลีให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างความเสมอภาคของประชาชนตามแนวทางประชาธิปไตย ด้วยการนำเอาประสบการณ์การพัฒนาด้านการเมืองของเกาหลีมาแบ่งปันให้เกิดประโยชน์ผ่านโครงการความร่วมมือในการปรับปรุงนโยบายรัฐ การจัดการภาครัฐ และปฏิรูประบบกฎหมาย เพื่อสร้างความเท่าเทียมแก่ทุกคน ในปี 2007 KOICA ได้ใช้งบประมาณจำนวน 50,900,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ คิดเป็นร้อยละ 18.8 ของเงินช่วยเหลือปี 2007 ตัวอย่างโครงการสร้างความเสมอภาค ได้แก่ โครงการสร้างสถาบันบริการภาคสาธารณะที่ออฟฟิศสถาน

สาธารณสุข เกาหลีได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขตามแนวทางของ MDGs คือ “ยุทธศาสตร์สาธารณสุขของ KOICA ปี 2011-2015” อันเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขในประเทศกำลังพัฒนาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีผู้หญิงและเด็กเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ในปี 2010 KOICA ได้ช่วยเหลือด้านสาธารณสุขจำนวน 78 ล้านเหรียญสหรัฐฯ คิดเป็นร้อยละ 17.1 ของเงินช่วยเหลือปี 2010 ซึ่งเอเชียและละตินอเมริกาเป็นสองภูมิภาคที่ได้รับความช่วยเหลือด้านนี้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51 และร้อยละ 19 ตามลำดับ ตัวอย่างโครงการในอาเซียน ได้แก่ โครงการจัดตั้งโรงพยาบาลเด็กแห่งชาติลาว-เกาหลี โครงการจัดตั้งโรงพยาบาลศูนย์ที่เวียดนาม โครงการปรับปรุงสาธารณสุขและควบคุมโรคที่ฟิลิปปินส์ และ โครงการเพิ่มขีดความสามารถของศูนย์ควบคุมโรคติดต่อที่พม่า

การเติบโตอย่างยั่งยืน เกาหลีให้ความสำคัญทั้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เห็นได้จากการร่วมมือกับประเทศในภูมิภาคเอเชียเพื่อจัดตั้ง “หุ้นส่วนสภาพอากาศเอเชียตะวันออก” (East Asia Climate Partnership) ซึ่งเกาหลีได้ประกาศให้ความช่วยเหลือด้านการจัดการกับสภาพภูมิอากาศแก่ประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียตะวันออกจำนวน 200 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ตั้งแต่ปี 2008-2012 และด้านสิ่งแวดล้อม เกาหลีมียุทธศาสตร์สร้างความสามารถร่วมกับประเทศหุ้นส่วนในการจัดการปัญหามลพิษด้านสิ่งแวดล้อม ผ่านการสร้างโครงสร้างพื้นฐานการคมนาคม ปรับปรุงระบบพลังงานให้มีประสิทธิภาพ และพัฒนาในด้านการจัดการที่ดิน ภูมิภาคเอเชียได้ส่วนแบ่งความช่วยเหลือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 17.8 ของความช่วยเหลือทั้งหมดหรือ 4,051,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในปี 2008 และ 5 ประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือมากที่สุด คือ จีน อินโดนีเซีย อิรัก เวียดนาม และกัมพูชา คิดเป็นร้อยละ 14.11 ของความช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมทั้งหมดในเอเชีย ตัวอย่างโครงการความช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมในอาเซียน ได้แก่ การพัฒนาเมล็ดพันธุ์และเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงในอินโดนีเซีย โครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อมที่เวียดนาม และโครงการสร้างสีเขียวในพื้นที่แหล่งเส้นทางตอนกลางของพม่า

จะเห็นได้ว่า เกาหลีเน้นให้ความช่วยเหลือด้วยองค์ความรู้และประสบการณ์จากการพัฒนาประเทศมากกว่าการให้เงินช่วยเหลือ เป็นไปตามแนวทางความช่วยเหลือของเกาหลีที่เน้นเรื่องคุณภาพมากกว่า

ปริมาณ แต่ขณะเดียวกันก็มีความพยายามเพิ่มเงินช่วยเหลือให้ได้ตามเกณฑ์เงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของ OECD-DAC เพราะต้องการให้ ODA เป็นทรัพยากร soft power ที่ช่วยสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของ เกาหลี

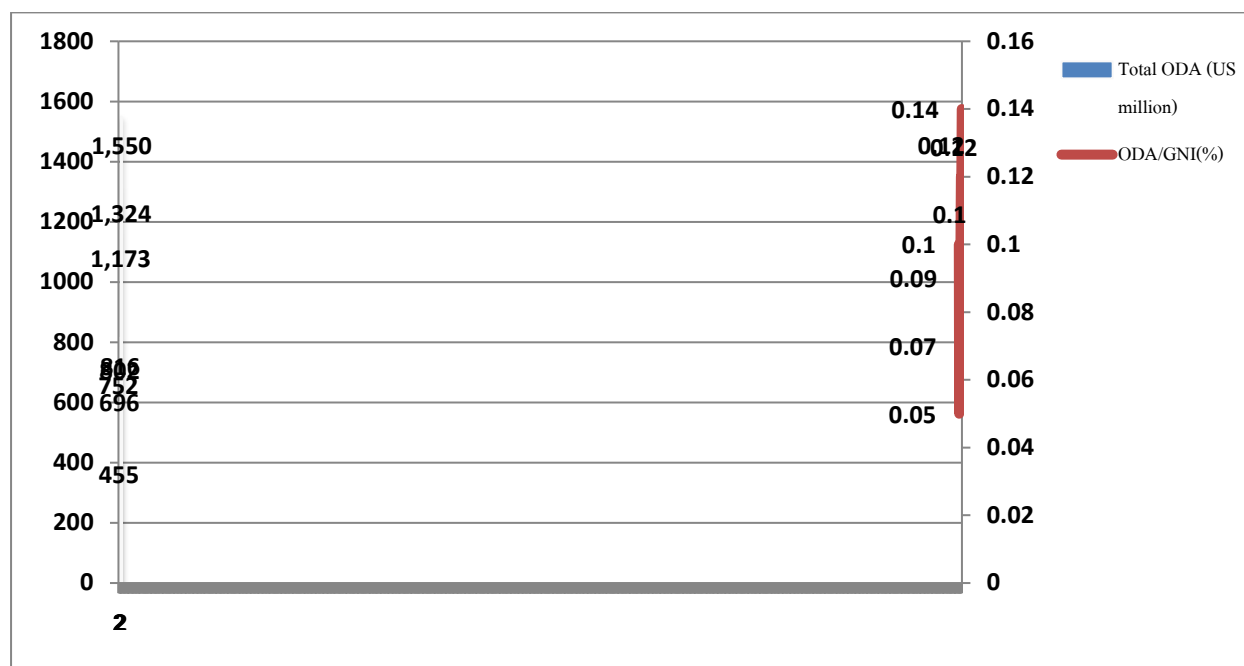
งบประมาณ ODA ของเกาหลี

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลีเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดภายในระยะเวลา 2 ทศวรรษ จาก เริ่มต้นเพียง 60 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ มาเป็น 1,300 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2011 คิดเป็น 21 เท่า สามารถเฉลี่ย ได้ว่า งบประมาณ ODA ของเกาหลีเพิ่มขึ้น 1 เท่าทุกๆปี แต่เงินช่วยเหลือของเกาหลีถือว่า มีปริมาณน้อยเมื่อ เทียบกับมาตรฐานของสมาชิก OECD-DAC หรือคิดเป็นเพียงร้อยละ 0.04-0.07 ของรายได้มวลรวม ประชาชาติเกาหลี (GNI) (ค่าเฉลี่ยมาตรฐาน ODA ของสมาชิก OECD-DAC ช่วงปี 2005-2011 คิดเป็นร้อย ละ 0.3 ของ GNI) ซึ่งจากความต้องการเข้าร่วม OECD-DAC เกาหลีจึงเพิ่มเงินช่วยเหลือ ODA ให้มากขึ้นใน ทศวรรษ 2000 ทำให้มีการเพิ่มงบประมาณ ODA จากประมาณ 420 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2004 มาเป็น 750 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี 2005 จึงเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์เกาหลีที่ ODA มีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 0.1 ของ GNI ที่สำคัญยังได้ประกาศคำมั่นสัญญาเพื่อเพิ่มสัดส่วน ODA ให้ได้ร้อยละ 0.25 ต่อ GNI ภายในปี 2015 แม้ว่า ยังคงต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของสมาชิก OECD-DAC แต่ก็แสดงถึงความพยายามในการมีส่วน ร่วมด้านช่วยเหลือพัฒนาในประชาคมโลกของเกาหลี⁴⁸

ปัจจุบันเกาหลีได้ให้เงินช่วยเหลือ ODA เกิน 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ตั้งแต่ปี 2010 ในปี 2011 มี งบประมาณทั้งสิ้น 1,324 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.8 จากปี 2010 คิดเป็นร้อยละ 0.12 ของ GNI แบ่งเป็น ODA แบบทวิภาคีจำนวน 990 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ร้อยละ 75 ของ ODA ทั้งหมด) และพหุภาคี 335 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ร้อยละ 25 ของ ODA ทั้งหมด) และปี 2012 เพิ่มขึ้นเป็น 1,550 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ คิดเป็นร้อยละ 0.14 ของ GNI แบ่งเป็นทวิภาคี 1,162 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ร้อยละ 75 ของ ODA ทั้งหมด) และพหุภาคี 400 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ร้อยละ 25 ของ ODA ทั้งหมด) เห็นได้จาก แผนภูมิด้านล่างที่แสดงถึง พัฒนาการของเงินช่วยเหลือ ODA ของเกาหลี ช่วงปี 2005-2012 ทั้งจำนวนเงินและสัดส่วนต่อ GNI

⁴⁸ ตัวเลขเงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลีในงานวิจัยฉบับนี้เกือบทั้งหมดคานามาจาก KOICA ดังนั้นจึงเป็นเพียงจำนวนเงินที่ให้ความช่วยเหลือผ่านทาง KOICA เท่านั้น ไม่รวมความช่วยเหลือผ่านทางช่องทางอื่น

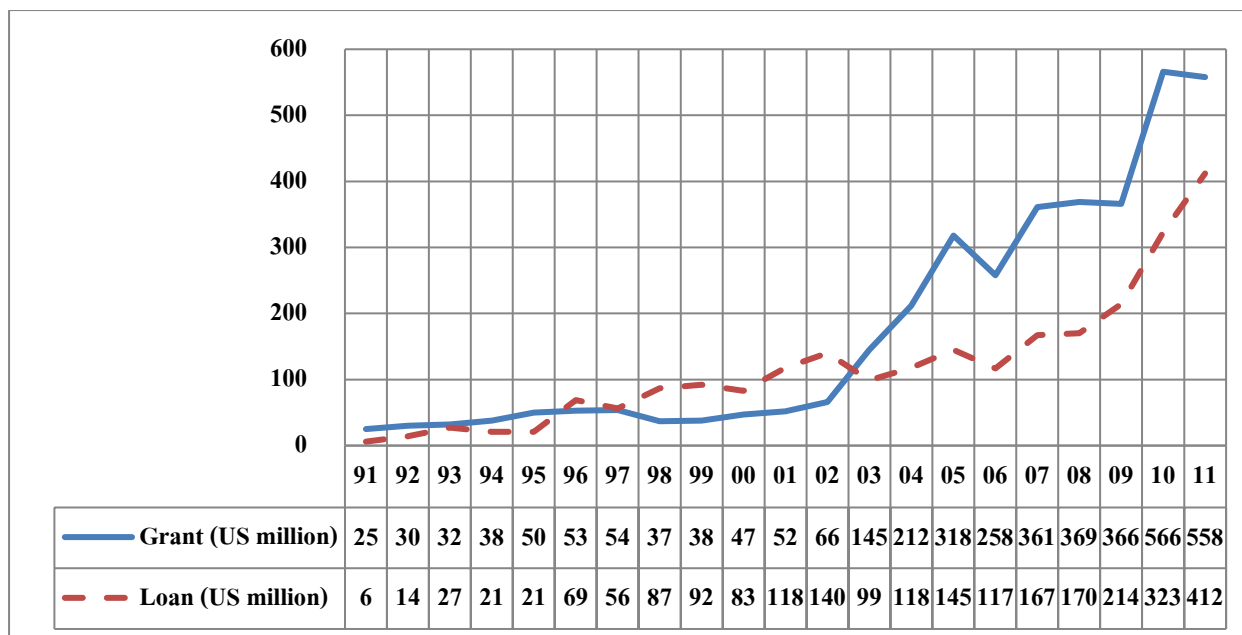
แผนภูมิ 4.4.1 งบประมาณและสัดส่วน ODA ต่อ GNI ของเกาหลีช่วงปี 2005-2012

ที่มา: สำนักงานรัฐมนตรี (ODA Korea, Prime Minister's Office)

ความช่วยเหลือของเกาหลีที่ผ่านมา เน้นการให้เปล่าเป็นหลัก เห็นได้จาก แผนภูมิด้านล่างที่แสดง ตัวเลขเงินช่วยเหลือระดับทวิภาคีตั้งแต่ปี 1991-2011 มีเพียง 7 ปี เท่านั้นที่เงินกู้มากกว่าเงินให้เปล่า ตั้งแต่ปี 1991 เกาหลีมีเงินให้เปล่ารวมทั้งหมดประมาณ 3,638 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ส่วนเงินกู้รวมทั้งหมดมีเพียง 2,187 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ถือเป็นนโยบาย ODA ของเกาหลีที่ต้องการช่วยเหลือด้วยเงินให้เปล่าในสัดส่วน ร้อยละ 60 ต่อเงินกู้ร้อยละ 40

แผนภูมิ 4.4.2 จำนวนเงินให้เปล่าและเงินกู้ของ ODA เกาหลีในส่วนความช่วยเหลือทวิภาคีตั้งแต่ปี 1991-2011

ที่มา: KOICA's 20 years anniversary report และ KOICA's 2011 annual report

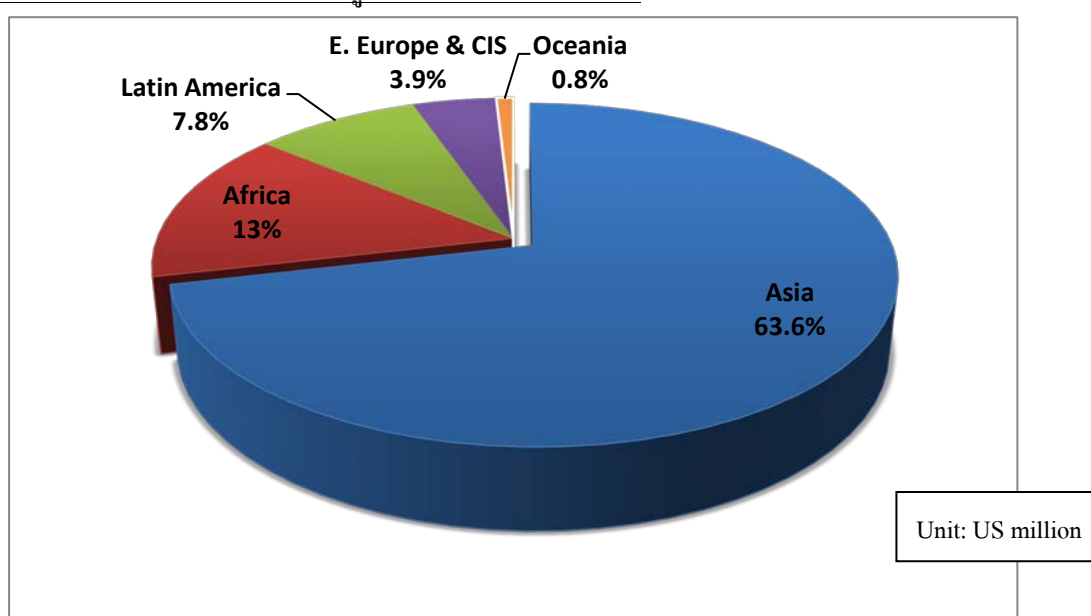
อย่างไรก็ตาม ในประเด็นสัดส่วนเงินให้เปล่าต่อเงินกู้ี้ ยังเป็นที่ถกเถียงระหว่างหน่วยหลักของเกาหลีด้าน ODA เพราะบางส่วนมองว่า เงินกู้มีความสำคัญต่อการสร้างระบบทางการเงินของประเทศผู้รับความช่วยเหลือ เพราะจากประสบการณ์การพัฒนาประเทศของเกาหลีที่ได้รับความช่วยเหลือผ่านทางเงินกู้จากต่างประเทศ⁴⁹ ทำให้เกาหลีมีระเบียบวินัยในการนำเงินกู้เหล่านั้นมาก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาประเทศ แต่ขณะเดียวกัน ประเทศสมาชิกหลายประเทศใน OECD-DAC เช่น แคนาดา ไอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก และนิวซีแลนด์ ให้การช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาทั้งหมดเป็นเงินให้เปล่า เพราะมองว่า การช่วยเหลือแบบให้เปล่าเป็นวิธีที่ถูกต้องของการช่วยเหลือประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด ซึ่งจะไม่มีการเร่ร่อนดอกเบี้ยที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศได้

⁴⁹ OECD-DAC, Korea: Development Assistance Committee (DAC) Peer Review 2012, 20 October 2013, available from <http://www.oecd.org/dac/peer-reviews/Korea%20CRC%20-%20FINAL%2021%20JAN.pdf>

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลีแบ่งตามภูมิภาค

เอเชีย (รวมตะวันออกกลาง) ถือเป็นภูมิภาคที่เกาหลีให้ความสำคัญต่อการให้ ODA ตลอดระยะเวลา 2 ทศวรรษ จากแผนภูมิด้านล่างจะเห็นว่า ภูมิภาคเอเชียได้รับส่วนแบ่ง ODA จากเกาหลีรวมทั้งหมด 1,361 ล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 63.6 ของความช่วยเหลือทวิภาคีทั้งหมดของเกาหลี ตามมาด้วยแอฟริกา 357 ล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 13 ละตินอเมริกา 236 ล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 7.8 ยุโรปตะวันออกและกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent States หรือ CIS) รวมทั้งหมด 130 ล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 3.9 และโอเชียเนียรวมทั้งหมด 24 ล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 0.8 ตามลำดับ

แผนภูมิ 4.4.3 สัดส่วน ODA เกาหลีรายภูมิภาคตั้งแต่ปี 1991-2011

ที่มา: KOICA's 20 years anniversary report และ KOICA's 2011 annual report

นอกจากนี้ จากตารางด้านล่างยังพบว่า เมื่อดูเป็นรายประเทศ 10 อันดับประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือจากเกาหลีมากที่สุดเป็นประเทศเอเชียถึง 9 ประเทศ ได้แก่ อิรัก เวียดนาม อินโดนีเซีย จีน ศรีลังกา กัมพูชา บังกลาเทศ ฟิลิปปินส์ และมองโกเลีย ตามลำดับ⁵⁰

⁵⁰ KOICA, 20 Anniversary of KOICA Report.

ตาราง 4.4.4 20 ประเทศอันดับแรกที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากเกาหลีมากที่สุดช่วงปี 1991-2010

อันดับ	ประเทศ	ODA ที่ได้รับ	อันดับ	ประเทศ	ODA ที่ได้รับ
1	อิรัก	389.9	11	อัฟกานิสถาน	89.6
2	เวียดนาม	321.8	12	พม่า	88.9
3	อินโดนีเซีย	267.8	13	ลาว	88.2
4	จีน	257.3	14	อุซเบกิสถาน	74.9
5	ศรีลังกา	226.9	15	กาน่า	66.1
6	กัมพูชา	180.2	16	เนปาล	55
7	บังคลาเทศ	156.8	17	ตุรกี	49.2
8	ฟิลิปปินส์	133.4	18	นิการากัว	48.5
9	มองโกเลีย	118.2	19	เคนย่า	48.3
10	แองโกล่า	92.2	20	เปรู	46.3

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ

ที่มา: KOICA's 20 years Anniversary Report

และจากตารางด้านล่าง หากศึกษาเฉพาะความช่วยเหลือทั้งหมดในปี 2011 10 ประเทศอันดับแรกที่ได้รับความช่วยเหลือสูงสุดเป็นประเทศเอเชียทั้งหมด⁵¹ แบ่งเป็นอาเซียน 5 ประเทศ เอเชียใต้ 3 ประเทศ และเอเชียตะวันออกและตะวันออกเฉียงกลางอย่างละ 1 ประเทศ สะท้อนถึงความสำคัญของอาเซียนในนโยบายความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลี

ตาราง 4.4.5 10 ประเทศที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากเกาหลีสูงสุดในปี 2011

ประเทศ	เงินให้เปล่า	เงินกู้	รวมทั้งหมด	สัดส่วน (%)
1. เวียดนาม	30.1	109.4	139.5	14
2. บังคลาเทศ	9.2	70.8	80	8.1
3. กัมพูชา	23.1	39.1	62.2	6.3
4. ศรีลังกา	11.5	31.9	43.4	4.4
5. ฟิลิปปินส์	25.8	9.9	35.7	3.6
รวม 5 อันดับแรก	99.8	261	360.8	36.4

⁵¹ Economic Development Cooperation Fund (EDCF), *EDCF Annual Report 2013*, 20 October 2013, available from http://www.edcfkorea.go.kr/edcfeng/bbs/pubal/list.jsp?bbs_code_id=1317863867966&bbs_code_tp=BBS_4

6. ลาว	15.5	17.9	33.5	3.4
7. มองโกเลีย	32.6	-2.1*	30.5	3.1
8. จอร์แดน	2.4	26.9	29.3	3
9. อัฟกานิสถาน	28	-	28	2.8
10. อินโดนีเซีย	17.9	6.4	24.3	2.5
รวมทั้ง 10 อันดับ	196.2	310.2	506.4	51.2

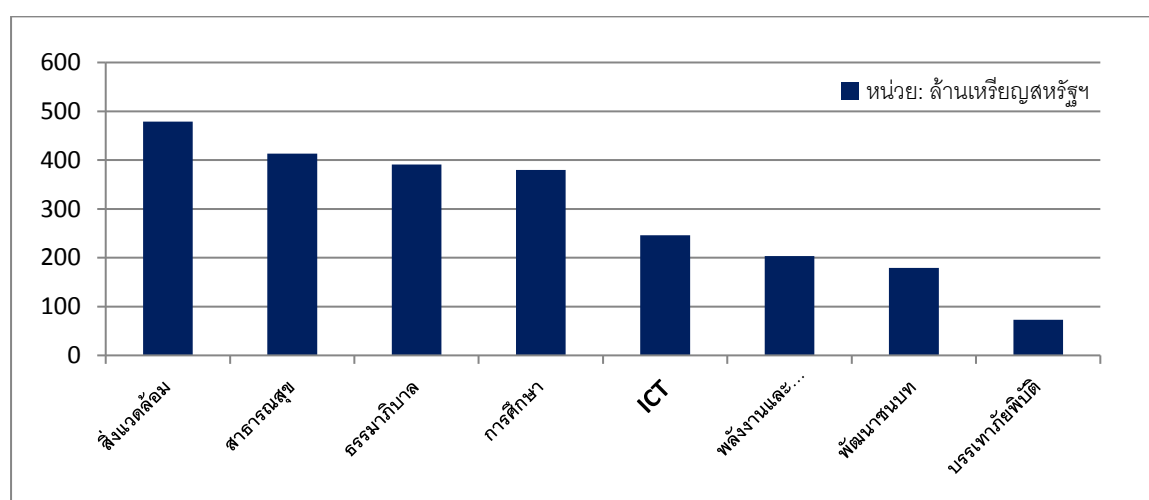
หมายเหตุ: *มาจากการใช้เงินกู้

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ที่มา: EDCF Annual Report 2013

สำหรับประเด็นที่เกาหลีให้ความสำคัญมากที่สุด คือ ประเด็นสิ่งแวดล้อม นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 เกาหลีให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งแวดล้อมรวมประมาณ 480 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ตามมาด้วยสาธารณสุข ที่มีเงินช่วยเหลือราว 413 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ความช่วยเหลือด้านธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความเสมอภาค ประมาณ 390 ล้านดอลลาร์สหรัฐ การส่งเสริมการศึกษา 380 ล้านดอลลาร์สหรัฐ การสนับสนุนการเข้าถึง เทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) 243 ล้านดอลลาร์สหรัฐ พัฒนาด้านอุตสาหกรรมและพลังงานจำนวน 203 ล้านดอลลาร์สหรัฐ การพัฒนาชนบทเพื่อจัดความยากจน 179 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และการบรรเทาภัยพิบัติ 138 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ตามลำดับ และเมื่อดูแนวโน้มประเด็นที่เกาหลีจะให้ความสำคัญในความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น ดังตารางด้านล่างจะพบว่า ประเด็นสาธารณสุขและการศึกษามีแนวโน้มที่เกาหลีจะเพิ่มความช่วยเหลือมากขึ้น เพราะทั้งสองถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ

แผนภูมิ 4.4.6 การแบ่งสรรเงินช่วยเหลือ ODA ในแต่ละประเด็นความช่วยเหลือของเกาหลีตั้งแต่ปี 1991-2010

ที่มา: KOICA's 20 years Anniversary Report

โครงการสำคัญในความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลี

การให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาในฐานะทรัพยากร soft power ควรมีการนำจุดเด่นหรือความเชี่ยวชาญของตนมาใช้ในการให้ความช่วยเหลือ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างเสน่ห์ของประเทศได้ดี ดังนั้น นักวิชาการเกาหลีจึงมองว่า เกาหลีอาจจะสร้างรูปแบบการให้ความช่วยเหลือเฉพาะแบบเกาหลี (Korea model) ขึ้นมา โดยการนำประสบการณ์การพัฒนาของเกาหลีมาเป็นองค์ประกอบหลักใน ODA ของเกาหลีมากขึ้น เช่น การจัดตั้งโครงการแบ่งปันองค์ความรู้ (Knowledge Sharing Program หรือ KSP) ถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการนำเอาประสบการณ์มาสร้างรูปแบบการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลี⁵²

โครงการ World Friends Korea หรือ WFK จัดตั้งขึ้นในปี 2009 เพื่อรวบรวมโครงการอาสาสมัครในต่างประเทศทั้งหลายของหน่วยงานรัฐมาอยู่ภายใต้โครงการเดียวเพื่อสร้างความแข็งแกร่งในการดำเนินยุทธศาสตร์และวิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งคาดหมายให้โครงการอาสาสมัครมีส่วนช่วยในการปรับปรุงภาพลักษณ์ของเกาหลีตามแนวทางการทูตสาธารณะ โดยรัฐบาลตั้งเป้าส่งอาสาสมัครไปต่างประเทศให้ได้ 5,000 คน ภายในปี 2009-2013 ในส่วนของ KOLCA ตั้งเป้าส่งอาสาสมัครไปต่างประเทศให้ได้ปีละ 1,000 คน ช่วงปี 2009-2013⁵³ ประเด็นที่อาสาสมัครสนใจไปแลกเปลี่ยนมากที่สุด คือ การศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) และสาธารณสุข รวมถึงการสอนภาษาและศิลปะเกาหลี ตลอดจนศิลปการต่อสู้เกาหลีอย่างเทควันโด

จากตารางด้านล่างพบว่า จำนวนอาสาสมัครเพิ่มขึ้นอย่างมากในปี 2011 โดยภูมิภาคเอเชียเป็นภูมิภาคที่มีอาสาสมัครเกาหลีอาสาสมัครมากที่สุดถึงเกือบครึ่งหนึ่งของอาสาสมัครทั้งหมดในโครงการ World Friends Korea สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของรัฐบาลเกาหลีที่ให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะอาเซียน เห็นได้จาก 10 ประเทศอันดับแรกในปี 2010 เป็นประเทศในอาเซียนถึง 5 ใน 10 ประเทศ

ตาราง 4.4.7 โครงการ World Friends Korea ช่วงปี 2009-2011

ปี	จำนวน รวม/ ประเทศ	เฉพาะ KOICA/ ประเทศ	เอเชีย/สัดส่วน ร้อยละ	ประเทศที่อาสาสมัครเกาหลีนิยมไปมาก ที่สุด (ตามลำดับ)
2009	2,311/n/a	1,000/43	1,128/48.8%	ฟิลิปปินส์ แทนซาเนีย อินโดนีเซีย เวียดนาม และเอกวาดอร์

⁵² Chun Hong-min, Elijah N. Munyi and Lee Heejin (2010), South Korea as an Emerging Donor: Challenges and Changes on Its Entering OECD/DAC, pp. 792 and 789-799.

⁵³ KOICA, 2010 Annual Report, 24 September 2013, available from http://www.koica.go.kr/upload/pr/annual/2010annual_e.pdf

2010	1,529/n/a	1,000/41	755/49.4%	แทนซาเนีย ฟิลิปปินส์ กัมพูชา มองโกเลีย อินโดนีเซีย เวียดนาม เปรู ศรีลังกา ปารากวัย และลาว
2011	4,397/54	981/47	472/48% (เฉพาะ KOICA)	กัมพูชา มองโกเลีย แทนซาเนีย เวียดนาม ฟิลิปปินส์ บังกลาเทศ เปรู ปารากวัย เอธิโอเปีย และเนปาล

ข้อมูล: รายงานประจำปี 2009 2010 และ 2011 ของ KOICA

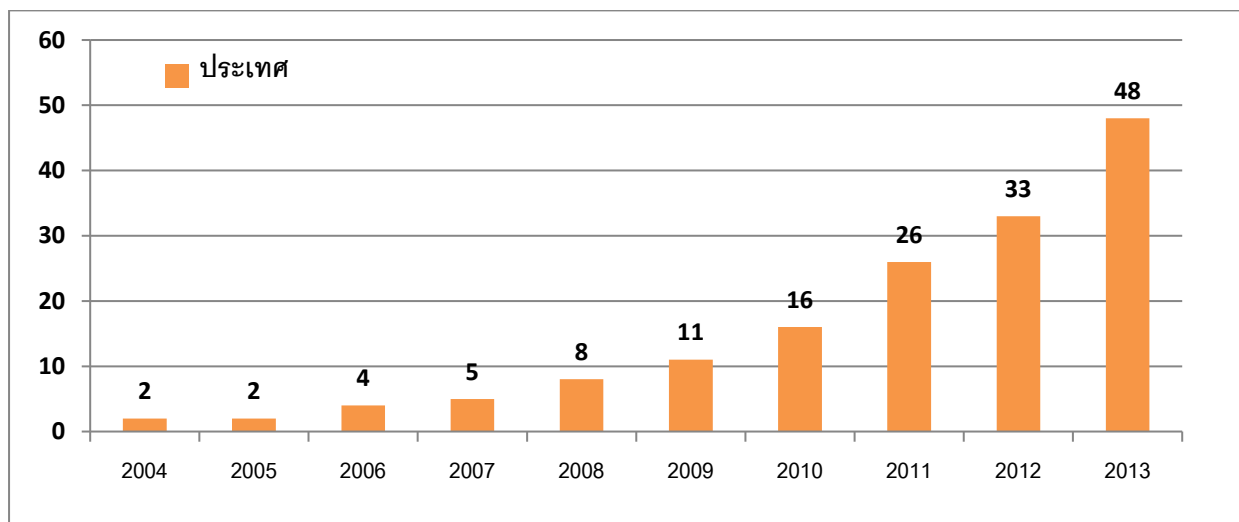
โครงการแบ่งปันองค์ความรู้ (Knowledge Sharing Program หรือ KSP) เริ่มมาตั้งแต่ปี 2004 มาจากการริเริ่มของกระทรวงยุทธศาสตร์และการคลัง (Ministry of Strategy and Finance หรือ MOSF) กับสถาบันพัฒนาเกาหลี (Korea Development Institute หรือ KDI) จุดประสงค์ คือ การแบ่งปันองค์ความรู้และประสบการณ์การพัฒนากับประเทศหุ้นส่วน⁵⁴ จากตารางด้านล่างพบว่า ปัจจุบันโครงการ KSP มีหุ้นส่วนทั้งหมด 48 ประเทศทั่วโลก จากเดิมที่ในปี 2004 มีเพียง 2 ประเทศเท่านั้น แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของโครงการความร่วมมือนี้ โดยประเทศสมาชิกประกอบไปด้วย ประเทศจากภูมิภาคอัฟริกา (ตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา) 9 ประเทศ ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก เอธิโอเปีย โมซัมบิก แทนซาเนีย ชูดานใต้ อีแควทอเรียลกินี กาบอง กาน่า และอัฟริกาใต้ ภูมิภาคตะวันออกกลางและอัฟริกาเหนือ 6 ประเทศ ได้แก่ แอลจีเรีย ลิเบีย คูเวต โอมาน ซาอุดีอาระเบีย และสาธารณรัฐอาหรับเอมิเรตส์ จากยุโรปและเอเชียกลาง 7 ประเทศ ได้แก่ โรมาเนีย ตุรกี ยูเครน อาเซอร์ไบจาน คาซัคสถาน ทาจิกิสถาน และอุซเบกิสถาน จากละตินอเมริกาและแคริบเบียน 14 ประเทศ ได้แก่ โบลิเวีย บราซิล โคลัมเบีย เอกวาดอร์ เปรู อุรุกวัย เอล ซัลวาดอร์ ฮอนดูรัส เม็กซิโก ปานามา สาธารณรัฐโดมินิกัน เฮติ จาเมกา และดินิแดดและโทบาโก และจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 12 ประเทศ ได้แก่ บรูไน กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว พม่า ไทย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม มองโกเลีย บังกลาเทศ ปากีสถาน และศรีลังกา

อีกทั้งยังมีการร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ ในระดับโลกกับ OECD และธนาคารโลก และในระดับภูมิภาค ที่สำคัญอย่าง ธนาคารเพื่อการพัฒนาอัฟริกา (African Development Bank หรือ AfDB) ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank หรือ ADB) ธนาคารเพื่อการฟื้นฟูและการพัฒนาแห่งยุโรป (European Bank for Reconstruction and Development หรือ EBRD) ธนาคารการพัฒนา

⁵⁴ Ministry of Strategy and Finance, KDI and Korea Eximbank (2013), Knowledge Sharing Program, 5 November 2013, available from http://ksp.kdi.re.kr/attach/etc/ksp_brochure_2013.pdf

ระหว่างอเมริกา (Inter-American Development Bank หรือ IDB) และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งละตินอเมริกา (Development Bank of Latin America หรือ CAF ในภาษาสเปน)⁵⁵

ตาราง 4.4.8 จำนวนประเทศสมาชิกของโครงการ KSP รายปีตั้งแต่ปี 2004-2013

ที่มา: Introduction to the Knowledge Sharing Program (KSP) of Korea, 2012 by Korea Economic Institute (KEI) <
http://www.keia.org/sites/default/files/publications/kei_koreacompass_tcha_final.pdf> และ 2013 Knowledge Sharing Program

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลีต่ออาเซียน

อาเซียนคือ ภูมิภาคที่มีความสำคัญต่อผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจในฐานะแหล่งวัตถุดิบ พื้นที่การลงทุน และตลาดรองรับสินค้าของเกาหลี และผลประโยชน์ทั้งการการเมือง ได้แก่ การแสวงหาพันธมิตรในการต่อต้านเกาหลีเหนือ ดังนั้นเกาหลีจึงใช้ ODA ในฐานะทรัพยากร soft power เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์ที่นำไปสู่การกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียนอย่างแน่นแฟ้นมากขึ้น โดยเน้นให้ความช่วยเหลือประเทศที่มีความสำคัญต่อผลประโยชน์ของเกาหลีเป็นลำดับแรก เห็นได้จากตารางด้านล่าง ประเทศเวียดนามเป็นประเทศที่ได้รับเงินจากเกาหลีเป็นอันดับ 1 ด้วยจำนวนราว 457 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ตามมาด้วยอินโดนีเซีย 143 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ฟิลิปปินส์ประมาณ 218 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และกัมพูชา 191 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ตามลำดับ

⁵⁵ Ibid.

ตาราง 4.4.9 ODA ของเกาหลีต่ออาเซียนตั้งแต่ปี 2006-2011

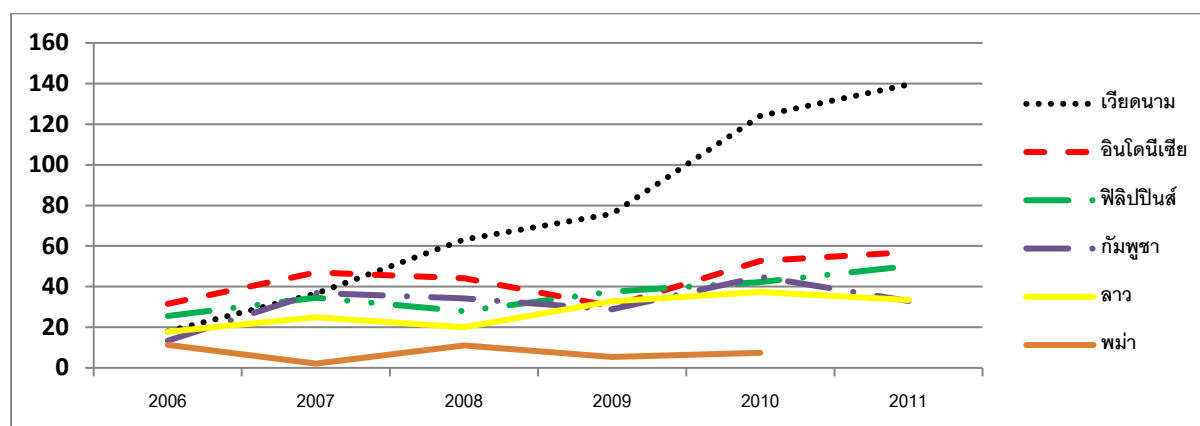
ประเทศ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	รวม
เวียดนาม	17.95	36.57	63.18	75.79	124	139.5	456.99
อินโดนีเซีย	31.48	47	44.18	30.31	52.6	57	262.57
ฟิลิปปินส์	25.54	34.54	27.86	37.58	42.31	50.1	217.93
กัมพูชา	13.38	36.85	34.27	28.83	44.86	33	191.19
ลาว	17.79	24.96	20.03	32.78	37.36	33.4	166.32
พม่า	11.32	2.1	11.09	5.43	7.34	n/a	37.28
รวม	117.46	182.02	200.61	210.72	308.47	313	1332.28

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ที่มา: KOICA's 20 years Anniversary Report และ 2012 EDCF Annual Report

สำหรับแนวโน้ม ODA ของเกาหลีจากตารางด้านล่างจะพบว่า เวียดนามจะยังคงเป็นประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือจากเกาหลีมากที่สุดในอาเซียน เพราะเวียดนามถือเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการเป็นพื้นที่การลงทุนและตลาดขนาดใหญ่รองรับสินค้าจากเกาหลีด้วยจำนวนประชากรเกือบ 90 ล้านคน และมีกำลังซื้อที่เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ที่กำลังเป็นประเทศได้รับความสนใจจากอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงอย่างต่อเนื่อง รวมถึงกัมพูชา ลาว และพม่า ที่เริ่มเปิดประเทศรับการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้นรวมทั้งเป็นที่น่าสังเกตว่า เกาหลีเน้นให้ ODA แก่ประเทศที่ญี่ปุ่นมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจในปริมาณที่น้อย

แผนภูมิ 4.4.10 แนวโน้ม ODA ของเกาหลีต่ออาเซียนรายประเทศ

หน่วย: ล้านดอลลาร์สหรัฐ

ที่มา: KOICA's 20 years Anniversary Report และ 2012 EDCF Annual Report

ขณะเดียวกันสัดส่วน ODA ของเกาหลีต่ออาเซียนในปี 2011 คิดเป็นร้อยละ 30 ของ ODA ทั้งหมดของเกาหลี ถือเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของ ODA ที่เกาหลีให้แก่เอเชีย คือ ร้อยละ 63.2 ของ ODA ทั้งหมด⁵⁶ สะท้อนถึงความสำคัญของอาเซียนต่อเกาหลี

โครงการ Word Friends Korea เป็น โครงการจัดส่งอาสาสมัครชาวเกาหลีมากระชับความสัมพันธ์กับนานาประเทศ จากตารางด้านล่างแสดงให้เห็นว่า อาเซียนเป็นภูมิภาคที่อาสาสมัครชาวเกาหลีนิยมมา เห็นได้จาก 10 อันดับประเทศแรก มีทั้งฟิลิปปินส์ กัมพูชา อินโดนีเซีย และเวียดนาม สอดคล้องกับการเป็นภูมิภาคหลักต่อการให้ ODA ของเกาหลี

ตาราง 4.4.11 โครงการ World Friends Korea ในอาเซียนช่วงปี 2009-2011

ปี	จำนวนรวม/ ประเทศ	เฉพาะ KOICA/ ประเทศ	จำนวน อาสาสมัครใน เอเชีย/อาเซียน	ประเทศในอาเซียนที่ติด 10 ลำดับ แรก ตามลำดับ (จำนวนคน)
2009	2,311/n/a	1,000/43	1,128/n/a	ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และ เวียดนาม
2010	1,529/n/a	1,000/41	755/417	ฟิลิปปินส์ (95) กัมพูชา (86) อินโดนีเซีย (83) เวียดนาม (81) และลาว (72)
2011	4,397/54	981/47	472/181 (เฉพาะ KOICA)	กัมพูชา (76) เวียดนาม (54) และ ฟิลิปปินส์ (51)

ข้อมูล: รายงานประจำปี 2009 2010 และ 2011 ของ KOICA

โครงการแบ่งปันองค์ความรู้ (KSP) เป็นโครงการที่เกาหลีนำเอาทรัพยากร soft power คือ องค์ความรู้ในการพัฒนาประเทศมาแบ่งปันกับประเทศกำลังพัฒนาอย่างอาเซียน ซึ่งมีชาติอาเซียน 8 ประเทศ ได้แก่ บรูไน กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว พม่า ไทย ฟิลิปปินส์ และเวียดนาม เป็นหุ้นส่วนโครงการ KSP จากตารางด้านล่างตั้งแต่ปี 2004-2011 เกาหลีมีความร่วมมือด้านการให้คำปรึกษาเชิงนโยบายกับประเทศหุ้นส่วนในอาเซียนทั้งด้านเศรษฐกิจมหภาค การเงิน และการจัดการในภาคเอกชน

⁵⁶ Ibid.

ตาราง 4.4.12 ประเด็นการปรึกษาหารือระหว่างเกาหลีกับอาเซียนเพื่อการแบ่งปันองค์ความรู้ในการพัฒนา

ประเทศ	ปี	หัวข้อ
เวียดนาม	2004	นโยบายหลักและนโยบายต่อเศรษฐกิจการตลาดโลกาภิวัตน์
	2009	สร้างเป้าหมายการพัฒนาสังคม-เศรษฐกิจระยะกลางและระยะยาว
	2010	ส่งเสริมการจัดตั้งยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม-เศรษฐกิจช่วงปี 2011-20
	2011	ส่งเสริมการจัดตั้งนโยบายการพัฒนาสังคม-เศรษฐกิจระยะกลางและระยะยาวสำหรับเวียดนาม
อินโดนีเซีย	2005	ปฏิรูปสถาบันเศรษฐกิจหลัก: บทเรียนจากประสบการณ์การพัฒนาเกาหลี
	2009	พัฒนาการแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายสำหรับสาขาหลักของรัฐบาลอินโดนีเซีย: การกำกับดูแลการเงิน การพัฒนาตลาดทุน การจัดการงบประมาณระยะกลาง และนโยบายแข่งขันทางเศรษฐกิจ
	2010	สู่เศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพและพลวัต: การกำหนดนโยบายระยะกลางสำหรับการเงิน พลังงานและการลงทุนของอินโดนีเซีย
	2011	ส่งเสริมยุทธศาสตร์การพัฒนาในสาขานโยบายหลัก: การคลังภาคสาธารณะ โครงสร้างสินเชื่อ และการจัดการทรัพยากรน้ำ
กัมพูชา	2006	กรอบยุทธศาสตร์เพื่อการระดมเงินทุนและประกันชีวิต
	2009	การพัฒนาหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐ-เอกชนและไมโครไฟแนนซ์
	2010	การกำหนดนโยบายเพื่อการเติบโต การเงิน อุตสาหกรรม และการค้าของกัมพูชา
	2011	การกำหนดนโยบายเพื่อ SMEs อุตสาหกรรม และการค้าของกัมพูชา
ลาว	2010	การสร้างความสามารถในการวิจัยของลาวในมาตรการสร้างเสถียรภาพเศรษฐกิจมหภาคในยามวิกฤต
	2011	ส่งเสริมการไหลเวียนของทุนภาคเอกชนเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในลาว
ฟิลิปปินส์	2011	การวิจัยขั้นพื้นฐานว่าด้วยงบประมาณแผ่นดินและระบบบัญชีในฟิลิปปินส์
พม่า	2011	งานลำดับสำคัญเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของพม่า

ที่มา: Introduction to the Knowledge Sharing Program (KSP) of Korea, 2012 by Korea Economic Institute (KEI)

นอกจากนี้ เกาหลียังมีการจัดประชุมระหว่างรัฐมนตรีต่างประเทศกับกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงตั้งแต่ปี 2011 ซึ่งในการประชุมครั้งที่ 2 ปี 2012 ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบลงนาม “ปฏิญญาแม่น้ำอัน หุ่นส่วนอย่างรอบ ด้านระหว่างประเทศลุ่มน้ำโขง-เกาหลี เพื่อความรุ่งเรืองร่วมกัน”(Han-River Declaration of the Mekong-ROK Comprehensive Partnership for Mutual Prosperity) โดยมีความร่วมมือใน 6 สาขาสำคัญ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยีสารสนเทศ การเติบโตสีเขียว การพัฒนาทรัพยากรน้ำ การเกษตรและการพัฒนาชนบท และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเกาหลีจะให้ความช่วยเหลือผ่าน ODA เป็นช่องทางหลัก อีกทั้งยังมี “กองทุนความร่วมมือแม่โขง-เกาหลี” โดยจะเป็นการให้ ODA ที่นอกเหนือจากส่วนของทวิภาคี⁵⁷

ถือได้ว่า การเพิ่มการให้ความช่วยเหลือ ODA ของเกาหลีต่ออาเซียนในทศวรรษ 2000 มีความสอดคล้องกับการให้ความสำคัญกับการใช้ soft power ของเกาหลี ด้วยการนำประสบการณ์การพัฒนาประเทศที่ถือเป็นทรัพยากรที่มีค่าของเกาหลีมาใช้ในนโยบาย ODA อันเป็นการเสริมสร้างเสน่ห์และภาพลักษณ์ที่ดีของเกาหลีในอาเซียน การที่เกาหลีเน้นใช้ประสบการณ์และองค์ความรู้จากความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ มาเป็นทรัพยากรในความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา จะช่วยให้เกาหลีในฐานะประเทศผู้ให้รายใหม่สามารถแข่งขันด้านความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา กับประเทศผู้ให้รายเก่าที่มีความได้เปรียบจากปริมาณเงินช่วยเหลือได้

4.4.4 การเยือนอาเซียนของผู้นำเกาหลี

ประเด็นที่น่าสนใจของการเยือนอาเซียนของผู้นำเกาหลี เกิดขึ้นในสมัยของประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ที่หันมาให้ความสำคัญกับการเพิ่มบทบาทและสถานะในประชาคมระหว่างประเทศมากขึ้น ภายใต้แนวคิดริเริ่มเอเชียใหม่ (New Asia Initiative) อาเซียนจึงเป็นภูมิภาคที่เกาหลีให้ความสำคัญต่อการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อร่วมเป็นหุ้นส่วนในแนวคิดริเริ่มดังกล่าว ที่จะช่วยผลักดันเกาหลีให้ขึ้นมาอยู่แถวหน้าของภูมิภาคและต่อเนื่องจนถึงระดับโลก จากตารางการเยือนอาเซียนของผู้นำเกาหลีระหว่างปี 2009-2013 สาระสำคัญของการเยือนแต่ละประเทศ มีดังนี้⁵⁸

⁵⁷ MOFAT, *Outcome of the 2nd Mekong-ROK Foreign Ministers Meeting*, 25 September 2012, available from http://www.mofat.go.kr/webmodule/htsboard/template/read/engreadboard.jsp?boardid=302&typeID=12&tableName=TYPE_ENGLISH&seqno=311302

⁵⁸ Korea.net, *Summit Diplomacy*, 20 December 2013, available from <http://www.korea.net/Government/Briefing-Room/Summit-Diplomacy?pageIndex=2> และ Ministry of Foreign Affairs, *Chapter 5 Enhancing Korea's Pole and Prestige in the International Community in 2011 Diplomatic White Paper*, 14 June 2012, Available From http://www.mofat.go.kr/ENG/policy/whitepaper/index.jsp?menu=m_20_160

ตาราง 4.4.13 การเยือนอาเซียนของผู้นำเกาหลีตั้งแต่ปี 2009-2013

ปี ประเทศ	2009	2010	2011	2012	2013	รวม
ไทย				1		1
อินโดนีเซีย	1	1	1	1	1	5
มาเลเซีย		1				1
สิงคโปร์	1	1				2
ฟิลิปปินส์			1			1
บรูไน					1	1
กัมพูชา	1					1
ลาว						
พม่า				1		1
เวียดนาม	1	1			1	3
รวม	4	4	2	3	3	16

หมายเหตุ: การเยือนโดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ การประชุมพหุภาคี แต่ถ้าได้มีการประชุมทวิภาคีกับประเทศเจ้าภาพ ถือเป็น การปรากฏตัวเพื่อสร้างเส้นทางการ soft power ของงานวิจัยนี้

ที่มา: กระทรวงการต่างประเทศเกาหลี <<http://www.mofa.go.kr/ENG/countries/asiapacific>> และ

Korea.net, Summit Diplomacy <<http://www.korea.net/Government/Briefing-Room/Summit-Diplomacy?pageIndex=2>>

1) ไทย เดือนพฤศจิกายนปี 2012 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก เดินทางเยือนไทยอย่างเป็นทางการ เพื่อกระชับความสัมพันธ์สู่การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน เนื่องในโอกาสการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตครบรอบ 55 ปี และให้ความสนใจต่อการแบ่งปันองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของเกาหลี ผ่านโครงการการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐบาลไทย

2) อินโดนีเซีย ตั้งแต่ปี 2009 เกาหลีได้เยือนอินโดนีเซียทุกปี ดังนี้ ในปี 2009 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก เยือนอินโดนีเซียเพื่อหารือข้อราชการที่สำคัญ อาทิ ความร่วมมือทางพลังงานและประเด็นหลักของภูมิภาค ในเดือนธันวาคมปี 2010 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก เยือนอินโดนีเซียเพื่อเข้าร่วมเวทีประชุมประชาธิปไตยที่บาห์ลี (Bali Democracy Forum) ในฐานะเจ้าภาพร่วมส่งเสริมค่านิยมประชาธิปไตยในภูมิภาค อีกทั้งในด้านทวิภาคี ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบร่วมมือตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระยะกลางและระยะยาวของอินโดนีเซีย และร่วมมือพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการทหารและพลังงานนิวเคลียร์ของ

อินโดนีเซีย ในปี 2011 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เยือนอินโดนีเซียเพื่อเข้าร่วมการประชุมอาเซียนที่บาห์ลี และกระชับความสัมพันธ์ด้านการค้าให้มากขึ้น

ในปี 2012 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เยือนอินโดนีเซียเพื่อเข้าร่วมเวทีการประชุมประชาธิปไตย บาห์ลี และประมุขนอกรอบกับประธานาธิบดีซูชิโล บัมบัง ยูโดโยโน และในปี 2013 ประธานาธิบดี ปัก กีน-ฮย็อง เยือนอินโดนีเซียอย่างเป็นทางการ โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ ผ่านแนวทางการทูตค้าขาย (Sale Diplomacy) ถือได้ว่า อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเกาหลีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันมาจากความสำคัญทางเศรษฐกิจทั้งการเป็นคู่ค้า ตลาดขนาดใหญ่ด้วยประชากรมากกว่า 200 ล้านคน ฐานการผลิตแก่ภาคเอกชนเกาหลี และความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์และการเมือง ด้วยความที่ทั้งเกาหลีและอินโดนีเซียมีเป้าหมายในการยกระดับสถานะของประเทศเป็นมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบ จึงได้ร่วมมือกับ เม็กซิโก ตุรกี และออสเตรเลีย ภายใต้ชื่อ MIKTA (Mexico, Indonesia, Korea, Turkey and Australia) เพื่อสร้างอำนาจต่อรองบนเวทีโลก

3) มาเลเซีย เดือนธันวาคมปี 2010 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เดินทางเยือนมาเลเซีย เนื่องด้วยเป็นปีครบรอบ 50 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต โดยเน้นความร่วมมือด้านการค้า การลงทุน และพลังงาน

4) สิงคโปร์ เดือนพฤศจิกายนปี 2009 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เดินทางเยือนสิงคโปร์ และได้ประชุมสุดยอดกับนายกรัฐมนตรี ลี เซียนลุง โดยเห็นชอบจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีที่สิงคโปร์ และร่วมมือกันด้านพลังงานสะอาด คาร์บอนต่ำและการเติบโตสีเขียว ในเดือนมิถุนายนปี 2010 ผู้นำทั้งสองประเทศเห็นชอบเพิ่มความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนระหว่างกันให้มากขึ้นในด้านวัฒนธรรม ผ่านทางศูนย์วัฒนธรรมเกาหลีที่สิงคโปร์ รวมทั้งมีการชักชวนสิงคโปร์ให้สนับสนุนสถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (GGGI) และเดือนมิถุนายนปี 2011 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เดินทางเยือนสิงคโปร์เพื่อกระชับความสัมพันธ์อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะด้านการแพทย์และวัฒนธรรม

5) ฟิลิปปินส์ เดือนพฤศจิกายนปี 2011 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เดินทางเยือนฟิลิปปินส์อย่างเป็นทางการ เพื่อประชุมสุดยอดกับประธานาธิบดี เบนิกโน อากีโน โดยเน้นความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ พลังงาน การเกษตร และ ODA ตามแผนพัฒนาฟิลิปปินส์ 2011-2016

6) บรูไน เดือนตุลาคมปี 2013 ประธานาธิบดี ปัก กีน-ฮย็อง เยือนบรูไน เพื่อเข้าร่วมการประชุมอาเซียน และได้ประชุมสุดยอดทวิภาคีกับสุลต่าน ฮัสซานัล โบลเกียห์ เพื่อกระชับความสัมพันธ์และร่วมมือกันในประเด็นต่างๆ

7) กัมพูชา เดือนตุลาคมปี 2009 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เดินทางเยือนกัมพูชา เพื่อประชุมสุดยอดกับนายกรัฐมนตรี ฮุน เซน และตกลงร่วมมือกันในการฟื้นฟูป่าไม้ การวิจัยทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาอาหารรายการโทรทัศน์ และการให้ ODA เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการเติบโตสีเขียวของกัมพูชา

8) พม่า เดือนพฤษภาคมปี 2012 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เดินทางเยือนพม่าอย่างเป็นทางการ ถือเป็นประธานาธิบดีเกาหลีคนแรกที่เยือนพม่าในรอบ 29 ปี โดยได้ประชุมสุดยอดในประเด็นเศรษฐกิจ การค้า การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและประชาชน ควบคู่ไปกับการนำเสนอประสบการณ์การพัฒนาประเทศของเกาหลีมาแบ่งปันแก่พม่า

9) เวียดนาม เดือนตุลาคมปี 2009 ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เดินทางเยือนเวียดนาม เพื่อประชุมสุดยอดทวิภาคีและหารือเกี่ยวกับการยกระดับความสัมพันธ์การเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือทางยุทธศาสตร์ ในเดือนตุลาคมปี 2010 ผู้นำทั้งสองประเทศได้ประชุมสุดยอดกรอบการประชุมอาเซียนที่เวียดนาม ซึ่งทั้งสองเห็นชอบยกระดับความสัมพันธ์สู่การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ และเดือนกันยายนปี 2013 ประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง เยือนเวียดนามอย่างเป็นทางการ โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ ผ่านแนวทางการทูตค้าขาย (Sale Diplomacy) และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่า ประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ได้ใช้ soft power มากกว่าผู้นำคนก่อนในการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เห็นได้จาก การเยือนประเทศในอาเซียนแต่ละครั้ง นอกจากความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจแล้ว เกาหลียังให้ความสำคัญกับการร่วมมือด้านอื่นๆ เช่น การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การส่งเสริมการเติบโตสีเขียวภายในภูมิภาค การแบ่งปันประสบการณ์การพัฒนาประเทศ และการเพิ่ม ODA แก่อาเซียน โดยประเทศที่เกาหลีให้ความสำคัญมากที่สุดคือ อินโดนีเซียและเวียดนาม เพราะมีความสำคัญต่อผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของเกาหลีมากที่สุดในอาเซียน แม้ว่า การเยือนของประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก จะไม่ได้โดดเด่นในแง่จำนวนครั้งการเยือน แต่การเยือนของผู้นำเกาหลีก็ช่วยให้นโยบาย soft power ของเกาหลีในสมัยนั้นให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ทำให้การเยือนของผู้นำเกาหลีถือเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้าน soft power ต่ออาเซียน

อย่างไรก็ตาม การเยือนอาเซียนของเกาหลีจะเน้นเยือนประเทศที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่เกาหลีมากที่สุด และชัดเจนมากขึ้นในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง ที่ให้ความสำคัญกับการเยือนเวียดนามและอินโดนีเซีย อันเป็นประเทศที่ยังคงมีช่องทางการตลาดและการลงทุนที่เปิดกว้างสำหรับเกาหลี ที่สำคัญรัฐบาล ปัก กึน-ฮย็อง ได้นำแนวทางการทูตค้าขาย (Sale Diplomacy) มาเป็นยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศกับอาเซียน ส่งผลต่อ soft power ของเกาหลีที่ได้ปูทางมาในสมัยของประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ไม่มากนัก

สรุป

เกาหลีเริ่มใช้ soft power มาดำเนินนโยบายต่างประเทศมากขึ้นในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและยกระดับสถานะของประเทศให้เป็นประเทศที่มีบทบาทนำบนเวทีโลก โดยมี Global Korea เป็นยุทธศาสตร์หลัก สาเหตุที่เกาหลีต้องให้ความสำคัญกับ soft power เพราะข้อจำกัดทางภูมิรัฐศาสตร์ที่ล้อมรอบไปด้วยประเทศมหาอำนาจ และผลประโยชน์แห่งชาติ ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ความมั่นคง หลังจากได้รับการยอมรับในความสำเร็จของการพัฒนาประเทศจากนานาชาติ เกาหลีจึงได้หันมาให้ความสำคัญกับ soft power ด้วยการนำเอาทรัพยากรมาใช้ร่วมกับความคิดริเริ่ม เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์ของประเทศ โดยในที่นี้จะขอแยกสรุป soft power ของเกาหลี เพื่อมองเห็นภาพรวมการดำเนินนโยบาย soft power ของเกาหลีได้อย่างชัดเจน

วัฒนธรรม วัฒนธรรมเกาหลีได้สร้างปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “คลื่นเกาหลี” เริ่มจากความนิยมในภูมิภาคและก้าวสู่ระดับโลก โดยสามารถแบ่งพัฒนาการของวัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีออกเป็น 2 ช่วงคือ คลื่นเกาหลีลูกแรกตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 ถึงปลายทศวรรษ 2000 มีลักษณะเด่น คือ ละครเป็นทรัพยากรหลักในการสร้างกระแสความนิยม ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับความนิยมในเอเชียตะวันออก และคลื่นลูกที่สองมีลักษณะเด่นคือ เพลง (K-Pop) ที่ได้กลายเป็นหัวจักรของคลื่นเกาหลีและได้รับความนิยมในระดับโลก การแพร่หลายอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีเกิดจาก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการพัฒนาคุณภาพของสินค้าทางวัฒนธรรมเกาหลี

จากความนิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยมส่งผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลีได้รับความสนใจตามไปด้วย เพราะมีการสอดแทรกเนื้อหาอยู่ในวัฒนธรรมสมัยนิยม เช่น ละครและภาพยนตร์ ตลอดจนการส่งเสริมจากภาครัฐภายใต้แนวคิด “ความเป็นเกาหลี” (Han Style) ที่เลือกวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนความเป็นเกาหลีมาเผยแพร่ในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม อุปสรรคต่อการสร้างเสน่ห์ผ่านวัฒนธรรมของเกาหลียังคงมีอยู่ อาทิ พฤติกรรมที่ไม่ดีของนักท่องเที่ยวเกาหลี และนโยบายของรัฐบาล ปัก กิน-ฮย ที่เน้นผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นลำดับแรกมากกว่าการสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจตามแนวทาง soft power

ค่านิยม ความสำเร็จของการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนเกาหลี ได้กลายเป็นเสน่ห์ที่สำคัญของเกาหลีในสายตาของชาวต่างชาติ ค่านิยมจากความสำเร็จในการพัฒนาทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจของเกาหลี จึงถือเป็นหนึ่งในทรัพยากร soft power ที่เกาหลีพยายามส่งเสริมให้เป็นแนวทางการพัฒนาสำหรับประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอาเซียนที่เป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญต่อผลประโยชน์ของเกาหลี

เกาหลีมีความพยายามแสดงบทบาทนำด้านการเติบโตอย่างยั่งยืนผ่านค่านิยมการเติบโตสีเขียว ที่เน้น “การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม” ด้วยความที่โลกกำลังเผชิญกับปัญหาการ

เปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ เกาหลีจึงเล็งเห็นถึงโอกาสในการมีบทบาทนำบนเวทีระหว่างประเทศในด้านนี้ ด้วยการเสนอความคิดริเริ่มการเติบโตสีเขียว การแสดงความเป็นผู้นำด้านการเติบโตสีเขียวด้วยการออกกฎหมายและมาตรการภายในประเทศ รวมทั้งจัดตั้ง สถาบันการเติบโตสีเขียวโลก (GGGI) เพื่อผลักดันค่านิยมการเติบโตสีเขียวสู่ความร่วมมือกับนานาประเทศ รวมถึงการริเริ่มจัดเวทีประชุมในระดับโลกและภูมิภาค เช่น การประชุมสุดยอดการเติบโตสีเขียวโลก และการเป็นหุ้นส่วนด้านสภาพอากาศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (EACP) สรุปได้ว่า สมัยรัฐบาลประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก เกาหลีให้ความสำคัญต่อการมีบทบาทนำในการส่งเสริมค่านิยมการเติบโตสีเขียวให้เป็นบรรทัดฐานในประชาคมระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัฐบาล ปัก กึน-ฮย็อง ได้ลดการสนับสนุนค่านิยมการเติบโตสีเขียวเหลือเพียงแค่นโยบายทั่วไป ทำให้ความต้องการมีบทบาทนำด้านนี้เป็นไปได้ยากมากขึ้น

นโยบายต่างประเทศ นโยบายต่างประเทศด้าน soft power ของเกาหลี ได้แก่

การยกระดับสถานะเป็นประเทศมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความรับผิดชอบและบทบาทสะพานเชื่อม เป็นความพยายามที่เห็นได้ชัดในสมัยรัฐบาล อี มย็อง-บัก เห็นได้จาก การเป็นเจ้าภาพจัดประชุมเวทีสำคัญระดับโลก เช่น การประชุมระดับสูง OECD การประชุมสุดยอด G20 และการประชุมสุดยอดนิวยอร์ก โดยมียุทธศาสตร์ Global Korea และความคิดริเริ่มเอเชียใหม่ เป็นยุทธศาสตร์หลักของรัฐบาลในการขับเคลื่อนนโยบาย และการแสดงบทบาทสะพานเชื่อมทั้งระหว่างประเทศมหาอำนาจและกับประเทศกำลังพัฒนา แต่ต้องเผชิญอุปสรรคจากทางการเมืองภายใน ทำให้ความพยายามในการยกระดับสถานะและเพิ่มบทบาทของประเทศยังไม่ประสบความสำเร็จ

การทูตวัฒนธรรม เกาหลีให้ความสำคัญกับการส่งเสริมภาพลักษณ์และเสน่ห์ของประเทศผ่านการทูตวัฒนธรรม สำหรับอาเซียนเกาหลีมีกลไกหลักคือ ศูนย์อาเซียน-เกาหลี ที่มีบทบาทส่งเสริมวัฒนธรรมเกาหลีในภูมิภาคให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น รวมถึงการริเริ่มโครงการแลกเปลี่ยนเยาวชน และการให้ทุนการศึกษา ซึ่งปัจจุบันเกาหลีมีภาพลักษณ์เป็นประเทศชั้นนำด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สามารถดึงดูดใจเยาวชนต่างชาติให้ไปศึกษาต่อที่ประเทศเกาหลีได้

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) เป็นสิ่งที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านของเกาหลีจากประเทศยากจนที่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ มาเป็นประเทศพัฒนาที่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ โดยมีการจัดตั้ง KOICA การเข้าร่วม OECD และการเข้าเป็นสมาชิก DAC-OECD ในปี 2009 เป็นตัวบ่งชี้ถึงความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมกับการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาในประชาคมระหว่างประเทศ โดยเกาหลีได้แสดงบทบาทเชิงรุกทั้งการเสนอความคิดริเริ่มและเป็นเจ้าภาพจัดประชุมที่สำคัญอย่างการประชุมระดับสูงครั้งที่ 4 ว่าด้วยประสิทธิภาพของการให้ความช่วยเหลือปี 2011 ที่ถือเป็นเวทีหารือ ODA ระดับโลก ซึ่งจุดเด่นของ ODA เกาหลี คือ เป็นการให้ความช่วยเหลือที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ เพราะเกาหลีเน้นการนำบทเรียนจาก

ประสบการณ์การพัฒนาประเทศและองค์ความรู้มาช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนา โดยอาเซียนถือเป็นภูมิภาคที่เกาหลีให้ความช่วยเหลือมากที่สุดตลอด 2 ทศวรรษที่ผ่านมา

การเยือนอาเซียนของผู้นำ ในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก การเยือนอาเซียนในแต่ละครั้งให้ความสำคัญกับการใช้ soft power มาสร้างความสัมพันธ์ที่ดี นอกเหนือจากความร่วมมือทางการเมืองและผลประโยชน์เศรษฐกิจ ด้วยการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและเยาวชน เสนอความคิดริเริ่มแก้ไข ปัญหา และเพิ่มความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) แต่ในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง ได้ลดความสำคัญของการใช้ soft power ในการดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียน และหันมามุ่งเน้นสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา รัฐบาลเกาหลีได้ดำเนินนโยบาย soft power แบบเชิงรุก แต่เกาหลีมีปัญหาใหญ่ในการดำเนินนโยบาย soft power อย่างต่อเนื่อง นั่นคือ “นโยบายเปลี่ยนไปตามแต่ละรัฐบาล” ผลจากกฎหมายที่จำกัดวาระการดำรงตำแหน่งของประธานาธิบดีแค่ 5 ปีเท่านั้น ส่งผลต่อความต่อเนื่องของการดำเนินนโยบาย เห็นได้จาก ในสมัยรัฐบาลประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ที่ได้ให้ความสำคัญต่อการใช้ soft power มาดำเนินนโยบายต่างประเทศ แต่พอถึงสมัยรัฐบาลประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง กลับให้ความสำคัญกับนโยบายเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก

และอีกเหตุผล คือ “เศรษฐกิจ” ได้แก่ ช่องว่างทางเศรษฐกิจและความไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่มทุนขนาดใหญ่ (*Chaebol*) กับธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง (SMEs) รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจจากต่างประเทศ ทำให้รัฐบาลประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย็อง หันมาให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าการส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศ นอกจากนี้ การเดินทางไปหมู่เกาะที่ออกโด/ทาเคชิมะ ของประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก ในปี 2012 ก็ส่งผลกระทบต่อความพยายามสร้างเสน่ห์ของประเทศด้วย soft power ที่พยายามดำเนินมาหลายปี

บทที่ 5

เปรียบเทียบนโยบาย soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี และนัยต่อประเทศไทย

บทสรุปนี้ จะทำการเปรียบเทียบ soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีว่า แต่ละประเทศมีเสน่ห์และอำนาจในการโน้มน้าวมากน้อยแค่ไหนในมุมมองของอาเซียน อีกทั้งยังวิเคราะห์การดำเนินนโยบาย soft power เจริญรุ่งเรืองของทั้งสามประเทศที่มีนัยต่อประเทศไทย เพราะปัจจุบันไทยตกอยู่ท่ามกลางการแข่งขันในการเสริมสร้างอิทธิพลด้วย soft power และเพื่อเรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะการดำเนินนโยบายกับประเทศเพื่อนบ้านที่ยังคงมีมุมมองเชิงลบต่อไทย เพื่อสร้างภาพลักษณ์และกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นขึ้น ตลอดจนเพื่อฟื้นฟูบทบาทนำของไทยในอาเซียนที่ตกต่ำลงจากวิกฤตการณ์การเมืองภายในประเทศในรอบหลายปีที่ผ่านมา

ในบทนี้ จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนแรกคือ มติมหาชนของอาเซียน โดยนำผลการสำรวจความคิดเห็นต่อจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี มาวิเคราะห์ความสำเร็จของการใช้ soft power ของทั้งสามประเทศ ส่วนที่สองคือ การเปรียบเทียบทรัพยากร soft power ของทั้งสามประเทศ เพื่อตอบคำถามที่ว่า ประเทศใดมี soft power ที่เข้มแข็งมากกว่ากัน และส่วนสุดท้ายคือ นัยและบทเรียนต่อประเทศไทย เพื่อนำเสนอแนวทางการรับมือนโยบายเชิงรุกด้าน soft power ของทั้งสามประเทศที่เพิ่มมากขึ้น และเป็นบทเรียนเพื่อประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายของไทยต่อไป

5.1 มติมหาชนของชาติอาเซียน

ทัศนคติในระดับประชาชนเป็นสิ่งสะท้อนถึงความสำเร็จในการใช้ soft power ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จะให้ความสำคัญกับ 3 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นแรก คือ มติมหาชนของอาเซียนต่อ soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินนโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศ ประเด็นที่สอง คือ มุมมองของอาเซียนต่อภาพลักษณ์ของการผงาดขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของจีน เพราะเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในระดับประชาชนอาเซียนที่รับรู้มากขึ้นของอิทธิพลของจีนที่เพิ่มมากขึ้นในภูมิภาค ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม และประเด็นสุดท้าย คือ ภาพลักษณ์และเสน่ห์ของญี่ปุ่นในมุมมองของอาเซียน เป็นงานวิจัยที่จัดทำโดยกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาปรับปรุงภาพลักษณ์อันเป็นส่วนหนึ่งของการปรับเปลี่ยนจากนโยบายเชิงรับมาเป็นนโยบายเชิงรุกของญี่ปุ่น

แม้ว่า จะไม่มีงานวิจัยที่มีข้อมูลเกี่ยวกับมติมหาชนต่อเกาหลีโดยเฉพาะ แต่ปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่า เกาหลีก็ได้หันมาให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของชาวต่างชาติมากขึ้น ในฐานะตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของการใช้ soft power ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เห็นได้จาก การริเริ่มทำการสำรวจความคิดเห็นประชาชนในประเทศที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของเกาหลีในปี 2013 ของกระทรวงการต่างประเทศ โดยมีเป้าหมาย คือ รวบรวมข้อมูลปฐมภูมินำมาปรับปรุงนโยบายต่างประเทศเพื่อสร้างเสน่ห์ให้แก่ประเทศมากขึ้น¹

อนึ่ง ผลการสำรวจที่น่าสนใจอีกข้อหนึ่งจะเป็นเพียงมติมหาชนของคนอาเซียนบางประเทศเท่านั้น แต่สามารถถือได้ว่าเป็นตัวอย่างความคิดเห็นของคนอาเซียนต่อการใช้ soft power ของทั้งสามประเทศได้ในระดับหนึ่ง

¹ Korea Herald, *Government to conduct worldwide image survey*, 10 November 2013, available from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130728000227>

5.1.1 มติมหาชนของชาติอาเซียนต่อ soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี

ในการเปรียบเทียบมติมหาชนของอาเซียนต่อ soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี งานวิจัยนี้ได้อ้างอิงจากรายงานของ Chicago Council on Global Affairs เรื่อง “Soft Power in Asia: Results of a 2008 Multinational Survey of Public Opinion” ที่ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของคนเวียดนามและอินโดนีเซียในฐานะมุมมองของอาเซียน และรายงานของ BBC ที่ทำการสำรวจความคิดเห็นของคนทั่วโลกต่อภาพลักษณ์ของประเทศที่ได้รับความสนใจในประชาคมระหว่างประเทศ โดยมีฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และไทยเป็นตัวแทนมุมมองของอาเซียน

รายงานของ Chicago Council on Global Affairs (2008)

รายงานนี้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจหลายประการ ดังนี้²

1) Soft power ด้านวัฒนธรรม จีนมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่ออินโดนีเซียและเวียดนาม เพราะมองว่า วัฒนธรรมของจีนมีผลในด้านบวกต่อสังคมและมีอยู่อย่างแพร่หลายมากกว่าวัฒนธรรมของประเทศอื่น อีกทั้งในด้านวัฒนธรรมสมัยนิยมของจีน ประเทศเวียดนามมองว่า ก่อนข้างมีอิทธิพลด้านบวกต่อวัฒนธรรมสมัยนิยมของเวียดนาม โดยในภาพรวมคนอาเซียนยอมรับว่า จีนเป็นประเทศที่มีความร่ำรวยด้านวัฒนธรรมดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกันก็มีความชื่นชอบในวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นและเกาหลีในระดับใกล้เคียงกัน

2) Soft power ด้านทรัพยากรมนุษย์ ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นประเทศที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ เพราะความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ระดับการศึกษาสูง และมีมาตรฐานทางการศึกษา ตามมาด้วยจีนที่ได้รับการยอมรับมากกว่าเกาหลี จากขีดความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงความนิยมในภาษาจีนมากกว่าภาษาเกาหลี จึงทำให้เกาหลีเป็นประเทศที่ได้รับคะแนนน้อยที่สุดในด้านนี้

²Christopher B. Whitney and David Shambaugh (2009), *Results of a 2008 Multinational Survey of Public Opinion*, The Chicago Council on Global Affairs, available from

http://www.thechicagocouncil.org/UserFiles/File/POS_Topline%20Reports/Asia%20Soft%20Power%202008/Soft%20Power%202008_full%20report.pdf

ตาราง 5.1.1 มติมหาชนจาก Chicago Council on Global Affairs (2008)

ทัศนคติของคนอาเซียนต่อ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลี		Soft power วัฒนธรรม (%)	Soft power ด้าน ทรัพยากรมนุษย์ (%)	Soft power การทูต (%)	Soft power ด้าน เศรษฐกิจ (%)	Soft power การเมือง (%)	ภาพรวม soft power (%)
อินโดนีเซีย	จีน	62	74	69	73	70	70
	ญี่ปุ่น	59	80	72	77	72	72
	เกาหลี	53	64	65	66	63	63
เวียดนาม	จีน	77	80	67	70	n/a	74
	ญี่ปุ่น	71	91	71	81	n/a	79
	เกาหลี	74	82	67	68	n/a	73

หมายเหตุ: ไม่มีการสำรวจมติมหาชนของเวียดนามต่อ soft power ด้านการเมือง

ที่มา: Christopher B. Whitney and David Shambaugh (2009), *Results of a 2008 Multinational Survey of Public Opinion*, The Chicago Council on Global Affairs,

<http://www.thechicagocouncil.org/UserFiles/File/POS_Topline%20Reports/Asia%20Soft%20Power%202008/Soft%20Power%202008_full%20report.pdf>

3) Soft power ด้านการทูต ญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศที่มีเสน่ห์ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่ออาเซียน แต่จีนก็ได้คะแนนน้อยกว่าเพียงเล็กน้อย เพราะแนวทางการทูตของญี่ปุ่นและจีนมีประสิทธิภาพในระดับหนึ่งในการจัดการกับปัญหาของเอเชียตามมุมมองของอาเซียน รวมถึงการให้ความเคารพอำนาจอธิปไตยของประเทศอื่นมากกว่าประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ อย่างไรก็ตาม นโยบายต่างประเทศของจีน เช่น นโยบายการพัฒนาอย่างสันติ ซึ่งมีนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีและค่านิยมโลกแห่งความสามัคคีเป็นองค์ประกอบสำคัญ ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย สำหรับเกาหลีคะแนนในด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง

4) Soft power ด้านเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศที่มีได้ทัศนคติเชิงบวกจากอาเซียนมากที่สุด อันเนื่องมาจากความเชื่อมั่นในคุณภาพของสินค้าและบริการของญี่ปุ่น ที่สำคัญยังได้รับความชื่นชมในฐานะประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา สำหรับจีนได้รับทัศนคติเชิงบวกตามมาเป็นอันดับสองรองจากญี่ปุ่น จากความสำคัญทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการแข่งขันบนเวทีโลก การเป็นศูนย์กลางห่วงโซ่เศรษฐกิจภายในภูมิภาค และอิทธิพลทางเศรษฐกิจในเอเชีย ในขณะที่เกาหลีตามมาเป็นอันดับสุดท้าย เพราะอิทธิพลทางเศรษฐกิจที่น้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับญี่ปุ่นและจีน อย่างไรก็ตาม จีนกำลังเผชิญกับมุมมองด้านลบที่มากขึ้น จากสินค้าคุณภาพต่ำ การขาดการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมภายในภูมิภาค และการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนซึ่งในทางปฏิบัติไม่ได้สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจต่อคนอาเซียนมากนัก

5) Soft power ด้านการเมือง ญี่ปุ่นได้รับคะแนนสูงสุดจากการประเทศที่ส่งเสริมค่านิยมสากล อย่างประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน ตามมาด้วยจีน เนื่องจากคนอาเซียนมองว่า ระบบการเมืองแบบรวมศูนย์และการไม่เคารพหลักสิทธิมนุษยชนสากลไม่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของจีน ส่วนเกาหลีอยู่ในระดับปานกลาง โดยได้รับความชื่นชมจากการเคารพหลักสิทธิมนุษยชนและการมีระบบการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อส่วนร่วม

ดังนั้นในภาพรวม ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศที่ได้รับทัศนคติเชิงบวกมากที่สุดในมุมมองของอาเซียน เพราะจากดัชนีชี้วัดมิติมหาชนทั้ง 5 ด้าน ญี่ปุ่นมีคะแนนนำถึง 4 ด้าน ได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ การทูต เศรษฐกิจ และการเมือง ยกเว้นวัฒนธรรมที่จีนมีอิทธิพลในอาเซียนมากกว่าญี่ปุ่น จึงกล่าวได้ว่า ญี่ปุ่นมี soft power สูงกว่าจีนและเกาหลี อย่างไรก็ตาม จีนและเกาหลีได้หันมาให้ความสำคัญกับการใช้ soft power เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์ของประเทศมากขึ้นในปัจจุบัน

มติมหาชนจาก BBC Poll ต่อจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี ปี 2010-2013

สำนักข่าว BBC ได้มีการเก็บข้อมูลด้านภาพลักษณ์ของประเทศที่เป็นที่สนใจของนานาประเทศมาตั้งแต่ปี 2005 โดยในงานวิจัยนี้ จะนำข้อมูลของรายงาน BBC Poll ช่วงปี 2010-2013 มาวิเคราะห์เสนอแนะของแต่ละประเทศทั้งในภาพรวมและอาเซียน จากตารางด้านล่างพบว่า³

1) จีน ในปี 2010 ประเทศที่ตอบแบบสอบถามมีทัศนคติต่อจีนทั้งด้านบวกและลบเท่าๆกัน อย่างไรก็ตาม มีแนวโน้มไปทางด้านบวกเล็กน้อยโดยมีค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 41/38 สำหรับชาติอาเซียนฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่มีทัศนคติต่อจีนที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากจากปี 2009 กล่าวคือ ในปี 2009 คนฟิลิปปินส์ส่วนใหญ่มีทัศนคติด้านลบต่อจีนที่ร้อยละ 52 แต่ในปี 2010 ทัศนคติด้านลบกับจีนลดลงเหลือเพียงร้อยละ 31 และหันมา มีด้านบวกกับจีนมากขึ้นที่ร้อยละ 55 เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 16 ส่วนอินโดนีเซียก็มีทัศนคติด้านลบต่อจีนลดลง เช่นเดียวกันจากร้อยละ 37 เหลือร้อยละ 29

ในปี 2011 ทัศนคติด้านบวกต่อจีนจากทั่วโลกเพิ่มขึ้นจากปี 2010 โดยมีค่าเฉลี่ยด้านบวกเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 44 เป็นการเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 จากปีก่อน รวมถึงอาเซียนที่มีทัศนคติด้านบวกต่อจีนเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกัน คือ อินโดนีเซียเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 43 เป็นร้อยละ 63 เช่นเดียวกับฟิลิปปินส์เพิ่มขึ้นมาเป็นร้อยละ 62

ทัศนะด้านบวกต่อจีนยังเพิ่มขึ้นต่อเนื่องในปี 2012 เป็นผลจากความคาดหวังของประชาคมโลกที่ต้องการเห็นจีนเป็นหัวจักรในการกระตุ้นเศรษฐกิจที่กำลังตกต่ำให้ฟื้นคืนมา โดยในภาพรวมจีนได้คะแนนเฉลี่ยด้านบวกเพิ่มขึ้นที่ร้อยละ 50 ในขณะที่คะแนนด้านลบก็ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 31 อีกทั้งมีประเทศที่มองจีนด้านลบเหลือเพียง 5 ประเทศ จาก 22 ประเทศ โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้จีนมีภาพลักษณ์ที่ดีขึ้น คือ พลังทางเศรษฐกิจ ถือได้ว่า จีนประสบความสำเร็จในด้าน soft power

³ GlobalScan and PIPA, *BBC Poll Report, 2010-2013*, 22 November 2013, available from <http://www.globescan.com/news-and-analysis/press-releases/press-releases-2013.html>

ตาราง 5.1.2 มติมหาชนจาก BBC Poll ต่อจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีปี 2010-2013

ปี	ประเทศ	อันดับภาพรวมเมื่อเทียบกับประเทศที่ ได้รับการจัดอันดับ*	คะแนนเฉลี่ยจากมติมหาชนทั่วโลก** (บวก/ลบ) (%)	มติมหาชนจากชาติอาเซียน (บวก/ลบ) (%)		
				ฟิลิปปินส์	อินโดนีเซีย	ไทย
2010	ญี่ปุ่น	4	53/21	77/10	71/12	66/20
	จีน	11	41/38	55/31	43/29	45/44
	เกาหลีใต้	12	32/29	50/23	43/24	33/26
2011	ญี่ปุ่น	5	57/20	84/12	85/7	n/a
	จีน	9	44/38	62/31	63/18	n/a
	เกาหลีใต้	12	36/32	56/38	51/23	n/a
2012	ญี่ปุ่น	1	58/21	n/a	77/5	n/a
	จีน	5	50/31	n/a	51/26	n/a
	เกาหลีใต้	12	37/27	n/a	50/15	n/a
2013	ญี่ปุ่น	4	51/27	n/a	82/9	n/a
	จีน	9	42/39	n/a	55/27	n/a
	เกาหลีใต้	10	36/31	n/a	58/17	n/a

*ปี 2010 มีประเทศที่ได้รับการจัดอันดับ 27 ประเทศ ปี 2011 มี 25 ประเทศ และปี 2012 และ 2013 มี 22 ประเทศ

**ปี 2010 มีประเทศที่ได้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 28 ประเทศ ปี 2011 มี 27 ประเทศ ปี 2012 มี 22 ประเทศ และปี 2013 มี 25 ประเทศ

ที่มา: GlobalScan and PIPA, *BBC Poll Report, 2010-2013*, <<http://www.globescan.com/news-and-analysis/press-releases/press-releases-2013.html>>.

อย่างไรก็ตาม ในปี 2013 ภาพลักษณ์ที่ดีของจีนได้รับผลกระทบ เพราะจีนถูกมองในแง่ลบเพิ่มมากขึ้นถึงร้อยละ 39 ทำให้คะแนนเฉลี่ยด้านบวกลดลงร้อยละ 8 เหลือเพียงร้อยละ 42 ถือเป็นปีที่จีนได้คะแนนด้านลบมากที่สุดนับตั้งแต่ปี 2005 ในขณะที่ภาพลักษณ์ของจีนในอาเซียนถือว่าไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยปัจจัยที่ทำให้จีนมีภาพลักษณ์ด้านลบมากขึ้นคือ นโยบายที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อส่วนร่วมร้อยละ 27 และนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลจีนร้อยละ 25 เพราะในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา จีนมีนโยบายต่างประเทศที่แข็งแกร่งมากขึ้น โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีปัญหาข้อพิพาททางดินแดนระหว่างกัน

2) ญี่ปุ่น ในปี 2010 ภาพรวมของญี่ปุ่นอยู่อันดับที่ 4 จากทั้งหมด 27 ประเทศทั่วโลก ด้วยคะแนนด้านบวกร้อยละ 53 และด้านลบร้อยละ 21 โดยมี 25 ประเทศ ที่มีทัศนคติด้านบวกต่อญี่ปุ่น และมีจีนเพียงประเทศเดียวที่มีทัศนคติด้านลบต่อญี่ปุ่น ที่สำคัญญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ภาพลักษณ์ด้านบวกมากที่สุดในอาเซียน ด้วยคะแนนด้านบวกเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 70

แม้ว่า ในปี 2011 ภาพรวมของญี่ปุ่นตกลงไปอยู่อันดับ 5 แต่คะแนนด้านบวกเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 4 และคะแนนด้านลบลดลงเหลือร้อยละ 20 ประเทศที่มีทัศนคติด้านบวกต่อญี่ปุ่นมากที่สุดคือ อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ที่ร้อยละ 85 และ 84 ตามลำดับ

จนในปี 2012 ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นอันดับ 1 ของโลก ด้วยคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 58 โดยอินโดนีเซียยังคงเป็นประเทศที่มีทัศนคติด้านบวกต่อญี่ปุ่นมากเป็นอันดับต้นๆของโลกที่ร้อยละ 77 และมีทัศนคติด้านลบเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่งของโลก คือ พลังทางเศรษฐกิจ ความชอบในสินค้าสินค้าและบริการร้อยละ 47 และเสน่ห์จากประเพณีและวัฒนธรรมของญี่ปุ่นร้อยละ 22

แต่ในปี 2013 เสน่ห์ของญี่ปุ่นลดลงมาเป็นอันดับ 4 ด้วยคะแนนเฉลี่ยด้านบวกร้อยละ 51 ลดลงถึงร้อยละ 7 และคะแนนด้านลบก็เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 27 โดยสาเหตุสำคัญมาจากทัศนคติด้านลบที่ประเทศเพื่อนบ้านมีต่อญี่ปุ่น จึงส่งผลต่อภาพลักษณ์โดยรวมของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นยังคงมีเสน่ห์ต่ออาเซียนเห็นได้จาก ทัศนคติด้านบวกของคนอินโดนีเซียต่อญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 5 ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศที่มีเสน่ห์มากที่สุดในอาเซียนเมื่อเทียบกับจีนและเกาหลี อันมาจากการใช้ soft power ในการกระชับความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การใช้วัฒนธรรมจนถึงการใช้ค่านิยมสากลมากระชับความสัมพันธ์กับอาเซียน

3) เกาหลี ในปี 2010 เป็นปีแรกที่เกาหลีได้รับการจัดอันดับใน BBC Poll มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในอันดับที่ 12 จาก 17 ประเทศ มีคะแนนด้านบวกกับด้านลบใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 32/29 และมี 12 ประเทศที่มีทัศนคติด้านบวกต่อเกาหลี สำหรับอาเซียนเกาหลีมีคะแนนด้านบวกเพียงเล็กน้อย โดยฟิลิปปินส์เป็น

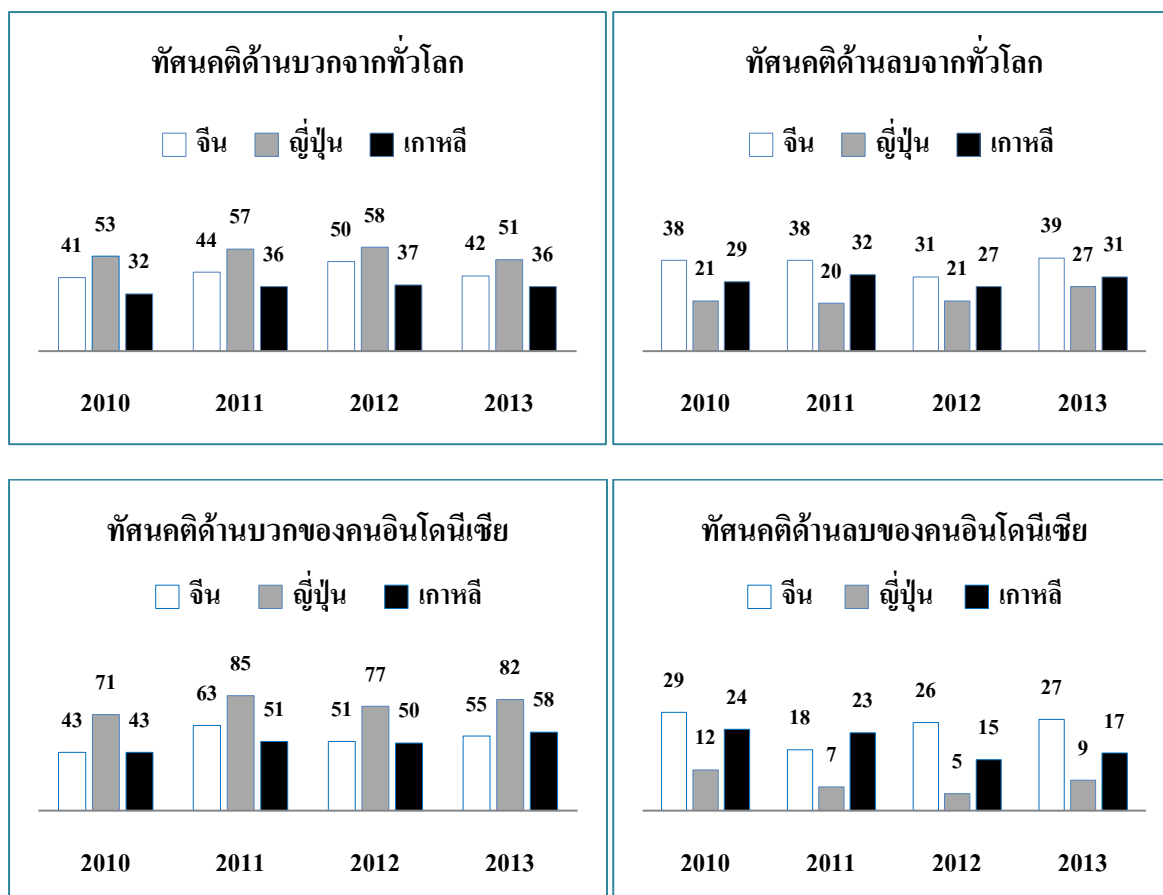
ประเทศที่มีทัศนคติด้านบวกต่อเกาหลีมากที่สุด คือ ร้อยละ 50 ตามมาด้วยอินโดนีเซียร้อยละ 43 และไทยที่ร้อยละ 33 ส่วนทัศนคติด้านลบต่อเกาหลีเฉลี่ยทั้งสามประเทศอยู่ที่ร้อยละ 25

ในปี 2011 เกาหลียังคงอยู่ในอันดับเดิม แต่ประเทศที่มีทัศนคติด้านลบต่อเกาหลีลดลงเหลือ 7 ประเทศ รวมทั้งในอาเซียนเองก็มีทัศนคติด้านบวกต่อเกาหลีมากขึ้น อย่างอินโดนีเซียที่มีมุมมองด้านบวกเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 51 และด้านลบลดลงเหลือร้อยละ 23 และฟิลิปปินส์ที่มีมุมมองด้านบวกเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 56 ถือได้ว่า เกาหลีมีภาพลักษณ์ที่ดีขึ้นเล็กน้อยจากปี 2010

ในปี 2012 เกาหลียังคงอยู่อันดับเดิมเช่นเดียวกับสองปีที่ผ่านมา แต่มีคะแนนที่ดีขึ้น ในภาพรวมมีคะแนนด้านบวกร้อยละ 37 และด้านลบลดลงเหลือเพียงร้อยละ 27 และมีประเทศที่มีทัศนคติด้านบวกต่อเกาหลีเพิ่มขึ้นเป็น 15 ประเทศ จากทั้งหมด 22 ประเทศ รวมทั้งในอาเซียนที่แม้ว่า อินโดนีเซียจะมีมุมมองด้านบวกต่อเกาหลีลดลงเหลือร้อยละ 50 แต่ในด้านลบก็ลดลงเช่นเดียวกันเหลือร้อยละ 15 ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ภาพลักษณ์ของเกาหลีดีขึ้นคือ พลังทางเศรษฐกิจและเสน่ห์ของสินค้าจากเกาหลีร้อยละ 37 รองลงมาเป็นนโยบายต่างประเทศของเกาหลีร้อยละ 23 ใกล้เคียงกับปัจจัยที่สามที่ได้ร้อยละ 22 คือ ประเพณีและวัฒนธรรม

แม้ว่า ในปี 2013 คะแนนเฉลี่ยของเกาหลีจะลดลง แต่เกาหลีก็ก้าวขึ้นติด 10 อันดับแรกนับตั้งแต่ปี 2010 ซึ่งในปีนี้อินโดนีเซียเป็นชาวต่างชาติที่มีทัศนคติด้านบวกต่อเกาหลีมากที่สุด ด้วยคะแนนด้านบวกเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 8 แต่มุมมองด้านลบก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน ถือได้ว่า นับตั้งแต่ได้รับการจัดอันดับในปี 2010 เกาหลีก็มีพัฒนาการที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการใช้ soft power ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างจริงจังมากขึ้นในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บั๊ก

แผนภูมิ 5.1.3 เปรียบเทียบมติดีนาของทั้งสามประเทศทั้งในระดับโลกและอาเซียนตั้งแต่ปี 2010-2013

ที่มา: GlobalScan and PIPA, *BBC Poll Report, 2010-2013*, <<http://www.globescan.com/news-and-analysis/press-releases/press-releases-2013.html>>

จากแผนภูมิด้านบนสรุปได้ว่า ช่วงปี 2010-2012 จีนบรรลุเป้าหมายในการใช้ soft power เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศได้ดีในระดับหนึ่ง เพราะสามารถเพิ่มทัศนคติด้านบวก ในขณะที่เดียวกันก็ลดทัศนคติด้านลบลง อย่างไรก็ตาม ในปี 2013 ภาพลักษณ์ของจีนแย่ลง เพราะมีนโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าวมากขึ้น และจากการชะลอตัวทางเศรษฐกิจของจีน ประกอบกับสหภาพยุโรปและสหรัฐฯ เริ่มฟื้นตัว ทำให้ความคาดหวังต่อจีนในการเป็นหัวจักรเศรษฐกิจโลกลดลง

สำหรับญี่ปุ่น ในภาพรวมญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก จากพลังทางเศรษฐกิจ เสน่ห์จากสินค้าและบริการ และความชื่นชอบในประเพณีวัฒนธรรมของญี่ปุ่น โดยมีเพียงประเทศเพื่อนบ้าน

อย่างจีนและเกาหลีที่มีทัศนคติด้านลบต่อญี่ปุ่น ส่วนอาเซียนถือเป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีทัศนคติด้านบวกต่อญี่ปุ่นมากที่สุด

เกาหลี นับตั้งแต่ได้รับการจัดอันดับในปี 2010 เกาหลีก็มีพัฒนาการที่ดี คือ สามารถเพิ่มภาพลักษณ์ด้านบวกและลดทัศนคติด้านลบลงได้อย่างต่อเนื่อง โดยปัจจัยที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์ด้านบวกแก่เกาหลี คือ ภาพลักษณ์ของสินค้าและพลังงานเศรษฐกิจ นโยบายต่างประเทศ และประเพณีวัฒนธรรม

จากมติมหาชนของอาเซียนจาก Chicago Council และ BBC สามารถสรุปได้ว่า ญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศที่มีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อเปรียบเทียบกับอีก 2 ประเทศ ในขณะเดียวกัน ที่จีนแม้จะมีเป้าหมายในการปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศ แต่เพราะนโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าวมากขึ้น ทำให้ภาพลักษณ์ของจีนตกต่ำลง โดยเฉพาะในประเทศเพื่อนบ้านที่มีปัญหาข้อพิพาทกับจีน สำหรับเกาหลีที่มีจุดประสงค์ในการยกระดับสถานะและบทบาทของประเทศ จากมติมหาชนของอาเซียนแสดงให้เห็นว่า มีผลลัพธ์ที่ดีจากการใช้ soft power ถึงแม้ว่า ทัศนคติด้านบวกต่อเกาหลีจะเป็นการเพิ่มขึ้นที่ละน้อย แต่ก็เป็นการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

5.1.2 มติมหาชนอาเซียนต่อจีน

การก้าวขึ้นมาของจีนเป็นประเด็นที่อาเซียนให้ความสนใจในรอบหลายปีที่ผ่านมา เพราะอิทธิพลที่เพิ่มขึ้นของจีนย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและลบแก่ทุกประเทศในอาเซียน ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้ จึงนำรายงานการสำรวจความคิดเห็นของอาเซียนต่อการก้าวขึ้นมาของจีน มาแสดงถึงทัศนคติต่อการก้าวขึ้นมาของจีนในมุมมองของอาเซียน รวมทั้งผลลัพธ์ของการใช้ soft power ของจีนต่อภูมิภาคนี้ โดยจะใช้รายงานจาก Pew Research Center ในปี 2013 ในหัวข้อ “America’s Global Image Remains More Positive than China’s But Many See China Becoming World’s Leading Power” ที่นำเสนอมุมมองของอาเซียนต่อการก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของจีน และรายงานจาก Asian Barometer Survey ในปี 2012 ในประเด็น “How East Asians View the Rise of China: How Do Asians View the Rise of China? อันเป็นการนำเสนอมุมมองของอาเซียนต่ออิทธิพลของจีนในภูมิภาค

รายงานของ Pew Research Center (2013)

จากตารางด้านล่างจะพบว่า ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย เป็นตัวแทนของอาเซียนในรายงานฉบับนี้ ซึ่งมาเลเซียเป็นประเทศที่มีความชื่นชอบจีนและมองจีนเป็นหุ้นส่วนมากที่สุด เนื่องจากทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ที่ดีด้านเศรษฐกิจบนผลประโยชน์ร่วมกัน นับตั้งแต่ปี 2009 จีนก้าวเป็นประเทศหุ้นส่วนด้านเศรษฐกิจอันดับ 1 ของมาเลเซีย ขณะที่มาเลเซียก็เป็นหุ้นส่วนด้านการค้าอันดับ 1 ในอาเซียนของจีนมาตั้งแต่ปี 2008⁴ ตามมาด้วยอินโดนีเซียในคะแนนที่สูงเช่นเดียวกัน ขณะที่คนส่วนใหญ่ของฟิลิปปินส์ไม่ชื่นชอบจีนและมองจีนเป็นศัตรู โดยทั้งสามประเทศมีความคิดเห็นตรงกันว่า จีนจะยังไม่ก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่งทั้งในระดับโลกและภูมิภาคภายในระยะเวลาอันใกล้นี้ เพราะมองว่า สหรัฐฯ ยังคงเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับหนึ่งของโลกและมีอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียมากที่สุดในปัจจุบัน

ตาราง 5.1.4 รายงานของ Pew Research Center (2013)

ประเทศ		ฟิลิปปินส์	อินโดนีเซีย	มาเลเซีย
คำถาม				
ชื่นชอบจีน	2010	-	58	-
	2011	-	67	-
	2012	-	-	-
	2013	48	70	81
จีนเป็นหุ้นส่วนหรือศัตรู	หุ้นส่วน	22	53	78
	ศัตรู	39	3	3
	ไม่ใช่ทั้งคู่	35	36	10
จีนค้ำถึงประโยชน์ของประเทศคุณหรือไม่	ไม่มาก	39	36	32
	มาก	58	54	52
คิดว่าจีนจะก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจหมายเลข 1 แทนที่สหรัฐฯ	2010	-	27	-
	2011	-	31	-
	2012	-	33	-

⁴ Xinhua, China, Malaysia agree to lift ties to comprehensive strategic partnership, 4 October 2013, available from http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-10/04/c_132772213.htm

	2013	22	39	30
ประเทศใดเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับ 1 ของโลก	สหรัฐฯ	67	52	44
	จีน	13	22	26
	ญี่ปุ่น	12	11	10
อิทธิพลในภูมิภาคเอเชียมากที่สุด	สหรัฐฯ	90	74	61
	จีน	69	69	60
ความสัมพันธ์กับประเทศใดมีความสำคัญมากกว่า	สหรัฐฯ	77	16	11
	จีน	6	16	27
	ทั้งคู่	13	52	50
ภาพลักษณ์เชิงบวก	อิทธิพลเชิงบวก	สหรัฐฯ	25	44
		จีน	31	63
	ผลดีต่อเศรษฐกิจ	สหรัฐฯ	47	65
		จีน	52	79
ปัญหาข้อพิพาททางดินแดนระหว่างประเทศของคุณกับจีนเป็นปัญหาใหญ่แค่ไหน	ใหญ่	90	62	36
	เล็ก	9	28	41
	ไม่รู้	1	10	24
อำนาจทางทหารของจีนที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลด้านไหน	ด้านบวก	25	36	49
	ด้านลบ	68	39	20

หน่วย: ร้อยละ (%)

ที่มา: Pew Research Center (2013), *America's Global Image Remains More Positive than China's But Many See China Becoming World's Leading Power*, available from <http://www.pewglobal.org/files/2013/07/Pew-Research-Global-Attitudes-Project-Balance-of-Power-Report-FINAL-July-18-2013.pdf>

สำหรับลำดับความสัมพันธ์ ฟิลิปปินส์ให้ความสำคัญกับสหรัฐฯมากที่สุด เพราะคิดว่า อิทธิพลของสหรัฐฯในเอเชียนั้นเป็นอิทธิพลทางบวกและเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ ส่วนอินโดนีเซียและมาเลเซียให้ความสำคัญทั้งสหรัฐฯและจีนในระดับพอๆกัน แต่ยังคงมองว่า สหรัฐฯมีภาพลักษณ์เชิงบวกทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจมากกว่าจีน โดยข้อพิพาทในทะเลจีนใต้เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของจีนในอาเซียน โดยเฉพาะประเทศที่เป็นคู่แข่งโดยตรงอย่างฟิลิปปินส์ที่ร้อยละ 90 ของ

ผู้ตอบแบบสอบถามมองว่า ปัญหาในทะเลจีนใต้เป็นปัญหาใหญ่ เช่นเดียวกับการเพิ่มอำนาจทางทหารของจีนที่ส่งผลกระทบทางลบต่อความพยายามในการปรับปรุงภาพลักษณ์ของจีนภายในภูมิภาค

จากรายงานฉบับนี้ จึงถือได้ว่า การดำเนินนโยบายด้วยความแข็งแกร่งของจีนส่งผลกระทบต่อความพยายามปรับปรุงภาพลักษณ์และสร้างความสัมพันธ์อันดีด้วย soft power และเป็นการลดทอนสิ่งที่จีนอ้างอยู่เสมอว่า จีนจะก้าวขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจที่รักสันติและความสามัคคี

รายงานของ Asian Barometer Survey 2012: ทัศนคติของอาเซียนต่ออิทธิพลของจีนในภูมิภาคจาก

จากตารางด้านล่างพบว่า⁵

1) สิงคโปร์และเวียดนามเป็นประเทศที่มองว่า จีนมีอิทธิพลมากที่สุดในเอเชีย เนื่องจากคนสิงคโปร์ร้อยละ 80 มีเชื้อสายจีนจึงมีความใกล้ชิดกันทางด้านวัฒนธรรม และเวียดนามเป็นประเทศที่มีพรมแดนติดกับจีนจึงมีความใกล้ชิดทางภูมิรัฐศาสตร์ ตลอดจนวัฒนธรรมที่แพร่หลายมาจากจีนก็มีผลต่อมุมมองที่ต่อจีนของคนเวียดนาม สำหรับประเทศอื่นในอาเซียนที่ไม่มีพรมแดนประชิดติดกับจีนมีมุมมองว่า สหรัฐฯยังคงเป็นประเทศที่มีอิทธิพลมากที่สุดในเอเชีย

2) คนอาเซียนส่วนใหญ่มองว่า การก้าวขึ้นมาของจีนเป็นผลดีแก่อาเซียน โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ แต่เวียดนามเป็นประเทศที่มีคะแนนด้านบวกต่อจีนน้อยที่สุดในอาเซียน เพราะปัญหาความขัดแย้งในทะเลจีนใต้

3) คนอาเซียนส่วนใหญ่มองว่า อีก 10 ปีข้างหน้า จีนจะเป็นประเทศที่มีอิทธิพลมากที่สุด ยกเว้นฟิลิปปินส์และอินโดนีเซียที่ยังคงมองว่า อีก 10 ปีข้างหน้า สหรัฐฯยังมีอิทธิพลมากที่สุดในเอเชีย แต่อินโดนีเซียมีมุมมองต่อสหรัฐฯและจีนในประเด็นนี้ไม่แตกต่างกันคือ ร้อยละ 32 ต่อร้อยละ 31 ตามลำดับ

⁵ Liu Kang, Min-Hua Huang and Lu Jie (2012), *How Do Asians View the Rise of China?*, In An Asian Barometer Survey Conference on How East Asians View the Rise of China, 25 December 2013, available from http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_10conference/paper1.pdf

ตาราง 5.1.5 มุมมองของอาเซียนต่ออิทธิพลของจีนในภูมิภาคจากรายงานของ Asian Barometer Survey ปี 2012

หน่วย: ร้อยละ (%)

ประเทศ คำถาม		สิงคโปร์	เวียดนาม	ฟิลิปปินส์	ไทย	อินโดนีเซีย	กัมพูชา	มาเลเซีย
1) ประเทศที่มีอิทธิพลมากที่สุด ที่สุดในภูมิภาคเอเชีย	จีน	59	69	16	41	23	25	35
	สหรัฐฯ	27	15	65	44	41	58	43
2) การก้าวขึ้นมาของจีน ส่งผลกระทบต่อภูมิภาค	ดี	79	47	82	50	62	76	71
	แย่	10	38	16	28	32	22	21
3) ประเทศที่จะมีอิทธิพล มากที่สุดในเอเชียอีก 10 ปี	จีน	73	69	17	56	31	42	44
	สหรัฐฯ	12	15	65	31	32	34	26
4) ตัวอย่างการพัฒนาของ ประเทศใดที่ควรนำมาเป็น แบบอย่างการพัฒนา	จีน	14	22	7	16	13	19	13
	สหรัฐฯ	22	9	68	15	25	42	8
	ญี่ปุ่น	15	15	16	12	35	22	31
	ประเทศตนเอง	40	41	5	46	8	5	33
5) จีนมีอิทธิพลต่อประเทศคุณมากแค่ไหน		92	n/a	90	82	79	82	83
6) อิทธิพลของจีนเป็นอิทธิพลเชิงบวกแค่ไหน		79	n/a	82	70	76	80	81

ที่มา: Liu Kang, Min Hua Huang and Lu Jie, Asian Barometer Survey Conference on How East Asians View the Rise of China: How Do Asians View the Rise of China?, 2012. จัดโดย

Institute for the Advanced Studies of Humanities and Social Sciences, National Taiwan University และร่วมมือกับ Institute of Arts and Humanities, Shanghai Jiao Tong University.

<http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_10conference/paper1.pdf>

4) ตัวแบบการพัฒนา แม้ว่า ตัวแบบการพัฒนาของจีน (ฉันทามติปักกิ่ง) จะได้รับความสนใจจากความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจจีน แต่จากผลสำรวจความสนใจที่จะนำฉันทามติปักกิ่งมาเป็นตัวแบบพัฒนานั้นมีน้อยกว่าตัวแบบการพัฒนาอื่นๆ เพราะฉันทามติปักกิ่งมีรูปแบบเฉพาะที่อาจไม่เหมาะสมแก่อาเซียน โดยเฉพาะการขาดความเป็นประชาธิปไตยที่มีเสรีภาพ อย่างไรก็ตาม สังเกตได้ว่า ชาติในอาเซียนให้ความสนใจรูปแบบการพัฒนาของจีนมากขึ้น ได้แก่ เวียดนาม สิงคโปร์ ไทย และกัมพูชา ส่วนตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นมีประเทศอินโดนีเซียและมาเลเซีย (รองจากรูปแบบการพัฒนาของตนเอง) ให้ความสนใจนำมาเป็นแบบอย่างแก่การพัฒนาประเทศ ส่วนฟิลิปปินส์และกัมพูชาให้ความสนใจตัวแบบการพัฒนาของสหรัฐอเมริกามากที่สุด

5) ประเทศในอาเซียนทุกประเทศยอมรับว่า การก้าวขึ้นมาของจีนมีอิทธิพลกับประเทศของตนเอง ทั้งอิทธิพลทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

6) ทุกประเทศในอาเซียนยอมรับว่า จีนเป็นประเทศที่มีอิทธิพลด้านบวก เพราะความกังวลต่อภัยคุกคามจากการผงาดขึ้นมาของจีนมีน้อยลง

ตาราง 5.1.6 ลักษณะการดำเนินนโยบายของชาติอาเซียนต่อการผงาดขึ้นมาของจีนในปี 2012

หน่วย: ร้อยละ (%)

ประเทศ	การยอมรับ	การประเมิน	ความคาดหวัง	ลักษณะการดำเนินนโยบาย
สิงคโปร์	32	69	60	เป็นพันธมิตรทางการเมืองกับจีน
เวียดนาม	54	9	54	„
ฟิลิปปินส์	-48	66	-48	รักษาสมดุลทางผลประโยชน์ทั้งจากสหรัฐฯและจีน
ไทย	-2	22	24	„
อินโดนีเซีย	-17	29	-1	„
กัมพูชา	-32	54	8	„
มาเลเซีย	-7	50	17	„

ที่มา: Liu Kang, Min Hua Huang and Lu Jie, Asian Barometer Survey Conference on How East Asians View the Rise of China: How Do Asians View the Rise of China?, 2012. จัดโดย Institute for the Advanced Studies of Humanities and Social Sciences, National Taiwan University และร่วมมือกับ Institute of Arts and Humanities, Shanghai Jiao Tong University. <http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_10conference/paper1.pdf>

จากตารางด้านบน ประเทศในอาเซียนส่วนใหญ่จะมีลักษณะการดำเนินนโยบายเน้น “การรักษาสมดุลทางด้านผลประโยชน์ทั้งจากสหรัฐฯและจีน” โดยประเทศไทย มาเลเซีย และกัมพูชา มีความคาดหวังต่อการก้าวขึ้นมาของจีนในเชิงบวก แตกต่างจากฟิลิปปินส์และอินโดนีเซียที่เป็นในเชิงลบ ซึ่งมีเพียงสิงคโปร์กับเวียดนามเท่านั้นที่มีลักษณะการดำเนินนโยบายเน้น “การเป็นพันธมิตรทางการเมืองกับจีน” เพราะความใกล้ชิดทางภูมิรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์ระหว่างกัน รวมถึง “การปกครองด้วยรัฐบาลพรรคเดียว” ที่ถือเป็นจุดร่วมของทั้งสามประเทศนำไปสู่ความร่วมมือทางการเมือง ทำให้สิงคโปร์และเวียดนามยอมรับและคาดหวังต่อการก้าวขึ้นมาของจีน

ดังนั้นจากมติมหาชนของอาเซียนจาก Pew Research และ Asian Barometer Survey ต่อการก้าวขึ้นมาของจีนสามารถสรุปได้ว่า ประเทศในอาเซียนยังคงมองสหรัฐฯเป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่งภายในภูมิภาค ขณะเดียวกันก็มองว่า ในอนาคตจีนจะก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจหมายเลขหนึ่งภายในภูมิภาคแทนที่สหรัฐฯ และแม้ว่า จะชื่นชอบจีนและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับจีนในหลายๆด้าน แต่ก็ยังขาดความไว้วางใจเชื่อใจจีนจากแนวทางการแก้ไขปัญหาค่าเงินบาทในทะเลจีนใต้ และการเพิ่มขีดความสามารถทางทหารอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม อาเซียนมองว่า อิทธิพลของจีนจะเป็นผลบวกต่อการพัฒนาภายในภูมิภาค เพราะพลังทางเศรษฐกิจของจีนจะช่วยให้อาเซียนเติบโตรุ่งเรือง ทำให้ประเทศที่มีจีนเป็นหุ้นส่วนสำคัญทางเศรษฐกิจจะมองจีนในด้านบวกมากกว่า แต่ในขณะเดียวกัน จันทามติปักกิ่งกลับไม่ได้รับความสนใจจากอาเซียนเท่าที่ควร อันมาจากจุดอ่อนที่สำคัญ ได้แก่ การขาดเสรีภาพทางการเมือง การสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในวงกว้าง กล่าวได้ว่า จีนใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงภาพลักษณ์และความสัมพันธ์ได้ดีในระดับหนึ่ง แต่ล้มเหลวในการปรับปรุงภาพลักษณ์ด้านการเมือง สรุปคือ การใช้ soft power ของจีนยังไม่บรรลุเป้าหมาย เพราะยังไม่สามารถปรับปรุงภาพลักษณ์จากการเป็นภัยคุกคามมาเป็นการสร้างโอกาสในการพัฒนาร่วมกันมากเท่าที่ควรจะเป็น และการกระทำที่ตรงข้ามกับแนวทางที่ได้ประกาศไว้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญในนโยบาย soft power ของจีนต่ออาเซียน

5.1.3 มติมหาชนของอาเซียนต่อญี่ปุ่น

รัฐบาลญี่ปุ่นโดยกระทรวงการต่างประเทศต้องการทราบทัศนคติของชาวต่างชาติที่มีต่อญี่ปุ่น จึงได้จัดทำแบบสำรวจความคิดเห็นประเทศหุ้นส่วนสำคัญต่อญี่ปุ่น เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดียิ่งขึ้นและเพิ่มเสน่ห์ของญี่ปุ่นให้มากขึ้น ดังนั้นกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นจึงได้สำรวจมติมหาชนของคนอาเซียนใน 6 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม ในฐานะประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในปี 2008 จากตารางมติมหาชนต่อญี่ปุ่นของอาเซียน 6 ประเทศในปี 2008 พบว่า⁶

1) ประเด็นความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น มากกว่าร้อยละ 90 ของผู้ตอบแบบสอบถามในแต่ละประเทศมองว่า “ญี่ปุ่นเป็นมิตรที่มีความน่าเชื่อถือ” ซึ่งเป็นภาพลักษณ์เชิงบวกของญี่ปุ่นในมุมมองของอาเซียน

2) หุ้นส่วนที่สำคัญสำหรับอาเซียน จากแผนภูมิด้านล่างพบว่า ในภาพรวมจีนเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญที่สุดของอาเซียนทั้งในปัจจุบันและอนาคต แต่เมื่อดูเป็นรายประเทศพบว่า ไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ มองจีนเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญที่สุด ในขณะที่เวียดนาม ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย มองญี่ปุ่นเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญที่สุด จึงถือได้ว่า ญี่ปุ่นและจีนเป็นประเทศที่มีอิทธิพลในภูมิภาคนี้ในระดับเดียวกัน

⁶ Ministry of Foreign Affairs of Japan, *Opinion Poll on Japan in Six ASEAN Countries (summary of results)*, 31 December 2013, available from http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2008/5/1179528_1010.html

ตาราง 5.1.7 มติมหาชนต่อญี่ปุ่นของอาเซียน 6 ประเทศในปี 2008

หน่วย: ร้อยละ (%)

ประเด็น		เฉลี่ย	สิงคโปร์	มาเลเซีย	ไทย	อินโดนีเซีย	ฟิลิปปินส์	เวียดนาม
1) ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น								
ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในปัจจุบัน	ค่อนข้าง/เป็นมิตรมาก	96	99	93	98	97	94	96
ญี่ปุ่นเป็นมิตรที่มีความน่าเชื่อถือมากแค่ไหนสำหรับอาเซียน	มีความน่าเชื่อถือ	93	92	92	90	92	93	98
2) หน้าที่สำคัญสำหรับอาเซียน								
ประเทศใดเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดของประเทศคุณในปัจจุบัน	ญี่ปุ่น	28	4	26	25	38	33	43
	จีน	30	58	39	43	13	9	17
	เกาหลี	2	0	1	1	4	3	3
ประเทศใดเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดของประเทศคุณในอนาคต	ญี่ปุ่น	23	4	19	18	29	33	32
	จีน	33	48	39	56	19	15	22
	เกาหลี	5	2	7	4	5	5	8
3) ภาพลักษณ์ของญี่ปุ่น								
ภาพลักษณ์ของญี่ปุ่น ⁷ (ที่เกี่ยวข้องกับ soft power)	มีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ	69	73	73	75	54	60	80
	มีวัฒนธรรมสมัยนิยมที่แพร่หลายไปทั่วโลก	61	67	64	78	36	66	53

⁷ ภาพลักษณ์ญี่ปุ่น 5 อันดับแรกในมุมมองของอาเซียน คือ ประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ มาตรฐานการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ มีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ และมีทัศนคติที่สวามิภักดิ์ตามลำดับ

	มีความเท่ (Cool)	42	46	58	17	34	58	40
	รักสันติ	57	45	62	47	50	60	78
	ประชาธิปไตย	45	39	50	50	28	45	59
ภาพลักษณ์ของคนญี่ปุ่น 5 อันดับแรก	ขยัน	81	70	86	72	78	86	94
	มีประสิทธิภาพ	72	70	72	80	45	86	94
	สุภาพ	63	66	64	55	53	55	84
	ทำงานเป็นทีม	62	53	69	68	55	55	74
	หัวอนุรักษ์นิยม	56	51	40	71	27	59	87
4) การมีส่วนร่วมในประชาคมระหว่างประเทศ								
การให้ ODA มีประโยชน์มากแค่ไหน	ค่อนข้าง/มีประโยชน์มาก	92	84	90	94	91	95	95
ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาทเชิงรุกด้าน การพัฒนาเอเชียมากแค่ไหน	ค่อนข้าง/มีบทบาทเชิงรุก มาก	87	73	89	89	83	94	98
คุณยินดีต่อการเข้ามาลงทุนของบริษัท ญี่ปุ่นมากแค่ไหน	ค่อนข้าง/ยินดีมาก	93	98	94	81	96	88	100

ที่มา: Ministry of Foreign Affairs of Japan, *Opinion Poll on Japan in Six ASEAN Countries*, <<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/survey/qa0803.pdf>>

3) ภาพลักษณ์ของญี่ปุ่น ภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นโดยรวม 5 อันดับแรกในมุมมองของอาเซียน คือ เป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ มาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูง มีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ และมีทัศนคติที่สวามิภักดิ์ตามลำดับ นอกจากนี้ ในส่วนของภาพลักษณ์ด้าน soft power ญี่ปุ่นมีภาพลักษณ์เชิงบวกทั้งจากวัฒนธรรมดั้งเดิมและสมัยนิยมที่แพร่หลายและได้รับความนิยมในอาเซียน เช่น การ์ตูนอนิเมชัน แฟชั่นการแต่งกาย และอาหาร ตลอดจนเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับในเรื่องของค่านิยมสากลในระดับหนึ่ง

ภาพลักษณ์ของคนญี่ปุ่นก็ส่งผลเชิงบวกต่อภาพลักษณ์ของประเทศ มาจากความเป็นคนที่ขยันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ สุขภาพ และทำงานเป็นทีมได้อย่างยอดเยี่ยม ซึ่งเหล่านี้ เป็นภาพลักษณ์ในอุดมคติที่ประเทศต่างๆ ต้องการให้ประชาชนของตนมีค่านิยมดังกล่าวในการทำงาน ถือได้ว่า อุปนิสัยของคนญี่ปุ่นช่วยสร้างเสน่ห์แก่ประเทศเป็นอย่างดี

4) การมีส่วนร่วมในประชาคมระหว่างประเทศ คนอาเซียนถึงร้อยละ 92 มีทัศนคติด้านบวกต่อการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่น โดยเฉพาะความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและทางเทคนิค เพราะถือเป็นการช่วยเหลือที่มีประโยชน์ และร้อยละ 93 มีความยินดีต่อการเข้ามาลงทุนและทำธุรกิจของภาคเอกชนญี่ปุ่นในอาเซียน รวมถึงร้อยละ 87 เห็นว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาทเชิงรุกในประเด็นการพัฒนาของภูมิภาคเอเชีย ซึ่งจากมติมหาชนที่สูงในด้านนี้ ชี้ให้เห็นความสำเร็จของญี่ปุ่นในการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาในประชาคมระหว่างประเทศด้วยการใช้การให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา (ODA)

สามารถสรุปจากแบบสำรวจของรัฐบาลญี่ปุ่นได้ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่อาเซียนมีความเชื่อใจอย่างยิ่งและถือเป็นประเทศหุ้นส่วนสำคัญสำหรับอาเซียน ในขณะเดียวกันคนอาเซียนก็ชื่นชมภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นทั้งวัฒนธรรม ธรรมชาติ และอุปนิสัยของคนญี่ปุ่น ตลอดจนการมีบทบาทเชิงรุกในประชาคมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ที่ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับในฐานะประเทศที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาของโลก เหล่านี้ถือเป็นที่พยาน soft power ที่ช่วยสร้างเสน่ห์ของญี่ปุ่นในอาเซียน อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นจะต้องพยายามอย่างหนักมากขึ้นต่อการมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมค่านิยมสากลในอาเซียน

5.2 เปรียบเทียบทรัพยากร soft power ระหว่างจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี

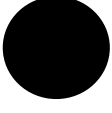
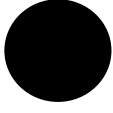
การเปรียบเทียบทรัพยากร soft power ระหว่างจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีในที่นี้ จะใช้ผลสำรวจความคิดเห็นของอาเซียนและการวิเคราะห์ทรัพยากร soft power ของทั้งสามประเทศ เป็นหลัก โดยจะแยกออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ด้านวัฒนธรรม แบ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมสมัยนิยม 2) ค่านิยม ได้แก่ แนวคิดและตัวแบบการพัฒนา และ 3) นโยบายต่างประเทศ ประกอบด้วย นโยบายเสริมสร้างภาพลักษณ์และบทบาทนำ การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ การทูตวัฒนธรรม และการเยือนของผู้นำ ซึ่งจะวิเคราะห์จากจุดเด่นและจุดด้อยของแต่ละประเทศ มีการแบ่งการเปรียบเทียบออกเป็น 3 ระดับ คือ สูง ปานกลาง และต่ำ เพื่อตอบคำถามที่ว่า ประเทศใดมีทรัพยากร soft power ที่แข็งแกร่งกว่าในการสร้างเสน่ห์และอำนาจในการโน้มน้าวใจ โดยเฉพาะต่ออาเซียน อันจะเป็นหนึ่งในดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการใช้ soft power

5.2.1 วัฒนธรรม

ในส่วนของวัฒนธรรมดั้งเดิม จากการวิเคราะห์ถือได้ว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนและญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งในระดับสูง โดยจีนมีกลไกที่ช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมดั้งเดิม คือ คนจีนโพ้นทะเล ที่ถือเป็นตัวแทนด้านวัฒนธรรมจีนในต่างประเทศ และสถาบันขงจื๊อที่รัฐบาลจีนผลักดันให้เป็นกลไกหลักของรัฐในการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมจีน โดยปัจจุบันมีสถาบันและห้องเรียนขงจื๊อมากกว่า 1,000 แห่งทั่วโลก ตลอดจนการให้ความสนใจเรียนภาษาจีนมากขึ้นของคนอาเซียนก็เป็นตัวชี้วัดถึงเสน่ห์จากวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนเช่นเดียวกัน

ความเข้มแข็งของทรัพยากรด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น มาจากการใช้วัฒนธรรมที่สื่อถึงความสงบและเรียบง่ายเป็นเครื่องมือการทูต กับอิทธิพลทางเศรษฐกิจที่ช่วยให้วัฒนธรรมของญี่ปุ่นเป็นที่รู้จักมากขึ้น จึงทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็น soft power ที่สำคัญของญี่ปุ่น

ตาราง 5.2.1 เปรียบเทียบ soft power ด้านวัฒนธรรมของทั้งสามประเทศ

วัฒนธรรม	จีน	ญี่ปุ่น	เกาหลี
ดั้งเดิม			
สมัยนิยม			

หมายเหตุ: สูง ปานกลาง ต่ำ

สำหรับเกาหลี ทรัพยากรวัฒนธรรมดั้งเดิมของเกาหลียังไม่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายเมื่อเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนและญี่ปุ่น จึงถือว่ามีความเข้มแข็งในระดับกลางของ แต่ก็มีแนวโน้มเป็นที่รู้จักมากขึ้น จากความนิยมในละครและภาพยนตร์เกาหลี โดยเฉพาะประเภทอิงประวัติศาสตร์ที่มีการสอดแทรกขนบธรรมเนียมประเพณีเกาหลีอยู่ด้วย

ในด้านวัฒนธรรมสมัยนิยม ญี่ปุ่นและเกาหลีถือเป็นประเทศที่มีความเข้มแข็งในด้านนี้ เนื่องจากวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นยังคงได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการ์ตูนมังงะและอนิเมะ อีกทั้งปัจจุบันรัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายเชิงรุกด้วยการสอดแทรกคุณธรรมและค่านิยมที่ดีของญี่ปุ่นลงไปในสินค้าทางวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นมากกว่าสินค้าทั่วไป

สำหรับเกาหลีในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา เกาหลีประสบความสำเร็จในการผลักดันให้วัฒนธรรมสมัยนิยมได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในภูมิภาคเอเชียตะวันออก และกำลังขยายสู่ตลาดระดับโลก โดยความสำเร็จของเกาหลีมาจากการพัฒนาคุณภาพของเนื้อหาที่ดีขึ้น และเทคโนโลยีสารสนเทศที่รวดเร็ว มีส่วนช่วยให้วัฒนธรรมสมัยนิยมเกาหลีเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในระยะเวลาไม่กี่ปี ส่งผลให้วัฒนธรรมสมัยนิยมของเกาหลีกลายเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมกระแสหลักของภูมิภาคเอเชียตะวันออกในปัจจุบัน

ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมสมัยนิยมของจีนที่ยังไม่สามารถสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจในต่างประเทศได้อย่างเช่นในกรณีของภาพยนตร์จีนที่ถือเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยมที่แพร่หลายมากที่สุด แต่มักแฝงไปด้วยวาระทางการเมือง ขาดความหลากหลายของเนื้อหา รวมถึงเน้นตอบสนองต่อผู้บริโภคภายในประเทศเป็นหลัก ทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมของจีนยังไม่สามารถแข่งขันกับวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นและเกาหลีได้

สรุปได้ว่า ประเทศที่มี soft power ด้านวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมากที่สุด คือ ญี่ปุ่น ที่ยังสามารถคงความนิยมทั้งในวัฒนธรรมดั้งเดิมและสมัยนิยม ตามมาด้วยเกาหลี การที่วัฒนธรรมสมัยนิยมแพร่หลายมากขึ้น ได้ช่วยให้ชาวต่างชาติรู้จักวัฒนธรรมดั้งเดิมมากขึ้นตามไปด้วย ขณะที่จีน แม้ว่าจะมีความเข้มแข็งในวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่วัฒนธรรมสมัยนิยมยังไม่สามารถสร้างเสน่ห์ให้แก่นักได้ จึงถือว่า ในภาพรวมความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมของจีนอยู่ในระดับปานกลาง

5.2.2 ค่านิยม

ค่านิยมด้านแนวคิด ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับในการส่งเสริมความคิดริเริ่มในประชาคมระหว่างประเทศอย่างจริงจัง โดยมีบทบาทนำด้านการปกป้องสิ่งแวดล้อมด้วยการสร้างสังคมที่ยั่งยืนผ่านแนวคิดลดโลกร้อนและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ซึ่งถือเป็นค่านิยมพื้นฐานของสังคมญี่ปุ่น อีกทั้งรัฐบาลญี่ปุ่นในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการผลักดันค่านิยมสากลเป็นค่านิยมหลักของความร่วมมือภายในภูมิภาค เห็นได้จาก การประกาศหลักความร่วมมือ 5 ประการกับอาเซียน อันเป็นทรัพยากรที่เกิดจากการยอมรับญี่ปุ่นในฐานะประเทศที่เป็นต้นแบบการพัฒนาประชาธิปไตยในเอเชีย จึงทำให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีทรัพยากรค่านิยมด้านแนวคิดที่เข้มแข็ง

ในขณะที่ค่านิยมด้านแนวคิดของจีนถือว่า อยู่ในระดับปานกลาง เพราะแม้ว่า รัฐบาลจีนจะย้าถึงการสร้างโลกแห่งความสามัคคีบนพื้นฐานของการเคารพและความเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริง จีนกลับมีนโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าว มีการเสริมสร้างสมรรถนะทางทหาร เพื่อใช้ป้องปรามและรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีปัญหาการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ทับซ้อนทางทะเล

เช่นเดียวกับเกาหลี ที่ถือได้ว่า มีค่านิยมด้านแนวคิดในระดับปานกลาง เพราะในสมัยประธานาธิบดีอี มย็อง-บก มีความพยายามผลักดันแนวคิดการเติบโตสีเขียวให้เป็นค่านิยมหลักของประชาคมระหว่างประเทศ โดยที่เกาหลีมีบทบาทนำ แต่ความพยายามดังกล่าวยังไม่ประสบผลสำเร็จนัก สาเหตุมาจากการที่เกาหลีเพิ่งเริ่มมีบทบาทด้านนี้ไม่นานนัก อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ทำให้แนวคิดการเติบโตสีเขียวถูกลดความสำคัญลง จึงขาดความต่อเนื่องในการผลักดันค่านิยมดังกล่าว

ตาราง 5.2.2 เปรียบเทียบ soft power ด้านค่านิยมของทั้งสามประเทศ

ค่านิยม	จีน	ญี่ปุ่น	เกาหลี
แนวคิด			
รูปแบบการพัฒนา			

หมายเหตุ: สูง ปานกลาง ต่ำ

สำหรับ soft power ด้านรูปแบบการพัฒนา เกาหลีมีจุดเด่น คือ ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย ซึ่งถึงแม้เกาหลีจะเป็นหนึ่งในประเทศที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียปี 1997 แต่ก็สามารถพลิกฟื้นเศรษฐกิจกลับมาได้อย่างเข้มแข็งด้วยสินค้าทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) ส่งผลให้เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจให้ประเทศกำลังพัฒนา มาเรียนรู้จากประสบการณ์ของเกาหลีเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศของตน จึงถือว่า เกาหลีมี soft power ด้านรูปแบบการพัฒนาที่เข้มแข็ง

ขณะที่รูปแบบการพัฒนาของจีนและญี่ปุ่นถือว่ามีความเข้มแข็งในระดับปานกลาง ในกรณีของจีน ฉันทามติปักกิ่งไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งตรงข้ามกับทิศทางของการเรียกร้องประชาธิปไตยในประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งปัญหาทุจริตคอร์รัปชันและปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจจนละเลยการแก้ปัญหาดังกล่าว ทำให้ฉันทามติปักกิ่งยังไม่ได้รับความสนใจมากนัก

เช่นเดียวกับตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นที่หลายประเทศขาดความเชื่อมั่นต่อการนำมาเป็นรูปแบบการพัฒนาประเทศ เพราะเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เป็นประเทศต้นแบบตกอยู่ในภาวะเงินฝืดกว่า 2 ทศวรรษ และความเสียหายจากวิกฤตการเงินปี 1997 ของประเทศที่นำตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นมาประยุกต์ใช้ เช่น เกาหลี มาเลเซีย และไทย ทำให้ตัวแบบรัฐพัฒนาของญี่ปุ่นได้รับความนิยมน้อยลง

สรุปได้ว่า soft power ด้านค่านิยม ญี่ปุ่นและเกาหลีเป็นสองประเทศที่มีความเข้มแข็งในระดับปานกลาง โดยญี่ปุ่นมี soft power ด้านแนวคิดที่เข้มแข็ง ขณะที่เกาหลีมี soft power ด้านตัวแบบรัฐพัฒนาที่

เข้มแข็ง ส่วนจีนเป็นประเทศที่มี soft power ด้านค่านิยมในระดับต่ำ เพราะยังมีปัญหาที่เกิดจากแนวทางปฏิบัติที่ตรงข้ามกับนโยบายที่ประกาศไว้ และปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น ทำให้ฉันทามติปักกิ่งยังไม่สามารถเป็นตัวแบบการพัฒนาที่ดีได้

5.2.3 นโยบายต่างประเทศ

นโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์และบทบาทเชิงรุกของประเทศ

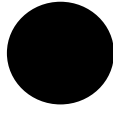
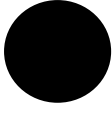
ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาทนำด้านความมั่นคงของมนุษย์และองค์ความรู้ด้านการจัดการภัยพิบัติ เป็น soft power ด้านนโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์และบทบาทเชิงรุกของประเทศ โดยแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่นนั้นมีเสน่ห์ในประเทศกำลังพัฒนา เพราะไม่ใช่วิธีการแทรกแซงอำนาจอธิปไตยเหมือนแนวทางของประเทศตะวันตก ตลอดจนความพยายามมีบทบาทเชิงรุกในการจัดการภัยพิบัติ ด้วยการนำเอาบทเรียนจากประสบการณ์การจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่น มาสร้างเป็นองค์ความรู้ที่ประเทศต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่ง soft power ด้านนโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์และบทบาทเชิงรุกของญี่ปุ่นสามารถใช้ได้ดีในอาเซียน เพราะเป็นภูมิภาคที่กำลังเผชิญกับปัญหาความมั่นคงของมนุษย์และภัยพิบัติทางธรรมชาติที่รุนแรงมากขึ้น ดังนั้นจึงถือได้ว่า ญี่ปุ่นมี soft power ด้านนี้ในระดับสูง

นโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์และบทบาทเชิงรุกของจีนมีเป้าหมายหลัก คือ ลดทัศนคติด้านลบที่มองว่าการเติบโตของจีนจะเป็นภัยคุกคามสันติภาพของประชาคมโลก ด้วยการดำเนินนโยบายการพัฒนาอย่างสันติ นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี และการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับมิตรประเทศด้วยการทูตแพนด้า ซึ่งถือเป็นทรัพยากร soft power ของจีนในด้านนี้ แต่ในความเป็นจริง รัฐบาลจีนกลับมีการดำเนินนโยบายอย่างแข็งกร้าวมากขึ้น เช่น การขยายอำนาจทางทหาร การประกาศเขตแสดงตนเพื่อการป้องกันภัยทางอากาศ (Air Defense Identification Zone หรือ ADIZ) ในทะเลจีนตะวันออก และการซ้อมรบบริเวณข้อพิพาททางทะเลบ่อยครั้งมากขึ้น เป็นต้น มองได้ว่าเป็นการสร้างความขัดแย้งมากกว่าแก้ไขปัญหา และส่งผลกระทบต่อบรรยากาศความมั่นคงภายในภูมิภาค ซึ่งตรงข้ามกับนโยบายต่างประเทศของจีนที่ได้ประกาศไว้ ดังนั้น soft power ด้านนโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีและบทบาทเชิงรุกของจีนจึงจัดอยู่ในระดับปานกลาง

ในส่วนของเกาหลี มีความคิดที่ต้องการการยกระดับสถานะของประเทศให้เป็นมหาอำนาจขนาดกลาง และมีบทบาทเป็นสะพานเชื่อม เพื่อแก้ปัญหาระหว่างประเทศและลดช่องว่างการพัฒนาด้วย

ประสบการณ์และองค์ความรู้ของประเทศพัฒนาแล้ว แต่แนวคิดดังกล่าวถือว่ายังไม่เป็นรูปเป็นร่าง เนื่องจากปัจจัยการเมืองภายใน ทำให้ความพยายามของเกาหลีสะดุดหยุดลง อีกทั้งเกาหลียังไม่สามารถแสดงบทบาทสะพานเชื่อมได้ เพราะหลายชาติยังคงมองว่า เกาหลีให้ความสำคัญกับประเด็นเกาหลีเหนือเป็นหลัก และเห็นเป็นหนึ่งในประเทศที่ทำให้เกิดบรรยากาศตึงเครียดในภูมิภาค จากกรณีการเยือนหมู่เกาะต็อกโด (Dokdo) หรือทาเคชิมะ (Takeshima) ของประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก จึงถือได้ว่า soft power ด้านนโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์และบทบาทนำของเกาหลีจัดอยู่ในระดับปานกลาง

ตาราง 5.2.3 เปรียบเทียบ soft power ด้านนโยบายต่างประเทศของทั้งสามประเทศ

นโยบายต่างประเทศ	จีน	ญี่ปุ่น	เกาหลี
นโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์และบทบาทนำ			
การให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ/ODA			
การทูตวัฒนธรรม			
การเยือนของผู้นำ			

หมายเหตุ: สูง ปานกลาง ต่ำ

การช่วยเหลือต่างประเทศ และการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA)

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับ ODA มาเป็นระยะเวลานาน จึงได้รับการยอมรับว่า เป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญด้านการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา โดยปัจจุบันการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นเน้นให้ความช่วยเหลือเพื่อรับมือกับความมั่นคงรูปแบบใหม่ ซึ่งไม่ใช่แค่การให้เงินช่วยเหลือเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์ องค์ความรู้ เทคโนโลยี และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่ง

ถือเป็นการให้ความช่วยเหลือที่จะส่งผลดีในระยะยาว จึงถือได้ว่า soft power ด้านการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นอยู่ในระดับสูง

เกาหลีประสบความสำเร็จในการยกระดับสถานะประเทศจากประเทศผู้รับความช่วยเหลือมาเป็นประเทศผู้ให้ เห็นได้จาก การได้รับการยอมรับเข้าเป็นสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ในปี 1996 และเข้าเป็นสมาชิกคณะกรรมการการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (OECD-DAC) ในฐานะประเทศผู้ให้รายใหม่ เกาหลีจึงไม่สามารถแข่งขันในด้านปริมาณเงินให้ความช่วยเหลือได้ แต่เกาหลีจะแข่งขันในด้านการให้ความช่วยเหลือที่มีคุณภาพแทน ด้วยการนำเอาประสบการณ์และองค์ความรู้จากการพัฒนาประเทศมาเป็นส่วนสำคัญของ ODA ดังนั้นจึงถือได้ว่า soft power ด้านการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของเกาหลีจัดอยู่ในระดับสูง

สำหรับแนวทางการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของจีนถือเป็น soft power ในระดับปานกลาง เพราะเป็นแนวทางที่ผสมระหว่างการให้ความช่วยเหลือกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรธรรมชาติตามแนวทางของจีน ซึ่งมักสร้างจะผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น จึงถูกมองว่า เป็นการให้ความช่วยเหลือที่คำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศผู้รับความช่วยเหลือ อีกทั้งแนวทางการให้ความช่วยเหลือที่ปราศจากเงื่อนไขทางการเมืองก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า เป็นการละเลยประเด็นสิทธิมนุษยชนในประเทศผู้รับความช่วยเหลือ เพราะผู้นำเผด็จการหลายประเทศนำเงินช่วยเหลือของจีนไปใช้ในทางที่ผิด

การทูตวัฒนธรรม

soft power ด้านการทูตวัฒนธรรมของทั้งสามประเทศจัดอยู่ในระดับสูง เพราะปัจจุบันทั้งสามประเทศให้ความสำคัญกับการทูตวัฒนธรรม ในฐานะเครื่องมือเชื่อมความสัมพันธ์ในระดับประชาชน ด้วยการส่งเสริมการเผยแพร่วัฒนธรรมผ่านการแสดง การจัดนิทรรศการ โครงการแลกเปลี่ยนและประกวด แข่งขันทั้งในระดับประชาชนและเยาวชน ที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชน รวมถึงการส่งเสริมการเรียนภาษาและการให้ทุนการศึกษา ที่ทั้งสามประเทศพยายามแข่งขันด้วยการให้สิทธิพิเศษ การยกระดับมาตรฐานการศึกษา และใช้จุดเด่นจากความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ มาเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจเยาวชนต่างชาติให้หันมาศึกษาต่อที่ประเทศตน อันนำไปสู่การความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในวัฒนธรรมและค่านิยมของประเทศในเวลาเดียวกัน

การเยือนของผู้นำ

การเยือนต่างประเทศของผู้นำเป็นเครื่องมือที่ญี่ปุ่นใช้กระชับความสัมพันธ์กับต่างประเทศมาหลายสิบปี ด้วยการนำทรัพยากร soft power ด้านต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ การเยือนอาเซียนครบทั้ง 10 ประเทศของนายกรัฐมนตรี ชินโซ อาเบะ ภายในปีแรกของการดำรงตำแหน่ง เนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี การเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน ญี่ปุ่นจึงใช้โอกาสนี้เยี่ยมเยือนอาเซียน เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์แก่ญี่ปุ่นให้มากขึ้น รวมถึงการมีเป้าหมายในการสานอานากับจีนและรักษาผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ถือได้ว่า soft power ด้านการเยือนของผู้นำญี่ปุ่นอยู่ในระดับสูง

soft power ด้านการเยือนของผู้นำจีนที่ถือว่าอยู่ในระดับสูงเช่นเดียวกัน เพราะคณะผู้นำจีนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการเยือนต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะกับอาเซียนที่เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของจีนทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยการเยือนแต่ละครั้งไม่เพียงเป็นการพบปะหารือกับผู้นำรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการเยี่ยมเยือนผู้ที่มีบทบาทสำคัญในประเทศนั้น ได้แก่ ผู้นำฝ่ายนิติบัญญัติ สมาชิกราชวงศ์ และอดีตนักการเมืองที่ยังคงมีบทบาทในปัจจุบัน ตลอดจนการใช้วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจมาเป็นเครื่องมือกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน

เกาหลีใต้ได้ใช้การเยือนของผู้นำเป็นเครื่องมือส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างจริงจังมากขึ้นในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก โดยเน้นการแสวงหาความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับ soft power ของเกาหลี เช่น การเติบโตสีเขียวและการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) อย่างไรก็ตาม การเยือนอาเซียนของเกาหลีจะเน้นเยือนประเทศที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าการเยือนประเทศอื่น เช่น ในกรณีการเยือนประเทศอินโดนีเซีย ที่ได้มีการเยือนทุกปีในรอบ 5 ปีหลังสุด และการเยือนเวียดนาม อีกทั้งในสมัยประธานาธิบดี ปัก กึน-ฮย ได้เยือนสองประเทศนี้ภายใต้แนวคิดการทูตค้าขาย (Sale Diplomacy) กล่าวได้ว่า การเยือนอาเซียนของผู้นำเกาหลีเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าการส่งเสริมการสร้างเสน่ห์ด้วย soft power ดังนั้น soft power ด้านการเยือนของผู้นำเกาหลีจึงจัดอยู่ในระดับปานกลาง

จากผลของการวิเคราะห์ได้ว่า ภาพรวมความเข้มแข็งของ soft power ด้านนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศที่มีความเข้มแข็งมากที่สุด โดยมีทรัพยากร soft power ในระดับสูงทั้ง 4 ด้าน ส่วนจีนและเกาหลีถือเป็นประเทศที่มีทรัพยากร soft power ด้านนโยบายต่างประเทศในระดับปานกลาง เพราะมีทรัพยากรที่สูงและปานกลางอย่างละ 2 ด้านเท่านั้น

เมื่อสรุปภาพรวม soft power ของทั้งสามประเทศพบว่า ญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศที่มี soft power แข็งแรงมากที่สุด เนื่องจากข้อจำกัดในการใช้ hard power ญี่ปุ่นจึงหันมาใช้ soft power เป็นเครื่องมือในการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศมาก่อน จึงทำให้ญี่ปุ่นมีความได้เปรียบและมีประสบการณ์ในการใช้ soft power ประกอบกับอิทธิพลทางเศรษฐกิจในภูมิภาคที่มีสูงมาเป็นเวลานาน ก็ช่วยให้ soft power ของญี่ปุ่นแพร่หลายได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น รวมทั้งการลงมือปฏิบัติจริงและต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมในการมีบทบาทนำบนเวทีระดับโลกและภูมิภาคก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการใช้ soft power ในการสร้างเสน่ห์ให้แก่ประเทศ เห็นได้จาก ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีภาพลักษณ์เชิงบวกมากที่สุดของโลกในปี 2012 จากการสำรวจของ BBC Poll

ตาราง 5.2.4 เปรียบเทียบภาพรวม soft power ของทั้งสามประเทศ

ทรัพยากร soft power	จีน	ญี่ปุ่น	เกาหลี
วัฒนธรรม			
ค่านิยม			
นโยบายต่างประเทศ			

หมายเหตุ: สูง ปานกลาง ต่ำ

ส่วนจีนแม้จะมีการใช้ soft power ให้มากขึ้น แต่กลับมีอุปสรรคที่สำคัญ คือ การกระทำที่ตรงข้ามกับนโยบายที่ได้ประกาศไว้ และการดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวมากขึ้น ทำให้นานาประเทศขาดความเชื่อมั่นในนโยบายต่างๆ ของจีนที่ต้องการสานความสัมพันธ์ที่ดีกับต่างประเทศ ซึ่งส่งผลด้านลบต่อเสน่ห์และภาพลักษณ์ของจีน สำหรับเกาหลี ในสมัยประธานาธิบดี อี มย็อง-บัก ได้ให้ความสำคัญกับการใช้ soft power มาดำเนินสัมพันธ์ เสริมสร้างเสน่ห์ และยกระดับสถานะของเกาหลีเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบัน soft power ของเกาหลีกลับถูกลดทอนลง เพราะขาดความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบาย เนื่องจากในสมัยรัฐบาล

ประธานาธิบดี ปัก กิ้น-ฮเย ได้หันมาให้ความสำคัญกับนโยบายด้านเศรษฐกิจมากกว่าแทน ทำให้ soft power ของเกาหลียังคงมีความคลุมเครือว่าจะไปในทิศทางใด

5.3 นัยและบทเรียนต่อไทย

ท่ามกลางการแข่งขันในการช่วงชิงอิทธิพลเหนือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศมหาอำนาจ ด้วยการใช้ soft power ที่มีคุณสมบัติในการโน้มน้าวและสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจเป็นเครื่องมือสำคัญ ไทยในฐานะประเทศในภูมิภาคที่อยู่ท่ามกลางการแข่งขันควรมีความรู้เท่าทัน มิยยุทธศาสตร์ และนโยบายในการรับมือ เพื่อมิให้ตกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ของประเทศใดประเทศหนึ่ง ขณะเดียวกัน ไทยควรเรียนรู้วิธีการ แนวทาง และกลไกของการดำเนินนโยบาย soft power เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะการสร้างอำนาจดึงดูดใจและสร้างเสน่ห์ต่อประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อกระชับความสัมพันธ์และแก้ไขปัญหาคอขวดที่ hard power ไม่สามารถจัดการได้ ดังนั้นในงานส่วนนี้จะนำเสนอวิธีการรับมือต่อ soft power เจริญจากจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี และการเรียนรู้ soft power ดังกล่าวมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่ไทยมีอยู่ เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

5.3.1 การรับมือของไทยต่อนโยบาย soft power เจริญจากจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี

ทั้ง จีน ญี่ปุ่น และเกาหลี ได้ใช้วัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศมาดำเนินนโยบาย soft power เจริญต่อประเทศไทย ดังนั้นไทยจึงควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้วิธีการรับมือและผลกระทบจากนโยบายเจริญดังกล่าว

1) ด้านวัฒนธรรม

ผลกระทบจากการดำเนินนโยบายเจริญด้านวัฒนธรรมของต่างประเทศต่อไทยที่สำคัญคือ “การครอบงำทางวัฒนธรรม” ที่สร้างความกังวลว่า วัฒนธรรมไทยจะถูกหลงลืมหรือผิดแปลกไปจากวัฒนธรรม

เดิมที่ปฏิบัติกันมา เห็นได้จากในปัจจุบันเยาวชนไทยมีความสนใจต่อวัฒนธรรมของญี่ปุ่น เกาหลี และจีน มากขึ้น อาทิ อาหาร ภาษา และวัฒนธรรมต่างๆ จนเกิดความหลงใหล และความคลั่งไคล้ในวัฒนธรรมสมัยนิยมของญี่ปุ่นและเกาหลี เช่น ละคร ภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ แฟชั่นการแต่งกาย และการ์ตูน ในทางหนึ่งก็เป็นการดีที่เยาวชนให้ความสนใจในประเพณีวัฒนธรรมและความเป็นมาของชนชาติอื่น แต่ในอีกทางหนึ่งได้สร้างความกังวลถึงการครอบงำทางวัฒนธรรมและการหลงลืมวัฒนธรรมไทย

ดังนั้นการรับมือที่ดีที่สุดในโลกแห่งข้อมูลข่าวสารที่ไม่สามารถปิดกั้นได้ คือ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้เยาวชนไทยคิดอย่างมีเหตุผลต่อการรับรู้วัฒนธรรมจากต่างประเทศ เช่น การให้ข้อเท็จจริงต่อการเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติ เช่น เพื่อความบันเทิง เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ หรือเพื่อสร้างอำนาจในการโน้มน้าวที่มีผลต่อความคิดของเยาวชนไทย ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญของประเทศในอนาคต และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจากความนิยมสู่ความเชี่ยวชาญ กล่าวคือ เน้นศึกษาวัฒนธรรมหรือเรื่องราวต่างๆ ของประเทศที่ตนชื่นชอบในเชิงลึกมากกว่าการหลงใหลอย่างฉาบฉวย โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรผลักดันเยาวชนที่มีความสนใจในวัฒนธรรมต่างชาติอยู่เป็นทุนเดิมสู่การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อองค์ความรู้อันเป็นโอกาสสำคัญในการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพของประเทศ

2) ค่านิยม

การใช้ soft power ด้านค่านิยมของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีก็เพื่อสร้างภาพลักษณ์และบทบาทนำบนเวทีระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออก จึงเกิดการแข่งขันแสวงหาความร่วมมือเพื่อดึงประเทศในภูมิภาคให้เข้าร่วมกรอบความร่วมมือที่มีตนเป็นผู้นำแนวคิดริเริ่ม ไทยในฐานะประเทศภายในภูมิภาคจำเป็นต้องเรียนรู้และรับมือเพื่อไม่ให้ตกอยู่ในสถานการณ์ถดถอยไม่เข้าค่ายไม่ออก ที่ไทยต้องถูกบังคับเลือกข้างใดข้างหนึ่ง เช่น แนวทางการเติบโตอย่างยั่งยืน (การเติบโตสีเขียว) ที่ญี่ปุ่นและเกาหลีให้ความสำคัญในการเสริมสร้างบทบาทนำของตนบนเวทีระดับภูมิภาค และค่านิยมสากลที่ญี่ปุ่นพยายามแสวงหาพันธมิตรภายในภูมิภาคเพื่อคานอำนาจกับจีน เห็นได้จาก หลัก 5 ประการของความร่วมมือกับอาเซียนในปี 2013 ที่ญี่ปุ่นเน้นค่านิยมสากลเป็นอันดับแรก และการสนับสนุนการใช้กฎหมายทางทะเลระหว่างประเทศในการแก้ไขข้อพิพาทภายในภูมิภาค รวมถึงแสดงความยินดีต่อการดำเนินยุทธศาสตร์หวนกลับ (rebalancing) มาเน้นให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกอีกครั้งของสหรัฐฯ ดังนั้นไทยจึงควรมียุทธศาสตร์และนโยบายที่ชัดเจนต่อการเข้าร่วมกรอบความร่วมมือต่างๆ เพื่อผลประโยชน์แห่งชาติของตน และให้ความสำคัญกับ

ความร่วมมือบนพื้นฐานของค่านิยมจากจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีในระดับที่เท่าเทียมกัน ที่สำคัญไทยจำเป็นต้องเข้าใจต่อแนวทางการผลักดันค่านิยมของแต่ละประเทศอย่างลึกซึ้ง เพื่อมิให้ตกเป็นเครื่องมือของประเทศใดประเทศหนึ่ง

3) นโยบายต่างประเทศ

นโยบายต่างประเทศของจีนที่มีการพัฒนาอย่างสันติและนโยบายเพื่อนบ้านที่ดี มีจุดประสงค์เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์โดยเฉพาะต่อประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่มีความมั่นคงของมนุษย์และการจัดการภัยพิบัติ มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และความเป็นผู้นำโดยใช้ประเด็นที่ญี่ปุ่นมีความเชี่ยวชาญมาเป็น soft power ด้านนโยบายต่างประเทศ และนโยบายต่างประเทศของเกาหลีที่เน้นการยกระดับสถานะและบทบาทของประเทศในประชาคมระหว่างประเทศ จะเห็นได้ว่า ทั้งสามประเทศให้ความสำคัญกับการใช้ soft power เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านบวกของตน ที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอิทธิพลทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ไทยจึงควรตระหนักทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์เหล่านี้ให้ถ่องแท้ เพื่อสามารถรับมือกับนโยบายต่างประเทศเชิงรุกจากทั้งสามประเทศได้

ในส่วนการช่วยเหลือต่างประเทศหรือการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ไทยในฐานะประเทศรายได้ปานกลางระดับสูง (upper-middle income) จากการประกาศของธนาคารโลกในปี 2011 ทำให้นานาประเทมองไทยในฐานะประเทศผู้ให้มากกว่าประเทศผู้รับ ซึ่งไทยได้เริ่มเป็นประเทศผู้ให้อย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ปี 1992 หลังจากที่ทำให้การช่วยเหลือด้านเทคนิค การอบรม และทุนมาหลายปี⁸ ดังนั้น ไทยจึงไม่ใช่ประเทศเป้าหมายของการให้ความช่วยเหลือของจีนและเกาหลี ซึ่งในส่วน ODA ของญี่ปุ่น ไทยก็ได้รับน้อยลงและต้องใช้เงินกู้มากขึ้น

ดังนั้น ไทยจึงควรใช้ “การรับมือเชิงรุก” กล่าวคือ ไทยควรร่วมมือกับทั้งสามประเทศ เพื่อร่วมพัฒนาประเทศเพื่อนบ้าน โดยไทยอาจให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิค คำปรึกษา และสถานที่ เช่น สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน (ASEAN Institute for Health Development หรือ AIHD) มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ก่อตั้งจากการที่รัฐบาลญี่ปุ่นมีวัตถุประสงค์ให้การช่วยเหลือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศในอาเซียน โดยญี่ปุ่นให้ทุนจัดตั้งผ่าน JICA ในปี 1982⁹ และการเป็นประเทศประสานงานด้านสาขาการเกษตรและการพัฒนาชนบท และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศลุ่มน้ำโขงผ่านสถาบันแม่โขง (Mekong Institute) จังหวัด

⁸ Thailand International Cooperation Agency (TICA), *TICA Highlights*, 1 December 2013, available from <http://tica.thaigov.net/main/th>

⁹ สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน (AIHD), *ประวัติสถาบันฯ*, 18 ธันวาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://www.aihd.mahidol.ac.th/th/about/aboutAIHD>

ขอนแก่น อันเป็นส่วนหนึ่งของกรอบความร่วมมือลุ่มน้ำโขงกับเกาหลี (Mekong-ROK Cooperation)¹⁰ ซึ่ง
จะส่งผลดีแก่ไทยในด้านการสร้างความสัมพันธ์และภาพลักษณ์ที่ดีของไทยในทัศนะของประเทศเพื่อนบ้าน

เป้าหมายหลักของไทยในการรับมือต่อการดำเนินนโยบาย soft power เจริญรุ่งเรืองของจีน ญี่ปุ่น และ
เกาหลี นอกเหนือจากการป้องกันไม่ให้เกิดเป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิพลของทั้งสามประเทศแล้ว ไทย
ควรใช้โอกาสนี้ในการประสานความร่วมมือกับจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี ในการร่วมมือพัฒนาประเทศเพื่อน
บ้านในฐานะหุ้นส่วนความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ทั้งการส่งเสริมค่านิยมการเติบโตอย่างยั่งยืน การผลักดัน
การพัฒนาอย่างสันติและนโยบายเพื่อนบ้านที่ดีให้เป็นรูปธรรม การให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา และ
การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมแบบสองทาง (two-way exchange) อาทิ การแลกเปลี่ยนเยาวชน
นักวิชาการ และระดับประชาชนในระดับต่างๆ ซึ่งสามารถเป็นการทูตวัฒนธรรมเจริญรุ่งเรืองของไทยได้

5.3.2 บทเรียนเพื่อการประยุกต์ใช้จาก soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี

การเรียนรู้จุดเด่นและจุดด้อยจากนโยบายของประเทศอื่น มีความสำคัญในการนำมาเป็นบทเรียน
และประยุกต์ใช้ ในที่นี้ไทยอาจจะเรียนรู้จากแนวทางการดำเนินนโยบาย soft power ของจีน ญี่ปุ่น และ
เกาหลี โดยเฉพาะการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากปัจจุบันไทยมีภาพลักษณ์ไม่สู้
ดีนัก ทั้งจาก ปัญหาชายแดน การเอาเปรียบแรงงาน ภาพลักษณ์การเป็นประเทศนายทุนเข้าไปดักดวง
ผลประโยชน์ ขั้วพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร และอิทธิพลทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่สร้างความกังวล
ต่อรัฐบาลของประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น soft power ในฐานะที่เป็นอำนาจในการโน้มน้าวและสร้างเสน่ห์
น่าจะช่วยสร้างภาพลักษณ์และชื่อเสียงที่ดีของไทยได้

1) วัฒนธรรมและการทูตวัฒนธรรม

จากบทเรียนของการส่งเสริมวัฒนธรรมจากทั้งสามประเทศ ไทยน่าจะสามารถนำ soft power ด้าน
วัฒนธรรมสมัยนิยมและวัฒนธรรมดั้งเดิมมาสร้างเสน่ห์แก่ประเทศได้ ในปัจจุบันวัฒนธรรมสมัยนิยมของ
ไทย ได้แก่ ละคร ภาพยนตร์ และดนตรี ได้รับความนิยมมากขึ้นในเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะอาเซียน จีน

¹⁰ กระทรวงการต่างประเทศ, *กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาค: ความร่วมมือลุ่มน้ำโขงกับสาธารณรัฐเกาหลี*, 18 ธันวาคม 2556, สืบค้นได้ที่
<http://www.mfa.go.th/business/th/cooperation/245/25432-ความร่วมมือประเทศลุ่มน้ำโขงกับเกาหลี>

และไต้หวัน ซึ่ง เจิน เจียง (Chen Jiang) อุปทูตด้านวัฒนธรรม ประจำสถานเอกอัครราชทูตจีนประจำประเทศไทย ได้ให้ทรรศนะถึงความนิยมในละครไทยที่มากขึ้นของคนจีนไว้ว่า

“...หนังสือ *Lost in Thailand* ทำให้คนจีนมาเที่ยวไทยมากขึ้น เพิ่มขึ้นเป็น 2 ล้านกว่าคน จากเดิม 1 ล้านคนต่อปี แต่พอปีที่แล้ว (2013) เพิ่มมา 3-4 ล้านคน ซึ่งไม่ใช่เพราะภาพยนตร์แล้ว แต่ที่คนจีนมาไทยเยอะ เพราะละครไทย ถ้าเปิดทีวีที่จีน ทุกคืนจะมีละครไทย คาราไทยเป็นที่รู้จักในประเทศจีนมาก เวลาคาราไทยไปจีนจะมีคนมาต้อนรับที่สนามบิน แสดงว่าละครไทยดีมาก ทำละครเก่ง ก่อนหน้านี้คนจีนดูละครญี่ปุ่น 6-7 ปีก่อนดูละครเกาหลี แต่ 2-3 ปีมานี้ คนจีนดูละครไทยมากกว่า...ทั่วทั้งประเทศจีนมีช่องทีวีหลายพันช่อง มีไม่กี่ประเทศที่จีนนำละครเข้าไปฉายหนึ่งในวันคือ ละครไทย...”¹¹

สินค้าวัฒนธรรมไทยมีจุดแข็ง คือ ประการแรก ละครไทยเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตครอบครัว แสดงความรัก อารมณ์ และความขัดแย้ง ที่คนไทยเรียกว่า “ละครน้ำเน่า” แต่กลับเป็นที่ถูกใจในต่างประเทศ เพราะมองว่า มีเนื้อหาแปลกใหม่ เป็นละครที่คลายเครียดและไม่ซับซ้อนเกินไป ประการที่สอง คารานักแสดงมีเสน่ห์ โดยผู้ชมชาวจีนกล่าวว่า “คารานักแสดงของไทยไม่เฉพาะพระเอก นางเอกที่หน้าตาดี แม้กระทั่งตัวรองก็หน้าตาดีด้วย จึงทำให้ดูแล้วสบายตาสบายใจ” โดยเฉพาะคารา-นักร้องที่มีเชื้อสายจีนจะได้รับความสนใจเป็นพิเศษ เช่น บี้ สุกฤษฎี วิเศษแก้ว มารีโອ้ เมาริโอ และ ออม สุชาร์ มานะยิ่ง ประการที่สาม งานด้านฉากและบรรยากาศที่สวยงาม ซึ่งฉากหนึ่งที่มักปรากฏในละครไทย คือ บรรยากาศริมทะเล อันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมของชาวต่างชาติ อีกทั้งการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่มากขึ้น ราคาของละครไทยที่ถูกกว่าละครจากเกาหลี ฮอลลีวูด และไต้หวัน แต่คุณภาพใกล้เคียงกัน ทำให้สถานีโทรทัศน์สามารถทำกำไรได้มากกว่า และรัฐบาลจีนต้องการจำกัดจำนวนละครเกาหลีที่มองว่ามีมากเกินไป¹² ก็เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้แก่สินค้าวัฒนธรรมไทยไปในตัว

เนื้อหาของละครและภาพยนตร์ไทยที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ ชีวิตครอบครัว เรื่องราวสะท้อนสังคม เรื่องเกี่ยวกับวัยรุ่น ผิ-สยองขวัญ และการต่อสู้ ตัวอย่างละครและภาพยนตร์ไทยที่ได้รับความนิยมในต่างประเทศ ได้แก่ วนิดา เลือดขันติยา อัมรัก สงครามนางฟ้า ฮอว์โม่นวัยว้าวุ่น รักแห่งสยาม องค์กรบาบ ดัมบ้า

¹¹ ประชาชาติธุรกิจ, เจิน เจียง อุปทูตจีน ไทยอาจจะไม่ดีที่สุดในโลก แต่ถ้ามองหลายด้านไทยพิเศษมาก, 30 ตุลาคม 2557, สืบค้นได้ที่ http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1404716207

¹² ศูนย์วิจัยยุทธศาสตร์ไทย-จีน สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ทำไมคนจีนถึงคลั่งไคล้ละครไทย? 30 ตุลาคม 2557, สืบค้นได้ที่ <http://www.vijaichina.com/articles/79>

กึ่ง ซัดเตอร์: กตติวิญญาน 5 แพร่ง Yes or No สิ่งเล็กๆที่เรียกว่ารัก พี่มากพระโขนง และคิดถึงวิทยา ขณะเดียวกันศาสนาและความเชื่อที่คล้ายคลึงกันก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเข้าใจในละครและภาพยนตร์ไทยได้มากขึ้น ซึ่งจากคามนิยมดังกล่าวก็ช่วยให้ศิลปินไทยเป็นที่รู้จักตามไปด้วย เช่น วงออกัส เบิร์ด ธงไชย แมคอินไตย์ ไบเตช อาร์สยาม และนักร้องค่าย Kamikaze

นอกจากนี้ ไทยยังมีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีศักยภาพในการเสริมสร้าง soft power ให้แก่ไทยได้ ได้แก่ อาหารไทย เช่น

โปสเตอร์ภาพยนตร์ที่มากพระโขนงที่เข้าฉายในฮ่องกง ที่มา: <http://pantip.com/topic/30402120>

ต้มยำกุ้ง ผัดไทย แกงมัสมั่น ส้มตำ ตลอดจนขนมและผลไม้ไทย ที่ได้รับการยอมรับในเรื่องของรสชาติและคุณค่าทางโภชนาการจากชาวต่างชาติ อย่างไรก็ตาม ต้องคำนึงว่า อาหารหลายชนิดมีความคล้ายคลึงกันในหมู่ชาติอาเซียน จึงไม่ควรเน้นว่าเป็นอาหารไทยเท่านั้น อีกทั้งอหยาศัยไมตรีที่ดี ถือเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของไทย เพราะจากการสำรวจความคิดเห็นของศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ (กรุงเทพโพล) ในเรื่อง “ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติต่อการมาท่องเที่ยวประเทศไทย” จำนวน 902 คน ในเดือนมีนาคมปี 2013 พบว่า เสน่ห์ที่สำคัญของไทย คือ ชายหาดและทะเลที่สวยงาม 20 และอหยาศัยไมตรีของคนไทยร้อยละ 13.6¹³ และจากการสำรวจความคิดเห็นนักท่องเที่ยวต่างชาติต่อประเด็น “อหยาศัยไมตรีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว” ของเวทีประชุมเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ปี 2013 พบว่า จากการสำรวจ 140 ประเทศ ประเทศไทยเป็นอันดับ 13 ของโลก มีคะแนนอหยาศัยไมตรีในการต้อนรับนักท่องเที่ยวอยู่ที่ 6.6 คะแนน จากคะแนนเต็ม 7 คะแนน และสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของโลกที่ 6.1 คะแนน ไทยจึงถือเป็นประเทศที่มีคะแนนและอันดับสูงสุดเมื่อเทียบกับประเทศในอาเซียนด้วยกัน¹⁴

แม้ว่า ในปัจจุบันสินค้าทางวัฒนธรรมของไทยจะได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางมากขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ก็ถือเป็นเพียง “กระแสลมไทย” (Thai Wind หรือ T-Wind) ที่อาจเป็นเพียงลมที่พัดผ่านแล้วหายไป แตกต่างจากคลื่นญี่ปุ่นหรือคลื่นเกาหลีที่มาเป็นระลอกอย่างต่อเนื่อง เพราะหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมบันเทิงเห็นตรงกันว่า ไทยยังมีปัญหาในการผลักดันให้วัฒนธรรมไทยได้รับความนิยมอย่าง

¹³ รัฐบาลไทย, นักท่องเที่ยวต่างชาติพอใจอหยาศัยคนไทย ชายหาด ทะเล แหล่งดึงดูดเที่ยวไทย, 18 ธันวาคม 2556, สืบค้นได้ที่ <http://www.thaigov.go.th/th/useful-information/item/30252-.html>

¹⁴ World Economic Forum, Attitude of population toward foreign visitors, 20 January 2014, available from http://www3.weforum.org/docs/TTCR/2013/TTCR_DataTables12_2013.pdf

ญี่ปุ่นและเกาหลีทำได้ โดยปัญหาหลัก ได้แก่ 1) ขาดการส่งเสริมอย่างเป็นระบบและบูรณาการ¹⁵ โดยเฉพาะการส่งเสริมการทำตลาดในต่างประเทศ และการร่วมมือด้านการผลิตระหว่างไทยกับต่างชาติ เพราะปัจจุบันยังมีการร่วมมือในด้านนี้น้อยอยู่ 2) ขาดคุณลักษณะเฉพาะที่ไม่สามารถทดแทนได้ เช่น ละครไทย ที่ผู้ผลิตจีนเริ่มศึกษาเนื้อหาละครไทยเพื่อสร้างในลักษณะคล้ายๆกัน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการแข่งขันของไทยในระยะยาว และ 3) เนื้อหาบางส่วนที่ไม่เหมาะสม ขัดต่อค่านิยมหรือกฎระเบียบของหลายประเทศ¹⁶ เช่น ฉากรุนแรงในครอบครัว เพศที่สาม และเนื้อหาที่ละเอียดอ่อนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้าน

ไทยสามารถเรียนรู้นโยบายการส่งเสริมวัฒนธรรมจากเกาหลีได้ เช่น 1) การมีนโยบายที่ชัดเจนและร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมเกาหลีในต่างประเทศ 2) การสนับสนุนด้านเงินทุนเพื่อยกระดับวัฒนธรรมเกาหลีให้คุณภาพเป็นที่ยอมรับมากขึ้น 3) การส่งเสริมละครที่สร้างสรรค์หรือละครครอบครัวที่เหมาะสมกับค่านิยมในหลายประเทศ อีกทั้งยังเป็นการช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมดั้งเดิมให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นตามไปด้วย อย่างละครเรื่องแดจังกึมและจุมง 4) การเพิ่มช่องทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เช่น เกาหลีได้ใช้วันครบรอบความสัมพันธ์ทางการทูต การเยือนของผู้นำ รวมทั้งการจัดคอนเสิร์ตภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนเกาหลี เป็นช่องทางเพิ่มการรับรู้วัฒนธรรมเกาหลี ขณะเดียวกันก็ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น และ 5) การส่งเสริมวัฒนธรรมควบคู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ในละครและภาพยนตร์เกาหลีหลายเรื่องจะสังเกตเห็นว่านักแสดงจะใช้สินค้าเกาหลี เช่น โทรศัพท์มือถือ เครื่องสำอาง เสื้อผ้าแฟชั่น เครื่องใช้ไฟฟ้า และรถยนต์ รวมทั้งสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการโปรโมทสินค้าเกาหลีอย่างบูรณาการ

นอกจากนี้ เสน่ห์ของวัฒนธรรมไทยที่เกิดจากความสนใจและความนิยมจากชาวต่างชาติ ซึ่งไทยสามารถนำมาใช้เป็นนโยบายการทูตทางวัฒนธรรมได้ เช่น การริเริ่มโครงการแลกเปลี่ยนเยาวชนจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน เพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการศึกษาของไทยในระดับอุดมศึกษาในมุมมองของประเทศเพื่อนบ้าน ที่นับว่าสามารถโน้มน้าวเยาวชนจากประเทศเพื่อนบ้านมาศึกษาต่อในประเทศไทยได้เช่นกัน การศึกษาบทเรียนจากการดำเนินนโยบาย soft power ด้านวัฒนธรรมของเกาหลี รวมทั้งของญี่ปุ่น จะช่วยให้ไทยใช้ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นทั้งการเพิ่มเสน่ห์ของประเทศและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

¹⁵ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ทำสัอย่างกับมวลมทาเพนคลับคิลปิน ไทยในต่างแดน (Keep Calm and Follow T-pop), 30 ตุลาคม 2557, สืบค้นได้ที่ <http://etatjournal.com/mobile/index.php/menu-read-web-etatjournal/menu-2014-jul-sep/191-32557-follow-t-pop>

¹⁶ ศูนย์วิจัยยุทธศาสตร์ไทย-จีน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ทำไมคนจีนถึงคลั่งไคล้ละครไทย?

2) ค่านิยม

บทเรียนจากการส่งเสริม soft power ด้านค่านิยมของทั้งสามประเทศ แสดงให้เห็นถึงความพยายาม มีบทบาทนำและภาพลักษณ์ที่ดีบนเวทีระหว่างประเทศ ซึ่งค่านิยมเหล่านั้นมีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาคมโลก ทั้งการแสวงหารูปแบบการพัฒนาใหม่ๆ ที่ตอบสนองต่อความผันผวนของโลก ปัจจุบันได้ ค่านิยมในการส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืน และค่านิยมสากลที่ส่งเสริมหลักประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน

ไทยมีทรัพยากรที่มีศักยภาพในการนำมาใช้เป็น soft power ด้านค่านิยมได้ คือ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) ที่ได้รับการยอมรับจากสหประชาชาติในปี 1999 ในฐานะค่านิยมที่มีคุณค่า และสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศสู่การเติบโตอย่างยั่งยืน¹⁷ โดยได้มีการจัดประชุมสัมมนานานาชาติว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง (International Conference on the Sufficiency Economy) ในปี 2012 โดยการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา หรือ องค์การ (United Nations Conference on Trade and Development หรือ UNCTAD)¹⁸ เพื่อผลักดันให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหนึ่งในรูปแบบการพัฒนาที่สามารถแก้ไขปัญหของโลกได้ เช่น วิกฤตเศรษฐกิจ และปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ๆ โดยไทยสามารถศึกษาจากนโยบาย soft power ของทั้งสามประเทศ เพื่อผลักดันปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นค่านิยม soft power อันจะช่วยเสริมสร้างบทบาทนำของไทยในประเด็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ไทยยังมีทรัพยากรที่สามารถส่งเสริมให้เป็น soft power ด้านค่านิยมอย่าง “การเป็นประเทศศูนย์กลางพระพุทธศาสนา” จากการมีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาถึง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อีกทั้งมีปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พระพรหมมงคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริมศาสนาพุทธให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ ในการประชุมของผู้นำชาวพุทธจาก 87 ประเทศ เมื่อเดือนพฤษภาคมปี 2013 ได้เห็นพ้องถึงการพัฒนาพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก มีลักษณะคล้ายความ

¹⁷ ศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อการประชาสัมพันธ์การจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาที่นานาชาติให้การยอมรับ, 18 ธันวาคม 2556, สืบค้นได้ที่ http://www.king84.th/th/article_detail.php?ID=44

¹⁸ UNCTAD, *International Conference on the Sufficiency Economy*, 18 December 2013, available from <http://unctad.org/fr/Pages/SGStatementDetails.aspx?OriginalVersionID=9>

ร่วมมือในองค์การสหประชาชาติ เพราะมีธรรมเนียมและคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ เพื่อเป็นศูนย์รวมชาวพุทธจากทั่วโลก¹⁹ ถือเป็นโอกาสสำคัญของไทยในการแสดงบทบาทนำด้านค่านิยมในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ เช่นเดียวกับไทย ถือได้ว่า การเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาสามารถเป็นทรัพยากรด้านค่านิยมของไทยในการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศอื่นๆ ที่มีการนับถือศาสนาพุทธอย่างญี่ปุ่น จีน เกาหลี และศรีลังกา เป็นต้น

3) นโยบายต่างประเทศ

ไทยสามารถเรียนรู้ทั้งจุดเด่นและจุดด้อยจากนโยบายต่างประเทศ ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย ได้แก่

3.1) นโยบายเพื่อนบ้านที่ดี จากการที่ไทยมักมีภาพลักษณ์ด้านลบในทรรศนะของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น กรณีความขัดแย้งกับกัมพูชา ซึ่งไทยอาจเรียนรู้จากนโยบายเพื่อนบ้านของจีนได้ ที่มีการประกาศทำที่เป็นนโยบายอย่างชัดเจน และมีการปฏิบัติรองรับ เช่น การให้ความช่วยเหลือ และการเดินทางเยือนในระดับผู้นำ

3.2) นโยบายความมั่นคงของมนุษย์ ไทยเผชิญกับปัญหาความมั่นคงของมนุษย์นานัปการ ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยไทยสามารถแสดงบทบาทนำในการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในภูมิภาคโดยเรียนรู้จากนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ของญี่ปุ่น

3.3) นโยบายการจัดการภัยพิบัติ ไทยมีปัญหาคritical คือ ปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง ไทยสามารถเรียนรู้แนวทางการจัดการน้ำจากญี่ปุ่นและเกาหลี ตลอดจนการส่งเสริมความร่วมมือด้านการจัดการภัยพิบัติกับประเทศเพื่อนบ้านที่ประสบปัญหาแบบเดียวกัน

3.4) นโยบายยกระดับสถานะและบทบาทของประเทศเกาหลี การเรียนรู้นโยบายดังกล่าวนอกจากจะช่วยฟื้นฟูสถานะความเป็นผู้นำบนเวทีอาเซียนที่ไทยสูญเสียไปจากปัญหาการเมือง ไทยยังสามารถเรียนรู้เพื่อมียุทธศาสตร์ในการยกระดับสถานะและบทบาทของประเทศ แม้ว่า ไทยยังคงเป็นประเทศกำลังพัฒนา แต่การมีภาพลักษณ์ที่ดีบนเวทีระหว่างประเทศก็จะส่งผลดีต่อผลประโยชน์ของประเทศในภาพรวม

¹⁹ ผู้จัดการ, *ลุยพัฒนาพุทธมณฑลศูนย์กลางพุทธโลก*, 24 พฤษภาคม 2556, 18 ธันวาคม 2556, สืบค้นได้ที่

<http://www.manager.co.th/qol/viewnews.aspx?NewsID=9560000062159>

3.5) การให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) ไทยในฐานะประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา รายใหม่ การเรียนรู้แนวทางการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์ และกลไกจากญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ก็จะช่วยทำให้การให้ความช่วยเหลือของไทยมีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัจจุบันไทยมีสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศ (Thailand International Cooperation Agency หรือ TICA) ที่ก่อตั้งในปี 2004 เป็นกลไกหลักในการประสานความร่วมมือเพื่อการพัฒนา กับต่างประเทศ การเรียนรู้จากประสบการณ์การให้ความช่วยเหลือจากทั้งสามประเทศ จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของ TICA ตัวอย่างบทเรียนที่ไทยสามารถเรียนรู้ได้ เช่น การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ระยะยาวโดยมีงบประมาณและโครงการที่เหมาะสม การให้ความช่วยเหลือในสาขาที่ไทยมีศักยภาพ อาทิ การเกษตรและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง และสาธารณสุข

นอกจากนี้ ไทยยังสามารถศึกษากลไกการดำเนินนโยบาย soft power จากญี่ปุ่นได้ เพราะญี่ปุ่นมีการแบ่งความรับผิดชอบอย่างชัดเจน แต่สามารถทำงานประสานกันโดยไม่ทับซ้อนกันมากนัก เช่น งานด้านวัฒนธรรม กระทรวงการต่างประเทศรับผิดชอบด้านการส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในต่างประเทศ โดยมีกระทรวงเศรษฐกิจ การค้า อุตสาหกรรมรับผิดชอบการเพิ่มคุณภาพของสินค้าวัฒนธรรม

ที่สำคัญ ไทยสามารถเรียนรู้แนวทางการกำหนด “ยุทธศาสตร์หลัก” (grand strategy) ของทั้งสามประเทศ ที่ช่วยให้มีนโยบายไปในทิศทางเดียวกัน โดยยุทธศาสตร์หลักของจีน คือ การพัฒนาอย่างสันติ (Peace Development) เพื่อลดภาพลักษณ์ด้านลบจากการผงาดขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทั้งด้านการทหารและเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์หลักของญี่ปุ่น คือ การดำเนินนโยบายเพื่อรักษาระดับสถานะของประเทศและมีบทบาทนำในประชาคมระหว่างประเทศ ด้วยการเปลี่ยนจากนโยบายเชิงรับมาเป็นนโยบายเชิงรุก และยุทธศาสตร์หลักของเกาหลี คือ เกาหลีระดับโลก (Global Korea) ที่ต้องการยกระดับสถานะเป็นประเทศมหาอำนาจขนาดกลางและมีบทบาทเป็นสะพานเชื่อม เพื่อแก้ไขข้อพิพาทและลดช่องว่างการพัฒนา เหล่านี้คือ สิ่งที่ไทยสามารถเรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากการสร้างความชัดเจนในการกำหนดยุทธศาสตร์หลักของประเทศว่า ควรเน้นให้ความสำคัญด้านใดเป็นพิเศษ เช่น การปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศ การจัดทัศนคติเชิงลบที่มีต่อไทย หรือการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านให้มากขึ้น อันจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน โดยมีการกำหนดคำสำคัญและแนวคิดที่เป็นแกนของยุทธศาสตร์หลักดังกล่าว

ดังนั้นในโลกศตวรรษที่ 21 ที่แต่ละประเทศหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ soft power มากขึ้น เพื่อสร้างอำนาจในการโน้มน้าวและเสน่ห์แก่ประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ไทยจะต้องให้ความสำคัญกับนโยบายด้าน soft power ทั้งการรับมือกับนโยบาย soft power เชิงรุกที่ก่อให้เกิดการแข่งขันช่วงชิงอิทธิพลเหนือ

อาเซียนของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี รวมทั้งสหรัฐฯ เพื่อไม่ให้ไทยตกเป็นเครื่องมือของประเทศใดประเทศหนึ่ง อีกทั้งไทยยังสามารถเรียนรู้นโยบาย soft power ของชาติต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการกระชับความสัมพันธ์และแก้ไขปัญหาที่มีกับประเทศเพื่อนบ้าน จะเห็นได้ว่า soft power มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความ

ชุดินันท์ ทักษิณานันท์. (2551). *Soft power ของญี่ปุ่น: จากนโยบายเชิงรับสู่เชิงรุก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา.

ไชยวัฒน์ คำชู. (2549). *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง*. กรุงเทพฯ: เลคแอนน์ฟาว์เทน พรินติ้ง.

ดำรง ฐานดี. (2555). *คนเกาหลี: มุมมองจากคนภายใน*. ศูนย์เกาหลีศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, เอกสารทางวิชาการ ลำดับที่ 28.

ทรายแก้ว ทิพากร และ วรเวศม์ สุวรรณระดา (บก.). (2552). *เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 2 (สังคมศาสตร์)*. กรุงเทพฯ: โครงการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย.

ประกาย ชีระวัฒนากุล. (2012). *สู่สังคมหมุนเวียนวัสดุที่ดีแบบญี่ปุ่น*. *Global Dynamic Insights*.

วาสนา ปานนวม. (2555). *การส่งเสริมการทูตญี่ปุ่น: เครื่องมือเพิ่ม soft power และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ*. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 76-85.

วิเชียร อินทะสี. (2555). *สองทศวรรษการพัฒนาประชาธิปไตยในเกาหลีใต้: ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค*. *วารสารสังคมศาสตร์*, 1, 67-108.

ศิริพร วัชชวัลคุ. (บก.). (2542). *ญี่ปุ่นการเมืองและนโยบายต่างประเทศ: รวมบทความทางวิชาการของ รศ. ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์*. กรุงเทพฯ: ธาราฉัตรการพิมพ์.

ศิริพร วัชชวัลคุ (บก.). (2544). *ญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรางค์ศรี ดันเสียงสม. (2550). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐเกาหลี ค.ศ. 1949-1999*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสาวลักษณ์ หีบแก้ว. (2555). *บทบาทภาคประชาสังคมในการทูตสิ่งแวดลอมของญี่ปุ่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, ภาควิชาภาษาญี่ปุ่น.

Ahn Shin-hyun. (2011). Girl's Generation and the New Korean Wave. *SERI Quarterly*, 4, 80-86.

Barry Buzan. (2010). China in International Society: is 'Peaceful Rise' possible? *The Chinese Journal of International Politics*, 3(1), 5-36.

Bates Gill and Huang Yanzhong. (2006). Sources and Limits of Chinese 'Soft Power'. *Survival*, 48, 17-36.

Bert Edstrom. (2003). Japan's Foreign Policy and Human Security. *Japan Forum*, 15, 209-225.

Carol Lancaster. (2007). The Chinese Aid System. *Center for Global Development*, 1-7, available from
http://www.cgdev.org/files/13953_file_Chinese_aid.pdf

C. Fred Bergsten, Charles Freeman, Nicholas Laedy, and Derek Mitchell. (2008). *China's Rise: Challenges and Opportunities*. Washington D.C.: Peterson Institute for International Economic.

Charles Wolf, Jr., Xiao Wang, and Eric Warner. (2013). *China's Foreign Aid and Government-Sponsored Investment Activities*. Rand Corporation, 1-69, available from
http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR100/RR118/RAND_RR118.pdf

Chatsuda Hanpitakpong. (2008). *In search of soft power, a Korean cultural diplomacy*. Master of Arts in International Relations, Thammasat University, Faculty of Political Science.

Cho, Chul Ho. (2010). Korean Wave in Malaysia and Changes of Korea-Malaysia Relations. *Malaysian Journal of Media Studies*, 12, 1-14.

Christopher B. Whitney and David Shambaugh. (2009). *Results of a 2008 Multinational Survey of Public Opinion*. The Chicago Council on Global Affairs and partnership with East Asia Institute (EAI), available from
http://www.thechicagocouncil.org/UserFiles/File/POS_Topline%20Reports/Asia%20Soft%20Power%202008/Soft%20Power%202008_full%20report.pdf

- Chun Hong-min, Elijah N. Munyi and Lee Heejin. (2010). South Korea as an Emerging Donor: Challenges and Changes on Its Entering OECD/DAC. *Journal of International Development*, 22, 788-802.
- Chwen Chwen Chen, Cinzia Colapinto and Qing Luo. (2012). The 2008 Beijing Olympics opening ceremony: visual insights into China's soft power. *Visual Studies*, 27, 188-195.
- Craig Hayden. (2012). *The rhetoric of soft power: public diplomacy in global context*. Maryland: Lexington Books.
- Cui Liru. (2012). Peaceful Rise: China's Modernisation Trajectory. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 47, 14-17.
- Dai Yong Jin. (2012). Hallyu 2.0: the new Korean Wave in the creative industry. *University of Michigan International Journal*, 3-7.
- Daniel A. Bell. (2009). War, Peace, and China's Soft Power: A Confucian Approach. *Diogenes*, 56, 26-40.
- David Arase and Tsuneo Akaha (eds.). (2010). *The US-Japan Alliance: Balancing soft and hard power in East Asia*. New York: Routledge.
- David I. Steinberg. (ed.). (2010). *Korea's Changing Roles in Southeast Asia: Expanding Influence and Relations*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies or ISEAS.
- David M. Lampton. (2008). *The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Minds*. California: University of California Press.
- Deborah Brautigam. (2011). Aid 'with Chinese Characteristics': Chinese Foreign Aid and development finance meet OECD-DAC aid regime. *Journal of International Development*, 23, 752-764.
- Douglas McGray. (May-June, 2002). Japan's Gross National Cool. *Foreign Policy*, No. 130, 44-54.
- Edward P. Reed. (2010). Is Saemaul Undong a Model for Developing Countries Today? *International Symposium in Commemoration of the 40th anniversary of Saemaul Undong*, South Korea: the Korean Saemaul Undong Center.

- Elena Atanassova-Cornelis. (2005). Japan and the 'Human Security' Debate: History, Norms and Pro-active Foreign Policy. *Graduate Journal of Asia-Pacific Studies*, 3, 58-74.
- Emin Nazarov. (2011). Emergency Response Management in Japan. *Asian Disaster Reduction Center*, available from http://www.adrc.asia/aboutus/vrdata/finalreport/2011A_AZE_Emin_FRR.pdf
- Eun Mee Kim and Jiwon Ryoo. (2007). South Korean Culture Goes Global: K-pop and the Korean Wave. *Korean Social Science Journal*, 34, 117-152.
- Eun-Young Jung. (2009). Transnational Korea: a critical assessment of the Korean Wave in Asia and the United States. *Southeast Review of Asian Studies*, 31, 69-80.
- Evelyn Goh. (2011). "Rising Power...To do what? Evaluating China's Power in Southeast Asia". *RSIS Working Paper*, No. 226, 1-27.
- Fukunari Kimura. (2009). Japan's Model of Economic Development: relevant and non-relevant elements for developing economies. UNU-WIDER, *Research Paper No. 2009/22*, available from http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/research-papers/2009/en_GB/rp2009-22/
- Fu Mengzi. (2011). China's International Influence. *Contemporary International Relations (CIR)*, 21, 4-19.
- Glenn D. Hook, Julie Gilson, Christopher W. Hughes and Hugo Dobson. (2005). *Japan's International Relations: politics, economics and security*, 2nd ed. Oxon, UK: Routledge.
- GlobeScan and PIPA. (2010). Global Views of United States Improve While Other Countries Decline. BBC Poll, available from http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pipa/pdf/apr10/BBCViews_Apr10_rpt.pdf
- GlobeScan and PIPA. (2011). Positive Views of Brazil on the Rise in 2011 BBC Country Paring Poll. BBC Poll, available from http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/05_03_11_bbcws_country_poll.pdf
- GlobeScan and PIPA. (2012). Views of Europe Slide Sharply in Global Poll, While Views of China Improve. BBC Poll, available from

http://www.globescan.com/images/images/pressreleases/bbc2012_country_ratings/2012_bbc_country%20rating%20final%20080512.pdf

GlobeScan and PIPA. (2013). Views of China and India Slide While UK's Ratings Climb: Global Poll.

BBC Poll, available from

http://www.globescan.com/images/images/pressreleases/bbc2013_country_ratings/2013_country_rating_poll_bbc_globescan.pdf

Gunjoo Jang and won K. Paik. (2012). Korea Wave as Tool for Korea's New Cultural Diplomacy.

Advances in Applied Sociology, 2, 196-202.

Haeran Lim. (2010). The Transformation of the Developmental State and Economic Reform in Korea.

Journal of Contemporary Asia, 40, 188-210.

Hanscom Smith. (January, 2013). Toward a Universal Japan: Taking a Harder Look at Japanese Soft

Power. *Asia Policy*, No. 15, 115-126.

Heng Pheakdey. (2012). Cambodia-China Relations: a positive-sum game? *Journal of Current Southeast*

Asian Affairs, 31, 57-85.

Hiro Katsumata. (2006). Why Does Japan Downplay Human Right in Southeast Asia? *International*

Relations of Asia Pacific, 6, 249-267.

Hiro Katsumata. (2012). Japanese popular culture in East Asia: a new insight into regional community

building. *International Relations of Asia-Pacific*, 12, 133-160.

Iain Pirie. (2008). *The Korean Developmental State: from dirigisme to neo-liberalism*. New York:

Routledge.

Il Sa-kong. (2010). *Korea's Soft Power and East Asia Keynote: Korea's Approach to Soft Power*. Center

for International Development Korea Development Institute, available from

http://www.brookings.edu/~media/events/2010/11/30%20korea%20soft%20power/1130_korea_soft_power_keynote

Jaeho Hwang and Chen Dongxiao. (2010). China's Harmonious Asia Strategy. *International Area Review*,

13, 105-124.

- Jan Melissen (ed.). (2005). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jia Qingguo. (2005). "Peaceful development: China's policy of reassurance". *Australian Journal of International Affairs*, 59, 493-507.
- Jian Wang (ed.). (2011). *Soft Power in China: Public Diplomacy through Communication*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jian Zhang. (2013). *China's growing assertiveness in the South China Sea*. National Security College, ANU, 19-24, available from <http://nsc.anu.edu.au/documents/occasional-5-brief-4.pdf>
- John Williamson. (2012). Is the "Beijing Consensus" Now Dominant? *Asia Policy*, No. 13, 1-16.
- Joseph S. Nye. (2004). *Soft Power: The Mean to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Joseph S. Nye. (July/August, 2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, available from <http://www.foreignaffairs.com/articles/65163/joseph-s-nye-jr/get-smart>
- Joseph S. Nye. (2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs.
- Joseph S. Nye. (2012). China and Soft Power. *South African Journal of International Affairs*, 19, 151-155.
- Joshua Cooper Ramo. (2004). *The Beijing Consensus*. London: the Foreign Policy Centre.
- Joshua Kurlantzick. (2006). China's Charm Offensive in Southeast Asia. *Current History*, 270-276.
- Joshua Kurlantzick. (2007). *Charm Offensive: how China's soft power is transforming the world*. New York: Vail-Ballou Press.
- Jung-Kwan Cho. (2013). *From Authoritarianism to Democracy in Korea (1979-97)*. Gwangju, South Korea: Chonnam National University Press.
- Jun Honna. (2012). Japan and the Responsibility to Protect: Coping with Human Security Diplomacy. *The Pacific Review*, 25, 95-112.

- Kaoru Kurusu and Rikki Kersten. (2011). Japan as an Active Agent for Global Norms: The Political Dynamism behind the Acceptance and Promotion of “Human Security”. *Asia-Pacific Review*, 18, 115-137.
- Kenichi Ohno. (2006). *The Economic Development of Japan: the path traveled by Japan as a developing country*. Tokyo: Yuhikaku Publishing.
- Keun Lee. (2009). How Can Korea be a Role Model for Catch-up Development? UNU-WIDER, *Research Paper No. 2009/34*, available from <http://www.wider.unu.edu/stc/repec/pdfs/rp2009/RP2009-34.pdf>
- Korean Culture and Information Service: KOCIS. (2011). The Korean Wave: A new pop culture phenomenon, *Cotemporary Korea*, No. 1.
- Kristian Kjollesdal and Anne Welle-Strand. (2010). Foreign Aid Strategies: China Taking Over? *Asian Social Science*, 6, 3-12.
- Lam Peng Er. (2007). Japan’s Quest for “Soft Power”: Attraction and Limitation. *East Asia: an International Quarterly*, 24, 349-363.
- Lee Geun. (2009). A theory of soft power and Korea’s soft power strategy. *Korean Journal of Defense Analysis*, 21, 205-218.
- Lee Sang-hee. (2009). Korea’s role in global security: defence policy in times of uncentrality. *Military Technology (MILTECH)*, *Seoul International Aerospace & Defense Focus*.
- Lee Sook-jong. (2009). South Korea’s Soft Power Diplomacy. *EAI Issue Briefing*, No. MASI 2009-01, 1-7.
- Lee Sook-jong and Jan Melissen. (eds.). (2011). *Public Diplomacy and Soft power in East Asia*. New York: Palgrave Macmillan.
- Li Chenyang. (2012). China-Myanmar Comprehensive Strategic Cooperative Partnership: a regional threat? *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 31, 53-72.

Lin Wen-cheng. (2009). *China's Panda Diplomacy*, 1-3, available from

<http://www.mac.gov.tw/public/Attachment/052716233690.pdf>

Liu Kang, Min Hua Huang and Lu Jie. (2012). How Do Asians View the Rise of China? In *Asian*

Barometer Survey Conference on How East Asians View the Rise of China, organized by

Institute for Advanced Studies of Humanities and Social Sciences, National Taiwan University

and co-sponsored by the Institute of Arts and Humanities, Shanghai Jiao Tong University,

available from

http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/ConferencePapers/2012_10conference/paper1.pdf

Lydia N. Yu Jose. (2012). Japan's Soft Power viewed through the lens of The Philippines'

Commemoration of Historical Events. *Philippine Political Science Journal*, 33, 146-160.

Maaik Okano-Heijmans. (2012). Japan's 'Green' Economic Diplomacy: Environmental and Energy

Technology and Foreign Relations. *The Pacific Review*, 25, 339-364.

Maria Wey-Shen Siow. (2011). China's Confucius Institutes: Crossing the River by Feeling the Stones

East-West Center, *Asia Pacific Bulletin*, No. 91, available from

http://www.eastwestcenter.org/fileadmin/stored/pdfs/apb091_1.pdf

Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA). (2012). *Japan's Public Diplomacy: Restructuring and*

"Beyond Cool Japan" (From MOFA Officer).

Mingjiang Li. (2008). "China Debates Soft Power". *Chinese Journal of International Politics*, 2(2),

287-308.

Mingjiang Li (ed.). (2011). *Soft Power: China's Emerging Strategy in International Politics*. Maryland:

Lexington Books.

Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA). (2008). *Opinion Poll on Japan in Six ASEAN Countries*,

available from <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/survey/databook0803.pdf>

- Mitsuhiro Kagami (ed.). (2010). *Economic Relations of China, Japan and Korea with the Mekong River Basin Countries*. Bangkok: IDE-JETRO, Bangkok Research Center.
- Mitsuya Araki. (2007). Japan's Official Development Assistance: The Japan ODA Model That Began Life in Southeast Asia. *Asia-Pacific Review*, 14, 17-29.
- Monir Hossain Moni. (2009). Why Japan's Development Aid Matters Most for Dealing with Global Environment Problems. *Asia-Pacific Review*, 16, 8-36.
- Moon Chung-in and David Plott. (eds.). (2011). A Passage to Power: how India is engaging the world. *Global Asia*, 6: 1.
- Moon Chung-in and David Plott. (eds.). (2012). Charm Offensive: Soft Power, Smart Power & Public Diplomacy in Asia. *Global Asia*, 7: 3.
- Nissim Kadosh Otmazgin. (2008). Contesting Soft Power: Japanese Popular Culture in East and Southeast Asia. *International Relations of Asia-Pacific*, 8, 73-101.
- Nissim Kadosh Otmazgin. (2012). Geopolitics and Soft Power: Japan's Cultural Policy and Cultural Diplomacy in Asia. *Asia-Pacific Review*, 19, 37-61.
- Parama Sinha Palit and Amitendu Palit. (2011). Strategic Influence of Soft Power: Inference for India from Chinese Engagement of South and Southeast Asia. *ICRIER Policy Series*, No.3, 1-27.
- Park Sung-hoon. (2012). Quest for a stronger regional leadership and an upgraded global profile: Korea's opportunity in the crisis. *Asia Europe Journal*, 9, 225-236.
- Park Yong-soo. (2011). Revisiting the South Korean Developmental State after the 1997 Financial Crisis. *Australian Journal of International Affairs*, 65, 590-606.
- Pew Research Center. (2013). *America's Global Image Remains More Positive than China's But Many See China Becoming World's Leading Power*, available from <http://www.pewglobal.org/files/2013/07/Pew-Research-Global-Attitudes-Project-Balance-of-Power-Report-FINAL-July-18-2013.pdf>

- Regina Kim. (2011). *South Korean Cultural Diplomacy and Efforts to Promote the ROK's Brand Image in the United State and Around the World*, p. 127-134, available from <http://sjeaa.stanford.edu/journal111/Korea2.pdf>
- Rudiger Frank, Sames E. Hoare, Patrick Kollner, and Susan Pares (eds.). (2010). *Korea 2010: Political, Economy, and Society*. Leiden: Brill.
- Rui Yang. (2010). Soft Power and Higher Education: an examination of China's Confucius Institutes. *Globalisation, Societies and Education*, 8, 235-245.
- Sangtu Ko. (2012). Korea's middle power activism and peacekeeping operations. *Asia Europe Journal*, 10, 287-299.
- Sarah Teo, Bhuhindar Singh and See Seng Tan. (2013). South Korea's Middle-Power Engagement Initiatives: Perspective from Southeast Asia. *RSIS Working Paper*, No. 265.
- Satomi Ho. (2008). Japan's Human Security Policy: A Critical Review of its Limits and Failures. *Japanese Studies*, 28, 101-112.
- Sheng Ding. (2008). To Build A "Harmonious World": China's Soft Power Wielding in the Global South. *Journal of Chinese Political Science*, 13, 193-213.
- Sheng Ding. (2010). Analyzing Rising Power from the Perspective of Soft Power: a new look at China's rise to the status power. *Journal of Contemporary China*, 19, 255-272.
- Shao-Cheng Sun. (2011). The Approaches of China's Soft Power Strategy. *WHAMPOA-An Interdisciplinary Journal*, 61, 53-64.
- Shim Doobo. (2011). Korean Wave in Southeast Asia. *Kyoto Review of Southeast Asia*, 1-7.
- Shim Doobo. (2013). The Korean Wave in Southeast Asia: the case in Singapore. *Southeast Asian Studies*, 23, 277-311.
- Sook Jong Lee and Jan Melissen (eds.). (2011). *Public Diplomacy and Soft Power in East Asia*. New York: Palgrave Macmillan.

- Stefan Halper. (2010). *The Beijing Consensus: how China's authoritarian model will dominate the twenty-first century*. New York: Basic Books.
- Suh Chung-sok, Cho Young-dai, and Kwon Seung-ho. (n.d.). *The Korean Wave in Southeast Asia: an analysis of cultural proximity and the globalization of Korean cultural products*, available from http://congress.aks.ac.kr/korean/files/2_1358476377.pdf
- Tadashi Ogawa. (2012). Public Diplomacy: Japan's Unique Approach. *Strategic Review*, 2, 138-149.
- Tao Xie and Benjamin I. Page. (2013). What Affects China's National Image?: a cross-national study of public opinion. *Journal of Contemporary China*, 22, 850-867.
- Thomas Fues and Peter Wolff. (eds.). (2010). *G20 and Global Development: how can the new summit architecture promote pro-poor growth and sustainability?* Bonn: German Development Institute (DIE).
- Thomas Lum, Hannah Fischer, Julissa Gomez-Granger and Anne Leland. (2009). China's Foreign Aid Activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia. Congressional Research Service (CRS), available from <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40361.pdf>
- Thomas M. Domjahn. (2013). What (if anything) Can Developing Countries Learn from South Korea? *Asian Culture and History*, 5, 16-24.
- Tomohiko Taniguchi. (2010). Beyond "The Arc of Freedom and Prosperity": Debating Universal Values in Japanese Grand Strategy. *Asia Paper Series: The German Marshall Fund of the United States*, 1-5.
- Tsai Tung-Chieh, Hung Ming-Te and Tony Tai-Ting Liu. (2011). "China's Foreign Policy in Southeast Asia: Harmonious Worldview and Its Impact on Good Neighbor Diplomacy". *Journal of Contemporary Eastern Asia*, 10, 25-42.
- Wei Zonglei and Fu Yu. (2011). China's Search for an Innovative Foreign Strategy. *Contemporary International Relations (CIR)*, 21, 43-51.

- Xizhen Zhang. (2009). *China's Soft Power in Southeast Asian and Sino-US Relations*. Peking University: School of International Studies.
- Woo Ki-jong (2010), Korea's Low Carbon, Green Growth Progress, *SERI Quarterly January 2010*,
- Woosik Moon. (2011). Whither East Asian economic integration? Korea's regionalization cum globalization strategy. *Asia Europe Journal*, 9, 29-42.
- World Bank. (1993). *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*. Washington D.C.: Oxford University Press.
- Yang Jonghoe. (2012). The Korean Wave (*Hallyu*) in East Asia: a comparison of Chinese, Japanese, and Taiwanese audiences who watch Korean TV dramas. *Development and Society*, 41, 103-147.
- Yasuo Takao. (2012). The Transformation of Japan's Environmental Policy. *Environmental Politics*, 21, 772-790.
- Yasushi Watanabe and David L. McConnell. (eds.). (2008). *Soft power superpowers: cultural and national assets of Japan and the United States*. New York: An East Gate Book.
- Yee-Kuang Heng. (2010). Mirror, Mirror on the wall, Who is the softest of them all? Evaluating Japanese and Chinese Strategies in the 'soft' power competition era. *International Relations of Asia-Pacific*, 10, 275-304.
- Yoon Kaeunghun. (n.d.). The Development and Problems of Soft Power between South Korea and Japan in the Study of International Relations. *Saitama Gakuen University Bulletin No.8*, 191-197.
- Youna Kim. (ed.). (2013). *The Korean Wave: Korean media go global*. Oxon, UK: Routledge.
- Young Nam and Jong Ho Jeong. (2008). China's Soft Power: discussions, resources, and prospects. *Asian Survey*, 48, 453-472.
- Yuan-kang Wang. (2010). China's Response to the Unipolar World: the strategic logic of Peaceful Development. *Journal of Asian and African Studies*, 45, 554-567.

- Yuichi Hosoya. (2011). The Rise and Fall of Japan's Grand Strategy: the "Arc of Freedom and Prosperity" and the Future Asian Order. *Asia-Pacific Review*, 18, 13-24.
- Yul Sohn. (2012). *Searching for a new identity: public diplomacy challenges of South Korea as a middle power*. Korea Public Diplomacy Forum (KPDF), International Symposium.
- Zhai Kun. (2013). Xi and Li Upgraded China-ASEAN Relations. *China-US Focus*, available from <http://www.chinausfocus.com/foreign-policy/xi-and-li-upgraded-china-asean-relations/>
- Zhang Xiaoming. (2006). The Rise of China and Community Building in East Asia. *Asia Perspective*, 30, 129-148.
- Zhiqun Zhu (ed.). (2012). *New Dynamics in East Asian Politics: security, political economy and society*. New York: The Continuum International Publishing.

การสัมภาษณ์

Chung Hae-moon, Secretary General of ASEAN-Korea Centre

Hun Zhaoying, Nankai University, China

Kishimori and Yonetani, MOFA Official

Li Li, China Institute of Contemporary International Relations (CICIR)

Lee Sang-ryol, Director of ASEAN Cooperation Division, Ministry of Foreign Affairs, Korea

Lee Sook-jong, President of East Asia Institute (EAI)

Song Qingrum, CICIR

Wei Ling, China's University of Foreign Affairs (CUFA)

Xiaoming Zhang, Peking University

Yul Sohn, Professor of Japanese Studies and Dean of Graduate School of International Studies (GSIS),
Yonsei University, Korea

หนังสือพิมพ์และวารสาร

ข่าวสด ฐานเศรษฐกิจ ไทยรัฐ ผู้จัดการ และมติชน

Asahi Shimbun, Asia Times, China Daily, Chosunilbo, CRI online , East Asia Forum, Japan
Today ,Korea Herald, Kyodo, NHK, The Diplomat, The Economist, The Guardian, The Korea Times, The
Nation, Xinhua News Agency and Yonhap News Agency

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สำคัญ

สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ < <http://www.ops.moc.go.th/>>

ASEAN < <http://www.asean.org/>>

ASEAN-Korea Centre < <http://www.aseankorea.org>>

Board of Investment (BOI) < <http://www.boi.go.th/>>

China.org.cn < <http://www.china.org.cn>>

ChinaCulture.org < <http://www1.chinaculture.org>>

Chinese Government's Office < <http://english.gov.cn/>>

China Briefing < <http://www.china-briefing.com/>>

CoFesta < <http://www.cofesta.jp/>>

Confucius Institute Headquarters (*Hanban*) <<http://english.hanban.org/>>

Global Green Growth Institute < <http://gggi.org>>

Han Style < <http://www.han-style.com>>

Information Office of the State Council of PRC < <http://www.china.org.cn/>>

Japan External Trade Organization (JETRO) < <http://www.jetro.go.jp/en/>>

Japan Foundation < <http://www.jpf.go.jp/>>

Japan International Cooperation Agency (JICA) < <http://www.jica.go.jp/>>

King Sejong Institute < <http://www.sejonghakdang.org>>

Korea Foundation < <http://www.kf.or.kr>>

Korea International Cooperation Agency (KOICA) < <http://www.koica.go.kr>>

Korea.net < <http://www.korea.net>>

Korea Tourism Organization < <http://english.visitkorea.or.kr>>

Ministry of Economy, Trade and Industry (METI) < <http://www.meti.go.jp/>>

Ministry of the Environment of Japan < <http://www.env.go.jp/en/>>

Ministry of Foreign Affairs of Japan < <http://www.mofa.go.jp/>>

Ministry of Foreign Affairs of Korea < <http://www.mofat.go.kr>>

Ministry of Foreign Affairs of PRC < <http://www.mfa.gov.cn/>>

Study in China < <http://en.csc.edu.cn/>>

Study in Japan < <http://www.studyjapan.go.jp/>>

Study in Korea < <http://www.studyinkorea.go.kr>>

ภาคผนวก

ตารางเปรียบเทียบกิจกรรมและผลที่ได้

เดือนที่	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ทำจริงและผลที่ได้รับ
6 เดือนที่ 1	1) สำรวจเอกสารและสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์ 2) สัมภาษณ์ที่ญี่ปุ่น 3) สรุปผลสัมภาษณ์ 4) สำรวจเอกสารเพิ่มเติม	1) ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ soft power ของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้ และสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์ในเรื่อง soft power ของญี่ปุ่น 2) เดินทางไปสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นในเดือนธันวาคม 2012 3) ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับ soft power ของญี่ปุ่น เช่น การเพิ่มค่านิยมที่ดีในสินค้าวัฒนธรรม ค่านิยมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของคนญี่ปุ่น การจัดการงบประมาณและกลไกด้าน soft power และแนวทางการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) 4) สำรวจเอกสารเพิ่มเติมเกี่ยวกับ soft power ของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้ โดยเน้นจีนเป็นหลัก
6 เดือนที่ 2	1) เดินทางไปค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมและสัมภาษณ์ที่เกาหลีใต้ 2) เดินทางไปค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมและสัมภาษณ์ที่จีน 3) สรุปผลการสัมภาษณ์ที่เกาหลีใต้ 4) สรุปผลสัมภาษณ์ที่จีน	1) เดินทางไปสัมภาษณ์นักวิชาการ ประธานสถาบันเอเชียตะวันออก (EAI) เลขาธิการศูนย์อาเซียน-เกาหลี และผู้อำนวยการกองความร่วมมืออาเซียน กระทรวงการต่างประเทศและการค้าเกาหลี (MOFA) ในเดือนกรกฎาคม 2013 2) เดินทางไปสัมภาษณ์นักวิชาการและนักวิจัยด้านนโยบายต่างประเทศของจีน ในเดือนพฤศจิกายน 2013 3) ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับ soft power ของเกาหลีใต้ เช่น จุดเด่นของแนวทางการพัฒนาของเกาหลี ความพยายามยกระดับสถานะและบทบาทบนเวที

		โลก จุดเด่นของ ODA ของเกาหลีใต้ และการเพิ่มความร่วมมือกับอาเซียนในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ 4) การสัมภาษณ์ที่จีนได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เช่น การทูตวัฒนธรรม นโยบายต่างประเทศในสมัยประธานาธิบดี สี จิ้นผิง การทูตในระดับภูมิภาค วัฒนธรรมสมัยนิยม และกลไกขับเคลื่อนนโยบาย soft power ของจีน
6 เดือนที่ 3	1) สัมภาษณ์ประเทศอาเซียน 4 ประเทศ 2) สรุปผลสัมภาษณ์ประเทศอาเซียน 3) จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์และจัดประชุมเสนอผลงานวิจัย	1) เปลี่ยนจากการสัมภาษณ์เป็นการหาข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของอาเซียนต่อการดำเนินนโยบาย soft power ของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้ ด้วยการวิเคราะห์จากแถลงการณ์ของผู้นำ ข่าว และผลสำรวจความคิดเห็นของอาเซียนในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ soft power ของทั้งสามประเทศ 2) สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ในข้อ 1 มาเปรียบเทียบความเข้มแข็งของ soft power ของทั้งสามประเทศ 3) เริ่มจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ และวางแผนจัดประชุมเสนอผลงานวิจัย